

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

МАТЕРІАЛИ

**звітної наукової конференції
викладачів, докторантів, аспірантів
університету за 2023 рік
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника**

1–5 квітня 2024 року

**м. Івано-Франківськ
2024**

*Рекомендовано до видання вченою радою
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
протокол № 6 від «04» червня 2024 р.*

Редакційна рада: Цепенда І.Є. – голова, ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника», доктор політичних наук, професор; Якубів В.М. – перший проректор, доктор економічних наук, професор; Благун І.С. – доктор економічних наук, професор; Микитин Ю.І. – кандидат юридичних наук, доцент; Великочий В.С. – доктор історичних наук, професор; Федорак В.В. – кандидат історичних наук, доцент; Гасюк І.М. – доктор фізико-математичних наук, професор; Голод Р.Б. – доктор філологічних наук, професор; Заграй Л.Д. – доктор психологічних наук, професор; Кондур О.С. – доктор педагогічних наук, професор; Кугутяк М.В. – доктор історичних наук, професор; Нагорняк М.М. – доктор політичних наук, професор; Пилипів В.М. – доктор фізико-математичних наук, професор; Плекан Ю.В. – кандидат історичних наук, доцент; Случик В.М. – кандидат біологічних наук, доцент; Яців Я.М. – кандидат педагогічних наук, доцент; Яцків Н.Я. – кандидат філологічних наук, професор.

Адреса редакційної ради:
76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Тел. (0342) 59–60–51

МЗ4 **Матеріали** звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2023 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 1–5 квітня 2024 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. 455 с.

Видання містить результати наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, екології, лісівництва, агрохімії, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, соціології, психології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, туризму, фізичного виховання і спорту.

Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

УДК 378.4(477.86)ПНУ(082)

СЕКЦІЯ МАТЕМАТИЧНИХ НАУК

ПРО МІНІМАЛЬНИЙ ІДЕАЛ ДОПЕЛЬНАПІВГРУПИ З ЛІВИМ (ПРАВИМ) НУЛЕМ

Гаврилків Володимир Михайлович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри алгебри та геометрії

Допельнапівгрупою називається алгебраїчна структура $(D, *, \circ)$, що складається з непорожньої множини D , наділеної двома асоціативними бінарними операціями $*$ та $\circ$, які задовольняють наступним аксіомам:

$$x * (y \circ z) = (x * y) \circ z \quad \text{та} \quad x \circ (y * z) = (x \circ y) * z.$$

Елемент z допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$ називається *лівим (правим) нулем*, якщо $z * d = z \circ d = z$ ($d * z = d \circ z = z$) для кожного елемента d допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$.

Непорожня підмножина I допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$ називається *ідеалом*, якщо $S * I \cup I * S \cup S \circ I \cup I \circ S \subset I$. *Мінімальним ідеалом* допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$ називається такий її ідеал, який не міститься в жодному іншому ідеалі допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$. Мінімальний ідеал називають також *ядром* допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$, і позначають $K(D, *, \circ)$.

Теорема [Гаврилків]. *Якщо допельнапівгрупа $(D, *, \circ)$ містить лівий (правий) нуль, то її мінімальний ідеал $K(D, *, \circ)$ збігається з множиною всіх лівих (правих) нулів допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$.*

Список використаних джерел

1. Gavrylkiv V. M. Rendziak D. V. Interassociativity and three-element doppelsemigroups. *Algebra Discrete Math.* 2019. № 28 (2). P. 224-247.
2. Gavrylkiv V. Note on cyclic doppelsemigroups. *Algebra Discrete Math.* 2022. № 34 (1). P. 15-21.

ФРАКТАЛЬНІ ВИМІРИ ТА ОСНОВИ ЄМНОСТЕЙ НА МЕТРИЧНИХ КОМПАКТАХ

Глушак Інна Дмитрівна,
кандидатка фізико-математичних наук,
асистентка кафедри алгебри та геометрії

Регулярною неадитивною мірою (або ємністю) [1] на компактi X називається така функція $c: \text{exp } X \cup \{\emptyset\} \rightarrow R_+$, що для всіх замкнених підмножин $F, G \subset X$ задовольняє умови:

(1) $c(\emptyset) = 0$;

(2) якщо $F \subset G$, то $c(F) \leq c(G)$ (монотонність);

(3) якщо $c(F) < a$, то існує така відкрита множина $U \supset F$, що для довільної множини $G \subset U$ виконано $c(G) < a$ (напівнеперервність згори).

Ємність називається *нормованою* (або *субнормованою*), якщо крім перелічених ще виконується умова:

(4) $c(X) = 1$ (для субнормованої, відповідно, $c(X) \leq 1$).

Використовуються наступні позначення: $\overline{MX}$ – це множина всіх ємностей, а $\underline{MX}$ – множина субнормованих ємностей, визначених на X .

Простір ємностей $\overline{MX}$, визначених на метричному компактi (X, d) також є компактом, топологія якого визначається наступною метрикою (метрикою Прохорова):

$$\hat{d}(c, c') = \inf\{\varepsilon > 0 \mid c(\overline{O}_\varepsilon(F)) + \varepsilon \geq c'(F),$$

$$c'(\overline{O}_\varepsilon(F)) + \varepsilon \geq c(F), \text{ для замкнених множин } F \subset X\}$$

Для ємностей $c \in \underline{MX}$ означено наступні фрактальні виміри [2]:

слабкий верхній вимір Мінковського (weak upper box dimension)

$$\overline{\dim}_{WB} c = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \overline{\dim}_{\varepsilon B} c,$$

слабкий нижній вимір Мінковського (weak lower box dimension)

$$\underline{\dim}_{WB} c = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \underline{\dim}_{\varepsilon B} c,$$

слабкий вимір Гаусдорфа (weak Hausdorff dimension)

$$\dim_{WH} c = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \dim_{\varepsilon H} c,$$

$$\overline{\dim}_{\varepsilon B} c = \overline{\lim}_{\delta \rightarrow 0} \frac{\ln N_{\delta, \varepsilon}(c)}{-\ln \delta}, \quad \underline{\dim}_{\varepsilon B} c = \underline{\lim}_{\delta \rightarrow 0} \frac{\ln N_{\delta, \varepsilon}(c)}{-\ln \delta},$$

$$\dim_{\varepsilon H} c = \sup\{s \geq 0 \mid \mathcal{H}_\varepsilon^s(c) = \infty\} = \inf\{s \geq 0 \mid \mathcal{H}_\varepsilon^s(c) = 0\}$$

для $s \geq 0, \varepsilon \geq 0, \delta > 0$ та

$$N_{\delta, \varepsilon}(c) = \min\{|\mathcal{F}| \mid \mathcal{F} \text{ – це } \delta\text{-}\varepsilon\text{-основа } c\},$$

$$\mathcal{H}_{\delta, \varepsilon}^s(c) = \inf\{\sum\{(\text{diam } F)^s \mid F \in \mathcal{F}\} \mid \mathcal{F} \text{ – це } \delta\text{-}\varepsilon\text{-основа } c\},$$

$$\mathcal{H}_\varepsilon^s(c) = \lim_{\delta \rightarrow 0} \mathcal{H}_{\delta, \varepsilon}^s(c).$$

Ємності є природними узагальненнями адитивних регулярних мір, тому введені фрактальні виміри можна поширити на адитивні міри та порівняти їх із класичними верхнім та нижнім вимірами Мінковського та виміром Гаусдорфа адитивної міри.

Досліджено, що якщо μ субімовірнісна міра на компактї, а вона є адитивною субнормованою ємністю, то її слабкий верхній та слабкий нижній виміри Мінковського і слабкий вимір Гаусдорфа не перевищують відповідно верхнього та нижнього вимірів Мінковського, виміру Гаусдорфа:

$$\overline{\dim}_{WB} \mu \leq \overline{\dim}_B \mu, \underline{\dim}_{WB} \mu \leq \underline{\dim}_B \mu, \dim_{WN} \mu \leq \dim_N \mu.$$

Дослідження фрактальної природи ємності є ключем для вирішення проблем, пов'язаних із «непередбачуваністю ємності», адже знаючи значення ємності для сукупності множин не завжди можна передбачити її значення на об'єднанні цих множин. Ця проблема суттєво ускладнюється, якщо ємність визначена на нескінченному просторі.

Доведено, що для субнормованої ємності s , визначеної на метричному компактї X , можна обрати певну скінченну сукупність F замкнених підмножин простору X , яка називається *основою ємності s* , що з певною точністю визначає її поведінку. Таких основ для ємності може бути багато, щоб забезпечити необхідну точність, доцільно з них обирати найменшу можливу. Саме оцінку кількості та дрібності елементів найменшої можливої основи для ємності можна здійснити на основі оцінки її фрактальних вимірів.

Список використаних джерел

1. Zarichnyi M. M., Nykyforchyn O. R. Capacity functor in the category of compacta. *Mat. Sb.* 2008. 199:2. P. 3-26.
2. Hlushak I., Nykyforchyn O. Fractal dimensions for inclusion hyperspaces and non-additive measures, *Mat. Stud.* 2018. 50(1) P. 3-21. doi:10.15330/ms.50.1.3-21.

РЯДИ ТА КОМБІНАТОРНІ СУМИ З НЕПАРНИМИ ГАРМОНІЧНИМИ ЧИСЛАМИ

Гой Тарас Петрович,

кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри диференціальних рівнянь
і прикладної математики

Ми використовуємо позначення O_n для непарних гармонічних чисел, тобто чисел вигляду

$$O_n = \sum_{j=1}^n \frac{1}{2^j - 1}, \quad O_0 = 0,$$

за аналогією із позначенням H_n для класичних гармонічних чисел, заданих формулою $H_n = \sum_{j=1}^n \frac{1}{j}$, $H_0 = 0$. Непарні гармонічні числа і гармонічні числа

пов'язані за допомогою формул

$$H_{2n} = \frac{1}{2}H_n + O_n, \quad H_{2n-1} = \frac{1}{2}H_{n-1} + O_n.$$

Нехай F_n і L_n – числа Фібоначчі і Люка, які задовольняють лінійне рекурентне співвідношення другого порядку

$$u_n = u_{n-1} + u_{n-2}, \quad n \geq 2,$$

з початковими умовами $F_0 = 0, F_1 = 1$ і $L_0 = 2, L_1 = 1$. Для від'ємних індексів маємо

$$F_{-n} = (-1)^{n-1}F_n, \quad L_{-n} = (-1)^n L_n.$$

Для довільного цілого числа n елементи послідовностей Фібоначчі і Люка можна знайти також через формули Біне:

$$F_n = \frac{\alpha^n - \beta^n}{\alpha - \beta}, \quad L_n = \alpha^n + \beta^n,$$

де $\alpha = \frac{1 + \sqrt{5}}{2}$ – золотий перетин і $\beta = -\frac{1}{\alpha}$. Більше інформації про ці знамениті числові послідовності можна знайти в Онлайн енциклопедії цілочислових послідовностей: A000045 – для чисел Фібоначчі; A000032 – для чисел Люка.

Використовуючи твірні функції [2]

$$\sum_{n=1}^{\infty} \binom{2n}{n} O_n x^n = -\frac{\ln(1-4x)}{2\sqrt{1-4x}}, \quad x \in [-0,25; 0,25),$$

$$\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \binom{2n}{n} O_n x^n = -\frac{\ln(1+4x)}{2\sqrt{1+4x}}, \quad x \in (-0,25; 0,25],$$

а також формули Біне, ми отримали низку нових рядів, які пов'язують непарні гармонічні числа і числа Фібоначчі (Люка) [1].

Теорема 1. Для довільного цілого числа t ,

$$\sum_{n=1}^{\infty} \binom{2n}{n} \frac{O_n L_{n+t}}{8^n} = \sqrt{2} L_{t+1} \ln \alpha + \frac{\sqrt{10} \ln 2}{2} F_{t+1},$$

$$\sum_{n=1}^{\infty} \binom{2n}{n} \frac{O_n F_{n+t}}{8^n} = \sqrt{2} F_{t+1} \ln \alpha + \frac{\ln 2}{\sqrt{10}} L_{t+1},$$

$$\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \binom{2n}{n} \frac{O_n L_{n+t}}{8^n} = \frac{1}{\sqrt{2\alpha+4}} \left((\alpha^{t+1} - L_{t-1}) \ln(\sqrt{5}/2) + (\alpha^{t-2} + L_{t-1}) \ln \alpha \right),$$

$$\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \binom{2n}{n} \frac{O_n L_{n+t}}{8^n} = \frac{1}{\sqrt{10\alpha+20}} \left((\alpha^{t-2} + L_{t-1}) \ln(\sqrt{5}/2) + (\alpha^{t+1} - L_{t-1}) \ln \alpha \right).$$

Теорема 2. Для довільного цілого числа t ,

$$\sum_{n=1}^{\infty} \binom{2n}{n} \frac{O_n L_{n+t}}{16^n} = \frac{1}{\sqrt{\alpha+2}} \left((\alpha^{t+2} - L_t) \ln \alpha - (\alpha^{t-1} + L_t) \ln(\sqrt{5}/4) \right),$$

$$\sum_{n=1}^{\infty} \binom{2n}{n} \frac{O_n F_{n+t}}{16^n} = \frac{1}{\sqrt{5\alpha+10}} \left((\alpha^{t-1} + L_t) \ln \alpha - (\alpha^{t+2} - L_t) \ln(\sqrt{5}/4) \right),$$

$$\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \binom{2n}{n} \frac{O_n L_{2n+t}}{16^n} = \frac{\alpha^t}{\sqrt{\alpha+5}} \ln\left(\frac{\alpha+5}{4}\right) + \frac{\beta^t}{\sqrt{\beta+5}} \ln\left(\frac{\beta+5}{4}\right),$$

$$\sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \binom{2n}{n} \frac{O_n F_{2n+t}}{16^n} = \frac{\alpha^t}{\sqrt{5\alpha+25}} \ln\left(\frac{\alpha+5}{4}\right) - \frac{\beta^t}{\sqrt{5\beta+25}} \ln\left(\frac{\beta+5}{4}\right).$$

Наведемо також деякі комбінаторні формули, які пов'язують непарні гармонічні числа, гармонічні числа і числа Каталана $C_n = \frac{1}{n+1} \binom{2n}{n}$ (послідовність A000108 в [3]).

Теорема 3. Для довільного цілого $n \geq 0$ справджуються тотожності

$$\sum_{j=1}^n 4^j C_{n-j} H_j = 2^{2n+1} H_{n+1} - (n+2) C_{n+1} O_{n+1},$$

$$\sum_{j=1}^n \binom{2(n-j)}{n-j} C_j O_{n-j} = \frac{1}{2} \binom{2(n+1)}{n+1} O_{n+1} - \frac{4^n}{n+1}.$$

Список використаних джерел

1. Adegoke K., Frontczak R., Goy T. Combinatorial sums, series and integrals involving odd harmonic numbers. Preprint arXiv: 2401.02470v1. 2024. 22 p.
2. Chen H. Interesting series associated with central binomial coefficients, Catalan numbers and harmonic numbers, *J. Integer Seq.* 2016. Vol. 19. Article 16.1.5.
3. Sloane N. J. A. (editor). The On-Line Encyclopedia of Integer Sequences. 2024. <https://oeis.org>.

УМОВНО КОРЕКТНА ЗАДАЧА КОШІ ДЛЯ СИСТЕМИ КВАЗІЛІНІЙНИХ РІВНЯНЬ ПЕРШОГО ПОРЯДКУ

Казмерчук Анатолій Іванович,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри диференціальних
рівнянь і прикладної математики

Для системи квазілінійних рівнянь першого порядку розглянемо задачу Коші «назад»

$$u_t^j + \varphi^j(u^j)_x + \psi^j(t, x, u^1, \dots, u^N) = 0, j = 1, \dots, n, \quad (1)$$

$$u^j|_{t=T} = u_T^j(x), j = 1, \dots, n, \quad (2)$$

де

$$u = (u^1, \dots, u^n), u = u(t, x), \varphi^j(v) \in C^{2,\alpha}, \left| \frac{d\varphi^j}{dv} \right| \leq K_1, \quad \psi^j(t, x, u) =$$

$$a^j(t, x)u + b^j(t, x) \in C^{1,\alpha}, u_0^j(x) \in L_\infty(R), j = 1, \dots, n.$$

Означення 1. Обмежена вимірна функція $u(t, x)$ називається узагальненим розв'язком задачі (1),(2), якщо $\forall k \in R^1 \quad \forall f(t, x) \in C^{0,\infty}([0, T) \times R^1)$, $f(t, x) \geq 0$ при кожному $j = 1, \dots, n$ виконуються нерівності

$$L_j(u, k, f) = - \int\limits_{0-\infty}^{T+\infty} \left\{ |u^j - k| f_t + \text{sign}(u^j - k) (\varphi^j(u^j) - \varphi^j(k)) f_x - \text{sign}(u^j - k) \psi^j(t, x, u) f \right\} dx dt \leq 0,$$

а умови (2) приймаються у сильному сенсі.

У випадку задачі (1), (2) розглянемо вектор-функцію $u_T(x)$ у вигляді

$$u_T(x) = \begin{cases} u_l^j, & x < 0 \\ u_r^j, & x > 0 \end{cases} \quad (3)$$

Теорема 1. Нехай виконуються умови

$$\varphi^{1''}(v) > 0, \psi^j(t, x, u) = 0, u_l^1 > u_r^1, u_l^j = u_r^j = 0, j = 2, \dots, n$$

тоді задача (1),(3) має нескінченну кількість розв'язків.

Теорема 2. Нехай виконуються умови

$$\varphi^{1''}(v) < 0, \psi^j(t, x, u) = 0, u_l^1 < u_r^1, u_l^j = u_r^j = 0, j = 2, \dots, n$$

тоді задача (1),(3) має нескінченну кількість розв'язків.

Водночас визначаємо клас задач (1), (2), що мають стійкий єдиний узагальнений розв'язок.

Теорема 3. Нехай для задачі (1),(2) виконуються умови

$$u_T^j(x) \in C^1, u_T^j(x) \varphi^{j''}(u) < 0, j = 1, \dots, n. \quad (4)$$

Тоді існує єдиний узагальнений розв'язок задачі (1), (3), який у даному випадку є класичним.

Також отримано результати обґрунтування збіжності наближених методів.

Список використаних джерел

1. Казмерчук А. І. До обґрунтування наближених методів розв'язання квазілінійних законів збереження з негладкими даними задачі. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Прикладна математика.* 2000. № 411. С. 147-151

2. Казмерчук А. І. Оптимізація швидкості збіжності в методах наближеного розв'язування задачі Коші для системи квазілінійних рівнянь з частинними похідними першого порядку. *Прикарпатський вісник НТШ. Серія : Число.* 2018. № 2 (46). С. 47-51

3. Казмерчук А. І. Умовно-коректна задача Коші для системи квазілінійних рівнянь з частинними похідними першого порядку. *Прикарпатський вісник НТШ, Серія : Число.* 2023. 18 (67). С. 49-53

НОВІ ФУНКЦІЇ, ПОРОДЖЕНІ РЯДАМИ, ТА ЇХНІ ВЛАСТИВОСТІ

Махней Олександр Володимирович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри диференціальних рівнянь
і прикладної математики

Математичні моделі різних природничих і технологічних процесів часто приводять до задач, точні розв'язки яких неможливо отримати через елементарні функції. Розширення «бібліотеки» неелементарних функцій розширює клас задач, які розв'язуються в замкненій формі.

Класичні трансцендентні функції e^x , $\cos x$ і $\sin x$ задаються з допомогою відповідних степеневих рядів з участю факторіалів.

В [1, 2] були отримані і досліджені неелементарні функції $\text{Exp}(x)$, $\text{Cos}(x)$ і $\text{Sin}(x)$, побудовані заміною у степеневих рядах для e^x , $\cos x$ і $\sin x$ спадних факторіалів зростаючими факторіалами.

За аналогією з відомими степеневими рядами

$$e^x = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{x^n}{n!}, \quad \cos x = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{(-1)^n x^{2n}}{(2n)!}, \quad \sin x = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^{n-1} x^{2n-1}}{(2n-1)!}$$

розглянемо ряди, в яких замість $n!$ використовується n^n .

Через $\text{EXP}(x)$ позначатимемо функцію, визначену степеневим рядом

$$\text{EXP}(x) = 1 + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{x^n}{n^n}.$$

Можна показати, що цей ряд збігається абсолютно і рівномірно на всій числовій осі.

Графік функції $y = \text{EXP}(x)$, $x \in \mathbb{R}$, наведений на рис. 1.

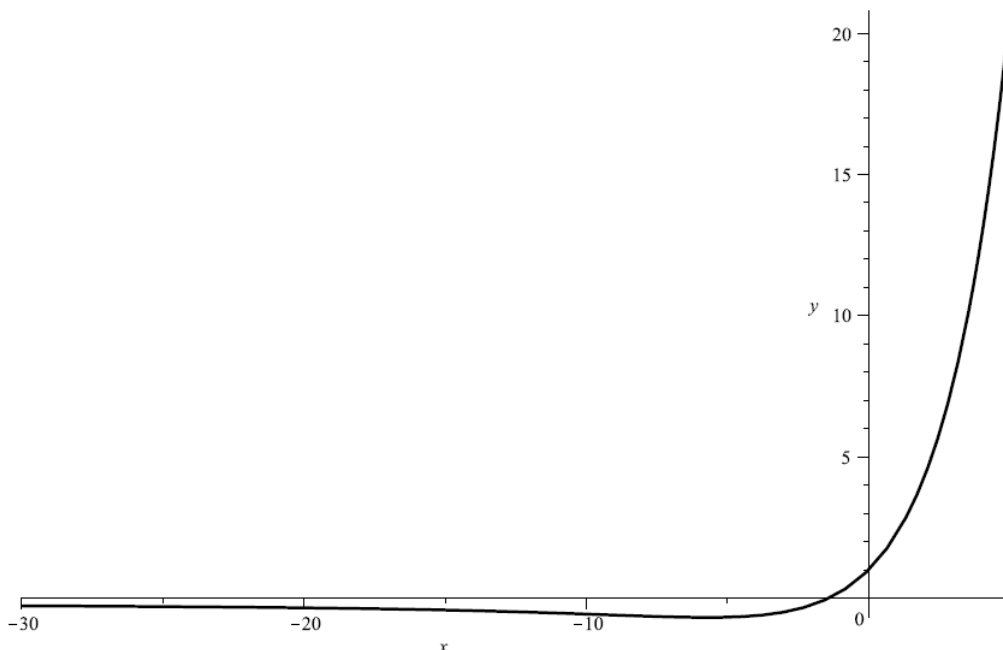

Рис. 1

Через $\text{COS}(x)$ позначимо функцію, визначену степеневим рядом

$$\text{COS}(x) = 1 + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^n x^{2n}}{(2n)^{2n}}.$$

Можна показати, що цей ряд збігається абсолютно і рівномірно на всій числовій осі.

Графік функції $y = \text{COS}(x)$, $x \in \mathbb{R}$, наведений на рис. 2.

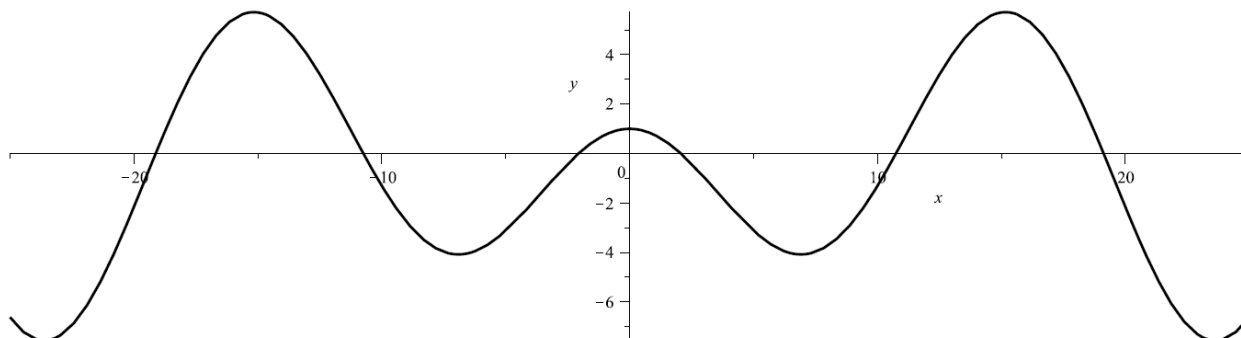

Рис. 2

Через $\text{SIN}(x)$ позначимо функцію, визначену степеневим рядом

$$\text{SIN}(x) = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{(-1)^{n-1} x^{2n-1}}{(2n-1)^{2n-1}}.$$

Можна показати, що цей ряд збігається абсолютно і рівномірно на всій числовій осі.

Графік функції $y = \text{SIN}(x)$, $x \in \mathbb{R}$, наведений на рис. 3.

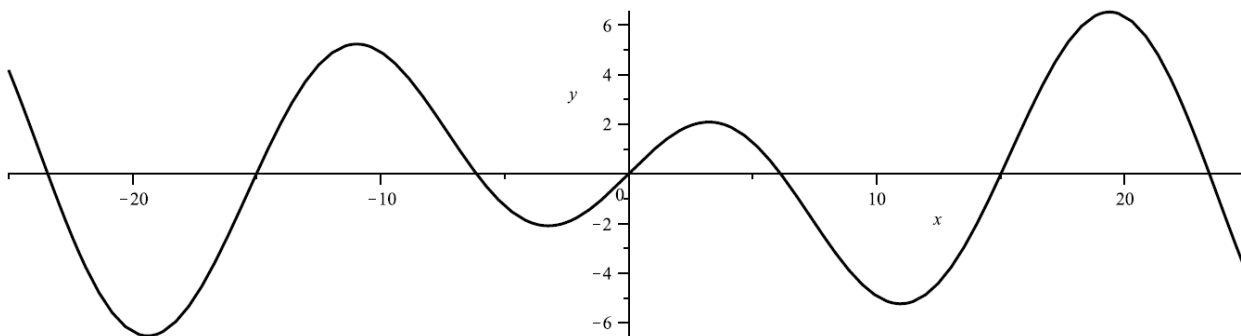

Рис. 3

Список використаних джерел

1. Гой Т. П., Заторський Р. А. Нові функції, породжені зростаючими факторіалами, та їх властивості. *Буковинський математичний журнал*. 2013. Т. 1, № 1-2. С. 30–35.

2. Goy T.P., Zatorsky R.A. New integral functions generated by rising factorial powers. *Carpathian Math. Publ.* 2013. V. 5(2). P. 217–224.

ЗАДАЧІ ФІНАНСОВОЇ МАТЕМАТИКИ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Никифорчин Ірина Володимирівна,
доцентка кафедри математики та
інформатики і методики навчання

Актуальність розвитку фінансової грамотності учнів обумовлена тим, що фінансова культура в сучасному світі стала життєво необхідним елементом в системі компетенцій та правил поведінки. Фінансова культура включає в себе:

- реалістичну оцінку своїх фінансових можливостей і розуміння обмежень при прийнятті фінансових рішень;
- розуміння необхідності вибору, неможливості задоволення усіх бажань;
- навички розгляду різних альтернативних варіантів;
- кількісну оцінку наслідків фінансових рішень, що приймаються.

О. Васильєва в [3] розглядає наступні підходи до підвищення фінансової грамотності учнів: соціальна реклама, реальні та віртуальні тренінги, одноразові бесіди та курси, які організовують банки, введення у школи та університети додаткового предмета «Фінансова грамотність», інтеграція питань, що стосуються фінансової грамотності, у різні навчальні предмети.

Зокрема, така інтеграція доцільна на уроках математики [2]. Формування фінансової культури відбувається під час розв'язування на уроках математики прикладних задач фінансового та економічного змісту [1]. Вони сприяють розвитку математичних компетентностей та вносять вагомий вклад в розвиток міжпредметних зв'язків. Розв'язування таких задач забезпечує краще розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).

Реалізація програми формування фінансової культури на уроках математики повинна проходити протягом всього періоду навчання математики. При цьому всі задачі, які стосуються теми застосування фінансової математики на уроках алгебри, можна розділити на чотири великі блоки, які вимагають математичних і фінансових знань різного виду складності.

Перший блок – це задачі на особисті фінанси, податки. Ці задачі з'являються при вивченні дробів, пропорцій, коли можна порахувати різні частки загальної суми, яка витрачається на певні потреби. Також ця лінія продовжується при вивченні теми «Відсотки», дуже важливої у шкільному курсі математики, оскільки вона поєднує точні та природничі науки, побутові та наукові сфери життя, знайомить з основами фінансової математики. В середніх класах на уроках математики учні знайомляться з формулами вартості покупки, простими задачами на проценти і банківські проценти, задачами на зниження і підвищення ціни товару. При розв'язуванні задач на відсотки доцільно запропонувати задачі на особисті фінанси, податки, індекси реальної зарплати, тощо.

Другий тип задач фінансової математики, які можна виділити – це задачі на депозитні вклади. Ці задачі потребують додаткових знань про види процентних ставок, початкової та майбутньої вартості грошей, дисконту. Обговорення

таких понять не тільки сприяє зацікавленості учнів в розв'язуванні математичних задач, а й вчить дітей планувати особисті збереження та інвестиції. Учням важливо розуміти різницю між простими відсотками, які нараховуються тільки на початковий вклад і складними, коли нараховані раніше відсотки приєднуються до суми боргу. Дані задачі доцільно розглядати при вивченні степеневих, показникових та логарифмічних рівнянь.

В школі доступними є також фінансові задачі, які використовують періодичні виплати певної суми грошей, тобто ренти. Такі задачі становлять наступний блок задач на кредитні розрахунки. Ці задачі допоможуть учням ознайомитися з основами кредитних розрахунків, розуміти вплив відсотків та строків на загальну суму позики, а також набути практичних навичок у кредитних обчисленнях.

При вивченні теми «Арифметична та геометрична прогресія» доцільно познайомити учнів з методами розрахунку часової вартості грошей з врахуванням інфляції, розрахунками елементів вкладу, які використовують суму арифметичної та геометричної прогресії. При цьому потрібно зауважити про дві схеми погашення боргу: погашення боргу рівними частинами від суми боргу, де використовується арифметична прогресія, та погашення боргу рівними терміновими виплатами, де використовується геометрична прогресія.

Наступний тип задач – це задачі на оптимальний вибір. Багато задач, з якими приходиться мати справу в повсякденному житті, є багатоваріантними. Серед багатьох можливих варіантів в умовах ринкових відносин приходиться вибирати в деякій мірі найкращі при обмеженнях, накладених на природні, економічні та технологічні можливості при розробці технологічної програми підприємства, розподілення її по виконавцях, при визначенні найкращого асортименту, тощо [4]. Таким чином виникає необхідність використання методів оптимізації для розв'язування таких задач. Ці задачі можна вводити для учнів при вивченні квадратного тричлена, нерівності між середнім геометричним та середнім арифметичним значенням. При вивченні використання похідної для дослідження функцій перелік і складність таких задач збільшується.

Задачі фінансової математики поглиблюють розуміння учнями математичних концепцій і одночасно готують учнів до кращого управління своїми фінансами в майбутньому. Такий підхід закладає основу того, що майбутнє покоління зможе ефективно керувати фінансами та робити обґрунтовані фінансові рішення.

Список використаних джерел

1. Межейнікова Л. С., Швець В. О. Математичні задачі з фінансовим змістом в основній школі. Харків : ВГ «Основа», 2005. 94 с.
2. Фесенко Г. А. Залучення учнів до розв'язування математичних задач фінансового змісту та підготовка майбутніх учителів математики до їх використання в навчальному процесі. *Наукові записки. Вип. 9. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Ч. 2. 2016. С. 57-64.
3. Васильєва Д. В., Василюк Н. І. Розвиток математичної компетентності учнів на уроках математики. *Математика в рідній школі*. Вип. 6. 2016. С. 2-7.

4. Леоненко М. М., Мішура Ю. С., Пархоменко В. М., Ядренко М. Й. Теоретико-ймовірнісні та статистичні методи в економетриці та фінансовій математиці. Київ, 1995.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ SAR-ADC У ПЕРЕТВОРЕННІ ДИНАМІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Петришин Михайло Любомирович,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри комп'ютерних наук
та інформаційних систем

Динамічні джерела інформації – це джерела інформації, які змінюються або оновлюються в реальному часі. Такі джерела можуть бути в аналоговій (невідджиталізованій) формі, до якої відносяться оточуючі нас фізичні об'єкти та матеріали, які ще не були перетворені у цифровий формат. Зазвичай для того, щоб ці матеріали стали доступними в цифровому форматі, їх потрібно перетворити за допомогою спеціалізованого обладнання та відповідних методів. Відджиталізована форма, навпаки, відноситься до інформації або даних, які були перетворені в цифровий формат і можуть бути збереженими, обробленими або переданими за допомогою інших цифрових пристроїв [1].

Швидкість та точність перетворення динамічної інформації мають велике значення у сучасному цифровому світі, де стабільність та надійність обробки інформації є ключовими факторами. Швидкість перетворення важлива, оскільки динамічна інформація швидко змінюється у часі. Якщо перетворення відбувається повільно, інформація може втратити актуальність або стати застарілою, коли вона стане доступною. Це особливо важливо в таких областях, як фінанси, медицина, телекомунікації та авіація, де зміни можуть відбуватися за секунди, а відставання від реального часу може мати серйозні наслідки. Точність перетворення також критично важлива, оскільки невдале або неточне перетворення може спричинити неправильне розуміння або інтерпретацію інформації. Вона особливо важлива у наукових і технічних областях, де потрібно враховувати деталі і нюанси, і найменші неточності можуть призвести до помилок. Тому оптимізація швидкості та точності перетворення динамічної інформації є важливим завданням в багатьох областях, включаючи обробку сигналів, телекомунікації, інформаційні технології та інші [2-4].

Проаналізовані породжують низку методів перетворення, які запропоновано класифікувати за такими ознаками [5]:

- базис представлення числового еквіваленту (B);
- алфавіт коду перетворення (A);
- прямий напрям наближення до значення, що підлягає перетворенню (T_s);
- зворотний напрям наближення до значення, що підлягає перетворенню (T_r).

У подальшому запропоновано використовувати таке позначення методів АЦ перетворення

MIFT (B, A, Ts, Tr).

Для кількісної оцінки характеристик методів порозрядного аналого-цифрового перетворення розроблено програмний засіб «MIFTanalyzer», який забезпечує моделювання процесу з обчисленням сумарної кількості кроків для різних розрядностей кодів перетворення, що розроблений на мові програмування JAVA.

Для визначення оптимального методу АЦ перетворення та області його ефективного застосування необхідно здійснити кількісне порівняння операційної складності для кожного з проаналізованих методів. Для цього за допомогою алгоритмів, на базі яких було побудовано ВРД, визначимо сумарну кількість кроків врівноваження для різних значень розрядності коду перетворення.

Результати моделювання методів з метою визначення оцінок швидкості перетворення показують, що порівняно з відомим методом врівноваження на основі двійкових еталонів адитивний метод врівноваження з молодших двійкових еталонів забезпечує пришвидшення від 1,18 до 2,78, адитивний метод врівноваження зі старших двійкових еталонів – від 1,12 до 1,21, субтрактивно-адитивний метод врівноваження зі старших двійкових еталонів – від 1,12 до 1,21, субтрактивно-адитивний метод врівноваження зі старших двійкових еталонів – від 1,2 до 4,16, адитивний метод врівноваження з молодших «фібоначівих» еталонів – від 1,02 до 2,63.

Список використаних джерел

1. Markovich, A., Raban, D., & Efrat, K. (2022). Tailoring competitive information sources to the sequence of dynamic capabilities. *Journal of Management & Organization*, 28(3), 480-501. <https://doi.org/10.1017/jmo.2022.35>.

2. Mygal, V. and Mygal, G. (2019). Problems of digitized information flow analysis: cognitive aspects. *Information & Security an International Journal*, 43(2), 134-144. <https://doi.org/10.11610/isij.4312>.

3. Information sources and changes in health behaviour in japan: a cross-sectional online survey. *Asian Pacific Journal of Health Economics and Policy*. <https://doi.org/10.6011/apj.2020.02>.

4. Петришин Л. Б. Теоретичні основи перетворення форми та цифрової обробки інформації в базисі Галуа : навч. посібник. Київ : ІЗіМН МОУ, 1997. 237 с.

5. Петришин М. Л. Моделювання процесів ПФІ в позиційних адитивних системах числення на основі методу індикаторних моделей. *Науково-практична конференція «Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання ІТКМ-2016»*, 23-28 травня 2016 р. Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2016. С. 82-84.

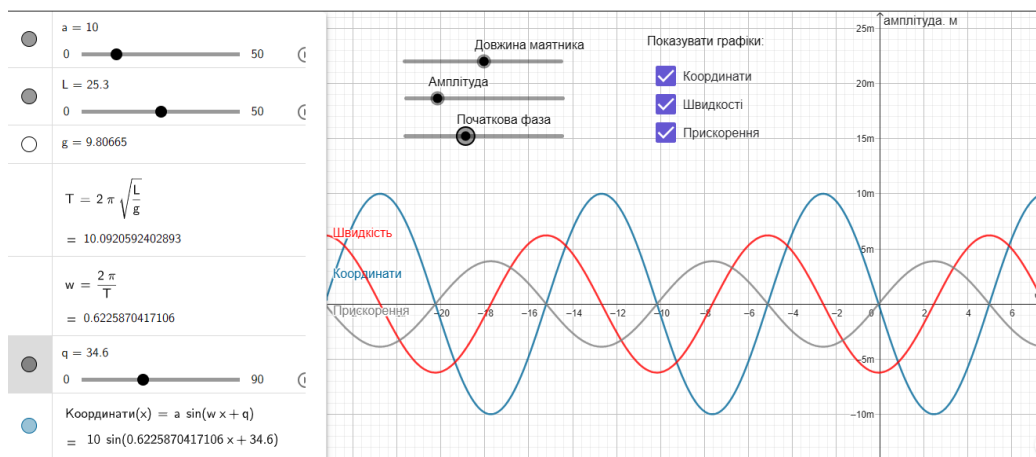
КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Повх Марія Миколаївна,
кандидатка фізико-математичних наук, викладачка

Важливим завданням для педагога є забезпечення ефективності навчального процесу, що визначає його професійну майстерність. Однак не завжди вдається зацікавити учасників навчального процесу змістом предмету швидко і ефективно. Для цього необхідно створювати умови, за яких вони зможуть повноцінно освоювати наукові знання та розвивати свої інтелектуальні здібності. Проникнення сучасних інформаційних технологій у сферу освіти дозволяє якісно змінити методи і організаційні форми навчання, зробивши їх більш зручними і доступними.

У зв'язку з цим стає актуальним пошук нових підходів при викладанні, зокрема використання комп'ютерного моделювання.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальній діяльності сприяє активізації вже здобутих знань, вмінь та навичок, розвитку логічного мислення, а також збільшенню інтересу до навчання та методів засвоєння знань. При вивченні математичних і фізичних дисциплін однією з таких програм є GeoGebra, яка використовується як засіб візуалізації математичних об'єктів, виразів та методів побудови; як середовище для моделювання та емпіричного дослідження властивостей цих об'єктів; і як інструментально-вимірювальний комплекс, який надає користувачеві набір спеціалізованих інструментів для створення та перетворення об'єктів, а також вимірювання їх параметрів. Використання програми GeoGebra допомагає у візуалізації об'єктів та демонстрації їх властивостей. З її допомогою можна зобразити різноманітні фізичні властивості, один з яких, зокрема моделювання коливального руху на прикладі математичного маятника, зображено на рисунку. Де побудовано графіки залежностей координати, швидкості та прискорення від часу. Для зображення коливального руху було створено відповідні функції, які дозволили змінювати амплітуду, початкову фазу та довжину маятника, і при цьому спостерігати за динамічною моделлю. Такий підхід допомагає краще зрозуміти природу коливального руху та його параметри.

Крім того GeoGebra має розгалужені можливості для роботи з функціями, включаючи не тільки побудову графіків, а й обчислення коренів, екстремумів, інтегралів і т. д. Однією із значущих переваг – це можливість крок за кроком відображати процес побудови фігур, що дозволяє анімовано змінювати координати точок, а це робить зображення фігури живим на екрані, відображаючи зміни в її формі залежно від зміни координат опорних точок.

Використання комп'ютерного моделювання відкриває широкі можливості для покращення навчального процесу. Такий підхід створює стимулююче та інтерактивне середовище, яке сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу та підвищує мотивацію до вивчення предмету.

Список використаних джерел

1. Калапуша Л. Р. Муляр В. П., Федонюк А. А. Комп'ютерне моделювання фізичних явищ і процесів : навч. посіб. / Волинськ. нац. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк : Вежа, 2007. 190 с.

2. Теплицький І. О. Елементи комп'ютерного моделювання : навч. посіб. 2-е вид., випр. і доп. Кривий Ріг : КДПУ, 2010. 264 с.

3. Горошко Ю. В., Вінниченко Є. Ф. Використання комп'ютерних програм для створення динамічних моделей при вивченні математики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання* : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. № 4 (11). С. 56–62.

4. Guan Shanchao, Li Guian, Fang Jiacheng. Optimization of 3D Virtual Reality Technology in High School Physics Direct-Type Teaching. *Wireless Communications and Mobile Computing*. 2022. P. 1–9. doi: 10.1155/2022/8475594.

5. GeoGebra [Electronic resource]. 2023. Mode of access: <http://www.geogebra.org>.

ПІДХОДИ ДО ТЕСТУВАННЯ БІТОВОЇ ПОСЛІДОВНОСТІ НА ВИПАДКОВІСТЬ

Слободян Світлана Ярославівна,
кандидатка фізико-математичних наук,
доцентка кафедри математичного і
функціонального аналізу

Потреба в перевірці бітових послідовностей на випадковість, згенерованих ГПЧ (генератор псевдовипадкових чисел) виникає в задачах криптоаналізу та інших сферах, де важлива випадковість. Для цього використовують набори відповідних статистичних тестів, одними з яких є набір статистичних тестів Національного Інституту стандартів і технологій США.

Тести NIST (National Institute of Standards and Technology) [1] – це набір з 15 статистичних тестів, які використовуються для оцінки випадковості та стійкості генераторів псевдовипадкових чисел. Цей набір тестів розроблений для

оцінки якісних характеристик (0,1)-послідовностей, на виявлення різноманітних видів не випадковості, які можуть існувати в послідовності. До зазначених тестів належать:

1. Частотний побітовий тест (the Frequency (Monobit) Test);
2. Частотний блоковий тест (frequency Test within a Block);
3. Тест на послідовність однакових бітів (the Runs Test);
4. Тест на найдовшу послідовність одиниць в блоці (tests for the Longest-Run-of-Ones in a Block);
5. Тест на ранг бінарної матриці (the Binary Matrix Rank Test);
6. Спектральний тест (the Discrete Fourier Transform (Spectral) Test);
7. Тест на відповідність неперекривних шаблонів (the Non-overlapping Template Matching Test);
8. Тест на відповідність перекривних шаблонів (the Overlapping Template Matching Test);
9. Універсальний статистичний тест Маурера (Maurer's «Universal Statistical» Test);
10. Тест на лінійну складність (the Linear Complexity Test);
11. Тест перевірки серій (the Serial Test);
12. Тест приблизної ентропії (the Approximate Entropy Test);
13. Тест на накопичені суми (the Cumulative Sums (Cusums) Test);
14. Тест на випадкові блукаючі шляхи (the Random Excursions Test);
15. Варіантний тест на випадкові блукаючі шляхи (the Random Excursions Variant Test).

Статистичні тести NIST призначені для перевірки нульової гіпотези H_0 про те, що послідовність, яка перевіряється, є випадковою. З цією нульовою гіпотезою пов'язана альтернативна гіпотеза H_a про не випадковість послідовності. Кожен тест базується на обчисленні значення тестової статистики, яка є функцією даних, та значення P – *value*, за допомогою якого і визначається чи дана послідовність є випадковою.

Приклад застосування частотного побітового тесту.

В основі тесту лежить перевірка відношення кількості нулів і одиниць у всій послідовності. Мета полягає в тому, щоб визначити, чи кількість одиниць і нулів у послідовності приблизно відповідає тому, що можна було б очікувати для дійсно випадкової послідовності. Тест оцінює близькість відношення кількості одиниць до $\frac{1}{2}$, тобто, кількість одиниць і нулів у послідовності повинна бути приблизно однаковою.

Розглянемо (0,1)-послідовність довжини $n = 100$ виду

$\varepsilon = 00100111000101111011101010100010001000100110101100$
 $00001000110100110001001100011001100010100010111000$

Нулі та одиниці вхідної послідовності ε ($\varepsilon = \varepsilon_1, \varepsilon_2, \dots, \varepsilon_n$) набувають значення -1 та $+1$, та додаються, тобто $S_n = X_1 + X_2 + \dots + X_n$, де $X_i = 2\varepsilon_i - 1$. Отже, $S_{100} = -16$.

Статистика тесту: $S_{obs} = \frac{S_n}{\sqrt{n}}$, тобто $S_{obs} = \frac{S_{100}}{\sqrt{100}} = -1.6$.

Обчислимо $P - value = erfc\left(\frac{S_{obs}}{\sqrt{2}}\right)$, де $erfc(z) = \frac{2}{\sqrt{\pi}} \int_z^{\infty} e^{-u^2} du$. Таким чином $P - value = 0.109599$.

Візьмемо рівень значущості $\alpha = 0.01$. Оскільки $P - value \geq \alpha$, то вихідна послідовність ε розглядається, як випадкова.

Список використаних джерел

1. Rukhin A. A Statistical Test Suite for Random and Pseudorandom Number Generators for Cryptographic Applications / National Institute of Standards and Technology. 2010. URL: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Leg-acy/SP/nistspecialpublication800-22r1a.pdf>.

СЕКЦІЯ ФІЗИЧНИХ НАУК

МЕТОДИ ВИМІРЮВАННЯ ТЕРМОЕЛЕКТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ТА ЇХ ПОХИБКИ

Кулик Олександр,
аспірант, фізико-технічний факультет

Термоелектричні перетворювачі енергії займають важливе місце серед альтернативних джерел енергії. Надійність та простота у використанні робить їх доволі хорошим вибором при проєктуванні систем живлення для автономних пристроїв, зокрема, космічних апаратів.

Незважаючи на перспективи використання суттєвим недоліком термоелектричних перетворювачів є відносно низькі значення коефіцієнту корисної дії пристрою. Основним способом його підвищення є використання більш ефективних матеріалів для активних елементів перетворювачів. Ефективність використання термоелектричного матеріалу в першу чергу визначається його можливістю досягнення високих значень термоелектричної добротності – Z .

$$Z = \frac{\alpha^2 \sigma}{\chi} \quad (1)$$

де α – коефіцієнт термо-ЕРС, σ – питома електропровідність, χ – коефіцієнт теплопровідності. Пошук нових термоелектричних матеріалів та модифікація властивостей вже відомих вимагає високої точності вимірювання зазначених параметрів. Оскільки від цього залежить можливість побудови моделей процесів, що відбуваються у термоелектричних матеріалах. А отже і можливість адекватно визначати чинники, що можуть покращити величини α , σ та χ . Саме тому, покращення точності вимірювання даних параметрів є важливим завданням термоелектричного матеріалознавства.

Найбільш поширеним методом для оцінки параметрів α та σ матеріалу є Альфа-Сігма метод. Він дозволяє отримати покази, необхідні для розрахунку коефіцієнта термо-ЕРС, а також питомої електропровідності одночасно (в рамках одного експерименту). Для визначення коефіцієнту термо-ЕРС зразок розігрівають до заданої температури та створюють градієнт температур близько 5-10 К. Після цього вимірюють високоточним мілівольтметром генеровану термо-ЕРС та двома термопарами температури на кінцях зразка [1]. Отримавши ці дані коефіцієнт можна вирахувати наступним чином:

$$\alpha = \frac{U_{\text{ерс}}}{(T_2 - T_1)} \quad (2)$$

де $U_{\text{ерс}}$ – термо-ЕРС, T_1 , T_2 – температури кінців зразка.

Для визначення електропровідності зразок підключають в електричне коло з змінним струмом послідовно з еталонним резистором. Вимірявши спад напруги на зразку та на резисторі розрахунок проводиться наступним чином:

$$\sigma = \frac{U_{\text{ет}} * L}{U_{\text{зр}} R_{\text{ет}} S} \quad (3)$$

де $U_{зр}$ – спад напруги на зразку, $R_{ет}$ – опір еталонного резистора, S – площа поперечного перерізу зразка, l – відстань між термопарами.

Варто зазначити, що даний метод–забезпечує похибку не вище 20% для коефіцієнту Зеєбека та 10% для питомої електропровідності.

Для визначення коефіцієнту теплопровідності використовується метод радіального теплового потоку або флеш метод [2]. Кожен з методів має свої переваги та недоліки.

Перший метод дозволяє виміряти всі необхідні покази в одному пристрої. Для цього у циліндричному зразку висвердлюється три отвори: один вздовж центра цільної осі зразка, у який встановлюється нагрівач, і два для термопар на різних відстанях від центральної осі зразка [2]. Розрахунок χ проводиться за формулою:

$$\chi = q \ln \left(\frac{r_1}{r_2} \right) \frac{1}{2\pi(T_1 - T_2)} \quad (4)$$

де q – електрична потужність що виділяється на довжині зразка; r – відстані від центра зразка до термопар; T – температури в точках виміру. Проте для даного методу похибка визначення коефіцієнта теплопровідності сягає 30%

Флеш метод є більш точним (5–10%), але його реалізація вимагає значно складнішого обладнання, а також додаткових вимірювань густини та теплоємності матеріалу. При наявності цих даних, можна розрахувати коефіцієнт теплопровідності за формулою.

$$\chi = A \cdot c_p \cdot \rho \quad (5)$$

де A – температуропровідність, c_p – питома теплоємність, ρ – густина зразка.

Беручи до уваги вище згадані методи та вказані максимальні похибки визначення термоелектричних параметрів похибка у розрахунку добротності може становити до 60%. Можна стверджувати, що основний вклад в похибку вносить точність вимірювання температури. Пониження похибки даних вимірювань можна досягти різними методами. Зокрема, проведення високоточного калібрування термопар. Хорошою альтернативою також є використання терморезисторів замість термопар. Це підвищить точність вимірювання, але може зумовити ускладнення процесу вимірювання.

Список використаних джерел

1. Галушак М. О., Ральченко В. Г., Ткачук А. І., Фреїк Д. М. Методи вимірювання теплопровідності масивних твердих тіл і тонких плівок (огляд) *Фізика і хімія твердого тіла*. 2013. Т. 14, № 2. С. 317-344.
2. Горічок І. В., Ліщинський І. М., Мудрий С. І., Оберемок О. С., Семко Т. О., Хацевич І. М., Матківський О. М., Матеїк Г. Д., Дзумедзей Р. О. Технологічні аспекти отримання термоелектричного PbTe. *SEMST*. 2017. Т. 14, № 3. С. 53-64.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Максимчук Сергій,
аспірант, фізико-технічний факультет

Штучний інтелект сьогодні не тільки відіграє вагомую роль у різних галузях промисловості, але й продовжує інтегруватися у всі сфери життя надзвичайно стрімкими темпами. На ці виклики повинна реагувати і освітня сфера, яка має готувати майбутні покоління не тільки для життя й роботи в такому середовищі, але й для усвідомленого впливу на нього та творення його.

Питанням впровадження штучного інтелекту у навчальний процес присвячені дослідження вчених: В. Бахрушина, Н. Морзе, В. Осадчого, Є. Полат та ін. Вчені акцентували свою увагу навколо визначення змісту основ штучного інтелекту, який пов'язаний із машинним навчанням, алгоритмічною ефективністю, з системами обробки природної мови. Серед важливих результатів наукових досліджень, ми виокремили використання штучного інтелекту у таких напрямках:

- ✓ механізація викладання з допомогою автоматизованих технологій та адаптація педагогічних підходів до роботи з ними [1];
- ✓ управління та планування в освітньому процесі, що здійснюється на основі моніторингу та оцінки результатів освіти [2];
- ✓ оцінка якості компетенцій, набутих у неформальному та неофіційному контекстах [3];
- ✓ створення інноваційного навчального середовища [2-3];
- ✓ «занурення» у глибоке предметне спілкування через використання чат-ботів [4].

Однак, з аналізу літератури стає зрозумілим, що сьогодні більшість учасників педагогічного процесу вже знають про штучний інтелект, тільки окремі ним користувались, але більшість педагогів вважають за необхідне його використовувати, однак для цього потрібно розвиватись.

Щодо державної політики у сфері штучного інтелекту, то в Україні схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту (до 2030 р.), якою визначаються мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень. Під «штучним інтелектом» в Концепції розуміють «організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [5]. За Концепцією «технології штучного інтелекту повинні сприяти трансформації економіки, ринку праці та суспільства в цілому». А аналіз проблем розвитку та впровадження технологій штучного інтелекту показує, що серед пріоритетних сфер, в яких реалізуються завдання державної політики розвитку галузі штучного інтелекту, вагоме місце займає й освітня сфера.

В галузі загальної середньої освіти, в першу чергу, слід зосередити увагу на розумінні педагогічними працівниками основ штучного інтелекту та можливостей роботи з ним у навчальному процесі. Сьогодні такі можливості полягають в удосконаленні навчально-методичної бази з допомогою штучного інтелекту, організації курсів для педагогічних працівників щодо роботи з даними та основ штучного інтелекту, поширення цифрової грамотності серед школярів (застосування цифрових інструментів для розв'язання прикладних задач, пошук інформації, захист персональних даних, медіаграмотність, цифрова гігієна тощо).

Незважаючи на великі можливості штучного інтелекту, в Україні практика навчального процесу у закладах загальної середньої освіти показує такі напрямки його використання: забезпечення *індивідуальної освітньої траєкторії*; *автоматизоване оцінювання результатів навчання*; *методична підтримка навчального процесу*.

Подальше використання буде удосконалюватися в напрямках: надання індивідуального зворотного зв'язку при оцінюванні здобувача освіти, і при наявності всієї інформації в системі про його навчальні успіхи та вподобання; підвищення ефективності платформ дистанційного навчання за рахунок забезпечення їх інтерактивності та вдосконалення методів спілкування з ними; надання інструменту вчителю для удосконалення навчального середовища. Оскільки штучний інтелект продовжує розвиватися, то викладачі та здобувачі освіти повинні бути готові прийняти ці зміни, які обіцяють зробити освіту більш інклюзивною, ефективною та узгодженою з потребами сучасного світу. Майбутнє освіти на базі штучного інтелекту відкриває захоплюючі можливості для всіх, хто бере участь у навчальному процесі.

Список використаних джерел

1. Holmes, W. et al. Ethics of AI in education: towards a community-wide framework. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 2022. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40593-021-00239-1>.
2. Hutson, M. «Robo-writers: the rise and risks of language-generating AI. *Nature*. 2021. Vol. 591, No. 7848. Pp. 22-5.
3. UNESCO International Conference on Artificial Intelligence and Education, Planning Education in the AI Era: Lead the Leap. *Beijing*. 2019.
4. UNESCO Education in the age of artificial intelligence. *Paris*. 2019. UNESCO.
5. Верховна рада України. Законодавство України. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ФІЗИКИ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ НА ПРИКАРПАТТІ

Ілин Микола,
аспірант, фізико-технічний факультет

Трансформація вищої освіти, удосконалення методів навчання, принципів організації освітнього процесу тісно пов'язана дослідження основних теоретико-методологічних підходів вивчення фізики, як науки і методики її навчання у вищій школі.

Основними пріоритетами розвитку сучасної освіти є «інтеграція вітчизняної науки та освіти у світовий науковий та Європейський дослідницький простір із збереженням і захистом національних пріоритетів» [2], «забезпечення цілісності та наступності системи освіти, нерозривного зв'язку зі світовою та національною історією, культурою, національними традиціями...» [3]. Тому, важливо виокремити ключові теоретичні підходи до вивчення методики навчання фізики, враховуючи здобутки Прикарпатської школи фізики.

Проблематика історії фізики і методики її навчання розкрита, зокрема, у роботах М. Головка [1], В. Савченко [4], С. Терещука [6]. Багатий методичний матеріал представлено в матеріалах Всеукраїнської науково-методичної конференції «Теоретико-методичні засади навчання сучасної фізики та нанотехнологій у закладах вищої та загальної середньої освіти: матеріали» [5].

Проаналізувавши теоретичну базу, вважаємо за доцільність виокремити наступні теоретичні підходи до викладання фізики: врахування історичного досвіду та традицій і досягнень фізичної освіти України загалом і Прикарпаття зокрема; характеристика основних технік й методів навчання, що дозволяють досягнути програмних результатів навчання, *hard skills, soft skills*; визначення закономірностей розвитку стандартів підготовки вчителя фізики.

Характеризуючи кожен з наведених підходів, варто погодитися з думкою М. Головка, що історія методики навчання фізики є ключовою умовою формування цілісної картини фізики, як науки [1, с. 6]. Як наслідок Прикарпатська школа фізики має тривалу історію, адже 1972 р. в тогочасному Івано-Франківському державному педагогічному інституті імені Василя Стефаника було створено кафедру методики фізики і технічних засобів навчання під керівництвом доцента Г. Гайдучка. При цьому важливо звернути увагу, що методика викладання фізики в тогочасному педагогічному інституті формувалася в продовж 1940–1960-х рр. На сьогоднішній день, можна говорити про формування окремих наукових шкіл й становлення авторських методик підготовки майбутніх педагогів І. Кучеруком, Г. Гайдучком, Д. Фреїком, Б. Остафійчуком.

Серед методів, які є актуальними в контексті підготовки фізиків, варто виокремити різні напрямки моделювання – цифрове, проектне, комп'ютерне, урізноманітнення міждисциплінарних підходів, використання технологій на основі штучного інтелекту, тощо. В останньому випадку, вважаємо, що саме технічні засоби на основі штучного інтелекту не тільки дозволяють впорядкувати

діяльність педагога, а й урізноманітнять методологічні прийоми навчання, сприятимуть індивідуалізації навчання.

Також важливими є ігрові методи навчання та кейс методика. В першому випадку ігрові технології навчання фізики стимулюють цікавість до предмету, розвивають мотивацію до навчання. Кейс методика, дозволяє формувати м'які навички через впровадження міждисциплінарних підходів, зокрема психології.

Назагал варто констатувати, що ключовими *hard skills* вчителя фізики повинна бути педагогіка, а також теоретичні знання фізичних процесів і явищ, а *soft skills* – комунікативна, критичне мислення, емоційний інтелект.

У підготовці вчителя фізики варто враховувати професійний стандарт вчителя, а також стандарт вищої освіти. Наявність стандартів дає можливість визначити траєкторію підготовки фахівця, а також набір професійних навичок.

Таким чином, ключовими теоретико-методологічними підходами дослідження історії фізики і методики навчання фізики на Прикарпатті, слід вважати історизм або вивчення усталених традицій підготовки фізиків, які розпочалися в 1940–1960-х рр., а після створення 1972 р. окремої кафедри методики викладання фізики в місцевому педагогічному інституті, набули інституційного характеру. Також важливо диверсифікувати техніки і методики навчання, які дозволяють отримати ключові навички і уміння педагога. Окрему увагу доцільно присвятити стандартам освіти, які уможливають реалізацію компетентного підходу до навчання і викладання.

Список використаних джерел

1. Головка М. В. Становлення та розвиток теорії і методики навчання фізики в Україні (40-і роки XVII ст. – 30-і роки XX ст.) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2020. 480 с.

2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

3. Про освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

4. Савченко В. Ф. Методика навчання фізики. Статті (2010-1018). *Чернігів*, 2019. 140 с.

5. Теоретико-методичні засади навчання сучасної фізики та нанотехнологій у закладах вищої та загальної середньої освіти : матеріали VI Всеукраїнської науково-методичної конференції, м. Суми, 24 листопада 2021 р. / за ред. А. І. Салтикової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 91 с.

6. Терещук С. І. Теоретико-методичні основи навчання квантової фізики в старшій школі : монографія / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 286 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ ПРАКТИК В УКРАЇНІ

Мандюк Андрій,
аспірант, фізико-технічний факультет

Освіта є ключовим елементом суспільного прогресу та розвитку, а інклюзивна освіта стає більш актуальною в сучасному світі, де розмаїття людських потреб вимагає відповідних підходів. Останні дослідження та публікації в галузі інклюзивної освіти в Україні та за її межами (І. Ковальчук, Ю. Заєць, І. Кучерак, Г. Шмідт, Е. Свенсон та ін..) показують, що концепт інклюзивної освіти є невід'ємною частиною сучасної освітньої системи, а досягненням у напрямку удосконалення інклюзивних освітніх питань стало використання «соціальної моделі» для визначення особи із особливими освітніми потребами (ООП) [5, 6].

Тому завданнями нашого дослідження є розгляд підходів до імплементації інклюзивної освіти та виокремлення їх проблемних моментів для можливості удосконалення розвитку інклюзивної освіти в Україні.

В Україні концепція інклюзивної освіти застосовується, переважно, до осіб з особливими потребами. Станом на 2023 рік кількість ООП різного віку значно зросла, перевищивши позначку у 3 мільйони, що безпосередньо пов'язано із повномасштабним вторгненням.

Перші кроки у напрямку інклюзивної освіти в Україні були зроблені у 1998 році, коли Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» запустив програму «Залучення дітей з особливими потребами в освітнє середовище» [1]. Ця програма спрямована на створення ефективної моделі для успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами в рамках загальноосвітніх навчальних закладів.

Світовий досвід реабілітації дітей з фізичними чи розумовими вадами підтверджує, що надання їм права на освіту та максимальний розвиток є важливим для повноцінного життя та благополуччя суспільства. Як відносно молода держава, Україна активно розвиває напрямок інклюзивної освіти, переймаючи європейський та американський досвід, спрямовуючи його на створення доступних та рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Крім того, на розвиток напрямку інклюзивної освіти, як і освіти загалом, великий вплив мають і події воєнного характеру.

Основні напрями розвитку інклюзивної освіти в Україні включають [2, 3]:

- **інтеграція дітей з ООП в звичайні класи:** діти із спеціальними потребами включаються до звичайних класів, забезпечуючи їм можливість отримати освіту разом із своїми ровесниками;
- **індивідуалізація навчання:** застосування індивідуальних програм та підходів для кожного учня із спеціальними потребами, що враховує їхні індивідуальні можливості та обмеження;
- **підготовка педагогічних кадрів:** педагогічні працівники почали проходити підготовку з інклюзивної освіти для ефективного роботи з дітьми з особливостями розвитку, отримуючи гранти закордоном та переймаючи іноземний досвід;

• **співпраця із батьками та громадськістю:** почастишало залучення батьків, громадських організацій та експертів для спільного розв'язання проблем та вдосконалення інклюзивної освіти.

У зв'язку із подіями воєнного характеру вагому роль у забезпеченні доступу до освіти та розвитку багатьом учням із ООП, особливо на початковому етапі їх інтеграції у заклади освіти, надають громадські організації. Тому сьогодні важливо виокремити ще один пункту розвитку цього напрямку в Україні, як співпраця із громадськими організаціями, які готові надавати ряд послуг особам із ООП, у зв'язку із збільшенням навантаження на окремі заклади освіти та їх тимчасовою кадровою та фінансовою неспроможністю забезпечити якісний розвиток індивідуальної траєкторії.

Поряд з позитивними тенденціями в галузі інклюзивної освіти, важливим залишається завдання об'єднання зусиль і створення умов для координації дій всіх спеціалістів (медиків, педагогів, психологів, соціальних працівників), які готові до активної взаємодії.

Спостереження за уроками природничих дисциплін дає можливість зрозуміти важливість укладання індивідуальної програми розвитку, розробки адаптованої чи модифікованої програми для навчання [4]. Важливим є надання переваги під час навчання ігровим методам та перегляду системи оцінювання учнів із ООП, яка є єдиною для всіх здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Головань Л. П. Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами. 2012. №10. С. 14–17.

2. Закон України про освіту. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>.

3. Ковальчук О. Інклюзивна освіта в Європі: найкращі практики та перспективи для України. *Наукові дослідження в освіті*. 2019. № 5(12). С. 112-129.

4. Нормативні документи щодо інклюзивного навчання. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/uk/convention>.

5. Ісаксен Л. Інклюзивна освіта в Норвегії: виклики та досягнення. *Освітній Аналіз*. 2017. № 3(9). С 205-220.

6. Універсальний дизайн для навчання. URL: <https://www.understood.org/articles/the-difference-between-universal-design-for-learning-УДН-and-traditional-education>.

ВИКОРИСТАННЯ БАССІВСЬКОЇ TVP-VAR МОДЕЛІ ЗІ СТОХАСТИЧНОЮ ВОЛАТИЛЬНІСТЮ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ІНФЛЯЦІЄЮ ТА ІНФЛЯЦІЙНИМИ ОЧІКУВАННЯМИ

Крамар В.Р.,

аспірант, економічний факультет

Заякорені інфляційні очікування на публічно оголошеній ЦБ інфляційні цілі є ключовим елементом ефективної монетарної політики. Заякорені очікування також передбачають відсутність взаємозв'язку з інфляцією. Модель векторної авторегресії (VAR) дозволяє одночасно тестувати ці характеристики заякорених очікувань. Зміни монетарного режиму та волатильність екзогенних шоків в економіці можуть вимагати наявності динаміки в параметрах VAR моделі. Тож наукова новизна цього дослідження полягає в аналізі VAR моделі зі змінними в часі параметрами та стохастичною волатильністю (TVP-VAR-SV) для перевірки гіпотез, пов'язаних зі взаємозв'язком між інфляцією та інфляційними очікуваннями в Україні на основі праць [1, 2].

Модель TVP-VAR-SV запропонована [1] для вивчення еволюції трансмісійного механізму монетарної політики. Модель передбачає поступові зміни параметрів умовного середнього та коваріаційної матриці помилок. Для n -вимірною векторного часового ряду y_t модель може бути представлена:

$$y_t = X_t' B_t + A_t^{-1} \Sigma_t \varepsilon_t \quad (1)$$

$$B_t = B_{t-1} + v_t \quad (2)$$

$$a_t = a_{t-1} + \zeta_t \quad (3)$$

$$\log \sigma_t = \log \sigma_{t-1} + \eta_t, \quad (4)$$

де y_t – вектор розміром $n \times 1$, що містить ендегенні змінні, $X_t' = I_n \otimes [1, y_{t-1}', \dots, y_{t-p}']$, B_t містить змінні в часі коефіцієнти рівняння (1), A_t є нижньою трикутною матрицею з одиницями на головній діагоналі, вільні елементи якої формують вектор a_t , Σ_t – діагональна матриця з додатними елементами $\sigma_t = \text{diag}(\Sigma_t)$. Параметри еволюціонують як випадкові блукання, за винятком діагональних елементів Σ_t , які змінюються відповідно до геометричного випадкового блукання, що належать до класу моделей, відомих як стохастична волатильність. Інновації в моделі спільно нормально розподілені, із середнім, що дорівнює нулю, і коваріаційною матрицею V :

$$V = \text{Var} \left(\begin{bmatrix} \varepsilon_t \\ v_t \\ \zeta_t \\ \eta_t \end{bmatrix} \right) = \begin{bmatrix} I_n & 0 & 0 & 0 \\ 0 & Q & 0 & 0 \\ 0 & 0 & S & 0 \\ 0 & 0 & 0 & W \end{bmatrix}, \quad (5)$$

де I_n є n -вимірною одиничною матрицею, Q , S і W є позитивно визначеними матрицями.

Слідуючи [1], апріорні значення розраховуються шляхом оцінки звичайної моделі VAR для підмножини з доступних даних (Таблиця 1). Однак через недостатньо велику вибірку (для інфляційних очікувань фірм з кон'юнктурного опитування НБУ наявні лише 73 спостереження з 2006 року до нині), пропонується використання всієї вибірки.

Таблиця 1

Апріорні розподіли параметрів TVP-VAR-SV моделі.

Параметр	Опис	Апріорний розподіл	Коефіцієнти
B_0	Початкові бета	$\mathcal{N}(\hat{B}_{OLS}, k_B \times \hat{V}(\hat{B}_{OLS}))$	$k_B = 4$
A_0	Початкова коваріація	$\mathcal{N}(\hat{A}_{OLS}, k_A \times \hat{V}(\hat{A}_{OLS}))$	$k_A = 4$
$\log\sigma_0$	Початкова log волатильність	$\mathcal{N}(\log\hat{\sigma}_{OLS}, k_\sigma \times I_n)$	$k_\sigma = 1$
Q	VCV шоків B_t	$\mathcal{IW}(k_Q^2 \times pQ \times \hat{V}(\hat{B}_{OLS}), pQ)$	$k_Q = 0.01,$ $pQ = 73$
W	VCV шоків $\log\sigma_0$	$\mathcal{IW}(k_W^2 \times pW \times I_n, pW)$	$k_W = 0.01,$ $pW = n + 1$
$S_j,$ $j = 1, \dots, n - 1$	VCV шоків A_t	$\mathcal{IW}(k_S^2 \times pS_j \times \hat{V}(\hat{A}_{j,OLS}), pS_j)$	$k_S = 0.1,$ $pS_j = j + 1$

Примітка: $\mathcal{N}$ і $\mathcal{IW}$ позначають нормальний і обернений розподіл Вішарта. $\hat{A}_{OLS}$, $\hat{V}(\hat{A}_{OLS})$, $\hat{B}_{OLS}$, $\hat{V}(\hat{B}_{OLS})$ та $\log\hat{\sigma}_{OLS}$ отримані на основі оцінки МНК.

Джерело: сформовано на основі [3].

Беручи до уваги високу розмірність та нелінійність задачі, використовуються баєсівські методи для оцінки апостеріорних розподілів параметрів, тобто неспостережуваних станів, B^T , A^T , Σ^T і гіперпараметрів дисперсійної коваріаційної матриці V , використовуючи їх апріорні значення, отримані з даних. Після розрахунку апріорних значень, варіація алгоритму Монте-Карло марковських ланцюгів, яка називається семплер Гіббса, використовується для апостеріорної числової оцінки параметрів моделі [2].

Для перевірки надійності TVP-VAR-SV моделі важливо провести симуляції з альтернативними специфікаціями, зокрема з альтернативними значеннями k_Q , k_W та k_S , які відображають апріорні переконання щодо ступеня часової зміни коефіцієнтів, волатильності та коваріацій.

Дослідження за допомогою TVP-VAR-SV моделі еволюції взаємозв'язку між інфляцією та інфляційними очікуваннями в Україні дасть змогу отримати нові свідчення про зміни в ступені та рівні заякорення останніх за період наявних даних. Зокрема, це дозволить здійснити перевірку гіпотез, пов'язаних з впливом на заякорення очікувань глобальної фінансової кризи, початкового вторгнення росії в 2014 році, впровадження інфляційного таргетування, пандемії COVID-19 та широкомасштабного вторгнення росії.

Список використаних джерел

1. Primiceri, G. E. (2005). Time varying structural vector autoregressions and monetary policy. *The Review of Economic Studies*, 72(3), 821-852. <https://doi.org/10.1111/j.1467-937X.2005.00353.x>.

2. Del Negro, M., & Primiceri, G. E. (2015). Time varying structural vector autoregressions and monetary policy: a corrigendum. *The review of economic studies*, 82(4), 1342-1345. <https://doi.org/10.1093/restud/rdv024>.

3. Krüger, F. (2015). *bvarsv*: An R implementation of the Primiceri (2005) model for macroeconomic time series. *Comprehensive R Archive Network*. <https://cran.r-project.org/web/packages/bvarsv/bvarsv.pdf>.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В СФЕРІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО АУТСОРСИНГУ

Кузьмін Тетяна Леонідівна,
докторка філософії PhD,
асистентка кафедри обліку і оподаткування

В сучасному світі роль цифрових технологій у сфері обліково-аналітичного аутсорсингу стає все більш визначальною. Це зумовлено не лише швидким темпом технологічного розвитку, але й постійно зростаючою потребою підприємств у високоякісній та ефективній аналітиці для оптимізації бізнес-процесів. Цифрові рішення дозволяють не лише збільшити швидкість та точність обліку, але й забезпечити широкий спектр аналітичних можливостей для прийняття стратегічних рішень.

Дослідженням питань розвитку цифрових технологій в обліково-аналітичному аутсорсингу займалися багато вчених, серед них: Лещук Г.В. [1], Савків У.С. [2], Кузьмін Т.Л. [3], Баланюк І.Ф. [4] та інші. Науковці зазначають основні проблеми розвитку цієї сфери, а також окреслюють шляхи їх вирішення. Проте питання розвитку цифровізації обліково-аналітичного аутсорсингу залишається актуальним та потребує подальших досліджень.

У даному контексті обліково-аналітичний аутсорсинг, як процес делегування облікових та аналітичних функцій фахівцям зовнішніх компаній, стає незамінним елементом стратегії розвитку бізнесу [1, с. 519]. Використання цифрових технологій у цьому процесі дозволяє підвищити ефективність, зменшити витрати та підвищити рівень безпеки інформації.

У світлі цих тенденцій важливо розглядати цифрові технології не лише як інструмент для оптимізації, але й як стратегічний ресурс, що допомагає досягти конкурентної переваги та забезпечити стабільний розвиток бізнесу в умовах мінливого ринкового середовища [2, с. 91].

Основними проблемами цифровізації обліку і оподаткування у сфері обліково-аналітичного аутсорсингу є наступне: забезпечення безпеки даних, інтеграція з існуючими системами, кваліфікація персоналу та вартість програмного забезпечення.

Перехід до цифрових технологій вимагає високого рівня захисту конфіденційної інформації. Це означає розробку і впровадження надійних систем шифрування та заходів захисту від кібератак [3, с. 10]. Також часто організації вже мають складні облікові системи. Впровадження цифрових технологій по-

винно бути гладким і ефективним, забезпечуючи сумісність з існуючими програмами та процесами.

Впровадження нових технологій вимагає належних знань та навичок у персоналу. Підприємства повинні інвестувати в навчання своїх працівників для ефективного використання цифрових інструментів. Запровадження цифрових технологій може бути витратним процесом, особливо для малих і середніх підприємств. Керівництво повинно розуміти і оцінювати вартість інвестицій та очікувану користь [4, с. 181].

Цифрові технології в сфері обліково-аналітичного аутсорсингу відіграють надзвичайно важливу роль у сучасному бізнес-середовищі. Їх впровадження сприяє підвищенню ефективності, точності та швидкості обліку, а також робить можливим більш глибокий та аналітичний підхід до управління даними. Основні тенденції цифровізації включають автоматизацію процесів, використання штучного інтелекту, збільшення мобільності, розширення використання хмарних технологій, фокус на аналітиці та підвищення кібербезпеки.

Список використаних джерел

1. Лешук Г. В., Савків У. С., Кузьмін Т. Л. Аутсорсингові послуги з обліку і оподаткування у системі управління. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13(27). С. 518-526. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/ nauka/article/view/7246/7287>.

2. Савків У. С., Кузьмін Т. Л. Удосконалення ведення бухгалтерського обліку та формування звітності в умовах цифрової економіки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. Вип 19. Т.2. С. 87-95. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/6946/7207>.

3. Баланюк І. Ф., Іванюк Т. Л. Застосування цифрових технологій в консалтингу з обліку і оподаткування. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18 (2). С. 8-15. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12624/1/6067-Article%20Text-16979-2-10-20220630.pdf>.

4. Баланюк І. Ф., Шеленко Д. І., Іванюк Т. Л., Жовнір І. В., Банашкевич Т. П. Формування обліку фінансових результатів у підприємствах. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. 2019. Вип. XIV. С. 179-186. URL: https://drive.google.com/file/d/1iY8E-o816l8QAo4_sqOeC8DfSrFsI8Wn/view.

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ VAR МОДЕЛЕЙ В АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Кушнір Олександр Сергійович,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економічної кібернетики

Українська банківська система зіткнулася з численними викликами в умовах сучасної кризи, що вимагає комплексного підходу до антикризового управління. Використання VAR моделей може стати ключовим інструментом у розробці стратегій подолання кризи, оскільки ці моделі дозволяють оцінити ризики та визначити потенційні наслідки різних економічних сценаріїв.

Аналізуючи минулі дані, VAR моделі допомагають банкам прогнозувати майбутні зміни в економіці та адаптуватися до них, забезпечуючи стабільність та підтримку економічного зростання. В умовах кризи, коли традиційні методи можуть бути неефективними, VAR моделі пропонують новий підхід до оцінки та управління ризиками, що може сприяти зміцненню фінансової стабільності та відновленню довіри до банківської системи.

Інтеграція VAR моделей в антикризовий менеджмент вимагає глибокого розуміння економічних процесів та здатності до швидкого реагування на зміни, що є важливим для підтримки ефективності банківської системи в довгостроковій перспективі [5].

Формула для визначення обсягу економічного капіталу, що формується для покриття збитків від реалізації ризиків, згідно стандартизованого підходу визначається таким чином:

$$C_t^{SA} = \frac{1}{3} \sum_{k=1}^3 \max\{\sum_{b=1}^8 \beta_b G_{t-k}^b, 0\},$$

де G_{t-k}^b – це щорічний валовий дохід за період $(t-k)$ для бізнес-лінії b ; $\beta_1, \dots, \beta_8$ – це значення коефіцієнтів для стандартних напрямків діяльності, рівень формування капіталу для i -го виду діяльності [4].

Застосування VAR моделей може також допомогти в розробці стратегій для зменшення впливу кризи на економіку, зокрема через оптимізацію портфеля активів та пасивів, підвищення ліквідності та платоспроможності банків, а також через розробку ефективних стратегій кредитування.

Методики визначення кількісної оцінки ризику банку виступає проведення експрес-оцінки даного ризику. Як експрес-оцінку визначимо суму бінарних характеристик за всіма показниками та в рамках шести виділених інцидентів:

$$EO_m = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^6 Kbin_{ijm}$$

де EO_m – експрес-оцінка m -го комерційного банку ступеня його операційного ризику; n – кількість показників-індикаторів прямих та опосередкованих наслідків виявленого операційного ризику; $Kbin_{ijm}$ – бінарна характеристика в

розрізі i -го ($i = 1, \dots, n$) показника, j -го ($j = 1, \dots, 6$) інциденту m -го комерційного банку ступеня його операційного ризику [5].

Важливим аспектом є також розуміння того, що VAR моделі не є панацеєю і повинні використовуватися разом з іншими інструментами антикризового управління, такими як стрес-тестування, сценарне планування та постійний моніторинг ринкових умов. Впровадження VAR моделей в антикризовий менеджмент може стати одним із шляхів підвищення стійкості банківської системи України та забезпечення її здатності ефективно протистояти збиткам від війни, майбутнім викликам та успішно відновлюватися та розвиватися після перемоги.

Ці моделі можуть допомагати уряду та регуляторам розробляти стратегії, які зміцнюють банківську систему та забезпечують її стійкість до потенційних криз. Наприклад, використання панельних VAR-моделей може дати змогу аналізувати динаміку кредитного портфеля, ліквідності банків та інших ключових фінансових показників, що є важливим для забезпечення фінансової безпеки країни в період нестабільності. Крім того, VAR моделі можуть виявити потенційні канали передачі кризових явищ в економіку, що дозволить своєчасно реагувати на зміни та мінімізувати негативні наслідки [4]. Важливо також враховувати досвід інших країн, де VAR моделі вже застосовувались для аналізу впливу фінансових криз на банківську систему, що може бути корисним для України в умовах війни. Використання цих моделей може сприяти розробці ефективних політичних рішень, які допоможуть зменшити ризики для банківської системи та підтримати економічне зростання країни в цей складний період.

Саме використання цих моделей в такий важкий період дозволили нашій банківській системі не тільки встояти, а й отримувати прибутки не зважаючи на обставини, втрату ВВП, постійне бомбардування критичної інфраструктури. В 2022 році Українській банківській системі вдалося отримати прибутки у розмірі 24,7 млрд гривень – у плюс спрацювали 46 з 67 фінустанов [3]. За даними НБУ, у п'ятірці лідерів з прибутковості – державний ПриватБанк, який заробив 30,25 млрд гривень, Укрсиббанк – 3,53 млрд гривень, Сітібанк – 2,82 млрд гривень, Універсал Банк – 2,4 млрд гривень та Райффайзен Банк – 1,55 млрд гривень [1, 2].

Однак, для досягнення цієї мети необхідно забезпечити високий рівень кваліфікації фахівців, які працюють з VAR моделями, та створити відповідну нормативно-правову базу, що регулюватиме їх застосування в банківській сфері. Також важливою є співпраця між банками, регуляторами та урядом для розробки спільних стратегій, які враховують національні особливості економіки України та міжнародний досвід використання VAR моделей. Використання VAR моделей в антикризовому менеджменті може сприяти не тільки подоланню наслідків кризи, але й створенню більш прозорої та передбачуваної банківської системи, що є ключовим для залучення інвестицій та підтримки стабільного економічного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Звіт про фінансову стабільність. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_pr_2022-H1.pdf?v=4.

2. Основні показники діяльності банків URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>.

3. Kushnir O.S. Ukrainian banking system in wartime conditions. *Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці* : матеріали VIII міжнародна наук.-метод. конференція (м. Чернівці, 20-21 квітня 2023 р.): Чернівці, 2023. С 31-33. URL: <https://emm.cv.ua/viii-mizhнародna-naukovo-metodichna-konferentsiya-matematichni-metodi-modeli-ta-informatsijni-tehnologiyi-v-ekonomitsi>.

4. Дмитришин Л. І., Кушнір О. С. Сучасні технології оцінки операційних ризиків банку та їх алокації за бізнес-одинацями. *Моделювання і прогнозування соціально-економічних процесів* : монографія / під ред. В. С. Пономаренко, Т. С. Клебанової, М. О. Кизима. Х.: ІД «ИНЖЭК», 2017. 196-207 С.

5. Кушнір О. С. Характеристика операційного ризику як об'єкту моделювання. *Економічний форум*. Луцьк, 2016. № 4. С. 232-239.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ У СФЕРІ ІНДУСТРІЇ ДОЗВІЛЛЯ

Мокляк Тарас Вікторович,
аспірант, економічний факультет

Сучасна індустрія розваг перейшла в розряд ключових сфер повсякденного функціонування суспільства, в якій людина не лише задовольняє свої естетичні та духовні потреби, але й активно формує свій концепт добробуту. Цей сектор відіграє важливу роль у формуванні соціокультурного ландшафту, впливаючи на ментальність та споживчі практики, що конструюють сучасне суспільство.

Суб'єкти індустрії дозвілля представляють собою широку множину учасників, включаючи комерційні підприємства, культурно-розважальні заклади, туристичні агентства, а також державні та комунальні установи, що сприяють розвитку та підтримці індустрії відпочинку. Об'єкти індустрії дозвілля включають різноманітні місця та заклади для розваг, такі як театри, кінотеатри, парки розваг, музеї, спортивні комплекси, ресторани, кафе, туристичні маршрути, а також інші культурні та розважальні об'єкти, спрямовані на задоволення потреб населення у організації вільного часу та розвагах.

Питання конкретної межі між об'єктом і суб'єктом індустрії дозвілля є складним і продовжує викликати інтерес серед науковців та практиків, особливо у сфері обліку і аналізу. Це обумовлено різноманітністю форм індустрії дозвілля, а також різноманітністю підходів до визначення об'єктів і суб'єктів в цій сфері. Деякі дослідники вважають, такі як Бойко О., Наймарк К., Мелень О. [1, 4, 5], що межа між об'єктом і суб'єктом індустрії дозвілля може бути розмитою, оскільки окремі об'єкти можуть бути одночасно і суб'єктами (наприклад, туристичні агентства, які пропонують послуги відпочинку) і об'єктами (якщо їх послуги спрямовані на інших учасників індустрії). А належний

рівень організації обліку і аналізу господарських процесів на підприємствах, що є різними за своєю організаційною чи правовою формами але функціонують на одному економічному полі залежить від спрямованості їх основної діяльності. Таким чином, дослідження щодо конкретної межі між об'єктом і суб'єктом індустрії дозвілля є актуальним для ідентифікації визначальних аспектів організації їх обліку і аналізу і продовжує привертати увагу вчених у своїх дослідженнях.

Зокрема, Гусева Н. деталізувала заклади дозвілля, для яких дозвілля є основною діяльністю: спортивні та спортивно-видовищні заклади (спортивні клуби, зали, організації, секції, комплекси, стадіони, фітнес-клуби і фітнес-центри, плавальні басейни, льодові арени, майданчики для гри в гольф, іподроми, треки тощо); розважальні заклади (розважальні, торгівельно-розважальні та культурно-розважальні центри і комплекси, казино, парки атракціонів, луна-парки, гральні майданчики, нічні клуби і танцювальні (дискотечні) зали та майданчики, парки культури і відпочинку, аквапарки та ін.); видовищні заклади (кінотеатри та інші демонстратори фільмів – кіно- і відео установки, зали, салони, майданчики, кімнати тощо; театри, філармонії, концертні зали, цирки, зоопарки та ін.); культурно-просвітницькі заклади (музеї, бібліотеки, галереї та виставкові центри, планетарії, заклади клубного типу – клуби, будинки і палаци культури, молодіжні центри, будинки народної творчості (фольклору), центри дитячої творчості, будинки мистецтв та ін.) [2].

Такий широкий перелік суб'єктів та об'єктів даного сегменту не сприяє концентрації досліджень на визначених завданнях в межах однієї наукової проблематики з обліку і аналізу. Однак, попри особливості господарських процесів на підприємствах у сфері індустрії дозвілля, облік і аналіз базуються на загальних принципах та стандартах організації що не залежить від галузі, проте залежить від масштабу діяльності, організаційної форми та власності. Основним завданням організації бухгалтерського обліку у сфері індустрії дозвілля є створення такої системи отримання інформації, яка б забезпечувала ефективне управління підприємством та збільшенням доходу від господарчої діяльності підприємства.

Бухгалтерський облік у сфері індустрії дозвілля відбувається відповідно обраної облікової політики, яка представляє собою сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Під час розроблення облікової політики підприємства у сфері індустрії дозвілля необхідно враховувати вимоги, методи та процедури, передбачені стандартами, методичними рекомендаціями та законом [3, 6, 7]. Причому, однаково можна застосовувати згадані нормативні регламенти рекомендацій до облікової політики що формується в культурно-просвітницьких закладах (музеях, бібліотеках, галереях, тощо) та в розважальних закладах (торгово-розважальних та культурно-розважальних центрах, казино, парках атракціонів, гральних майданчиків, нічних клубів та подібних закладах), на що чітко вказує перший абзац їх загальних положень [7].

Підприємство самостійно визначає облікову політику (звичайно ж за погодження з власником) незалежно від їх організаційно-правових, форм господарювання і форм власності, але з урахуванням галузевих особливостей економічної діяльності. Якраз, галузеві особливості економічної діяльності у сфері

індустрії дозвілля та інші організаційні особливості функціонування підприємстві слід врахувати при визначенні облікової політики з метою організації ведення обліку і звітності та аналітичної роботи з її показниками.

Гусєва Н. наводить чотирнадцять класифікаційних ознак закладів дозвілля для дослідження значення індустрії дозвілля в господарстві адміністративно-територіальних одиниць локального рівня [2]. Підхід автора до класифікації закладів дозвілля можна використати для визначення того, які класифікаційні ознаки будуть важливі, а які ні при формуванні облікової політики. Зокрема, серед запропонованих класифікаційних ознак, виділимо лише ті, що впливають на вибір облікової політики. Це буде лише три класифікаційні ознаки – форма власності (приватні, державні, іноземні, спільні), місткість або масштаб за обсягом обслуговування (мікропідприємства (до 10 працівників), малі(до 50 працівників), середні (до 250 працівників) та великі (понад 250 працівників) та джерела фінансування (приватний капітал, бюджети різних рівнів, змішане фінансування) [7].

Підсумовуючи наведені організаційних аспектів обліку та аналізу господарських процесів на підприємствах у сфері індустрії дозвілля, варто зазначити, що успішна реалізація стратегій управління та систем обліку вимагає формування якісної облікової політики з урахуванням класифікації закладів дозвілля. Це частково можна реалізувати шляхом врахування класифікаційних ознак, які впливають на організаційні процеси та ефективність управління. Такий підхід дозволить оптимізувати фінансові та господарські процеси на підприємствах індустрії дозвілля, підвищити їх конкурентоспроможність та забезпечити стабільний розвиток у цій галузі.

Список використаних джерел

1. Бойко О. П. Культура дозвілля у суспільстві ризику : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 285 с.
2. Гусєва Н. Індустрія дозвілля та її значення для соціально-економічного розвитку регіону. *Економічна та соціальна географія*. Київ, 2016. Вип. 75. С. 55-62.
3. Загальні вимоги до фінансової звітності: НП(С)БО 1 від 07 лютого 2013 року № 73. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>. (дата звернення: 20.03.2024).
4. Мелень О. В. Організація бухгалтерського обліку готельно-ресторанного бізнесу: теоретичні аспекти. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 6 (11). С. 353-357.
5. Наймарк К. А. Розвиток індустрії дозвілля та розваг як складової сфери туризму. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки*. 2018. Вип. 31. С. 45-48
6. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>. (дата звернення: 20.03.2024).
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства та внесення змін до деяких наказів Міністерства фінансів України : Наказ Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 року № 635. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF13052.html. (дата звернення: 20.03.2024).

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО СТІНОВИХ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ З МЕТОЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Молодовець Андрій Андрійович,
аспірант, економічний факультет

Окремі питання обліку витрат виробництва постійно знаходяться в сфері наукових інтересів дослідників обліково-аналітичної проблематики, оскільки інформація, що формується бухгалтерським обліком є основою планової калькуляції та остаточної оцінки собівартості виробленої продукції. Особливо це актуально для підприємств з виробництва стінових будівельних матеріалів.

На ринку будівельних матеріалів стінові матеріали характеризуються різноманітністю номенклатури, а їх виробництво займає значну частку галузі. Певна особливість виробничого процесу зумовлює складність формування інформації про витрати виробництва. Так за традиційною моделлю виробничий цикл підприємства промисловості будівельних матеріалів ускладнений видобуванням та переробкою сировинних матеріалів, таких як глина, щебінь чи пісок [1]. Окрім цього, Ляліна Н.П. та Варшавець П.Г. зазначають, що промисловість виробництва стінових будівельних матеріалів страждає від диспропорцій у фінансово-економічних питаннях [2]. Незалежно від того, який варіант проблеми домінує на окремо взятому підприємстві, бухгалтерський облік загалом необхідно підлаштовувати під процес виробництва матеріалів. А без розробки системного підходу до науково-прикладної класифікації витрат на виробництво стінових будівельних матеріалів практично неможливо забезпечити управління повною, усесторонньою, достовірною та своєчасною обліковою інформацією.

Класифікація витрат на виробництво будівельних матеріалів також залежать від того, які етапи виробничого циклу включено в процес виробництва матеріалів. Назукін М.Ю. виділяє три типи підприємства за етапами виробничого циклу. Перший тип – підприємство що самостійно видобуває, переробляє та збуває сировину; другий тип – підприємство, що самостійно закуповує, видобуває, переробляє сировину та збуває готову продукцію; третій тип – закуповує сировину, виробляє та збуває готову продукцію [3]. Даний перелік можна доповнити підприємствами, що лише виробляють стінові матеріали використовуючи давальницьку сировину і усю виготовлену продукцію реалізує замовник. Також підприємство може закуповувати сировину і виробляти продукцію під конкретне замовлення великого підрядника, не переймаючись її збутом.

Загалом, облікова класифікація витрат на виробництво ґрунтується на (П(С)БО) 16 «Витрати» де фіксуються стандарти ведення обліку для будь-якого підприємства, що працює в Україні, але без галузевої деталізації [4]. Натомість, Попович І.А., пропонує чітку класифікацію витрат для підприємств, що працюють у галузі виробництва будівельних матеріалів, що на його думку забезпечує більш ефективно ведення обліку [5]. Запропоновано класифікувати витрати за складом, за відношенням до обсягу виробництва, за характером участі у створенні продукції, за способом включення у собівартість, за статтями калькуляції,

за доцільністю здійснення, за ступенем планування, за ступенем контролю, за ступенем нормування, за відношенням до готової продукції, за періодичністю виникнення, за календарними періодами, за призначенням, за альтернативністю рішень та за можливістю управління [5]. Така широка класифікаційна сітка, на думку автора, забезпечує створення і підлаштування системи обліку для підприємств з виробництва будівельних матеріалів та містить велику частку рекомендацій для управлінського обліку, через критерії можливості управління, доцільністю здійснення, ступенем контролю.

Наступний підхід до класифікації витрат був продемонстрований Гладчуком Г.Г., на прикладі цегельного заводу [6]. Автор починає класифікацію витрат підприємства з поділу на цехи, далі поділяє витрати на технічні переділи. Що дозволяє проводити планові рахунки, базуючись на технологічній документації і нормах витрат трудових ресурсів, а облік проводиться на основі первинних документів. Також автор виділяє сезонні виробничі витрати, оскільки дані витрати будуть мати окремий вплив на переділи. У бухгалтерському обліку дані витрати включають до загальновиробничих і розподіляють між всіма видами продукції в кінці звітної періоду.

Для точнішого обліку загальновиробничих витрат автор додає категорію частково змінних витрат, що змінюються в тому ж напрямку, що і змінні витрати, але не прямо пропорційно. З метою більш чіткого групування витрат, автор пропонує групувати витрати за технологічними та організаційно-управлінськими витратами, де 3 групи технологічних витрат і 1 група організаційно-управлінських витрат. У першу групу входять витрати на технологічні матеріали, такі як сировина, допоміжні матеріали і технологічне паливо, які складають основу продукції. Друга група включає витрати, пов'язані з використанням робочої сили, такі як винагорода працівників і витрати на охорону праці та обслуговування медичних центрів. Третя група включає витрати на обслуговування і експлуатацію основних засобів виробництва, включаючи амортизацію машин і устаткування. А четверта група включає організаційно-управлінські витрати, які обумовлені в П(С)БО 16 «Витрати» [6].

Загалом, дана класифікація витрат дозволяє розділити чітко технічні та організаційно-управлінські витрати, що покращує поділ між постійними та змінними витратами. Додатковий ефект дає поділ витрат на переділах і додавання окремих рахунків сезонних та частково змінних витрат. Це дозволяє в бухгалтерському обліку проводити чіткі розрахунки і в подальшому надавати можливість краще розраховувати витрати на конкретні види продукції.

Згадані підходи різних авторів можна доповнити такою класифікаційною групою, як витрати на забезпечення якості, до яких належать витрати на підвищення кваліфікації працівників, на розробку та впровадження нових технологій та процесів, на оновлення приладдя та інвентарю, на інші заходи з контролю та впровадження стандартів якості.

Таким чином, у сфері виробництва стінових матеріалів на даний момент відомо два підходи до класифікації витрат. Загально-обліковий, що для класифікації витрат з метою управління виробництвом використовує традиційні статті з нормативної методології фінансового обліку та обліково-прогресивний, що

передбачає специфічний поділ витрат для цілей управлінського обліку та забезпечення контролю якості.

Список використаних джерел

1. Романчук А. Л. Особливості операційної діяльності підприємств промисловості будівельних матеріалів та їх вплив на формування витратної інформації в системі обліку. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2011. Вип. 1. С. 351-358.

2. Варшавець П. Г., Ляліна Н. П. Аспекти виробництва будівельних стінових матеріалів в Україні. *Будівельні матеріали і вироби*. 2015. Вип. 1. С. 30-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/smii_2015_1_12 (Дата звернення 29.02.2024).

3. Назукін М. Ю. Особливості виробництва будівельних матеріалів та їх вплив на побудову управлінського обліку і контролю. *Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10. С. 14-24. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnof_2013_10\(4\)__4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnof_2013_10(4)__4) (дата звернення 29.02.2024).

4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318.

5. Попович І. А. Класифікація витрат основної діяльності підприємств із виробництва будівельних матеріалів у системі управлінського обліку. *Проблеми і перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і контролю діяльності підприємств в умовах глобалізаційних трансформацій*. 2013. С. 277–278. URL: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/instituty/IEF/Docs/Nauka/12_Obl_2013_rik.pdf#page=277. (Дата звернення 29.02.2024).

6. Гладчук Г. Г. Теоретичні і практичні підходи до класифікації витрат виробництва на цегельних заводах. *Збірник наукових праць*. 2013. С. 412–421.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Хоробчук Олег,
аспірант, економічний факультет

Метою дослідження є формування переліку та структуризації системи заходів, спрямованих на удосконалення механізмів подальшої оптимізації структури експорту України на основі практичної реалізації стратегії розвитку експортного потенціалу регіонів з урахуванням наявного вітчизняного та іноземного досвіду. Подальший розвиток експортного потенціалу регіонів України з урахуванням сучасних реалій вбачається в наступному: експорт природних ресурсів, експорт продукції виробленої на території України, експорт послуг, а також експорт товарів, попередньо завезених в Україну для ремонту та модернізації.

Особливості формування експортної складової зовнішньоекономічного потенціалу як окремого взятого регіону, так і цілої держави будуть визначатися наявністю природних ресурсів та конкурентними перевагами товарів і послуг

окремо взятих експортерів. Проведений аналіз кон'юнктури світових ринків, на яких наша країна має окремі абсолютні та відносні переваги засвідчив, що деякі з них зберігають прийнятний рівень конкурентності, який дає підстави робити обережні попередні висновки про те, що інтенсифікація експортних зусиль вітчизняних виробників на даних ринках призведе до бажаних наслідків як для самих виробників експортоорієнтованої продукції, так і до покращення показників соціально-економічного розвитку регіонів, в яких зареєстровані та здійснюють свою діяльність дані виробники. Проведений аналіз численних літературних джерел, аналітичних звітів та статистичної інформації показує, що як в часи до повномасштабного вторгнення, так і протягом періоду 2022-2024 років, динаміка показників експорту та його структури як в національному вимірі, так і в регіональному розрізі є такою, що вкрай рідко відповідає досягненню задекларованих цілей забезпечення національної безпеки, її економічної складової, а також цілям сталого розвитку в довгостроковій перспективі. Відповідно, підлягатиме подальшому перегляду перелік наявних критеріїв оцінювання ефективності управління зовнішньоекономічною складовою загальнодержавної та регіональної політики держави як в мирний час так і в особливий період.

На даний час формування експортного потенціалу регіонів України відбувається під впливом низки негативних чинників, які пов'язані з повномасштабним вторгненням та відповідними регуляторними обмеженнями, недосконалістю механізмів державного регулювання та сприяння розвитку експортоорієнтованих галузей, наявністю обмежень з боку країн-імпортерів вітчизняної продукції із встановленням квот на експорт української продукції, а також, в окремих випадках, низькими конкурентними перевагами вітчизняної продукції.

Зокрема, в праці [1] зазначається, що зона вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС поки не стала системним фактором, що сприяє розвитку більшості галузей економіки України, удосконаленню її структури, загальному посиленню конкурентоспроможності, диверсифікації економічної діяльності та розширенню діапазону присутності на ринку. Ця ситуація вимагає від українського уряду переглянути певні пункти фокусу торгової політики у відносинах з ЄС. Автор [2] дійшов висновку, що структура та рівень організації державної підтримки експорту в Україні є в стані, який потребує системних змін і термінового покращення. Зміни повинні торкнутися, перш за все інституційної структури державної системи управління та регулювання процесів, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю. Розвиваючи результати досліджень [2], можна виокремити серед пріоритетних заходів, спрямованих на оптимізацію процесів управління експортного потенціалу, наступні: розробку та імплементацію державних експортних програм для відповідних галузей економіки; удосконалення системи експортного страхування від комерційних та організаційних ризиків; більш активне лобіювання зовнішньоекономічних інтересів держави в рамках існуючого інституційного середовища; оптимізація діяльності торговельних місій за кордоном; покращення умов сприяння наданню імпортерам відстрочки платежів за контрактами з українськими експортерами; організаційна і фінансова підтримка в пошуку ринків збуту з просуванням продукції на зовнішні ринки; ширше запровадження в Україні системи Tax Free – відшкодування ПДВ за куплені в

Україні товари; подальший розвиток співпраці в рамках формальних і неформальних міждержавних.

В процесі аналізу особливостей формування експортного потенціалу регіонів України нами було проаналізовано досвід багатьох країн з розвинутою соціально-орієнтованою ринковою економікою, в тому числі і досвід США [3]. В літературі [3] проаналізовано вплив факторів на формування позицій США у міжнародній торгівлі. Зокрема, виокремлено: ресурсне забезпечення національної економіки; рівень технологічного розвитку країни і особливості структури її експорту; особливості розвитку підприємницьких структур, задіяних у міжнародній торгівлі та форма їх взаємовідносин з державою; стан розвитку зовнішньоекономічної інфраструктури; ступінь інституційної інтеграції країни у світову економічну систему, політична воля та вага країни у міжнародних організаціях; особливості національної системи регулювання зовнішньої торгівлі [3].

В той же час, для України буде особливо актуальним досвід Ізраїлю [4] та особливості формування експортного потенціалу в даній країні. Незважаючи на перманентні військові конфлікти та значні безпекові ризики, Ізраїль вважається однією з найзаможніших країн світу, стійкість економіки якої забезпечується завдяки ефективній фіскальній та монетарній політиці, високим валютним резервам, а також завдяки напрацьованим підходам до формування та оптимізації використання експортного потенціалу країни. В праці [5] зазначається, що країна з обмеженими земельними та водними ресурсами перетворилася на одного з лідерів сільськогосподарського виробництва та посилила позиції в аграрному експорті.

Аналіз численних літературних джерел, а також самостійно проведені модельні розрахунки дали змогу сформулювати рекомендації щодо формування експортного потенціалу регіонів України в умовах що склалися.

Список використаних джерел

1. Ривак НШляхи реалізації експортного потенціалу України на ринках ЄС. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 148 (2). С. 69-74. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-2-9>.
2. Головаш Б. Е. Напрями формування експортної стратегії України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/8.pdf.
3. Майборода Ю. О. Фактори глобального торговельного лідерства США. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 27. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua ›jspui ›bitstream ›lib>.
4. 74 роки війни: чому Ізраїль став меккою для передових інвесторів URL: <https://minfin.com.ua/ua/realty/articles/74-roki-viyeni-chomu-nezvazhayuchi-na-boyovi-diyi-izrayil-privablyue-milyardi-investiciyu>.
5. Боднарчук Т. Політика переходу від аграрного до високотехнологічного експорту в умовах постійних воєнних загроз: досвід держави Ізраїль для України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 2. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_22_2_93_uk.pdf.

СЕКЦІЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗУМІННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ВЛАДНИМИ СТРУКТУРАМИ ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ

Авруцький Владислав Андрійович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

На початку повномасштабної війни Ізраїль засудив вторгнення рф в Україну. Проте водночас старався займати нейтральну позицію задля зберегти відносини з країною-агресором.

Важливо розуміти контекст того часу:

– вихідців з України (як етнічних євреїв, що народилися в Україні і згодом емігрували в Ізраїль, так і етнічних українців – мешканців Ізраїлю) – за даними Посольства України в Державі Ізраїль за приблизними підрахунками до 500 тис. осіб [1]. Водночас, серед населення Ізраїлю – велика кількість громадян, які є вихідцями з рф;

– рф має вагомий тиск на Ізраїль. Наприклад, передача ППО Сирії для збиття ізраїльських літаків, потенційна підтримка арабських країн новин озброєнням;

– на той момент Ізраїль не бачить власної вигоди, щоби підтримати Україну під час Великої війни. Тому переважна більшість підтримки Ізраїлю на момент початку широкого вторгнення спровокована тиском з боку США.

Загалом, хоч Ізраїль і засуджував дії рф та заявляв, що буде надсилати гуманітарну допомогу, відносини між Ізраїлем та Україною лишались напруженими. Ізраїль декілька разів викликав українського посла для засудження висловів представників України.

. Ще на початку лютого 2022 року прем'єр-міністр Ізраїлю Біньямін Нетаньягу під час зустрічі з президентом Франції заявив, що готовий відправити в Україну «військові речі», але не готовий зайти надто далеко щоб не спровокувати Росію. Сам Беньямін Нетаньягу лишився останнім лідером західної країни, окрім Орбана, який не відвідав Київ у знак підтримки

На момент початку повномасштабного вторгнення рф Ізраїль мав тісні налагоджені зв'язки як з Україною, так і з рф. Користуючись цим, Ізраїль в особі тогочасного прем'єр-міністра Нафталі Бенета зіграв роль посередника у перемовинах між Україною та рф.

Упродовж 2023 року посадові особи Ізраїлю неодноразово заявляли про необхідність зближення з Україною та просування не тільки гуманітарної, а саме військової допомоги.

Великі надії покладались на візит Міністра закордонних справ Ізраїлю Елі Коена, який 16 лютого 2023 року підняв прапор Ізраїлю в посольстві в Україні, таким чином відновивши повноцінну роботу дипломатичної місії в Києві. Це був перший візит високопоставленого ізраїльського чиновника в Україну з початку повномасштабного вторгнення росії. Під час зустрічі з Президентом

України Володимиром Зеленським лідери обговорили поглиблення двосторонньої співпраці в різних напрямках. Глава держави розповів про українську формулу миру з десяти кроків і запросив Ізраїль узяти участь у її реалізації. У цьому контексті сторони також обговорили підтримку української ініціативи в ООН [2].

Однак все ж представники Ізраїлю діяли обережно зважаючи на реакцію рф. Тому окрім загальних слів про підтримку та гуманітарну допомогу, більше Україна нічого не отримала. Зокрема військову допомогу не було узгоджено. Публічно Ізраїль займав обережну, майже нейтральну позицію та не надавав великого значення темі України у своїй політиці та місцевих ЗМІ.

Більше того, у червні 2023 року між Україною і Ізраїлем спалахнув найбільший конфлікт за всю історію міждержавних відносин. 25 червня посольство України в Ізраїлі опублікувало заяву, в якій звинуватило уряд Біньяміна Нетаньяху в проросійських симпатіях. Посольство розкритикувало відсутність гуманітарної допомоги Україні та назвало «безрезультатним» візит міністра закордонних справ Елі Коена до України у лютому 2023 року. Прем'єра Ізраїлю Біньяміна Нетаньяху посольство звинуватило у відмові надати Україні оборонну допомогу упродовж повномасштабної війни [3].

7 жовтня 2023 року атака ХАМАСу на Ізраїль пришвидшила зміни у стосунках Ізраїлю з Україною та рф.

Атака ХАМАСу на Ізраїль продемонструвала рівень зближення рф з Іраном та її проксі-вісью. Саме після атаки на Ізраїль в країні почався злам в сторону зближення з Україною та розривом зв'язків з рф. Було відкинуто прагнення Ізраїлю зберегти відносини з обома сторонами, як це було раніше.

Як наслідок Ізраїль почав займати агресивнішу позицію щодо рф. Рішуче засуджував та звинувачував країну-агресора на міжнародному рівні. Відтак відносини між ними погіршились. В цей час щодо України з'явилися заяви про розгляд можливості передачі Україні системи раннього ракетного попередження. Також були заяви про потенційну передачу зброї Україні після закінчення операції в Газі.

Висновок: Держава Ізраїль переживає повільну, але рішучу зміну відношення до України: від нейтралітету до сприйняття як держави-партнера зі спільними інтересами.

Список використаних джерел

1. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Ізраїлем / Посольство України в Державі Ізраїль. URL: <https://israel.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/434-kulyturno-gumanitarne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-izrajilem>.

2. Президент України провів зустріч із міністром закордонних справ Ізраїлю Елі Коеном / Президент України. Офіційне інтернет-представництво. 16 лютого 2023 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proviv-zustrich-iz-ministrom-zakordonnih-81025>

3. Ерман Г. «Терпець увірвався». Чому Україна посварилася з Ізраїлем. *ВВС Україна*. 27 червня 2023 року. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cbpd6vwglj2o>.

БУДІВЕЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ БОЙКІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ М. ЗУБРИЦЬКОГО

Берлін Ярослав Володимирович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

М. Зубрицький – український етнограф, який першим у світі вибрав об'єктом наукового зацікавлення життя і побут бойківських селян. Зокрема, цікавими є його дослідження будівельної обрядовості бойків.

Дослідник описав, як люди обирали місце під хату. Не будували там, де росла бузина («на бзі», «на бозі»). Відповідно до спостережень місцевих там, де раніше росла бузина, ніщо не хотіло рости. Звичай суворо забороняв рубати бузину, бо «...хто рубат боз, від того умират...» [1, с. 74].

Автором описано, як місцеві жителі ставились до вибору часу будівництва. У селі Мшанці вважалось, що «хату можна зав'язувати» у вівторок, четвер та суботу, так звані «порозні дні» – у ці дні тижня дозволялось все їсти [2, с. 6]. В народі такі дні також називали «легкими днями».

На особливу увагу заслуговує роль майстра у звичаях та обрядах бойків. Для спорудження нової хати обов'язково запрошували майстра, особа якого була оповита таємничістю, наділена унікальними знаннями, зв'язком з неземними силами. Місцеві наділяли майстра чародійними можливостями [1, с. 72].

Майстер, який «щось знав», міг зупинити кровотечу, відвернути й інші нещастя. Це ілюструє сюжет, записаний М. Зубрицьким: «...Луць (місцевий майстер) довбав дерево долотом [...]. Якось топір відскочив і затяв його вістрьом в чоло, а долото вискочило з руки, упало й потяло ногу. Однак, кров не текла, бо не пустив. Як він се зробив, не хотів повісти...». В бойків чародійні властивості часто приписували німецьким колоністам, які займались будівельною справою. Наприклад, місцевий майстер Луць «навчився сеї штуки (зупиняти кров) від Вилгелема, Німця (кольоніста), майстра з Бандрова [...] Вилгелем впав раз на погарці в Мшанци в яму, з відки добували нафту, потовк ся і покалічив. Кров доти ішла, доки єї не увидів» [1, с. 74].

За спостереженнями М. Зубрицького, люди вірили, що «[...] майстер мусить знати від себе, знатися з нечистим, аби йому не пошкодило. Коли зачинають роботу, треба завернути на лівій руці міхавка (обшивку рукава), то гадки нема [1, с. 73]. Коли один майстер розпочав будівництво і не завершив, то інший, зазавичай, побоювався завершувати. Самостійно завершити розпочате іншим будівництво міг наважитись хіба той майстер, який вважав себе сильнішим від попередника.

Як відзначав Михайло Зубрицький, описуючи зведення житла у селі Мшанці, «на зав'язини просять священника, він святить воду на столі у тім місці де він буде стояти в хижі і відправляє благословеніє нового дому з трєбника, окроплює свяченою водою будматеріал і пляц» [2, с. 6].

Перед стартом будівництва головний майстер посеред майбутньої хати встомляв у землю малого дерев'яного хрестика. Цю деталь не залишив поза

увагою й М. Зубрицький: «...На середині хати втикають в землю хрестик з верби, іви або білого дерева...» [1, с. 72].

Після цього всі присутні знімали головні убори, майстер читав молитву і починав зав'язувати трами. Описавши звичаї села Мшанця та околиць, М. Зубрицький зазначив: «Коли вже дерево приладили, роблять зав'язини: затягують трам'я. Каміння не годиться підкладати під трами, хіба сумець (шматок відтятого або відрізаного дерева, ковбицю)...» [1, с. 72].

Особливого значення надавали першій зарубці: «як топір за першим разом дасть огню, буде горіти» [1, с. 72]. М. Зубрицький записав таке повір'я: «Як перша тріска, коли майстер починає тесати упаде від луба до землі, буде мерлець; як тим боком, що від дерева, то весілля. Як упаде на двір, за трам буде мерлець або гнода, як до середини будинку – весілля» [1, с. 72].

В усі чотири кути вкладали жертвні предмети. М. Зубрицький подав цілий перелік жертвних предметів: в Зарудді клали срібло, «щоби все множилося», олово, барвінок на весілля, вовну, овес, сіль, вербу, біле дерево, крейду та вугілля, «щоби всяка худоба множилася і біла і чорна» [1, с. 72] (в іншому варіанті «...чорну вовну, щоби вівці велися, крайцар розтятий на чотири часті, живе срібло проти злого, біле дерево, барвінок, свячений чісок...») [2, с. 6].

У ході будівельних робіт поведінка майстрів та решти присутніх на будмайданчику суворо регламентувалась системою певних табу. Сокиру чи долото майстер не міг забити в дерево, коли йшов відпочити, а обов'язково клав на землю. До того ж, як зазначив М. Зубрицький, сокиру заборонялось класти поза межі зав'язаних підвалин [1, с. 72].

Всі обрядодії, пов'язані із будівництвом хати, завершувались входинами, перед якими був звичай «щось не завершити», таким чином простежувались паралелі з поховальною обрядовістю. В околицях с. Мшанця М. Зубрицький описав наступний звичай: «...де був у хаті мерець, а ще старший, там до року не миють стін, бо повідають, що душечка де в шкаралупці сидить, то здерши шкаралупку, вигналобися й душу» [1, с. 73].

Отже, М. Зубрицький в своїх працях частково відобразив звичаї та обряди бойків, пов'язані з будівництвом нового житла, а саме вибір місця і часу для спорудження хати, зведення житла. Окремо автор висвітлив роль майстра в звичаях та повір'ях Бойківщини.

Список використаних джерел

1. Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці. *Житє і Слово*. 1895. Т. 3. С. 71-76.

2. Зубрицький М. Селянські будинки в Мшанци Старосамбірського повіта. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*. Львів, 1905. Т. 70. С. 6.

DISTANCE LEARNING IN THE CONTEXT OF E-LEARNING: TRENDS OF POSTMODERN SOCIETY

Битківська Ярина Володимирівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов і перекладу

The new dimension of the present, a trend toward a postmodern view of the world order is taking form in the world. This world view is the result of a combination of information technology and the new needs of human improvement. Man is in a state of search for the latest approaches to the realization of his needs in the new information world. As a result of its activities, each individual determines its environment for self-realization. One of the important opportunities for individuality is distance learning.

Distance learning is implemented as an element of e-learning. That is, distance education is synonymous with e-learning, but in a narrower sense. E-learning – a system of learning, which is implemented through the use of information technology as a network virtual learning, mainly providing independent work (Sikorska, 2011). E-learning is effective for acquiring new knowledge and skills, because in addition to the acquisition of certain competences in the subject, e-learning forms information competence.

One of the most actively developing areas of the current system of education is the implementation of educational programs using e-learning and distance learning technologies. A present-day person needs to constantly study and learn something new in order to remain erudite and versatile, as well as a sought-after specialist in their field. Nowadays, education is easy to get from different sources, using computer and the Internet.

Distance learning technologies are educational technologies implemented mainly with the use of information and telecommunication networks in an indirect (at a distance) interaction between students and teachers.

Distance learning is a form of continuous educational system, designated to realize the human rights to education and information. Distance learning will make it possible to provide equal educational opportunities for pupils, students, civilian and military specialists as well as the unemployed in any part of a country and abroad by more active use of the scientific and educational potential of leading universities, various industry-specific training and retraining centres as well as centres for professional development. Distance learning will make it possible to get basic of additional education in parallel with the main activity of the person.

E-learning system is a software product, access to this learning system is via the Internet or a local network, in free mode or by user authorization – by login and password. Most often the Internet browser is used to access the learning system. The instructor posts instructional material, creates tests using the built-in student testing system. Each student is then given a set of activities to study. The results of the learning process are analysed by the teacher, generating answers and reviewing test results.

The e-learning system provides the following features:

- Structuring learning material into lessons and courses.
- Each student is given a different set of lessons and courses depending on their status.
- A built-in testing mechanism allows you to check your knowledge.
- The ability to track student activity. For example, if the reports show that a student watched a training video for 15 minutes, but the duration of the video is half an hour, it means that they did not read it completely.
- Convenient analysis of learning outcomes – the e-learning system allows the teacher to generate reports on student testing.
- Typically, the learning system also saves a history of the learning process of each student and allows you to conveniently convert it into Excel spreadsheets or PDF-document.

With the development of the Internet and technology, e-learning is increasingly penetrating our lives. Employee training is becoming an important component in the successful development of a company. Undoubtedly, training centres will continue to prepare training material adapted for use in e-learning, the speed of employee training will increase, and the quality of their training and tools for analysing their knowledge will improve. E-learning is a relevant solution in today's fast-paced economic world.

The study shows that high resource costs reduce the effectiveness of distance learning. Proper organization of e-learning reduces costs and simultaneously increases the effectiveness of learning. This conclusion can be made on the basis of analysis of the indicators of distance learning activities. The high level of success and established learning competencies indicates a high efficiency of distance activities.

The conducted research sheds light on the theoretical foundations of the modern globalised postmodern society. Based on the statements of the researches, it has been established that postmodern ideas of humanity are aimed at the self-realization of the individual in the conditions of informational social development. It is the individual who is able to constantly search for new solutions and implement their ideas, which can be the beginning of new era.

Distance learning effectively contributes to the development of personality in the modern information society.

References

1. Vdovych S. M. Suchasni osvritni tekhnolohii movnoi pidhotovky maibut-nikh fakhivtsiv sfery obsluhovyvannia [Current educational technologies of language training of future specialists in the field of services]: a methodical guide. *Pedahohichna Dumka*. URL: https://lib.iitta.gov.ua/4599/1/Vdovych_Palka_2013.pdf.

2. Vuckovich T. The Overall Goal of Education and General Purpose. *International Journal For Empirical Education and Research*, 3(20), 53-66. URL: https://journals.seagullpublications.com/ijeer/assets/paper/IJ0620191784/f_IJ0620191784.pdf.

ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ ПОРАЙКА (1923–1934 рр.)

Бойда Андрій Васильович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Історичні постаті в новітніх запитах від соціуму потребують як детальнішого вивчення, так і затирання білих плям шляхом пошуку раніше невідомих фактів з їх біографій. Це може бути як позитивний, так і негативний аспект в житті та діяльності того чи іншого історичного діяча. Не є винятком досліджуваний автором ще з часу навчання у школі экс-командувач ЧУГА (1920), ген-прокурор УСРР та нарком'юст (1927-1930), заступник голови РНК УСРР (УРСР) в 1930-1937 рр., талановитий банкір, кооператор та очільник Полтавщини і Поділля Василь Іванович Порайко (1888-1937). В розрізі того як мало відомо про його кар'єру в УСРР і його постать в цілому для історії в кожен з його періодів життя, слід спробувати коротко дати характеристику його життю та діяльності в Харківський період життя (1923-1934 рр.).

Безпосередньо він розпочався у червні 1923 р., коли Порайка було номіновано на заступника голови Малої ради народних комісарів УСРР. У липні 1923 р. він стає спочатку заступником голови правління, а згодом – головою Української спілки кустарно-промислової кооперації, якою керуватиме до середини січня 1924 р. 25 листопада 1923 р. у Харкові було урочисто відкрито Український Сільськогосподарський банк, де серед членів правління був В. Порайко, П. Любченко, Дудник, Поплавко, Кальмазон, Вольф та ін. Прикметно, що П. Любченка Порайко знав ще по роботі у Києві в 1919-1920 рр. Їх тісні контакти в цій установі згодом зведуть їх у керівництві РНК УСРР в 1934-1937 рр., де Любченко буде головою, а Порайко – його заступником [1, с. 42].

Зі створенням нової банківської установи для координації товарно-грошових відносин держави з селянством, видачі пільгових кредитів незаможним та середнім за достатком сільським господарствам та створюючи нові ринки збуту збіжжя, Василь Іванович як колишній селянин і знавець проблем цієї сфери ще з часів австрійського періоду життя (1888-1914) активно включається в цю справу. Зокрема, важливими є відомості у стенограмі засідання політбюро ЦК ВКП (б) в Москві від 5 липня 1926 р. з питання «Про стан та заходи розвитку сільськогосподарського кредиту». Його доповідь була чіткою та аргументованою, захищаючи власні пропозиції щодо кредитування селянських господарств, він опирався на факти, розрахунки та знання фінансової справи, чим повністю вибив ґрунт з під ніг своїх опонентів та недоброзичливців, куди входив ще тоді неопальний Лев Троцький [3, с. 100].

Географія діяльності Порайка не обмежувалась столицями УСРР та СРСР, а й часто, він виступає на місцях, в тому числі, в Полтаві, на Київщині, Харківщині, на Донбасі і т.д. Його виступи на місцях часто були надруковані у повному обсязі у місцевій та столичній пресі, де часто були присутні і запитання до його доповіді, аргументи на противагу і відповіді з чіткими цифрами,

ідеями та пропозиціями. Окрім сільгоспкредиту, Порайко активно просував і загальну тракторизацію (механізацію) сільського господарства [4, с. 1].

У період з липня і до 5 березня 1927 р. Порайко буде кандидатом у члени правління Сільськогосподарського Банку СРСР у Москві, але де-факто продовжуватиме роботу у Укрсільбанку у Харкові. 5 березня 1927 р. у зв'язку з кадровими змінами в українському радянському уряді, В. Порайко замінить М. Скрипника на посаді наркома юстиції і генерального прокурора УСРР. Займатиме цю посаду В. Порайко до 10 липня 1930 р. На цій посаді він братиме участь в низці амністій для колишніх повстанців проти більшовицького режиму, намагатиметься зменшити тиск органів влади на церковні справи, братиме участь у розробці нової конституції УСРР 1929 р. і активно займатиметься внутрішніми реформами генпрокуратури і органів юстиції зокрема [3, с. 101-102].

10 липня 1930 р. В. Порайка було призначено заступником голови РНК В. Чубаря, де виконуватиме ряд вкрай негативних функцій. Він увійде до складу урядової комісії з розкуркулювання селян, за призначенням зверху в роки Голодомору буде відповідальним за переселення в Україну росіян з Горьківської та Іванівської областей в 1933 р., за його підписом на колективних документах будуть знесені церкви і будуть затверджуватись склад суддів на показові репресивні процеси проти української інтелігенції в 1930-1933 рр. В лютому-липні 1932 р. Порайко буде головою облвиконкому Харківської області. Однак, документів про його діяльність на цій посаді нами виявлено ще не було. Не менш цікавою є його доля і на посаді представника РНК УСРР при РНК СРСР в Москві в 1932-1935 рр. Згідно з відомостями, які є в АКС з ГДА СБУ, він прибував туди не часто – переважно на з'їзди або спільні з іншими республіками урядові наради при РНК СРСР [4, с. 2].

Харківський період життя та діяльності В. Порайка завершився 24 червня 1934 р., коли весь уряд УСРР на чолі з П. Любченком переїхав до Києва, де був ввечері того дня урочисто зустрітий місцевими жителями. З того періоду і до 25 жовтня 1937 р. (тобто до дня загибелі в підвалах Київської тюрми) триватиме київський період життя та діяльності Василя Івановича [2, с. 88].

Отже, Харківський період життя та діяльності В. Порайка тривав з липня 1923 по червень 1934 рр. і ознаменувався низкою нових посад на вищих ешелонах влади в банківській, правосудній, соціально-економічній та інших сферах життя тодішньої радянської України. Тут у нього народиться єдиний син Всеволод (1927 р.н. - ?) і саме тут, його кар'єра буде в центрі уваги всієї УСРР.

Список використаних джерел

1. Бойда А. Від рядового до генпрокурора: життя та діяльність Василя Порайка (1888–1937). *Студентські історичні зошити*. 2020. Вип. 12. С. 39–47.
2. Бойда А. Основні юридичні процеси щодо посмертної реабілітації В.І. Порайка в 1954–1957 рр. *Сіверянський літопис*. 2023. № 2. С. 79–90.
3. Бойда А. Причини фізичної ліквідації Василя Івановича Порайка в 1937 р. *Сіверянський літопис*. 2022. № 4. С. 99–114.
4. На вершинах. *Діло*. 1927. 16 березня. Ч. 58. С. 1–2.

КУЛЬТ МАТЕРІ-ЗЕМЛІ В ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Боян-Гладка Світлана Петрівна,
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри етнології і археології

Поняття Землі для людини є глибоким, складним і сакральним. Перш за все, вона є матір'ю народження і символізує місце, де народжуються люди. Мати дарує життя, тому найважливіший її атрибут – плодючість. В українській міфології Богиня-Мати не тільки дарувала життя, а й відбирала. Звідси часто вона виступала богинею підземного царства.

Українці здавна вважали Землю Священною, яка є сховищем предків, місцем звільнення (народження) і прийняття (поховання). Досі побутує в народі приказка: «Ми походимо від землі й в землю підемо».

Земля виконує функцію родючості, яка у прямому розумінні є ґрунтом, на якому вирощують сільськогосподарські культури. Розуміння нерозривної єдності людини з її родиною та землею було притаманне нашим предкам з давніх часів.

Уявлення про Землю як жінку-матір існувало у всіх народів світу. В українців Карпатського регіону здав був звичай народжувати дитину на землі або класти новонароджене на землю, що вважалося магічним обрядом набуття життєдайної сили.

У давнину поклоніння Матері було майже повсюдним. Археологічні розвідки свідчать про поширеність поклоніння Матері-Богині ще в кам'яному віці. Сьогодні європейській території відомі жіночі фігурки, вирізані з каменю або кістки статуї жінок. Вони відомі як палеолітичні жіночі фігурки. Такі статуї отримали назву палеолітичні «Венери», у яких є спільні риси: великі груди, стегна, живіт, а голова і руки не виражені або відсутні [3, с. 217].

У період неоліту уявлення про жінку як джерело всього суцього трансформувалося під впливом мінливих умов життя, але первісна концепція не була втрачена. У неолітичному мистецтві Богиню-Матір іноді зображували як жінку, що тримала дитину або народжувала. Образ Богині-Матері є «проекцією» зрілого етапу життя жінки. Цей культ пережив історичний період як збірний образ Великої Матері Близького Сходу та греко-римського світу. Його релігійну спадкоємність можна чітко простежити у відомих образах богинь Єгипту, Греції, Римі [1, с. 287].

У пізніші часи, Богиня-Мати займала провідне місце в релігії, поклоніння якій набуло сакрального характеру. Прихильники міфологічної школи вважають, що традиція вшанування Богині-Матері відображена в образах Цариці Неба та християнської Діви Марії. У народі тривалий час було поширеним язичницьке уявлення про Богородицю як Матір Землю. Християнське духовенство постійно намагалося вести боротьбу з язичницькими звичаями та обрядами.

Здавна в гуцулів та бойків були поширеними молитви до Богині Землі. Однак, у слов'янському фольклорі відомо чимало замовлянь, віншуваль, пов'я-

заних з культом Матінки Землі. Маємо також і українські обрядові побажання: «Щоби ся мав, як свята Земля», «Будь великий, як верба, а багатий, як Земля, а здоровий, як вода»; молитви-звернення до Землі перед початком збору цілющих трав: «Земля-Матінка, прийми від мене, що даю для тебе» (кладуть на землю кусень хліба), «Отець-Небо, Земля-Мати, благословіть траву брати» [2, с. 18].

У календарній обрядовості етнографічних груп Карпатського регіону, Земля вважалася матір'ю всіх живих істот і рослин, осередком родючості. В гуцулів було поширене народне вірування, перший весняний грім на небі будить Землю. Звідси, Мати-Земля просинається, молодіє, прикрашає себе квітами і зеленню, поширює життя, силу і молодість. У традиційному світогляді українців Карпат характерні повір'я про те, що Земля закривається восени в дні «бабиного літа» і справляє свої «іменини», а відкривається на Благовіщення. «Іменини» Матері-Землі відзначали на Симона Зилота, на Зелені свята і на Успіння (Обжинки). У такі дні по відношенню до Землі дотримувалися численних заборон працювати: не можна було копати, орати, боронувати, бити по Землі.

Отже, з прийняттям християнства в народній свідомості українців виник паралелізм образу Матері-Землі з образом Богородиці. Так, в народному побуті українців Карпатського регіону в ХІХ ст. образ Землі, як Землі-годувальниці, Землі, що народжує, плодоносить, прирівнювався, а іноді ототожнювався, з образом Богородиці.

Список використаних джерел

1. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 2 кн. Кн. 2. Київ : Обереги, 1994. 528 с.
2. Лозко Г. Культ Матері Землі в Рідній вірі. *Сварог*. 2005. № 17–18. С. 18–20.
3. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Київ : Обереги, 1992. 424 с.

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ЗДВИГ 28 ЧЕРВНЯ 1914 р. РОЛЬ СТЕПАНА ШУХЕВИЧА

Васьків Тарас Романович,

аспірант,
факультет історії, політології та міжнародних відносин

8 серпня 1893 р. було зареєстровано статут руханкової організації «Сокіл-Батько», основоположником якої був І. Боберський. Мета заснування – фізичний і культурний розвиток галицьких українців в межах поміркованого націонал-демократизму. Товариство функціонувало на базі чеських та польських сокільських традицій. В 1907 р. розпочалось поширення ідей організації через крайові свята (здвиги). Перший загальний сокільський здвиг відбувся 10 вересня 1911 р. та був приурочений до п'ятдесятиліття з дня смерті Т. Шевченка. На свято прибуло приблизно 8 тисяч осіб з різних організацій Галичини, Буковини, Чехії, Російської імперії та США.

Відкрито бойкотували це дійство представники іншої спортивної організації «Український січовий союз». Перші збори січового товариства відбулись 5 травня 1900 під головуванням К. Трильовського. Мета організації – фізичний і культурний розвиток галицьких українців у традиціях Запорізької Січі та ідеях М. Драгоманова. Вони проводили свої крайові свята, та пропагували українському суспільству радикалізм та антиклерикалізм.

Наявність цих двох конкуруючих організацій та небажання радикалів співпрацювати з соціал-демократами, не сприяло об'єднанню Галицьких українців для спільної мети. Проблему посилював рівномірний розподіл осередків між товариствами. На червень 1914 р. у розпорядженні «Сокола-Батька» було 974 гнізда та понад 32 тисячі членів [2, с. 24]. «Український січовий союз» на цей час розширився на 916 січей з приблизно 30-ма тисячами членів [2, с. 40].

Помітний внесок до співпраці внесла I-ша Балканська війна (9 жовтня 1912 р. – 30 травня 1913 р.). Вона показала можливість ефективної боротьби з Османською імперією за умови об'єднання балканських слов'ян. Під впливом поразки турків, галицькі радикали розпочали співпрацю з націонал-демократами та іншими громадськими та політичними силами [4, с. 57]. Ці зміни призвели до пошуку порозуміння між товариствами «Український січовий союз» та «Сокіл-Батько».

Об'єднавчі тенденції українського громадського життя Галичини зуміли себе проявити в діяльності українського Міжпартійного комітету, котрий був утворений 15 грудня 1913 р. Мета – формування статуту української стрілецької організації – «Українського стрілецького товариства». В його діяльності перебували і радикали, проте з часом К. Трильовський вивів їх з комітету та зосередив свою увагу на діяльності своєї стрілецької організації – «Український січовий союз» [5, с. 15].

Більш вдала спроба консолідувати українські національні сили відбулась на II-му загальному Шевченківському здвигі, котрий відбувся 28 червня 1914 р., та був приурочений до століття з дня народження Т. Шевченка. Його підготували та спільно провели організації «Сокіл-Батько» та «Січ». С. Шухевич, в 1914 р. обіймав посаду заступника виділу «соколів» у Львові та був залучений до організації здвигу [1, с. 12].

С. Шухевич згадував, що підготовка здвигу проходила в атмосфері протистояння «Сокола-Батька» та «Українського січового союзу». Керівники І. Боберський та К. Трильовський витрачали багато часу на обговорення дрібних питань, таких як: хто має вести парад, в якому порядку мають іти соколи та січовики, їхній вигляд та інші. Кожен з них хотів показати свою організацію з кращого боку. З цієї причини засідання «Сокола-Батька» з організації проходили майже кожен день і тривали до ночі [1, с. 13].

«Український січовий союз» мав на озброєнні сто крісів та дві машинні гвинтівки [3, с. 241]. «Сокіл-Батько» для гідного вигляду зайнявся матеріальним забезпеченням. С. Шухевич, як керівник стрілецької секції особисто взяв на себе ці питання. Він знайшов п'ятнадцять крісів та домовився з Львівською торгово-промисловою палатою про надання на час здвигу набійниць, наплечників та ременів [1, с. 13]. Коли, за день до здвигу до І. Боберського дійшла чутка, що К. Трильовський має в себе костюм гетьмана з булавою, то він посіяв паніку, що

буде виглядати як джура поруч з гетьманом, С. Шухевич залагодив і цю проблему [1, с. 14].

Урочистий похід тривав протягом двох годин, з одинадцятої ранку, до першої по полудні. Він був організований наступним чином: на чолі йшов кінний відділ «Сокола-Батька» з Підберізець, далі січовий оркестр через певну відстань йшов сокільський оркестр, за ними командири організацій далі соколи та січовики [6, арк. 11; 1, с. 15]. В день здвигу І. Боберський знову звернувся до С. Шухевича з вимогою, щоб соколи як і січовики робили вправи на стрільбищі. Командант пояснив, що це не доцільно так як, в «Соколі» до такого не готувались. Через це С. Шухевич не встиг вчасно прийти до походу, щоб вести свій загін, тому він вклинив його між обома оркестрами. Шевченківський здвиг отримав значний успіх серед українського населення [1, с. 15-16].

Тож, не зважаючи на всі внутрішні перипетії, підготовка і реалізація свята дали підґрунтя до об'єднання проукраїнських сил для спільної діяльності. Українці побачили наяву національну єдність поміркованих і радикальних організацій. Під час здвигу українські стрілецькі товариства показали громадськості себе і свою діяльність. Після початку Першої світової війни ця подія уможливила утворення Головної Української Ради та формування легіону Українських Січових Стрільців.

Список використаних джерел

1. Д-р. Степан Шухевич. Видиш брате мій (8 місяців серед УСС-ів): Львів : Видавнича кооператива «Червона калина», 1930. 232 с.
2. Андрухів Ігор. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ : накладом Івано-Франківського товариства «Союзу українок», 1992. 72 с.
3. Трильовський Кирило. З мого життя. Київ ; Едмонтон ; Торонто : Канадський Інститут Українських Студій Видавництво ТАКСОН, 1999. 278 с.
4. Лазарович Микола. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль : Джура, 2005. 592 с.
5. Думін Осип. Історія Легіону Українських січових стрільців, 1914–1918. Львів : Видавнича Кооператива «Червона калина». 374 с.
6. ЦДАЛ. Ф. 312 Українське спортивне товариство «Сокіл-Батько» у Львові. Оп. 1. Спр. 63 : Звернення, повідомлення, листи та інші матеріали про лаштування ювілейного Шевченківського з'їзду соколів у Львові 1914 р.

ВИБОРЧІ ЗАКОНИ ДО ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ 1861 ТА 1914 рр.: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Водославський Тарас Сергійович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

26 лютого 1861 р. було прийнято так званий «лютневий патент», згідно якого в Галичині, як і в інших коронних краях монархії Габсбургів, було створено сейм [2, с. 10]. Виборча система до Галицького крайового сейму базувалася на куріальній основі, тобто репрезентувала інтереси соціальних прошарків населення, що проживало в монархії Габсбургів. Спочатку Галицький сейм налічував 150 послів, які фактично поділялися на шість суспільних верств. Зокрема, перших дві – представники духовенства і науки – попадали до сейму автоматично, як вірилісти [3, с. 46–47]. Серед таких депутатів-вірилістів: троє львівських архієпископів (греко-католицький, римо-католицький, вірменсько-католицький), двоє перемишльських єпископів та по-одному єпископу з Станиславова і Тарнова, а також ректори Львівського та Краківського університетів. Решта депутатів обиралися під час виборів за куріями, що ділили населення за соціальною ознакою. Так, у поміщицькій курії великої земельної власності – 44, троє – від торгово-промислових палат, що репрезентували буржуазію, а також 20 – у міській і 74 – серед представників малої земельної власності, тобто селянства і населення малих міст [2, с. 10].

Зокрема, до першої курії – великої земельної власності, що делегувала до сейму 44 послів, належали особи, які були власниками так званих табулярних володінь і сплачували на рік не менше 100 золотих ринських реальних податків. Голосування в цій курії було безпосереднім, окрім чоловіків, право голосу мали також жінки, недієздатні та юридичні особи, які здійснювали волевиявлення через довірених представників. Друга курія налічувала трьох депутатів від торгово-промислових палат у Львові, Кракові та Бродах. Вибори тут були опосередкованими, тобто всі члени цих організацій та їх заступники обирали з-поміж себе осіб, які потім визначали депутатів [3, с. 47–49].

Третя курія – великих міст, згідно виборчого закону 1861 р. складалася з 20 депутатів: від Львова – чотирьох, Кракова – трьох та по одному з Перемишля, Станиславова, Тернополя, Бродів, Ярослава, Дрогобича, Бялої, Нового Сонча, Тарнова, Жешува, Самбора, Стрия і Коломиї. Тут могли голосувати громадяни, які становили перших 2/3 списку платників податків у своєму окрузі. Крім того, з-поза категорії найзаможніших містян до голосування допускалися городяни з правом голосу до міської ради, а також техніки з відповідною освітою, нотаріальні кандидати, духовенство, особи з академічним ступенем, учителі та деякі ін. Могли здійснювати волевиявлення і жінки зі списку 2/3 платників податків за умови, що були заміжні, через посередництво чоловіка. У 1896 р. кількість послів від Львова збільшилася на дві особи до шести, з Кракова – на одну до чотирьох, а у 1900 р. до сейму додали ще п'ять представників

з нових міських виборчих округів: Подгуже і Величка, Бохня і Вадовіце, Горлице і Ясло, Сянок і Кросно, Бережани і Золочів [3, с. 49–50].

Четверта курія складалася з представників так званої малої земельної власності, зокрема міст та містечок, які не попали до міської курії і сільських громад. Тут обиралися депутати з 74 одномандатних округів, які у 1885 р. були зрівняні з політичними повітами. Виборчим правом володіли перших 2/3 списку платників податків, а також особи, які мали право голосу при виборах до громадської ради, техніки і нотаріальні кандидати. Голосування було двоступеневим, тобто спочатку усі допущені до участі у виборах – правиборці – обирали з-поміж себе уповноважених до голосування з розрахунку одного на 500 правиборців, який уже пізніше віддавав свій голос за конкретного кандидата в депутати [3, с. 50–52].

Вірильні місця отримали в 1896 р. краківський єпископ, а у 1900 р. – ректор Львівського політехнічного університету та президент Краківської Академії наук. Після 1900 р. сейм складався фактично з 161 депутата, з яких було 12 вірилістів та 149 виборних послів: 44 – від курії великої земельної власності (поміщицької), трое – торгово-промислових палат, 28 – міської, 74 – малоземельної (сільської) [3, с. 52–53].

Оскільки виборчий закон 1861 р. внаслідок розвитку громадянського суспільства поступово втратив свою актуальність, то з кінця XIX ст. тривала боротьба за його зміну, що активізувалася з 1907 р. Однак, через опір східно-галицької шляхти виборчу реформу було ухвалено лише 14 лютого 1914 р., напередодні Першої світової війни. Реформа передбачала, що Галицький сейм складатиметься з 228 депутатів, з яких 13 вірилісти. З вірилістів четверо мали бути українцями, серед них і ректор майбутнього українського університету. Решта послів обиралися по куріях, зокрема: 1) 45 з великої земельної власності, де один був українцем; 2) 45 – цензової міської – шість українців; 3) 12 – загальноміської – три українці; 4) п'ять від торгово-промислових палат; 5) двоє – промислових товариств Львова та Кракова; 6) 106 у курії сіл та малих міст, з них 48 мали бути українськими. Отже, українці повинні були мати 62 представники, тобто 27,2% мандатів, що забезпечувалося введенням національного кадастру, де виборці могли голосувати тільки за представника свого народу [1, с. 686–687].

Таким чином, фактично новий закон зберігав голосування по куріях з майновим цензом. Однак важливим досягненням було запровадження загального голосування в загальній міській та сільській куріях, а також введення національного кадастру, який забезпечував українцям сеймові мандати.

Список використаних джерел

1. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів : у 2 т. Львів : З друкарні оо. Василіан у Жовкві, 1926. 737 с.
2. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів : Тріада плюс, 2010. 228 с.
3. Grodziski S. Sejm Krajowy galicyjski 1861–1914. T. 1. Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 1993. 216 s.

ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА ЯК КОМПОНЕНТ ПАРТИСИПАТОРНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Герман Мирослава Василівна,
аспірантка,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Громадянська ініціатива є важливим інструментом партисипаторної демократії в країнах Європейського Союзу. Цей механізм надає можливість громадянам вносити пропозиції до законодавчого процесу або вимагати проведення референдуму з певного питання при зборі достатньої кількості підписів. Громадянська ініціатива сприяє активнішому включенню громадян у процеси прийняття рішень та забезпечує їм можливість прямого впливу на політичні процеси в країні.

У Європейському Союзі громадянська ініціатива стала важливим інструментом у напрямку поглиблення демократії та збільшення відповідальності влади перед народом. Завдяки цьому механізму громадяни можуть впливати на формування політичних рішень та висувати важливі питання для обговорення на рівні ЄС.

Проте, для успішної реалізації громадянської ініціативи необхідно враховувати різноманітні аспекти, такі як правовий статус ініціативи, процедури збору підписів та механізми взаємодії з органами влади. Важливо також забезпечити прозорість та відкритість у процесі розгляду громадянських ініціатив, щоб гарантувати їхню легітимність та вплив на прийняття рішень. Партисипаторна демократія так чи інакше має створювати механізми та процедури, через які громадянські ініціативи доносять до влади свої вимоги та Україна не є у цьому винятком. Ці механізми мають окреслюватися формами політичної участі, які залежать від цілого комплексу обставин, зокрема від контексту, в якому відбувається реалізація політичної участі громадян [1].

Серед інших механізмів партисипаторної демократії можна виділити різноманітні форми реалізації громадянських ініціатив як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях та можливість відзивати депутата або достроково припиняти повноваження широкого кола виборних посадових осіб. До інших конкретних форм партисипаторної демократії слід відносити інститут громадських слухань, громадська експертиза діяльності органів влади та політичних рішень, громадське лобіювання тощо. Таким чином, створюється система найвищої відповідальності лідерів перед рядовими членами суспільства, механізм прямого управління громадян соціальними і політичними інститутами [2].

На практиці, громадянська ініціатива в країнах Європейського Союзу має різні форми та особливості. Наприклад, в деяких країнах для проведення громадянської ініціативи потрібно зібрати певну кількість підписів громадян, в інших – пройти додаткові процедури перевірки та підготовки ініціативи до публічного обговорення. Такі різноманітність та гнучкість механізмів громадянської ініціативи дозволяють країнам Європейського Союзу враховувати особливості свого політичного, соціального та культурного контексту [3].

У подальшому розвитку партисипаторної демократії в країнах Європейського Союзу громадянська ініціатива може стати ще більш важливим інструментом у забезпеченні громадянської участі у владних процесах та сприяти зближенню між владою та громадянами.

Список використаних джерел

1. Медуна Б. Л. Партисипаторна демократія як чинник забезпечення публічності конституційного процесу. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Вип. 3/4 (68/69) : у 2 ч. Ч.1 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : НЛТУ України, 2021. С. 57–64. DOI: <https://doi.org/10.36930/506801>.

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>

3. Мільйоновладдя. Європейська громадянська ініціатива. *Конституанта*. URL: http://constituanta.blogspot.com/2012/05/blog-post_1547.html.

АРЕШТИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В АВСТРО-УГОРЩИНІ ТА РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ 1914–1915 рр.: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Гресько Андрій Михайлович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Російсько-українська війна спонукає до здійснення історичних ретроспектив подій Першої світової війни. Українці в Королівстві Галичини та Лодомерії опинилися в зоні бойових дій між Російською імперією та Австро-Угорщиною. Греко-католицькі священники, як одні з провідних виразників інтересів населення стали жертвами репресивних заходів з боку обох ворогуючих сторін протягом 1914–1915 рр., що завдало суттєвих людських втрат для Галицької митрополії ГКЦ. Мета: дослідження особливостей арештів священнослужителів ГКЦ в Російській імперії та Австро-Угорщині протягом 1914–1915 рр.

Російська імперія відбивши наступ австрійської армії до березня 1915 р. захопила левову частку Королівства Галичини та Лодомерії й Герцогства Буковина, однак втратила її під час контрнаступу Австро-Угорщини в 1915 р. [1, с. 41, 42, 47]. Фактично бойові дії охопили майже всю канонічну територію Галицької митрополії ГКЦ, духовенство якої опинилося в центрі уваги воєнних адміністрацій обох держав. Значний масив першоджерел з даної проблематики зосереджено у фондах ЦДАЛ України: Ф. 129 «Львівський ставропігійський інститут, м. Львів», Ф. 147 «Центральний Талергофський комітет у Львові, 1914–1939 рр.»; Держархіву Львівської обл.: Ф. 350 «Дирекція поліції у Львові», Ф. 907 «Канцелярія Львівського губернатора»; та ін. архівних установах. Священнослужителі ГКЦ протягом війни продовжували виконувати свої духовні, представницькі та педагогічні обов'язки сприяючи укріпленню націо-

нальної самосвідомості українців. На жаль, помітна частка священників ГКЦ ще зберігала «руську» ідентичність.

Цісарська адміністрація під впливом поразок в 1914 р. здійснила дві хвили масових репресій священнослужителів підозрюваних в москвофільстві – у 1914 р. та 1915 р. Арешти здійснювали на основі завчасно підготованих поліцейськими структурами списками [5, с. 26–32]. Акцент робився на діячах русофільських організацій, зокрема Руської Народної Партії (затримано священників М. Раставецького, І. Мащака, М. Винницького та ін.) Формами покарання обвинувачених стали штрафи, обмеження пересування, ув'язнення у повітові в'язниці та табори. Затриманих доправляли в повітові центри, звідти – на фільтрацію у Станиславів, Стрий, Львів, Перемишль, і Новий Санч. У підсумку засуджених в'язнів етапували в Талергоф і Терезієнштадт. Жертвами даного явища стали щонайменше три з половиною сотні священників переважно з Перемишльської єпархії ГКЦ [2, с. 198–213].

Водночас в межах Галицько-Буковинського генерал-губернаторства адміністрація Г. Бобринського ставила за мету здобуття лояльності місцевого населення краю шляхом декларування віротерпимості. Попри це імперія посилила контроль за діяльністю духовенства ГКЦ. Було заарештовано свідомих ієрархів та діячів, зокрема А. Шептицького, Й. Боцяна, І. Гордієвського, затримано К. Чеховича та ін. [3, с. 170]. Особлива увага приділялася перевірці священників, які поверталися в парафії після втечі на початку конфлікту. З цією метою друге відділенням канцелярії генерал-губернатора санкціонувало слідство на основі результатів якого вирішувалася подальша доля суб'єкта. Винних у «шкідливій» діяльності штрафували, переселяли, заарештовували у повітові тюрми чи засиляли в російські міста. Всього на фільтрацію у Київську губернію було заслано близько чотирьох десятків священнослужителів ГКЦ, звідки їх етапували у Томську, Симбірську, Єнісейську та ін. губернії. Водночас імперська адміністрація патрунувала російського кліру у краї [4, с. 60]. Основним полем для реалізації означених заходів стала територія між старим австро-російським кордоном та річками Сян і Дністер в Галичині.

Значна частка суспільства багатонаціональної Австро-Угорщини вбачала в носіях «руської» ідентичності потенційних колаборантів оскільки не завжди могла відрізнити їх від росіян. В Російській імперії основними ворогами визнано німців та євреїв, в той час, як місцевому українському «руському» населенню, яке вважали «своїми» демонстрували співчуття й опіку, а неблагонадійних усували. Австро-Угорщина здійснювала масові репресії, а Росія – вибірково. Ціллю структур Австро-Угорщини стали середні інстанції та рядові священники, а російських – вищі ієрархи ГКЦ. Інтенсивність реалізації політики обох держав безпосередньо залежало від успіхів на полі битви – чим більше визначена сторона зазнавала поразок, тим інтенсивнішими ставали репресії. І Австро-Угорщина і Росія застосовувала фактично однакові методи і санкції щодо «неблагонадійного» прошарку, а різниця полягала тільки в масштабах й точках зору обвинувачення.

У підсумку, греко-католицьке духовенство стало жертвою двох сторін воєнного конфлікту. Світова війна завдала значних людських та матеріальних втрат Галицькій митрополії ГКЦ. Через воєнні умови, та суб'єктивні фактори

жертвами арештів ставали винні та невинні люди, що не зустріло схвалення в середовищі українського населення. Це стало причиною великої трагедії українців в період Великої війни та остаточного підриву русофільства та австрофільства в межах колишньої півдавстрійської України з подальшим укріпленням національної ідентичності. Перспективними для подальшого вивчення вбачаємо встановлення точного числа репресованих священників ГКЦ та нормативного забезпечення механізму арештів в Австро-Угорщині та Росії в період 1914–1915 рр.

Список використаних джерел

1. Волковинський В. Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни. *Український історичний журнал*. 2004. № 4. С. 38–56.
2. Гайсенюк В. Початок кінця. Москвофіли у Великій війні (1914–1918). Чернівці : Друк Арт, 2017. 304 с.
3. Заярнюк А., Расаєвич В. Греко-католицьке духовенство у Першій світовій війні: політичні, культурні та соціальні аспекти. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zaiarniuk_Andrii/Halytske_hreko-katolytske_dukhovenstvo_u_Pershii_Svitovii_viini_politychni_kulturni_i_sotsialni_asp/.
4. Мазур О., Баран І. Українська греко-католицька церква на початку Першої світової війни (1914–1915 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 670. С. 57–64.
5. Талергофській Альманахъ. Пропамятная книга австрійскихъ жестокостей, изувѣрствъ и насилій надъ карпато-рускимъ народомъ во время всемірной войны 1914–1917 гг. Выпускъ первый. Терроръ въ Галичинѣ въ первый періодъ войны 1914–1915 гг. Львовъ : Изданіе «Талергофскаго Комитета», Типографія Ставропигійскаго Института подъ управленіемъ А. И. Яськова, 1924. 206 с.

ІСТОРИЧНІ ФОРМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Гринчуцький Валерій Іванович,
доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин

Сьогодні для більшості країн світу міжнародна торгівля становить значну частку національного доходу. Торгівля є ключовим механізмом для переміщення товарів і послуг, включаючи технології. Вона з'єднує внутрішні ринки з міжнародними і вона є невід'ємною частиною структури національного виробництва в усіх сучасних державах. Торгівля революціонізувала всі промислові сектори настільки, що сьогодні мало галузей можуть покладатися винятково на внутрішні ринки у забезпеченні комплектуючими та сировиною, а також на збут всередині країни.

Міжнародна торгівля має давню історію, але обмін товарами та послугами між націями, виникла лише з утворенням національної держави. Тому виявлення історичних моделей глобалізації торгівлі є важливим для розумінні сутності такої торгівлі і передбачає більше, ніж просто обмін товарами та послугами між країнами, оскільки передбачає появу всесвітніх ринків товарів і послуг. Звичайно, це не передбачає, що всі країни торгують з усіма іншими; скоріше це припускає існування торговельної системи, в якій торгівля між будь-якими двома країнами може впливати на торговельні відносини між іншими. Глобалізація торгівлі передбачає існування значних рівнів міжрегіональної торгівлі і систему впорядкованого обміну товарами та послугами на міжнародному рівні.

Для деяких товарів глобальна торгова система діяла століттями і багато дослідників вважають сучасну епоху унікальною з точки зору розмаху та інтенсивності торгових відносин. Тому виникає питання: що таке глобальний ринок? Щоб існував глобальний ринок, на міжрегіональному рівні має бути значний рівень упорядкованого обміну товарами (або послугами), завдяки зниженню бар'єрів для торгівлі у формі транспортних витрат та інших перешкод.

Труднощі із забезпеченням прав власності у міжнародній торгівлі призвели до створення інституціоналізованих торговельних домовленостей. Глобальні торгові мережі та ринки виникали в різний час і вони набували різноманітних історичних форм. Міжнародна торгівля бере свій початок з глибокої давнини. Рання Месопотамія, Вавилонське царство та індійські князівства вели активну торгівлю ще з в III-I тис. до н.е. А еллінська цивілізація у східному Середземномор'ї, починаючи з V ст. до н. е. мала розгалужену торгову мережу як зі сходом, так і із заходом [1]. Тогочасні Австралії та Америки залишилися поза межами євразійських і африканських торгових мереж.

У Євразії приручення тварин і використання їхньої сили, будівництво доріг, імперська безпека та вдосконалення судноплавства, картографії та навігаційних технологій сприяли міжнародній торгівлі. Шовковий шлях у середні віки був складною мозаїкою сухопутних і морських шляхів, які з'єднували Римську імперію з китайською імперією Хань через Анатолію, Месопотамію, Персію. Від цього шляху відгалужувалися інші, які пролягали до Північної Індії, Південно-Східної Азії, Київської Русі та Аравії [2]. Переважно торгували дорожчими металами та предметами розкоші.

З експансією європейських країн в Азію з XVIII ст. між двома континентами були створені більш розгалужені торгові мережі через імперські торгові компанії. Протягом XVII–XVIII між Вест-Індією, Європою та Африкою була сформована атлантична торгова система. [3]

Міжнародна торгівля проходила морськими сухопутними шляхами. Великі торгові міста були центрами регіональної торгівлі та розвинули широкі зв'язки з місцевими ринками всередині країни. У міжконтинентальній торгівлі переважали предмети розкоші, хоча максимізація доходів вимагала перевезення змішаних вантажів [4]. Вона потребувала інституційних структур для забезпечення прав власності у процесі обміну. Купці укладали торгові угоди, виникли суди, які вирішували суперечки між ними, розвивалися банківські системи. Таким чином, міжнародна правова база торгівлі була інституціоналізована.

Історичні дані як на світовому, так і на національному рівнях показують тенденцію до вищих рівнів торгівлі сьогодні, ніж будь-коли, включно з періодом класичного «золотого стандарту». Післявоєнне зростання торгівлі було пов'язане з лібералізацією міжнародних торгових відносин. Сьогодні світова торгова система визначається як інтенсивною мережею торгових відносин, так і глобальними ринками. Цьому переходу до глобальних ринків сприяло існування всесвітньої транспортної та комунікаційної інфраструктури, сприяння лібералізації глобальної торгівлі через інституціоналізацію системи світової торгівлі та інтернаціоналізація виробництва[5]. Національні ринки все більше переплітаються один з одним, а глобальна конкуренція виходить за межі національних кордонів.

Список використаних джерел

1. R. P. Clark, *The Global Imperative: An Interpretative History of the Spread of Mankind*, Boulder, Westview Press, 1997. 208 p.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Т. 3 : Час світу. К.: Основи, 1998. 631 с. 2.
3. Chaudhuri K. *Trade and Civilization in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750*. Cambridge, Cambridge University Press 1985
4. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Т. 2: Ігри обміну. К.: Основи, 1997. 585 с.
5. Fernandez-Armesto, 1995, *Millennium*, London, Bantam.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ РЕЕМІГРАЦІЇ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Грушко Оксана Дмитрівна,

викладачка кафедри міжнародних економічних відносин

Одним з найбільш небезпечних наслідків російсько-української війни є безповоротні втрати демографічного потенціалу – як через загибель і погіршення здоров'я населення, так і його безповоротний виїзд за кордон. Ці тенденції суттєвим чином вплинули та докорінно змінили український ринок праці, тим самим спровокувавши економічну кризу в країні. Проте вже сьогодні доцільно обґрунтовувати ті дії та заходи, які будуть сприяти рееміграції українців. Спрямована точкова дія всіх гілок влади у напрямі активізації кожного з дієвих факторів, що будуть сприяти створенню можливостей для підвищення рівня мотивації мігрантів до повернення дозволить поступово покращити демографічну, соціальну та економічну ситуацію в країні.

З початку повномасштабного вторгнення кількість українських мігрантів за кордоном тільки збільшується, оскільки на початку 2022 року з України виїхало приблизно 5 млн осіб, а станом на жовтень 2023 року за кордоном перебуває 8 млн 200 тис. українців. Тобто ця кількість зросла більше, ніж на 3 млн (рис. 1).

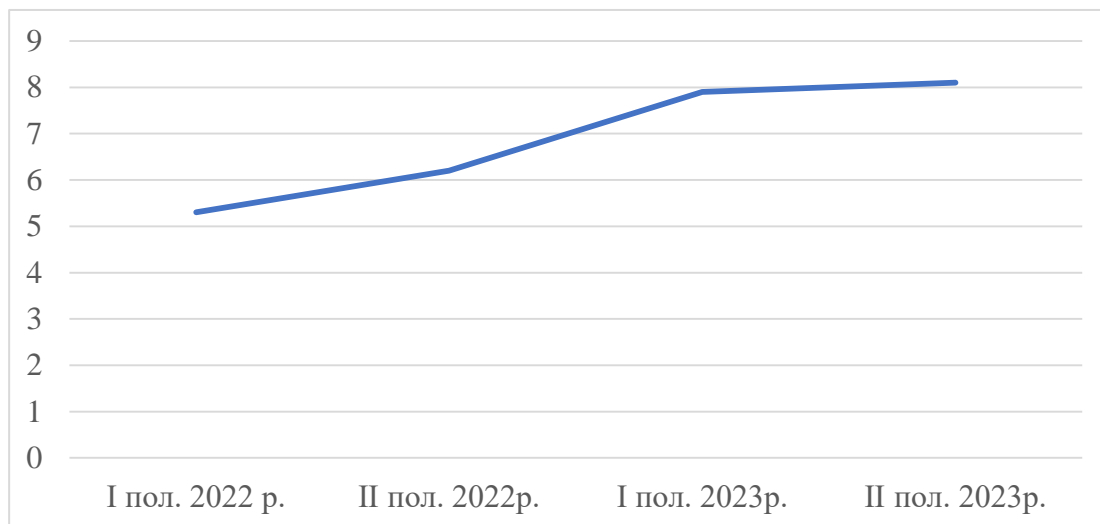

Рис. 1. Кількість українців, що перебувають за кордоном від початку повномасштабного вторгнення, млн осіб

Джерело:[1]

Як наслідок, війна підвищила ризики та невизначеності, створивши бар'єри для вільного руху факторів виробництва, у т.ч. робочої сили, призвівши до руйнування інститутів ринку праці та їх ефективного функціонування. Проблеми в економіці у поєднанні зі значними внутрішніми переміщеннями та потоками біженців, призводять до масштабних втрат у сфері зайнятості та доходів. Український ринок праці – основне джерело людських ресурсів для економічного розвитку на всіх рівнях, демонструє бурхливу тенденцію в останні роки, особливо через погіршення показників праці та вплив економічної рецесії. Тому прогнозна оцінка Ukrainian Institute For the Future ще у 2021 році дала негативний прогноз щодо чисельності працездатного населення України у 2030 році.

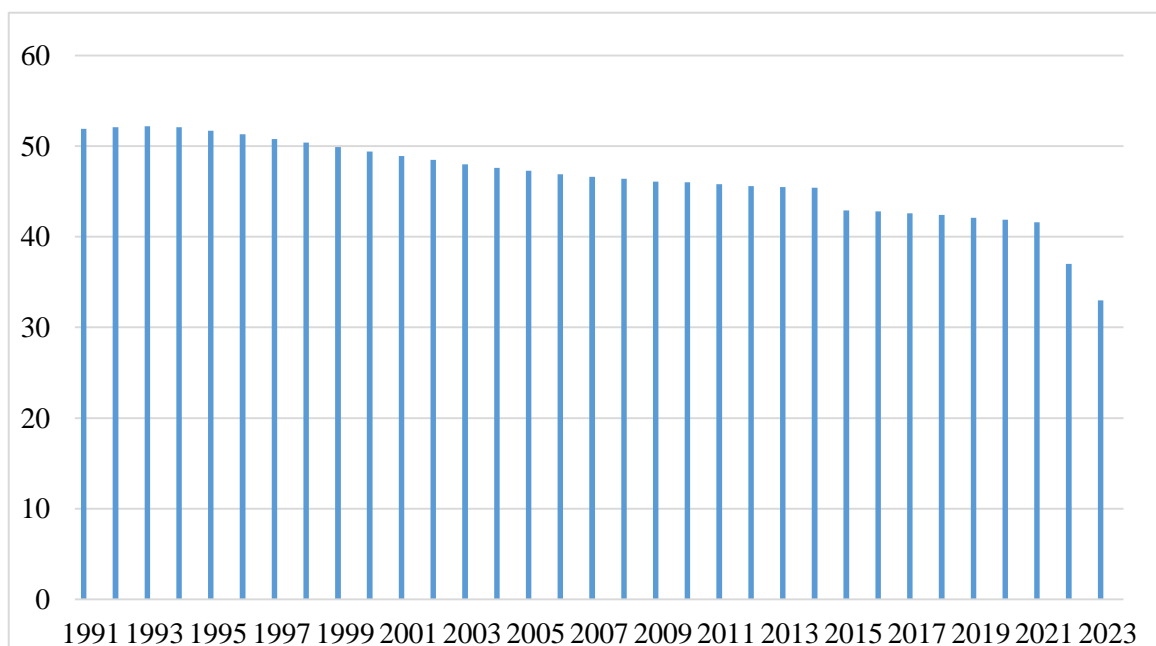

Рис. 2. Демографічна ситуація в Україні, 1991–2023, млн осіб

Джерело: [2]

Як бачимо на рис. 2. тенденція кількості населення України з 1991 року є спадною, а з початку повномасштабного вторгнення і зовсім негативною. Так, з майже 52 млн населення України в 1991 році, станом на 2023 рік населення складає 33 млн, що на 9 млн осіб менше.

Таким чином, загальна конфігурація економіки України під час війни була ускладнена негативними тенденціями в різних сегментах ринку праці країни і відновлення післявоєнної економіки, безсумнівно, залежатиме від здатності ринку праці гнучко та адаптивно реагувати на існуючі зміни та виклики.

Список використаних джерел

1. Eurostat – European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

ЗАСАДИ МАЙБУТНЬОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Дерев'янюк Сергій Миронович,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних інститутів та процесів

Означена тема вважаю є важливою для розуміння майбутнього держави після нашого переможного завершення війни, яку веде РФ проти України з 2014 р. Контури цього майбутнього актуалізуємо у контексті розробки анонсованої Президентом України В. Зеленським Української доктрини. За задумом ініціаторів, цей документ окреслить ключові напрями повоєнної трансформації, охоплюватиме абсолютно кожен сферу життя держави, кожен пріоритет українського суспільства. Ключові напрями Української доктрини Президент України представив для загальнонаціонального обговорення у зверненні до Верховної Ради України з нагоди Дня Конституції України 28.06.2023 р. [1].

Анонсована дискусія щодо доктрини мала стати загальнонаціональною. Потрібне спільне бачення того, якою бути Україні, яка йде до перемоги, та для України-переможниці, тому висловлюю й власні міркування. На нашу думку, кожен із визначених у документі орієнтирів трансформації за десять років заслуговує уваги. Проте, для себе не знайшов орієнтирів, які б передбачали необхідність змін в системі влади та управління України, розвивали засади демократичного устрою держави. Тому, як на мене, презентований проєкт більше нагадує передвиборну програму окремої політичної сили, містить радше гасла, серед яких жодних спрямованих на реформування владних інститутів. А вони потрібні, оскільки саме ідеї викладені в доктрині повинні стати теоретичним стрижнем і концептуальною основою державотворчої діяльності. Тим більше, що серед українців за оприлюдненими даними різних соціологічних інституцій з червня 2022 р. знову впало схвалення діяльності більшості органів центральної і місцевої влади. Особливо це стосується Верховної Ради, Кабінету міністрів та органів місцевого самоврядування. Єдині, кому беззастережно довіряють

українці – це Збройні Сили України (95%). Показовим є той факт, що українці не просто хочуть сильної армії – вони хочуть сильної та інклюзивної демократії. 94 відсотки українців вважають, що важливо, щоб Україна стала повноцінно функціонуючою демократією, без статистично значущої різниці між регіонами (Захід, Центр/Північ, Південь і Схід). Прагнення українців до демократії не є поверхневим чи ситуативним, а виходить із глибинного усвідомлення та відданості демократичним ідеалам. Певне зростання довіри до владних інститутів з початку повномасштабного вторгнення, поступово знижується, тому переважна більшість українців прагне до оновлення влади, очищення та розбудови оновлених ефективних інституцій – приходу більш чесних і компетентних управлінців на різних рівнях.

Введення воєнного стану призвело до введення певних обмежень щодо використання демократичних інститутів, які чітко визначені Конституцією України та Законом України «Про порядок воєнного стану». Водночас, перспективи розвитку демократичної держави після Перемоги вимагатимуть обов'язкового відновлення й наповнення засадничим демократичним змістом функціонування політичних інститутів й інституцій. Насамперед, значні надії пов'язані з наступними виборами влади всіх рівнів, що можливі винятково по завершенню воєнного стану. Слід враховувати, що в суспільстві сформоване стійке переконання в непрозорості, ринковості виборчих процедур, що пов'язане як із значними порушеннями законодавства під час виборчих кампаній, так і неспроможністю багатьох народних обранців виправдати суспільні очікування. Так є, але так не може продовжуватись далі, бо системні проблеми внутрішньо-політичного розвитку є не менш небезпечними ніж зовнішня агресія.

Не чекаючи завершення воєнного стану слід напрацювати необхідні зміни до чинного законодавства. Принциповим є залучення до цієї роботи передусім експертного середовища, а також зацікавлених представників громадянського суспільства. Серед ключових завдань, назовемо підготовку нового суспільного договору, яким мала б стати оновлена Конституція України, ідея чого практично з часу її прийняття й до сьогодні є однією з найбільш поширених у політико-комунікаційному дискурсі. Зауважимо, що ця ідея продукується не стільки науковцями як політиками, для яких її реалізація є предметним полем діяльності. Проте, складається враження, що ініціювання у попередні роки внесення змін до чинної Конституції України було не стільки відповіддю на суспільні виклики, як це декларують політики, але, ймовірно, мали радше морально-політичний, ніж правовий характер, є виразом вузькокорпоративних інтересів частини політиків, їх прийняття могло б змінити баланс між законодавчою та виконавчою гілками влади. Видаються закономірними й далеко небезпідставними закиди нинішній владі у прагненні до авторитаризму. Тому й надалі принциповим залишається питання проведення системного оновлення Конституції України. Оновлення потребуватиме законодавство загалом, зокрема, й для завершення процесу децентралізації, відновлення функціонування інституту місцевих референдумів та інших форм локальної демократії. Важливо встановити надійні механізми захисту громадян від маніпулювання їх свідомістю, для чого вжити конкретні заходи, що врегулюють діяльність медіа, а також щодо маніпулятивного впливу соціальних мереж, підвищення медіаграмотності суспільного загалу.

Принципово важливим є створення дієвих запобіжників, які б унеможливили діяльність сутнісно проросійських партій, а членам заборонених – закрили доступ до парламенту й місцевих органів влади. В Україні-переможниці не повинно бути місця УПЦ МП – релігійної організації, колабораційна діяльність якої є виразно антиукраїнською.

Отже, утвердження демократичної держави – найважливіший напрям розвитку державності в Україні після Перемоги над державою-агресором РФ, одне з основоположних завдань демократизації українського суспільства, реформи її політичної і правової систем.

Список використаних джерел

1. Україна перемоги буде країною, гідною своїх героїв – виступ Президента на пленарному засіданні Верховної Ради України з нагоди 27-ї річниці ухвалення Конституції України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 28.06.2023 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-peremogi-bude-krayinoyu-gidnoyu-svoyih-geroyiv-vist-83869>.

УСНА ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ЕТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дрогобицька Оксана Ярославівна,
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри етнології і археології

Повномасштабна російсько-українська війна актуалізувала перед сучасними істориками та антропологами чимало проблем, пов'язаних з фіксацією усних свідчень. Під час запису історій очевидців чи учасників бойових дій на перший план виступає необхідність дотримання етики дослідження, адже науковець повинен не тільки не травмувати оповідача, а й усвідомлювати свою відповідальність за інформацію, яку він оприлюднює. З цієї точки зору дуже цінним став досвід інтерв'ювання, який автор отримала під час збору усних свідчень у 2014-2015 рр. від учасників Революції гідності [2].

Наукова спільнота в Україні та за її межами добре усвідомлює важливість саме етики дослідження. Про це свідчать закордонні заходи (міжнародний форум «Психологічна травма війни» 12 вересня 2022 р. у Варшаві, I Міжнародна школа комунікацій «Як збирати історії про війну» у Києві та Любліні) та наукові семінари «Поле. Ризики. Війна», які організовує Українська Асоціація Усної Історії (далі – УАУІ). Серед доповідачів онлайн-семінарів та авторів статей, присвячених усній історії російсько-української війни, авторитетні українські дослідники Гелінада Грінченко, Наталія Ханенко-Фрізен, Галина Боднар, Надія Пастух, Світлана Маховська, Ганна Заремба-Косович та інші.

Зокрема, дослідниця Світлана Маховська з травня 2022 р. здійснює документування усноісторичних свідчень на території деокупованої Чернігівщини. У травні 2023 р. вона стала співзасновницею Чернігівського науково-дослідного

центру антропології війни. Під час семінару «Професійна етика дослідників усної історії російсько-української війни» 25 жовтня 2023 р. розкрила низку важливих питань, серед яких: Що таке «професійна етика» дослідників усної історії? Чи всі документатори усноісторичних свідчень сьогодні дотримуються правила «Не зашкодь!»? Якими можуть бути наслідки порушення цього правила? Чи існує юридична відповідальність за недотримання професійної етики? [3].

Увага до питання етики дослідження обумовлена тим, що після 24 лютого 2022 р. фіксацією оповідей очевидців почало займатися широке коло осіб – від журналістів до соціологів чи юристів. І далеко не усі записувачі знають і розуміють що таке професійна етика усноісторичного дослідження, тобто моральні норми, яких має дотримуватися науковець під час фіксації, інтерпретації та оприлюднення усних свідчень. Українські вчені сходяться на думці, що потрібно виробити «Етичний кодекс» дослідників усної історії різних груп населення.

Цілком погоджуємося з співголовою УАУІ проф. Гелінадою Грінченко, що «усна історія незавершеної війни це насамперед питання етики й методології» [4]. Науковець повинен чітко дотримуватися методології та усвідомлювати свою відповідальність, адже у його записах можуть бути дані про стратегічні військові об'єкти, громадських активістів, учасників руху опору на окупованих територіях тощо. Особливо це небезпечно для оповідачів, які через зміну військової ситуації на фронті, ризикують знову опинитися в зоні окупації.

На думку львівської дослідниці Галини Боднар, у записах про незавершене минуле важливим є внутрішнє бажання свідків розповідати, навіть більше – потреба вловити «вдалий» момент: не відразу після пережитого, але й не запізно, коли травма денаративізується. Водночас історикам не варто братися за інтерв'ювання складних випадків, їх треба залишити на пророблення з психотерапевтами [1, с. 292].

З метою збереження усних свідчень серед студентів факультету історії, політології і міжнародних Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника проводяться заняття на тему «Мій день 24 лютого 2022 р.». Студенти, які бажають поділитися своїм досвідом, записують один в одного інтерв'ю та аналізують почуте.

Вважаємо, що при вивченні антропології війни дотримання етики дослідження є надважливою проблемою, яка потребує вивчення і громадського обговорення. Для цього варто залучати дослідників різних галузей, істориків, соціологів, психологів. Активну роботу у даному напрямку здійснюють українські науковці, які входять до УАУІ.

Список використаних джерел

1. Боднар Г. Усна історія революції, війни і волонтерства в Україні: як працювати з незавершеним минулим. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість* / гол. ред. Микола Литвин; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. Вип. 16. С. 268-300.

2. Дрогобицька О. Між життям і смертю: участь прикарпатських медиків у Революції гідності. *Український Євромайдан. Прикарпатський вимір* / за ред. М. Кугутяка. Івано-Франківськ, 2016. С. 641-654.

3. Маховська С. Професійна етика дослідників усної історії російсько-української війни. URL: <https://oralhistory.com.ua/akadem-zhittya/zaproshuiemo-do-uchasti-v-onlajn-seminari-profesijna-etika-doslidnikiv-usnoi-istorii-rosijsko-ukrainskoi-vijni-vid-fiksacii-do-opriljudnennja/>.

4. Усна історія незавершеної війни це насамперед питання етики й методології – Гелінада Грінченко. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/10/18/usna-istoriya-nezavershenoyi-vijny-cze-nasampered-pytannya-etyky-j-metodologiyi-gelinada-grinchenko>.

ТЕРНОПІЛЬСЬКО-ЗБОРІВСЬКА МИТРОПОЛІЯ УГКЦ: ШТРИХИ МИНУЛОГО, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Жук Андрій Васильович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Актуальність теми полягає у важливості розуміння релігійно-культурного контексту регіону Тернопільщини та його впливу на суспільство в цілому. Греко-католицька митрополія на Тернопільщині відіграє ключову роль у формуванні та збереженні ідентичності та цінностей місцевого населення. Особлива увага приділяється сучасним викликам і можливостям, зокрема, адаптації до сучасного соціокультурного середовища, місійній роботі, діалозі з іншими конфесіями та релігійними спільнотами, а також питанням організації церковного управління та розвитку духовних лідерів. Розглядання перспектив розвитку митрополії дозволяє ідентифікувати пріоритети для подальшої діяльності та визначити стратегії змін у контексті сучасних викликів та трансформацій.

Як відомо, 12 липня 1993 р. засновано Тернопільську єпархію на основі рішення Синоду єпископів УГКЦ, що проходив 16-31 травня 1992 р. у Львові. Проголошення Тернопільської єпархії та інтронізація першого єпарха Михайла Сабриги (1940-2006) відбулося 17 жовтня 1993 р. за участі папського нунція в Україні Антоніо Франко та Глави УГКЦ кардинала Івана Мирослава Любачівського. [1, с. 46-47].

Зборівська єпархія заснована 13 липня 1993 р. Вона охоплювала 10 деканатів, займала частину Львівської і Тернопільської областей. З 1993 р. по 2000 р. її очолював єпископ Михайл Колтун. Синод Єпископів, який проходив у липні 2000 р. постановив реорганізувати Тернопільську та Зборівську єпархії й утворив нові структури: Тернопільсько-Зборівську єпархію з осідком у Тернополі та Бучацьку з центром у м. Чортків. Правлячими єпископами стали Михайл Сабрига та Іриней Білик відповідно.

Станом на 5.07.2002 р. Тернопільсько-Зборівська єпархія налічувала 751 релігійну громаду, 17 монастирів, 3 дух. навчальні заклади, а в 2014 р. цей показник зріс до 822 релігійних організацій. У 2011 р. Синод єпископів прийняв рішення створити Тернопільсько-Зборівську митрополію. До її складу входить

Тернопільсько-Зборівська архієпархія, Бучацька єпархія та, з 2015 р., Кам'янець-Подільська єпархія.

Тернопільсько-Зборівська архієпархія станом на 2024 р. налічує понад 700 релігійних організацій, що структуровані в 17 деканатів. Очолює архієпархію митрополит Василій Семенюк з допомогою єпископів-помічників: владик Теодора Мартинюка та Володимира Фірмана. В архієпархії активно діють три навчальні заклади та Марійський відпустовий центр у с. Зарваниця. Широкими кроками розвивається соціальне служіння, зокрема БО «Карітас» та просвітницька діяльність завдяки друку духовної літератури, радіо та трансляції богослужінь [4, с. 10-11].

Площа ж Бучацької єпархії станом на 2024 р. становить 5466 кв. км. Кількість парафій – 314, єпархіальних священників – понад 160, монастирів – 5 (3 чоловічі і 2 жіночі), ієромонахів 9 ЧСВВ (з них обслуговують парафії – 2), семінаристів – 55. Бучацька єпархія об'єднує 14 деканатів: деканат міста Чорткова, Борщівський, Бучацький, Гримайлівський, Гусятинський, Копичинецький, Заліщицький, Золотопотіцький, Коропецький, Мельниця-Подільський, Монастириський, Підгаєцький, Пробіжнянський, Товстенський. Очолює єпархію владика Дмитро Григорак [3].

У м. Кам'янець-Подільський згідно з останніми даними офіційно зареєстровано понад 75 громад і 3 монастирі УГКЦ. Для 20 тис. греко-католиків душпастирське служіння здійснюють 36 священнослужителів. Правлячим архиєреєм Кам'янець-Подільської єпархії від 1 грудня 2019 року є владика Іван Кулик. Сьогодні Кам'янець-Подільська єпархія поділена на три деканати, кожен з яких діє у Хмельницькій області: Хмельницький деканат – 25 парафій; Кам'янець-Подільський деканат – 23 парафій; Шепетівський деканат – 9 парафій [2].

Розвиток Тернопільсько-Зборівської митрополії УГКЦ на наше переконання може мати кілька перспективних напрямків:

- духовне зростання – митрополія може активно працювати над підвищенням релігійної освіченості та духовності своїх вірних, проводячи різноманітні духовні програми, лекції, семінари та релігійні зустрічі;
- соціальна активність – митрополія може розширювати свою участь у соціальних проектах та благодійних програмах для допомоги малозабезпеченим, бездомним, молоді та людям похилого віку;
- міжконфесійний діалог – важливо розвивати співпрацю та діалог з представниками інших християнських конфесій та релігій, щоб сприяти взаєморозумінню та спільним ініціативам з метою миру та гармонії.
- молодіжна робота – спеціальний акцент може бути зроблений на роботу з молоддю, включаючи організацію молодіжних заходів, зустрічей, таборів та програм для їх духовного зростання та освіти;
- розвиток місійної діяльності – митрополія може активно розвивати свою місійну діяльність, розширюючи коло своїх місійних проектів та ініціатив, як в межах країни, так і за її межами;
- використання сучасних технологій – важливо впроваджувати інноваційні технології та інструменти для залучення молоді та сучасних людей до церковного життя, включаючи веб-сайти, мобільні додатки та соціальні медіа.

Отож, саме ці напрямки разом можуть сприяти збільшенню впливу Тернопільсько-Зборівської митрополії УГКЦ як на релігійному, так і на соціальному рівнях, сприяючи розвитку громад та спільнот у регіоні та поза його межами.

Список використаних джерел

1. Жук А. Єпископська діяльність ієрарха Української Греко-Католицької Церкви Михайла Сабриги (1986–2006 рр.). *Студентські історичні зошити*. 2022. Вип. 14. С. 44–48.

2. Історія заснування. Кам'янець-подільська єпархія УГКЦ. URL: <https://ugcc.kmp.km.ua/eparhiya/istoriya-zasnuvannya>.

3. Статистика. Бучацька єпархія. URL: <https://www.buchacheparchy.org.ua/pro-ierarkhiuu/statystyka.html>.

4. Тернопільсько-Зборівська архиєпархія УГКЦ. Парафії, монастирі, храми. *Шематизм*. 2014. 520 с.

АТАКА НА ЛЕГІТИМНІСТЬ: ЯК РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ПЛАНУЄ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЮ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕЗАКОННІСТЬ ПРЕЗИДЕНСТВА ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО

Зелик Іван Васильович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Ефективне функціонування системи державної влади неможливе без належної діяльності всіх її органів та посадових осіб. Інститут президентства посідає одне із ключових місць в політичній системі України. Його запровадження у 1991 році відіграло важливу роль у політичній модернізації та стало свідченням руху України в напрямку розвинених демократій. На сьогоднішній день інститут президентства розглядається як невід'ємний атрибут республіканської форми правління та одна із ключових ознак демократичного ладу [1].

Відповідно до статті 102 Конституції України, Президент України є Главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до статті 106 Конституції України, Президент України, зокрема, забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України [2].

На Президента України покладено цілий ряд ключових функцій, від виконання яких залежить життєздатність держави. Особливо гостро це питання постає в умовах воєнного стану. Наявність нелегітимного президента або президента, легітимність якого піддається сумнівам – серйозний фактор для дестабілізації суспільно-політичної ситуації, яка в умовах війни може призвести до

катастрофічних наслідків – включаючи втрату державності. Саме тому російська пропаганда готує атаку на легітимність президентства Володимира Зеленського.

20 травня 2024 року минає 5 років з моменту інавгурації діючого президента України Володимира Зеленського. Як відомо, в умовах воєнного стану жодних виборів в Україні не може бути проведено. Це положення чітко прописано в Законі України Про правовий режим воєнного стану – пункт 1 Статті 19 говорить: *«в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування»* [3].

Задля внутрішньої та зовнішньої дестабілізації цю ситуацію активно готуються використовувати російські пропагандисти, заявляючи про нелегітимність перебування на посаді Президента України Володимира Зеленського після 20 травня 2024 року.

Оскільки в умовах воєнного стану вибори Президента України не можуть бути проведені, а Стаття 108 Конституції України зазначає, що Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України, то очевидним є той факт, що Володимир Зеленський законно продовжуватиме перебувати на посаді Президента України і після закінчення п'ятирічного терміну [2].

Окрім того, Стаття 10 пункт 1 вже згаданого Закону України Про правовий режим воєнного стану гарантує неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану: *«у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність»*.

Стаття 11 пункт 3 цього ж Закону зазначає: *«у разі закінчення строку повноважень Президента України під час дії воєнного стану його повноваження продовжуються до вступу на пост новообраного Президента України, обраного після скасування воєнного стану»* [3].

Таким чином, жодних правових чи будь-яких інших підстав визнання нелегітимності перебування на посаді Президента України Володимира Зеленського після 20 травня не існує. Але це не завада для російської пропаганди, яка з усіх сил намагається дестабілізувати ситуацію всередині України, посіяти недовіру до найвищих органів державної влади, змусити українців піддати сумнівам легітимність президентства Володимира Зеленського, а отже і законодавчих ініціатив, які будуть підписані ним.

Особливо гостро ця проблема постає на фоні складної ситуації на фронті, де через відсутність достатньої кількості зброї від союзників, українські військові були змушені відступити від деяких населених пунктів; широкого резонансу щодо нового закону про мобілізацію; обговорення причин зміни військового керівництва; політичної турбулентності в США через яку, на даний

момент, не відбулося прийняття законопроекту, який передбачає фінансову допомогу Україні.

Всі ці труднощі створюють сприятливе середовище для російських інформаційно-психологічних спецоперацій, метою яких є дестабілізація суспільно-політичної ситуації в Україні, підрих довіри до влади, що може призвести, за найгіршим для українців сценарієм, до втрати державності.

Неважко спрогнозувати, що чим ближче дата завершення п'ятирічного терміну президентства Зеленського, тим ці наративи посилюватимуться. За даним української розвідки, пік поширення такої дезінформації припадатиме на червень 2024 року.

Будь-який негатив в українському інформаційному просторі буде прив'язаним російськими пропагандистами до теми так званої втрати українською владою легітимності, неможливості державних інституцій та органів влади здійснювати ефективно управління країною. Це стане новим етапом вже звичних російських пропагандистських заяв про начебто «зовнішнє управління Україною».

Плани Кремля по внутрішній дестабілізації ситуації в Україні через поширення дезінформації про нелегітимність президентства Зеленського після 20 травня 2024 року є складовою частиною широкої інформаційної війни, яка ведеться проти України. В цю інформаційну війну РФ вкладає значні ресурси і не гребує жодними методами заради досягнення своїх імперських цілей. Саме тому, до загрози розхитування внутрішньополітичної ситуації в Україні через заяви про нелегітимність президентства Володимира Зеленського слід ставитися з максимальною серйозністю та діяти на випередження.

Важливим також є розуміння усіма представниками політичних партій неприпустимості поширення схожих наративів, оскільки це є прямим підігриванням кремлівській пропаганді, яке несе загрозу для Української держави.

Підсумовуючи вище сказане, можна зазначити, що російська пропаганда готується і буде використовувати будь-які приводи щодо дестабілізації суспільно-політичної ситуації в Україні, шляхом поширення інформації про нелегітимність чинної української влади. Метою таких дій є підірвати довіру населення до влади та створити можливості, які б дозволили паралізувати діяльність найвищих органів державної влади, що в умовах екзистенційного військового конфлікту може призвести до катастрофічних наслідків для української державності.

Список використаних джерел

1. Губерський Л. В. Інститут Президента України в системі державної влади України. *Матеріали наукової конференції. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.* 2014.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України.* Редакція від 01.01.2020.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Редакція від 19.10.2023.

АГРАРНІ МОТИВИ В КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВСТІ БОЙКІВ

Кліщ Олег Любомирович,
аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Основою календарної обрядовості українців Карпатського регіону, зокрема етнографічної групи бойків є зв'язок між повсякденним життям та природними циклами. Оскільки народний календар певною мірою був пов'язаний з уявленнями про циклічність часу, тобто циклічність сільськогосподарських робіт, то початком господарського року вважалася весна, коли оживає природа і розпочинаються сільськогосподарські роботи, закінченням осінь – завершення господарських робіт.

У бойків основними видами господарської діяльності були скотарство і землеробство. У деякій мірі збереглися відгомони звичаїв та обрядів, заснованих на аграрних мотивах. На Бойківщині усі календарні обряди та звичаєві дії були прив'язані до певних церковних днів, в яких мотив посіву та збереження рослин протягом вегетаційного періоду постає у вигляді різноманітних релігійно-містичних ритуалів: імітаційних, вербальних, символічно-образних тощо.

Дослідник народного календаря дохристиянського часу, митрополит Іларіон вважав, що «землеробські свята» до яких були прив'язані ті чи інші господарські роботи, визначали народний календар українців, який був землеробським і хліборобським [3, с. 265]. Можна вважати, що ритуальні дії для забезпечення врожайності посприяли виникненню вірувань та світогляду бойків.

Шановані на Бойківщині були християнські свята такі як Благовіщення, Великдень, Юрія, Зелені свята, Івана Хрестителя, Петра і Павла, Іллі, Преображення Господнє (Спаса), Успіння Пресвятої Богородиці («Матки першої»), Воздвиження Чесного Хреста, Покрова. Усі ці свята регламентували господарську діяльність бойків.

Благовіщення – велике християнське свято, коли Господь благословив землю. За народними віруваннями, на Благовіщення відкривається небо, прокидається зі сну земля. До цього дня не можна було орати і копати землю, вона має бути недоторканою, як Діва Марія. З цього дня в бойків розпочинались весняно-польові роботи.

Великдень для аграрному календарі представлений у формі магічних дій. Елементи предметної магії проявлялися в тому, що у пасхальному кошику святили куски скла, зерно, картоплю. На думку бойків, скло відвертало бурю, град, а посаджена свячена картопля оберігали поле від лиха. Символічно-землеробський зміст носили зображення сільськогосподарських культур на крашанках та писанках [2, с. 372]. Для збереження доброго урожаю, писанки на свято Юрія котили по зеленій пшениці й закопували їх у землю. А також свячені писанки були оберегом житла від грому й вогню у бойків. У звичаях свята Юрія у бойків в деякій мірі спостерігається і землеробський характер. Під час садіння городніх культур також здійснювали характерні ритуали, адже цей день був важливою віхою у сільськогосподарських роботах бойків. Вважали, що

найкраще сіяти і садити городні культури два тижні до Юрія: «Найліпша яр (посів) за два тижні перед Юрієм і два тижні по Юрію» [1, с. 108].

Аграрні мотиви простежуються на Бойківщині під час Зелених свят у звичай клечати (замаювати) засіяне поле чи свої домашні господарства, щоб таким чином перешкодити злим силам, чи стихійним лихам. Бойки щоб оберезити ниву від грози, вдавалися до ритуалу: замаювали на Зелені свята поле гілками явора чи ліщини.

Серед землеробських обрядів літнього календарного циклу виділяються насамперед пов'язані безпосередньо з процесом роботи на полі: із жнивами, молотьбою тощо. Порівняно із іншими регіонами України жнива в Карпатах розпочиналися дещо пізніше. Однак, тут жнивварська обрядовість зберегла деякі аспекти дохристиянських торжеств, які припадали на пору збирання врожаю, фруктів тощо. У традиційному народному календарі вони приурочувалися до церковних свят Маковея, Спаса, Успіння Богородиці або Перша Матка. В цих трьох «Спасових днях», як їх називали в народі простежуються давні елементи, що вказують на зв'язок літньої обрядовості із осінньою. Про такий зв'язок нагадує нам і двочастинна структура обрядового дійства, яка дійшла до нас у формі зажинок і обжинок. Вони не мали чітко визначеної дати і в різних місцевостях відбувалися по-різному, адже господарський уклад бойків зазнавав певних змін [1, с. 113].

Християнське свято Покрови прив'язане до остаточного збору врожаю, що в бойків було пов'язано з народними приказками «До Покрови має бути все в столі», «Прийшла Покрова покрила землю покривалом» тощо.

Отже, досліджуючи аграрні мотиви в календарній обрядовості бойків, можна виділити такі його складові, як посів та садження врожаю, їх обробіток, з яким пов'язані обряди весняного циклу, косовиця та жнива – літній період свят, збір врожаю – осінній час.

Список використаних джерел

1. Боян С.П. Аграрні мотиви у весняно-літній календарній обрядовості бойків. *Вісник Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. Серія історія*. 2009. Вип. XV. С. 107–114.

2. Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : у 4-х т. / за ред. С. Павлюка. Львів, 2006. Т. II. 812 с.

3. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Київ : Обереги, 1992. 424 с.

КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Мадрига Тетяна Богданівна,

кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних інститутів та процесів

В умовах стрімкого розвитку технологій та цифрової трансформації актуалізується потреба у здійсненні детального аналізу та розумінні динаміки кіберзагроз в контексті інформаційної війни. Сьогодні, загрози інформаційній безпеці стають дедалі серйознішими. Майже кожен аспект нашого життя, від персональних даних до критично важливих систем інфраструктури, зазнає впливу кібератак. Інформаційна війна перетворилася на комплексну боротьбу, де цифрові битви є невід'ємною частиною сучасного конфлікту. Країни, корпорації і навіть злочинці борються за контроль над даними та вплив над критично важливими системами. Все це створює ситуацію щодо необхідності посилення захисту від кіберзагроз задля забезпечення кібербезпеки своїх інформаційних ресурсів.

В сучасних умовах інформаційної війни кіберпростір є вирішальною складовою національної безпеки країн. Через велику кількість критично важливих систем, керованих через кіберпростір, та передачу через нього конфіденційної інформації, загрози у цій сфері інтенсивно посилюються. Ефективний захист кіберпростору та вирішення питань кібербезпеки стали важливими завданнями для країн, а особливо для України, яка знаходиться в стані неспровокованого повномасштабного військового вторгнення з боку росії, та міжнародної спільноти в цілому.

Кібербезпека – це стан захищеності кіберпростору від кібератак, за якого забезпечується його сталий розвиток, а також своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз функціонуванню його елементів [3].

Інформаційна війна – це сучасний тип конфлікту, в якому зіткнення відбуваються як на полях військових битв, так і в цифровому середовищі та у кіберпросторі. Інформаційна війна завжди має конкретні цілі – соціальні зміни, розкол, дестабілізація суспільства, вплив на результати виборів, підрив довіри людей до влади тощо. Інформаційна війна використовує сучасні технології, включаючи кібератаки, маніпуляції в соціальних мережах, алгоритмічне поширення інформації і може вестися як державою, так і недержавними суб'єктами, такими як терористичні або хакерські групи. Так, хакерська група Anonymous здійснює різні види інформаційних операцій спрямовані на викриття корупції та інших державних проблем.

Ще задовго до повномасштабного вторгнення росія розгорнула ряд широкомасштабних кібероперацій проти України, серед яких: «BugDrop» (червень 2016 – березень 2017 рр.); «WannaCry» (червень 2017 р.); «NotPetya» (27–30 червня 2017 р.).

В рамках кібероперації під назвою «BugDrop» за допомогою шкідливого коду, вбудованого в документи Microsoft Office, зловмисники отримували віддалений доступ до мікрофона ПК, ноутбуків, смартфонів, планшетів, записували розмови і завантажували записи на файлообмінник Dropbox [2].

За оцінками експертів американської науково-дослідної компанії з кібербезпеки «CyberX», внаслідок операції «BugDrop» підконтрольні Кремлю хакерські угруповання проникали в мережі і системи офісів міжнародних (зокрема правозахисних) організацій, які діяли у т. ч. на тимчасово окупованих територіях Донецької й Луганської областей, об'єктів енергетичної інфраструктури, науково-дослідних установ, деяких впливових ЗМІ, для заволодіння конфіденційною інформацією. Результатом кібероперації «WannaCry» стало ураження і виведення з ладу близько 300 тис. комп'ютерів у близько 150 країнах, а хакерським угрупованням вдалося шахрайським способом заволодіти коштами, за різними оцінками, у розмірі від 1 до 4 млрд дол. США. Західні експертні установи відповідальність за кібероперацію «WannaCry» покладають на РФ та КНДР [5, с. 243].

Кібератака WannaCry у 2017 році, яка поширилася по всьому світу, стала прикладом використання кіберзброї для завдання шкоди інформаційним системам. 27 червня 2017 року Україна зазнала наймасштабнішої кібератаки в своїй історії, здійсненої в рамках кібероперації «NotPetya». Починаючи з 11:30, комп'ютерні системи українських компаній та установ одна за одною відключалися через ураження невідомим вірусом. У перший день атаки постраждали комп'ютери Кабміну, Мінінфраструктури, Чорнобильської АЕС, Податкової служби, держконцерну Антонов, Ощадбанку та Укртелекому, аеропортів Бориспіль і Жуляни, Укргазвидобування, WOG, ДТЕК, Укрпошти, Укррічфлоту, київського метрополітену, Київенерго, Нової Пошти, Укрзалізниці, медіагруп Інтер, 24 і ICTV та сотні інших компаній і банків. Усього жертвами атаки, за підрахунками кіберполіції, стали понад дві тисячі установ.

Уже за декілька днів вірус заразив більше мільйона комп'ютерів по всьому світу. Найбільш серйозного удару зазнали США, Німеччина та Польща. У Білому домі збитки від кібератак вірусу NotPetya оцінили у 10 мільярдів доларів. У квітні 2022 р. США оголосили винагороду в розмірі до 10 мільйонів доларів за інформацію про шістьох працівників Головного управління розвідки Генерального штабу Збройних сил РФ, причетних до кібератаки за допомогою вірусу NotPetya у 2017 році [4].

Збройна агресія Росії супроводжується масштабною інформаційною війною проти України, про що свідчать мільйони кібератак та сотні дезінформаційних повідомлень, які поширюються в інтернеті з метою формування суспільних думок та настроїв українців, вигідних Росії. Кібератаки на сайти державних установ, фішинговий терор, поширення дезінформації в мережі й активізація ботів – ворог усіма доступними способами намагається розхитати ситуацію в Україні, посіяти паніку серед населення, підірвати довіру українців до Збройних сил, президента, західних партнерів.

Російські кіберзлочини становлять значну загрозу національній безпеці України. У січні-лютому 2022 року відбулося ряд хакерських атак на сайти банків та державних установ України (Міністерство оборони України, МЗС, ДСНС, портал Дія, розроблений Міністерством цифрової трансформації України), які оцінювались багатьма експертами як провісники швидкої російської військової агресії проти України.

І якщо на початку повномасштабного вторгнення напади були спрямовані на військові цілі задля порушення українського військового зв'язку, то з часом хакери все більше почали націлюватися на портали послуг, якими користуються люди в повсякденному житті, та інформаційні ресурси.

Кремлівські хакери полюють як за державними системами України, так і за її простими громадянами. Для цього найактивніше використовують фішинг – улюблену тактику інтернет-зловмисників. Існують різні його типи, та найпоширеніший – фішинг в електронних листах. Хакери надсилають шкідливі гіперпосилання або вкладення. Їх відкриття запускає програму, що надає доступ до даних або навіть може паралізувати цілі ІТ-системи. На перший погляд, такі посилання та вкладення виглядають як безпечні файли з резюме чи, наприклад, банківською випискою. За допомогою фішингу російські спецслужби намагаються зібрати про українців усю можливу інформацію, в їхньому фокусі – персональні дані. За перші п'ять місяців 2023 р. Департамент кіберполіції НПУ отримав понад 15 тисяч звернень від громадян, які постраждали від фішингових атак [1].

Кібератаки для російських хакерів є інструментом підтримки власних інформаційних операцій з метою подачі своєї версії подій або шантажу суперників. Тому для України надзвичайно важливим дати відсіч ворогу і в кібервійні. А пильність в інтернет-просторі є завданням кожного громадянина.

Список використаних джерел

1. Кібератаки як воєнні злочини: огляд моніторингу дотримання цифрових прав українців. URL: https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/565304_kiberataki_yak_voenni_zlochiny_oglyad.html.
2. Проти України ведуть масштабну розвідувальну кібероперацію BugDrop. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/02/21/621713/>.
3. Стратегічні комунікації: словник / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ : ФООП О.С. Ліпкан, 2016. 416 с.
4. США пропонують \$10 млн за інформацію про організаторів кібератаки NotPetya. URL: <https://suspilne.media/233011-ssa-proponuut-10-mln-za-informaciu-pro-organizatoriv-kiberataki-notpetya>.
5. Тронько О. В., Довгаль Ю. С. Кіберзагрози для України в інформаційному просторі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 242-245.

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОГО ПОСТУПУ

Марущенко Олександр Володимирович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії

Фундаментальним завданням українських істориків у сучасних умовах є розбудова такого магістрального напрямку соціогуманітарних досліджень як вітчизняна історіографія Другої світової війни, створення її нової, по-справж-

ньому об'єктивної наукової концепції. Це передбачає відмову від збанкрутілих засадничих ідеологічних «скреп» більшовицької держави про «вирішальну роль компартії у перемозі над нацизмом і фашизмом», про «всенародний характер боротьби радянських партизанів і підпільників в тилу ворога», про «непорушну дружбу народів СРСР як запоруку перемоги над ворогом» тощо [1; 2].

Методологічною основою нового погляду на історію Другої світової війни став україноцентризм у його широкому розумінні: суто етатистський підхід поступився місцем антропологічному виміру воєнної доби, коли у фокус наукового пошуку було поставлене українське суспільство та його різні соціальні, етнічні, конфесійні, політичні, маргінальні групи. Увага та сплеск інтересу до україноцентричної версії війни зумовлюється не лише політичним і соціальним замовленням держави, а й зацікавленням своєю історією з боку різних верств громадськості, потребою розкрити український вимір Другої світової війни, відійти від застарілих і скомпрометованих шаблонів і кліше радянської епохи та вийти на якісно новий рівень осмислення воєнних подій [3, с. 170; 6. с. 299-306].

У центрі досліджень, створених на засадах україноцентризму, перебуває самобутній розвиток України як суб'єкта історії, пошук її місця і ролі у загальносвітових і загальноєвропейських військово-політичних, економічних, соціокультурних процесах. Вітчизняні науковці справедливо вважають, що у контексті вивчення історії Другої світової війни україноцентрична концепція реалізовуватиметься через з'ясування особливостей суспільних настроїв населення України порівняно з іншими країнами Європи або регіонами СРСР, характеристику специфіки антинацистської боротьби на українських землях, фіксацію етнополітичної і конфесійної самоідентифікації соціальних груп, визначення внеску українського народу в перемогу над нацизмом [5, с. 51-52]

Ознакою сучасної історіографічної ситуації є формування поліконцептуалізму, впровадження гуманістичного, антропоцентричного підходів до вивчення вітчизняної історії 1939-1945 рр., звернення до загальнолюдських критеріїв і чинників, людського виміру, показ ролі і місця українського народу у війні не лише як історії воєнних подій, а насамперед, як історії народу без поділу його за партійно – класовими, ідеологічними та політичними ознаками на «своїх» (радянські українці) і «чужих» (військовополонені, остарбайтери, репатріанти, «бандерівці», «мельниківці», «бульбівці», «оунівці», «упівці» та інші. Людина у добу війни – ось головний об'єкт дослідницького інтересу, провідна конструктивна вісь новітньої української військово-історичної науки. Фокусування уваги на людському чиннику і гуманітарній сфері війни свідчить про намагання науковців зосередитись на вивченні ролі пересічної людини, «малих життєвих світів», мотиваційних чинників, особистісного вибору і життєвих стратегій українців в трагічну воєнну добу, без чого є неможливим глибоке проникнення у сутність історичного процесу.

Сутність методологічного повороту, здійсненого в українській історіографії Другої світової війни, полягає також у приведенні України та її народу у центр наукових досліджень як окремого суб'єкта історичного процесу, критиці й засудженні сталінського режиму, деромантизації, деглорифікації й деміфологізації війни, її концептуальному осмисленні в контексті подій осені 1939 – осені 1945 рр., а не лише літа 1941 – весни 1945 рр. Розробка і впровадження

україноцентричної версії Другої світової війни деконструювали радянський міф про «Велику Вітчизняну війну», ознаменували відхід українських дослідників від її дискурсу, сприяли легітимації дефініції «Друга світова війна» як універсальної й позбавленої іделогічного навантаження й відкиданню самого визначення «Велика Вітчизняна війна», що практично втратило у фаховій і навчальній літературі свій науковий ресурс.

Дослідження історії України періоду Другої світової війни здійснюється нині вітчизняними вченими із залученням і використанням дуже представницького корпусу нових історичних джерел – слідчих справ учасників національно-визвольного руху, евіденційних (пам'ятних або облікових) карток воїнів УПА, фільтраційних справ репатріантів, періодичної преси часів окупації, листів та спогадів «остарбайтерів», репатріантів і депортованих, які ще донедавна майже не використовувалися в наукових працях, однак дають можливість побачити суспільство не тільки ззовні – очима дослідників, але й «зсередини» – самими учасниками, сучасниками і свідками подій. У такому випадку об'єктом дослідження стає людина з її індивідуальним способом мислення, сприйняттям подій, особливостями поведінки. Це уможливило зародження, становлення і активний розвиток в сучасній історичній науці такого перспективного науково-пошукового напрямку як військово-антропологічні дослідження [4].

Отже, характерними особливостями її нинішнього етапу розвитку є інтенсифікація воєнно-історичних студій, активне впровадження науковцями нових теоретичних і концептуально-методологічних засад, зокрема, подолання російсько-радянсько-імперського дискурсу Другої світової війни, партійно-класового й ідеологізованого підходу до вивчення історії війни, інституалізація україноцентричного погляду на минуле нашої Батьківщини, висвітлення історії України періоду Другої світової війни в українознавчих вимірах, у цілісному національно-державному контексті та на засадах державницької ідеї, яка стає сьогодні орієнтиром історичних оцінок. Ознакою сучасного наративу про Другу світову війну слід вважати виразний дрейф від етатистської макроісторичної до соціальної мікроісторичної моделі, в якій провідне місце посідають не державні структури, політичні сили та масштабні й епічні за розмахом події, а людський соціум у всіх його можливих вимірах.

Подальші дослідження історії Другої світової війни в Україні потребуватимуть якомога ширшого залучення нових репрезентативних джерельних масивів – матеріалів особистого походження, листування, щоденників, преси і публіцистики воєнної доби, впровадження мікроісторичних студій і вивчення локального контексту, підготовки нових різножанрових наукових і науко-во-популярних праць, створених з використанням методів не тільки політичної і мілітарної, а й соціальної, культурної, гендерної, ювенальної, інтелектуальної, усної історії та історії повсякденності, здатних слугувати основою вірогідної наукової реконструкції минулого. Важливою місією українських істориків є інтегрування національного україноцентричного дискурсу до європейського та світового історичного простору, його включення у світовий, європейський та макрорегіональний контексти. Це сприятиме формуванню цілісної наукової картини українського минулого в роки Другої світової війни і реалізації вітчизняною

історичною наукою її винятково важливого державницького, виховного, патріотичного, світоглядного і консолідуючого потенціалу.

Список використаних джерел

1. Калакура Я. С. Українська історіографія : Курс лекцій. Київ : Генеза, 2012. 512 с.
2. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій вітчизняній війнах (1939–1945 рр.). Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 336 с.
3. Лисенко О. Є. Дослідження історії Другої світової війни у сучасній Україні: основні тенденції та перспективи. *Укр. іст. журн.* 2011. № 4. С. 165-194.
4. Людина на війні: український соціум через призму Першої і Другої світових воєн : Історичні нариси. Київ : ПУ, 2021. 657 с.
5. Слободянюк М. А. Антифашистський рух Опору в Україні (1939-1944 рр.) : історіографія проблеми. Дніпро : Герда, 2017. 460 с.
6. Стецкевич В. В. Воєнно-мобілізаційна кампанія в Україні у перший період війни (червень 1941 р. – липень 1942 р.) : історіографія проблеми. Кривий Ріг : Видавничий центр КТУ, 2009. 367 с.

ПРОБЛЕМА ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Матвієнків Світлана Миколаївна,
кандидатка політичних наук, доцентка;
Дукач Наталія Юрївна,
аспірантка,
факультет історії, політології та міжнародних відносин

Питання участі всіх суспільних груп країни в представницьких органах влади усіх рівнів є актуальним для будь-якої держави. Однак чи не найскладнішим є завдання відображення в представницькому органі інтересів національних меншин. Різні країни по-різному приходять до вирішення цього питання. Проблема представництва національних меншин в органах влади існує як для традиційно поліетнічних держав, так і для досить однорідних в етнічному плані держав. Ця проблема буде існувати доти, поки існуватимуть нації, народності, національні меншини. Люди завжди прагнуть ідентифікувати себе з певною спільнотою, а національна ідентифікація є найбільш прийнятною. Загроза асиміляції національних меншин значно посилює прагнення до збереження своєї національної ідентичності, що завжди переходить у площину політичних відносин та необхідності прийняття політичних рішень.

Врахування етнічного чинника має бути обов'язковим елементом передвиборної стратегії. Водночас не можна випускати з поля зору й те, що наголос на етнічному чиннику в передвиборній боротьбі стимулює так звану «політизацію етнічності». Політизація етнічних суб'єктів – це найчастіше реакція на той або інший вид політичної поведінки влади. Як правило, це форма

самозахисту. Адже історія дає безліч прикладів, коли поведінка національної більшості і створеної нею держави становила небезпеку для меншин. Найстрашніша з них – геноцид, фізичне винищення групи, а також етноцид – знищення національної меншини примусовою асиміляцією, руйнуванням етноформулюючих ознак – мови, звичаїв, традицій, історичної пам'яті. Також національна меншина може опинитися перед загрозою депортації – як у межах самої країни, так і за її межами. Дискримінована група нерідко реагує на такі дії виявом лояльності, навіть часто прагне показати себе «святішою» за національну більшість, однак часто меншини обирають шлях боротьби за свої соціальні, політичні і культурні права. Насамперед домагаючись частки влади через вибори.

Політичні вимоги національних меншин присутні у більшості випадків їхньої діяльності (хоча досить часто вони не є на першому плані) і проявляються вони головним чином у забезпеченні представництва в органах влади різних рівнів. Складність полягає в тому, що проблема представництва не повинна суперечити визнаному і закріпленому в більшості конституцій принципу рівного виборчого права. Досвід ряду розвинених країн свідчить про те, що демократія і поліетнічні держави - явища абсолютно сумісні. Однак для багатьох поліетнічних держав є неприйнятною така форма демократії, де найважливіші питання вирішуються лише більшістю голосів. Для таких держав більше підходить «консенсусна демократія», яка базується на пошуках консенсусу між націями та етнічними групами, і коли враховується думка меншості [1, с. 222].

Питання національних меншин для будь-якого суспільства завжди залишається актуальним і потребує постійного вивчення та аналізу. Однак відомо, що проблематика національних меншин належить до особливо складних та дискусійних питань. Найчастіше в цій сфері суперечності стосуються таких понять як визначення, типології, критерії визначення чисельності, стану національної свідомості або ж суті відносин між державою проживання і національними меншинами. Усе це говорить про те, що не можна говорити про одновимірність проблеми національних меншин.

Національні меншини здійснюють особливий вплив і на зовнішньополітичну діяльність країни, зокрема, вони залишаються об'єктом посиленої уваги урядів та політичних сил, які аналізують та відстоюють позицію своїх співвітчизників за кордоном. Зовнішньополітичні фактори, зокрема, політика окремих держав та політичних лідерів, з якою ідентифікується та чи інша національна меншина, мають особливий вплив на діяльність національних меншин. Практика показує, що часто здійснюється використання національних меншин окремими державами у зовнішній політиці. Також етнічна батьківщина може вдаватися до конкретних політичних дій під гаслом захисту інтересів меншин, що може проводитись у різних формах – від надання привілеїв щодо еміграції та здобуття громадянства для представників національних меншин, аж до зазіхань на території інших держав. Особливу роль у налагодженні міжнаціональних відносин на міжнародному рівні відіграє саме рівень успішного ведення прикордонної співпраці. Ряд європейських держав вже на початку налагодження прикордонної співпраці розглядають це як одну з можливостей вирішення проблем захисту прав національних меншин у межуючих державах.

Один із знаних сучасних дослідників проблем національних меншин у Центральній та Східній Європі Жюстин Берк пише, що «зрілі демократії мають одну рису – надійний соціально-політичний механізм регулювання відносин між більшістю та меншістю, який забезпечує всім рівні економічні можливості. У політичній сфері більшість зобов'язана надати меншості можливість вільно виражати свої претензії. Меншість, у свою чергу, для досягнення бажаних змін, повинна діяти як лояльна опозиція в рамках системи» [2, с. 81]. Ці та ряд інших факторів зумовлюють теоретичну та політико-практичну актуальність дослідження.

Список використаних джерел

1. Ларченко М. Політичне представництво партій етнічних меншин: проблеми та перспективи (Український та європейський досвід). *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2017. Вип. 12, С. 222.
2. Chalupczak H., Browarek T. *Mniejszosci narodowe w Polsce*. Lublin, 1998, 467 p.

ВСЕУКРАЇНСЬКА РАДА ЦЕРКОВ І РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІА ПРОСТОРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мельничук Іван Васильович,
аспірант,
факультет історії, політології та міжнародних відносин

ВРЦіРО відіграє і буде відігравати важливу роль в укріпленні суверенітету і захисту незалежності нашої держави. Рада створена як місце діалогу, учасники прагнуть пошуку цього діалогу. Рада, яка заснована на християнських цінностях дійсно дає ефект: різні, рівні, об'єднані, щоб приходити до єдиної точки зору і формувати стабільність держави і релігійний спокій. До Ради прислуховуються і у владних кабінетах, і в домівках звичайних громадян, бо вона стоїть на захисті духовних підвалин нації. Принципово важливо це нині у часі воєнного лихоліття, об'єднання зусиль релігійних діячів України та світу у протистоянні російській агресії проти України, волонтерська діяльність, допомога воїнам, переселенцям, родинам загиблим, капеланський рух – ключові напрями діяльності ВРЦіРО, та структур які вона об'єднує, священників і вірян.

Важливою була зустріч Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення з ВРЦіРО, яка відбулася 29 березня 2023 року [1]. На зустрічі йшлося про те, як протидіяти російській пропаганді, як вплив Церков і релігійних організації та довіра до них можуть служити для розвінчання російських міфологем, якою буде співпраця медіарегулятора із ВРЦіРО. Національна рада звернулася до міжконфесійної організації з проханням висловити свою позицію і публічно засудити прояви російської державної пропаганди. Це звернення мало б велике значення не лише в Україні, а й на міжнародній арені, де дуже

важливо мати авторитетну думку, якій довіряють віряни та інші поважні організації. За словами релігійних діячів, у медіапросторі загалом відсутній голос релігійного середовища та думок віруючих. Релігійні організації мають мало можливостей брати участь у суспільних дискусіях, і це не відповідає їхній ролі в громадянському суспільстві. Національна рада зауважила, що не має права впливати на контент мовників або вибір гостей для ефіру через їхній приватний характер.

23 травня 2023 року Медіарегулятор підписав Меморандум про співпрацю з ВРЦіРО [2]. Згідно з цим Меморандумом, сторони зобов'язалися спільно організовувати та брати участь у різноманітних інформаційно-просвітницьких заходах, таких як семінари, вебінари, навчальні курси та інші події, що стосуються питань свободи слова, свободи совісті та віросповідання, медіаграмотності, критичного мислення та інформаційної гігієни в релігійній сфері, а також діяльності суб'єктів у медіа.

Дійсно важливо, щоб широкий загал громадян був ознайомлений з роботою, яку виконує організація. Головним джерелом донесення інформації є офіційний вебсайт ВРЦіРО [3]. Проте, варто звернути увагу, на кількість переглядів – в середньому це 3-4 тисяч, яка є дуже низькою серед такої великої української аудиторії. Для цього необхідно працювати над розширення своєї діяльності в медіапросторі – телебачення, радіо, соціальні мережі, щоб про діяльність організації почуло більше людей.

Ефективними засобами донесення ідей ВРЦіРО є використання засобів медіа простору. ВРЦіРО ще до початку повномасштабного вторгнення закликає віруючих молитися і діяти для припинення війни. За місяць до повномасштабного вторгнення РФ на територію України підготував український народ до боротьби, попереджає про небезпеку і в душі любові закликає, наставляє, не залишає без опіки. Відповідає на ті події, які турбують суспільство, не стоїть осторонь і дає свій погляд на речі: «закликає всіх віруючих в Україні та в усіх частинах світу – незалежно від конфесійної належності, мови та національності – в ці дні докласти особливих зусиль для постійної молитви за Україну та єднання з метою готовності дати консолідовану відсіч російському агресору» [4]. Не закликає тікати чи боятися, а молитися, готуватися і не боятися ворога, а покладати надію на Бога. Закликає до єдності і братерства.

Отже, ВРЦіРО – це унікальна організація, де представлені різноманітні конфесії, релігійні течії, і навіть етнічні групи. кожна з яких має свої власні погляди на релігію. Однак, незважаючи на ці відмінності, всі вони єдині у поглядах розбудови Української держави, об'єднані спільною метою – зробити життя в Україні мирним, щасливим, моральним, а також навчитися відчувати відповідальність перед Богом і перед громадою. Незалежно від віросповідання, їхнє покликання полягає зберігати міжконфесійний мир в Україні. Вони консолідує українське суспільство для спільної боротьби та будівництва єдності всередині країни. На це спрямована активна медійна діяльність ВРЦіРО.

Список використаної літератури

1. ВРЦіРО та Національна рада з питань телебачення домовилися про спільну системну роботу. *Українська Греко-Католицька Церква*. 31.03.2023 р.

URL: <https://ugcc.ua/data/vrtsiro-ta-natsionalna-rada-z-pytan-telebachennyu-domovylysyu-pro-spilnu-systemnu-robotu-2461/> (дата звернення 01.02.2024).

2. Медіарегулятор підписав Меморандум про співпрацю з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій. *Релігійно-інформаційна служба України*. 24.05.2023 р. URL: https://risu.ua/mediaregulyator-pidpisav-memorandum-pro-spivpracyu-z-vseukrayinskoju-radoyu-cerkov-i-religijnih-organizacij_n139667 (дата звернення 01.02.2024).

3. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. *Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій*. 01.02.2024 р. URL: <https://vrciro.org.ua/ua> (дата звернення 01.02.2024).

4. Заклик ВРЦіРО до єднання та молитви за Україну Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. *Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій*. 26.01.2022р. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/uccro-calls-for-unity-and-prayer-for-ukraine> (дата звернення 01.02.2024).

СОЦІАЛЬНА ДОКТРИНА КАТОЛИЦИЗМУ: КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ

Міщук Андрій Іванович,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України і методики викладання історії;

Міщук Мар'яна Богданівна,

кандидатка політичних наук,

доцентка кафедри політичних інститутів та процесів

Зростаючі виклики у сфері соціальної справедливості, глобальна нерівність, конфлікти національного та релігійного характеру, а також швидкі зміни в політиці, економіці і технологіях створюють підвалини для нових роздумів і досліджень у сфері соціальної етики та політики. У контексті сучасних тенденцій, зокрема, зростання популізму, релігійних конфліктів, міграційних криз, і нестабільності, розуміння ролі рівності і свободи у віровченні Католицької церкви набуває вагомого значення, особливо в умовах російсько-української війни.

Назва «католицьке соціальне вчення» походить з енцикліки Пія XI «*Quadragesimo anno*» (1931 р.), в якій Папа стверджував: «Під впливом настанов та у світлі енцикліки Лева XIII постало справжнє католицьке соціальне вчення, яке щодня розвивають і збагачують невтомними зусиллями ті, кого називаємо помічниками Церкви. Вони не обмежують це вчення кабінетними стінами, а виходять з ним у світ і у вир життя» [1, с.14].

Детальне пояснення сутності соціальної доктрини католицизму було подано Папою Іваном Павлом II: «Соціальна доктрина Церкви – це не «третій шлях» між ліберальним капіталізмом і марксистським колективізмом, ані альтернатива іншим, не таким радикально протилежним розв'язанням: вона становить незалежну категорію... Його основна мета – пояснити цю дійсність,

вивчаючи її відповідність чи невідповідність науці Євангелія про людину та її земне, а водночас і трансцендентне покликання. Отож, вона належить не до сфери ідеології, а богослов'я, зокрема морального богослов'я» [1, с.13].

Католицька соціальна доктрина пропонує цінності рівності і свободи як фундаментальні принципи для побудови справедливого суспільства. Ці принципи не лише відображають найглибші моральні переконання католицької традиції, але і виступають як керівні засади для формування політичних та соціально-економічних систем.

У католицизмі свобода розглядається як дар, який дано кожній людині Богом. Це означає, що кожна людина має право на свободу свідомості, віри, совісті та вибору. Це також включає право на вільний розвиток особистості та можливість самостійно визначати своє місце в суспільстві.

Проте, католицька соціальна доктрина розуміє свободу не лише як індивідуальне право, але й як соціальну відповідальність. Людська свобода не може перешкоджати свободі інших або призводити до пригнічення чи насильства. Католицька церква підтримує принцип суспільної солідарності, який заохочує людей діяти на користь загального добробуту та підтримувати тих, хто потребує допомоги та захисту.

Папи Івана XXIII та Іван Павло II у своїх енцикліках подавали трактування цих понять і стверджували, що рівність і свобода, як права є «універсальні, непорушні, невід'ємні». Універсальні, бо присутні в усіх людях, незалежно від часу, місця і особи. Непорушні, бо «властиві людській особі і її гідності» і «не мало б жодного сенсу проголошувати права, не роблячи одночасно все для того, щоб забезпечити їхнє дотримання всіма людьми, всюди і щодо всіх». Невід'ємні, бо «ніхто не може на законних підставах позбавити цих прав іншу людину, ким би вона не була, інакше це б стало насиллям над її природою» [2; 3].

Отже, рівність і свобода в соціальній доктрині католицизму виступають як основні принципи для побудови справедливого суспільства. Католицька церква активно підтримує ці принципи, розвиваючи соціальну доктрину, яка сприяє побудові гуманітарного, справедливого і відкритого суспільства, де кожна людина має рівні можливості для розвитку та самовираження. Рівність і свобода в католицизмі не лише відображають найглибші моральні переконання, але й стимулюють до дії на благо всієї людської спільноти.

Список літератури

1. Компедіум соціальної доктрини церкви. Київ : КАЙРОС, 2008. 546 с.
2. *Pacem in terris* (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана XXIII про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. Львів, 2008. 55 с. URL. <https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/3193/Pacem%20in%20terris%20-%20Мир%20на%20землі%2C%201963.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. *Sollicitudo rei socialis*. URL: http://www.iupax.ugcc.org.ua/details_element.php?id=1878&lang=1.

СПОГАДИ ЮРІЯ ВИТРИВАЛЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ПРИМУСОВОЇ ТРУДОВОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ ГАЛИЦЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ДО НІМЕЧЧИНИ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОГО «НОВОГО ПОРЯДКУ»

Мосора Володимир Андрійович,
аспірант,
факультет історії, політології та міжнародних відносин

Вивчення питань, пов'язаних із вивезенням працездатного населення, базується на різних видах джерел. Мемуарна спадщина відіграє важливу роль у вивченні цього питання, адже завдяки їй ми дізнаємось про раніше не розкриті або ж замовчувані аспекти дослідження. Яскравим прикладом цього слугують спогади Юрія Витриваленка «Кривавими шляхами (хроніка ХХ століття)». У 1964 році вийшли друком спогади Ю. Витриваленка «Кривавими шляхами (хроніка ХХ століття)» [1], у яких ми можемо побачити різноманітні аспекти німецької політики як у самій Галичині, так і в Німеччині. Автор згадує, як йому довелось в часи Другої світової війни добровільно виїхати з території Галичини. Він зазначає, що у 1944 році був змушений виїхати із свого рідного дому, щоб не потрапити під репресії підступаючих більшовиків. «Приїхали ми до Кракова. Тут на станції мадяри передали нас німцям. Німці наказали нам забрати з наших хур свої речі, а коней з порожніми хурами відвести до кінського табору. Опісля завели нас до робітничого переходового табору. В таборі перейшли ми лікарський перегляд й дезенфекцію, видали нам карточки з нашими ім'ям і прізвищем та порядковим числом й опісля повезли нас на працю до Німеччини. Приїхали ми під Берлін» [1, с. 119]. Також автор згадує бомбардування «англо-американськими літаками» міста Берлін. За його словами, коли вони приїхали туди, то побачили лише напівзруйноване місто [1, с. 119].

Після Берліну їхній потяг рушив до Бранденбургу. І саме там їх відвели до робітничого табору, де перевірили стан здоров'я. Але це була не кінцева зупинка. Через деякий час їх відправили до Судетенлянду. Більш детально про ці події автор виклав у наступних рядках: «Приїхали ми до Бранденбургу... Тут висіли ми з вагонів й пішли до табору. В таборі перейшли ми дезенфекцію, лікарський перегляд, оформили нам робітничі документи й через десять днів вислали нас на працю в Судетенлянд... В Судетенлянді в місті Райхенберг, висіли ми з потягу. На станцію прийшли урядовці з «Бюра Праці» й почали призначувати й висилати нас на працю. Самітних чоловіків й самітних жінок, до фабрик. Родин, на сільські господарства» [1, с. 119–120].

Автор також надає інформацію про те, як відбувався розподіл призначення робітників на різні робочі місця в округ Судетенлянд. Згідно слів автора, його самого мали призначити на роботу на фабриці, але йому вдалося переконати керівників німецької Біржі праці не робити цього. «Тому, що я був самітний, призначили мене на працю у фабриці. Але до фабрики я не хотів їхати, бо у фабриці робочий пайок харчів був дуже скупенький, тому прийшлося б мені голодувати. Та ще й на добавок було небезпечно, бо на фабрики налітали

ворожі літаки. Тому виклопотав я дозвіл на працю в сільському господарстві. З Райхенбергу, 130 людей – між ними і я – поїхали до міста Биміш-Ляйпа. Тут завели нас на міський ринок й наказали чекати. З «Бюра Праці» прийшли урядовці й перевіряли наш список людей і документи» [1, с. 120]. Подальша доля автора склалася так, що його відправили до міста Биміш-Ляйп. У цьому місті його та ще декількох людей призначили на сільськогосподарський промисел (тобто відправили на роботу до «баверів»). Як зазначав автор, «бавери» вибирали робітників як колись вибирали рабів. «Бавери» обходили головну площу міста, де знаходились привезені робітники із окупованих країн та обирали працівників для своїх наділів. Щодо самого автора, то його забрали на хутір, де він певний час працював як єдиний працівник у «бавера». Проте, Юрій не довго працював на цього господаря. Через умови праці та побут, він вирішив спробувати залишити господаря та втекти в інше місто. Йому це вдалося [1, с.120–122]. Після втечі від «бавера», він зустрівся із іншими робітниками на шляху до міста та дізнався про те, як інші працівники живуть у «баверів». За його словами, робітники, які працювали на «баверів», зазнавали тілесних покарань за будь-яку провину. Ось як він це описує: «Бавери перетомлюють робітників тяжкою працею. Дають робітникам погані харчі. За найменшу провину б'ють робітників, а опісля ще й на поліцію віддають. А поліція теж не милує робітника, а скатує його, та ще й посадить на кілька діб в арешт» [123].

Отже, спогади Ю. Витриваленка «Кривавими шляхами (хроніка ХХ століття)» є надзвичайно важливі для дослідження політики вивезення галицького населення на примусово-добровільні роботи у нацистську Німеччину. Вони дають нам змогу зрозуміти, яким способом та в яких умовах здійснювалось перевезення робітників до Німеччини. Також автор, через свій власний досвід, надав великий масив інформації про умови праці та побуту робітників у сільськогосподарському секторі. На нашу думку, наведені спогади Ю. Витриваленка «Кривавими шляхами (хроніка ХХ століття)» несуть велику історичну цінність, і є важливим джерелом до вивчення питання трудової мобілізації галицьких робітників до Німеччини.

Список використаних джерел

1. Витриваленко Ю. Кривавими шляхами (хроніка ХХ століття). Парана : Друкарня і Видавництво ОО Василіян «Прудентополіс», 1964. 152 с.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПІВ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Николайшин Богдан Богданович,
аспірант,
факультет історії, політології та міжнародних відносин

У сучасній політичній системі народовладдя вибори є одним з основних механізмів формування представницьких органів влади. Однак, для того, щоб

вибори виступали формою реалізації народного суверенітету, потрібно, щоб вони відбувалися з дотриманням принципів та міжнародно-правових стандартів і національного права держави.

Під принципами виборчого права розуміють «... засади, на основі яких здійснюється виборчий процес і відповідно до змісту яких вибори є реальним волевиявленням громадян» [11, с. 163].

Принципи виборчого права можна умовно поділити на дві групи:

1. Базові – принципи, які стосуються участі виборців у виборчому процесі, мають універсальний характер, є загально визнаними у всьому світі і без дотримання яких вибори як демократичний інститут втрачають будь-який зміст.

До базових принципів належать: принцип вільних виборів, принцип рівних виборів, принцип загальних виборів, принцип прямих виборів, принцип таємного голосування.

2. Додаткові – принципи, які стосуються участі у виборчому процесі кандидатів, партій та блоків, а також характеризують особливості самого виборчого процесу.

Додаткові принципи виборчого права не мають універсального характеру і по-різному розкриваються під час виборчих кампаній у різних країнах. Додаткові принципи виборчого права охоплюють: принцип гласних виборів, принцип неупередженості владних структур до різних суб'єктів виборчого процесу, принцип свободи агітації, принцип рівності суб'єктів виборчого процесу тощо.

Принципи виборчого права є основою, що дає змогу формуватися і функціонувати демократії, є необхідною умовою демократичного політичного режиму. Комплексне застосування усіх принципів виборчого права дає змогу формувати владу цілком демократичним шляхом, сприяє реалізації принципу народного суверенітету.

Стаття 21 Загальної декларації прав людини передбачає, що воля народу повинна бути основою влади уряду і виявлятися у періодичних та нефальсифікованих виборах, які слід проводити при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування, або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування [3].

У Преамбулі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що основні права і свободи людини найкраще підтримуються «ефективною політичною демократією» [5]. Європейський суд з прав людини, вирішуючи справу Мат'єо-Моєн та Клерфейт проти Бельгії (Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium), заявив: «Оскільки стаття 3 Протоколу №1 втілює характерний принцип демократії, вона має першочергове значення для всієї системи Конвенції». Ця стаття гарантує «право на вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу» [12]. Таким чином, розумна періодичність виборів як стандарт передбачає гарантування ключових принципів виборчого права, без чого вибори неможливі. Відповідно, за надзвичайних обставин, коли держава не може забезпечити реалізацію виборчих прав із дотриманням зазначених міжнародних стандартів, зокрема під час воєнного стану, у переважній більшості демократичних країнах вибори не проводять.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП) гарантує право голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування і забезпечують свободу волевиявлення виборців (ст. 25) [7]. При цьому МПГПП дозволяє відступати від зобов'язань щодо виборчих процесів під час особливих правових режимів. Такий відступ відображає загальну думку про те, що під час надзвичайного або воєнного стану країни можуть бути не в змозі дотриматися конституційних і міжнародних стандартів проведення вільних та демократичних виборів.

Конституція проголошує Україну демократичною державою (ст. 1). Незважаючи на воєнний стан, це вимагає дотримання загальновизнаних стандартів та принципів проведення виборів, які закріплені в Розділі 3 «Вибори. Референдум».

Зміст ст. 64 Конституції України підтверджує, що передбачені ст. 38 право на участь в управлінні державними справами (яке включає право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування), так і необхідні для його реалізації свободи вираження поглядів (ст. 34), об'єднання (ст. 36) та мирних зібрань (ст. 39), не є абсолютними та можуть бути обмежені в реалізації в умовах воєнного стану. Такі обмеження закономірно зумовлені неможливістю дотримання конституційних вимог, передбачених у Розділі 3 Конституції України, зокрема у ст. 71, за якою вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [6].

Також у ч. 2 ст. 71 Основного Закону додатково підкреслено необхідність забезпечення вільного волевиявлення виборців [6]. Так, у рішенні Конституційного Суду України від 21 грудня 2017 року №3-р/2017 наголошено, що принцип вільних виборів реалізовується через такі основні складові: свобода формування та вираження виборцем своїх поглядів; об'єктивне й точне офіційне встановлення результатів виборів, позбавлене фальсифікацій; визнання результатів виборів та повага до демократичного вибору громадян України [10]. Увесь виборчий процес має бути організований та проведений так, щоб забезпечити не лише можливість безперешкодного волевиявлення виборців, а й повагу до результатів виборів. Ризики безпеки, обмеження свободи вираження поглядів, заборона мирних зібрань апріорі унеможливають вільну політичну конкуренцію, а отже, і вільне формування та виявлення волі в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Виборче право України : навч. посібник / за ред. В. Погорілко, М. Ставнійчук. Київ : Парламентське видавництво, 2003. 383 с.
2. Виборчий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
3. Загальна декларація прав людини. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995015#Text>.
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289.
6. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
8. Основи конституційного права України : підручник / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 288 с..
9. Результати всеукраїнського опитування. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/04/4/7449668/>.
10. Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2017 року №3-п/2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-17#Text/>.
11. Словник-довідник політологічних термінів / за ред. М. Гетьманчука, П. Ткачука. Львів : Військовий інститут Національного університету «Львівська політехніка», 2006. 228 с.
12. Справа Європейський суд з прав людини Матьйо-Моен та Клерфейт проти Бельгії (Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium) URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57536%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57536%22]}).

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Паньків Марта Степанівна,
аспірантка,
факультет історії, політології та міжнародних відносин

У другій половині 1960-х років українську естраду, яка тільки розпочала свій розвиток, сколихнула поява пісні, ще невідомого на той час композитора В. Івасюка – «Червона Рута». Мелодія цієї пісні, в яку органічно поєднувалися сучасні ритмічні мотиви з кращими зразками української народної пісенної традиції, вразила слухачів своєю мелодійністю, унікальністю та неординарним змістом і лунала вона повсюдно. Успіх «Червоної рути» став широкомасштабним для всього радянського союзу – вона звучала по радіо й телебаченню, сотні листів надходили в усі газети й журнали з проханнями надрукувати її текст і ноти. Така грандіозна популярність супроводжувалась дуже цікавим процесом: поступово «Червона рута» перевтілювалась, набувала нових рис, ставала народною. Через деякий час ноти цієї пісні з'явилися в чехословацьких, румунських, канадських виданнях, виконувати її починають радянські та зарубіжні естрадні колективи, а саме: грузинський «Опера», польський «NoToCo» та «Скальдови», угорець Янош Коош, болгарин Бісен Кіров, а у 1977 р. показ мод у Лондоні проходить повністю під музику композитора [2, с. 52, 53, 54, 55]. А потім після трагічної смерті в 1979 році настала тиша для виконання творів композитора і забуття як особистості. Але через 10 років після виходу статті журналіста Івана Дмитровича Лепші в газеті «Молодь України», яка була органом центрального

комітету комсомолу України, зародилася ідея фестивалю, покликаного вшанувати пам'ять Івасюка та відкрити шлях для нових талантів [5]. Так, у 1989 році у Чернівцях відбулося відкриття фестивалю «Червона рута» тоді ж зі сцени публічно вперше лунав гімн України [3]. Офіційно на державному рівні мелодія гімну була затверджена тільки в 1992 році, а текст в 2003 році, тому виконання гімну на сцені фестивалю було такою ж кривою, як і повалення бюсту Леніна в місті Кіцмані В. Івасюком в квітні 1966 року. Без перебільшення фестиваль став кермом протесту, зі сцен лунали заборонені пісні, жартівливі пісні з намітками про міліцію, яка слідувала за учасниками та гостями фестивалю, сатиричні пісні про радянську владу [3]. На першому Всеукраїнському фестивалі «Червона рута» також прозвучала і пісня батька й сина Ліщин з Канади «Пам'ятай!» про величезний вплив, який справляла творчість Володимира Івасюка на українців, що живуть далеко від рідної землі. Його пісні в українців за кордоном відроджували душі, дарували надію на краще. Пісню «До вогню і води Батьківщини» зал зрозумів, що це посвята з перших тактів, всі встали й запалили свічки. В Чернівцях проводиться з 1993 року і Міжнародний конкурс молодих виконавців сучасної української естрадної пісні ім. Володимира Івасюка. А у 1994 році на концерті пам'яті Володимира Івасюка в Чернівецькому обласному музично-драматичному театрі, який проводився з нагоди 45-річчя композитора та присудження йому Шевченківської премії, прозвучала прем'єра пісні Геннадія Татарченка на вірші Юрія Рибчинського «Реквієм». Її з листа виконав Назарій Яремчук. Є й інструментальні твори, присвячені пам'яті Івасюка. Це імпровізація на теми «Червоної рути» канадського композитора Бориса Базаля, а також п'єса «Мандрівний музикант», написана скрипалем і композитором Юрієм Гіною. Біль від втрати Івасюка був і є надзвичайно великим. В. Івасюк був борцем перш за все з нездарністю й заздрістю молодим митцям у радянській Україні. За незалежної України держава на найвищому рівні відзначила внесок Івасюка у розвиток національної культури, а саме: перший Президент Леонід Кравчук у 1994 році посмертно присудив Івасюку Державну премію України ім. Т. Шевченка за видатний внесок у розвиток української музичної культури, а третій Президент Віктор Ющенко у 2009 році посмертно присвоїв Івасюку звання Героя України з нагородженням орденом за самовіддане служіння на ниві національної музичної культури та створення вершинних зразків української пісенної творчості [4].

В 1999 році «Укрпошта» випустила тиражем 200000 поштову марку «Івасюк» номіналом 30 копійок, а також поштові конверти: «Україна. Івасюк. 50 років ВІА «Смерічка», «Володимир Івасюк 1949-1979рр. м. Кіцмань» та «Україна 2024. Володимир Івасюк 75 років». Національний банк України в 2009 році випустив нейзильберові пам'ятну монету номіналом дві гривні «Володимир Івасюк» як символу українського відродження.

У 2023-2024 роках у різних куточках України відбулася низка мистецьких заходів, присвячених видатному композитору Володимиру Івасюку. У Черкасах театралізували його пісні у виставі «Балада про любов». На телебаченні вийшла програма «Феномен Івасюка» про його життя та творчість. На каналі YouTube з'явилося документальне відео про Івасюка без прикрас. У Запоріжжі провели

незвичну виставку просто неба «Івасюк поміж нас» на підтримку майбутньої прем'єри музичної драми про композитора.

А також в Чернівцях влаштували масштабний театралізований концерт пам'яті «Для сина. Елегії» за участю місцевого театру та філармонії. Там прозвучали твори самого Івасюка, його батька Михайла, а також інших виконавців. Ці численні проекти демонструють, як творча спадщина Івасюка постійно містить нове життя та осмислення в сучасному мистецтві України [1]. Ці різноманітні події свідчать про постійне вшанування творчості Володимира Івасюка в Україні через нові мистецькі проекти, Івасюку цього року могло б виповнитись 75 років, тільки можна уявити скільки геніальних композицій ми могли б почути та наш дикий сусід губив мистецьку інтелігенцію тоді і губить зараз.

Список використаних джерел

1. Винниченко С. Пам'яті генія. Володимир Івасюку могло б виповнитись 75. URL: <https://gazeta.ua/blog/61169/pamyati-geniya-volodimiru-ivasyuku-moglo-b-vipovnitisya-75>.
2. Володимир Івасюк. Відлуння твоїх кроків : спогади, інтерв'ю, статті, документи про Володимира Івасюка / ред. Я. Тучапський ; упоряд.: Г. Івасюк, О. Івасюк, Л. Криса. Львів : Видавничий дім «Укрпол», 2011. 239 с.
3. Мамченкова О. Фестивальна історія: як прогриміла і чому стихла «Червона рута», 2017. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/05/18/224232/>.
4. Офіційний вісник Президента України від 21.03.2009. № 7. С. 5.
5. Фещук Н. Ти признайся мені, де тепер цвіте «Рута». *Газета «Чернівці»*. 2002. № 50, 51.

НОВІ МЕДІА В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Присяжнюк Тетяна Іванівна,

аспірантка,
факультет історії, політології та міжнародних відносин

Нові медіа, які базуються на цифрових технологіях та мережах, викликають суттєві зміни в структурі та функціях інформаційного простору. Вони не просто є джерелом інформації, але виконують роль платформи для активної співпраці, створення та поширення інформації. Це відкриває нові можливості для взаємодії, комунікації та формування громадської думки в інформаційному просторі.

Україна переживає інтенсивний розвиток інформаційного простору завдяки новим медіа. Інтернет-платформи та соціальні мережі стають основними джерелами інформації і ключовими інструментами обміну нею та вираження громадської думки. Цей процес постійно впливає на український інформаційно-комунікативний простір, визначаючи нові риси та темпи розвитку.

Взаємодія українських нових медіа та інформаційного простору сприяє формуванню суспільної свідомості та політичної дійсності. Ця співпраця створює унікальний контекст для розвитку інформаційного простору в умовах постійних змін.

Швидкий темп змін та інновацій у галузі інформаційних технологій визначає сутність нових медіа. Вони стають ключовим елементом сучасної культури, сильно впливаючи на виробництво, розповсюдження та споживання інформації. Ці медіа відрізняються від традиційних масових медіа своєю інтерактивністю та можливістю залучення аудиторії до формування контенту.

Інтенсивний розвиток інформаційного простору породжує виклики, найбільш актуальним є необхідність ефективного контролю та регулювання поширення дезінформації через нові медіа. Особливо важливо це в умовах, коли інформаційний простір може бути використаний для маніпулювання громадською думкою та впливу на політичні процеси.

Однак разом з цими викликами нові медіа відкривають широкі можливості для розвитку інформаційного простору. Інновації в цій області дозволяють покращити доступ до об'єктивної інформації та збільшити участь громадськості. Розширені можливості взаємодії з інформацією, які пропонує інформаційний простір через нові медіа, сприяють розвитку критичного мислення та активної громадянської позиції.

В умовах російської агресії проти України нові медіа відіграють важливу роль у формуванні публічної думки та розповсюдженні інформації, адже ця війна стала не лише збройним конфліктом, але й інформаційною війною.

«Як показують дослідження ОПОРИ, з повномасштабним вторгненням медіаландшафт і медіаспоживання українців кардинально змінилися. Якщо раніше телебачення та традиційні медіа зберігали лідируючі позиції, то після повномасштабного вторгнення на перший план вирвалися соціальні мережі, а саме – месенджери, як серед українців, які перебувають в Україні, так і серед українців за кордоном», – наголошує аналітикиня Громадянської мережі ОПОРА А. Романюк [1].

За даними дослідження ОПОРИ щодо медіаспоживання українців в Україні впродовж другого року повномасштабного російського вторгнення, 77,9% опитаних для отримання інформації використовують соціальні мережі. Цей показник дещо зріс у порівнянні з минулорічним опитуванням (76,6%). Натомість телебачення як джерело інформації стало трохи менш популярним – 62,5% (66,7% минулого року) [1].

У контексті російсько-української війни нові медіа відіграють ключову роль у інформаційній війні та формуванні громадської думки. Розуміння впливу нових медіа на інформаційну ситуацію дозволяє краще розуміти динаміку конфлікту та реагувати на виклики, які постають перед суспільством.

Останнім часом український інформаційний простір пережив значні зміни, що пов'язані з інтенсивним використанням нових медіа. Соціальні мережі та інтернет-платформи стали не лише невід'ємною частиною повсякденного життя, але й ключовими каналами для обміну інформацією та вираження громадської думки. Це свідчить про активну роль нових медіа у формуванні

інформаційного простору, зробивши його більш демократичним та відкритим для різноманітних груп населення.

Список використаних джерел

1. Соціальні мережі можуть і перемагати класичні редакції, але треба пам'ятати про ризики цих інструментів – аналіткиня Опори [13.11.2023 р.]. URL: https://oporaua.org/polit_ad/sotsialni-merezhi-mozhut-i-peremahaty-klasychni-redaktsiyi-ale-treba-pamyataty-pro-ryzyky-tsykh-instrumentiv-analitykynya-OPORY-25004 (дата звернення 21.01.2024).

КІБЕРБЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ДЕРЖАВИ

Пролорензо Андрій Вікторович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

У епоху глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій, коли межі між державами стають все менш відчутними в кіберпросторі, важливість кібербезпеки як компонента національної безпеки стрімко зростає. Розвиток інформаційних технологій, що охоплює все від мобільних комунікацій до широкополосного інтернету, відкрив нові можливості для прогресу, а також й приніс нові загрози стабільності та безпеці держав. Від ефективності систем кібербезпеки залежить здатність держави захищати критичну інфраструктуру, державні та особисті дані громадян від несанкціонованих кібератак.

Сучасні кіберзагрози не знають меж, походзячи як зовні, так і зсередини, і охоплюючи спектр дій від кібершпигунства до цифрового тероризму. Еволюція кібервоєн, які використовують кіберпростір як арену для досягнення політичних, економічних чи військових цілей, стала особливим викликом для безпеки держави. Згідно з даними звіту H-X Technologies за 2023 рік, світ став свідком значного збільшення кіберзагроз, зокрема фішингу, атак типу «вимагання» та DDoS-атак [5]. Згідно з інформацією від Держспецзв'язку, Україна зафіксувала 2543 кібератаки на різноманітні об'єкти протягом року, що на 16% більше аніж за 2022 рік [6], це підкреслює нагальну потребу у розробленні та впровадженні ефективних кіберзахисних стратегій.

Стратегія кібербезпеки України, прийнята у 2021 році, визначає пріоритети національної безпеки у кіберпросторі, акцентуючи на необхідності забезпечення захисту критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та особистих даних громадян. Ця стратегія враховує сучасні виклики та загрози, встановлює цілі та завдання для розбудови національної системи кібербезпеки та визначає механізми співпраці між державними органами, приватним сектором та міжнародною спільнотою [4].

Кібербезпека не обмежується лише технічними аспектами. Адже вона має глибокий політологічний контекст, оскільки впливає на державну політику, міжнародні відносини, права людини та демократичні процеси. Кібератаки на

виборчі системи, витоки конфіденційної інформації та кампанії з дезінформації використовуються як інструменти політичного впливу, що вимагає від держави адаптації її політичних, правових та оборонних стратегій.

У центрі дослідження – аналіз сучасних кіберзагроз, які можуть мати як зовнішнє, так і внутрішнє походження. Вивчення практик ведення кібервійн, методів кібершпигунства, кібертероризму, а також спроб втручання у внутрішні політичні процеси держав через кіберпростір відіграє ключову роль у розробці ефективних механізмів кіберзахисту.

Дослідження також охоплює питання розвитку національної та міжнародної правової бази в сфері кібербезпеки. Аналіз існуючих законодавчих та нормативних актів, міжнародних угод та конвенцій дозволяє виявити прогалини та недоліки у правовому регулюванні кіберпростору, а також сприяє формуванню пропозицій щодо їх вдосконалення.

Важливу роль у дослідженні відіграє аналіз ролі держави у забезпеченні кібербезпеки. Розробка національних стратегій кібербезпеки, інвестиції у розвиток кіберзахисних технологій та підвищення обізнаності громадян щодо кібергігієни є ключовими аспектами державної політики у цій сфері.

На практичному рівні дослідження спрямоване на розробку конкретних рекомендацій для підвищення рівня кібербезпеки держави. Це включає аналіз та впровадження передових технологій захисту інформаційних систем, розробку програм навчання та підвищення кваліфікації фахівців у галузі кібербезпеки.

Список використаних джерел

1. Худолій А. Кібербезпека: сучасні виклики перед Україною. *Acta de historia & politica: saeculum XXI*. 2019. Vol. 1. С. 138-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahps_2019_1_16.

2. Дубов Д. В. Стратегічні аспекти кібербезпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4. С. 119-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2013_4_18.

3. Дубов Д. В. Підходи до формування тезаурусу у сфері кібербезпеки. *Політичний менеджмент* : наук. журнал / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. 2010. № 5. 190 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/dubov_pidkhody.pdf.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України; Стратегія від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n12>.

5. Прогноз кіберзагроз 2024. URL: <https://www.h-x.technology/ua/blog-ua/cyber-threats-forecast-2024-ua>.

6. Кількість кібератак у 2023 році зросла на 16% / Держспецзв'язок. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/01/31/709355>.

ГІБРИДНА ВІЙНА: СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ТА УКРАЇНА

Савлюк М.І.,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Станом на сьогоднішній день, в Україні проходить найсучасніша та беззаперечно наймасштабніша гібридна війна, серед тих, які проводилися у світі раніше. Вона проходить на великій кількості фронтів (і не тільки військових) та зачіпає безліч сфер діяльності.

Сучасна гібридна війна поєднує у собі принципово різні типи і способи ведення війни, які скоординовано застосовуються задля досягнення основних цілей [1]. Типовими компонентами гібридної війни є використання методів, що сприяють виникненню та посиленню в державі, обраній для агресії, внутрішніх конфліктів:

- генерування внутрішніх суспільних протиріч через пропаганду з її переходом у інформаційну війну;
- проектування і розробка економічних проблем через економічне протистояння з переходом в економічну (торгову) війну та протидію зв'язкам країни-жертви з сусідніми країнами та країнами-партнерами;
- підтримка (фінансування й озброєння) сепаратизму та тероризму аж до актів державного тероризму; побудова псевдодержавних утворень як гібридного ідеалпроекту державотворення;
- сприяння утворенню нерегулярних збройних (псевдовійськових) формувань (повстанців, партизан та ін.) та їх оснащення [1].

Як видно із вищенаведеного переліку, усі ці чинники та фактори, які в сумі складають сучасну гібридну війну, ми можемо спостерігати сьогодні в Україні. Наразі можна констатувати той факт, що гібридна війна росії проти України розпочалася не 24.02 2022 року і не у березні 2014, як можуть вважати пересічні члени суспільства. Підготовка кремля до вторгнення в Україну (фактичний початок гібридної війни), розпочалася задовго до вищенаведених дат.

Проти України велися торгові війни, її намагалися дискредитувати на міжнародній та політичній арені, постійно фінансувалися проросійські рухи та політичні партії, щоб підірвати нашу державу з середини. За півтора десятиліття до початку активних бойових дій, російські спецслужби та розвідка почали активно створювати в Україні так звану «п'яту колону», котра була зосереджена на розхитуванні ситуації в Україні та поширенні проросійських наративів.

Увесь час, починаючи з 1991 року, в Україні активно працювали російські масмедіа. Спочатку це були російські телеканали та друкована преса, а згодом, із розвитком комп'ютерної інженерії та інтернету, в Україну прийшли і популярні соцмережі, які контролювалися із кремля.

У 2017 році, тодішня українська влада зрозумівши, яку загрозу несуть російські соціальні мережі «Однокласники» та «Вконтакте», які повністю контролюються ворожими спецслужбами і де доволі легко поширювалася ворожа

пропаганда та наративи, все ж змогла заборонити їхню легальну діяльність в нашій Державі [2]. І якщо ще деякий час, активні користувачі за допомогою vpn-серверів, все ж ще користувалися цими соцмережами, то з часом їхня популярність серед українців істотно знизилась.

Про те, на зміну російським соцмережам, ворожі спецслужби перебравися до інших популярних серед українців соціальних мереж, таких як Фейсбук, Інстаграм, Ютуб, ТікТок.

Наразі розвинені країни світу, розуміючи яку загрозу можуть нести контрольовані ворожими спецслужбами соціальні мережі, намагаються заборонити деякі з них. Принаймні мати там свої облікові записи (акаунти), заборонено військовим та державним посадовцям [3].

Що не дивно, в росії теж заборонили своїм громадянам користуватися соціальними мережами, які не підконтрольні їхнім спецслужбам, та у яких їхні пересічні мешканці можуть отримувати альтернативну інформацію до тієї, яку через екрани телевізорів доносять в маси офіційні прокремлівські пропагандисти та журналісти.

На прикладі США та тієї ж росії, ми бачимо, яку загрозу національній безпеці держави можуть нести непідконтрольні соціальні мережі. Тому можна із впевненістю стверджувати, що з багатьох загроз, які несе нинішня гібридна російсько-українська війна Україні, загроза національній безпеці нашої країни, через ворожу пропаганду і поширення дезінформації через соціальні мережі, розташовується на одному із чільних місць.

Українські науковці та вітчизняні спецслужби мають розробити спільний чіткий алгоритм, як ефективно протидіяти ворожій пропаганді на одному із основних фронтів цієї гібридної війни – інформаційному.

Список використаних джерел

1. Веденєєв Д. В., Семенюк О. Г. Формування концептуальних та функціональних передумов гібридної конфліктності як загрози національній безпеці України: ретроспективний аналіз : монографія. Київ : ДП «ІНФОТЕХ», 2020. 274 с.
2. Рішення РНБО України від 28 квітня 2017 року.
3. Kumar Anilesh. State nationalism or popular nationalism? Analysing media coverage of TikTok ban on mainstream Indian TV news channels. *Media Asia*. 2023. P. 1-17.

ВИВЧЕННЯ ТА ПОРІВНЯННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИК ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

Серман Леся Ігорівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри іноземних мов і перекладу

Як наука, методика викладання іноземних мов займається постійним пошуком ефективних методів та способів викладання. Процес вивчення іноземної мови – це дуже складний механізм, який працює завдяки впровадженню в освітній процес сучасних форм, методів, прийомів і підходів, що передбачає використання лексики, граматики, фонетики, а в екстралінгвістичному аспекті – засвоєння специфіки комунікативної поведінки.

Значний науковий інтерес до тематики ефективності вивчення іноземних мов доводять численні ґрунтовні дослідження вітчизняних учених. Дослідники Р. Гришкова, Т. Рябокучма, А. Горбаченко, З. Осада, О. Матвєєнко, Т. Шаргун, Г. Бушко, Ю. Мосіна та інші досліджують сучасні підходи до викладання іноземних мов закладах вищої освіти.

Усе різноманіття методик викладання іноземної мови базується на існуванні двох методів навчання, зокрема, прямий та свідомий. Вивчення іноземної мови у процесі спілкування з його носіями здебільшого без спеціальних занять характеризує прямий метод вивчення (метод Берліца). Свідомий метод передбачає засвоєння іноземної мови у результаті вивчення граматики, запам'ятовування слів, заучування правил за допомогою перекладу на рідну мову [1, с. 178].

З точки зору функціонального підходу до навчання іноземної мови виділяють загальні методи та спеціальні методи. Загальний підхід охоплює закономірності та особливості процесу навчання будь-якої іноземної мови, а спеціальний – процес навчання конкретної іноземної мови в навчальному закладі конкретного типу з урахуванням лінгвістичних особливостей рідної мови.

Комунікативна компетенція має вирішальне значення у викладанні іноземної мови. Традиційні методи включають пряме, свідоме, природне вивчення мови, переклад, усне, систематичне читання та аудіовізуальні засоби. Сучасні методи включають сугестивні, комунікативні, драматичні, «мовчазні» та групові методи.

Найпопулярніші підходи до вивчення іноземної мови включають інноваційний, інформаційний, особистісний, когнітивний, комунікативний, та тематичний [4, с. 155]. Інтерактивне навчальне середовище забезпечується за допомогою кооперативного, проблемного, перевернутого, просторового та міждисциплінарного навчання. Навчання у співпраці передбачає групове вирішення практичних завдань.

Також виділяють інші підходи до навчання іноземної мови, які створюють інтерактивне навчальне середовище, вносячи відповідні зміни у зміст та форми викладання. До прикладу: колаборативне навчання, проблемно-орієнтоване навчання, «перевернутий клас», навчання з перервами, міждисциплінарне навчання та інші [3, с. 179].

Метод симуляції дозволяє студентам взяти на себе певні ролі та розвинути такі навички, як планування та ведення переговорів. Метод сценаріїв передбачає, що студенти будують власні моделі та активізують наявні знання. Станційне навчання організовує роботу по станціях, дозволяючи студентам обирати формат завдань і розподіляти час. Ігрові та активні методи навчання стимулюють комунікацію та засвоєння теоретичних концепцій. Сучасні методи викладання мови повинні готувати студентів до вирішення різноманітних комунікативних завдань, тому ефективними є інноваційні методи навчання, такі як комп'ютерне навчання, адже якісна підготовка вимагає використання сучасних освітніх технологій.

В контексті порівняння ефективності сучасних методик вивчення мов, варто зазначити, що все популярнішим стає потужний та інноваційний інструмент, який інтенсивно розвивається та удосконалюється. Це – штучний інтелект (ШІ). Його можливості наскільки широкі, що можуть бути використані як елемент у будь-якій методиці. Прикладом сервісів ШІ є ChatGPT, Grammarly, Bard Google, Midjourney, Duolingo, Memrise тощо. ШІ надає різні зручні та персоналізовані функції у мобільних застосунках та мовних програмах. Наприклад використання мовних ботів може імітувати спілкування з носієм мови, відповідаючи на повідомлення персоналізованою актуальною інформацією та без відчуття тривоги, яке може виникнути при спілкуванні з людиною. Генеративний ШІ використовує розширені алгоритми, щоб генерувати текст, схожий на людську мову, надаючи можливості для вивчення мови в адаптивно персоналізованій, контекстуально насиченій формі.

Зважаючи на різноманітність сучасних методик навчання, обираючи метод навчання викладач керується такими критеріями [2, с. 65-66]: адаптація до цілей і завдань методу навчання, адаптація до змісту навчання, адаптація до реальних навчальних можливостей студентів (вікові та психологічні особливості, рівень підготовки, спеціалізація), адаптація до відведеного навчального часу, специфіка методу підготовка викладачів і студентів до реалізації методу.

Якісна мовна підготовка студентів різних спеціальностей неможлива без використання сучасних методик викладання. Методику викладання іноземних мов можна розділити на дві функціонально різні частини: загальні та спеціалізовані методи викладання. Методику викладання іноземних мов постійно оновлюються, оскільки потреба у вивченні іноземних мов постійно зростає. Одним з найефективніших методів є комунікативний метод. Інноваційні методи навчання також доводять свою ефективність і включають в себе методи комп'ютерного навчання, методи сценаріїв, рольові ігри, карусельні методи, методи симуляції, кейс-метод та метод навчання по станціям.

Список використаних джерел

1. Гостра І. Генеза методів навчання іноземної мови. *Актуальні питання філології і методики викладання мов* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2018. С. 175-182.
2. Гришкова Р. О. Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних спеціальностей : навчальний посібник

для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 220 с.

3. Карпова О. О. Сучасні підходи до викладання іноземної мови професійного спрямування. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць. № 47. Київ ; Вінниця : Планер, 2017. С. 179-182.

4. Сучасні проблеми методики викладання мов та навчання іноземців у закладах вищої освіти : колективна монографія / колектив авторів. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2022. 168 с.

ВНЕСОК ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО У РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА ПРИКАРПАТТІ

Срайчук Юрій Васильович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Окрім численної кількості історичних та краєзнавчих праць, академік АН Вищої школи України Володимир Грабовецький вніс вагомий внесок у розвиток музейної справи на Прикарпатті. Краєзнавчо-пошукова та музеєзнавча діяльність є особливою сторінкою в біографії вченого-історика. Протягом десятиліть він збирав матеріали, що стосуються руху опришків, зокрема, виявив в архівах цілий ряд документів про Олексу Довбуша та опришківський рух загалом.

З ініціативи В. Грабовецького, завдяки його старанням та активній участі в 1995 р. в м. Івано-Франківськ відкрито Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша. Відкриття відбулося з нагоди 250-річчя загибелі славного ватажка карпатського опришківства [1, с. 27]. Музей, що в 1997 р. отримав статус державного, було створено на основі матеріалів часів опришківського руху та мистецьких творів, присвячених народному меснику О. Довбушу з власної колекції В. Грабовецького, яку він збирав впродовж півстоліття [2, с. 301]. Ним було підготовлено тематико-експозиційний план музею, організовано експозиційну, екскурсійну та наукову роботу. Цю установу В. Грабовецький очолював 20 років, до 2015 р.

Над музейною Довбушіаною історик почав працювати ще в 60-х рр. ХХ ст., коли організував на основі зібраних ним матеріалів на опришківську тематику виставки у Львівському та Івано-Франківському краєзнавчих музеях. Пізніше до визначних дат, пов'язаних з життям ватажка опришків, виставки періодично організовувалися в 1970–1980-х рр., а також було проведено ряд наукових конференцій з історії опришківського руху, в т. ч. вшанування народної пам'яті про О. Довбушу та його соратників [3, с. 36].

За радянських часів авторитетний дослідник карпатського опришківства зумів переконати тодішню компартійну владу в значимості заснування у 1971 р. музею О. Довбуша та тоді ж відкрити пам'ятник в рідному для себе с. Печеніжин, де народився народний герой. Саме за ініціативою В. Грабовецького бу-

ло встановлено пам'ятні обеліски О. Довбушу в Космачі та Печеніжині на Гуцульщині. У 2000 р. було встановлено пам'ятний барельєф на фасаді Історико-меморіального музею Олекси Довбуша в Івано-Франківську, присвячений 300-річчю від дня народження народного героя.

Крім музеїв О. Довбуша, В. Грабовецький заснував на факультеті «Музей кафедри історії України», перший такого роду музей в Україні, де водночас відбувалися навчальні заняття [5, с. 42]. У 2000 р. з ініціативи вченого було відкрито на базі Історико-меморіального музею Олекси Довбуша «Кімнату-музей історії міста Івано-Франківська», в якій налічувалося 450 музейних одиниць, але через, як констатував учений, незацікавленість місцевої влади в розвитку цієї установи кімнату-музей було згорнуто й експонати ввійшли в фонди Історико-меморіального музею Олекси Довбуша. У даній кімнаті в 2016 р. відбулося відкриття «Кімнати-музею академіка Володимира Грабовецького», де зібрано близько 500 експонатів, пов'язаних з життям, науково-педагогічною та громадською діяльністю академіка, зокрема його портрети, написані відомими художниками, фотографії, книги на історико-краєзнавчу тематику тощо [3, с. 50].

Дослідник мріяв узаконити створений ним Домашній музей Володимира Грабовецького. Збір матеріалів вчений розпочав ще з часів навчання у Львівському університеті. Поступово, працюючи на вчительській і науковій роботі, вчений збагачував свою колекцію не лише літературою з історії України, а й поповнював її різними експонатами, старовинними гравюрами, картинами на історичну проблематику, архівними виписками, на основі яких проводив науково-дослідницьку працю, організовував виставки своїх колекцій. У його квартирі зберігалося чимало цінних книг, архівних документів, що стосується як історії України загалом, так і локальної історії [4, с. 125].

Отже, музеєзнавча діяльність В. Грабовецького – це невід'ємна складова української історії та культури. Вчений вніс посильний вклад не лише в розвиток національної історичної науки та педагогіки, але й у музейну справу Прикарпаття, збагативши її на основі своїх наукових напрацювань та зібраних колекцій історичних, мистецьких та літературних творів, за що був нагороджений медаллю «За заслуги перед Прикарпаттям» (2012 р.).

Список використаних джерел

1. Вуянко М. Івано-Франківський меморіальний музей Олекси Довбуша (з колекції професора Володимира Грабовецького) : Путівник. Івано-Франківськ, 1995. 32 с.
2. Грабовецький В. Легендарні опришки – лицарі Карпат XVI–XIX ст. в ілюстраціях. Вид. 2-ге, доповн. Івано-Франківськ, 2008. 464 с.
3. Грабовецький В. Івано-Франківський державний історико-меморіальний музей Олекси Довбуша. Довідник-путівник. Івано-Франківськ, 2010. 258 с.
4. Марчук В. Домашній музей академіка Володимира Грабовецького : путівник. Івано-Франківськ, 2008. 131 с.
5. Музею історії України – єдиному серед університетських вузів – 10 років / упорядник О. Єгрешій. Івано-Франківськ, 2010. 94 с.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ НА ФОРМУВАННЯ МЕДІЙНОГО ВИГЛЯДУ КРАЇН

Ткачук Віктор Дмитрович,

аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Поява ЗМІ в дипломатичних стосунках між країнами була тільки питанням часу і прогресу. Формування «медіаобразу» держави є надзвичайно важливою складовою відносин між країнами. Правильний вигляд держави формується на основі її політичних лідерів, політичного становища, розвитку, форми взаємодії між владою і громадськістю. В описовій формі «медіаобраз» має на основі дві складові: 1 – реальні характеристики, які наявні станом на зараз; 2 – бажані характеристики, що можуть бути продемонстровані за використання технологій [1, с. 51].

Виробничий формат взаємодії різних структур для створення іміджу, бренду, репутації, потребує великих ресурсів та часу. Лідери різних країн сприймаються населенням з різних сторін або взагалі не відіграють роль провідника політичного іміджу держави. З цієї точки зору ЗМІ має одне з найважливіших завдань – правильно донести образ політика в маси та чітко описати дипломатичну взаємодію між країнами. Успішне виконання цього завдання надає можливість успішно зміцнити у свідомості людини акцент щодо відношення до певної держави.

Медіа-дипломатія, головна категорія апелювання впливом на міжнародній арені. Категорія, яка допомагає наводити мости з іншими державами та організовано реагувати на різні виклики. Особливість медіа-дипломатії полягає в стратегічному використанні медіа-каналів для участі політичних діячів в дипломатичних зусиллях країни. Медіа-дипломатія приносить глибше розуміння нації, на відміну від інших категорій такого напрямку та допомагає налагодити правильний зв'язок з керівництвом союзних-країн.

Однією з ключових категорій медіа відображення нації є сприйняття, форма розуміння людиною інформації яку до неї хочуть донести. Завдяки всебічному аналізу, заснованому на комунікації – політології та медіа, можна провести аналіз медіа-іміджу націй. Сформувавши у висновку різні категорії сприйняття людини, націй та розділити їх на форми, практики інших держав в цій сфері впливу та взаємодії [3, с. 24].

Завдяки всебічному аналізу комунікативних стратегій, технік медіа-фреймінгу та тематичних досліджень, можна проаналізувати особливості дій різних акторів, як вони формують наратив навколо своєї країни у медіа-ландшафті. Формування симбіотичного зв'язку між управлінням політичним іміджем та медіа-репрезентацією, як сприяння формуванню внутрішньої та міжнародної аудиторії, створює «ефект дзеркала». Ефект дзеркала – досліджує взаємний зв'язок між стратегіями накопичування іміджу і подальшому використанню в різних національних ЗМІ. Завдяки особливим міждисциплінарним зв'язкам

можливо оцінити і поєднати або ж сформувати нові тактики та форми політичної комунікації, репрезентації.

Вплив політичного іміджу є однією із форм створення «сприятливих» умов для взаємодії країн. Політичний імідж може і буде виходити не тільки з образу політичного лідера, а із політичної ситуації в країні та з політичної зацікавленості людей. Такою формою внутрішньої стабільності, може стати згуртованість нації щодо певних питань. Наприклад: зеленої політики країн Скандинавії, незгоди з рішеннями верхівки держави (Революція Гідності - Україна, Рух Соняшника - Тайвань) [2, с. 261].

Чим кращий імідж держави на міжнародній арені, тим привабливішою вона є для людей. Питання про «погані дії» країни відпадають на другий план завдяки «супер іміджу», це є доволі глобальною проблемою для подальшої взаємодії з країною, особливо якщо вона продовжує вчиняти ці «дії» (війна, використання рабства, дискримінація тощо).

Особливим впливом на формування медіа відображення країни є її рівень розвитку та забезпечення його майбутнього прогресу. Такий формат є одним з найуспішніших у формуванні політичного іміджу, особливо коли політичні представники перевіряють, контролюють, інвестують та зацікавлюють інші країни до певних проєктів. В свою чергу ЗМІ, відображає успішність взаємодії держав-партнерів та показує їх відкритість до розвитку взаємодії. ЗМІ в цьому питанні відіграють дуже важливу роль зацікавленості, поширення інформації та відображенні проєкту.

Україна в питанні політичного іміджу і «медіаобразу» пройшла тривалий шлях. Зміна відображення країни від «нестабільності регіону», до «чіткого шляху» проходило в дуже інтенсивній формі. Протягом всіх випробувань залишалась незмінною тільки одна складова, успішна робота політичних, дипломатичних та медійних структур у взаємодії з країнами-союзницями.

Таким чином, можна говорити про велику залежність в прогресивному світі політичного іміджу від ЗМІ і навпаки. Ефект який колись був мінімальним, тепер став глобальним та зачіпляється за всі можливі сфери впливу та відображення. Сторонам взаємодії потрібно впливати більше на цей напрямок та забезпечувати його чистоту та безпеку.

Список використаних джерел

1. Козиряцька С. А. Формування медіаобразу: ретроспектива та сучасність. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2017. № 130. С. 50-53.

2. Шурко О. Вплив політичного іміджу на свідомість громадян. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2018. Вип. 17. С. 261-266.

3. Шурко О. М. Функціональні аспекти образу держави на сучасному етапі. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe* : електронний науково-практичний журнал / редкол.: Д. В. Яковлев (голов. ред.), К. М. Вітман (заст. голов. ред.), Д. Ю. Дворніченко (відп. секр.) [та ін.] ; НУ «ОЮА». – Одеса, 2017. Вип. 4. С. 22-26.

ПРОБЛЕМИ І РИЗИКИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Фицик Владислав Ігорович,
аспірант,

факультет історії, політології та міжнародних відносин

Із початком повномасштабної російської агресії проти України, в нашій державі значно посилюються процеси транскордонного співробітництва на західному кордоні держави. В основному вектор співробітництва визначила війна – військова та гуманітарна допомога.

Власне, транскордонне співробітництво в Україні розуміють в контексті інструменту розвитку прикордонних територій, а також як фактор реалізації євроінтеграційних прагнень та процесів [3, с. 70].

Норми Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво (ст. 2) визначають це поняття як «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох Договірних сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [2, с. 283].

Військова агресія Російської Федерації проти України створює низку проблем, що можуть значно перешкоджати процесам транскордонного співробітництва між Україною та її партнерами. Серед них найгострішими проблемами можна назвати:

- 1) порушення безпекової ситуації – війна РФ проти України створює ризики та загрози безпеки на кордонах, що може призвести до обмежень товарів та переміщення населення;
- 2) економічні втрати – порушення безпекової ситуації на кордоні значно впливає на товарообіг між сторонами та швидкість надходження гуманітарної та військової допомоги Україні;
- 3) політичні конфлікти та напруження – війна досить часто провокує політичні конфлікти з метою погіршення дво- або багатосторонніх відносин, що значно ускладнює співробітництво між державами (приклад – страйки та блокада польськими фермерами кордону вплинула на відносини між урядами Польщі та України);
- 4) створення перешкод у обміні товарами та послугами – війна впливає на економіку держав та може створити перешкоди економічного характеру (обмеження або заборона товарів та послуг), що позначиться на економіці не лише обох держав, але й регіону (прикладом цього є зернова криза, а також обмеження сільськогосподарської продукції, що є явним російським слідом)
- 5) порушення прав людини – війна однозначно призводить до порушення прав людини, які в умовах транскордонного співробітництва можуть призвести до гуманітарної кризи і ускладнити співпрацю та відносини держав.

У процесі поглиблення цих проблем у ході транскордонного співробітництва між країнами можуть виникнути політична, економічна чи гуманітарна кризи, які є взаємопов'язаними між собою.

На нашу думку, економічна криза проявляється в тому, що через війну можуть значно зменшитися обсяги інвестицій та товарообігу, враховуючи несприятливу економічну та політичну ситуацію внаслідок повномасштабного вторгнення Кремля на територію України. Політична криза проявляється у наявності економічних та соціальних протиріч між сторонами, особливо це простежується у відносинах із Польщею – блокада українсько-польського кордону з боку польських аграріїв дещо погіршила відносини держав та вплинула на швидкість надходження військової допомоги.

Найбільшою із криз, на нашу думку, є гуманітарна криза – внутрішнє переміщення осіб, велика кількістю біженців, що втікають із зони бойових дій до найближчих країн-сусідів. Це створює тиск на державні системи обох сторін. В Україні відбувається відтік населення, а у Європі навпаки відбувається наплив українських біженців. Досить часто європейські країни не є до кінця готовими до великої кількості українських біженців.

Досить гостро на порядку денному стоїть проблема експорту українських товарів до країн-сусідів ЄС та надання військової допомоги, що створює виклик транскордонному співробітництву України з ЄС [1, с. 4].

Між Україною та Угорщиною, до прикладу, укладено угоду про транскордонне співробітництво. Проте, після 24 лютого 2022 р. Угорщина всіляко відмовляється надавати будь-яку військову допомогу, посилаючись на те, що не бажає бути втягнутою у війну [1, с. 5].

Проте, насправді, угорський прем'єр В. Орбан отримує російські гроші, які влиті українською кров'ю, що дозволяє йому пропагувати явно проросійські наративи у Центрально-Східній Європі. Це є дуже серйозний виклик і проблема для України і всієї Європи, яку потрібно негайно вирішити

Таким чином, військова агресія РФ проти України становить значну проблему та створює низку ризиків для транскордонного співробітництва нашої держави із державами-партнерами. Сторонам слід вжити найрізноманітніших заходів для зменшення ризиків і створення та забезпечення безпечного транскордонного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. Транскордонне співробітництво України з країнами ЄС в умовах російсько-української війни. *Економіка і суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2257>.

2. Ландовський Я. Транскордонне співробітництво: необхідність і проблеми. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ». 2023. С. 283-296. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/56617/1/Збірник%20конференції.%20Ужгород.%2001.12.2023.pdf#page=284>.

3. Окуньовська Ю. Транскордонне співробітництво з Україною в умовах війни. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса. Серія : Політичні науки*. 2022. № 7. С. 70–74. URL: <http://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2690/1/12797-Текст%20статті-25441-1-10-20221117.pdf>.

СЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ У ЖІНОК-МЕНЕДЖЕРІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ» В УПРАВЛІННІ

Василик Александра Миколаївна,
аспірантка, факультет психології

Ключові слова: менеджмент, лідерство, жіноче лідерство, управління, організаційна психологія

Вступ. Соціально-економічні кризи та потрясіння, якими характеризуються умови діяльності сучасних організацій ставлять нові виклики перед їх керівниками. Зокрема старі підходи до управління у нинішніх умовах часто стають малоефективними та вимагають трансформації. Тому актуальним стає вивчення питання застосування нового типу влади у організаційному середовищі для підвищення мотивації працівників і досягнення бажаних результатів.

Отже, **мета** наукової розвідки: описати теоретичні та прикладні аспекти формування у жінок-менеджерів здатності до використання «м'якої сили» на практиці.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети проведено теоретичний аналіз концепції «м'якої сили» на основі публікацій щодо цієї проблематики за останні 15 років. Також, використано методи моделювання для розробки компонентів програми формування готовності у жінок-менеджерів до її застосування. Водночас використовувалися методи узагальнення та синтезу.

Результати та обговорення. Автором концепції «soft power» (м'яка сила) являється Джозефф Най, який розглядає її у контексті пояснення способів прояву влади. Зокрема, автор тлумачить сутність влади, як наявність можливості здійснювати вплив на інших осіб для досягнення бажаних результатів. Водночас «soft power» (м'яка сила) передбачає отримання бажаного результату шляхом формування прихильності та залучення інших осіб замість використання інструментів, які передбачають фінансову винагороду чи санкції у випадку відмови від виконання поставлених завдань [1]. Автор підкреслює, що деколи можна вплинути на інших таким способом, щоб вони почали самі хотіти того ж чого хоче особа, що здійснює на них вплив. Водночас головними інструментами впливу виступають ідеї та їх привабливість для інших.

Первинно «soft power» (м'яку силу) розглядали в якості інструментальної концепції, яка використовується у ситуаціях пояснення методів побудови і розвитку міжнародних відносин та політичного впливу на міжнародному рівні. Однак, з часом вона почала використовуватися у сферах культури, економіки, лідерства та керівництва. Спільним для всіх перерахованих сфер являється світоглядна, ціннісна та культурна основа здійснення впливу на інших із використанням «soft power» (м'якої сили), яка транслюється у процесі міжособистісної

взаємодії, презентації власних ідей широкій громадськості та в межах обміну баченнями обраного курсу дипломатами, керівниками та лідерами.

Здійснюється управління порядком денним і дискурсом, створюючи сприятливі умови для прийняття представленої лідером позиції та її прийняття. Однак, механізм структурування має дещо маніпулятивний характер. Водночас використання механізмів атракції сприяє створенню умов для прийняття ідей лідера на основі позитивної свободи та симпатії до нього, привабливості запропонованих рішень і цілей. Ключовим фактором виникнення сильного бажання допомогти йому досягти бажаного результату виступає його особистість, а саме позитивні якості чи чесноти, які роблять його привабливою людиною за якою хочеться йти. За визначенням Холла концепція метавлада тлумачиться, як процес побудови соціальних взаємовідносин, а також соціальних структур і ситуацій взаємодії на основі трансформації матриці можливостей і орієнтацій, у межах яких відбувається соціальна взаємодія [2].

Підхід до управління при використанні «soft power» (м'якої сили) обирається під впливом ендогенних факторів (організаційна структура, організаційна культура, людський капітал, соціально-психологічний клімат, стосунки між працівниками організації та керівником), а не екзогенних до яких належить загальна соціальна та економічна ситуація в якій здійснюється діяльність організації.

У результаті орієнтації на людей та їх потреби управління з використанням «soft power» (м'якої сили) сприймається співробітниками організації, як доброзичливе зумовлює підвищення рівня прихильності до керівника і його ідей. Відмінною ознакою даного підходу до управління виступає мінімізація конфліктів інтересів керівної ланки та працівників організації.

Отже, умовами використання «soft power» (м'якої сили) в управлінні виступають високий рівень розвитку емоційного інтелекту (розуміння емоцій працівників і панівних настроїв всередині організації), соціального інтелекту (здатності до побудови, підтримання та покращення взаємовідносин), а також навичок ефективної комунікації (встановлення контакту, активне та емпатійне слухання).

Тревінтон і Джонс наголошують на провідній ролі цінностей, ідей, систем, підходів і політики, які вважаються прийнятними для людей, при використанні «soft power» (м'якої сили), оскільки саме на них базується бачення стратегії розвитку та необхідних змін, які лідер представляє іншим задля досягнення бажаного результату [3; 4].

Аналізуючи розглянуті ознаки використання досліджуваного концепту у сфері управління можна побачити паралелі між управлінням із використанням «soft power» і трансформаційним лідерством, яке набуло особливої популярності протягом останніх двох десятиліть [5].

Отже, передбачається, що цілі, завдання та інструменти їх досягнення відповідають не тільки прагненням лідера, а й світоглядним поглядам, віруванням і переконанням людей до яких він звертається. Відтак, ефективне використання «soft power» (м'якої сили) в управлінні можливе на основі попереднього аналізу соціально-психологічного клімату організації, настроїв співробітників, їх провідних потреб, цінностей і переконань, що враховується під час вибору форми

постановки цілей і передбачених для їх досягнення завдань. Звідси впливає одна з умов використання «soft power» (м'якої сили) в управлінні, яка полягає у формуванні привабливої організаційної культури та ідеології менеджера організації.

Джозефф Най стверджує, що значну роль у процесі управління із використанням «soft power» (м'якої сили) відіграє формування іміджу керівника чи лідера, налагодження зв'язків із співробітниками організації, корпоративної культури, популяризація власних підходів до управління, обраної політики щодо управління в організаційному середовищі. Звідси впливає висновок про те, що однією з умов формування здатності до використання «soft power» (м'якої сили) в управлінні виступає позитивна репутація керівника, яка формується роками на основі відповідності його слів поведінці, принциповості та вірності заявленим цінностям, чесності та відкритості у відносинах із співробітниками організації.

Відтак, прикладні аспекти формування здатності до використання менеджером «soft power» (м'якої сили) передбачають першочергову роботу над ідентичністю керівника, ціннісною та мотиваційною сферою, розвитком необхідних умінь та навичок. Наступним кроком служить розвиток емоційного й соціального інтелекту й тільки в останній частині програми тривалістю 3 місяці щотижневих занять здійснюється перехід до розвитку та вдосконалення власне управлінських навичок, які пов'язані з стратегічними і тактичними аспектами управління, створенням відповідної організаційної структури та культури.

Висновки. Отже, прикладні аспекти формування здатності до використання «soft power» (м'якої сили) базуються на теоретичній концепції даного підходу до влади, а також механізмах атракції, що лежать в основі її ефективності. При цьому, у процесі підготовки менеджерів до її використання в управлінні потрібно робити акцент на особистісний компонент та формування відповідної ідентичності лідера, розвивати навички емоційного та соціального інтелекту і тільки потім переходити до вдосконалення управлінських навичок.

Список використаних джерел

1. Nye Joseph S. *Soft Power: The Origins and Political Progress of a Concept*. Palgrave Communications. 2017. Vol. 3. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2942713>.
2. Vuving A. *The Logic of Attraction: Outline of a Theory of Soft Power*. 2019. URL: <https://ssrn.com/abstract=3637662>.
3. Hall P. M. *Meta-Power, Social Organization, and the Shaping of Social Action*. *Symbolic Interaction* 20. 1997. P. 397–418.
4. Wagner J. P. N. *The effectiveness of soft & hard power in contemporary international relations*. *E-International Relations*. 2014. P. 1-2.
5. Chan S. C. H., Mak W. M. *Transformational leadership, pride in being a follower of the leader and organizational commitment*. *Leadersh Organ Dev J*. 35(8). 2014. P. 674–690.

ЧИ ВИЖИВЕ ПРАВДА В ЕПОХУ ПОСТПРАВДИ?

Гайналь Тетяна Олександрівна,
кандидатка філософських наук, доцентка

Коли в експертних колах, аналізуючи сучасні світові події, почали активно використовувати термін «постправда», то одними із перших питань постали: «Що сталося з правдою? Що тепер її замінятиме? Чи можемо ми говорити про смерть правди?».

Нашою першою заувагою стане те, що поняття «істина» та «правда» в контексті постправди ми використовуватимемо як синоніми. Що, в принципі, притаманно і європейським мовам. Розуміємо, що в українському слововжитку поняття «істина» використовується зазвичай в науці та філософії в значенні пізнавального ідеалу, поняття «правда» – в повсякденному світогляді як критерій подій, думок, вчинків в соціальній реальності та особистому житті індивіда. Але в сучасних умовах межі побутування істини та правди розмиті. Зрозуміло, що ми можемо за звичкою надавати більшої цінності науковим та філософським «істинам», проте, враховуючи залученість індивідів до різних сфер діяльності (не лише побутової, а й політичної, економічної, комунікаційної та ін.), їх міркування, висловлювання та дії мають не меншу вагу, адже здійснюють вплив не лише на особисте життя, а й цілого суспільства.

Які ж небезпеки для істини в сучасному світі? По-перше, постправда «ставити під сумнів існування істини, як такої, тобто як регулятивного принципу, отже, науки як такої» [2, с. 23]. По-друге, як зауважує А. Єрмоленко, «розмивається валідність понять істина/хиба, правда/неправда тощо, на кшталт твердження «у тебе своя правда, а в мене – своя» [там само]. По-третє, відбувається «баналізація релятивізму», його радикалізація (Ф. де Лара): «йдеться про те, щоб вважати за правдиве те, що ми відчуваємо, не робити розрізнення між правдою як такою і нашим відчуттям правди» [3, с. 37].

Є. Бистрицький зауважує, що в сучасних умовах ми перейшли в комунікації від пропозиційної істини (що збігається з кореспондентською істиною в філософії) до екзистенційної, коли істина вже розуміється не як відповідність висловленого реальному стану справ, а як «більш чи менш точне наближення до того, що ми вважаємо дійсним станом справ» [1, с. 55]. Таку істину називають екзистенційною і саме людина тепер стає відповідальною за обрані її критерії.

В сучасній комунікації пріоритетом є не істинність твердження, а той, хто його висловлює. Факти, доказовість підміняються особистими думками індивідів, для яких важливо переконати в своїй слушності будь-якими засобами, бо це – головна мета. Маємо формування «змагального дискурсу» в комунікаційному просторі. Він реалізується у формі процесів маніпуляцій та дезінформації. В реальному житті проявляється через нехтування фаховістю, зневагу до опонента. Проживається учасниками комунікації вкрай емоційно, з вірою у власну універсальну компетентність. Комунікаторам комфортно в своїх когнітивних упередженнях, вони переконані в істинності будь-яких нісенітниць та впевнені

в своїй слухності, безпомилковості власних міркувань. Будь-яка вказівка на незнання, непрофесійність, невігластво сприймається як особиста образа. Безперечно, це загальна тенденція, в першу чергу, поведінки комунікаторів в соціальних медіа. Можливість писати інкогніто, фізична віддаленість від опонента породжує безкарність за висловлене та знімає відповідальність за зроблене.

А. Єрмоленко пропонує формувати «громадський дискурс», який мав би спиратися на аргументативний дискурс. Цьому мала б сприяти, в першу чергу, практична філософія, оскільки описані проблеми вже давно вийшли за межі теоретичних моделей. Вони мають стосунок до морально-практичного контексту. Автор пропонує будувати такий дискурс на таких принципах:

- 1) повернутися до оперування фактами та емпіричними даними;
- 2) не поспішати з висновками, особливо якщо вони породжені емоційною реакцією на щось і, врешті-решт, бути критичними та самокритичними, особливо в інтернеті;
- 3) «соціальна вимога дискурсу: завжди поважай людську гідність усіх тих, про кого ти говориш або пишеш» [2, с. 26].

Екзистенційна істина вимагає брати особисту відповідальність за обрану позицію, особливо ту, яка трансльована на аудиторію. І, напевно, лише за таких умов нова «версія» істини матиме можливість вижити.

Список використаних джерел

1. Бистрицький Є. Екзистенційна істина і постправа. *Філософська думка*. 2018. № 5. С. 54-71.
2. Комунікація і політика за доби постправди. Круглий стіл журналів «Філософська думка» та «Соціологія: теорія, методи, маркетинг». *Філософська думка*. 2018. № 5. С. 6-35.
3. Лара Філіп де. Дезінформація та пропаганда за часів постправди. *Філософська думка*. 2018. № 5. С. 36-44.

ТРУДНОЩІ ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ МИНУЛОГО

Даниляк Ростислав Петрович,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Події майже двох років повномасштабної війни, спровокованої російським імперським дискурсом, демонструють, серед іншого, надзвичайну вразливість культурного контенту. Культурні пам'ятки як складова та основа національної ідентичності руйнуються, знищуються та зникають. І зникнення візуально-сприйманого національного надбання, ймовірно, матиме серйозні негативні наслідки для групової пам'яті як механізму, що забезпечує цілісність ідентичності. Ймовірно, ми ніколи більше не побачимо розписів зруйнованого підривом Каховської ГЕС будинку примітивістки Поліни Райко в окупованих

Олешках. Неможливо доторкнутися до сторінок близько 13 тисяч документів про сталінські репресії, згорілі у приміщенні чернігівського обласного управління СБУ 25 лютого 2022 року. Малоймовірно повернути численні артефакти з розграбованих представниками російської культури українських музеїв. Тому актуальним питанням є знайти способи, завдяки яким зразки матеріальної культури продовжуватимуть виконувати роль фундаменту ідентичності, навіть зникнувши фізично.

Пошук таких способів не є притаманним лише сьогоденню, оскільки прагнення зберегти культурну спадщину та захистити її від забуття знаходить свій вияв від найперших спроб наскельного мистецтва, копіювання та збирання артефактів. На сучасному етапі суспільного розвитку пріоритетним способом збереження (але не тільки збереження) минулого є переведення документів (текстів, аудіо-візуальних образів, конкретних речей та локацій тощо) в цифровий формат.

Не ставлячи собі за мету докладний аналіз технологій оцифровування, зосередимося на загальних труднощах, з якими цей процес може бути пов'язаний.

Перша ж проблема, з якою зіштовхується суб'єкт, що повинен здійснити оцифровування, – це проблема вибору. За влучним зауваженням французького експерта з керування базами даних С. Абітбуля, якими б досконаліми не були інструменти для зберігання контенту, завжди залишатиметься питання вибору між тим, що слід зберегти й тим, що не варте зусиль [див.: 1]. У свою чергу, це актуалізує інші питання: Хто визначатиме критерії відбору? Як убезпечитись (і чи можливо взагалі) від кон'юнктурності контенту тощо?

У зв'язку з цим постає наступна перешкода: неможливість виключити фальсифікації та маніпуляції з минулим. Причому, йде мова навіть не про навмисне спотворення (до якого вдаються, наприклад, тоталітарні режими), а про мимовільне, яке зумовлене особливостями фіксації та презентації цифрових продуктів. Уявімо собі на мить, як один з поширених пошукових сервісів на запит користувача «reagan military service» видає зображення Президента США Рональда Рейгана у формі американського кавалериста, офіцера повітряних сил армії Сполучених Штатів, та навіть німецького піхотинця часів Другої світової війни. Очевидно, що пересічній людині, щоб не стати жертвою деякої конспірологічної теорії, необхідно знати багато додаткових фактів: і про службу майбутнього Президента в американській армії впродовж 1937–1942 років, про особливості його офіцерської кар'єри, але також – про Рейгана-актора, що одягає німецьку військову форму за сюжетом фільму «Відчайдушна подорож» Рауля Волша. Тобто, можна погодитися з думкою американських дослідниць С. Елвуд і К. Мітчелл, що відображення пам'яті про минуле в медіа також може нав'язувати реципієнту порядок часу, простору та досвіду способами, якими бази даних та програмне забезпечення зберігають, відновлюють та організують інформацію [2, с. 151].

Варто звернути увагу також на наступну проблему. Сприйняття цифрових аналогів артефактів по-різному детермінується в залежності від форми презентації. Наприклад, зображення на екрані телефона або на комп'ютерному моніторі знищеної нацистами Великої синагоги у Варшаві не дає глядачеві адекват-

ного уявлення про її габарити та, отже, не може передати, що могла відчувати пересічна людина, яка перебувала поруч із нею до руйнування.

Нарешті, ще один проблемний момент зумовлений тим, що цифрова форма, в якій збережений певний зміст, є власне цифровою (відмінною від оригінальної). Здавалося б, що, в аспекті збереження, зміст є значно важливішим, ніж форма. Однак, зважаючи на складні взаємозв'язки форми та змісту, таке твердження опиняється під сумнівом. Оцифровування найбільшою мірою апелює до зорових вражень (та, значно меншою мірою, – до слухових), але зберегти цифровим способом «смакові», «ольфакторні», «тактильно-кінестетичні» феномени, принаймні, на сучасному етапі розвитку технологій, неможливо. А тому зміст вишиванки, збережений у формі фото, є вкрай бідним, якщо реципієнт не відчуває пальцями рельєф, створений візерунком, запаху тканини тощо, – тобто, всього того, що належить до оригінальної форми, в якій прочитується автентичний зміст.

Таким чином, попри те, що цифрова стратегія меморіалізації минулого є, ймовірно, найбільш вдалою спробою не забути важливе, існують численні труднощі з її реалізацією, які впливають на автентичність образу минулого та адекватність його сприйняття сучасниками.

Список використаних джерел

1. Abiteboul S. The Digital Shoebox. *Memory* / edited by Philippe Tortell et al. Vancouver, BC: Peter Wall Institute for Advanced Studies, 2018. P. 225–232.
2. Elwood S., Mitchell K. Technology, Memory, and Collective Knowing. *Cultural Geographies*. 2015. Vol. 22, no. 1. P. 147–154.

ЕТИЧНА ЦІННІСТЬ СЕТТІНГУ В ОНЛАН-КОНСУЛЬТУВАННІ

Дзюбинська Марія Ярославівна,
кандидатка психологічних наук,
асистентка кафедри психології розвитку

Однією з назриваючих проблем, що постають у сучасному світі, є доступність психологічної допомоги. Сьогодні сприяти вирішенню цього запиту може онлайн-консультування. Воно дає можливість розширити доступ клієнта до психологічних послуг. Люди, які обмежені географічним розташуванням, станом здоров'я, фінансовими можливостями чи іншими бар'єрами, можуть отримати високоякісну психологічну допомогу завдяки використанню телекомунікаційних технологій [4].

Онлайн-консультування – це консультування, коли консультант здійснює спілкування та терапевтичне втручання через кіберпростір. Багато дослідників вважають онлайн-консультування новим, гнучким і універсальним ресурсом, який має перспективу доповнювати та покращувати інші види терапії.

Основна мета онлайн-консультування полягає в тому, щоб надати психологічну допомогу клієнтам, використовуючи цифрові технології. Онлайн-кон-

сультування забезпечує безпечний простір, отримання психологічної підтримки та може бути корисним варіантом для тих, хто боїться стигматизації або віддає перевагу анонімності [3].

Незалежно від того очно чи дистанційно працює психолог, основним його завданням є встановлення довірливих міжособистісних стосунків з клієнтом, які допоможуть привести клієнта до кращого розуміння себе. У створенні середовища де людина буде відчувати бажання досліджувати свій внутрішній світ значущим є кожен аспект. Допомогти клієнтам відчувати себе комфортно та вільно висловлювати свої думки може правильно організований сеттінг.

Слово «сеттінг» походить від англійської «setting», що означає «установка», «обстановка» – це необхідні для психологічного консультування умови і обмеження, що накладаються на процес його проведення. Він формує «фізичне тіло» онлайн-консультування, завдяки йому створюється безпечний простір, де несвідоме клієнта може себе виразити і бути символізованим.

Сеттінг регулює: час (визначається періодичність, частота та тривалість зустрічей); умови скасування та перенесення сесій; місце зустрічей; оплату; правила роботи; конфіденційність; умови закінчення співпраці. Він позначає основні етичні правила взаємин з клієнтом; визначає межі компетентності та відповідальності психолога; захищає консультанта від неправомірних і необґрунтованих претензій клієнта, викликаних ілюзіями і нереалістичними очікуваннями [2].

Чітко прописаний сеттінг має багато переваг для клієнта. Він допомагає структурувати свою поведінку, визначити межі взаємовідносин з консультантом, а також може дати уявлення про те, що собою являє процес онлайн-консультування. Це особливо важливо для людини, яка вперше звертається за допомогою до психолога.

Часто досвід роботи в онлайн-консультуванні починається ще до зустрічі зі спеціалістом. Перед початком консультування клієнт може отримувати текстові повідомлення або дзвінки від психолога, що є частиною налаштування на співпрацю. Спілкування з консультантом за допомогою месенджерів або по телефону також варто враховувати при формуванні сеттінгу.

Особливої уваги заслуговує питання конфіденційності в дистанційному психологічному консультуванні. Не всі інформаційні технології можуть забезпечувати захист персональних даних клієнта і тому їх використання має бути зваженим, погодженим, і часто, обмеженим.

Не зважаючи на те, що в онлайн-консультуванні психолог і клієнт перебувають на фізичній відстані один від одного, важливого значення має конфіденційна обстановка. Психологи мають працювати в середовищі, де вони належним чином забезпечують конфіденційність клієнта. Неприпустимим є консультування в публічних місцях. Бажано щоб під час консультування клієнти не знаходилися у приміщенні з тими самими людьми, з якими у них виникають складні відносини. Для створення більш позитивного терапевтичного альянсу важливо організувати роботу так, щоб і психолог і клієнт перебували в спокійній атмосфері, де вони будуть легко і вільно спілкуватися [1].

Таким чином, сеттінг представляє взаємну угоду між консультантом і клієнтом, у якій відображена схема терапевтичного альянсу. Формуючи сеттінг

в онлайн-консультуванні, аналізуються дуже важливі речі, а також багато уваги приділяється, на перший погляд, не помітним аспектам, розуміння яких допомагає вирішити різного роду проблеми та ефективніше здійснювати психологічну допомогу.

Список використаних джерел

1. Дзюбинська М. Я. Терапевтичний альянс у дистанційному психологічному консультуванні. *Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика* : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Кропивницький, 23 лютого 2024 р.). Кропивницький, 2024.

2. Цимбалюк І. М. Психологічне консультування та корекція. Модульно-рейтинговий курс : навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2005. 656 с.

3. Harrad R., Banks N. Counselling in Online Environments. *Applied Cyberpsychology*. 2016. P. 123–143.

4. Hanley T. Researching online counselling and psychotherapy: The past, the present and the future. *Counselling and Psychotherapy Research*. 2020. Dec. Vol. 22.

БЛАГОДІЙНІ ФОНДИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Завулічна Інна Ігорівна,
асистентка кафедри соціальної психології

Сьогоднішній етап незалежної України спрямовує громадське суспільство на дієздатність, об'єднання та виникнення нових ідей, а також вихід на поверхню невидимих проблем, які вже довгий час крились в несформованому українському суспільстві. Тому активізація благодійності на чолі з діяльністю благодійних фондів в Україні набуває орієнтирства психолого-педагогічного феномену українського суспільства, що сприяє залученню населення до соціальної активності з поєднанням етичних і практичних мотивів передбачаючи добродійну, безкорисливу та усвідомлену діяльність людини або групи людей, в основу якої закладені принципи законності, гуманності, рівності з метою допомогти нужденним з проявом високої свідомості, здатності до самоорганізації [4].

Більшість новостворених благодійних фондів з метою організації ефективної благодійної діяльності пов'язують свої інтереси із багатовекторністю напрямків роботи, примноженням духовних цінностей та потребами окремих категорій осіб або суспільства в цілому.

Під час своєї діяльності, в залежності від сфери функціонування, благодійні фонди можуть отримувати благодійні внески у різному вигляді [1]. Це може бути грошова допомога, матеріальна допомога в будь-якому іншому вигляді, і навіть нематеріальна допомога, наприклад, послуги або роботи, результатом яких стали матеріальні блага.

Дуже часто сучасні благодійні фонди незалежної України співпрацюють з студентською молоддю, яка частину вільного свого часу, сил, енергії, знань,

досвіду добровільно (на безоплатній основі, або оплата їх праці закладається до витрат покриття цілей фонду за окремими проєктами) витрачає на здійснення діяльності із користю для прояву себе у справі та й суспільства загалом, зокрема це догляд за хворими, людьми похилого віку та інвалідами вдома, у спеціалізованих установах, догляд за онкохворими, робота з ув'язненими та допомога їм після виходу з в'язниці чи колонії, робота з дітьми й молоддю у дитячих садках, школах, групах вільного часу, молодіжних клубах, допомога представникам етнічних меншин через консультування та відповідний супровід, допомога бездомним і безпритульним, збір коштів тощо. [2].

На думку В. Сидановича, студентська молодь, яка тривалий час працює (long-term volunteer), самі визначають тривалість і межі своєї роботи із мотиваційним прагненням «досягнення» і «приєднання», що часто виглядає як чудова можливість долучитися до добродійної діяльності [3].

Таким чином, на сучасному етапі студентська добродійна діяльність з психолого-педагогічного феномену визначається чіткістю цілей, вмотивованістю з достатньо сформованою системою ціннісних орієнтацій.

Список використаних джерел

1. Боднарєнко З., Лазарєнко В. Підготовка студентів до професійної діяльності засобами добродійності. *Вісник Дніпропетровського університету Серія психологія*. 17(9/1). С. 74-81.

2. Лях Т. Зміст і напрямки соціально-педагогічної роботи студентських волонтерських груп вищих навчальних закладів. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19667004.pdf>.

3. Мороз Р. Організаційно-педагогічні засади волонтерської допомоги. *Вісник національного університету оборони України*. 2015. № 3. С. 196-198

4. Скиданович В. Психологічна структура волонтерської діяльності студентів. *Збірник наукових праць : психологія*. 2018. № 22. С. 62-68.

РОЗВИТОК ШКІЛЬНИЦТВА В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ У 1914-1915 рр.

Кучєра Ірина Василівна,
кандидатка історичних наук, доцентка

Окупація російськими військами Східної Галичини у серпні 1914 р. передбачала подальшу інкорпорацію регіону до складу Російської імперії. У зв'язку із цим окупаційна адміністрація проводила цілеспрямовану русифікаційну політику, окремим напрямком якої стали реформи в системі освіти. Зокрема, 18 вересня 1914 р. генерал-губернатор Г.О. Бобринський видав циркуляр «Про заборону функціонування різного роду клубів, союзів і товариств та тимчасове закриття існуючих в Галичині навчальних закладів, інтернатів і курсів, за винятком навчальних майстерень» [1, арк. 99].

Підставою для прийняття даного документу була записка члена Державної думи Росії Д. Чихачева «По учебному делу в Восточной Галиции и Буковине» в якій її автор наголосив на існуванні в краї несумісної з російськими державними інтересами школи та запропонував закрити існуючі в регіоні вищі навчальні заклади; для галицьких вчителів у великих місцевих центрах організувати курси російської мови і ввести її обов'язкове викладання з 1 січня 1915 р. у навчальних закладах всіх рівнів; посприяти якомога ширшому ознайомленню місцевих жителів з російською мовою, літературою, історією та географією. Генерал-губернатору переконливо рекомендувалося до роботи в освітній галузі допустити лише «благонадійних» осіб, вилучити з навчальної програми всі підручники, які характеризуються ворожою Російській імперії тенденційністю, тимчасово допустити у початкових і середніх школах викладання на місцевих мовах і українському «наріччі» з тією метою, щоб фонетичний правопис поступово був замінений російським, а з 1 січня 1915 р. ввести викладання виключно російською мовою [3, арк. 3-3 зв.].

25 листопада 1914 р. Верховний головнокомандувач затвердив «Тимчасове положення про нагляд за навчальною частиною Галичини», а в березні 1915 р. генерал-губернатору було надано проект всезагальної російської народної освіти в Східній Галичині. Він передбачав протягом п'яти років відкрити у краї 9 тис. народних шкіл, 70 вищих народних училищ та 25 жіночих і 25 чоловічих гімназій. Значна увага в проекті приділялася проблемі підготовки педагогічних кадрів. З метою її подолання планувалося організувати 10 учительських семінарій та 2 інститути [2, с. 60]. Крім того, вирішити шкільні кадрові питання російські урядовці планували шляхом відкриття двомісячних курсів російської мови. На їх проведення М. І. Іванов виділив 20 тис. руб. [3, арк. 62].

Важливого значення російська окупаційна адміністрація надавала питанню організації навчально-методичного забезпечення. З її ініціативи були створені учительські бібліотеки у Львові, Самборі, Станіславі і Тернополі. Під час навчання в молодших класах вчителі активно використовували російськомовні підручники, зокрема буквар «Первое слово», навчання за яким було рекомендовано Міністерством освіти Росії. Значного поширення набули роботи І. Храпаля «Новый метод обучения русской грамоты» і С. Бендасюка «Грамматика русского литературного языка».

Проте, незважаючи на чималі зусилля впродовж вересня 1914 – травня 1915 рр. на території Східної Галичини було відкрито всього десять російськомовних початкових шкіл [4, арк. 3]. Значно активніше на полі шкільництва діяло російське православне духовенство. До березня 1915 р. на території Східної Галичини йому вдалося відкрити 33 церковно-парафіяльні школи, які підпорядковувалися Волинській єпархіальній шкільній раді.

Певну роль у становленні російського шкільництва в краї відіграло Товариство ім. Качковського. В лютому 1915 р. у Львові зусиллями Товариства для дітей старшого шкільного віку було організовано шестимісячні курси російської мови та тримісячні курси для сільських писарів. Крім того, у залі «Народного дому» його члени часто проводили прилюдні лекції, присвячені історії російської літератури.

1 січня 1915 р. циркуляром генерал-губернатора в Східній Галичині було дозволено відновити роботу приватних навчальних закладів, але за умови, якщо влада переконувалася у благонадійності їхнього викладацького складу, викладанні російської мови не менше п'яти годин на тиждень і використанні тільки тих підручників з історії та географії, що були допущені освітнім відомством Російської імперії [3, арк. 122].

Ініціативу у питанні організації російськомовних навчальних закладів проявило і Галицько-російське благодійне товариство. 1 травня 1915 р. його члени звернулися до Г.О. Бобринського з проханням відкрити у Львові освітній заклад, навчальна програма якого відповідала б рівню гімназії. У ньому планувалося до 4 класу навчати разом хлопців та дівчат і присвоїти йому назву «Гімназія митрополита Петра московського Чудотворця». Незважаючи на багаточисельні прохання представників Львівського магістрату, генерал-губернатор не дозволив відкрити жодної української державної школи.

Отже в період військової окупації Східної Галичини в 1914-1915 рр. російська влада встановила в краї репресивний політичний режим. Заборона користування українською мовою в засобах масової інформації, книгодрукуванні та офіційному діловодстві, знищення українського шкільництва розкрили справжні наміри окупаційної адміністрації і зменшили авторитет у західноукраїнському суспільстві проросійських політичних течій.

Список використаних джерел

1. Державний архів Львівської області. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 1399. Арк. 1-174.
2. Петрович І. 1915. Галичина під час російської окупації. Серпень 1914 – червень 1915. Без місця: Політична бібліотека.
3. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України). Ф. 361. Оп. 1. Спр. 110. Арк. 1-220.
4. ЦДІАК України. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 262. Арк. 1-71.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОБРОБУТУ ВЧИТЕЛЯ НА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Кушнікова Світлана Вікторівна,
аспірантка, факультет психології;

Гасюк Мирослава Богданівна,
кандидатка психологічних наук, професорка

Нині у системі освіти приділяється багато уваги контролю професіоналізму вчителя. Безліч робіт присвячено розвитку вчителя у професійному плані. Щороку з'являються нові стандарти, яким вчителю необхідно відповідати, водночас задоволеність працею та професією, а також психологічний добробут особистості вчителя залишається його власною турботою [1, с. 53]. Важливість психологічного добробуту вчителя для освіти складно переоцінити. Тільки

психологічно благополучний вчитель може створювати психологічно безпечно, що розвиває освітнє середовище. Соціально-психологічні чинники, що впливають на добробут вчителя, здатні створити умови для гармонійного розвитку особистості здобувача освіти, а також психологічного добробуту здобувача освіти особистим прикладом.

Важливість досягнення та підтримки психологічного добробуту вчителя пояснюється тим, що педагог є особистим прикладом психологічного добробуту для своїх здобувачів освіти [2, с. 19]. За наявності високого рівня соціально-психологічного добробуту забезпечується ефективна передача вчителем стандартів нормативної поведінки. Соціально-психологічний добробут вчителя є умовою успішної педагогічної діяльності. Сучасними авторами названі чинники, необхідні для досягнення соціально-психологічного добробуту – особистісні детермінанти та підтримки [3, с. 204].

Так, умовами для досягнення та підтримки психологічного добробуту є: психологічна незалежність, адекватна оцінка особистих досягнень, усвідомлення та прийняття відповідальності за вибір професійної діяльності, постійний пошук особистих ресурсів, необхідних для професійної самореалізації; домінування позитивних емоцій, наявність тісних взаємин, суб'єктивна включеність до життєдіяльності, свідомість життя, позитивна самомотивація; гнучкість та готовність розглянути проблему з різних сторін, високий рівень професійних домагань, прагнення до досконалості, прояви професійної активності, наявність стратегії вирішення проблем, почуття соціальної підтримки, загальна задоволеність життям; психологізація діяльності вчителя; внутрішнє відчуття готовності вчителя до педагогічної діяльності за умов встановлених сучасними освітніми стандартами [4, с. 1087].

Проблема добробуту вчителя включає комплекс соціально-психологічних чинників, які визначають його здатність до успішної роботи та особистісного розвитку. По-перше, одним із важливих аспектів є психологічний клімат у школі та в колективі. Негативна атмосфера, конфлікти між педагогами або зі здобувачами освіти можуть суттєво погіршити емоційний стан вчителя і вплинути на його ефективність.

Другий аспект становить чинник відчуття визнання та цінності соціумом, адже вчителі, які не отримують належної підтримки та визнання за свою працю, можуть почувати себе неповноцінними та втратити мотивацію до професійного зростання. Третій аспект становлять вимоги сучасної освітньої системи та швидкий темп змін. Постійна нестабільність в освітніх програмах, методиках викладання та вимогах може створювати почуття невпевненості та стресу у вчителя. Четвертий аспект – це вплив соціальних медіа та публічної думки на престиж вчителів. Негативні коментарі або стереотипи щодо професії вчителя можуть вплинути на самооцінку та емоційний стан педагога. Водночас п'ятий аспект – це баланс між професійним та особистим життям. Відсутність можливості відпочити та знайти час для себе може призвести до вигорання та погіршення фізичного й психічного стану вчителя, що негативно впливає на його добробут.

За останні роки відбулося значне зростання інтересу до соціально-психологічних аспектів добробуту вчителів. Джурило А., Ковальчук З., Пащенко М.,

Ріфф К., Рой С., Семеній Н., Сутрадхар С., Черненко Л. зосереджуються на розумінні того, як різноманітні чинники впливають на психологічний стан та загальне задоволення роботою вчителів. Серед таких чинників необхідно виділити професійне сприйняття, відносини з адміністрацією та колегами, рівень стресу та втоми, а також можливості для професійного розвитку та самореалізації.

Соціально-психологічний добробут педагога є основним чинником успішної реалізації його професійної діяльності протягом усього творчого шляху. Це багато в чому складається із суб'єктивного відчуття готовності до педагогічної діяльності в умовах нестабільності організаційно-управлінської системи, методичних вимог та розширення функціонала роботи. Немоżliвість самореалізації, творчого розвитку, відсутність гідної оплати праці веде до зниження його мотивації, втрати інтересу і, як наслідок, до професійного вигорання. Однак ще на психологічний добробут надає сильний вплив ставлення суспільства до професії педагога та сприйняття самої професії серед населення. У зв'язку з цим є численні дослідження, що свідчать про емоційне вигорання у педагогів [5, с. 42].

До основних показників соціально-психологічного добробуту педагогів ми відносимо: комунікативний показник, що включає готовність та успішність взаємодії педагога з педагогічним колективом, батьками, адміністрацією школи; особистісний, що включає чинник стресу, мотивацію до діяльності, наявність відповідних здібностей, відповідність педагогічної діяльності особистісним якостям; аналіз когнітивного показника набуває особливо важливого значення при високих навантаженнях на сприйняття, увагу, пам'ять педагога; організаційний показник, що включає умови праці, заробітну плату, оснащення шкільних класів та викладацьких кабінетів, нормування навантаження, а також показник соціального сприйняття, що включає можливість досягти соціального визнання та поваги до певного статусу професії.

Отже, шляхом теоретичного аналізу було виявлено, що добробут вчителя суттєво залежить від соціально-психологічних чинників. Перш за все, важливо враховувати рівень підтримки, який отримує вчитель від адміністрації та колег. Наявність позитивних взаємин у колективі сприяє підвищенню самооцінки та відчуттю впевненості у своїх можливостях. Крім того, важливо враховувати рівень емоційного навантаження, з яким зіштовхується вчитель у процесі роботи. Постійний стрес та перевантаження можуть призвести до вигорання та погіршення психічного стану.

Добробут вчителя залежить від різних аспектів його життя та роботи, таких як стрес, соціальна підтримка, відповідність між професійними очікуваннями та реальними умовами роботи. Ці теорії та концепції демонструють, що покращення добробуту вчителів вимагає системних заходів, таких як розвиток програм підтримки вчителів, вдосконалення управлінських практик в школах та створення сприятливої робочої атмосфери.

Нарешті, важливим чинником є те, що тільки психологічно благополучний вчитель може створювати психологічно безпечне освітнє середовище. Тільки соціально-психологічні чинники, що впливають на добробут вчителя, здатні створити умови для гармонійного розвитку особистості здобувача освіти, а також психологічного добробуту здобувача освіти особистим прикладом. Тому

визнання соціумом значущості ролі вчителя та його внеску у розвиток суспільства, підтримка громадськості та владних структур сприяють формуванню позитивного ставлення до професії, що підвищує самооцінку та соціально-психологічний добробут вчителя.

Список використаних джерел

1. Швардак М. В. Напрями проєктування освітніх систем в умовах Нової української школи. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2023. № 9. С. 50-59.

2. Ковальчук З. Я. Соціально-психологічні особливості історичного дискурсу феномену взаємодії в сучасних викликах дистанційної освіти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна.* 2022. № 2. С. 17-29.

3. Пащенко М. І., Черненко Л. П. Шляхи розвитку особистісної компетентності майбутнього вчителя. *Modern engineering and innovative technologies.* 2023. № 26-03. С. 203-207.

4. Khusainova R. Relationship of Economic and Educational Factors of the Educational Environment of the School with Indicators of the Psychological Well-being of the Teacher. *ARPHA Proceedings.* 2020. № 3. P. 1081-1092.

5. Авраменко М. В. Технології подолання професійного стресу працівників освітнього процесу. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали IV Всеукр. круглого стола з міжнар. 2022. № 17. С. 40-45.

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМПАТІЇ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Левчук Микола,
аспірант, факультет психології

Актуальність дослідження. Дослідження особливостей розпізнавання емпатії в осіб різної статі є актуальним і важливим напрямком, оскільки воно відкриває можливість глибше розуміти психологічні та соціокультурні відмінності в сприйнятті та виявленні емпатії між особами різної статі. Дані дослідження може сприяти покращенню відносин і розвитку ефективних методів взаємодії в сучасному суспільстві.

Мета дослідження. Визначити існуючі підходи до визначення емпатії.

Виклад основного матеріалу. Дослідження особливостей розпізнавання емпатії в осіб різної статі відкриває можливість глибше розуміти психологічні та соціокультурні відмінності в сприйнятті та виявленні емпатії між особами різної статі, може сприяти вдосконаленню методів надання психологічної допомоги.

Дослідження феномену емпатії наприкінці минулого століття були проаналізовані та висвітлені в роботах Ю. Б. Гіппенрейтер, Т. Д. Карягіної, О.М. Коз-

лової, В.І. Кротенко. [4] У сучасній вітчизняній психології емпатія розглядається за такими напрямками: визначення якісної природи емпатії (Т.П. Гаврилова, М.М. Муқанов, Р.Б. Карамуратова, А.Б. Орлов, Н.І. Сарджвеладзе та ін); вивчення зв'язку структурних характеристик емпатії з різними психічними процесами і психологічними особливостями особистості (О.О. Бодальов, Л.П. Виговська, О.В. Дашкевич, С.А. Єршов, Г.Ф. Михальченко, В.А. Мікаелян, А.А. Рояк, Л.П. Стрелкова, О.П. Саннікова, І.М. Юсупов та ін); дослідження процесуального характеру емпатії (В.С. Агеєв, С.Б. Борисенко, А.Г. Ковальов, М.І. Пашукова) Вітчизняні психологи неоднозначно трактують зміст поняття емпатії, визначаючи її або як здатність, або як процес, або як стан, пов'язуючи її з різними психічними процесами і психологічними особливостями особистості. У зв'язку з цим в роботах багатьох дослідників емпатія розглядається під термінами соціальна сенситивність, доброзичливість, чуйність, емоційна ідентифікація, гуманні відносини, співпереживання, співчуття.

За даними Т. Василюшиної, розуміння дослідниками феномена емпатії має певні розбіжності, головними з яких є такі: 1. Емпатія – це афективний процес, переживання емоційного стану іншої людини у відповідь на її емоційну поведінку (В. Бойко, М. Левітов); 2. Емпатія – це пізнавальний процес, тобто процес розуміння внутрішнього світу іншої людини, здатність прийняти позицію, роль, перспективу іншого; 3. Емпатія – це складний емоційно-пізнавальний процес; 4. Емпатія – це взаємодія афективних (емоційних), когнітивних (пізнавальних) і конативних (поведінкових) компонентів (Н. Алкіна, Я. Коломінський, С. Кондратьєва) [1].

Емпатія перш за все проявляється під час спілкування і міцно пов'язана з психологічними та емоційно-пізнавальними якостями індивіда. Емоційна природа емпатії виявляється в тому, що ситуація іншої людини не стільки продумується, скільки відчувається. Отже, розуміння іншої людини відбувається завдяки емоційному сприйняттю її внутрішнього стану, а не раціонально [5].

Емпатія допомагає встановити емоційний контакт, робить поведінку людини соціально зумовленою, сприяє збалансованості міжособистісних стосунків. Форми емпатії залежать від характеру та типу міжособистісних відносин. Когнітивна емпатія проявляється тоді, коли процес спілкування містить інтелектуальні компоненти, і вони намагаються співпереживати партнеру, порівнюючи його поведінку зі своєю або шукаючи схожі ситуації у своєму минулому житті. Емоційна емпатія базується на наслідуванні почуттям та реакціям співрозмовника. Найвищою формою емпатії є дієва, яка характеризує моральну сутність людини та полягає у практичній допомозі іншому.

Висновки. В дослідженнях [2] наводяться докази про те, що на сприйняття та виявлення емпатії також впливають і гендерні стереотипи. Зокрема, дослідники [3] вважають жінок більш схильними до прояву емпатії у порівнянні з чоловіками; інші – їм заперечують та наголошують на тому, що все залежить від ситуації (жінки здатні виявляти емпатію у побутових ситуаціях, а чоловіки співчують та допомагають у ситуаціях, які стосуються галантної, лицарської або навіть героїчної поведінки).

Список використаних джерел

1. Василюшина Т. В. Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування : дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2000. 230 с.
2. Уланова Г. Є. Порівняльний аналіз гендерних особливостей емпатії. Суми, 2008.
3. Оріщенко О. А. Емпатія та гендер: пошук індивідуальних відмінностей, 2012.
4. Яценко Р. О. Емпатія і гендерні особливості емпатії. *Актуальні проблеми юриспруденції та психології* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Дніпро, 11 грудня 2020 р.). Дніпро : ВВПЗ ДГУ, 2020. С. 230-233.
5. Булгак Е. Д. Гендерні особливості прояву емпатії. *Гендерна конструкція соціуму: історія і сучасність* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практич. конф. (Одеса, 20-21 трав. 2020 р.) Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020.

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ТА ФІЛОСОФСЬКА МЕТОДОЛОГІЯ: РОЗВИТОК У ВЗАЄМОДОПОВНЕННІ

Макарова Алла Олександрівна,
кандидатка філософських наук, доцентка,
асистентка кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Знання про оточуючий світ включає в себе різноманітні аспекти, які за відсутності систематизації часто суперечать одне одному. З одного боку, пізнання нового завжди призводить до здивування (мотивуючи, таким чином, до занять філософуванням). З іншого, подвоєння світу на «матеріальний» та «духовний», що в філософській онтологічній концепції «монізму» протиставні, породжує специфічний ефект протиставлення практик, зумовлених принциповими засадами такого світобачення: наприклад, «релігії» та «науки». Якщо для релігійного світогляду «небо» і «земля» є абсолютно різними реальностями, будованими на різних закономірностях, то для «науки» така «розбіжність» є виявом передусім гносеологічного хаосу, браком осмислення. Тим не менше, і релігія, і наука уявляє невидиме як реальне, творить гіпотези про кількісно-якісні співвідношення, ієрархії, послідовності. Неодмінно при цьому відбувається певне зближення інтересів у пізнанні: спільною точкою буття як існуючого і наука, і релігія визнають Закон. Однак, якщо для релігійної людини константою є поняття «Закону Божого» (включно із «Планом Творіння»), то для науковця таким непорушним орієнтиром є «закони природи». Звести «віруючого» та «науковця» у діалозі про «природу Бога» – завдання не просто цікаве для філософа: воно часто дає прекрасні плоди у вигляді дискусій, книг і навіть відкриттів: «вчені знаходять Бога», як формулює всесвітньо відомий астроном, доктор фізико-математичних наук, професор, академік АН вищої школи України, дійсний член Наукового товариства ім.Т.Шевченка, Іван Антонович Климишин [1]. Цікаво, що в цей діалог він входить під рубрикою «психологія релігії»; тож, ми з

повним задоволенням можемо увійти у світ академічного знання під гаслом «Філософії науки».

Філософія поєднує в собі різноманітні точки зору на реальність, дозволяючи розуму вільно позадогматично (вільнодумно) гасати уявними просторами від «фантазії» до «фантастики», оскільки вихідним непорушним орієнтиром такого «широкого світогляду» є Ідея. Але мета філософії – не лише «породжувати нові ідеї» (це була б «міфологія»), а й «аналізувати їх». Порядок дій такий: читаємо – аналізуємо – дискутуємо – звісно, з повагою і толерантністю до іншої думки. Плодами таких «інтерактивів» між філософами та представниками «точних наук» є передусім життєво доленосні рішення як «вибори дії»: не чинити іншому того, чого не бажаєш собі – важливий пункт обговорення проблем етики та навіть етикету науки. Водночас, вміння сягати думкою (черпати ідеї) з невидимого космосу концептуалізованої уяви – неодмінна складова наукового прогресу. Найвагомішу роль у формуванні не лише загальнолюдської, а й національно-патріотичної позиції науковця відіграє знайомство з «культурою науки», а у XXI столітті – і з «культурою техніки»; акцент на національному аспекті такої культури збагачує не лише розум, а й душу майбутнього винахідника, що прагне прославити рідну землю.

Саме тому далеко не зайвими – а власне необхідними – є поява і закріплення у навчальних планах університетів таких філософських дисциплін, як новаторська «Наука і техніка в українській культурі» та традиційна «Філософія і методологія науки». Наразі активно розробляємо сучасний контент для викладання цих курсів, удосконалюючи методологію, що сприятиме взаєморозумінню між філософами та представниками технічних спеціальностей. Таку методологію представляє виданий 2020 року у Києві навчальний посібник «Аналітика філософії» кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії, соціології та релігієзнавства ПНУ, голови філософської комісії НТШ в Івано-Франківську Ярослава Степановича Гнатюка. Це один з перших блискучих кроків на шляху створення підґрунтя для цікавих дискусій: автор відновлює тут статус філософії як «метафізики» і подає в її контексті знання з мови, математики, логіки, фізики, біології, медицини. Не можна оминати і проблематику «Філософії майбутнього»: з метою формування свідомої позиції відповідальності за власну долю і долю людства авторка цих рядків представила як викладач філософії на фізико-технічному факультеті ряд інноваційних педагогічних методик, видання яких окремою збіркою перебуває у розробці. Реалізовано їх було в тому числі під час роботи зі студентами технічних спеціальностей у межах наукової роботи проблемних груп. Так, висвітлюючи категоріальну систематику філософії та фізики і комп'ютерних наук, викладач інтегрувала та концептуалізувала її і у контексті методології «архетипіки». У 2024 році на звітній науковій конференції під її науковим керівництвом було підготовано дві студентські доповіді: студентка 2 курсу ОР бакалавр Крайнова Маргарита представила свої роздуми у межах завдання ««Філософське аналітичне есе за літературно-філософським твором»» на тему «Фізика майбутнього у контексті філософії майбутнього (за твором С.Лема «Солярис»)», а студентом 3 курсу ОР бакалавр Долішнім Віктором було осмислено тему «Поняття «крафту» як архетипна основа активності у філософії та фізиці». У реальних планах і результатах

роботи груп – рецензування і видання глосарію «Фізика та метафізика: спільність у назві, відмінність у значенні»; створення колективного хрестоматійного видання уривків текстів з тематики «філософії фізики, філософії техніки» у перекладах українською мовою; видання навчально-методичних комплексів дисциплін на основі розроблених авторкою оригінальних силабусів курсів [3; 4]. «Час», як відомо, теж категорія метафізично-фізична, і наближення часу, коли філософія і фізика знову зійдуться в точці методологічного консенсусу, залежить від спільної реалізації ідей аналітичного пізнання світу. Справа університету – підтримати цей інтеграційний підхід, сприяючи його подальшому закріпленню і прогресу.

Список використаних джерел

1. Климишин І. А. Вчені знаходять Бога. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. 136 с.
2. Гнатюк Я. С. Аналітика філософії : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 236 с.
3. Макарова А. О. Наука і техніка в українській культурі : Силабус навчальної дисципліни. URL: https://kfsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/13/2024/05/sylabus_bak_nauka-i-tehnika-v-ukrajinskij-kulturi_171_elektronika_makarova.a.o._2023-2024.pdf.
4. Макарова А. О. Філософія та методологія науки : Силабус навчальної дисципліни. URL: https://kfsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/13/2024/05/sylabus_filosofia-ta-metodologija-nauki_171-elektronika_makarova-a.o_2023-2024.pdf.

КАТЕГОРІЯ СВОБОДА У СВІТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЯХ Г. СКОВОРОДИ, Г. МАРСЕЛЯ ТА ЙОГО СУЧАСНА ФОРМАЛІЗАЦІЯ

Рохман Богдан Михайлович,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Для української культури з традиційно притаманним їй духовно-душевеним характером філософської думки ідея релігійного екзистенціалізму є надзвичайно близькою.

Позиції українського філософа Г. Сковороди та французького Г. Марселя, в запереченні наявного соціального світу є схожими. Г.Сковорода усвідомлює непотрібність самоцінності соціального світу з огляду на реальні потреби людського буття, засуджує жадобу багатства, волі, влади. «Знай: не будет сыт плотским дух», – попереджає Сковорода» [2, с. 274]. Так само бачимо боротьбу проти «духу володіння» у Марселя. Протиставляючи «буття» та «володіння» як два цілком відмінні способи існування, Марсель розглядає перший як просвітлення божественною істиною, а другий як деградацію особистості у пошуку мирських

благ. Марсель тлумачить свободу як беззаперечний вираз основної людської діяльності, але не такий, що людина має безпосередньо. Свобода за Марселем є власністю, що втрачена і має бути повернута. Людині треба стати вільною. Вона здатна отримати свободу тільки через ставлення до інших людей: саме вони врятують свободу людини й, таким чином, сприятимуть зростанню її особистості. Марсель підкреслює людську спільність з Богом як центр. Для нього розв'язання проблеми свободи полягає у виявленні справжнього та несправжнього способів існування людини, що на його думку сприяє звільненню, подоланню відчуження. Варто також звернути увагу на Марселів аналіз терпіння, пов'язаний з метафізикою надії, і тоді ми виявимо, що цей неспротив – діям або неспротив – буттю, корелюється з витонченою повагою до плину життя у філософії Сковороди, втілені у певному типі українського інтелігента.

Для Сковороди, в притаманному йому прагненні до свободи, суттєвим було усвідомлення того, що бажаної мети можна досягти на шляху заглиблення у себе, у зануренні до найпотаємніших, сердечних глибин власного «я» де й чекає нас зустріч з Богом як жаданий результат реалізації мрій про щастя і волю. І так само для Марселя є застереження щодо міражів свободи: «...прагнучи вирватися на волю, не кидайся бігти, не втікай. Буде краще, як ти почнеш зариватись вглиб тієї оболонки, в яку тебе помістили, – ти знайдеш там Бога, і все інше. Бог не ширяє над твоїм обрієм, він спить у твоїй глибині. Марнославство біжить... Якщо втечеш із самого себе, твоя в'язниця побіжить із тобою і ще звизиться... Якщо ж ти заглибишся в себе, вона розшириться в рай» [1, с. 35].

Сакралізованим релігійно-моральним стосунком типу «ти» є у Марселя і комунікативний акт, коли інший, зберігаючи свою свободу, разом з тим як і я, повністю ангажується у мені, і навпаки.

Відповідно до свого загальнофілософського погляду на свободу Сковорода будує свої громадсько-політичні ідеали. Його ідеал – суспільство, де немає «рабського ига» і «законы совсьм противны тиранским» [3, с.344]. Просвітитель, таким чином, розглядав свободу як усвідомлену необхідність. Його розуміння свободи волі передбачає й відповідальність за те, чого прагне людина: до високого чи низького в своїй природі. Свобода слідування низькому діалектично переходить у несвободу, рабство у власних пристрастей. Лише слідування високому веде до дійсної свободи – особистого щастя і суспільної гармонії. Суспільна свобода необхідна, але й вона неможлива без дисципліни і відповідальності.

В етичній концепції Сковороди поле свободи також не знає обмежень, оскільки воно спрямовується не на зовні, а в середину людини, безодня, яка зветься людським духом кличе безодню, що зветься Богом. Сковорода реалізує потребу у внутрішній нескінченності, що врівноважує безодню соціального простору й часу, в якому може загинути сенс людського буття.

Список використаних джерел

1. Марсель Г. Homo viator. Київ, 2021.
2. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. Київ, 2022.
3. Сковорода Г. Повне збір. творів : у 2 т. Т. 1. Київ, 2020.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВОГО КОНФЛІКТУ ЖІНОК НА ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ

Сметаняк Владислав Ігорович,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології

В сучасному світі жінкам надано значно більше можливостей для самореалізації не лише у сімейному житті, але й у кар'єрі та суспільстві. Однак, разом з цими новими можливостями постали й нові виклики. Гендерно-рольовий конфлікт є актуальною та важливою проблемою в сучасній сім'ї і в суспільстві в цілому. Ми досліджуємо вплив гендерно-рольового конфлікту на шлюбно-сімейні відносини жінок, розглядаємо його наслідки та можливі шляхи подолання.

Дотримання гендерних ролей може спричинити гендерно-рольовий конфлікт, оскільки людина стикається з багатьма стереотипами і очікуваннями щодо гендерної поведінки, і її власна ідентичність та образ «Я» можуть не відповідати загальноприйнятим стандартам гендерної ролі. Гендерні ролі формуються під впливом культурних та соціальних чинників і можуть змінюватися з часом та в різних суспільствах. Таким чином, у процесі рольової соціалізації можуть виникати труднощі, оскільки особа зіштовхується зі суперечностями і нормами, пов'язаними з гендерними ролями.

Гендерно-рольовий конфлікт у жінки в соціально-психологічній літературі називають «рольовим конфліктом працюючої жінки». А. Скарбро пояснює його наступним чином: «внутрішній конфлікт, який виникає внаслідок великої кількості соціальних ролей, які доводиться виконувати жінці, і браку фізичних ресурсів для повноцінного їх виконання» [1].

Перший аспект, який розглядаємо, – це вплив гендерно-рольового конфлікту на психічне здоров'я жінок. Жінка, яка працює на роботі, виконує одночасно декілька ролей, зокрема дружини, господарки будинку, матері, колеги, професіонала. Жінкам доводиться розподіляти свій час, сили, ресурси між великою кількістю ролей. Надмірний стрес, невпевненість у собі та незадоволеність собою можуть призвести до депресії, тривожності та інших психологічних проблем.

Конфлікт «дім-робота» – це конфлікт між вимогами професійної діяльності й вимогами родинного життя, який виникає в ситуації, коли жінка має одночасно виконувати обов'язки на роботі та вдома. Цей конфлікт може бути двох типів:

- конфлікт «робота-дім», коли пріоритет має професійна діяльність;
- конфлікт «дім-робота», коли пріоритет має сімейне життя.

Другий аспект – це власне вплив гендерно-рольового конфлікту на шлюбно-сімейні відносини. Конфлікти, пов'язані з ролями та очікуваннями, можуть призвести до проблем у шлюбі, зниження задоволеності від стосунків та навіть до розриву сім'ї. Жінка наприклад може відчувати «синдром супер-жінки», прагнути мати в житті все і бездоганно виконувати всі свої обов'язки. Коли це не виходить, то виникає почуття провини, яке проявляється у багатьох сферах:

щодо чоловіка, дітей, роботи, самої себе. Це почуття викликає компенсаторну поведінку, за якою стоїть глибока потреба виправдати ситуацію [2]. У ситуаціях, коли жінка відчуває провину, вона може проявляти це у своєму ставленні до дітей, намагаючись загладити свою провину через надмірні подарунки, виконання всіх забаганок дітей, задіяність у всіх питаннях, спрямованих на захист дітей від будь-яких негараздів, або надмірною лагідністю, що може призводити до розвитку у дітей тривожності, залежності і нездатності приймати власні рішення.

У відносинах з чоловіком відчуття провини може виражатися в тому, що жінка бере на себе більшу частину домашніх обов'язків і відчуває себе винною, коли щось йде не так, намагаючись компенсувати свою невідповідність ідеальному образу «господині», що може заважати виявити та вирішити проблему.

У сфері професійних зусиль відчуття провини може проявлятися у відмові від досягнень і кар'єрного росту, наприклад, коли жінка не приймає можливостей, які допомогли б їй піднятися вище на кар'єрних сходах.

Відносно себе жінка відчуває провину перед сім'єю, коли витрачає час на себе. Синдром самопожертви є досить поширеним серед жінок і полягає в тому, що вони відчувають себе винними через те, що приділяють час своїм потребам і бажанням, а не сімейним обов'язкам. Це може призвести до виснаження, депресії та інших проблем здоров'я.

Одним із способів вирішення цього конфлікту може бути розподіл обов'язків у сім'ї. Важливо, щоб члени родини шукали спільний підхід і знаходили оптимальний спосіб розподілу ролей та обов'язків, який би влаштовував всіх учасників. Крім того, можна розглядати альтернативи, спрямовані на зменшення навантаження в побуті, наприклад, шляхом найму додаткового персоналу, використання сучасних технологій і т. д. Отже, важливо забезпечити такий розподіл ролей між чоловіками і жінками, щоб зберігати баланс між різними функціями та забезпечувати достатньо часу та можливостей для самореалізації.

Отже, гендерно-рольовий конфлікт може мати серйозний вплив на психічне здоров'я жінок і шлюбно-сімейні відносини. Однак за допомогою відповідних стратегій і підтримки, цей конфлікт може бути подоланий, а жінки можуть віднайти гармонію між своїми особистими цінностями та суспільними очікуваннями, сприяючи створенню здорових і щасливих сімейних відносин. Саме тому жінкам може бути потрібна психологічна підтримка для запобігання та подолання гендерних конфліктів і знаходження балансу між різними ролями, які вони виконують у своєму житті.

Список використаних джерел

1. Мудрик А. Гендерна компетентність особистості : теорія, діагностика, розвиток : посібник. Луцьк, 2014. 204 с
2. Чуйко О. Гендерно-рольовий конфлікт особистості у процесі розвитку кар'єри. *Науковий вісник Херсонського державного інституту. Серія психологічні науки*. 2018. Вип. 8. С. 226-281.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Томчук Іван,
аспірант, факультет психології

Актуальність дослідження. Однією з найбільш визначних подій сьогодення є виникнення і стрімке зростання мережі Інтернет. Проте, не зважаючи на це на даний час не вирішена проблема створення моделей, що описують процеси соціальних взаємодій в мережі інтернет та відмінностей у способах, якими чоловіки та жінки використовують цифрові технології. Дослідження в цій галузі дозволяє розкрити різноманітні аспекти гендерної соціалізації, спробувати зрозуміти, які чинники впливають на гендерно відмінні підходи до інтернет-комунікацій, і виявити можливі шляхи створення більш інклюзивного та рівного середовища в онлайн-спілкуванні.

Мета дослідження. Вивчення наявних теорій та підходів до розуміння гендерних аспектів в інтернет комунікації.

Виклад основного матеріалу. Розуміння гендерних аспектів інтернет-комунікацій дозволяє розробляти більш ефективні стратегії для покращення інклюзивності та створення рівних можливостей у цифровому просторі. Наприклад, це може включати рекомендації для розробників соціальних мереж щодо створення безпечних та дружніх середовищ для усіх гендерних груп. Інтернет-спілкування також пропонує користувачам широкі можливості для соціальних та професійних зв'язків як з тими, кого вони знають у реальному житті, так і з тими, кого вони зустрічають вже онлайн. Ці онлайн соціальні зв'язки можуть покращувати професійні контакти і надавати доступ до професійної, економічної, політичної та іншої інформації.

З позицій [2] у міру того, як більшість комунікацій, що є ключовими в нашому щоденному існуванні, стають опосередкованими, як у випадку з широким розповсюдженням і застосуванням інтернету, природа цього опосередкування повинна бути вивченою детальніше. У зв'язку з тим, вивченням природи і суті інтернету як форми комунікації займалися: О. Байм, В. Барнс, К. Вітті, К. Джоінсон, А.С. Жичкіна, О. Карр, Л.Ф. Компанцева, А.М. Орлов, Д. Постемес, Г. Рейпс та ін.

Перспективною для досліджень ділянкою вивчення гендерних відмінностей є те, як чоловіки та жінки відрізняються у використанні дискусійних Інтернет-груп, таких як чати та форуми. Д. Тепскот вважає, що Інтернет відкриває перед дівчатами нову арену, яка відповідає їхнім традиційним ігровим патернам. Спираючись на дослідження Л.Тарулло щодо гри та ідентичності у дітей, він стверджує, що «традиційні ігрові патерни у дівчат залежать від взаємних міжособистісних зв'язків».

У грі дівчата «хочуть досліджувати стосунки і складні наративи, що описують ефекти цих стосунків». Дівчата відшукують свою ідентичність шляхом зв'язку з іншими, у той час як хлопчики відшукують власну ідентичність через відрізнення себе від інших. Згідно з Д.Тепскотом, «ці дві орієнтації і два

принципові способи конструювання стосунків не є ніде більш чітко видимими, як у кібергрі», де хлопці можуть відігравати власні потреби у багатокористувачьких онлайн-іграх, а дівчата – у чат-кімнатах та онлайнсоціальних клубах та форумах, у наповнення яких вони вкладають власні ресурси, зокрема час. Д. Тепскот вважає, що ігрові спільноти, які дівчата будують онлайн, виникають за зразками тих спільнот, які вони створюють у реальному житті серед однокурсників та однолітків. Звичайно, хлопці теж утворюють спільноти онлайн і користуються чатами та форумами, але Д. Тепскот вважає, що дівчата використовують їх більше. На жаль, не існує ґрунтовних досліджень, які б стосувалися використання дітьми чат-кімнат та соціальних мереж, але таке дослідження напевне варто провести.

Сьюзан Герінг розширила роботу Д. Танен для дослідження онлайн-поведінки та мовлення. Як і у комунікації «лицем до лица», полюси зв'язку та статусу відрізняють чоловіків та жінок онлайн. Аналізуючи онлайн-форуми та дискусійні групи, С. Герінг виявила, що жіночі повідомлення були більш підтримуючими і делікатними, у той час як чоловічі повідомлення були конкурентними, антагоністичними, недружніми. Жіноча делікатність включала «обережні вислови, вирази сумніву, вибачення, постановку запитань і внесення ідей у формі запитань». На противагу цьому, чоловічий конкурентний стиль онлайн включав повідомлення, що містили «сильні, іноді образливі припущення, провокативні зауваження, довгі та/або часті повідомлення, саморекламу та сарказм».

Інші дослідники, які скористалися напрацюваннями С. Герінг, прийшли до схожих результатів. Дж. Пріс дослідила комунікативні патерни в онлайнгрупі медичної самопомоги і з'ясувала, що жінки як звертаються за емпатичною допомогою, так і надають її самі, набагато частіше і більш явно, ніж чоловіки. На противагу цьому повідомлення чоловіків були набагато більш фактуальними та інформативними, ніж у жінок. Дж. Пріс також з'ясувала, що жінки більш доброзичливі до нових учасників групи і більш схильні відповідати на теми, започатковані іншими, ніж чоловіки [2].

Згідно результатів дослідження молоді та використання інтернету [4], що зосередилися більш конкретно на зростаючому феномені сайтів соціальних мереж. Це багатоцільові веб-сайти, які дозволяють користувачам публікувати та ділитися різними формами особистої інформації (наприклад, улюблені книги та фільми, фотографії, «оновлення статусу», які надають миттєву інформацію про те, що користувач робить, думає чи відчуває) з іншими користувачами, яким вони надали доступ. У більшості випадків вони також дозволяють користувачам спілкуватися один з одним за допомогою коментарів або електронних листів. Нещодавні дослідження показують, що жінки є більш завзятими користувачами даних сайтів, ніж чоловіки в цілому, хоча, якщо розглядати сайти окремо, різниця є більш помітною для MySpace, ніж для Friendster або Facebook (Hargittai, 2008).

Згідно досліджень [5] широке використання мобільних соцмереж дозволяє людям ділитися емоційною підтримкою в будь-який час і в будь-якому місці за допомогою своїх мобільних пристроїв. Обмін емоційною підтримкою через мобільні пристрої став важливим застосуванням соцмереж у всьому світі. Наприклад, у Канаді були розроблені мобільні програми для підтримки психічного здоров'я психіатричних пацієнтів (Pelletier et al., 2013). У Словенії люди

похилого віку використовують мобільні телефони, щоб отримати емоційну підтримку від членів сім'ї, однолітків і опікунів (Petrovčičet al., 2015). У Сполучених Штатах дослідження показують, як певні програми можуть надавати емоційну підтримку опікунам і покращувати якість життя. Таким чином в даному дослідженні показано позитивний вплив спілкування в соцмережах на психічне здоров'я.

Хоча якщо поглянути більш ширше на вплив спілкування в соцмережах, то відповідно до даних [3] які підкреслюють, як соціальна ідентичність і пов'язані з нею норми розвиваються через онлайн-взаємодії та формують мінливі значення та конструкти гендеру. Крім того, розвиток нових дискурсів, які народжуються з цифрових просторів і взаємодій, може виходити за межі онлайн-спільнот і впливати на офлайн-ідентифікацію та гендерні відносини. Таким чином, отримані результати підтверджують складне та критичне розуміння комп'ютерно-опосередкового спілкування, яке водночас дозволяє гендерно-орієнтоване вираження думок і водночас посилює гендерні тривоги, які можуть призвести до незадоволення та негативного досвіду соціальних мереж.

Висновки. У вербальній поведінці користувачів мережі інтернет чітко простежуються гендерні відмінності. Диферентні особливості чоловічої та жіночої інтернет-комунікації проявляються на лексичному, фонетичному, стилістичному та синтаксичному рівнях [1].

Виявлена більша схильність чоловіків до прийняття і толерування мови та висловів агресивної та конфліктної природи. Дослідження онлайн-поведінки та комп'ютерно опосередкованої комунікації показали, що анонімність та відсутність взаємодії «лицем до лиця» в Інтернеті може стимулювати дезінгібіцію, яка, в свою чергу, допомагає зменшенню міжособистісної напруги і може бути причиною флеймінгу та інших форм недружньої поведінки онлайн. З іншого боку, дезінгібіція також сприяє полегшенню міжособистісних комунікацій, даючи багатьом учасникам можливість легше ділитися інтимними аспектами життя, чого вони не можуть собі дозволити в інших формах комунікації. Чоловікам це може допомогти позбутися стереотипних гендерних приписів стосовно заборони емоційної відкритості та емпатії без страху стигматизації. Виявлено також, що жінки розглядають Інтернет як рушій комунікації. Дослідження доводять, що значною соціальною цінністю для жінок є анонімність. Жінки висловлюють і втілюють потреби власних онлайн-спільнот у різних аспектах інтернет-комунікації [2].

Список використаних джерел

1. Горошко О. І. Комунікативна віртуальна ідентичність: гендерний аналіз. *Соціальна психологія*. Київ : ТОВ «Центр соціальних комунікацій» 2008. № 5 (31). С. 98–108.

2. Немеш О. М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту : монографія. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. С. 44–50.

3. Majumdar S., Tewatia M., Jamkhedkar D. and Bhatia K. «You don't know me so don't try to judge me»: Gender and identity performance on social media among young indian users. *June issue of the «Frontiers in Psychology» journal*.

India, Sonipat : Ashoka University, Department of Psychology, 2022. 17 June. Vol. 13. P. 1–12.

4. Greenwood D. N., Julia R. L. Gender and Media: Content, Uses, and Impact. *Handbook of Gender Research in Psychology*. USA, MI : Ann Arbor, University of Michigan, 2010. January. Vol. 27. P. 643–669.

5. Li, X. Mobile social networking sites for emotional support: Moderating effect of gender. *July issue of the «Current Psychology» journal*. USA, IL, Springfield : University of Illinois at Springfield, College of Business and Management, Department of MIS. 2021. 28 July. Vol. 42. P. 7998–8009.

ГАЛЬМІВНИЙ ПРОЦЕС ПАМ'ЯТІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ СОЦІО-КУЛЬТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

Черняк Артур,
аспірант, факультет психології

Пам'ять відіграє важливу роль в зберіганні соціо-культурних елементів, таких як традиції, звичаї, обряди, звички, тощо. Це, в свою чергу, звільняє психологічні ресурси на виконання регулярних завдань без необхідності задіювати увагу. З іншої сторони, пам'ять може мати функцію соціальної ідентифікації, розтягнутої в часі, наприклад для того, щоб згуртувати групи людей супроти інших, які в минулому показали себе як вороги, які заподіяли групі шкоду.

М. Андерсон [1] вказує на те, що процес пам'яті також можна припиняти, як і, наприклад, рефлексії нашого тіла. Це можна робити трьома способами: через доступ, обмеження та видалення. Таким чином можна врегульовувати зміст пам'яті щоб, наприклад, забути вже не актуальну інформацію, як ось не активований номер телефона, звільнивши ресурси пам'яті.

Чому ж деякі елементи пам'яті важливіші за інші? Г. Франкфурт [3] виділяє три основні причини того, чому людина надає певним аспектам свого життя більшої важливості: 1) епістемологічна причина, пов'язана з направленням людської уваги на більш цікавий об'єкт; 2) етична причина, пов'язана з моральними цінностями й 3) причина бажання турботи, яка проявляється зазвичай інтенсивніше за мораль й пов'язана з глибинними індивідуальними бажаннями людини. Відповідно до цього, можна припустити, що пам'ять формується: 1) через пізнавальну діяльність; 2) через діяльність, пов'язану з мораллю та 3) через діяльність, яка являється турботою про щось. Важливо також узгодити сферу діяльності турботи в житті людини. Так, Б. Хісун [2] вважає, що турбота є виявом заради благополуччя іншої людини й розуміє в контексті буддизму, де турбота не потребує очікування будь-якого задоволення для людини, яка цю турботу втілює; однак, також існує егоїзм [4] який теж проявляється як турбота й навіть може включати дії, викликані принести благополуччя іншої людини, хоча серед цілей завжди є отримання власного благополуччя. Для розуміння важливості в пам'яті краще використовувати ширше поняття турботи як будь-яких дій, пов'язаних з отриманням благополуччя. І відповідно до цього, людина значний

час надає саме такій діяльності, через що, значна кількість пам'яті такої людини складається з інформації, отриманої посередництвом «турботи».

У висновку, формування соціо-культурних елементів відбувається через активну роботу пам'яті, особливо тих її фрагментів, які володіють більшою значущістю для людини. Однак, основне джерело таких соціо-культурних елементів – це не зовнішні джерела інформації, такі як книги, телебачення, інтернет, реклама, тощо, а безпосередньо соціальне життя індивіда й перебування його в певному культурному соціальному колі. Зовнішні джерела, до прикладу ЗМІ, можуть дуже ефективно обмежувати інфопростір людей, які сприймають цю інформацію, що має серйозний вплив на формування певної культури [5], і відповідно, сприйняті таким чином соціо-культурні елементи можуть передаватися іншим людям, що забезпечує доволі швидке розповсюдження. Однак, в періоди загрози людині, активізується інша пам'ять, якраз та, що сформувалася за межами зовнішніх джерел впливу, наприклад, через діалекти, сімейні традиції, та навіть звичайне спілкування, які, зазвичай, формуються ще в період до активної маніпуляції інформацією. Саме гальмівний процес пам'яті дозволяє вибирати більш «актуальні» фрагменти пам'яті й коли два фрагменти суперечать один одному, то через функцію обмеження вибирати більш правильний, на думку людини фрагмент. І відповідно до цього, суперечливий починає втрачати свою важливість, а «закодована пам'ять» у вигляді нейронів починає слабшати, як тільки слабшає зв'язок нейронів. І хоч це, як вже згадувалось, часто використовується при наявності загрози людині, припустимий гальмівний процес пам'яті до небажаних фрагментів пам'яті як частина позиції людини щодо політики, релігії, суспільства, тощо.

Список використаних джерел

1. Anderson Michael C. The role of inhibitory control in forgetting unwanted memories: A consideration of three methods. *Dynamic cognitive processes*. 2005. P. 159-189.
2. Bai Heesoon. «Decentering the Ego-self and Releasing the Care-consciousness. *Philosophical Inquiry in Education*. 1999. 28.3.
3. Frankfurt, Harry. The importance of what we care about. *Synthese*. 1982. P. 257-272.
4. Shaver Robert. Egoism. 2002.
5. Сухорукова А. В. Вплив ЗМІ на формування духовності особистості та суспільства. *Культура народів Причорномор'я*. 2006.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПАЦІЄНТІВ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ В УМОВАХ ХІРУРГІЧНОГО СТАЦІОНАРУ

Щучак Роман Іванович,
аспірант, факультет психології

Згідно з інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, у світі налічується приблизно 422 мільйони осіб, які страждають на цукровий діабет, а кожного року 1,5 мільйона смертей прямо асоціюються з цим захворюванням. Очікується, що до 2030 року кількість людей з діабетом може збільшитися до 600 мільйонів. В Україні зареєстровано понад 1 мільйон 400 тисяч хворих на діабет.

Цукровий діабет вимагає від пацієнтів уважного ставлення до самоконтролю, коригування дієти та регулярного прийому медикаментів. Ці необхідності можуть викликати у людей стрес та тривогу. Тому дослідження психологічної підтримки в хірургічних умовах може стати ключовим для ефективного управління станом.

Пацієнти, які зазнають хірургічних операцій, відчують значний фізичний та емоційний стрес, що може посилюватись через наявність цукрового діабету. Вивчення методів психологічної підтримки може допомогти полегшити цей процес та покращити результати лікування.

Важливо також розуміти психологічні аспекти лікування діабету в хірургічних умовах, щоб покращити взаємодію між пацієнтами та медперсоналом. Ефективний психологічний супровід може сприяти співпраці в розв'язанні проблем і підвищити якість медичних послуг.

На базі нашого дослідження ми прагнемо не тільки виявити особливості психологічного стану пацієнтів з діабетом під час перебування в хірургічному стаціонарі, а й розробити ефективні методи психологічного супроводу, які б допомогли їм адекватно пережити цей важкий період.

Наша дослідницька робота зосереджена на аналізі існуючих методів психологічної підтримки, які можуть застосовуватися для пацієнтів з цукровим діабетом у хірургічному стаціонарі. Детальний аналіз сучасних практик дозволяє нам зрозуміти, як можна покращити допомогу цій категорії пацієнтів.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є одним із найефективніших підходів. Дослідження, проведене Anderson et al. (2009), показало, що КПТ значно знижує рівень тривожності і депресії у пацієнтів з діабетом, сприяючи кращому контролю за рівнем глюкози. Цей метод включає роботу з когнітивними спотвореннями та вчить пацієнтів ефективно реагувати на стресові ситуації.

Релаксаційні методи, такі як дихальні техніки та прогресивна м'язова релаксація, також виявилися корисними. Студія за участю Jacobs et al. (2013) підтверджує, що систематичне застосування цих технік знижує симптоми стресу та покращує загальний емоційний стан пацієнтів.

Психоедукація відіграє важливу роль у підвищенні обізнаності пацієнтів і їх родин. Вивчення Holman & Lorig (2000) демонструє, що навчання пацієнтів основам управління діабетом і розумінню потенційних наслідків хірургічних

втручань може значно знизити їх тривожність і сприяти активній участі у лікуванні.

Інтегративні підходи, які включають співпрацю між медичними та психологічними фахівцями, також важливі. Наприклад, дослідження Cooper et al. (2014) показало, що така міждисциплінарна взаємодія може підвищити ефективність лікувального процесу, забезпечуючи більш всебічну допомогу пацієнту.

Тим не менш, наша робота виявляє низку викликів і відкриває нові напрями для подальших досліджень. Зокрема, необхідно розробити і впровадити більш індивідуалізовані психологічні стратегії, які враховуватимуть унікальні потреби кожного пацієнта. Це має стати предметом подальших наукових робіт.

Ми також бачимо значний потенціал у використанні сучасних технологій, таких як мобільні додатки для моніторингу психічного стану та впровадженні онлайн платформ для навчання пацієнтів і їхніх сімей. Ці інновації можуть допомогти забезпечити безперервний зв'язок між пацієнтом і лікарем, що є особливо важливим для оптимізації лікування та відновлення.

Нарешті, важливо продовжити інтеграцію психологічних та медичних служб в рамках мультидисциплінарного підходу до лікування цукрового діабету в хірургічних умовах. Таке об'єднання зусиль може забезпечити комплексний вплив на поліпшення стану пацієнтів.

Список використаних джерел

1. American Diabetes Association. Standards of Medical Care in Diabetes–2020. *Diabetes Care*. 2020. Supplement 1. Vol. 43. P. S1-S212.
2. Pouwer F. et al. Psychological Treatment of Patients with Diabetes and Emotional Problems. *Journal of Behavioral Medicine*. 2005. Vol. 28. № 7. P. 665-682.
3. Бурлачук Л. Ф. Психологія хвороби та інвалідності. Київ : Фенікс, 2003.
4. Горчакова Н. О. Психологічна готовність до хірургічного лікування : монографія. Київ : Наукова думка, 2015.

СЕКЦІЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

МЕДІАШКОЛА НА БАЗІ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ім. ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА – НОВА ФОРМА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Бойчук Ігор Васильович,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри журналістики

В «Конвенції ООН про права дитини» є теза на право дітей вільно висловлювати свої думки, шукати, одержувати і передавати інформацію та ідею будь-якого роду, незалежно від кордонів, в усній, письмовій формі, на вибір дитини. Особливого значення в нинішньому часі набула верифікація інформації з соціальних мереж. Цей метод наскільки інтегрувався в сучасне життя дітей і підлітків, що почасти складно навіть дорослому відрізнити достовірну інформацію від фейків [1].

Сучасні діти і підлітки мають активну громадянську позицію, хочуть впливати на ситуацію в житті не тільки класу, школи чи сім'ї, а й на життя міста, села, цілої країни. Особливого значення ця ситуація набула в часі війни на території України.

Чи не найактивніше реагувати на різноманітні події дає можливість професія журналіста. Популярність цієї професії вимагає не тільки вродженого таланту, а й постійної праці, потреби глибоких різнобічних знань, кваліфікованої підготовки з літератури, історії, права, знання рідної мови та іноземних мов.

А становлення майбутнього медійника може початися задовго до студентської аудиторії відповідної спеціальності – ще зі шкільних років. Цьому може якнайліпше слугувати створення юнкорівського руху, учнівських медіа шкіл.

Новизна даної програми полягає в тому, щоб не тільки поєднати теоретичні основи журналістики та літературної майстерності з практичними навиками учнів у написанні творів, а й на основі оповідань, народної творчості створювати оригінальні радіо, телевізійні сюжети, публіцистичні і, навіть, критичні твори. Розрахована така навчальна програма на гуртківців середнього та старшого шкільного віку (12–17 років) [2].

Мета програми такої Медіашколи – знайомство з журналістською термінологією і стандартами, з основоположними принципами журналістської діяльності, усвідомлення того, що майбутній журналіст зобов'язаний подавати інформацію, посиляючись на факти, походження яких він знає, в достовірності яких він не має сумнівів.

Актуальність програми з основ журналістики – це необхідність надання дітям і юнацтву розуміння сучасних засобів комунікації та інформації, опанування системи початкових медіазнань, уміння та навичок творчих пошуків та ідей. Учні повинні пізнати і зрозуміти високі ідеали і честь професії журналіста

і літератора, знайти правильний шлях для вивчення основ професії і її вдосконалення.

Процес опанування певної системи початкових медіазнань, умінь та навичок повинен стати для сучасного школяра цікавим, захоплюючим і доступним.

Саме тому мають бути присутні в навчальній програмі мовні ігри, моделювання ситуацій, тренінги, спілкування з цікавими професіоналами від журналістики, що може стати запорукою успіху в роботі гуртка. А, отже, - підготовки до вибору майбутньої професії.

Учні гуртка Медіашкола мають засвоїти спеціальні знання з основ журналістики та частково – літературознавства. Гуртківці повинні здобути певний професійний досвід: вміти проявляти комунікативну компетентність, креативність, набути навички написання і підготовки матеріалів для медіа, виробити свій індивідуальний стиль роботи. розвинути творчу уяву, художній смак, формувати уявлення про сучасну літературу і журналістику, як професії значимі у суспільстві, а також виховувати культуру поведінки та мовлення, усвідомити відчуття задоволення від процесу творчості.

Як певні підсумки роботи гуртка і контролю за результатами навчання, має бути участь в різноманітних конкурсах, творчі виступи, презентації. Важливим є написання матеріалів для медіа, видання збірок, портфоліо тощо.

Навчання в гуртку покликане приносити задоволення дітям, радість спілкування з відомими людьми.

Медіашкола, яка нині функціонує на базі кафедри журналістики ПНУ – спільний проект Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Міського центру дитячої та юнацької творчості Івано-Франківської міської ради.

Це справжній майданчик юних журналістів з числа учнів міста та студентів університету для спілкування, обміну знаннями, досвідом, ідеями, а також поглиблення знань та навичок роботи в різних жанрах медіа.

Метою діяльності Медіашколи є виявлення та стимулювання творчо обдарованої учнівської та студентської молоді, схильної до журналістської діяльності, сприяння її профорієнтації, стимулювання до прояву активної життєвої позиції, підтримка педагогів, які працюють із такими учнями.

Навчання проводяться цікаво, творчо і неформально на базі кафедри журналістики Прикарпатського національного університету, де зосереджений кадровий, науковий і педагогічний потенціал та створені необхідні матеріально-технічні умови.

Медіашкола – це і відбір обдарованої молоді, і поширення інформації про учнівське та студентське життя міста та регіону, зрештою і конкретна профорієнтаційна робота.

Щодень виходять в етер передачі студентського радіо, які можна слухати в проводовій трансляції в стінах університету і мережі Інтернет за покликанням: <http://stefanyk-fm.pnu.edu.ua/live>.

Щотижня силами юнкорів готуються розлогі радіопередачі про життя учнів та педагогів одного із ліцеїв Івано-Франківської територіальної громади. Їх відео звіти можна переглянути на сторінці Stefanyk FM мережі Facebook.

Вже у 2024 році у стінах Прикарпатського національного університету побували «делегації» ліцеїв номер 3, 4, 5, 6, 7. Угорницького та імені Івана Полюя.

Кілька разів на тиждень слухачів Медіашколи чекають аудиторні та практичні заняття в теле- і радіостудії, знімання сюжетів, фотосесії, записи інтерв'ю, екскурсії в редакційні колективи та спілкування із відомими медійниками та науковцями.

Завдяки грантовому проекту міжнародною організацією з міграції (МОМ) за фінансування уряду Республіки Корея Медіашколі надано професійну комп'ютерну відеотехніку, студійне світлове обладнання та обладнання для відеопроекції. Участь і перемога у грантовому конкурсі в рамках проекту «UK-Ukraine Twinning Initiative» дозволили придбати професійну фотовідеокамеру та штатив.

Повномасштабна російсько-українська війна внесла низку викликів і проблем, які довелося розв'язувати студентській телерадіостудії. Так, після оголошення повітряних тривог, коли студентам доводиться покидати восьмиповерховий гуманітарний корпус, ведучі радіо переходять у резервну студію в одному з укриттів, облаштовану зусиллями працівників кафедри журналістики, Центру інформаційних технологій, господарськими службами університету за сприяння факультету фізичної культури та спорту. [3].

Створення Медіашколи на базі навчально-виробничої лабораторії «Телерадіостудія» кафедри журналістики і подальший розвиток студентського медійного простору дали можливість залучити широке коло учнівської та студентської молоді з навчальних закладів міста та регіону до інформування та обговорення важливих подій і процесів сьогодення, участі молоді в суспільному житті, підготовки та розповсюдження власних матеріалів з різноманітної суспільно важливої тематики, проведення активної профорієнтаційної роботи.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Голуб Олена. Медіакомпас : путівник професійного журналіста Київ : Інститут Масової Інформації, 2016. 184 с.
3. Рене Дж. Каппон. Настанови журналістам. *Професійний poradnik*. Київ : Видавничий дім, 2005. 112 с.

ІКОНОТРОП «ТІЛО» У ЖІНОЧІЙ ПОСТМОДЕРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Васильків Галина,
аспірантка, факультет філології

Не можна стверджувати, що безпосереднє дослідження феномену тілесності є новою проблемою. Відомо, що у всіх епохах, починаючи від античності

до нашого часу, існувало певне трактування та осмислення людського тіла. Здебільшого ця проблема формувалась як наявність вибору між «низьким» тілом і високою альтернативою – душею [1, с. 43]. Тож, усвідомлення тіла у філософській парадигмі впродовж історичного розвитку людства можемо характеризувати як неоднорідне. В цьому контексті дослідниця О. Вербицька трактує процес осмислення тіла як такий, що «складається як з періодичних спроб відновлення статусу тілесності, так із послідовних намагань усунути тілесність з філософського кола питань» [2, с. 120]. Щодо дослідження тілесного в літературі, слід зазначити, що ««тіло» як метафора, вишуканий «іконотроп» має здавна особливий статус, вишукану метафізичну резонансність..., що відкривають простір для глибоких метафізичних інтерпретацій» [5, с. 188]. Проте в рамках художнього твору тілесність не зовсім ідентична тілу, вона «ширша» і «більша» за тіло [1, с. 44]. Існування на перетині природного та соціокультурного спричиняє модифікації тіла і зміни у сприйнятті та розмежуванні тіла та тілесності, що знаходить віддзеркалення в художній літературі. В структурі твору тіло людини стає предметом естетичного бачення автором та отримує певну образну інтерпретацію, тобто перетворення в категорію «тілесності» [4, с. 37]. У сучасному техногенному світі спостерігаємо значні метаморфози у ставленні та сприйнятті тіла жінки, виходу жінок із «тіні», поширення феміністичного впливу на різні площини людського існування. І ці позитивні тенденції багато в чому завдячують саме літературі, а радше появі постаті жінки в літературі та зародженню феміністичного дискурсу.

Іконотропія жіночого тіла в літературі, на нашу думку, заслуговує окремої уваги, адже зважаючи на минуле суспільства, ключовою в феміністичній літературі є саме проблема жіночої тілесності. Мусимо зазначити, що вона все ще залишається дискусійною і невирішеною, тому і є однією з ключових у сучасному жіночому дискурсі. Стать – невід’ємна ознака тіла, ознака, яка позначає межу між тілом і безформною матерією [3, 235]. Відома філософиня та теоретикня фемінізму ХХ століття Гелен Сіксу в есе «Сміх Медузи» пояснює тогочасну відсутність жінок в літературі наративом «жінки – це тіло». «Нас відсторонили від наших тіл, сором’язливо навчили ігнорувати їх, змусили задихатись у сором’язливій сексуальній цнотливості... Чому так мало текстів? Тому що ще надто мало жінок відвоювали своє тіло» [6, с. 490]. У своїх напрацюваннях Г. Сіксу розвиває стратегію «жіночого письма», в основу якого покладене саме жіноче тіло. Адже в патріархальному суспільстві, як зазначає письменниця, жінка сприймалась лише певною видозміною чоловічого тіла. Феміністична програма Г. Сіксу для письменства відкидає стратегії, які полягають лише в протистоянні чоловічим моделям дискурсу. Замість цього філософиня використовує стратегії відмінності, завдяки яким жінки можуть не просто перебувати в опозиції, а створити власну історію та модель письма. Також письменниця виділяє ще один елемент, який перешкоджає повноцінному жіночому письму, - це віра суспільства в жіночу провину, яка теж пов’язана із тілом. Оскільки жіноче тіло підсвідомо викликає неконтрольовані бажання, суспільство цензурує їх, обмежуючи жіноче вираження свого тіла. Це вкотре доводить відстороненість природи жіночого тіла в суспільстві, що вилилось в феміністичній літературі шляхом видозміни іконотропних засобів при зображенні жіночого тіла.

Отже, іконотропізм тіла в сучасному феміністичному дискурсі характеризується, найперше, виокремленням проблеми саме жіночого тіла, прагненням відкинути, нав'язану раніше «німоту» щодо тілесності жінки, намірами найменувати жіночі органи, процеси, притаманні лише жіночому тілу, та елементи тілесного без евфемізації і відсторонення, яке було донедавна нав'язане під гнітом заборонених асоціації. Також можна виділити прагнення представниць жіночої літератури вирішити проблему «власного простору» жінки, де вона може відчувати себе захищеною як зовнішньо, так і душею, де її тіло має стати комфортним гармонійним середовищем для неї, яким жінка може розпоряджатись самостійно, що позначилось в літературі на кореляції візуального зображення жіночого тіла та жіночого простору.

Список використаних джерел

1. Бондар К. Теоретико-методологічні підходи до розгляду феномену тілесності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського* : збірник наукових праць. Серія: Психологічні науки. 2013. № 2. Вип. 10. С. 42-45.

2. Вербицька О. Постмодернізм як дискурсивна парадигма розуміння тілесності. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2012. № 4 (2). С. 117-122.

3. Галета О. Незнайоме тіло сучасної української прози: жіноча література від Василя Габора. *Парадигма* : зб. наукових праць. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. Вип. 6. С. 234-266.

4. Галуцьких І. Семантико-когнітивні аспекти образної інтерпретації ТІЛА ПІД ВЛАДОЮ в англійській художній прозі постмодернізму (на матеріалі тексту роману Дж. Фаулза «The Collector»). *Записки з романо-германської філології*. 2014. Вип. 1 (32). С. 35-44.

5. Солецький О. Тілесний іконотропізм Василя Стефаника. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2022. № 16 (63). С. 187-196.

6. Sixous H. The laughter of the jellyfish. Citations by book: Anthology of world literary and critical thought XX c. Lviv : Litopys, 1996. P. 516.

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Глійчук Ірина Володимирівна,

PhD з лінгвістики та прикладної лінгвістики (китайська мова),
доцентка кафедри загального та германського мовознавства

Дане дослідження не лише відкриває мовні тонкощі та культурні нюанси, властиві перекладу, але й підкреслює глибокий вплив літератури на культурне спілкування та сприйняття.

Дослідження Чен Сюемей знайомить з інтерактивною динамікою онлайн-літературних перекладів. Дослідження Чен Сюемей «Павутиння Шарлотти», пе-

рекладене Сяо Мао, висвітлює активну участь читачів у форумах в інтернеті [6]. Ця взаємодія підкреслює роль цифрової ери у створенні інтерактивного простору, де акт читання перевищує самотнє споживання, перетворюючись на колективний діалог, який збагачує навчальний досвід.

Дослідження Хе Фанга про творчість Мо Яна в контексті культурної трансформації розширює наше розуміння сили літератури [3]. Наративи Мо Яня, через їх переклад, діють як канали для глобальної аудиторії, щоб зрозуміти суть китайської культури, висвітлюючи трансформаційну здатність літератури згуртувати культурні розриви та сприяти глобальному розумінню.

У аналізі, представленому Хуан Дзяліном, англійський переклад «Подорож на Захід» розглядається під мікроскопом, висвітлюючи поширення китайської класичної культури по всьому світу [4]. Робота Хуана відкриває стратегії, які перекладачі використовують для навігації у складній взаємодії вірності оригінальному матеріалу та доступності для глобальних аудиторій, тим самим сприяючи глобальному поширенню китайської культури.

Огляд Рен Фенглі англійського перекладу «Шіцзін» з перспективи, глибоко вкоріненої в китайську поетичну культуру, підкреслює витончений підхід, необхідний у перекладі [1]. Цей аналіз не лише виводить на передній план виклики, з якими стикаються при перекладі китайської поезії, але й демонструє багату палітру китайської літературної традиції та її глобальне відлуння.

Спираючись на ці фундаментальні дослідження, нам відкриваються нові горизонти в галузі перекладознавства та дидактики. Наше дослідження має на меті проаналізувати, які дидактичні методи в перекладах художніх творів допомагають студентам швидше інтегрувати в китайську культуру, а також дослідити, як вибір літературних творів для перекладу впливає на сприйняття студентів китайської культури. Дане дослідження дає можливість оцінити глибокі зв'язки між літературою як людською спадщиною і лінгвістичною різноманітністю та сприйняттям людини.

Існує безліч методів навчання китайської мови, проте переклад художніх творів може бути одним із найбільш ефективних та захопливих. У нашій доповіді ми хочемо зосередитися на дидактичних аспектах цього підходу та його важливості для студентів.

1. Роль художніх творів у вивченні китайської мови.

Художня література відображає культурні, історичні та соціальні контексти країни. Використання художніх творів у вивченні китайської мови дозволяє студентам отримати глибше розуміння китайської культури та менталітету. Крім того, це збагачує їх мовленнєві навички, оскільки художня література містить різноманітні стилі та вирази.

2. Методи навчання через переклад художніх творів.

Під час вивчення китайської мови через художні тексти, викладачі можуть застосовувати різноманітні методи, такі як групові дискусії, аналіз тексту, творчі завдання тощо. Ці методи сприяють активному залученню студентів та стимулюють їх до креативного мислення.

3. Переваги та виклики використання художніх творів у навчанні.

Переваги цього підходу включають розвиток мовленнєвих навичок, підвищення мотивації студентів, а також поглиблення їх розуміння культурного

контексту. Проте, важливо враховувати складність перекладу художніх текстів та необхідність високого рівня мовної компетентності.

Висновки: хочемо підкреслити, що використання художніх творів у вивченні китайської мови може бути надзвичайно корисним та захоплюючим досвідом для студентів. Важливо враховувати різноманітні дидактичні підходи та стимулювати активну участь студентів у процесі навчання.

Ще раз зробимо наголос на важливості вибору творів. Вибір літературних творів для перекладу є дуже важливим для формування культурних перцепцій у студентів. Через дану призму перекладених художніх творів студенти зможуть відчувати досвід китайського народу, його мудрість та емоції. Цей підхід до перекладу не лише допоможе подолати мовні прогалини, але й створить глибокі емпатійні зв'язки між культурами, підкреслюючи універсальні теми, які об'єднують людство.

На завершення, колективна робота вчених, про яких ми сьогодні згадували, служить міцним фундаментом для подальших досліджень у дидактичних і культурних аспектах перекладу художніх текстів, адже трансформаційна сила перекладу є інструментом культурного обміну, розуміння та єдності.

Список використаних джерел

1. Feng (Robin) Wang, Philippe Humblé, Wen Chen. A Bibliometric Analysis of Translation Studies: A Case Study on Chinese Canon. *The Journey to the West*[J]. SAGE Open, 2019, 9 (4).

2. Yu Chengfa, Zheng Jianwei. A study on the Overseas Dissemination of English translation of Journey to the West based on reader feedback [J]. *Journal of Social Sciences*, Hunan Normal University, 2021, 50 (06): 83-89.

3. Fang He. The Influence of Mo Yan's Fiction Translation on Chinese Cultural Communication under the Background of Cultural Transition. 2019. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Influence-of-Mo-Yan's-Fiction-Translation-on-of-He/c6c3b482f0690099009049e8b012d954b7ca1b13>.

4. Jialing Huang. Research on the Dissemination and Influence of the English Translations. *Journey to the West*. 2024. URL: <https://wepub.org/index.php/TSSSEHR/article/view/689>.

5. Science-Social Science; Findings from Jilin University Reveals New Findings on Social Science. *A Bibliometric Analysis of Translation Studies: A Case Study on Chinese Canon. Journey to the West*) [J]. Science Letter, 2020. URL: (https://www.researchgate.net/publication/337891740_A_Bibliometric_Analysis_of_Translation_Studies_A_Case_Study_on_Chinese_Canon_The_Journey_to_the_West).

6. Xuemei Chen. Interactive reception of online literary translation: the translator-readers dynamics in a discussion forum, 2023. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0907676X.2022.2030375>.

ЗАГОЛОВОК І ЙОГО РОЛЬ У СПРИЙНЯТТІ ІНФОРМАЦІЇ

Копистинська Ірина Михайлівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри журналістики

Прочитання будь-якої публікації в друкованих та онлайн медіа починається із заголовку. Теоретики та практики журналістики стверджують, що значний відсоток аудиторії обмежується лише прочитанням заголовків, не вникаючи у подальший текст. Надто, коли йдеться про онлайн медіа та стрічку новин у соцмережах. Журналістикознавиця Діана Дуцик каже, що «за різними дослідженнями, від 60 до 80% людей читають лише заголовки та не дочитують новину до кінця» [3]. З цим варто повністю погодитися.

Тому у заголовках, особливо в новинних жанрах, важливо дотримуватися стандартів точності та достовірності. І, звісно, правил синтаксису та пунктуації. Нехтування такими параметрами призводить до низки порушень.

Серед них можна виокремити такі найголовніші:

1. Неправильне трактування інформації
2. Маніпуляції

І те, й інше призводить до введення в оману читача.

Розглянемо кілька показових прикладів. В окремих медіа України прижилася недолуга конструкція заголовків, коли після факту через тире подають джерело інформації. При цьому нехтуючи логікою синтаксичної побудови речення, а також порушуючи пунктуацію. Про небезпеку таких заголовкових конструкцій пише Отар Довженко у публікації «У Васі нова дружина – Коля» [1].

Оскільки інститут літературного редагування та коректура фактично сьогодні знищений, то маємо от такі заголовки:

«У Трампа з'явилася конкурентка на виборах – Тетяна Ворожко» [11]. При цьому Тетяна Ворожко – це авторка цього подкасту про конкуренцію Трампу. Однак із заголовку люди прочитають зовсім інше: саме Тетяна є цією конкуренткою.

Це не єдиний такий заголовок на Radio NV. Ще один заголовок, який поширив у себе у мережі Facebook Отар Довженко [2], робить із відомого політика Олесь Донія – стукача. Вдумаймося: «Він був радикальнішим ніж Чорновіл. У нас був один стукач на двох – Олесь Доній [12]. А насправді це була рмова з О. Донієм про покійного С. Хмару.

Наступний заголовок такого ж стибу: «Найбільша біда української освіти – Ігор Лікарчук» на Освітньому порталі, який пізніше замінили. Після того, як Ігор Лікарчук опублікував у себе на ФБ-сторінці скрін цього заголовку, на порталі відредагували назву на «Найбільша біда української освіти: не можна кожен рік змінювати правила гри – Ігор Лікарчук» [8]. Наразі на ФБ-сторінці пана Лікарчука цей пост відсутній, оскільки був поширений тільки для друзів. Однак скрін публікації можна знайти у коментарі до допису Отара Довженка [2].

Отож нашим медіа потрібно відходити від практики використання таких недолугих заголовків. Або ж, принаймні, правильно розставляти пунктуацію. Перед тире ставити кому, і тоді все буде сприйматися по-іншому.

Також розглянемо маніпулятивні заголовки, які, порушуючи стандарти повноти та достовірності, вводять читачів в оману.

«Аварія на Хмельницькій атомній електростанції: що має бути в домашній аптечці» – під таким заголовком вийшла новина на Суспільному. Хмельницький 5 липня 2023 року [6].

Заголовок шокує і дає інформацію про нібито вибух на Хмельницькій АЕС як доконаний факт. При цьому вже у тексті новини дізнаємося, що це пооди, як укомплектувати аптечку на випадок аварії. Однак, читач отримує ствердну інформацію, що аварія трапилася. Тобто у такому заголовку простежується психологічний вплив та гра на емоціях цільової аудиторії.

Новину саме з таким маніпулятивним заголовком зустрічаємо як перепост на news.meta.ua з покликання на сайт Суспільного. Очевидно, що Суспільне потім змінило заголовок, адже при покликанні на сайт вже зустрічаємо коректний заголовок – «Що має бути в домашній аптечці хмельничан у випадку аварії на АЕС» [10].

Ось ще один показовий приклад маніпуляції у заголовках. Порівняймо три заголовки «На Прикарпатті лікарні надаватимуть допомогу чоловікам лише з дозволу військкоматів» [7], «Тимчасово: на Прикарпатті ТЦК заборонив лікарям госпіталізувати призовників без погодження (ВІДЕО)» [9] та «На Прикарпатті призупинять планову госпіталізацію військовозобов'язаних без згоди ТЦК: пояснення» [4]. Останній серед них містить точну та достовірну інформацію. Цей заголовок повідомляє про призупинення саме планових госпіталізацій і тільки для військовозобов'язаних.

У першому ж заголовку пропущене слово «планову» (допомогу. – *І. К.*) і замість військовозобов'язаних вживається чоловікам. Це прочитується як те, що взагалі не лікуватимуть усіх чоловіків області.

У другому заголовку слово військовозобов'язані замінили на призовників, а це, погодьмося, – різні речі. Також у такій назві вказують, що саме ТЦК та СП заборонили госпіталізацію. Однак до повноваження цієї структури такі заборони не входять.

Це маніпулятивні заголовки, які, перекручуючи інформацію, дають читачам хибне уявлення про те, що відбувається.

Не будемо вдаватися до подробиць самого інформаційного приводу до написання новин. Адже у всіх публікаціях з вказаними заголовками, журналісти не до кінця розібралися у ситуації і таким чином порушили стандарти і принципи роботи журналіста. Детальніше авторка дослідила цю проблему у публікації «Порушення стандартів і маніпуляції у заголовках у матеріалах українських медіа про мобілізацію», яка вийшла друком у фаховому виданні «Український інформаційний простір» [5]. У даному випадку нас цікавить смислове сприйняття заголовків.

Як висновок зазначимо, що підготовка заголовка – це не менш клопітка робота, аніж робота над самим текстом публікації. Вдумливе та виважене ставлення до цієї роботи допоможе уникнути неправильного трактування та маніпуляцій читачами.

Список використаних джерел

1. Довженко О. У Васі нова дружина – Коля. 2023. 29 липня. URL: https://www.facebook.com/otardovzhenko/posts/pfbid0yYTVtECKZJQpnoGMDMQGtM67XYnbMrsztezEUdo1oYtsqBzvBeY8XTK9qQzjM9GWl?locale=uk_UA.
2. Довженко О. Я не знаю... 2024. 22 лютого. URL: https://www.facebook.com/otardovzhenko?locale=uk_UA.
3. Дуцик Д. Як правило, за сенсаційними заголовками немає новин. *Громадське радіо*. 2022. 17 лютого. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/detoks/yak-pravylo-za-sensatsiynumu-zaholovkamy-nemaie-novyn-diana-dutsyk>.
4. На Прикарпатті призупинять планову госпіталізацію військовозобов'язаних без згоди ТЦК : пояснення. *Інформатор Коломия*. 2023. 19 червня. URL: <https://if.informator.ua/2023/06/19/na-prykarpatti-pryzupynyat-planovu-gospitalizacziyu-vijskovo-zobov'yazanyh-bez-zgody-tczk-ro-yasnennya/>.
5. Копистинська І. Порушення стандартів і маніпуляції в заголовках у матеріалах українських медіа про мобілізацію. *Український інформаційний простір*. 2024. № 1(13). 74-90. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(13\).2024.300830](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(13).2024.300830).
6. Аварія на Хмельницькій атомній електростанції: що має бути в домашній аптечці. *МЕТА*. 2023. 5 липня. URL: <https://news.meta.ua/uk/news/avariia-na-khmelnitskii-atomnii-elektrostantsiji-shcho-mae-butiv-domashnii-aptechtsi-3827455/>.
7. Мигаль М. На Прикарпатті лікарні надаватимуть допомогу чоловікам лише з дозволу військкоматів. *Главком*. 2023. 20 червня. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/na-ivano-frankivshchini-medichni-ustanovi-nadavatimut-dopomohu-cholovikam-z-dozvolu-vijskkomativ-935914.html>.
8. Найбільша біда української освіти: не можна кожен рік змінювати правила гри – Ігор Лікарчук. *Освітній портал*. 2020. 5 листопада. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/naybil-sha-bida-ukrayins-ko-yi-osviti---gor-likarchuk>.
9. Тимчасово: на Прикарпатті ТЦК заборонив лікарням госпіталізовувати призовників без погодження (ВІДЕО). *Фіртка*. 2023. 21 червня. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/timchasovo-na-prikarpatti-ttsk-zaboroniv-likarniam-gospitalizovuvati-prizovnikiv-bez-pogodzhennia-video>.
10. Шевчук К. Що має бути в домашній аптечці хмельничан у випадку аварії на АЕС. *Суспільне*. 2023. 5 липня. URL: <https://suspilne.media/521261-avaria-na-hmelnickij-atomnij-elektrostantsii-so-mae-butiv-domashnij-aptechci/>.
11. Radio NV (2024, 10 січня). *У Трампа з'явилася конкурентка на виборах - Тетяна Ворожко*. URL: <https://podcasts.nv.ua/episode/28082.html>
12. Він був радикальнішим ніж Чорновіл. У нас був один стукач на двох – Олесь Доній *Radio NV*. 2024, 22 лютого. URL: <https://podcasts.nv.ua/episode/29268.html>.

ПІДВИЩЕННЯ МАЙСТЕРНОСТІ ВОЛОДІННЯ КИТАЙСЬКИМИ ІЄРОГЛІФАМИ: ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМАНТИЧНОГО ГРУПУВАННЯ З КОМПОНЕНТАМИ ІЄРОГЛІФІВ

Кулага Діана Євгеніївна,
асистентка кафедри загального
та германського мовознавства

Майстерність у володінні китайськими ієрогліфами вважається важливою навичкою для тих, хто вивчає китайську мову та культуру. Однак, навчитися розуміти та використовувати десятки тисяч ієрогліфів може бути викликом. У цій статті ми досліджуємо підходи до підвищення майстерності володіння китайськими ієрогліфами через використання семантичного групування за їх компонентами.

Китайські ієрогліфи складаються з різних компонентів, які мають свої власні значення та роль в формуванні сенсу та звучання кожного ієрогліфа. Семантичне групування використовує цю ідею, аналізуючи спільні семантичні компоненти між різними ієрогліфами та групуючи їх за значенням.

Наприклад, розглянемо ієрогліфи «木» (дерево) та «林» (ліс). Обидва містять компонент «木», що вказує на те, що їх значення пов'язане з деревом або лісом. Розуміння компонентів допомагає розширити словниковий запас та сприяє легшому запам'ятовуванню ієрогліфів.

Одним із ефективних методів вдосконалення майстерності володіння китайськими ієрогліфами є систематичне вивчення їхніх компонентів та використання семантичного групування. Це допомагає студентам розуміти внутрішню структуру ієрогліфів та швидше запам'ятовувати їх.

Під час вивчення нових ієрогліфів студентам рекомендується звертати увагу на компоненти кожного ієрогліфа та спільні семантичні зв'язки між ними та іншими ієрогліфами. Використання карток зі словами, групові вправи та інші методи можуть полегшити процес навчання.

За допомогою вивчення зв'язків між компонентом та його контекстуальними застосуваннями студенти можуть не лише зміцнити своє розуміння, але й без зусиль освоїти та збільшити всі словниковий запас, сприяючи глибшому зв'язку з багатством китайської мови. Цей метод пропонує структурований підхід для вивчення китайських ієрогліфів, що дозволяє студентам зрозуміти складнощі китайських ієрогліфів та прискорити їх вдосконалення до високого лінгвістичного рівня та розширення словникового запасу.

Давайте згрупуємо та дослідимо, чому символ 手 (shǒu), що означає «рука», є частиною кожного з наведених слів:

Дії, пов'язані з руками: 1) 动手 (dòngshǒu) – бити: 动 (dòng) означає «рухатися» або «діяти», а 手 (shǒu) вказує на дію з використанням руки, а саме на фізичний рух або удар; 2) 手法 (shǒufǎ) – техніка: 手 (shǒu) означає «рука», а

法 (fǎ) означає «метод» або «закон». Разом це вказує на навичку або метод, виконаний руками, що вказує на техніку.

Професії та ролі: 1) 手下 (shǒuxià) - підлеглі: 手 (shǒu) посилається на руку, а 下 (xià) означає «нижче» або «під». Разом вони метафорично представляють тих, хто знаходиться під чийось керівництвом або командою; 2) 助手 (zhùshǒu) – асистент: 助 (zhù) означає «допомога», а 手 (shǒu) позначає руку. Разом вони позначають особу, яка допомагає з виконанням завдань.

Комунікація та технології: 手机 (shǒujī) – мобільний телефон: 手 (shǒu) означає «рука», а 机 (jī) означає «машину» або «пристрій». Разом це позначає пристрій, який тримається в руках, тобто мобільний або клітинний телефон.

Медичні терміни: 手术 (shǒushù) – операція: 手 (shǒu) означає «рука», а 术 (shù) означає «техніка» або «вміння». Разом це позначає технічну або вправну процедуру, виконану руками.

Семантичне групування з компонентами ієрогліфів є корисним підходом для підвищення майстерності володіння китайськими ієрогліфами. Шляхом аналізу спільних семантичних зв'язків та компонентів, студенти можуть ефективніше вивчати нові ієрогліфи та розширювати свій словниковий запас. Цей підхід може бути особливо корисним для тих, хто має труднощі у запам'ятовуванні великої кількості ієрогліфів.

Список використаних джерел

1. Wang D. The Strategy of Teaching Chinese Characters in A Context of Chinese Character Components. *Overseas English*. 2016. № 5 (10). P. 76-79.
2. Liu Y. Teaching Chinese Characters: The Analysis and Application of Component Teaching. *Journal of Anhui University of Technology (Social Sciences Edition)*. 2018. № 3 (3). P. 123-126.
3. Chen H., Chen X. A Study on Teaching Strategies of Chinese Characters for Foreign Students Based on Components. *Journal of Chongqing College of Humanities and Science*. 2019. № 18 (6). P.143-147.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАВНИЦТВА

Марчук Ганна Іванівна,
професорка кафедри журналістики

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім розвитком видавничої сфери. Друкована продукція як товар вимагає своєрідних засобів та новаційних підходів щодо популяризації її на ринку для того, щоб задовільнити і духовні, і інформаційні потреби суспільства. Все це визначає об'єктивність застосування такого виду професійної діяльності як книговидавничий маркетинг. Відсутність належних науково-обґрунтованих методичних підходів щодо розробки та аналізу основних елементів комплексу маркетингу в цій сфері підтверджує необхідність, новизну та актуальність цього дослідження. Оскільки, ухвалене Вер-

ховною Радою рішення про затвердження Державного бюджету України на наступний рік показує, що бюджет Українського інституту книги як державної установи, яка опікується питаннями книговидавання, книгорозповсюдження і всім спектром книжковим, збільшено у понад 5 разів, питання забезпечення громадян у потребі читати сьогодні справді є актуальним [1].

В Україні є багато видавництв, які випускають якісну продукцію, однак не мають достатньої популярності через те, що перш ніж вийти на ринок, маркетинговий відділ не провів аналіз читацької аудиторії, характеру конкуренції, не з'ясував читацькі потреби, не визначив цілі або ж неправильно розподілив кошти. Надзвичайно важливо розуміти, що українським видавництвам необхідно регулярно проводити роботу з маркетологами, аби бути самодостатніми та конкурентоспроможними не тільки на вітчизняному ринку, а й в усьому світі. Однак поки далеко не всі видавництва можуть похизуватися сильними комунікаційними стратегіями, які максимально реалізують їхню ринкову силу і забезпечують досягнення цілей.

Маркетингова комунікаційна політика – це дії організації, спрямовані на забезпечення взаємодії з усіма суб'єктами маркетингової системи з метою задоволення потреб споживачів і отримання прибутку. Вона охоплює як міжособові, так і безособові комунікації. Міжособові комунікації відбуваються у процесі формування персоналу, його мотивування, навчання, роботи з потенційними споживачами, контролю результатів. А процес просування видавничого продукту пов'язаний і з міжособовими комунікаціями (наприклад, персональний продаж), і з безособовими, прикладом яких може слугувати рекламна комунікація.

Маркетингові комунікації і цілі комунікаційної політики можна поділити на дві групи:

- комунікації з метою створення видавничого продукту, який буде користуватися попитом на ринку;
- комунікації з метою просування видавничого продукту.

У першому випадку комунікаційні зв'язки зі споживачами, посередниками, іншими суб'єктами процесу маркетингової комунікації мають на меті пошук ідей нового видавничого продукту, перевірку концепції, тестування нового продукту, виведення його на ринок, забезпечення комерційного успіху. У другому ж – маркетингова комунікація розглядається в контексті просування видавничого продукту [2].

Кодування – це представлення ідеї комунікації, яка передає адресатові інформацію у формі текстів, символів та образів.

Звернення – це інформація, адресована цільовій аудиторії, представлена у формі набору символів. При формуванні звернень використовуються вербальні і невербальні форми комунікації. Це може бути рекламний ролик, звернення.

Існують чотири причини, які змушують потенційного споживача звернути увагу на інформаційне повідомлення: бажання отримати корисну інформацію, бажання отримати інформацію, яка б підтвердила їхню власну думку, бажання отримати стимулюючу інформацію або бажання отримати цікаву інформацію. А от сам зворотний зв'язок можна назвати частиною зворотної

реакції на маркетингові комунікації, яку отримувач доводить до відома відправника [3].

Кожен із вище зазначених елементів за своєю суттю є засобом комунікації. Отже, знання суті процесу комунікації дає змогу зрозуміти, як саме комплекс просування впливає на споживачів.

Завданням маркетингової політики комунікацій є:

- створення престижного іміджу виробника та його товарів;
- інформування потенційних споживачів про товари, ціни, особливості застосування товарів, переваги пропонованих виробником товарів над товарами його конкурентів тощо;
- пропонування від імені виробника нових товарів, послуг, ідей;
- утримання популярності товарів, які вже певний час перебувають на ринку;
- надання споживачам або посередникам інформації про умови стимулювання збуту товару;
- розроблення заходів маркетингових комунікацій, які б переконали споживачів купувати товари саме цього виробника;
- забезпечення зворотного зв'язку з споживачем для визначення ставлення до виробника і його товарів [4, с. 98].

Основу ефективності комунікаційних рішень складають наступні функціональні складові:

- Інформація – керівництво підприємства інформує цільові групи аудиторій про існування певних товарів або послуг і пояснює їх призначення, що особливо важливо для нових товарів.

- Переконання – особливо актуальне при формуванні сприятливого відношення аудиторії до підприємства, компанії і її торгових марок, а також здійсненні покупок.

- Створення іміджу – на деяких ринках, створених шляхом маркетингових комунікацій, імідж підприємства чи компанії – єдина й основна відмінність між торговими марками, єдиний спосіб диференціації торгових марок споживачами.

- Підкріплення – основна частина звернення, спрямована не стільки на приваблення нових покупців, скільки на переконання вже наявних споживачів в тому, що купуючи товар даного виробника, вони зробили правильний вибір.

- Особистий досвід покупців і їхні відгуки про товар – головна складова, яка має вирішальне значення для аналізу зворотного зв'язку [4, с. 100].

Серед них провідними засобом маркетингових комунікацій є реклама, що посідає особливе місце в комунікаційній політиці. Вона призначена для розв'язання складних завдань у реалізації маркетингової діяльності – формувати і стимулювати попит. Важливою складовою частиною комунікаційної політики видавництва є виставки та ярмарки. Це форма організації взаємозв'язків між виробниками та покупцями в місцях показу їхніх товарів на спеціально організованих для цього демонстраціях. Ці покази, як правило, не є постійними. Вони влаштовуються на визначений час у конкретному місці [5; с. 26].

Маркетинговий план – це всеосяжний проєкт, який описує рекламні та маркетингові зусилля. У нього входить опис поточної позиції бізнесу, маркетинг-міксу, який бізнес використовуватиме для досягнення своїх цілей та об-

говорення цільового ринку. Створення такого виду плану починається з виявлення потреб споживачів шляхом дослідження ринку та того, як бізнес може задовольнити ці потреби. Він включає такі процеси, як: аналіз ситуації на ринку, бюджетування, прогнози продажів, стратегії та прогнозовану фінансову звітність. Маркетинговий план також можна охарактеризувати як техніку, яка допомагає бізнесу прийняти рішення про найкраще використання своїх ресурсів для досягнення корпоративних цілей [6]. Він може містити повний аналіз сильних і слабких сторін компанії. Цей процес називають SWOT-аналізом:

- сильні сторони (Strengths) – переваги підприємства чи організації;
- слабкі сторони (Weaknesses) – недоліки організації;
- можливості (Opportunities) – чинники зовнішнього середовища, використання яких створить переваги для організації на ринку;
- загрози (Threats) – чинники, що можуть погіршити становище організації на ринку.

Застосування SWOT-аналізу дає змогу систематизувати всю наявну інформацію.

Висновки. Оптимізація роботи книготоргового підприємства передбачає необхідність управління його маркетинговою діяльністю, яке базується на вивченні книжкового ринку, його сегментації, плануванні, а також розробці комплексу маркетингу з урахуванням його особливостей. Не тільки великі видавництва потребують проведення комплексу маркетингових дій, але і дрібні підприємства також повинні провести подібні заходи для виживання в конкурентному середовищі. Тільки грамотне вивчення усіх цих аспектів допоможе видавцям розширити популяризацію своїх книг в Україні.

Список використаних джерел

1. Бюджет Українського інституту книги зросте у понад п'ять разів – 9 листопада 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3784821-budzet-ukrainskogo-institutu-knigi-zroste-u-ponad-pat-raziv-karandeev.html>.
2. Грет Г. П., Міненко Д. І. Вплив комунікаційної політики на діяльність видавництва. *Поліграфія і видавнича справа*. 2012. № 1 (57). С. 38–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pivs_2012_1_7.
3. Лук'янець Т. І. Маркетингова політика комунікацій : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : КНЕУ. 2003. 524 с.
4. Буряк П. Ю., Карпінський Б. А., Карпова Я. Ю. Маркетинг : навч. посіб. Львів : Професіонал. 2008. 318 с.
5. Маркетинг: бакалаврський курс : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. С. М. Ілляшенка. Суми : Університетська книга. 2009. 134 с.
6. MediaSapiens. (2016, 27 квітня). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)*. Детектор медіа. URL: <https://cutt.ly/iV7VHc7>.

ПОЛІТИКО-НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Марчук Наталія Василівна,
кандидатка політичних наук, доцентка

Актуальність дослідження. Ера інформаційного суспільства характеризується стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, за допомогою яких відбувається генерування, обробка, зберігання та поширення інформації. Інформаційні технології невпинно вдосконалюються і швидкими темпами впроваджуються в усі сфери життя суспільства. В цьому контексті інформаційна політика постає як один із найважливіших напрямків державної політики, оскільки може стати інструментом політичного впливу задля досягнення політичних цілей. Європейський Союз базується на виробленні єдиної політики для країн-членів, яка відповідає сучасним викликам, а також враховує найактуальніші тенденції, національні особливості і глобальний контекст. Спільна інформаційна політика країн-членів ЄС ґрунтується на широкій нормативно-правовій базі, яка постійно оновлюється та доповнюється відповідно до сучасних викликів.

Мета нашого дослідження – дослідити особливості політико-нормативного регулювання інформаційної політики країн Європейського Союзу в сучасний період.

Фундаментом інформаційної політики ЄС стала доктрина європейського інформаційного суспільства, яка була проголошена в доповіді «Європа та глобальне інформаційне суспільство. Рекомендації Європейській Раді ЄС» (Доповідь Мартіна Бангеманна, Брюссель, 1994 р). Проголошені доктрина попонує зміну традиційних підходів, що полягає у перенесенні акцентів з геополітики на технополітику (інформатику). Політика у цій сфері реалізується в рамках компетенції міжнародних регіональних організацій, які вирішують весь комплекс політичних, економічних і соціальних проблем європейських країн. Також визначено, що інформаційне та комунікаційне середовища впливають на структуру європейської спільноти і відповідну систему цінностей, визначають політичні пріоритети європейських країн, європейську інформаційну політику, формують стратегію спільної європейської інформаційної спадщини. [4]

У 1995 році була заснована програма PRINCE – Programme prioritaire d'information au citoyen europeen, яка лягла в основу розвитку спільної інформаційної політики ЄС. Важливим є те, що прийнята Європейський парламентом програма PRINCE передбачала фінансові ресурси, які Єврокомісія направила на інформаційні кампанії для популяризації європейських ініціатив та просвітницької роботи. Ця програма об'єднала зусилля Європарламенту, Єврокомісії, Ради ЄС і національних урядів для інформування громадськості та вироблення спільної інформаційної політики.

Важливою для розвитку інформаційної політики Європейського Союзу стало прийняття документа Стратегія «Європа 2020» (Europe 2020 Strategy), який, серед інших питань, містив «Цифровий порядок денний для Європи» (Digital Agenda for Europe). Зокрема, задекларовано використання потенціалу

інформаційно-комунікаційних технологій для стимулювання інновацій, економічного зростання і прогресу. У 2021 році ця стратегія була доповнена цифровим компасом на 2030 рік, який детально описує цифрові цілі ЄС на найближче десятиліття [1].

Окремим напрямком становлення інформаційної політики ЄС є чітке формування комунікаційної стратегії. Договори ЄС не містять конкретних положень щодо комунікаційної політики. Проте, Хартія основних прав Європейського Союзу, яка є обов'язковою згідно з Лісабонським договором, має такий самий правовий статус, як і Договори. Хартія надає всім інституціям ЄС базу для об'єднання досягнень ЄС із основними цінностями ЄС під час комунікації з громадськістю. Відповідні положення у Хартії містяться у Статті 11 (право на інформацію та свободу вираження поглядів, а також свободу та різноманітність медіа), Статті 41 (право бути почутим та право на доступ до документів, що стосуються вас), Статті 42 (право доступу до документів інституцій ЄС) та Статті 44 (право на звернення) [2].

Через відсутність окремої правової основи для комунікаційної політики в Договорі про функціонування Європейського Союзу (Treaty on European Union) комунікаційна політика підпадає під дію ст. 352, яка стосується допоміжних повноважень ЄС і містить положення про непередбачувані обставини.

Європейський Союз відповідальний за донесення своїх рішень і заходів до громадян ЄС та інших зацікавлених сторін. Інституції ЄС мають спеціалізований персонал і окремі бюджети, призначені для забезпечення легкого доступу до інформації про ЄС мовою, зрозумілою громадянам. Маючи доступ до чіткої інформації, громадяни ЄС можуть краще реалізувати своє право брати участь у демократичному житті ЄС, в якому рішення мають прийматися відкрито та зрозуміло до громадян, дотримуючись принципів плюралізму, участі, відкритості і транспарентності. Політичні документи щодо комунікації, оприлюднені Єврокомісією, відображають високий авторитет цієї політики, яка базується на трьох принципах:

- 1) прислухатися до громадськості та врахувати її погляди та проблеми;
- 2) пояснювати як політика Європейського Союзу впливає на повсякденне життя громадян і жителів;
- 3) спілкуватися з людьми на місцевому рівні, звертаючись до них враховуючи національні чи місцеві особливості через їхні улюблені медіа [3].

Таким чином, спільна інформаційна політика Європейського Союзу була сформована ще на початку його створення та закладена у в Договорі про функціонування Європейського Союзу. Вона ґрунтується на широкій нормативно-правовій базі, яка є динамічною, постійно оновлюється та доповнюється відповідно до сучасних викликів та враховуючи особливості розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Digital agenda for Europe. Fact Sheets on the European Union. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/64/digital-agenda-for-europe> (дата звернення: 18.04.2024).

2. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (дата звернення: 18.04.2024).

3. Communication policy. Fact Sheets on the European Union URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/144/communication-policy> (дата звернення: 18.04.2024).

4. Макаренко Є. А. Європейська інформаційна політика : монографія. Київ : Наша культура і наука, 2000. 368 с.

«ШЕРЛОКІАНА» ЯК ЯВИЩЕ У СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Непийвода Михайло Михайлович,
аспірант, факультет філології

Вперше історію про Шерлока Голмса «Етюд у багряних тонах» опублікували в 1887 році, а вже через шість років цей персонаж так набрид Артурові Конану Дойлу, що він вирішує його вбити в оповіданні «Остання справа Голмса». Після публікації твору в 1893 році автор отримує величезну кількість негативних відгуків, а його близький друг Джеймс Баррі створює оповідання про Шерлока Голмса і доктора Ватсона «Пригода двох співавторів», де засуджує таке рішення свого приятеля. Першою ж пародією на Шерлока вважається п'єса «Під годинником», яку Чарльз Брукфілд поставив у лондонському театрі 1893 року, що кладе початок створенню такого явища, яке згодом літературознавці та культурологи назвуть «шерлокіаною». На сайті «Енциклопедія Артура Конана Дойла» знаходимо визначення цього терміну «Шерлокіана – це все, що стосується Шерлока Холмса, натхненне ним або дотичне до нього. Це можуть бути дослідження або пам'ятні речі» («Sherlockiana is anything about, inspired by, or tangentially concerning Sherlock Holmes. It can be studies or memorabilia») [1].

Перші наукові праці, у яких проаналізовано творчість Конана Дойла про Шерлока Голмса, почали з'являтися ще у 1911 році. Тоді Рональд Нокс прочитав лекцію в Оксфордському університеті, яка невдовзі була опублікована під назвою «Дослідження літератури про Шерлока Голмса». У цій розповіді автор дотримувався думки, що історії за участю Голмса були реальними, а записи доктора Ватсона – правдивими.

Коли есе Нокса про творчість Артура Конана Дойла про Шерлока Голмса було перевидано у 1928 році, резонанс, який воно викликало, був дуже великий. Сідні Касл Робертс з Кембриджського університету першим відповів Ноксу, написавши «Замітку про проблему Ватсона» (1929) та есе під назвою «Доктор Ватсон: пролегомени до вивчення біографічної проблеми» (1931). Після нього були Томас С. Блейкі «Шерлок Голмс: факт чи вигадка?» (1932); Г. В. Белл «Шерлок Голмс і доктор Ватсон: хронологія їхніх пригод» (1932); Вінсент Старретт «Приватне життя Шерлока Голмса» (1934).

Після цього такі дослідження почали масово з'являтися як по один бік Атлантики, так і по інший. А в 1994 році бібліографія таких есеїв та статей налічувала вже п'ять томів.

В Україні такими дослідженнями займаються Любов Расевич «Шерлок Холмс А. Конан Дойля як інтерпретація «міфу надлюдини» у форматі мідллітератури», Вікторія Ребрій «Образ Шерлока Холмса в детективних новелах Артура Конан Дойла», Оксана Гальчук «Шерлокіана Конан Дойла» [2-4]. Метою нашого дослідження є вивчення художніх модифікацій та стилізацій української «шерлокіани». Теоретичні основи цих явищ описані у працях О. Солецького, що визначають методологічний вектор нашої праці [5-6].

Сьогодні існують сотні письменників і більше тисячі творів, які беззаперечно можна віднести до категорії «шерлокіана». Серед послідовників Артура Конана Дойла найперше хочеться виділити його сина Адріана, який самостійно та у співавторстві з Джоном Діксоном Карром написали 12 оповідань про Шерлока Голмса. Окрім них відомими «шерлокіанцями» є Роджер Желязни «Ніч в тужливому жовтні», Еллері Куїн «Шерлок Холмс проти Джека Різника», О. Генрі «Пригода Шемрока Джолнса», Мітч Каллін «Бджоли містера Холмса», Безіл Ретбоун «Сон наяву». Серед українців – Осип Маковей «Шерлок Голмес», Олександр Вільчинський «Шерлок Холмс на форумі видавців», Микола Савчук «Коломійська історія Шерлока Голмса», Тетяна Юр'єва «Чотири кроки до початку», Владислав Ільченко та Юрій Камаєв «Стовп самодержавства, або 12 справ Івана Карповича Підпригори», Богдан Коломійчук «Готель Велика Прусія», Андрій Кокотюха «Темна вода» та ін.

Отже, актуальною й сьогодні є спроба систематизації та інтерпретації української «шерлокіани», визначення художніх модифікацій та поетики стилізацій в нашій національній літературі.

Список використаних джерел

1. The Arthur Conan Doyle Encyclopedia. URL: <https://www.arthur-conan-doyle.com/index.php/Sherlockiana> (дата звернення: 01.04.2024)
2. Расевич Л. П. Шерлок Холмс А. Конан Дойля як інтерпретація «міфу надлюдини» у форматі мідллітератури : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Кам'янець-Подільськ, 2016. 217 с.
3. Ребрій В. В. Образ Шерлока Холмса в детективних новелах Артура Конан Дойла. *Філологічні студії* : зб. наук. пр. студентів і магістрантів ф-ту філології та журналістики / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. Вип. XIX. С. 284-289.
4. Гальчук О. Англійський і американський неоромантизм у постатях і текстах : навчальний посібник. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2023. 163 с.
5. Солецький О. Емблематичні форми дискурсу: від міфу до постмодерну. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. 400 с.
6. Солецький О. М. Модифікація емблематичних форм українського фольклорного та літературного дискурсів : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01, 10.01.06 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2018. 471 с.

ДІАЛЕКТИЗМИ ЯК ДОМІНАНТА ІДЮСТИЛЮ УЛЯНИ МАЛЯР

Пена Любов Іванівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри української мови

На важливості дослідження діалектного розмаїття наголошують багато дослідників. Знаний діалектолог П.Ю. Гриценко зазначив: «Багатство лексики народних говорів, різноманітність мотивів номінації, збереження у словниковому складі народної мови одиниць, відмінних за генетичною й часовою віднесеністю, – усе це актуалізує дослідження складу, закономірностей системної організації, особливостей функціонування лексики говорів на одному синхронному зрізі і в часі. Евристична цінність діалектних даних постійно зростає у зв'язку з розширенням сфер їх використання, насамперед для розв'язання глото- і етногенетичних проблем, в етимологічних, історико-семасіологічних, ономастичних дослідженнях, для з'ясування окремих проблем етнографії, фольклористики, літературознавства» [1, с. 3]. Останнім часом чимало авторів залучають діалектний матеріал до своїх творів.

Мета студії – проаналізувати діалектні риси художнього мовлення Уляни Маляр на матеріалі її книги оповідок «Баба Федиха».

Уляна Маляр – українська журналістка і письменниця, уродженка села Буковець Верховинського району Івано-Франківської області, дослідниця Гуцульщини, музикантка. За краєзнавчо-дослідницьку діяльність та популяризацію Гуцульщини нагороджена багатьма відзнаками, зокрема за художньо-документальний фільм про Марію Кречунек (Чукутиху) івано-франківською Міською премією імені І. Франка. Як людина, для якої рідною є гуцульська говірка, вона щедро вводить різнорівневі діалектні одиниці в канву своїх розповідей.

Широко представлені гуцульські фонетичні риси в системі вокалізму й консонантизму: перехід голосного *a* після м'яких приголосних та шиплячих в *e* (*свєтий, чєс, глиненєх*); м'якість шиплячих (*зачьинаєтє, вчюєш, Марічько, душя, вечєря, бджьоли*); депалаталізація приголосних (*хтос, когос; вид* (від), *пишли* (пішли), *вин* (він), *миг* (міг), *пид* (під), *миж* (між), *ридного* (рідного)); вимова *мл* внаслідок асимілятивної назалізації як *мн* (*земня*); перехід *л* у *в* (*стів*); відсутність подовження приголосних перед голосним *e*, що розвинувся з *ьје* (*житьє, доїє*); вимова *г, к* на місці м'яких *д, т* (*кьигнут, кьижкий, гїккьо*); звукосполучення *шч* внаслідок асиміляції вимовляється як *шиш* або *ж* усікається до *ш* (*шишьоки, хрєшиєні, прошишьє*) та ін.

В аналізованому тексті авторка репрезентувала і морфологічні особливості гуцульської говірки: іменники першої відміни в орудному відмінку однини та узгоджувані з ними прикметники, а також займенники мають закінчення *-єв, -ов* (*мнов, свєченєв водєв, кольєровєв корєнов, рибєв*); відмінні від літературномовних форми особових (*внє, вни*), присвійних (*йго*) та відносних (*йкий, йкє*) займенників; архаїчна форма *ню* у знахідному відмінку однини особового

займенника *вона*; ствердіння кінцевих приголосних у дієслівних закінченнях третьої особи однини теперішнього і майбутнього часу, а також наказового способу (*крутить, приходит, світит, простіт*); *си* часто у препозиції до дієслів (*зараз си зачне, як ти си молиши*); усічення форми прийменника *до* у сполученні з іменниками та займенниками (*д'міні*) та ін.

Засвідчено притаманне для гуцульського говору скорочення звукового складу слів: *А моя ба говорить, що в цей час зима тримає ... прозоре простирадло і нагріває так собі тіло, аби дожити до весни* [2, с. 16]; *А мо', не не треба?* [2, с. 34].

Відображено в аналізованих текстах характерне усічення імен та деяких загальних назв у кличному відмінку: *ба* (бабо), *Марі* (Маріє).

У творах У.Маляр на лінгвальному рівні зафіксовано шанобливе ставлення до старших, що в гуцульському говорі виявляється у звертанні на *ви* до однієї особи і відповідно використання множинних форм означень до означуваних слів, виражених в однині, а також присудків у множині при підметах (або звертаннях) в однині: *Баба казали* [2, с. 12].

В аналізованій книзі авторка продемонструвала лексичне багатство рідного для неї говору. Іменникові діалектизми маніфестовані різними групами: назви осіб (*газда, кньигиня, береза, стариня*); найменування природних географічних об'єктів (*берда, кичера, недеї, царинка*); назви одягу та головних уборів (*гуня, крашениці, сардак, убиря, крисаня, рогачка*); назви, пов'язані з господарською діяльністю (*бартка, газдівка, дараба, слуп*); назви представників тваринного світу (*кугут, тайда, жерва, ерчы*); найменування рослин (*афини, афинник, барабулька, баранці, гаджючки, тогодзи*); назви страв (*бануш, гуслинка, жентиця, студенец*); назви танців (*гуцулка, данец*); номінації музичних інструментів (*дримба*) тощо.

Передати колорит буття горян допомагають численні діалектні прикметники різної семантики: *джигурний, делькатний, жесний, сивний, фідзігорний, фігльвий, файний, маціцький* та ін.

Багатство й розмаїття демонструють гуцульські діалектні дієслова, доречно використані в аналізованій книзі: *сокотити, пужіти, лундати, змаціцькатися, кімувати, ківати, кутатиси* тощо.

Передають колоритну картину гуцульського життя вдало використані діалектні прислівники: *файно, фист, борзо, гляба, намах* та ін.

Службові частини мови представлено такими діалектизмами: *вога, ає, май-май, най, мой, йо, преці, агій, ийга*.

Виконуючи найрізноманітніші функції в аналізованих текстах (зокрема образотвірну; пізнавальну; функцію забезпечення художньої переконливості й етнографічної достовірності відтворення гуцульського колориту, гуцульської мовної картини світу; функцію етнографічної ідентифікації персонажів; функцію збагачення словникового складу літературної мови; функцію розширення системи стилістичних фігур і тропів), діалектизми є невід'ємною частиною мовотворчості У. Маляр, домінантою її ідіостилю. Використання діалектизмів у белетристиці торує багатьом із них шлях до скарбниці загальнонародної мови.

Список використаних джерел

1. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. Київ : Наукова думка, 1990. 272 с.
2. Маляр У. Баба Федиха. Силянка оповідок від нас [оповідання]. Брустури : ТОВ «Дискурсус» ; вид-во «Брустури», 2024. 160 с.

РОБОТА РЕДАКЦІЙ ГАЗЕТ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНИ

Пристай Галина Іванівна,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка кафедри журналістики

Газетні періодичні видання Прикарпатського краю мають багату історію становлення та розвитку. На жаль, станом на 2024 рік більшість газет перейшли у формат сайту і вважають, що цей процес незворотний. Труднощі полягають у зборі інформації, оскільки через війну багато даних не перебувають у відкритому доступі. Знайти щось таке, що було б цікаво людям і водночас нікому не нашкодило, складно. Сьогодні основна робота журналіста – це збирати інформацію у людей завдяки спілкуванню з ними.

Мета нашого дослідження – простежити діяльність івано-франківських друкованих та електронних медіа у часі війни.

Провівши дослідження про роботу друкованих періодичних видань Івано-Франківська, наголосимо, що станом на 2024 рік Книжковою Палатою України в нашому регіоні зафіксовано 41 газету та 12 журналів.

Зазначимо: перший номер івано-франківської газети «Репортер» вийшов 7 червня 2001 року, а в 2007 році паралельно було запущено сайт. Спочатку це була просто електронна версія газети, тобто все, що було в газеті, раз на тиждень викладали на сайті, без додаткової інформації. 2009 року сайт оновили – додали стрічку новин, і він став повноцінним новинним сайтом. Тобто були газета і сайт, на якому інформації виходило значно більше. В 2014 році колектив знову оновив сайт, який став новинним порталом. Підкреслимо, що останній номер друкованої версії газети вийшов 24 лютого 2022 року – з початком повномасштабного вторгнення. Станом на квітень 2023 року «Репортер» щомісяця охоплював 400 тисяч унікальних відвідувачів (унікальний відвідувач – це одна IP-адреса). Журналісти цього видання подають матеріали майже в усіх жанрах, які сьогодні існують у журналістиці. Є новини, репортажі, аналітика, є навіть колонки та багато пояснювальних статей [4].

Наголосимо: газета «Нова Зоря» – україномовна християнська газета, яка виходить в Івано-Франківську щотижня. Статус офіційного видання Івано-Франківської митрополії надано виданню згідно з рішенням Синоду єпископів Івано-Франківської митрополії, який проходив 30–31 травня 2018 року в Івано-Франківську. Газета висвітлює життя Церкви, її історію, а також українське культурне життя. Нині колектив редакції працює над тим, щоб часопис і надалі

був духовно-просвітницьким, патріотичним, щоб відкривав серця людей для молитви, милосердя, любові до ближнього та роздумів про сенс життя [3].

Досліджуючи специфіку, особливість, роль та проблеми роботи редакції газети «Вперед», варто відмітити, що цю газету засновано 2 лютого 1967 року, сьогодні їй 57 років. Друкована версія на восьми сторінках виходить щочетверга. Паралельно наповнюється електронна версія.

У сучасних реаліях будь-який медіапроект стикається з безліччю викликів. Якщо не намагатися їх долати, то складно розвиватися та бути конкурентоспроможними. Друк івано-франківської газети «Галицький кореспондент» було припинено 24 лютого 2022 року. Нині вона виходить виключно в онлайн-форматі [1].

Варто підкреслити вимоги до сайтів, яких намагаються дотримуватися фахівці електронних видань: неупередженість, баланс думок, об'єктивність, комунікація з героями подій, особливо у стосунку конфлікту. Наступні пункти: точність викладення, оперативність, достовірність, професіоналізм.

Сайт «Інформатор» – регіональне медіа, яке почало діяти після повномасштабного вторгнення. У колективі відбувається ребрендинг, фахівці намагаються працювати так, щоб бути ближче до читача. Якщо говорити про роботу у часі війни, то змінився вектор. Щодо періодичності появи інформації на сайті, то це 18–20 авторських матеріалів, зокрема аналітика, а якщо новини, то приблизно 10. Станом на березень 2024 року сайт відвідували 150 тисяч нових читачів. Є теми, які хвилюють людей найбільше, це гроші та скандали. Але, будучи обережними, щоб не маніпулювати ними, журналісти зацікавлюють громадськість оперативними новинами та аналізом матеріалів.

Редакція газети «Голос-Інфо» випускає 5000 примірників на рік. Працівники медіа підтримують традицію друкованого слова і стараються видати всі примірники за планом та розповсюдити по місту. Сайт було створено у 2016 році. Щодо категорій, то це: суспільство, події, політика, кримінал, культура, спорт та публікації. У штаті газети шестеро осіб: головний редактор, два оператори та три журналісти [2].

Із вищенаведеного можемо зробити висновок, що більшість івано-франківських друкованих медіа перейшли в інтернет-простір. Одні з них функціонують як окремі інформаційні ресурси, а інші – як додаткові платформи традиційних форм. Інтернет-виданням варто залучати інвесторів, подаватися на гранти чи публікувати на своїх сайтах реквізити для добровільних внесків. Все це допоможе регіональним редакціям покращити як зовнішнє, так і внутрішнє наповнення своїх видань.

Проведене дослідження не вичерпує усіх сторін наукового пошуку з наведеної проблематики. Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду особливостей функціонування друкованої та онлайн-журналістики.

Список використаних джерел

1. Інтернет-сайт «Галицький кореспондент». URL: <http://gk-press.if.ua/arithiv>.
2. Інтернет-сайт «Голос-Інфо». URL: <https://www.golosinfo.com.ua/>.

3. Інтернет-сайт «Нова Зоря». URL: <https://presa.ua/nova-zorja.html>.

4. Історія преси Станиславова. Інтернет-сайт «Репортер». URL: <http://report.if.ua/polityka/Istoriya-presy-Stanyslavova/>.

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ СВЯТОМИРА ФОСТУНА У ЖУРНАЛІ «СУРМАЧ»

Савчук Руслана Любомирівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри журналістики

Представники української діаспори у Великій Британії, зокрема вихідці із Західної України, активно послуговуються у своїй літературній творчості правописними традиціями, закріпленими ще на початку ХХ ст. Саме це репрезентує їхню національну ідентичність, регіональну впізнаваність.

Мета нашого дослідження – простежити мовні особливості публіцистичних текстів Святомира Фостуна, опублікованих у журналі української еміграції «Сурмач» (упродовж 1964–1997 рр.).

Як засвідчив аналіз, мова публіцистики Святомира Фостуна насамперед віддзеркалює норми, які відповідають українському правопису 1929 р., хоча й не позбавлена оригінальності та самобутності.

Мовна практика автора фіксує такі фонетичні риси: вживання голосного *e* замість *є* у запозичених словах, переважно на початку слів (*Европи, європеїзації, європейських, євростратегічного, східноєвропейських, західноєвропейські*); домінування приголосного *t* передусім у запозичених словах (*атресії, аргументів, бригади, дезінтеграції, делегати, інтелігенції, конгрес, пропатанді, фрагменти; легендарного, оригінальним*); використання м'якого приголосного *l* (*бьоків, бьокаду, льяольність, балянс, деклярацією, капелян, плянам, плянеті, пляцдарм, збальянсувати, клубові*); приголосного *-й-* між голосними у словах іншомовного походження (*ентузіястів, матеріял, ініціативу, потенціялу, радіяції; колоніяльну, матеріяльну, мініятюрну; тріумфуючи*); варіантне вживання голосного *o/i* в окремих словах (*з мечем пройшов наш народ крізь тисячоліття свого історичного – християнського життя; боротися за свій нарід і за свою Батьківщину*) тощо.

Святомир Фостун дотримується орфографічних норм 1929 р., адже у власних назвах (дво- чи кількокомпонентних) усі слова номінує з великої літери. Пор.: *Визвольні Змагання; Українські Січові Стрільці, Українська Народня Армія, Українська Галицька Армія, Вільне Козацтво, Карпатська Січ, Українська Повстанська Армія, I Українська Дивізія УНА; Голова Проводу Організації Українських Націоналістів, Головний Командир Української Повстанської Армії; оформлення Стрільцького Клубу* та ін.

З'ясовано, що мова публіцистики автора відзначається словотвірною своєрідністю: *безкомпромісовим* (використано суфікс *-ов-* замість нормативного *-н-*); *катастрофального* (суфікс *-альн-* замість *-ічн-*); *підготова*

(нульовий суфікс замість -к-); *одмінною* (префікс *од-* замість *від-*); *достосувати* (префікс *до-* замість *при-*) та ін. Простежується тенденція до унікального словотворення: *лжеідеологією*; *вічнобуття*; *надпотугою*; *воїна-провідника*; *лицарів-державників*; *фахівців-старшин*; *основоположників-ентузіястів*; *глибокоболочу*; *кам'яно-хмурні*; *мужньо-геройські*; *загарбницько-імперіялістичних*; *міцнотривале*; *міцноспаяним* тощо. Зазначені неомінації містять прагматичні, аксіологічні та емоційно-експресивні значеннєві відтінки, насамперед спроектовані індивідуально-авторським сприйняттям навколишніх реалій.

Серед морфологічних рис, що відповідають правописним тенденціям 1929 р., в аналізованих текстах превалює: вживання флексії *-и* в родовому відмінку іменників жіночого роду III відміни (*незалежності й суверенності*; *самостійності*; *творчості*; *єдності й цілеспрямованості*; *чести*; *почести*); використання прикметників м'якої групи (*народне*; *народнього*; *народню*; *західнім*; *західньоукраїнських*; *всенародній*; *гарматних*) та ін.

Лексичний склад публіцистичних текстів Святомира Фостуна репрезентований досить широко та різноманітно. Виявлено «рідкісні» лінгвоодиниці, які в сучасній українській літературній мові не вживаються, проте, як підтверджує правописний словник Г. Голоскевича [1, с. 451], були актуальними на початку ХХ ст. Пор.: *...заякує свого мирного громадянина «жовтою небезпекою» зі сходу, проти якої треба пактувати з Москвою. За таке пактування Захід може заплатити колись дуже дорого...* (слово *пактувати* знаходимо у словничку творів Івана Франка, що означає «вести переговори» [3]); *Проголошення IV-го Універсалу, що ним проклямовано самостійність Української Держави, сталося 22-го січня 1918 року...* (лексема *проклямувати* [1, с. 451] означає «проголошувати»); ймовірно, у контексті використана з метою уникнення тавтології тощо. Історичний колорит інтенсифікує застаріла лексика (історизми й архаїзми), маніфестуючи реалії давніх звичаєвих епох: *княжі дружинники*; *княжа рать*; *черленими щитами*; *воїв*; *козацькі жупани*; *довгі шлики*; *січові стрільці*; *в мазетинках*. Емоційно-експресивним маркером виступає синоніміка, адже сприяє розгортанню думки адресанта й уточненню смислових координат тексту: *Хай ця славна традиція відгонить від нас, вояків, усякі порізнення, чвари, незгоду*; *Треба було все творити від самого початку, від основ. Не в усьому був досвід. Були помилки, недоліки, труднощі. Ї була завзята, вперта праця. Важка й копітка, в якій не бракувало ентузіястів*; *Працюймо всі далі спільно, одним, міцноспаяним, вояцьким фронтом* та ін.

Отже, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що мова публіцистики Святомира Фостуна базується на українському правописі 1929 р. (виявлено фонетичні, орфографічні, морфологічні норми та лексичні особливості).

Список використаних джерел

1. Голоскевич Г. Правописний словник (за нормами Українського правопису Всеукраїнської Академії Наук). Харків, 1929. 628 с.
2. Савчук Р. Л. Мовностилістичні особливості публіцистики Святомира Фостуна в журналі «Сурмач». *Studia Ucrainica Posnaniensia*. 2022. Вип. X/1. С. 59–73.

3. Словничок з творів Івана Франка. URL: <https://zbruc.eu/node/26111> (дата звернення: 12.04.2024).

ТЕМАТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ НОВИНИХ ПРОГРАМ У ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Струтинська Тетяна Іванівна,
аспірантка, факультет філології,
асистентка

Медійна галузь пережила значні трансформації через повномасштабне вторгнення Росії на територію країни. Це простежується у зміні тематики інформаційного простору, адаптації регіональних медій до нових реалій та викликів. Події на фронті, гуманітарна ситуація в зоні конфлікту, проблеми внутрішньо переміщених осіб, релокація підприємств, соціальна допомога та питання безпеки стали центральними темами для місцевих медіа. [1].

Для дослідження обрано новинні випуски регіонального мовника івано-франківської обласної телерадіокомпанії «РАІ». Команда журналістів каналу працює над тим, щоб надати об'єктивну та достовірну інформацію про події в регіоні та в країні в цілому. Вони активно взаємодіють з громадою, дізнаються їхні потреби та питання, і намагаються відповісти на них у своєму новинному виробництві. Така відкрита та взаємодійна позиція допомагає не лише інформувати, але й підтримувати спільноту у складний час.

Зазначимо, що протягом лютого – початку березня 2022 року ТРК «РАІ», як і більшість регіональних мовників, зосередила свою увагу на миттєвому інформуванні івано-франківської громади щодо офіційних подій в Україні, про що свідчить тематика новинних сюжетів, серед яких: **новини із життя громади в умовах війни** («В Івано-Франківську утворилася черга з людей, які бажають поповнити банк крові» (25.02.22), «Сигнал сирен» (01.03.22), та інші); **термінові звернення влади** («Оперативна інформація від начальника Коломийської військової адміністрації» (27.02.22), «Звернення міністра закордонних справ Дмитра Кулеби до українських військових» (01.03.22) та інші); **діяльність ворожих сил** («Російські війська залишають мітки на дорогах» (25.02.22), «Коректувальника вогню – затримано» (02.03.22) та інші); та **благодійність та волонтерство** («Допомога» (27.02.22), «Ще один центр допомоги фронту» (01.02.22) та інші) [2].

Однак, уже з березня 2022 року тематичний спектр новинного контенту телеканалу «РАІ» розширився, хоча більшість сюжетів все ще були пов'язані із повномасштабним вторгненням та зосереджені на соціальній проблематиці: проблеми внутрішньо переміщених осіб, волонтерство, життя громади під час війни, соціальні дайджести громади, економічні проблеми.

Відтак, можемо стверджувати про поступову переорієнтацію новинного контенту ТРК «РАІ» на соціально-економічну тематику (у зв'язку з війною та поза нею), яка простежується протягом наступних років. Зокрема, на сучасному

етапі функціонування телерадіокомпанії (березень 2024 року) можна виділити такі тематичні блоки новин: **війна** («Нація добровольців» (15.03.23), «Жителя Надвірнянської громади Івана Нагорняка нагородили «Золотим хрестом» від Валерія Залужного» (03.01.24), «У Іванівцях вшанували пам'ять сотенного «Спартана»» (07.02.24) та інші); **волонтерство** («Пів сотні спальників, карімат та енергетичні напої» (13.02.23), «100 авто для ЗСУ» (23.06.23), «Дві сотні шкарпеток для бійців від франківок» (11.01.24) тощо); **ВПО** («Житло для ВПО» (13.02.23), «Гарячі обіди для ВПО» (10.05.23) та інші); **соціально-економічна проблематика** «На Прикарпатті скасували тендери на понад 43 млн гривень, щоб направити ці кошти на ЗСУ» (15.02.24) «Розвиток малого бізнесу в Івано-Франківську: прокат та продаж дитячих товарів» (15.02.24). [3].

Результати дослідження показали трансформацію новинних програм та вказали на домінуючі теми інформаційних випусків телеканалу «РАІ». Вагомо підкреслити, що простежена тенденція до стійкої переваги соціально-економічної тематики у новинних сюжетах телеканалу, які в основному пов'язані з воєнним конфліктом. Однак збільшення кількості сюжетів про покращення життя громади Івано-Франківська, фінансові звіти, цінова політика та інші теми свідчать про поступове відведення військової проблематики на другий план у новинах регіонального телеканалу.

Список використаних джерел

1. Бондаренко П., Печончик Т., Сухарина А., Яворський В. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження. Київ : Центр прав людини ЗМІНА, 2023. 56 с. URL: <http://surl.li/nragm> (дата звернення: 08.04.23).
2. Телерадіокомпанія РАІ : офіційний вебсайт. 2024. URL: <https://rai.ua/> (дата звернення: 08.04.23).
3. ТРК «РАІ»: медіа/новинна компанія. *Офіційна Facebook-сторінка*. 2024. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100063475576480> (дата звернення: 08.04.23).

ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ГВАТЕМАЛІ

Холод Олександр Михайлович,
доктор філологічних наук, професор

Метою наукової розвідки ми визначили ідентифікацію особливостей історії розвитку процесів соціальних комунікацій у Гватемалі. Згаданий взаємозв'язок ми аналізували завдяки трьом групам методів, а саме: загальним методам, загальнонауковим методам і методам наукового пізнання.

Перший проблемний момент полягає в мовному розмаїтті Гватемали, у якій «окрім іспанської, досі розмовляють понад 20 мовами корінних народів» [1]. Саме згаданий момент «вимагає» від дослідників історії соціальних комуніка-

цій звертати увагу на різні моделі спілкування в різних спільнотах країни. Дослідники факультетів соціології, антропології та комунікацій з Університету Сан-Карлос у Гватемалі вивчають «локальні особливості спілкування» [1]. Такий методологічний підхід до вивчення проблем дослідження історії розвитку процесів соціальних комунікацій умовно назвемо «антропологічний підхід».

Другим проблемним моментом вивчення історії соціальних комунікацій є вплив наслідків громадянської війни, яку пережила Гватемала впродовж довгих 36 років (1960–1996). Оскільки суспільство довгий час знаходилося в дихотомічних соціальних відносинах, моделі соціальних комунікацій мали відчутний вплив. «Імовірно, цей конфлікт порушив традиційні комунікаційні мережі та норми» [1]. Досліджуючи внутрішні й зовнішні чинники громадянської війни у Гватемалі, В. Molden [3] зауважив, що відбулася «глобальна констеляція деколонізації та холодної війни» [3], що створило контекст, який відбився «не лише перехресними історіями, але й перехресними спогадами» [3]. Отже, дві історії соціальних комунікацій одночасно функціонували й дотепер функціонують в науково-навчальному дискурсі країни.

Під час вивчення проблем історії розвитку процесів соціальних комунікацій у Гватемалі *третьим проблемним моментом* варто вважати дієвість моделей соціальних комунікацій корінного населення. Суть проблеми полягає в тому, що корінні народи тисячоліттями проживали в Гватемалі з власними традиціями спілкування й тому «розуміння їх ролі та впливу може забезпечити дослідникам важливий історичний контекст соціальних комунікацій» [1].

Четвертим моментом дослідження проблем історії розвитку процесів соціальних комунікацій вважається «розрив між сільською та міською місцевістю» [1], що стимулює процес диференціації комунікаційних потоків і технологій» [1]. Гватемала вважається країною із «найвищим рівнем народжуваності з усіх країн Латинської Америки» [2] і найменш урбанізованою. Дослідження «ретроспективних даних історії життя, що зібрані в районах походження та призначення мігрантів у Гватемалі» [2], мало на меті «порівняння народжуваності жінок-мігранток із сільської та міської місцевості з фертильністю сільських та міських немігрантів» [2]. У такому випадку ми маємо підстави в робочому порядку назвати описані D.P. Lindstrom [2] моделі, як такі, що відповідають демографічній соціально-комунікаційній концепції (платформі).

Суть *п'ятого моменту* дослідження проблем історії розвитку процесів соціальних комунікацій у Гватемалі полягає в іноземному впливі, який до ХХ століття характеризувався колоніальною політикою Іспанії, а з початку ХХ століття експансією США. Очевидно, що економічні, політичні, соціальні й культурні соціальні комунікації Гватемали змінювалися, пристосовуючись до новацій. Публічний дискурс змінювався завдяки новим медіа [1]. Зважаючи на методи археології й методики ізотопного аналізу людських залишків такий підхід вивчення діахронічних соціальних комунікацій пропонуємо назвати археологічно-соціальнокомунікаційний.

Шостий момент у дослідженнях проблем історії розвитку процесів соціальних комунікацій у Гватемалі пов'язаний із роллю релігії в суспільстві. У колоніальний період розвитку країни потужною інституцією була католицька

церква [1]. Описаний момент в історії дослідження соціальних комунікацій у Гватемалі ми в робочому порядку пропонуємо назвати соціально-релігійний.

Висновок. Аналіз досліджень проблем історії розвитку процесів соціальних комунікацій у Гватемалі дозволив нам виокремити якнайменше 6 концептуальних підходів, до яких ми віднесли такі:

- 1) антропологічний підхід;
- 2) археологічно-соціальнокомунікаційний підхід;
- 3) демографічний соціально-комунікаційний підхід;
- 4) економіко-соціальнокомунікаційний підхід;
- 5) конгрегаційно-соціальнокомунікаційний підхід;
- 6) соціально-релігійний підхід.

Список використаних джерел

1. Peculiarities of the study of the history of the development of social communication processes in Guatemala [2023, August 28). Poe: <https://poe.com/chat/2jbeq0mp0neqlxse78v>.

2. Lindstrom, D. P. [2003). Rural-urban migration and reproductive behavior in Guatemala. *Population research and policy review*, 22, 351–372. <https://doi.org/10.1023/A:1027336615298>.

3. Molden, B. (2015). La guerra civil guatemalteca: historias y memorias cruzadas en el entorno global de la guerra fría. *Anuario de Estudios Centroamericanos*, 41, 67–91. URL: <http://www.jstor.org/stable/44735168>.

СУЧАСНА ПУБЛІЦИСТИКА В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ

Хороб Соломія Степанівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри журналістики

В період значних суспільних змін медіа є чи не найпершим аспектом, який відображає ці тенденції і змінюється, відповідно до потреби обставин. У цьому контексті специфіка публіцистики, як великої групи журналістських жанрів, полягає у зміні затребуваності в залежності від суспільно-політичних настроїв у країні. На початку повномасштабного вторгнення, зрозуміло, що саме інформаційні короткі повідомлення мали попит, адже ситуація дуже швидко мінялася. Однак згодом, через новинне перенасичення і бажання розуміти ширший контекст подій, саме публіцистичні тексти набувають більшої популярності та попиту.

На таку особливість цієї групи журналістських жанрів звернув увагу відомий колумніст Павло Казарін, коли аналізував побутування публіцистики, починаючи від 2013 року до 2019 (на момент написання статті). Охоплений період дуже показовий, адже там вміщені події до та після Революції Гідності, початку російсько-української війни, анексії Криму та неочікуваного виграшу Володимира Зеленського. Кожного разу, коли мінялася світоглядна парадигма у

державі, тем для інтерпретацій та аналізу ставало дуже багато. Однак протягом 3-4 років великі дискусії завершувалися чи просто ставали не актуальними, відтак публіцистика втрачала свою затребуваність.

З початком повномасштабного вторгнення 2022 року знову спостерігаємо знайомі зміни в попиті цих медіа-жанрів. Сучасними актуальними публіцистами сьогодні є вищезгаданий журналіст Павло Казарін та Віталій Портников, письменниця Оксана Забужко та мобілізований Артем Чех, есеїст Тарас Прохасько та Юрій Андрухович, телеведучий Юрій Макаров, економіст Сергій Фурса, історик Ярослав Грицак та Олена Стяжкіна тощо. Усі вони працюють над просуванням українських наративів закордоном, а також осмислюють українську воєнну реальність крізь призму власного та загального досвідів. Платформи для публікації їхніх текстів є різноманітними – «Український тиждень», «Збруч», «New Voice», «Українська правда», «Deutsche Welle» і т.д.

Серед усіх названих публіцистів особливої уваги заслуговує Павло Казарін, адже з початком російського вторгнення його діяльність варто означувати як військова публіцистика. Його тексти (в основному на сайті «Українська правда») нагадують «щоденник солдата», де автор прагне зафіксувати своє спостереження, свій досвід чи найважливіші думки щодо описуваних тем. Центральною темою постають – життя на фронті, переосмислення поняття «дому» та родини, рефлексії про майбутнє власне та країни після війни («Записки з тероборони», «Армійський щоденник», «Літо кольору піксель», «Привіт, зброе! Нотатки з армії»). Окрім цього, Павло Казарін все ж продовжує писати колонки на політичну і міжнародну тематику, вписуючи проблеми війни у геополітичному вимірі.

Найголовніші та найбільші питання, які піднімає чи продовжує аналізувати Павло Казарін у своїх публіцистичних статтях:

1. специфіка тилу в період війни та спростування певних наративів у цьому контексті («Війна та тил», «Ніхто не забув про війну») – *«Ми ведемо наймасштабнішу війну на континенті за останні вісімдесят років. Але саме завдяки союзникам український тил може мінімально відчувати на собі наслідки. Якщо в когось виникає спокуса «втомитися від війни», йому варто пам'ятати про обставини та контекст. Тверезий погляд на реальність цінний тим, що допомагає не втратити з нею зв'язок»* [1];
2. психологія військового солдата та їхня адаптація у нових обставинах («Правила воєнного часу») – *«Зона контролю в солдата не така вже й велика. Ти не знаєш свого майбутнього. Не можеш поручитися за те, що чекає на тебе завтра»* [3];
3. роль культури під час війни («Культурна дистанція прямого пострілу», «Димова завіса. Що не так з російською культурою?») – *«Проблема російської культури в тому, що розмова про неї ніколи не стає розмовою про культуру. Натомість вона приречена перетворюватися на дискусію про політику»* [2].

Таким чином, сучасна українська публіцистика сьогодні є затребуваною формою споживання інформації. Вона відповідає на важливі запити суспільства, в основному концентруючись на воєнних реаліях, але з врахуванням євро-

пейського та світового порядку денного. Військова публіцистика Павла Казаріна є однією з найпопулярніших та найяскравіших.

Список використаних джерел

1. Казарін П. Війна та тил. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/11/24/7430124/> (дата звернення: 18.04.2024).
2. Казарін П. Димова завіса. Що не так з російською культурою? URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/12/20/7433694> (дата звернення: 18.04.2024).
3. Казарін П. Правила воєнного часу. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/02/25/7443411/> (дата звернення: 18.04.2024).

ПОШИРЕННЯ ПРОРОСІЙСЬКИХ НАРАТИВІВ В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ FACEBOOK ЯК ЗАСІБ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Шлемкевич Тетяна Вікторівна,
кандидатка політичних наук,
асистентка кафедри журналістики

Актуальність дослідження. Складність військово-політичної ситуації, відсутність налагоджених комунікацій на всіх рівнях, постійно зростаючий вплив російських ІІСО зумовлюють нестабільність суспільної думки та відчутне зниження критичності у сприйнятті інформації. *Метою* наукової розвідки є дослідження комунікацій в соціальній мережі Facebook як інструменту інформаційного протистояння в російсько-українському військовому конфлікті.

В умовах сформованої інформаційної залежності українського суспільства, фізичного та психологічного виснаження, завуальовані меседжі, поширювані в соціальних мережах, виступають засобом прихованого впливу та м'якого насаджування відповідних установок з метою корегування поведінки, тестування реакцій аудиторії на потенційні рішення та підбурювання до створення внутрішніх конфліктів.

За даними дослідження Інституту масової інформації (ІМІ), опублікованому у листопаді 2023 року, російська пропаганда однаково потужно діє на території України і в країнах ЄС, де зафіксована значна частина українських біженців. Наймасовіше російські наративи просувають у групах допомоги українцям на платформах Facebook, Telegram та YouTube.

На початку повномасштабної війни переважна кількість публікацій у групах допомоги українцям у Facebook (наприклад, «SOS! Допомога українцям! Допоможемо разом! Тримісто і околиці», «Ukrainian Canadians | Українці Канади», «Мост: група допомоги українським беженцям») та Telegram (наприклад, «Інфодопомога.ЄС», «Українці в ЄС») стосувалася допомоги українцям з оформленням документів, пошуком житла або роботи та курсів з вивчення мови. Проте, на третьому році повномасштабного вторгнення, коли потік бі-

женців дещо зменшився, кампанія з дискредитації України та її громадян набрала нових обертів. За даними ІМІ в Telegram-чатах та Facebook українців все частіше зображають тягарем для економіки країн що їх приймають. Поміж таких тверджень коментатори поширюють і наратив російської пропаганди - «взагалі українців як нації скоро не залишиться, ніхто про них і не згадає через кілька поколінь» [1].

Поширення подібних меседжів орієнтоване на довготривалу перспективу створення викривленого уявлення про мету та причини перебування українських біженців на території інших країн, а також спрямовані на формування негативного ставлення іноземної аудиторії до українців та сприйняття їх як загрози для власної економічної та соціальної безпеки.

Тиражування подібних наративів має негативні наслідки не тільки для українців за кордоном. Дані твердження удосконалюються та вкидаються в український інформаційний простір під лозунгом відчуженості, ненависті та несприйняття населенням ЄС проблем української держави та її громадян. Що, у свою чергу, збільшує рівень недовіри населення до перспектив допомоги Заходу у довготривалій війні з росією, провокує недовіру до західних партнерів, їхніх обіцянок, а отже, і недовіру до обіцянок влади.

Варто зазначити, що саме Facebook став однією з найуспішніших платформ для тестування реакції аудиторії на потенційно негативну інформацію. Специфіка соціальної мережі дозволяє в короткий термін сформулювати наратив та коло зацікавлених осіб для просування відповідного меседжу серед користувачів без потреби подальшого підсилення, оскільки у цьому випадку важливий результат засвоєння інформації та реакції на неї в період емоційного піднесення. Політика Meta дозволяє доволі просто, швидко і недорого будь-якому користувачу, навіть щойно зареєстрованому, розмістити рекламне повідомлення й таргетувати його на певну аудиторію. Росіяни перетворили цей суто комерційний інструмент на зброю. Вони ледь не щодня реєструють нові профілі у Facebook і через рекламу атакують українців фейками, дезінформацією і маніпуляціями. Профілі з дивними назвами (на кшталт Webbed Hairy або Handsome lsy2) публікують текстові повідомлення, карикатури на українських військових і політиків, відредаговані за допомогою штучного інтелекту відео, посилання на клони українських медіа із фейковими статтями тощо [2].

Наприкінці 2023 року для підсилення внутрішніх антивладних настроїв в середині країни Росією запущено масштабну інформаційну кампанію щодо розколу між президентом України Володимиром Зеленським та экс головнокомандувачем ЗСУ Валерієм Залужним. У березні 2024 року видання The Washington Post опублікувало матеріал [4] з посиланням на кремлівські документи, надані європейською розвідувальною службою. За даними видання, адміністрація президента росії Володимира Путіна наказала групі російських політтехнологів використовувати соціальні мережі та фейкові новинні статті, щоб проштовхнути тему про те, що Зеленський «істеричний і слабкий», боїться, що його «відсунуть, тому позбувається небезпечних» [3].

Варто зазначити, що, на відміну від соціальних мереж, більшість медіа учасників «білого списку» професійно відреагували на хвилю повідомлень про «звільнення Залужного». Наприклад, Українська правда подавала інформацію

під заголовками на кшталт «Буданов про звільнення Залужного: Якщо все було прекрасно, то чому ми там, де є?» намагаючись мінімізувавши негативне сприйняття ситуації для своєї аудиторії. Проте, в соціальних мережах, зокрема Facebook, ситуація протилежна. Після офіційного рішення про зміну головнокомандувача Збройних Сил України розпочалась кампанія підбурювання до протестів та військового перевороту у середині країни, що пізніше названо частиною російського плану «Майдан-3».

Моніторинг інформаційного простору з моменту появи першої згадки про потенційне звільнення Валерія Залужного до моменту підписання відповідного указу підтверджує кілька тез :

- по-перше, кампанія з дискредитації Валерія Залужного є частиною глобальної інформаційної кампанії росії у війні з Україною;

- по-друге, вище керівництво досі не налагодило ефективної моделі комунікації з управлінським апаратом та медіа;

- по-третє, досі відсутня стратегія комунікації з суспільством, котра не вимагатиме попереднього згладжування «гострих кутів» за допомогою соціальних мереж;

- по-четверте, від здатності налагодити внутрішню комунікацію прямо залежить можливість протистояти зовнішнім інформаційним атакам, а також рівень суспільної підтримки державної політики в умовах війни.

Отже, соціальна мережа Facebook, як платформа для поширення російської пропаганди, несе ряд загроз для українського суспільства. Перш за все, Facebook зробив доступ до інформації всеосяжним, але, разом з тим, створив небезпеку поширення фейкових новин та дезінформації. Друге, Facebook може сприяти формуванню «інформаційних бульбашок», де користувачі перебувають у власному інформаційному світі, отримуючи лише ту інформацію, яка відповідає їхнім поглядам та переконанням. Крім того, використання алгоритмів Facebook для підбору контенту може призвести до появи проблеми «інформаційної фрагментації», коли користувачі отримують лише фрагменти інформації, не розуміючи загальної картини подій. Окрім того, існує загроза зловживанням рекламними кампаніями, які дозволяють російським пропагандистам цілеспрямовано розповсюджувати свої ідеї серед конкретних груп користувачів, використовуючи географічні, демографічні та інші параметри. В цілому, російська пропаганда у Facebook є складним і системним явищем, яке вимагає уваги та розуміння для розкриття його механізмів та розробки ефективних стратегій протидії.

Список використаних джерел

1. Війна в соціальних мережах: як російська пропаганда дискредитує Україну та українців за кордоном. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/vijna-v-sotsmerezah-yak-rosijska-propaganda-dyskredytuye-ukrayinu-ta-ukrayintsiv-zakordonom-i56264> (дата звернення: 15.04.2024).

2. Спам, реклама, фейки. Як російська пропаганда атакує українців у соцмережах. URL: <https://spravdi.gov.ua/spam-reklama-fejky-yak-rosijska-propaganda-atakuye-ukrayincziv-u-soczmerezah/> (дата звернення: 12.04.2024).

3. Кремль проводить дезінформаційну кампанію, спрямовану на Зеленського – WP. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kreml-rozkol-zelenskyu-propahanda/32823126.html> (дата звернення: 12.04.2024).

4. Kremlin runs disinformation campaign to undermine Zelensky, documents show. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/02/16/russian-disinformation-zelensky-zaluzhny/> (дата звернення: 12.04.2024).

ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Штурма Наталія Володимирівна,
кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри журналістики

Відповідно до міжнародних стандартів, право на інформацію є невід'ємним елементом реалізації свободи думки і слова, вираження поглядів та переконань. Відсутність або формальне існування таких прав в Україні, як це спостерігається у російській федерації та значній частині її суспільства, зазвичай призводить до формування авторитарної або тоталітарної системи правління.

Таким чином, належні гарантії права на інформацію є важливим елементом функціонування свідомого демократичного суспільства та верховенства права [2].

На державному рівні право на інформацію закріплено у статтях 34 та 50 Конституції України, а його дотримання та захист гарантується низкою законів. Згідно зі статтею 34 Конституції України, це право включає свободу вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір [1].

Такі конституційно-правові обмеження цього права відповідають Міжнародному пакту про громадянські та політичні права. Водночас право на інформацію не є абсолютним і може підлягати обмеженням в умовах воєнного стану, відповідно до статті 64 Конституції України.

Воєнний стан був введений в Україні Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [3]. Цим було запроваджено можливість тимчасового обмеження низки конституційних прав і свобод, зокрема тих, що передбачені статтею 34 Конституції України.

Конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44 і 53 Конституції України, а також права юридичних осіб в обсязі, необхідному для забезпечення можливості введення та здійснення заходів воєнного стану, передбачених частиною першою статті 8 Закону № 389 та тимчасових обмежень законних інтересів. Аналіз положень вищезгаданого Указу свідчить проте, що право на інформацію, передбачене статтею 34 Конституції України, може зазнавати обмежень в умовах воєнного стану. Водночас таке обмеження права не означає його повної заборони, а реалізація свободи

вираження поглядів має здійснюватися в певних межах, тобто відповідно до переліку заходів правового режиму воєнного стану згідно зі статтею 8 Закону № 389. З цією метою з 24 лютого 2022 року Уряд призупинив роботу низки інформаційних реєстрів та систем за зверненням Служби безпеки України з метою запобігання кібератакам противника на державні системи та реєстри.

В умовах агресивних та антигуманних дій російської федерації на території України, а також тотальної дезінформаційної війни, яку ведуть спецслужби, можливість вільно висловлювати свою думку та отримувати достовірну інформацію про перебіг війни, з одного боку, та можливість зазнавати шкоди від реалізації таких прав, з іншого, вкрай важливим є дотримання балансу між захистом життя та здоров'я осіб, яким може бути завдано шкоди внаслідок реалізації таких прав, з іншого боку. Відповідно до вимог частини 3 статті 34 Конституції України, здійснення права на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку або моральності з метою запобігання заворушенням або злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту честі і гідності інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя може бути обмежена законом. Це положення Основного закону повністю узгоджується з положеннями статті 2 цього ж закону.

У перші місяці війни система забезпечення права на доступ до публічної інформації опинилася в досить хиткому стані. Однак досвід і системна робота розпорядників інформації, які налагодили систему співпраці в умовах дворічного карантину, дозволили їм адекватно реагувати на військові виклики. Так, розпорядники продовжували надавати інформацію за запитами, а також публікувати її на своєму офіційному сайті та сторінках у соціальних мережах.

Екстремальні умови роботи в перші дні повномасштабного вторгнення та невизначеність щодо функціонування національної правової системи також окреслюють проблеми, з якими стикається значна кількість розпорядників інформації. А саме: відсутність єдиних рекомендацій щодо дотримання та забезпечення права на інформацію під час війни, втрата працівниками розпорядника доступу до неоцифрованої публічної інформації, знищення матеріальних та цифрових носіїв публічної інформації у зв'язку з бойовими діями, неякісно налагоджена дистанційна робота працівників розпорядника, евакуація, простій та мобілізація значної частини працівників, відповідальних за забезпечення доступу до публічної інформації, кібератаки на вебсайти, інші офіційні інформаційні ресурси, де розпорядники оприлюднюють публічну інформацію. Саме вони призвели до порушень, які були зафіксовані за результатами здійснення парламентського контролю за дотриманням права на доступ до інформації офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, які допускали розпорядники інформації з моменту введення воєнного стану в Україні [4].

Таким чином, виокремимо основні:

- ненадання відповідей або ігнорування запитів;
- відмова у реєстрації та прийомі усних запитів;
- надання недостовірної, неточної або неповної інформації;
- необґрунтоване застосування відстрочки у задоволенні запитів;

- неоприлюднення військовими адміністраціями нормативно-правових актів, що стосуються заходів правового режиму воєнного стану в частині обмежень прав людини;
- неправомірна відмова у наданні інформації;
- недотримання вимог щодо оформлення відмов у задоволенні запитів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 15.03.2024).
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
4. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання конституційного права на інформацію в умовах дії правового режиму воєнного стану. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/spetsdopovid-vipravleno-1.pdf> (дата звернення: 22.02.2024).

КАТЕГОРІЯ ТЛУМАЧЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Албу Андрій Аркадійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
міжнародного та адміністративного права

Зрозуміти що таке тлумачення намагались ще з античних часів. Думки, переконання та погляди людей змінювалися дуже швидко, вони розвивалися, створюючи нові і нові ситуації, оперативно та гнучко врегулювати які не вбачалося за можливе. В таких умовах створення норм міжнародних договорів не може передбачити у своїх положеннях все. Як зазначає Є.О. Зверев «з розвитком національного права різних держав, а також зі значним розвитком міжнародного права, яке вже почало стосуватися не тільки питань війни та миру та деяких питань міждержавної торгівлі, зросло і значення тлумачення таких норм як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні» [1, с.62].

Тлумачення міжнародного договору – це з'ясування і роз'яснення справжньої суті договору (його зміст) з метою максимально правильного його застосування, а відтак і здійснення. Належне здійснення та застосування міжнародних договорів тісно пов'язане із їх тлумаченням, адже визначення змісту та значення їх норм та положень визначає їх характерні особливості, а також ефективність їх реалізації. На думку Ф. Шлейермахера, основна мета герменевтичного методу, тобто тлумачення полягає в тому, що інтерпретатор повинен зрозуміти автора та його працю краще, ніж він сам її розуміє [2, с.177-178]. Тексти нормативних положень не можуть бути ідеальними та бездоганними, відповідно для того існує явище тлумачення, яке покликане усувати незрозумілість, неясність, суперечність таких текстів та повинне відбуватись у співвідношенні «букви» і «духу» закону.

Категорію тлумачення варто визначати через основні концепції, які окреслюють дане явище як розумовий та інтелектуальний процес, спрямований на з'ясування та роз'яснення реального змісту норми міжнародного договору та як результат такого процесу. З цього приводу О.О. Мережка зазначає, що завданням тлумачення у такому випадку є «з'ясування точного смислу певної норми в контексті конкретної ситуації» [3, с. 232]. П.М. Рабінович визначає важливість тлумачення у тому, що насамперед «юридичні норми формуються за допомогою вкрай загальних, абстрактних понять, а також за допомогою полісемічних, багатозначних слів (термінів), які різними суб'єктами, та ще й за різних умов, можуть сприйматися досить неоднозначно» [4, с.152]. На підтвердження викладених вище думок, варто встановити дефініцію явища «тлумачення норм права» та «тлумачення міжнародних договорів».

Відповідно дефініцій пов'язаних із поняттям «тлумачення» є чимало. Ю.Л. Власов у своїй монографії визначає тлумачення норм права, як «інтелектуально-вольову діяльність суб'єктів, яка має об'єктивний і суб'єктивний характер, спрямована на з'ясування та роз'яснення волі законодавця, матеріа-

лізований у нормі права, а також результати цієї діяльності» [5, с. 14]. Автор у своїй праці розглядає тлумачення у двох аспектах, а саме як інтелектуально-вольовий процес, покликаний пояснити (роз'яснити) реальний зміст норми права та результат процесу такого пояснення (роз'яснення), що матеріалізується в акті такого пояснення (що може під собою означати як і письмовий документ, так і усні роз'яснення змісту норми права) [5, с. 12-14]. Таким чином, тлумачення включає в себе – з'ясування норми права, тобто внутрішній процес мислення суб'єкта тлумачення, спрямований на пізнання і розкриття дійсного змісту норми права (дійсної волі законодавця, вираженої в ній), та результат цього процесу, а саме діяльність суб'єкта тлумачення, яка має зовнішній вираз і спрямована на пояснення третім особам дійсного змісту правової норми, та результат цієї діяльності (коли суб'єкт тлумачення вважає потрібним надати розгорнуте пояснення змісту норми для однакового її розуміння та застосування) [5, с. 10-11].

П.М. Рабінович також виділяє тлумачення-з'ясування та тлумачення-роз'яснення, де перше визначено ним, як внутрішню інтелектуальну діяльність суб'єкта щодо встановлення змісту (сміслу) юридичної норми (так би мовити, тлумачення норми «для себе»), а друге як вже зовнішню, об'єктивовану діяльність суб'єкта щодо інтерпретації змісту (сміслу) юридичної норми (так би мовити, тлумачення «для інших»), що зумовлює його зовнішнє вираження, матеріалізацію у певній формі, доступній для сприйняття іншою особою) [4, с. 153].

Такий же поділ підтримує Т.І. Дудаш, яка у своїй статті «Деякі герменевтичні поняття у теоретичній та практичній юриспруденції» визначає, що у теорії тлумачення юридичних норм усталеною є позиція, згідно з якою етапами тлумачення є тлумачення-з'ясування та тлумачення-роз'яснення, які потребують аналізу крізь призму змісту понять «розуміння» та «пояснення» [6, с. 19-24].

Є.О. Зверев у своєму дослідженні наголошує на позиції Ю. Тодики, про те, що «сам термін «тлумачення права» може розумітися: по-перше як певний мисленнєвий процес, направлений на встановлення сміслу (змісту) норм права, а по-друге, під тлумаченням розуміється результат вказаного мисленнєвого процесу, який виражений у сукупності суджень (граматичних речень), в яких розкривається, відображається зміст норм, що тлумачаться» [2, с. 64-65].

Інші науковці, такі як М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко, виділяють тлумачення норм права «як діяльність, спрямовану на з'ясування, осмислення дійсного змісту норм права з метою сприяння їх практичній реалізації, а також результат такої діяльності, що переважно виражається в інтерпретаційно-правовому акті» [7, с. 419-420].

Таким чином, науковці, не дивлячись на певні відмінності у формулюваннях та позиціях, визначають тлумачення у двох аспектах, як процес чи діяльність та як результат. Загалом, слід зауважити, що єдиного підходу до визначення поняття «тлумачення міжнародних договорів» немає, проте науковці мають спільні погляди на те, що дане явище складається із двох аспектів: як інтелектуально-вольового процесу, покликаного пояснити (роз'яснити) реальний зміст, так і результату процесу такого пояснення. Об'єктом такого тлумачення є воля, того хто створював даний договір, яка виражена в тексті норми права, її зміст, а предметом у свою чергу виступає сама норма права або ж текст, у якому така норма міститься.

Також варто звернути увагу на те, що тлумачення міжнародних договорів, відрізняється від тлумачення договорів звичайних, воно має свою специфіку та особливості. Зокрема, це зумовлено статусом суб'єктів створення таких договорів, а саме держав, які наділені суверенітетом та міжнародних та міждержавних організацій, що відповідно і визначає правила тлумачення положень у даній сфері. Також ця сфера тлумачення має свою специфіку з огляду на процедуру укладення міжнародних договорів та способи вирішення спорів у міжнародному праві.

Таким чином, тлумачення є інтелектуальним процесом. Даний процес має свою унікальну специфіку, адже залежить від особливостей конкретної галузі права, в межах якої таке тлумачення відбувається. Крім цього, такий процес має дуже важливе значення, так як суб'єкти, які його здійснюють повинні бути обізнані в методах, способах та правилах тлумачення. З огляду на це, досить влучним є і висловлювання Г. Радбруха про те, що «інтерпретатор може розуміти закон краще, ніж його творець, закон може бути мудрішим, ніж його автор – він, власне, мусить бути мудрішим, ніж його автор» [2, с.177-178].

Список використаних джерел

1. Зверев Є. О. Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика : дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2015. 227с.
2. Козюбра М. І. Теорія юридичної аргументації та її особливості в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 167-180.
3. Мережко О. О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики : монографія. Київ : Таксон, 2002. 344 с.
4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права і держави : навч. посібн. Львів : Край, 2007. 192 с.
5. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 180с.
6. Дудаш Т. І. Деякі герменевтичні поняття у теоретичній та практичній юриспруденції. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 50. С. 19-24.
7. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. Харків : Право, 2009. 584 с.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ»: КЛЮЧОВІ НОВЕЛИ

Банасевич Ірина Іванівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права

10 червня 2023 року Верховна Рада України прийняла євроінтеграційний Закон «Про захист прав споживачів» [1], який набирає чинності через один рік з дня його опублікування, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року. Попередній Закон України «Про захист прав споживачів» був прийнятий ще в 1991 році Верховною Радою УРСР та, незважаючи на численні зміни та доповнення, наразі не відповідає європейській системі захисту і є застарілим. Метою розроблення нового законопроекту «Про захист прав споживачів» було наближення національного законодавства у сфері захисту прав споживачів до права Європейського Союзу та його гармонізація з принципами, стандартами та практиками ЄС.

Головною передумовою змін є підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони, ратифіковану Верховною Радою України у вересні 2014 року, відповідно до якої Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити високий рівень захисту прав споживачів та досягти сумісності між системами захисту прав споживачів України та ЄС.

Крім цього, прогалини законодавства спричиняли численні порушення прав споживачів, зокрема у сфері електронної торгівлі, захисту прав при гарантійному обслуговуванні та обігу харчової продукції. Наприклад, Закон з 2014 року не поширюється на сферу обігу харчової продукції. Як наслідок, тривалий час залишались незахищеними права споживачів у випадку порушення умов договору поставки харчової продукції, умов щодо позначення ціни, вільного вибору форм оплати тощо.

Положення нового Закону передусім пов'язані з цифровізацією суспільних процесів, враховуючи постійний технологічний розвиток. Закон закріплює принципи здійснення захисту прав споживачів, що були розроблені на рівні ЄС, а також розширює права споживачів. Найбільш значних змін зазнало правове регулювання сфери електронної торгівлі.

У цій частині Закон надає визначення актуальним термінам, зокрема «маркетплейс» (електронний торговельний майданчик) та «прайс-агрегатор» (електронний сервіс порівняння продукції). Також законом запроваджується Єдиний державний вебпортал для споживачів у сфері електронної комерції (Портал е-покупець), що становить автоматизовану систему перевірених продавців. Суб'єкт електронної комерції, що реалізує продукцію з використанням інформаційно-комунікаційних систем, зобов'язаний протягом 10 днів з дня початку провадження такої діяльності зареєструватися на Порталі е-покупець та

надати наступну інформацію: найменування юридичної особи (або ПІБ фізичної особи); місцезнаходження (або місце проживання); адреса електронної пошти та/або адреса інтернет-магазину; ідентифікаційний код (або паспорт); відомості про ліцензію (якщо доречно), назву інтернет-магазину (за наявності), вебадресу інтернет-магазину та/або посилання на вебсторінку; контактний номер телефону.

Для посилення контролю за суб'єктами господарювання в сфері електронної комерції також вводиться поняття *перевіреного продавця*. Такий статус можна отримати після електронної ідентифікації, перевірки відомостей про суб'єкта та здійснення реєстрації на Порталі.

Закон також містить положення щодо протидії спаму, надаючи споживачі можливість відмовитися від отримання небажаних повідомлень. Так, інформація може надаватися споживачу на його електронну адресу або за номером його телефону лише за умови, що споживач надав згоду на отримання такої інформації. Закон також передбачає право відмовитися від подальшого отримання електронних комерційних повідомлень, незважаючи на раніше надану згоду. Якщо ж повідомлення продовжують надходити, споживач може подати скаргу на суб'єкта господарювання через Портал е-покупець, а на останнього може бути накладений штраф у розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (170 грн).

Також нова редакція Закону прямо обмежує можливість збору персональних даних покупців. Зокрема, новели передбачають, що суб'єкт електронної комерції, який здійснює електронну торгівлю, має право вимагати лише ті персональні дані споживача, без яких він не зможе укласти договір та/або виконати свої зобов'язання, та не має права використовувати їх з іншою метою без згоди споживача. Даними, потрібними для укладення договору, є ПІБ, контактний номер телефону та/або адреса електронної пошти, а також поштова адреса, за якою очікується доставка, у разі оформлення доставки оператором поштового зв'язку або кур'єром – відмова їх надавати означає відмову в укладанні договору.

Важливим нововведенням є закріплення у статті 3 нового Закону «Про захист прав споживачів» принципів захисту прав споживачів, серед яких чільне місце посідають *принцип пріоритетності прав та інтересів споживачів* перед будь-якими іншими інтересами і цілями суб'єктів господарювання, а також *прийняття рішення на користь споживача у випадку неоднозначності в тлумаченні норми закону чи договору* між суб'єктом господарювання та споживачем.

Прогресивною новелою Закону України «Про захист прав споживачів» є запровадження електронної форми гарантійних документів, а також скасування обов'язку суб'єктів господарювання утримувати обмінний фонд товарів.

У новому Законі України «Про захист прав споживачів» істотно оновлено регулювання в частині забезпечення права споживачів на інформацію про продукцію. Таким чином новий Закон встановлює 9 груп відомостей, за наявності яких інформація про продукцію вважатиметься повною та достовірною. Так, виробники зобов'язані надавати власний номер контактного телефону, а також найменування, номер контактного телефону та місцезнаходження суб'єкта гос-

подарювання, відповідального за прийняття та розгляд вимог про виконання гарантійних зобов'язань та комерційної гарантії або інших скарг споживачів, якщо він не є виробником. Разом із цим, Закон не містить вимоги щодо спеціального позначення про наявність у складі продукції генетично модифікованих організмів.

Отже, прийняття нового Закону «Про захист прав споживачів» дає можливість наблизити національне законодавство в сфері захисту прав споживачів до принципів та практик ЄС. Набуття чинності цим Законом значно підвищить рівень захисту прав споживачів у сфері електронної торгівлі. Крім цього, оновлене регулювання зменшує ризики нечесних комерційних практик, зокрема у сфері електронної комерції, оскільки суб'єкти господарювання матимуть рівні умови для здійснення електронної торгівлі та чесної конкуренції.

Список використаних джерел

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 10 червня 2023 року №3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення: 20.04.2024 р.).

ПРАВА ТВАРИН В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Башурин Наталія Ярославівна,
докторка філософії, викладачка кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Благополуччя та добробут тварин у світі наразі є пріоритетом у контексті захисту навколишнього середовища, а також у процесі реалізації принципів верховенства права та гуманності. Саме тому сьогодні існує теорія, згідно з якою ми не можемо розглядати тварину в правовому полі лише як певний об'єкт, котрим може розпоряджатися людина на власний розсуд. Нині ця теорія знаходить своє відображення у європейських стандартах правового регулювання поведінки з тваринами.

Наразі в українському законодавстві є певні розбіжності щодо чіткого визначення правового статусу тварин, про що точаться поважні дискусії в юридичній науці. Основними нормативно-правовими актами, що визначають або вказують на правовий статус тварин в Україні, є: Цивільний кодекс України, Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», Закон України «Про ветеринарну медицину», Закон України «Про тваринний світ».

Незважаючи на те, що українське законодавство про права тварин постійно вдосконалюється, деякі принципові проблеми в ньому залишаються. По-перше, у Цивільному кодексі України тварини прирівнюються до речей. Відповідно до ст. 180 ЦК України «особливим об'єктом цивільних прав є тварини. На них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом». Водночас ст. 179 ЦК України зазначено, що «річчю є предмет матеріального світу,

щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки» [1]. І тут виникають певні питання. Чому тварина є об'єктом матеріального, а не «живого» світу? Якщо тварина є річчю, то ми можемо нею користуватися, розпоряджатися нею і володіти нею як хочемо? Чи має тоді тварина будь-які права, котрі гарантовані законом і можуть бути належним чином захищені?

У правовій доктрині є ряд цікавих положень, що стосуються визначення правового статусу тварини та її прав. До прикладу, Юлія Овчинникова стверджує, що «згідно з українським законодавством, тварини не є суб'єктами права (як люди), вони прирівняні до речей, але з особливим статусом – це живі істоти, які можуть відчувати біль і перебувають під особливою охороною. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» визначає, що тварини мають природні права, а жорстоке поводження з ними не сумісне з вимогами моралі та гуманності, а також завдає моральної шкоди людині» [2]. Тут варто погодитись, що попри положення Цивільного кодексу України, ми не можемо погодитись з тезою, що тварина – це річ, адже це жива істота. В той же час профільні закони про тварин, вказуючи загалом на те, що тварини мають певні природні права, не визначає їх перелік, а тому видається складним питання визначення чіткого правового статусу тварини та захисту її імовірних прав.

Добробут тварин став однією з важливих тем Амстердамського договору ЄС 1997 року. Він запровадив нові принципи діяльності ЄС у сфері захисту тварин. Цей документ визнає тварин розумними істотами та зобов'язує європейські інституції розробляти та впроваджувати політику Співтовариства, спрямовану на забезпечення добробуту тварин. В цьому контексті добробут тварин складається з трьох компонентів: фізичний стан; душевний стан; тваринна природа [3].

Євросоюз повністю заборонив торгівлю виробами з хутра котів і собак. Крім того, Європейська Директива № 86/609/ЄС передбачає обов'язкову заміну альтернативи дослідів на тваринах у випадках, коли це можливо. Директива 2010/63/ЄС, прийнята у вересні 2010 року, встановлює на наднаціональному рівні стандарти добробуту утримання та використання піддослідних тварин, які використовуються з науковою метою, знаходячи баланс між принципами біоетики, науки та освіти. Ця Директива замінила попередню Директиву № 86/609/ЄЕС з урахуванням нових наукових даних у сфері використання піддослідних тварин.

Відповідно до стандартів ЄС, найближчим часом Україні необхідно гармонізувати всі законодавчі акти, що регулюють правовий статус тварин, відповідно до єдиної концепції забезпечення добробуту тварин та визнання їхніх природних прав і повного захисту цих прав.

В українському законодавстві досі немає чіткої згоди щодо розуміння правового статусу тварин: чи є вони лише особливими об'єктами цивільних прав нарівні з речами, чи все ж мають певні елементи суб'єктності та потребують повного визнання та захисту їхніх природних прав? Цю ситуацію необхідно вирішити.

Європейські стандарти диктують Україні нову концепцію забезпечення добробуту тварин, де люди, які мають тварин, є не власниками, а пет-перентами домашніх тварин, не володіють ними, а піклуються про них тощо. Так, тварина

не може бути повноцінним суб'єктом правовідносин ні у філософському, ні в правовому сенсі, але точно не може бути просто об'єктом, яким хтось лише розпоряджається. Тому пропонується на законодавчому рівні надати тваринам особливий статус, який забезпечує їм належні гарантії та захист природних прав.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV станом на 25 квітня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Овчинникова Юлія. Бити, отруювати, калічити заборонено: що змінюються у сфері захисту тварин вже у листопаді цього року. URL: <https://lifepravda.com.ua/columns/2021/11/17/246552/>.

3. Мінгазутдінов І. О. Амстердамський договір 1997. Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 1.760 с. ISBN 966-316-039-X.

ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Бурлак Оксана Василівна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Створення постійно діючого міжнародного судового органу для притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб за вчинення міжнародних злочинів постало на порядку денному в рамках ООН одразу після завершення процесів в рамках Нюрнберзького (1945-1946 рр.) та Токійського військових трибуналів (1946-1948 рр.). І завдяки напрацюванням Комісії міжнародного права ООН у 1998 р. вдалось на міжнародній дипломатичній конференції в Римі (15 червня-17 липня) створити Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) та ухвалити його Статут, в преамбулі якого зазначено, що «найбільш тяжкі злочини, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, не повинні залишатися непокараними та що їхнє ефективне переслідування повинно бути забезпечене як заходами на національному рівні, так і шляхом посилення міжнародного співробітництва». Відповідно держава, ратифікуючи Римський статут, визнає юрисдикцію МКС щодо злочинів геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочинів агресії.

Як відомо, Україна ще у 2000 р. підписала Статут МКС, але до цих пір не ратифікувала його, оскільки згідно з Висновком Конституційного суду України від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 Римський статут не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та

статті 1 Статуту, в яких мова йде про те, що вказаний судовий орган доповнює національні системи кримінального правосуддя.

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну питання необхідності ратифікації Римського статуту знову набуло активного обговорення серед правничої спільноти. Слід нагадати, що Україна вже здійснила ряд кроків, які поступово наближають її до цього акту, в тому числі в частині, що стосується механізму співпраці компетентних органів України з МКС [1].

У 2007 р. Україна в результаті імплементації Плану дій Україна – ЄС приєдналася до Угоди про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду 2002 р., яка наділяє посадових осіб цього міжнародного судового органу на території держави-учасниці відповідними привілеями та імунітетами для ефективної роботи та виконання цілей МКС. В рамках Угоди про асоціацію з ЄС 2014 р. Україна зобов'язалась ратифікувати Статут МКС (ст. 8). У 2016 р. нашою державою внесено зміни до Конституції, якими передбачено доповнення до статті 124 стосовно того, що Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду. У 2022 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», яким визначено обсяг і порядок такого співробітництва, виконання в Україні рішень МКС та ряд інших питань. А в 2023 р. підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України та МКС про створення Офісу МКС в Україні.

Не будучи учасницею Статуту МКС, Україна свого часу двічі визнала юрисдикцію Суду в односторонній заяві *ad hoc* щодо конкретних видів злочину. Так, у квітні 2014 р. визнала юрисдикцію суду щодо злочинів проти людяності у зв'язку з подіями на Євромайдані (з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р.) та можливих діянь колишнього Президента України Віктора Федоровича Януковича і посадових осіб з його оточення. Друга заява щодо визнання юрисдикції Суду мала місце 4 лютого 2015 р. та стосувалась злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР» починаючи з 20 лютого 2014 р. і без кінцевої дати. У зв'язку із повномасштабним вторгненням у 2022 р. Прокурор МКС самостійно розпочав попереднє розслідування на підставі отриманої інформації про вчинення злочинів, що підпадають під дію Статуту і за наявності достатніх підстав мав би звернутися до Палати досудового провадження для отримання санкції на проведення цього розслідування. Однак за зверненням 43 держав-учасниць до МКС ця процедура не була застосована і прокурор продовжив розслідування без звернення до вищевказаної Палати.

В результаті проведеної роботи МКС на території України у 2023 р. було видано міжнародні ордери на арешт президента Росії Володимира Путіна, а також уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової, яких звинувачують в незаконній депортації населення, зокрема дітей з території України до Російської Федерації. А у березні 2024 р. видано аналогічні ордери на арешт командувача дальньої авіації РФ Сергія Кобилаша та командувача Чорноморським флотом РФ Віктора Соколова. Їх обвинувачують у скоєнні воєнних злочинів та

злочинів проти людяності, зокрема нападах на цивільні об'єкти, заподіянні непомірної випадкової шкоди цивільному населенню та пошкодженні цивільних об'єктів. Такі особи залишатимуться невиїзними у своїй країні, в протилежному випадку – їх затримують на території держави, яка ратифікувала Римський статут. У практиці мали місце також випадки притягнення до відповідальності вище політичне керівництво після усунення його від влади та передання МКС опозиційними силами (наприклад, колишнього президента Судану Омара Аль-Башира) [2].

Питання ратифікації Римського статуту є актуальним в умовах сьогодення, оскільки, по-перше це впливає з міжнародно-правових зобов'язань нашої держави і є необхідною умовою для інтеграції України в європейський простір. По-друге, відсутність ратифікації Римського Статуту може вплинути на кінцевий результат притягнення до відповідальності вище політичне та військове керівництво країни-агресорки [3]. Адже судові процеси триватимуть ще найближче десятиріччя і дуже важливо, щоб Україна, взявши уже на себе усі зобов'язання щодо співробітництва та виконання рішень МКС, стала також повноправним членом даного міжнародного судового органу та мала можливість безпосередньо впливати на його діяльність. Ратифікація Римського статуту дозволить їй, зокрема, брати участь у: формуванні бюджету на розслідування справ в Україні; виборах прокурора МКС; прийнятті рішень в рамках Асамблеї держав-членів МКС, а саме виносити на порядок денний даного органу актуальні та важливі питання щодо діяльності Суду (наприклад, подавати пропозиції щодо внесення змін до Римського статуту та Правил процедури і доведення МКС). Крім того, Україна матиме можливість вносити кандидатуру свого судді до МКС, що може з процесуальної точки зору вплинути хід та швидкість розгляду справ у даному судовому органі.

Список використаних джерел

1. Ахтирська Н. М. Імплементация положень Римського статуту в національне законодавство України: політичні зобов'язання та правові шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2023. Вип. 4. С. 42-52.
2. Смирнов М. І. Особливості співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом в контексті військової агресії Росії проти України. *Право і суспільство*. 2023. №1. С. 395-402
3. Чернецька О. В. Співробітництво України і Міжнародного кримінального суду у сфері відповідальності за злочини проти людяності. *Ірпінський юридичний часопис* : науковий журнал. 2023. Вип. 3 (12). С. 299-308.

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ САНІТАРНО-ЗАХИСНИХ ЗОН В УКРАЇНІ

Вельмисєва (Шукало) Ірина Валеріївна,
аспірантка,
Навчально-науковий юридичний інститут

Жодне явище, в тому числі й правове, неможливо всебічно дослідити без ґрунтового аналізу обставин та умов його виникнення. Саме тому дослідження категорії санітарно-захисних зон неможливе без урахування історико-правового аспекту.

У дореволюційний період поняття санітарно-захисних зон не мало термінологічного оформлення ні в законодавстві, ні в науковій літературі та не розвивалось як самостійний напрямок природоохоронної діяльності щодо законодавчого регулювання земель промисловості. В період до 1917 р. охоронялись насамперед землі, в тому числі і землі промисловості, які на той момент самостійно не виділялись [1, с. 5]. Становлення правового регулювання санітарно-захисних зон в Україні відбулося в радянський період та набуло легального закріплення в інститутах радянського екологічного та земельного законодавства. Пострадянський (сучасний) період правового регулювання базується на положеннях, закладених в актах радянського періоду, які частково продовжують діяти і сьогодні, а норми, що втратили чинність, не у всіх випадках замінені новітніми приписами.

Характеризуючи становлення правового інституту санітарно-захисних зон, слід відзначити кілька загальних тез:

- по-перше, законодавча діяльність радянської України на пряму залежала від політики СРСР та панівної ідеології в галузі охорони природи;

- по-друге, перша спроба окреслити на законодавчому рівні поняття санітарно-захисних зон була пов'язаним із закріпленням у радянському законодавстві земель промисловості як окремої категорії земель, в складі яких передбачалось виділення санітарно-захисних зон;

- по-третє, подальше нормативне оформлення санітарно-захисних зон в радянський період розвивалось в трьох аспектах: в контексті правового режиму використання та охорони земель промисловості; в рамках інституту охорони атмосферного повітря; в системі заходів забезпечення безпеки підприємств та дотримання ними екологічних та санітарно-гігієнічних нормативів.

Принципово важливою для аналізу предмету нашого дослідження є ст. 116 Земельного кодексу УРСР 1970 р., яка вперше закріпила створення санітарно-захисних зон. Врегулювання правового режиму санітарно-захисних зон відповідало тодішній тенденції вдосконалення законодавства щодо охорони природи в промисловості, активізації природоохоронної діяльності та охорони земель навколо об'єктів промисловості.

Другою сферою правового регулювання санітарно-захисних зон стало екологічне законодавство, зокрема, законодавство про охорону атмосферного повітря. Закон УРСР «Про охорону атмосферного повітря» був прийнятий 27 листо-

пада 1981 року і введений в дію 1 березня 1982 року. Ст. 25 Закону під назвою «Санітарно захисні зони» закріпила загальні вимоги до встановлення та правового режиму санітарно-захисних зон. Водночас, детальний механізм проектування, встановлення, організації санітарно-захисних зон в основному був представлений на рівні підзаконних нормативно-правових актів та технічних документів – стандартів, правил тощо. І хоча на цьому етапі уже був складений комплекс правових норм, націлених на охорону природи в цілому і екологізацію законодавства, проте законодавче регулювання санітарно-захисних зон мало вузькоспеціалізоване значення. Основою, що дала поштовх для подальшої розробки і вдосконалення правового регулювання санітарно-захисних зон в Україні була та, що радянське законодавство врегулювало встановлення санітарно-захисних зон з позиції заходу охорони атмосферного повітря та забезпечило здійснення цього регулювання на загальнодержавному та локальному (регіональному) рівнях. Ю.С. Шемшученко наголошував, що прийняття Закону «Про охорону атмосферного повітря» мало велике соціально-економічне і державноправове значення та формувало міцну правову базу для вдосконалення багатогранної природоохоронної діяльності в даній галузі. Це обумовлювалося тим, що атмосферне повітря належить до основних компонентів навколишнього природного середовища, а також підвищенням актуальності проблеми охорони атмосферного повітря від забруднення [2, с. 10].

Прийняття 25 червня 1991 р. Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» започаткувало нову еру формування та вдосконалення правового механізму охорони довкілля в контексті діяльності суверенної, демократичної Української держави. Законодавство незалежної України зберегло такий же підхід (поєднання атмосфероохоронного та земельного правового регулювання) щодо санітарно-захисних зон. Встановлення цих зон відповідно до земельного законодавства України сьогодні належить до інституту обмежень прав на землю, а відповідні норми Земельного кодексу України визначають перелік обмежень у користуванні земельними ділянками, на яких такі зони розміщені. З іншого боку, встановлення санітарно-захисних зон навколо промислових об'єктів стало елементом механізму забезпечення екологічної безпеки при проектуванні, будівництві та експлуатації підприємств та підпорядковано основоположним засадам, цільовій спрямованості правового регулювання права екологічної безпеки як складової екологічного права України. Отже, правовий інститут санітарно-захисних зон був сформований в радянський період, а в сучасний період окремі аспекти правового режиму санітарно-захисних зон набули нових рис (насамперед, еколого-безпекового характеру).

Список використаних джерел

1. Горлова Е. В. История правового регулирования отношений по использованию земель промышленности. *Экологическое право*. 2005. № 5. С. 4–6.
2. Шемшученко Ю. Нові закони про охорону природи. *Радянське право*. 1980. № 11. С. 7–12.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ ПРАВА ЗАГАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Гандзюк Тетяна Олегівна,
аспірантка,
Навчально-науковий юридичний інститут

Вода є одним з найважливіших природних ресурсів на нашій планеті. Вона є необхідною для життя і здоров'я людини, тому забезпечення доступу до водних об'єктів виступає важливим аспектом задоволення базових життєвих потреб.

Один із правових інститутів, який гарантує громадянам рівні можливості доступу до водних ресурсів для задоволення їх життєво необхідних потреб є інститут права загального водокористування.

Сучасні тенденції та напрями розвитку процесів глобалізації у сфері водних відносин, приводить до необхідності формування нових підходів до розуміння сутності права загального водокористування.

У сучасній українській науковій юридичній літературі існує декілька точок зору щодо визначення поняття права загального водокористування. Зокрема, у межах традиційного підходу до розуміння права загального водокористування, Н.В. Локтевої-Маклашової висновує, що загальне водокористування слід розглядати як вид водокористування, а останнє – як вид природокористування.

Право водокористування можна визначити як право конкретного суб'єкта користуватися, володіти, а в певних випадках і розпоряджатися наданим йому у певному порядку відповідним водним об'єктом у межах, передбачених водним законодавством. Право водокористування можна розглядати в трьох аспектах: як об'єктивне право, як право суб'єктивне та як правовий інститут. У процесі фактичної реалізації суб'єктивного права виникають водні правовідносини [1, с. 211].

Щодо видів водокористування, то тут переважна більшість науковців, виходячи із урегульованості даного питання у Водному кодексі України, констатують наявність загального та спеціального водокористування.

Класичне розуміння права загального водокористування знайшло своє підтвердження і у водному законодавстві. Зокрема, статтею 47 Водного кодексу України [2] визначено, що загальне водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на прогулянкових суднах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць) безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів. Досить усталеним є науковий підхід, за яким право водокористування є похідним від права природокористування та права власності на воду. [3, с. 56].

Разом з тим, трансформація водних відносин в умовах глобальних змін обумовлює необхідність оптимізації використання водних ресурсів, їх збереження і відтворення та видозміну, розширення змісту правового інституту права загального водокористування.

Глобалізаційні процеси в аспекті водних відносин висувають на перший план забезпечення якісних та кількісних характеристик водних об'єктів, безперешкодного доступу до вод.

Проблема доступу до питної води призводить до зміни розуміння права загального водокористування. В цьому контексті слід зазначити, що фактично питна вода як джерело забезпечення життєдіяльності людини береться з природних джерел, доступ до яких безпосередньо реалізується через право загального водокористування.

За таких умов, поняття права загального водокористування набуває більш широкого змісту та потребує вдосконалення як його правового регулювання, так і зміни концепції розуміння в цілому з урахуванням сучасних умов. Законодавче закріплення більш ширшого змісту права загального водокористування, сприятиме забезпеченню умов його безперешкодної реалізації, збереження належної якості та достатньої кількості водних об'єктів.

Список використаних джерел

1. Локтева-Маклашова Н. В. Правове регулювання загального водокористування. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 44. С. 209-214.
2. Водний кодекс України від 06 червня 1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.
3. Краснова М. В., Краснова Ю. А. Екологічне право України. Спеціальна та Особлива частини : підручник. Київ : НУБіП України, 2023. 278 с.

ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ, СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Гейнц Руслана Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри цивільного права

Новітній етап розвитку комп'ютерних та інформаційних технологій сприяв появі технології, яка здатна на основі набору вхідних даних та відповідних правил самостійно створювати новий контент. Йдеться про генеративний штучний інтелект такий як ChatGPT та MidJourney, які дозволяють швидше і якісніше, у порівнянні з людиною, виконати завдання щодо створення зображень, відео або написання тексту. Відтак постає питання правової охорони об'єктів, створених штучним інтелектом, а також визнання чи невизнання їх об'єктами права інтелектуальної власності.

Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 р. (далі – Закон про авторське право) у ст. 1 встановлено, що автор – це фізична особа, яка своєю творчою діяльністю створила твір [1]. Тобто, авторським правом охороняється лише об'єкт, який є інтелектуальним творінням людини у сфері науки, літератури, мистецтва тощо. Правова охорона надається не кожному твору, а лише такому, який наділений ознакою «оригінальності» і є вираженим в об'єктивній формі. Оригінальність твору відображає творчі рішення

ня, прийняті автором під час його створення. Охорона поширюється лише на форму вираження об'єктів авторського права.

Отже, відповідно до чинного на сьогодні національного законодавства штучний інтелект не є суб'єктом авторського права. Це обумовлено тим, що творчість пов'язана з уявою та фантазією, якими наділена виключно людина. Результатом такої інтелектуальної діяльності є створення нового та оригінального твору, який є відображенням творчих ідей та задумів саме автора, а не поєднанням різних творів одного автора або частин творів різних авторів. Що стосується штучного інтелекту, то під час генерування нових об'єктів штучний інтелект керується інструкціями користувача, використовуючи наявні або доступні йому бази даних, інформації, на основі яких він діє та, водночас, навчається. Але штучний інтелект та авторське право пов'язані між собою. Це проявляється у тому, що штучний інтелект навчається на творах, створених людиною, які, зокрема, є об'єктами авторського чи суміжних прав. Відтак постає питання дотримання авторських прав на об'єкти, які використовуються штучним інтелектом як вхідні дані при генеруванні ним нових результатів. Це питання важливе з огляду на те, що «авторські права є законодавчою гарантією творців на захист їх інтелектуальної власності. Ці права дозволяють авторам контролювати використання їхніх творів та отримувати прибуток від їх розповсюдження» [2, с. 301].

Відповідно до ст. 33 Закону про авторське право об'єкти, які створюються штучним інтелектом без безпосередньої участі фізичної особи в їх створенні, охороняються правом особливого роду (*sui generis*) як неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. Таке право виникає внаслідок факту генерування цього об'єкта і починає діяти з моменту його генерування.

Суб'єктами права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, можуть бути:

1) особи, яким належать майнові права на комп'ютерну програму за умови дотримання ними прав суб'єкта (суб'єктів) авторського права або суміжних прав, твір (твори) або об'єкт (об'єкти) суміжних прав якого зазнав (зазнали) використання у процесі генерування такого неоригінального об'єкта;

2) особи, яким належать майнові права на комп'ютерну програму за умови дотримання ними прав суб'єкта (суб'єктів) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, неоригінальний об'єкт якого зазнав використання у процесі генерування нового неоригінального об'єкта;

3) особи, які мають ліцензійні повноваження на комп'ютерну програму, якою генерується неоригінальний об'єкт – автори такої комп'ютерної програми, їх спадкоємці, особи, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму або правомірні користувачі комп'ютерної програми.

Поняття «неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою» не поширюється на твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, оскільки у їх створенні бере участь людина.

Правовий режим «неоригінального об'єкту, згенерованого комп'ютерною програмою» подібний на правовий режим твору як об'єкту авторського права, що дає змогу відповідним суб'єктам здійснювати та захищати права на ці об'єк-

ти. Водночас термінологічний підхід, який застосовано законодавцем для позначення об'єкту, згенерованого комп'ютерною програмою «неоригінальним» є додатковим аргументом, спрямованим на підтвердження того, що йдеться про результат, який не наділений ознакою оригінальності. Окрім цього, в літературі цілком правильно зазначається, що «законодавець не вживає поняття «створено» щодо неоригінального об'єкту, натомість у законі вказано – «згенеровано комп'ютерною програмою». Це словосполучення додатково підкреслює відсутність творчості людини в об'єкті, який генерується, а не «створюється» як твір, як результат власне творчої праці» [3, с. 306].

Підсумовуючи, можна зазначити, що об'єкти, створені штучним інтелектом охороняються правом особливого роду (*sui generis*). Суб'єктами цього права є особи, які на законних підставах наділені правом на використання комп'ютерної програми, яка генерує такий об'єкт. При цьому такими особами повинні бути дотриманні права суб'єктів авторського права та суміжних прав на результати інтелектуальної діяльності та права суб'єктів на неоригінальний об'єкт, які використовуються штучним інтелектом при створенні неоригінального об'єкта.

Список використаних джерел

1. По авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2811-IX (дата оновлення: 15.04.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#top>.

2. Басига Ю. М., Белов Д. М., Заборовський В. В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2003. Вип. 76, ч. 2. С. 299-304. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/06/49.pdf>.

3. Тарасенко Л. Л. Право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. *Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності (м. Київ, 26 квітня 2023 р.) : ел. збірник. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. С. 304-309. URL: <http://cpdcipr.kpi.ua/article/view/278826/273481>.

ХАРАКТЕРНІ РИСИ СОЛІДАРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Гнідан Юлія Ігорівна,

аспірантка,

Навчально-науковий юридичний інститут

Солідарне зобов'язання характеризується комплексом ознак, які визначають його специфіку, значення та відрізняють від інших видів множинності осіб у зобов'язаннях. Як вказувала Г.Г. Гриценко, характеризуючи солідарне зобов'язання, його ціль – запорука отримання виконання (у випадку пасивної солі-

дарності), та створення зручних умов виконання для боржника та кредиторів (у випадку активної солідарності) [2, с. 61].

Стаття 541 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) є базовою для регулювання відносин, пов'язаних із солідарними зобов'язаннями та визначає, що солідарний обов'язок або солідарна вимога виникають у випадках, встановлених договором або законом, зокрема, у разі неподільності предмета зобов'язання [6].

Аналізуючи статті 541-545 ЦК України можна виділити основні ознаки солідарного зобов'язання, такі як: неподільність предмета зобов'язання; множинність зв'язків; закріплені підстави виникнення; залежність змісту виконання від виду солідарного зобов'язання [6].

Неподільність предмета солідарного зобов'язання як характерна риса даного виду зобов'язання імперативно закріплена у статті 541 ЦК України. Ця ознака впливає з самої суті солідарного зобов'язання, коли кредитор має право вимагати виконання в повному обсязі від будь-кого з боржників. Подільність предмета суперечила б такому праву кредитора. Тобто саме ця ознака підкреслює, що солідарне зобов'язання є єдиним і нероздільним для всіх боржників. Зобов'язання не розпадається на окремі частки. Адже, як зазначав Д.В. Трут, саме наслідком єдності предмета солідарного зобов'язання є право кредитора звернутися за виконанням до будь-кого з солідарних боржників в повному обсязі, або в частині в будь-якій послідовності [5, с. 99].

Солідарне зобов'язання характеризується множинністю зв'язків як між суб'єктами самого зобов'язання (боржниками та кредиторами), так і всередині кожної із сторін. Тобто для даного виду зобов'язань характерним є неспівпадіння числа суб'єктів (активного – кредитора) та пасивного – боржника) із кількістю фактичних учасників. Ця особливість визначає специфіку правового регулювання солідарних зобов'язань. При цьому слід мати на увазі, що кожен суб'єкт зобов'язання є пов'язаним певним зв'язком з іншими в межах зобов'язання, але в той же час має місце певна незалежність стосовно інших суб'єктів відносин. Р.А. Майданник зауважує, що зв'язок одного із солідарних боржників чи кредиторів може бути знищеним, проте інші зв'язки зберігатимуть силу; може припинитися, в той час як інші зв'язки продовжуватимуть існувати; може бути умовним або строковим, у той час, як інші безумовні та безстрокові [1, с.709].

Щодо наступної ознаки – підстави виникнення солідарного зобов'язання, то ЦК України встановлює два юридичних факти: договір або вказівка закону. Проте В.М. Слома вказує, що цивільно-правове регулювання в Україні має диспозитивний характер, тобто сторони мають широкі можливості щодо встановлення власних правових зв'язків, зокрема солідарні зобов'язання можуть виникати не тільки на підставі закону, а й на основі інших юридичних фактів, наприклад, заповідального відказу, передбаченого статтями 1237-1238 ЦК України [4, с. 102]. Тобто наведена позиція відображає широкі можливості для учасників цивільних правовідносин щодо формування солідарних зобов'язань, виходячи з принципу диспозитивності, а не лише на підставі прямих законодавчих приписів.

Якщо говорити про зміст солідарного зобов'язання, то він буде залежати від його різновиду: активне чи пасивне, оскільки розуміння солідарного зобов'язання залежатиме від фокусу на особливостях суб'єктного складу, прав кре-

диторів, їх взаємовідносин та специфіки припинення та регресу в такому виді зобов'язань. Пасивне солідарне зобов'язання полягає в тому, що кредитор має право вимагати виконання в повному обсязі від будь-якого із солідарних боржників, при цьому боржники несуть відповідальність перед кредитором солідарно, тобто в повному обсязі. Незважаючи на кількість боржників вимога про виконання пред'являється кредитором одна. Виконувати вимогу солідарний боржник може у повному обсязі, оскільки предмет солідарного зобов'язання є неподільним. А виконання зобов'язання одним із боржників припиняє зобов'язання в цілому, що тягне за собою заборону кредиторі вимагати додаткового виконання від інших боржників. Але в той же час виникає право регресу виконавця – боржник, який виконав солідарне зобов'язання, набуває права регресної вимоги до інших боржників; розмір регресної вимоги визначається пропорційно частці кожного боржника у зобов'язанні. Тобто між солідарними боржниками виникають додаткові правові зв'язки, тому можна говорити про субсидіарну відповідальність між боржниками. Як стверджувала В.М. Слома, значення пасивного солідарного зобов'язання полягає в тому, що воно забезпечує кредиторі більші гарантії виконання зобов'язання. Завдяки даній правовій конструкції кредитор отримує додаткові можливості для задоволення своєї вимоги, оскільки солідарність боржників підвищує шанси кредитора на отримання виконання зобов'язання, оскільки розширює коло осіб, до яких він може звертатися з вимогою [3, с. 221].

Якщо говорити про виконання активного солідарного зобов'язання, то відповідно до ч. 1 ст. 542 ЦК України у разі солідарної вимоги кредиторів (солідарних кредиторів) кожний із кредиторів має право пред'явити боржникові вимогу у повному обсязі [6]. Солідарні кредитори не мають необмежених прав щодо вимоги в цілому. Кожен із них має право лише на свою частку, а будь-які дії, що виходять за межі такої частки, можливі лише за умови відповідних повноважень від інших кредиторів. Солідарні кредитори повинні діяти таким чином, щоб не зашкодити інтересам один одного. Проте право вимоги в них єдине, адже стосується одного неподільного предмета. При цьому для боржника солідарні кредитори зливаються в єдиний суб'єкт, оскільки він має виконати зобов'язання в повному обсязі на користь будь-кого з них, хто звернувся з вимогою. Множинність кредиторів не має значення для виконання зобов'язання з боку боржника.

Виходячи із вищенаведеного, солідарне зобов'язання являє собою складну правову конструкцію, що характеризується комплексом специфічних ознак та особливостей, які відрізняють його від інших видів множинності осіб у цивільних зобов'язаннях, серед яких: неподільність предмета зобов'язання, множинність зв'язків між суб'єктами, підстави виникнення та залежність змісту виконання від виду солідарного зобов'язання.

Список використаних джерел

1. Аномалії в цивільному праві України : навч.-практ. посіб. для студ. юрид. ф-ту / за ред. Р. А. Майданика. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Юстініан, 2010. 1007 с.

2. Гриценко Г. Г. Множинність осіб у цивільно-правовому зобов'язанні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 234 с.

3. Слома В. М. Зобов'язання з множинністю суб'єктів у цивільному праві України : дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.03. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 490 с.

4. Слома В. М. Підстави виникнення солідарних зобов'язань. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. № 24. С. 100-102.

5. Трут Д. В. Ознаки та підстави виникнення солідарних зобов'язань як різновиду цивільно-правових зобов'язань із множинністю осіб. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2012. Вип. 13. С. 98-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2012_13_16 (дата звернення: 14.04.2024).

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.04.2024).

ПРАВО СПОЖИВАЧА НА ВІДМОВУ ВІД ДОГОВОРУ У ПРАВІ ЄС

Гришко Уляна Петрівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права

Захист прав споживачів залишається одним із найважливіших і значущих питань в межах політики Європейського Союзу, спрямованої на забезпечення високого рівня захисту споживачів. Зокрема, у ст. 114, 169 Договору про Функціонування Європейського Союзу [1] та статті 38 Хартії основоположних прав Європейського Союзу [2] закріплено, що «політика Союзу повинна забезпечувати високий рівень захисту споживачів».

Захист інтересів споживачів може здійснюватися різноманітними способами: надання повної, необхідної та достовірної інформації про товар до моменту укладення договору, заборона несправедливих умов договору, надання спеціальних гарантійних термінів на товар та забезпечення захисту спеціальними способами у разі порушення. Одним із таких способів захисту прав споживачів відповідно до законодавства Європейського Союзу є право споживача на відмову від договору, що розуміється як правомочність розірвати договір в односторонньому порядку і безпідставно протягом встановленого законом строку. Дане право спрямоване подолати дисбаланс прав споживачів, який існує в той момент, щоб отримати доступ до інформації, а також зрозуміти, порівняти та обдумати отриману пропозицію при укладенні договорів. При реалізації права споживача на відмову від договору «принцип збереження контракту» або «обов'язковість виконання договору» втрачає свою значимість, навіть і за відсутності порушення права споживача. І хоча дане право споживача, не відповідає засадам загальної теорії контрактів (*pacta sunt servanda*), європейський законодавець надає споживачеві право на відмову від договору у таких випадках:

1) Складність договору, яка має місце, наприклад, у договорах споживчого кредитування.

2) Коли виконання договору неможливе за непередбачуваних обставин, щодо контрактів, укладених поза межами торговельних приміщень або договорах таймшеру в яких договір міг бути укладений під впливом, без належного обмірковування або відсутністю інформації.

3) Укладення дистанційних контрактів [3, с. 32].

В межах даних договірних конструкцій закріплення права споживача на відмову від договору на рівні закону пов'язане з дефектним формуванням волі споживача, яке таким чином компенсується, оскільки формальна свобода укладення договору не збігається з реальною свободою споживача при укладенні договору.

Певний різносторонній підхід до права споживача на відмову від договору міститься у Директивах ЄС. По-перше, немає єдності в термінології визначення даного права, а саме зустрічаються такі формулювання «право на анулювання», «право на відмову», «право на скасування», тощо. По-друге, це період для реалізації права споживача на відмову, який в європейському законодавстві становить: «не менше ніж через сім днів після отримання споживачем повідомлення», «протягом 10 календарних днів після підписання обома сторонами договору або підписання обов'язкового попереднього договору», «не менше семи робочих днів», «термін 14 календарних днів» та «період від 14 до 30 днів. Дані розбіжності мають місце і при включенні положень Директив ЄС у внутрішнє законодавство кожної із держав Європейського Союзу, що призводить до значної правової невизначеності. Певною мірою врегулювання даних положень здійснює Директива 2011/83/ЄС про права споживачів, яка запровадила концепцію «повної гармонізації», відповідно до якої, «держави-члени не повинні підтримувати або запроваджувати у своєму національному законодавстві положення, що відрізняються від тих, що викладені в цій Директиві, у тому числі більшою чи меншою мірою положення для забезпечення іншого рівня захисту споживачів, якщо інше не передбачено цією Директивою» [4].

Для того, щоб споживач міг реалізувати своє право на відмову, йому має бути надана така інформація до укладення договору. Тому, ст. 6 Директиви 2011/83/ЄС та стаття II-3:101 і II-5:104 DCFR зобов'язують продавця інформувати споживача, попередньо до укладення договору (переддоговірний обов'язок) про наявність або відсутність права на відмову від договору. Зокрема, ст. 10 Директиви 2011/83/ЄС та ст. II 5:103 (4) DCFR встановлює, якщо продавець не надав споживачеві інформацію про право на відмову від договору, період здійснення даного права закінчується через 12 місяців з моменту завершення 14 днів після укладення договору [4;5,с.146,150].

Щодо правових наслідків реалізації права споживачем на відмову від договору, то відповідно така відмова припиняє зобов'язання сторін щодо виконання договору. І при цьому ні Директива 2011/83/ЄС, ні DCFR не є достатньо чіткими у встановленні з якого моменту виникають правові наслідки відмови від договору, проте можна зробити висновок, що наслідки відмови від договору повинні діяти на той момент коли продавець отримує повідомлення, яким споживач повідомляє про здійснення даного права (теорія отримання). Продавець зобов'язаний відшкодувати оплату отриману від споживача, при цьому використовуючи, ті самі засоби платежу, що використовувались при укладенні дого-

вору (ст. 13.1 Директиви 2011/83/ЄС та II.- 5:105 (3) DCFR) [4; 5, с. 154]. Повернення коштів споживачу має здійснюватися без затримки та до закінчення чотирнадцяти днів з моменту коли сторона дізналась про рішення споживача відмовитися від договору (ст. 13.1 Директиви 2011/83/ЄС) [4]. Зі сторони споживача, основний обов'язок – повернення (поштою, кур'єром або електронною поштою у випадку цифрового вмісту) товару продавцю або уповноваженій особі (ст. 14.1 Директиви 2011/83/ЄС). Повернення товару споживачем повинно бути здійснено не пізніше чотирнадцяти днів з моменту, коли він повідомив про своє рішення про відмову від договору продавцеві (ст. 14.1 Директиви 2011/83/ЄС)[4].

Таким чином, закріплення у праві ЄС права споживача на відмову від договору становить виняток щодо основного принципу договірності права – «обов'язковості договору» (*pacta sunt servanda*), а можливості реалізації даного права споживача закріплено у випадках укладення «складних» договорів (наприклад, договорів споживчого кредиту) та/або поза межами торговельних приміщень, дистанційних контрактів.

Список використаних джерел

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

2. Хартія основних прав Європейського Союзу. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu>.

3. Patricia Sanchez Abril Francisco, Oliva Blazquez, Joan Martinez Evora. The Right of Withdrawal in Consumer Contracts: a comparative analysis of American and European law. *InDret*. 2018. 3. P. 1-56.

4. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0083>.

5. Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke. PRINCIPLES, DEFINITIONS AND MODEL RULES OF EUROPEAN PRIVATE LAW. *Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Articles and Comments [Interim Edition, to be completed]. 1620 p.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Данилюк Леся Романівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Право на екологічну інформацію є одним із конституційних екологічних прав громадян України. Так, ст. 50 Основного Закону гарантує кожному право вільного доступу до інформації про стан довкілля та право на її поширення, а також визначає, що така інформація не може бути засекречена.

Право на екологічну інформацію є самостійним у системі екологічних прав. Водночас, враховуючи особливості його змісту та характер потенційних наслідків від його належної або ж навпаки неналежаної реалізації, ми можемо стверджувати про взаємозв'язок права на інформацію про стан довкілля й інших базових екологічних прав, наприклад, права на безпечне для життя та здоров'я довкілля, права на відшкодування шкоди, завданої порушенням цих прав тощо.

Безумовно, що в умовах воєнного стану цінність екологічної, як і будь-якої іншої, інформації для населення суттєво зростає. Адже як раз наявність достовірної, повної та своєчасної інформації впливає на прийняття або відхилення громадянами тих чи інших життєвих рішень. Більше того, в контексті наростаючих екологічних проблем і викликів, які суттєво загострилися внаслідок війни, важливо розуміти значення для громадян права саме на екологічну інформацію, його роль при гарантуванні екологічної безпеки в країні та потенціал його забезпечення для подальшого розвитку держави в будь-яких сферах.

Закон України «Про інформацію» в ст. 2 до основних принципів інформаційних відносин включає: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя. Також принципи забезпечення доступу до публічної інформації закріплені в ст. 4 Закону України «Про доступ до публічної інформації», зокрема: прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до цього Закону, крім обмежень, встановлених законом; рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Головними ж принципами екологічного інформування, згідно з Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Положення про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища», є: своєчасність подання інформації; об'єктивність даних, що подаються; повнота інформації та її доступність.

Досліджуючи особливості реалізації права на екологічну інформацію, потрібно зазначити, що, відповідно до ч. 3 ст. 13 Закону України «Про інформацію», інформація про стан довкілля не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом, крім інформації про місце розташування військових об'єктів. Як і виходячи з п. 1 ч. 4 ст. 21 Закону, відомості про стан довкілля не можуть бути віднесені до інформації з обмеженим доступом. При цьому, варто наголосити, що дані положення й єдине вказане виключення з них знайшли відображення в законодавстві України ще задовго до введення воєнного стану.

Натомість спробуємо коротко окреслити регулювання еколого-інформаційних правовідносин після 24 лютого 2022 року. Так, у ст. 64 Конституції України визначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Водночас, не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24–25, 27–29, 40, 47, 51–52, 55–63 цієї Конституції. Тобто, бачимо, що можливість обмеження права на екологічну інформацію та інших конституційних екологічних прав є виключеною. Тому, закономірно, що й Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», не допускає таких обмежень.

Разом із цим необхідно розуміти, що практична реалізація права на екологічну інформацію в умовах воєнного стану може бути ускладнена рядом обставин, умов і чинників, які за своїм змістом не мають прямого наміру обмежити чи заборонити доступ до такої інформації. Особливо, враховуючи той факт, що інформація про стан довкілля є хоча й особливим, але все таки одним із видів публічної інформації.

Відтак, у умовах воєнного стану реалізація громадянами права на доступ до публічної інформації може бути ускладненою через: впровадження контролю за змістом і поширенням інформації; тимчасове призупинення роботи державних реєстрів та баз даних; запровадження особливого режиму роботи та посилення охорони об'єктів державного значення; запровадження комендантської години; відстрочення в задоволенні запитів на інформацію тощо [1].

Справді, з введенням воєнного стану в Україні було обмежено доступ до низки відкритих раніше реєстрів і баз даних, зокрема й тих, які містили екологічну інформацію (серед них реєстр лісорубних квитків, публічна кадастрова карта, єдиний реєстр з оцінки впливу на довкілля та інші). Й тільки згодом, після тривалих дискусій і обговорень, деякі з них знову стали відкритими для громадськості повністю або ж частково.

Детальніше особливості реалізації права на екологічну інформацію та специфіка доступу до неї в Україні в умовах воєнного стану будуть аналізуватися авторкою в подальших публікаціях.

Список використаних джерел

1. Особливості реалізації права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану : роз'яснення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/rozyasnennya-shchodo-doderzhannya-prava-na-dostup-do-informatsii-v-umovakh-voennogo-stanu13042022.docx> (дата звернення: 23.04.2024).

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ ТА ЦИФРОВІ ПОСЛУГИ»: ОСНОВНІ НОВЕЛИ

Данишук Михайло Любомирович,

аспірант,

Навчально-науковий юридичний інститут

В 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, що, крім іншого, обумовило її зобов'язань забезпечити адаптацію законодавства України до *acquis* Європейського Союзу у сфері цифрових послуг.

10 серпня 2023 року було ухвалено Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» (надалі – «Закон»), який набрав чинності 02 березня 2024 року. Він мав на меті привести українське законодавство з питань цифрових послуг у відповідність до положень «Директиви ЄС 2019/770 про договори постачання цифрового контенту та цифрових послуг» (надалі – «Директива»). Але варто одразу зауважити, що у Законі відсутнє посилання на цю «Директиву», що було б безпосереднім свідченням імплементації положень *Acquis*.

Загалом даний Закон має на меті формування законодавчої бази щодо регулювання відносини щодо надання цифрових послуг та використання цифрового контенту на підставі договору. Також передбачалося створення правових інструментів щодо захисту прав споживачів цифрових послуг та користувачів цифрового контенту в доповнення до Закону України «Про захист прав споживачів» [1].

Крім іншого, однією із новел Закону є закріплення законодавчих визначень «цифровий контент» та «цифрові послуги». Так, термін «цифровий контент» в Законі визначається як дані, які створюються і надаються в цифровій формі [2]. При цьому закон надає невичерпний перелік цифрового контенту: комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги.

Поняття «цифрова послуга» у Законі ж визначається як послуга, що надає можливість споживачу створювати, обробляти, зберігати та поширювати дані у цифровій формі або отримувати доступ до таких даних, а також здійснювати будь-які інші дії з даними у цифровій формі, що були створені чи завантажені споживачем або іншими користувачами такої послуги [2]. Знову ж таки, Закон наводить невичерпний список цифрових послуг, зокрема, послуги, що дають змогу створювати, обробляти, отримувати доступ або зберігати дані в цифровій формі, включаючи хостинг файлів, обробку текстів або гри, які пропонуються в середовищі хмарних обчислень і соціальних мережах [3].

Іншою важливою новелою даного Закону є встановлення суб'єктивних та об'єктивних критеріїв, яким мають відповідати цифрова послуга або цифровий контент, що надаються виконавцем за договором (ст. 4 Закону). В іншому випадку цифровий контент та/або цифрова послуга будуть вважатися такими, що не відповідають умовам договору (ст. 5-6 Закону).

До суб'єктивних критеріїв відповідності цифрового контенту та/або цифрової послуги належить, зокрема, кількість, якість, функціональність, сумісність та інші ознаки згідно договору; придатність для використання у визначених договором цілях; цифровий контент та/або послуга надаються у найновішій існуючій версії з подальшим оновленням, якщо інше не передбачено договором; споживач отримує контент та/або послугу разом з усіма додатками, приналежностями, застосунками та інструкціями згідно умов договору (ст. 5 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги»).

Водночас до об'єктивних критеріїв відповідності цифрового контенту та/або цифрової послуги належить: придатність для використання відповідно до мети, з якою зазвичай використовуються цифровий контент та/або цифрова послуга такого самого виду; відповідність вимогам щодо якості, включаючи інтегрованість, функціональність, сумісність, доступність, безперервність надання та безпечність використання, які є звичайними для цифрового контенту та/або цифрової послуги такого самого виду; надання у кількості, які є звичайними для цифрового контенту та/або цифрової послуги такого самого виду; відповідність демоверсії цифрового контенту та/або цифрової послуги, що надавалася виконавцем споживачу для ознайомлення до моменту укладення договору (ст. 6 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги»).

У випадку невідповідності цифрових послуг та/або цифрового контенту заявленим у договорі об'єктивним та суб'єктивним критеріям Закон надає право споживачу вимагати надання інших цифрових послуг та/або цифрового контенту, або ж пропорційно зменшити ціну в розумний строк, а саме 14 днів, або відмовитися від договору. Тягар доказування відповідності при цьому несе виконавець (ст. 12).

Щодо органу, на який покладено обов'язок захисту прав споживачів згідно із Законом, то такий обов'язок покладено на Держспоживслужбу. Саме цей орган наділений Законом компетенцією накладати штрафи та загалом здійснювати державний нагляд за додержанням Закону (ст. 19).

Список використаних джерел

1. Климчук О. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги»: деталь регуляторного пазлу, якої бракувало? *Юридична компанія «Sayenko Kharenko» – офіційний сайт*. URL: <https://sk.ua/uk/zakon-ukraini-pro-cifrovij-kontent-i-cifrovi-poslugi-detal-u-reguljatornij-golovolomci-cifrovogo-sektoru-jakoi-brakuvalo/>.

2. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10.08.2023 № 3321-IX. *Законодавство України – офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text>.

3. Молкодавець М. Новий закон «Про цифровий контент та цифрові послуги» набуває чинності 2 березня – що треба знати». *AIN.UA – електронний онлайн-журнал*. URL: <https://ain.ua/2024/03/01/novuj-zakon-pro-czyfrovyj-kontent-ta-czyfrovi-poslugy>.

ДО ПИТАННЯ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВИХ СЛУЖБОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Жиляк Михайло Дмитрович,

аспірант,

Навчально-науковий юридичний інститут

З початком збройної агресії російської федерації проти України (20.02.2014), а пізніше відкритого повномасштабного воєнного нападу на Україну під завуальованою у російській пропаганді «СВО» та введення на усій території України воєнного стану (24.02.2022), в Україні отримали своє практичне відображення стани «особливого періоду», «воєнного стану» та «бойової обстановки». Очевидно, що вони по особливому впливають на правовідносини між військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами. Зазначене підтверджується і даними офіційної статистики Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022-2023 роки, за якою у співвідношенні 2022 до 2023 року вказана динаміка виросла з 758 військових службових кримінальних правопорушень до 905. Згідно офіційними даними Верховного Суду «Про стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях судами загальної юрисдикції у 2023 році», кількість засуджених за військові службові кримінальні правопорушення за статтею 425 КК України у 2022 році сягнула 5 осіб, а в 2023 році зросла до 13 осіб та за статтею 426-1 КК за 2022 рік засуджено 3 особи, в той час як у 2023 році засуджено 12 осіб. По співвідношенні 2022 до 2023 року за ст. 425 КК зросла у 2,6 р. за ст. 426-1 КК зросла у 4 р. Відтак вивчення та оцінка суспільної небезпеки військових службових кримінальних правопорушень залишається на порядку денному.

У навчальній літературі домінує позиція, відповідно до якої суспільна небезпека злочину – це матеріальна ознака, що характеризує здатність злочину заподіювати шкоду (істотну шкоду) об'єкту кримінально-правової охорони або створювати реальну загрозу заподіяння такої шкоди. У своїй праці М.Р. Рудаковська зазначає, що в юридичній літературі не висвітлено, чи описано поверхнево характеристики суспільної небезпеки, як її ознаки, критерії наявності, структури тощо. Одночасно М.Р. Рудаковська зазначає, що серед науковців спостерігається консенсус щодо наступних висновків: «Суспільна небезпека є однією з ознак поняття злочину; полягає у заподіянні злочином істотної шкоди об'єктам, які охороняються кримінальним законом, або у створенні реальної можливості (загрози) заподіяння такої шкоди; є підставою для відмежування злочинів від інших правопорушень та від малозначних діянь; є однією з підстав для криміналізації та декриміналізації діянь; становить основу класифікації злочинів за ступенем тяжкості, який під час кваліфікації діяння є показником типового ступеня суспільної небезпеки злочинів, а під час індивідуалізації кримінальної відповідальності-показником індивідуального ступеня суспільної небезпеки конкретного злочину; має важливе значення при вирішенні питання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки та про звільнення від покарання» [1, с.1]. Із зазначеною позицією щодо за-

гальної характеристики суспільної небезпеки та загального її розуміння важко не погодитись. При цьому, питання військових службових кримінальних правопорушень частково досліджувались у дисертаційних роботах М. Хавронюка, Б. Леонова, М. Туркота, але не в усіх роботах, що навіть частково охоплюють дослідження суспільної небезпеки військових службових кримінальних правопорушень, передбачених нині в ст.ст. 425-426-1 КК України, були належно науково висвітлені [3, с. 161].

Для застосування правильності розуміння суспільної небезпеки військових службових кримінальних правопорушень слід проаналізувати більш детально через діючі норми законодавства. Суспільна небезпека військових службових кримінальних правопорушень відображається у диспозиціях статей 425-426-1 Кримінального кодексу України (надалі по тексту – ККУ). Диспозиції ст. ст. 425, 426 ККУ вказують на суспільну небезпеку допущеної протиправної поведінки, у першу чергу – бездіяльності у формі: 1) недбалого ставлення до військової служби (ст. 425 ККУ), 1) умисного неприпинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим, або 2) ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, а також 3) інше умисне невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати (ст. 426 ККУ). У диспозиції ст. 426-1 ККУ суспільна небезпека відображається виключно у активній поведінці у формах: 1) застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого; 2) перевищення дисциплінарної влади; 3) застосування насильства щодо підлеглого; 4) іншого перевищення влади чи службових повноважень [5; с. 1093]. Також на законодавчому рівні закріплено кваліфікуючі ознаки суспільної небезпеки «істотна шкода» та «тяжкі наслідки» (примітка до статті 425 ККУ), однак законодавець зосередився тільки на матеріальній складовій шкоди та наслідках як однієї із ознак суспільної небезпеки, не застосовуючи нематеріальну складову, що навряд чи можна визнати обґрунтованим кроком через створення відповідних труднощів у правозастосовній діяльності. Вважаємо за доцільне розширити обсяг категорій «істотна шкода» та «тяжкі наслідки» у сфері військових службових правопорушень за рахунок вказівки і на нематеріальну складову, забезпечивши тим самим кримінально-правову охорону і життя та здоров'я, честі, гідності, особистої недоторканості осіб.

Система військових кримінальних правопорушень, що нині передбачена чинним КК України, недосконала і суперечлива, а тому потребує перегляду та вдосконалення [2, с. 318]. Ю.І. Більковська, Г.С. Крайник, В.Я. Настюк та ін. пропонують відновити у КК кримінальну відповідальність військової службової особи за зловживання владою або службовим становищем, розглядаючи ці питання під кутом зору посилення боротьби з військовими корупційними злочинами, погоджуючись з думкою В.І. Тютюгіна, К.С. Косіної про те, що «корупційним злочином є умисне суспільно небезпечне діяння, що володіє всіма ознаками корупційних правопорушень, вчинення яких пов'язане з використанням особою влади, службового становища чи можливостей, що з такого службового становища випливають всупереч інтересам служби...». Не врегульованим до кінця залишається і ситуація, коли перевищення влади або/чи служ-

бових повноважень військовою службовою особою здійснюється повторно, тобто неодноразово (систематично), оскільки застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого за ч. 2 ст. 426-1 КК може вчинятися повторно, як щодо однієї особи, так і по відношенню до іншої, що безумовно підвищує суспільну небезпеку таких протиправних дій [2, с. 321-322].

Поняття родового об'єкта військових злочинів не розроблено в достатньому обсязі, і трактовка порядку проходження військової служби потребує деяких уточнень. Військовий правопорядок – це не аморфне явище, воно поширюється на певну сферу державного і соціально-правового буття цією сферою є воєнна організація України [6, с. 247-248]. Харитонов С.О. зазначає, що вирішуючи питання щодо безпосереднього об'єкта військових злочинів, необхідно виходити перш за все з того, що вони становлять частину родового та видового об'єктів військових злочинів та посягають на конкретні (окремі) правовідносини, що виникають та функціонують при здійсненні військової служби. Виходячи з цього, залежно від видових об'єктів, що виступають як підстава класифікації системи військових злочинів, їх можливо поділити на такі відносно самостійні групи, зокрема й злочини проти порядку здійснення своїх повноважень військовими службовими особами (військові службові злочини)(статті 425–4261) [6, с. 250].

Родовим об'єктом перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень виступають суспільні відносини, що регулюють встановлений законом порядок несення або проходження військової служби. Крім того, до родового об'єкта злочину, що розглядається, можна також віднести і конституційний устрій та безпеку держави загалом [4, с.65].

Разом з тим вчинення військових кримінальних правопорушень в умовах дії в державі з 18 березня 2014 року особливого періоду, а з 24 лютого 2022 року правового режиму воєнного стану, на думку Карпенка М.І., недостатньо враховується частиною суддів, які розглядали кримінальні провадження за участі військовослужбовців, оскільки п. 11 ч. 1 ст. 67 КК передбачає, що «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій», є обставинами, які обтяжують покарання. Т.Б. Ніколаєнко, яка провела в 2018 році дослідження за темою «Теоретико – правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців», теж наголошує, що «...постала необхідність посилити кримінальну відповідальність за порушення військової дисципліни в особливий період...» [2, с. 331].

Не менш вагомими за темою дослідження «Проблеми протидії злочинам проти встановленого порядку несення військової служби (військовим злочинам)» є висновки і пропозиції М.С. Туркота, який стверджує, що «ефективність протидії злочинності у Воєнній організації України прямо не залежить від процесуальної активності лише правоохоронних та судових органів. Необхідна послідовна, систематизована і довгострокова її підтримка з боку держави, суспільства і кожного громадянина. Підвищення боєготовності Збройних Сил України та інших військових формувань, вирішення правових і соціальних питань, відновлення престижу військової служби вже найближчим часом можуть дати позитивні результати» [2, с. 332-333].

«Особливий період», «воєнний стан» та «бойова обстановка», як специфічні прояви суспільної небезпеки у військових службових кримінальних правопорушеннях у період сьогодення є найактуальнішими, оскільки Україна відчуває їх у правовідносинах як фактично, так і юридично. Аналіз законодавчих положень та здобутків наукової кримінально-правової доктрини дає підстави для висновків, що з моменту настання вказаних станів/періоду кримінальні правопорушення військових службових осіб посягатимуть не тільки на встановлений порядок несення військової служби, а й створюватимуть передумови (ризика) завдання шкоди суспільним відносинам у сфері захисту держави, її суверенітету і територіальної цілісності [2, с. 317]. Отож, загрози суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності України зобов'язують законодавця удосконалити кримінальне законодавство держави за військові службові правопорушення [2, с. 335].

Список використаних джерел

1. Азаров Д. С. Розуміння суспільної небезпеки злочину (за результатами соціологічного експерименту). 2019. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 3. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/297912f3-92f0-4dab-b6d1-dda1bd36d289/content> (дата звернення: 28.03.2024).
2. Карпенко М. І. Актуальні питання кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення та їх запобігання потребують невідкладного позитивного вирішення *IZDEVNIECĪBA BALTIJA PUBLISHIMG*. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-14> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Карпенко М. І. До питання окремих ознак об'єктивної сторони військових службових злочинів у сфері управлінської діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 4. С. 161-164 URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2018/4_2018.pdf#page=161 (дата звернення: 28.03.2024).
4. Кізюн О. П. Юридичний аналіз складу перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 64-68 URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/3/14.pdf> (дата звернення: 28.03.2024).
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. іа допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2007. 1184 с.
6. Харитонов С. О. Об'єкт і система військових злочинів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 243-253. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-243-253.pdf (дата звернення: 28.03.2024).

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Захарчук Галина Віталіївна,
аспірантка,

Навчально-науковий юридичний інститут

Прагнення України до повноправної участі в європейському співтоваристві зумовило вжиття законодавчих заходів, спрямованих на імплементацію в національне середовище загальноєвропейських у світі стандартів функціонування суспільства, серед яких і можливість притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб, що була закріплена у вітчизняному кримінальному законодавстві в 2013 році.

У межах даної статті узагальнено розглянемо історичні, правові та суспільні передумови запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні. Щодо історичних передумов запровадження інституту слід зазначити, що подібні заходи кримінально-правового характеру застосовувалися на території України (тодішньої УРСР) до корпоративних утворень щонайменше з початку ХХ століття – в перших декретах, які містили норми кримінального права, корпоративна відповідальність згадувалась часто, і до корпоративних утворень такі заходи репресії застосовувалися не тільки з політичних, а й з економічних мотивів [1].

Пізніше ідею кримінальної відповідальності корпорацій почали відхиляти. Встановлення адміністративно-командної системи управління, ліквідація приватної власності, а також оголошення пріоритетних завдань кримінальної політики, яка ставила державні інтереси вище особистих, не давали змоги продовжити розвиток цього інституту. І лише з початку 90-х рр. ХХ ст., коли у пострадянських державах розпочався поступовий перехід до ринкових відносин, ідея кримінальної відповідальності юридичних осіб знову постала актуальною. Як кримінально-правова проблема, відповідальність колективних суб'єктів заново почала розвиватися з другої половини ХХ ст. – спроба її запровадження була втілена у 1993-1997 рр. в одному з двох проектів Кримінального кодексу України, які розглядались Верховною Радою України I та II скликань. Однак, цю законодавчу ініціативу не підтримали ні представники науки кримінального права, ні практикуючі юристи, ні народні депутати [2, с. 84].

Передумови правового характеру, що зумовили становлення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні, основним чином полягають в тому, що нашою державою ратифіковано велику кількість міжнародно-правових актів, які прямо рекомендують державам-учасницям запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб. Сьогодні рекомендації передбачити кримінальну відповідальність колективного суб'єкта містяться в десятках документів міжнародного і європейського рівнів, зокрема в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (15.11.2000 р.), Конвенції ООН проти корупції (31.10.2003 р.), Кримінальній конвенції про боротьбу з

корупцією Ради Європи (27.01.1999 р.), Конвенції про кіберзлочинність (23.11.2001 р.) тощо [3, с. 81].

Суспільні передумови запровадження юридичного механізму застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру зводяться до того, що переорієнтація господарського обігу на приватний сектор зумовлює адаптацію законодавства, у тому числі й кримінального, до нових умов. Те, що відповідальність може бути тільки особистою, не суперечить сучасним властивостям юридичної особи. Юридична особа є особливим суб'єктом права, деліктоздатним суспільним утворенням, а тому здатність юридичної особи нести особисту відповідальність не може ставитися під сумнів [4, с. 128].

Як слушно зазначає П.Л. Фріс, будь-які дії спрямовані проти фізичних осіб – лідерів організованої злочинності, не спроможні призвести до позитивних наслідків, без ліквідації самих юридичних осіб. Будь-яка спроба припинити злочинні діяння буде марною, оскільки на їх місце прийдуть інші, що будуть продовжувати злочинні діяння [5, с. 152].

Отже, на момент запровадження в національному законодавстві у 2013 році інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб [6] було створено передумови суспільного й правового характеру для правомірної постановки питання щодо необхідності притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб, а також існували зовнішні передумови, що об'єднували у собі фактори формування якісно нових суспільних відносин; необхідна джерельної бази; зобов'язання України, пов'язані із участю у міжнародних угодах.

Список використаних джерел

1. Панов М. І., Харитонов С. О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як новела у кримінальному законодавстві України *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2 (3). С. 44-55.

2. Провоторов О. П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як інституту кримінального права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 207 с.

3. Панченко О. В. Становлення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні. *Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників*. Харків : Право, 2017. С.81-82

4. Лихова С. Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 128-132.

5. Фріс П. Л. До питання про кримінальну відповідальність юридичної особи. *Юридичний вісник*. 2015. № 2 (35). С.152-156.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23.05.2013 року № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text> (дата звернення: 14.04.2024).

СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ

Зеліско Алла Володимирівна,
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права

Основним трендом сучасного розвитку права як у світі, так і у окремих державах є активні процеси трансформації усіх сфер правовідносин під впливом тотальної цифровізації. Формування та подальша еволюція цифрових об'єктів визначає запуснення процесів формування середовища для їх правового регулювання, зокрема, ідеться про сферу послуг, предметно, цифрових послуг. Безумовно, що в основі правових концептів щодо регулювання надання цифрових послуг знаходяться базові категорії послуги як об'єкта та договору як форми правового регулювання їх надання. Водночас, специфіка цифрового об'єкта, визначеного у ст. 179-1 ЦК України як блага, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність проектується на характеристику договорів, які опосередковують надання цифрових послуг, в першу чергу, на права та обов'язки їх сторін [1]. Поняття цифрового середовища визначається Законом України «Про цифровий контент та цифрові послуги» у ст. 2 як апаратне, програмне забезпечення та будь-яке мережеве підключення, що використовується з метою отримання доступу до цифрового контенту та/або цифрової послуги та забезпечує можливість їх використання споживачем [2]. Існування об'єктів цифрових послуг виключно в цифровому середовищі стало пусковим механізмом формування спеціального їх правового регулювання. Означена мета в сучасних світових умовах глобалізації реалізується у наднаціональній та національній площинах. Перша формується на рівні європейського співтовариства шляхом прийняття спеціальних актів у сфері цифрових послуг. Зокрема у травні 2019 року Європейським Парламентом та Радою було прийнято Директиву (ЄС) 2019/770 про договори постачання цифрового контенту та цифрових послуг. А у 2022 році відбувся наступний фундаментальний крок у формування правової європейської бази щодо регулювання цифрового ринку та послуг у його рамках шляхом прийняття двох базових актів: Акт про цифрові ринки (Digital Markets Act) і Акт про цифрові послуги (Digital Services Act). Прийняття цих актів ознаменувало собою своєрідну еволюцію у сфері цифрового середовища, позаяк ними охоплено комплексно як публічно-правову сферу щодо цифрового ринку, так і приватноправову щодо цифрових послуг та правових форм їх надання. Вітчизняні аналітики відзначають, що концептуально вказані акти базуються на формуванні ряд вимог до компаній – надавачів цифрових послуг, пов'язаних із потребою посиленої охорони та захисту споживачів цих послуг, недопущення поширення незаконного цифрового контенту та використання недобросовісної конкуренції.

Враховуючи означені вище фактори, варто відзначити особливість законодавчого вітчизняного становища щодо формування правового забезпечення ринку цифрових послуг. Адже щойно законодавець напрацював та прийняв

Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги», в основі якого де-факто покладені положення Директиви ЄС 2019/770 про договори постачання цифрового контенту та цифрових послуг, як були прийняті наведені нами вище фундаментальні акти ЄС нового гатунку, які ставлять нові виклики перед законодавцем у плані законодавчих трансформацій у сфері цифрових послуг.

Прийняття у серпні 2023 року Закону «Про цифровий контент та цифрові послуги» задекларовано та сприйнято вітчизняними науковцями та практиками як прогресивний довгоочікуваний крок, спрямований на адаптацію до стандартів ЄС. В плані прийняття спеціального нормативного акта саме у сфері цифрових послуг, безумовно, це беззаперечний факт. Згаданий нормативний акт виходить із концептуального бачення конструкції договору як правового регулятора надання цифрових послуг та цифрового контенту та визначає, що виконавцем виступає фізична або юридична особа незалежно від форми власності, яка на підставі укладеного із споживачем договору надає або зобов'язується надати йому цифровий контент та/або цифрову послугу (самостійно або через іншу особу, що діє від її імені або за її дорученням) у межах підприємницької діяльності, що здійснюється такою особою (ст. 2 Закону) [2]. Однак щодо статусу виконавця щодо надання цифрового контенту та цифрових послуг цим положенням законодавець обмежується. Ми можемо зробити висновок про те, що концептуально Закон виходить із охорони та захисту слабшої сторони договору, яким є споживач виключно на основі аналізу дотичних норм цього Закону. Наприклад, згідно ст. 10 Закону «Про цифровий контент та цифрові послуги» тягар доказування надання цифрового контенту та/або цифрової послуги відповідно до статті 3 цього Закону покладається на виконавця. Однак положення щодо статусу виконавця і окреслення кола суб'єктного складу такої категорії у Законі відсутні і останній відсилає нас до Закону України «Про електронну комерцію», керуючись тим, що виконавець за договором про надання цифрового контенту чи цифрових послуг є суб'єктом електронної комерції. Згідно із ст.3 цього Закону електронна комерція – відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [3]. Аналіз такої дефініції однозначно свідчить про те, що електронна комерція трактується максимально широко і передбачає торгівлю звичайними товарами і послугами у дистанційному порядку. Цифрові ж послуги передбачають кваліфікуючий критерій існування виключно у цифровому середовищі. Однак, чинна редакція Закону України «Про електронну комерцію» не містить жодних положень щодо спеціального статусу суб'єктів – надавачів цифрових послуг, а загальні положення щодо комерції у дистанційному порядку, очевидно, не в змозі ефективно охопити це питання.

У той же час, новоприйняті у межах ЄС акти (Digital Markets Act, Digital Services Act) концептуально виходять із мети створення конкурентного та справедливого цифрового ринку, орієнтованого на інноваційний цифровий бізнес та безпеку користувачів в Інтернеті. Така мета реалізується за допомогою кількох площин регулювання цифрового ринку на наднаціональному рівні.

По-перше, конкурентність цифрового ринку та безпека користувачів забезпечується підвищеними імперативними вимогами щодо великих онлайн-платформ. Кваліфікуючими критеріями надання такого статусу для надавача цифрових послуг є: наявність річного обороту щонайменше 7,5 млрд євро в Європейському Союзі (ЄС) за попередні 3 роки або ринкову оцінку щонайменше 75 млрд євро; наявність щонайменше 45 мільйонів щомісячних кінцевих користувачів та щонайменше 10 000 бізнес-користувачів, зареєстрованих в ЄС; можливість контролювати одну або більше основних послуг платформи щонайменше у трьох країнах-членах ЄС; наявність значного впливу на внутрішній ринок; можливість надавати основну послугу платформи, яка є важливим шлюзом для бізнес-користувачів для зв'язку з клієнтами. У зв'язку із зазначеною специфікою на гейткіперів покладається тягар додаткових обов'язків. Поміж них наявні ті, які стосуються заборон у сфері обробки та використання персональних даних кінцевих користувачів; забезпечення можливості бізнес-користувачів пропонувати ті самі продукти чи послуги кінцевим користувачам через сторонні онлайн-посередницькі послуги або через їхній власний канал прямого онлайн-продажу за цінами чи умовами, які відрізняються від тих, що пропонуються через онлайн-посередницькі послуги гейткіпером; можливості бізнес-користувачам безкоштовно спілкуватися та просувати пропозиції, у тому числі на різних умовах, кінцевим користувачам, залученим через основну послугу платформи або через інші канали, і укладати контракти з цими кінцевими користувачами тощо. Цілий спектр такого роду зобов'язань для великих онлайн платформ визначений у ст. 5 Акту про цифровий ринок [4].

Якщо велика онлайн платформа (гейткіпер) порушує правила, викладені в регламенті, він ризикує зазнати таких санкцій: штраф у розмірі до 10% від загального обороту; потенційний штраф до 20% від обороту за повторне порушення; періодичні штрафні санкції у розмірі до 5% від середньоденного обороту; нефінансові структурні заходи, такі як продаж (частини) бізнесу, як крайній захід у разі систематичного невиконання вимог [4].

По-друге, Digital Services Act передбачає також додаткові вимоги і щодо бізнес користувачів цифрових послуг. Відповідно до п. 3 якого встановлюється, що відповідальна та старанна поведінка постачальників посередницьких послуг має важливе значення для безпечного, передбачуваного та надійного онлайн-середовища, а також для того, щоб дозволити громадянам Союзу та іншим особам здійснювати свої основні права, гарантовані Хартією основоположних прав Європейського Союзу («Хартія»), зокрема свободу слова та інформації, свободу ведення бізнесу, право на недискримінацію та досягнення високого рівня захисту споживачів. Вказаний акт гармонізує правила, що застосовуються до посередницьких послуг на внутрішньому ринку, з метою забезпечення безпечного, передбачуваного та надійного онлайн-середовища, боротьби з поширенням незаконного контенту в Інтернеті та суспільних ризиків, які може спричинити поширення дезінформації чи іншого контенту, і в рамках якого основні права, закріплені в Хартії, ефективно захищені та сприяють інноваціям [5].

Вказані положення свідчать про наявність додаткових зобов'язань не лише у великих онлайн платформ, але й бізнес користувачів, які є посередниками у наданні цифрових послуг. А вказівка п. 7 Акту про цифрові послуги визначає

можливість застосування його норм до вітчизняних компаній, не зважаючи на відсутність в Україні статусу члена ЄС, за умови виходу вітчизняних компаній на європейський ринок. Відповідно, перед законодавцями та науковцями постають завдання подальшого моніторингу чинного законодавства у напрямі врахування новосформованих стандартів ЄС щодо суб'єктів – надавачів цифрових послуг.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10 серпня 2023 року № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text>.

3. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 45. Ст. 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.

4. Regulation (EU) 2022/1925 on contestable and fair markets in the digital sector. *Digital Markets Act*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32022R1925>.

5. REGULATION (EU) 2022/2065 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC. *Digital Services Act*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065>.

ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІВНЮВАННЯ ДОХІДНОЇ СПРОМОЖНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ЗАКОНОДАВЧИЙ ПІДХІД

Зінич Любомир Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Грантове фінансування стає все більш важливим інструментом вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів. Підтвердженням цього факту є те, що за статистичними даними Державної казначейської служби України рівень доходів між найбагатшою та найбіднішою громадами відрізнявся в 11 разів, це призводить до того, що багатші територіальні громади мають більше можливостей для розвитку туризму та інших галузей економіки. Жителі громад з меншою дохідністю мають гірший доступ до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших публічних послуг.

Дослідження цієї теми допоможе виробити теоретичні і практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавчого регулювання та практики застосу-

вання грантового фінансування для вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів.

Сьогодні численні грантові програми держави можуть бути спрямовані на покриття дефіциту бюджету, розвиток інфраструктури, соціальних програм тощо. Якоюсь мірою це є ефективнішим ніж субвенції з державного бюджету, міжбюджетні трансферти і кредитування місцевих бюджетів.

В аспекті розгляду інструментів подолання втрат дохідної частини місцевого бюджету варто з'ясувати сутність поняття «грант». В Україні відносини щодо надання грантів почали регулюватися у Законі України «Про науково-технічну діяльність» [1], Бюджетний кодекс України [2] встановив правила за якими гранти повинні включатися до складу доходів і видатків бюджету.

Відповідно до Закону України «Про науково-технічну діяльність» грант – це фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній та безповоротній основі державою, фізичними або юридичними особами, зокрема міжнародними організаціями, для розвитку матеріально-технічної бази, проведення фундаментальних або прикладних досліджень, на умовах визначених надавачами гранту.

У Бюджетному кодексі України щодо грантів визначено поняття «гранти на бюджетну підтримку», а також визначено гранти як власні надходження бюджетних установ. Крім цього у Податковому кодексі України [3] закріплене визначення «бюджетний грант».

З аналізу законодавства та наукових підходів можемо визначити, що до законодавчого підходу слід включати такі аспекти: прозорість та принципи розподілу, залучення громадськості, контроль та звітність, стимулювання ефективного управління фінансовими ресурсами. Можна визначити, що загальною метою законодавчого підходу до грантового фінансування є забезпечення рівних можливостей розвитку всіх регіонів України.

Розглянемо кожен із запропонованих аспектів законодавчого підходу.

Забезпечення відкритого доступу до інформації про грантові програми, умови участі, критерії відбору, процес оцінювання та результати розподілу грантів сприяє виробленню об'єктивних та недискримінаційних критеріїв відбору, які ґрунтуються на реальних потребах та пріоритетах розвитку місцевих громад. Це гарантує, що грантові кошти спрямовуються на ті проекти, які мають найбільший вплив на покращення життя людей та розв'язання проблем місцевого бюджету.

Залучення громадськості до грантового фінансування сприяє більшій прозорості та підзвітності грантових процесів, за таких умов громадськість повинна знати, куди йдуть грантові кошти, як вони використовуються, і чи відповідають вони потребам місцевих громад. Видається цілком очевидний той факт, що залучення громадськості до процесу розробки грантових програм дозволяє краще зрозуміти потреби та пріоритети місцевих жителів.

Держава може виступати як грантодавцем, так і партнером інших грантодавців. У першому випадку держава надає гранти з бюджету. У другому випадку – може співпрацювати з приватними фондами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами, які надають гранти.

Важливо зазначити, що під час грантового фінансування повинна бути налагоджена система контролю та звітності за грантовими проектами, оскільки

це сприяє підвищенню довіри до такого фінансування, виявленню проблем та вжиття заходів для їх подолання.

Ефективне управління фінансовими ресурсами грантового фінансування полягає у запровадженні системи стимулів, які заохочують грантоотримувачів до економного та ефективного використання грантових коштів, до таких стимулів можуть входити додаткове фінансування, технічну підтримку, спрощення адміністративних процедур.

Загалом така характеристика законодавчого підходу до грантового фінансування дозволяє визначити його особливості та відмінності від інших видів фінансування, зокрема бюджетного.

Як підсумок можна стверджувати, що грантове фінансування допомагає отримати додаткові кошти, що своєю чергою сприятиме зменшенню нерівності у доходах різних територіальних громад. Успішне вирішення цього завдання можливе лише при ефективному законодавчому підході з урахуванням прозорості та принципів розподілу, залучення громадськості до грантового процесу, контролю та звітності, стимулювання ефективного управління фінансовими ресурсами.

Список використаних джерел

1. Про наукову та науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.1991. №1977-ХІІ]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-12?find=1&text=%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82#Text> (дата звернення: 22.03.2024 р.).

2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 22.03.2024).

3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 19.03.2024 р.).

ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна,
докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри судочинства

Кримінальний кодекс України у ч. 2 ст. 50 містить норму, яка передбачає, що: «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами» [1]. Легальне визначення поняття «виправлення» закріплене у ч. 1 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України, Так, під «виправленням засудженого» розуміється «процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки» [2].

Одночасно дефініція поняття «виправлення» дозволяє зробити висновок, що саме виправлення як процес наділений суб'єктивним, особистісним характером, який відбувається з особою засудженого. Очевидно, що визначити ступінь належного рівня виправлення можливо лише через певні прояви поведінки засудженого, які можна вважати індикаторами позитивних змін в його особистості. Проте не завжди такі прояви «позитивних змін» будуть насправді істинними, правдивими. І, як правило, «позитивні зміни у поведінці засудженого» не є тотожною категорією з «позитивними змінами в особистості засудженого».

Тому «досі триває дискусія, чи можливо взагалі ставити за мету покарання реальну зміну вже зрілої особистості чи досить тільки демонстрації готовності до співпраці та сумлінного виконання обов'язків» [3, с. 349]. Часто засуджені особи можуть вдавати відповідні зміни з метою досягнення певних переваг у процесі їх відбування покарання, передусім, це стосується відбування покарань, що пов'язані з ізоляцією від суспільства, зокрема, задля отримання «результату» у вигляді: заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк; умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

Відтак, задля визначення рівня досягнення такого елементу мети покарання як «виправлення» необхідно використовувати відповідні критерії, які дозволять об'єктивно оцінити «позитивні зміни, які відбулися в особистості засудженої особи». У цьому контексті на увагу заслуговує наказ Міністерства юстиції України від 19.01.2023 р. № 294/5 «Про визначення ступеня виправлення засудженого» [4], яким затверджено Порядок визначення ступеня виправлення засудженого, Методику визначення ступеня виправлення засудженого та Форму індивідуального плану виправлення та ресоціалізації.

Позитивним видається те, що у Висновку щодо ступеня виправлення засудженого, окрім загальної інформації про засудженого, критеріїв оцінки виправлення засудженого (ставлення до скоєного кримінального правопорушення; ставлення до суспільного життя; ставлення до режиму відбування покарання; ставлення до праці; ставлення до особистого (сімейного) життя; ставлення до вживання наркотичних речовин/алкоголю; ставлення до планування життя у майбутньому; ставлення до відшкодування збитків внаслідок скоєного кримінального правопорушення (погашення заборгованості за виконавчими листами та іншими виконавчими документами); ставлення до безоплатної праці), оцінки ризику вчинення повторного кримінального правопорушення, стану реалізації індивідуальної програми соціально-виховної роботи, характеристики під час відбування покарання, передбачено психологічну характеристику засудженого. Така психологічна характеристика включає в себе наступні критерії: 1) комунікативні особливості; 2) поведінка в конфліктних ситуаціях; 3) самооцінка; 4) агресивність; 5) схильність до насильства; 6) нервово-психічна стійкість; 7) волеві риси та якості; 8) ризик самогубства; 9) ставлення до вирішення проблем; 10) соціально-психологічна адаптація; 11) спрямованість; 12) моральна нормативність; 13) піддатливість до тиску іншої людини або групи; 14) взаємодія з соціумом; 15) мотивація до змін.

На нашу думку, саме оцінка перелічених психологічних критеріїв має важливе прикладне значення, дозволяє у сукупності з іншими показниками встановити фактичний ступінь виправлення засудженої особи.

Незважаючи на складність як самого процесу виправлення, так і діяльності персоналу органів та установ зі створення сприятливих умов для виправлення засудженого, а в кінцевому результаті і визначення ступеня його виправлення, слід відзначити, що цей процес і діяльність щодо його забезпечення та подальшої оцінки є вкрай важливими і потребують постійного удосконалення. Як наголошується у кримінально-виконавчому законодавстві, виправлення засудженого є необхідною умовою його ресоціалізації. Відтак, не досягши мети «виправлення» не можливо надалі ресоціалізувати засуджену особу, що свідчить про значущість відповідного процесу під час виконання-відбування покарання і необхідність його реального втілення у життя.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.04.2024).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 11.04.2024).

3. Шахрай К. В., Гальцевич Н. С. Виправлення засуджених як бажана мета покарання: проблеми праворозуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 348-350.

4. Про визначення ступеня виправлення засудженого : Наказ Міністерства юстиції України від 19.01.2023 р. № 294/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0116-23#Text> (дата звернення: 11.04.2024).

ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА ВІД ДОГОВОРУ ЯК ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЛІ

Кисилиця Н.Д.,

аспірантка,

Навчально-науковий юридичний інститут

Оренда землі, як вид землекористування, є важливою складовою розвитку сучасних ринкових відносин. Відтак дослідження припинення права оренди землі потребує особливої уваги, оскільки є невід'ємною частиною орендних правовідносин. Зважаючи на те, що відносини оренди землі є договірними та регулюються також нормами цивільного законодавства вважаємо за необхідне встановити чи вважатиметься добровільна відмова від договору оренди землі підставою припинення права оренди землі.

Відповідно до ч. 4 ст. 31 Закону України «Про оренду землі» розірвання договору оренди землі в односторонньому порядку не допускається, якщо інше

не передбачено законом або цим договором. Вважаємо за необхідне розмежувати припинення договору оренди землі на підставі відмови від договору та розірвання договору на вимогу однієї із сторін. Р. В. Гринько наводить наступні відмінності між розірванням договору на вимогу однієї зі сторін та односторонньою відмовою від договору: «1) одностороння відмова від договору застосовується в неюрисдикційному порядку, а розірвання договору відбувається лише за рішенням суду; 2) внаслідок односторонньої відмови від договору зобов'язання припиняється з моменту отримання контрагентом повідомлення про відмову, а якщо договір розірваний – із моменту набрання законної сили рішенням суду про це» [1; с. 117]. Тобто можна стверджувати, що одностороння відмова від договору оренди землі є позасудовим способом припинення договору оренди землі та не має ознак спору між сторонами, на відміну від розірвання договору на вимогу однієї з сторін.

Згідно з Постановою Верховного Суду від 26.02.2020 р. у справі №910/4391/19 відмова від договору найму за своєю суттю є одностороннім правочином і, з огляду на підстави такої відмови, є способом захисту порушених прав наймодавця, а тому не вимагає згоди другої сторони. За змістом ст. 782 ЦК України, а також виходячи з положень ст. ст. 205, 654 ЦК України, відмова від договору має вчинятися наймодавцем письмово [2]. Згідно із ст. 766 та ст. 782 ЦК України для односторонньої відмови від договору оренди повинна бути певна підстава, наприклад, непередання наймодавцем майна наймачеві або якщо наймач не вносить плату за найм речі протягом трьох місяців підряд. У наведеній постанові Верховного Суду також зазначено, що для правильного вирішення спору необхідно встановити наявність у позивача права на таку односторонню відмову від договору та отримання такого повідомлення відповідачем [2]. Як зазначається у роз'ясненні Міністерства юстиції України, у разі державної реєстрації припинення права оренди земельної ділянки на підставі односторонньої заяви її власника, слід проаналізувати умови договору, зокрема, встановити наявність у ньому права на таку односторонню відмову та механізм його здійснення, аби з'ясувати, чи подані для державної реєстрації документи дають змогу встановити припинення речового права на нерухоме майно [3]. Аналогічні положення викладені у Постанові Верховного Суду від 27.05.2021 у справі № 198/15/20, від 02.11.2022 у справі № 146/1094/21 та від 11.01.2023 у справі 559/2850/20. Варто зауважити, що суди здебільшого віддають перевагу наявності права на односторонню відмову від договору оренди землі у самому договорі. Проте суди зазначають, що одностороння відмова від договору допускається законом або договором. Ми вважаємо, що для припинення права оренди землі на підставі односторонньої відмови необхідно пред'явити державному реєстратору договір, де передбачено право на таку відмову та механізм припинення.

Зазначимо, що на відміну від сервітуту та емфітевзису, де однією із підстав припинення права користування земельною ділянкою є відмова від такого права, відмовитися від права оренди земельної ділянки можна опосередковано, шляхом відмови від договору оренди землі, якщо це передбачено у самому договорі. Тому необхідно розмежувати такі підстави припинення договору оренди землі як одностороння відмова від договору, що є підставою припинення

ня договору оренди землі, розірвання договору оренди землі за згодою сторін та дострокове розірвання договору на вимогу однієї із сторін за рішенням суду.

На основі викладеного вважаємо, що добровільну відмова від договору оренди землі слід розглядати підставою припинення права оренди землі, якщо така підстава передбачена у самому договорі оренди землі.

Список використаних джерел

1. Гринько Р. В. Відмова від договору як захід оперативного впливу у зобов'язальних правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2014. Вип. 28 (1). С. 115-118.

2. Постанова Верховного Суду від 26.02.2020 р., судова справа №910/4391/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87929205>.

3. Пресслужба Міністерства юстиції. Особливості проведення реєстраційних дій щодо припинення права оренди землі. *Юридична Газета.* 2021. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/osoblivosti-provedennya-reestracijnih-diy-shchodo-pripinennya-prava-orendi-zemli.html>.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ЛІСОКОРИСТУВАННЯ

Кім Роман Степанович,
аспірант,

Навчально-науковий юридичний інститут

Збереження лісових ресурсів та природних екосистем має велике глобальне значення, оскільки ліси є важливими для біорізноманіття, кліматичної регуляції та забезпечення життєвого простору для численних видів об'єктів тваринного та рослинного світу. Вивчення поняття припинення права користування лісами допомагає розробити ефективні стратегії управління цими ресурсами з метою їх збереження на довгострокову перспективу.

Суспільні відносини, що стосуються володіння, користування та розпорядження лісами, спрямовані на гарантування охорони, відновлення та сталого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших потреб суспільства, що визначені у Конституції України, Лісовому кодексі України, Земельному кодексі України та інших правових нормах, що діють на території України.

Лісокористування як складна, багатокomпонентна дефініція складається із сукупності правових норм, які встановлюють умови і порядок багатофункціонального раціонального використання, відтворення та охорони лісів, ведення лісового господарства, права та обов'язки лісокористувачів, виходячи з інтересів суспільства в заготівлі деревини та інших лісових ресурсів і користуванні іншими корисними властивостями лісу. А. М. Соцький зазначає, що «право користування лісами» – це комплексна правова категорія, яка регулюється правовими нормами, що регулюють суспільні відносини у сфері використання, від-

творення та охорони лісів, визначають особливості використання різних лісових ділянок щодо права користування ними, встановлюють права та обов'язки постійних і тимчасових лісокористувачів, а також підстави набуття та припинення права постійного або тимчасового користування лісовими ділянками [1, с. 352]. С. М. Шершун зазначає, що право користування лісами – це визнання законом можливості їх господарського використання, вилучення корисних властивостей та отримання доходів [2, с. 79].

Відповідно до ст. 16 Лісового кодексу право користування лісами здійснюється в порядку постійного та тимчасового користування лісами. Припинення права користування лісами відноситься до акту або процесу, внаслідок якого зупиняється або припиняється легальне право користуватися лісовими ресурсами. Припинення права користування лісами – процес, котрий регулюється системою матеріальних і процесуальних норм законодавства, причому ці норми не завжди узгоджуються між собою і не завжди враховують специфічні особливості лісокористування, наявність яких має обумовлювати встановлений порядок припинення лісокористування.

Відповідно до статті 22 Лісового кодексу України, підставами припинення права користування лісами є: припинення права у випадках і порядку, встановлених законом; використання лісових ресурсів у спосіб, що завдає шкоди довкіллю, не забезпечує збереження оздоровчих, захисних та інших корисних властивостей лісів, негативно впливає на їх стан і відтворення; використання лісової ділянки не за призначенням.

Існує кілька видів припинення права користування лісами, які можуть бути застосовані залежно від конкретної ситуації. Основні види включають:

1. Скасування дозволів. Цей вид припинення використовується, коли власник ліцензії або дозволу порушує умови їх використання або не відповідає встановленим вимогам. Припинення права користування лісовими ресурсами здійснюється в установленому порядку шляхом анулювання лісорубного квитка органами, які його видали. Спеціальний дозвіл на використання лісових ресурсів анулюється у разі припинення права користування лісом з підстав, передбачених статтями 22 і 78 Лісового кодексу.

2. Екологічне обмеження. Це припинення права користування лісом з метою збереження природи або біорізноманіття. Використання лісів на загальних і спеціальних засадах може бути тимчасово припинено або обмежено у разі незадовільного стану лісових ділянок внаслідок надмірного антропогенного навантаження та при проведенні боротьби зі шкідниками. Заборона використання лісів встановлюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в межах їх компетенції.

3. Зміна власності. Припинення права користування лісами може відбутися у разі зміни власності над лісовою ділянкою, наприклад, через продаж, перехід до державної власності або зміну власників в результаті спадщини.

4. Судове рішення. У разі порушення правових норм або спорів щодо використання лісових ресурсів можуть бути винесені судові рішення, які припиняють право користування лісами. Важливо враховувати, що конкретні наслідки судового рішення будуть залежати від обставин конкретної справи та встановленого судом.

Враховуючи поняття, зміст та види припинення права користування лісами, важливо розуміти, що такі дії можуть мати значний вплив на лісові ресурси, довкілля та суспільство. Ефективне регулювання та управління цим процесом є важливим аспектом забезпечення сталого розвитку та збереження лісових екосистем.

Список використаних джерел:

1. Соцький А. М. Зміст та особливості володіння, користування та розпоряджання лісами. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 16. С. 348–353.
2. Шершун С. М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні : дис.... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06. Київ, 2005. 203 с.

ВТІЛЕННЯ ВЧЕННЯ Г. СКОВОРОДИ ПРО «ТРИ СВІТИ» І «ДВІ НАТУРИ» В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМІ

Книш Віталій Васильович,
доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Філософське вчення Г. Сковороди має значення не лише для філософії, історії та суспільствознавчих наук, а і для конституційного права та вітчизняного конституціоналізму зокрема. Особливо це стосується концепції про три світи і дві натури.

Ідея про «двонатурність» світу простежується в усіх філософських працях мислителя. Невидима натура, чи Бог, усю твар прозирає й утримує; скрізь завжди був, є і буде. Що ж до видимої натури, то у неї також не одне ім'я, наприклад: речовина чи матерія, земля, плоть, тінь та інше [1].

У контексті українського конституціоналізму вчення про дві натури (видиму – твар та невидиму – Бог) можна розглядати у контексті юридичної та фактичної конституції, однак без теологічних аспектів. Це, по суті, визначає суть усього вітчизняного конституціоналізму. Конституцією юридичною називають те, що написано «на папері», а конституцією фактичною – те, що реально існує в житті. Якщо ж конституційний лад (фактична реальна Конституція) і юридична Конституція, не збігаючись, існують самі по собі, то конституційна система держави є фіктивною, нереальною [2].

Вважаємо, що дві натури у конституціоналізмі, тобто юридична та фактична конституція у контексті вчення Г. Сковороди співвідносяться між собою у двох аспектах: 1) якщо видима і невидима натури (юридична і фактична конституція) співпадають, тобто має відповідність формального конституціоналізму фактичному, то мова йде про демократичний режим правління, розвинений конституціоналізм та розвинену демократію; 2) якщо видима і невидима натури (юридична і фактична конституція) не співпадають частково чи у повному об-

сязі, писана конституція суттєво розбігається з реальним (фактичним) конституційним ладом, то можна вести мову про наявність авторитарного чи тоталітарного режиму. При частковому неспівпадінні це – авторитаризм, а при повному – тоталітаризм.

Прикладом порушення гармонії видимої та невидимої натури (у нашому випадку – юридичної та фактичної конституції) часто виступають зміна конституційного ладу, державні перевороти, народні революції.

Далі доцільно перейти до характеристики трьох світів у форматі вчення Г. Сковороди. У контексті конституціоналізму три світи можливо розуміти у наступних розуміннях:

- 1) мікрокосм – світ прав, свобод, законних інтересів та обов'язків особи;
- 2) макрокосм – світ конституціоналізованої публічної влади із взаємодією з громадянським суспільством;
- 3) символічний світ конституції – символічні аспекти конституційного ладу, які діють в основному постійно (державна та інша символіка, визначена Конституцією України).

Мікрокосм українського конституціоналізму, з позицій оцінки вчення Г. Сковороди, охоплює:

- 1) загальні засади про права людини.
- 2) конкретизований правовий статус особи. Зокрема, Розділ 2 «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» (ст. 21-68 Конституції України).

Макрокосм (світ конституціоналізованої публічної влади) включає:

- 1) загальні засади функціонування громадянського суспільства та публічної влади, наприклад, ст. 7 Конституції «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування» [3];
- 2) особливості функціонування окремих державних інституцій. Тут мова йде про наступні розділи Конституції України: Розділ 4 «Верховна Рада України», Розділ 5 «Президент України», Розділ 6 «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади», Розділ 8 «Правосуддя», Розділ 11 «Місьцеве самоврядування», Розділ 12 «Конституційний Суд України».

Наступним аспектом є вчення Г. Сковороди про символічний світ Біблії. У контексті нашого дослідження слід вести мову про символізм українського конституціоналізму. З таких позицій слід звернути увагу на наступне:

- 1) матеріально-правові норми Конституції України, які закріплюють символізм державності.;
- 2) процесуально-правові норми Конституції України, які закріплюють символізм українського конституціоналізму та державності.

Таким чином, вчення Григорія Сковороди про «дві натури» і «три світи» отримали в українському конституціоналізмі наступне продовження:

- 1) вчення про «дві натури» виразилось у наявності та подальшому дослідженні фактичної та юридичної конституції;
- 2) вчення про «три світи» проявилось на рівні Конституції України у формі мікрокосму як правовий статус особи, у формі макрокосму – як конституційний статус громадянського суспільства та органів публічної влади України, у формі символічного світу – як конституційно визначена державна символіка та символічні конституційні процедури.

Список використаних джерел

1. Учення Сквороди про дві натури і три світи: URL: http://megalib.com.ua/content/3743_Ychennya_Skovorodi_pro_dvi_natyri_i_tri_sviti.html.
2. Тихонова А., Юзьков А. Конституція юридична і фактична. *Право України*. 1992. № 1. С. 9-10.
3. Конституція України від 28.06.1996 року з наступними змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Ковалишин Олександр Романович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедра судочинства

За останні роки інститут корпоративної соціальної відповідальності пройшов шлях від організаційно-управлінського та правового транснаціональних корпорацій до стандартних механізмів її запровадження в практику юридичних осіб різних форм власності і господарювання незалежно від видів економічної діяльності.

Створення спеціальних підрозділів і координаційних груп з упровадження системи корпоративної соціальної відповідальності, введення в організаційну структуру управління компаніями посади віце-президента з корпоративної соціальної відповідальності, запровадження етичних кодексів і корпоративної культури, пронизаної духом соціальної активності та відповідальності є типовою практикою станом на сьогодні [1, с. 6]

Корпоративна соціальна відповідальність або корпоративний соціальний вплив – це форма міжнародного саморегулювання приватного підприємництва, яка має на меті сприяти досягненню суспільних цілей філантропічного, активістського чи благодійного характеру шляхом залучення, участі або підтримки професійних волонтерських послуг за допомогою програм pro bono, розвитку громади, надання грошових грантів некомерційним організаціям для суспільного блага або для ведення етично орієнтованого бізнесу та інвестиційної практики.

Корпоративна соціальна відповідальність – це саморегульована бізнес-модель, яка допомагає компанії бути соціально відповідальною перед собою, зацікавленими сторонами та громадськістю. Практикуючи корпоративну соціальну відповідальність, яку також називають іноді корпоративним громадянством, компанії усвідомлюють, як вони впливають на різні аспекти суспільства, зокрема економічні, соціальні та екологічні. Залучення до корпоративної соціальної відповідальності означає, що компанія працює таким чином, щоб покращувати суспільство та довкілля, а не чинити на них негативний вплив.

Починаючи з 1960-х років, корпоративна соціальна відповідальність привернула увагу низки підприємств і зацікавлених сторін і називалася цілим рядом інших термінів, зокрема «корпоративна стійкість», «стабільний бізнес»,

«відповідальне підприємництво», «корпоративна свідомість», «корпоративне солідарність», «соціальний вплив», «свідомий капіталізм». Однак в підсумку усталеним залишився термін корпоративна соціальна відповідальність.

Одним із найбільш ґрунтованих дослідників проблематики корпоративної соціальної відповідальності є А. Керол, який доводив, що в її основі лежить економічна, правова, етична та філантропічна відповідальність.

Економічна відповідальність, що лежить в основі піраміди, визначається базовою функцією компанії на ринку товарів і послуг, на якому вона постає в ролі виробника. Ця функція спрямована на задоволення потреб споживачів та одержання економічних вигід (доходів).

Правова відповідальність пов'язана з додержанням вимог і норм, що містяться в чинних нормативно-правових актах. Ідеться про неухильне дотримання норм права і суспільні очікування від компанії такої діяльності, яка не суперечить правовим нормам.

Етична відповідальність потребує від ділової практики таких соціальних дій, які узгоджуються з очікуваннями суспільства. Останні не прописані у відповідних правових актах і апелюють до норм моралі.

Філантропічна (дискреційна) відповідальність спонукає організацію до соціально корисних дій, формування нової якості життєдіяльності членів суспільства через добровільну участь в реалізації соціальних програм [2].

Поняття корпоративної соціальної відповідальності існує не лише в доктринальному вимірі, але й отримало своє легальне закріплення на рівні окремих програмних та нормативних актів. В юридичній літературі відзначається, що варто закріпити принцип корпоративної соціальної відповідальності у вітчизняному праві та визначити конкретні механізми охорони та захисту прав міноритарних учасників (акціонерів), трудового колективу та інших заінтересованих осіб. Вчена відзначає, що особлива увага повинна приділятися соціальній відповідальності великих акціонерних товариств, а також змін їх ідентифікації з огляду на важливий соціальний рівень. Крім того, варто застосувати добровільний звіт корпоративної соціальної відповідальності в публічних АТ та загалом закріпити її дефініцію в Господарському кодексі України [3, с. 73].

В Програмі Розвитку ООН в Україні корпоративна соціальна відповідальність розуміється як філософія поведінки і модель побудови підприємствами, підприємницькою спільнотою, та окремими їх представниками своєї діяльності з акцентом на наступні орієнтири: виробництво якісної продукції і послуг для споживачів; створення привабливих робочих місць, виплата легальних зарплат і інвестиції в розвиток людського потенціалу; побудова добросовісних взаємовідносин з усіма заінтересованими сторонами; ефективне ведення бізнесу, орієнтоване на створення доданої вартості і зростання добробуту акціонерів; неухильне виконання вимог законодавства; вклад у формування громадянського суспільства через партнерські програми і проекти розвитку місцевого співтовариства – врахування очікувань суспільства і етичних норм в діловій практиці [4, с. 224].

Таким чином, корпоративна соціальна відповідальність є перспективним напрямком саморегулювання юридичних осіб корпоративного типу, який сприятиме забезпеченню максимально ефективного співвідношенню приватних та публічних інтересів в їх діяльності.

Список використаних джерел

1. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів. *Економічна теорія*. 2013. № 4. С. 5-26.
2. Carroll A. B. The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*. 1991. Vol. 34 (4). P. 43.
3. Лукач І. В. Корпоративна соціальна відповідальність як основа розвитку сучасного корпоративного права. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 67-73.
4. Березіна О. Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття «корпоративна соціальна відповідальність». *Вісник ЖДТУ. Економіка, управління та адміністрування*. № 3(53). Ч. 1. 2016. С. 223–225.

ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ «КЛІМАТ» І «АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ»: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

Колос Ігор Васильович,

аспірант,

Навчально-науковий юридичний інститут

Питання зміни клімату вже дуже багато років у всьому світі та в Україні визначається як вкрай актуальна тема, беручи до уваги його значення для всього людства та для кожної живої істоти.

Згідно з дослідженням Всесвітнього фонду дикої природи (WWF), якщо до 2050 року викиди парникових газів залишаться на колишньому рівні можуть зникнуть 50% видів рослин і тварин [1].

Окрім того, проблема зміни клімату не може бути вирішена тільки на рівні окремих держав, оскільки ця проблема носить транснаціональний характер і потребує взаємоузгоджених дій держав.

В аспекті співпраці з іншими державами, а також з метою уникнення неузгоджень та покращення правового регулювання боротьби зі зміною клімату важливе значення має розмежування правових категорій «клімат» та «атмосферне повітря».

Це питання набуває ще більшої актуальності, якщо врахувати, що ні українське законодавство, ні міжнародне не намагаються надати визначення поняття клімату. Зазвичай міжнародні правові акти, такі як Рамкова конвенція ООН з питань зміни клімату, Паризька угода та інші не містять точного визначення самого терміну «клімат». Замість цього такі документи надають загальні принципи, цілі та завдання, пов'язані із зміною клімату.

Слово «клімат» походить від латинського «clima» та грецького «κλίμα» та буквально перекладається як «схиляю».

В етимологічному словнику Макса Фасмера наводиться визначення клімату як нахилу (Землі) від екватора в напрямку до полюсів [2].

Даний термін вперше був вжитий 2200 років тому, давньогрецьким астрономом Гіппархом. Він наводився для опису нахилу земної поверхні відносно сонячних променів.

Як вже зазначалося, законодавство України практично не містить визначення поняття «клімат», а лише наводить його певні характеристики.

До прикладу в Кліматичній програмі України, затвердженій Постановою КМУ від 28 червня 1997 р. № 650 зазначається, що клімат є одним з основних природних ресурсів, від якого залежать умови життя і діяльності людини, напрями і рівень розвитку економіки [3].

Також спробою надати визначення поняттю «клімат» можна вважати визначення, яке міститься в ДСТУ 3992-2000 «Кліматологія. Терміни та визначення основних понять». Згідно з даним документом клімат - це багаторічний режим погоди, зумовлений сонячною радіацією, її перетворенням у діяльному шарі земної поверхні та пов'язаною з ними загальною циркуляцією атмосфери і океану і характерний для певної місцевості [4].

В юридичній науці найчастіше клімат визначається як багаторічний режим погоди та певної географічної місцевості.

Виходячи з наведеного під поняттям «клімат» можна розуміти багаторічний режим погоди, який характерний для визначеної території Землі в силу її географічного положення та антропогенних впливів.

Поряд з поняттям «клімат» дуже часто використовують поняття «атмосферне повітря».

Латинська назва повітря аєт походить від давньогрецького «ἀήρ» що виводиться від праіндоевропейського «aewс» та означає «схід» або «світанок» [5].

Велика українська енциклопедія визначає атмосферне повітря як суміш газів, що формують атмосферу Землі, які є необхідними компонентами природного середовища для існування живих організмів [6].

На відміну від поняття «клімат» в Законі України «Про охорону атмосферного повітря» наводить визначення поняття «атмосферне повітря», під яким розуміється життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень.

Як бачимо, атмосферне повітря визначається як суміш газів і в контексті законодавчого регулювання зазначається, що воно повинно міститися у відкритому просторі за межами будь-яких приміщень. Основними компонентами атмосферного повітря, через які наводиться визначення цього поняття є азот (78,09% за об'ємом) і кисень (20,95%), а також невелика кількість аргону (~1%), вуглекислого газу (~0,03%), водню та інших газів. Звісно в залежності від місцевості та умов таке співвідношення може змінюватися.

Аналізуючи наведені вище визначення ми можемо дійти висновку, що клімат є більш широким поняття у порівнянні з поняттям «атмосферне повітря».

Атмосферне повітря як суміш газів є одним із чинників кліматоутворення поряд із такими факторами як температура і вологість повітря, розподіл атмосферних опадів, сонячна радіація, вітровий режим, атмосферний тиск тощо.

Клімат визначається як тривалий стан атмосфери (в тому числі атмосферного повітря) в певному регіоні або на певній території протягом тривалого періоду часу (зазвичай більше 30 років). Він включає середні значення температури, опадів, вологості і інших метеорологічних параметрів.

Атмосферне повітря також відіграє ключову роль у зміні клімату через вміст парникових газів, які впливають на тепловий баланс Землі та зокрема на тепловий ефект.

Отже, атмосферне повітря є одним із компонентів, що формують клімат, і взаємодіє з іншими факторами, такими як температура, вологість, вітри та інші, щоб визначити кліматичні умови в певному регіоні. Водночас атмосферне повітря як життєво важлива умова існування всіх живих організмів є самостійною правовою категорією та об'єктом правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Дослідження Університету Східної Англії, Університету Джеймса Кука та WWF «Половина видів рослин і тварин в небезпеці через зміну клімату у найважливіших природних регіонах світу». URL: <https://wwf.ua/325853/climate-report-species>.

2. Кліматологія. Терміни та визначення основних понять. 2001 ; Клімат України. Київ, 2003.

3. Кліматична програма України : Постанова КМУ від 28 червня 1997 р. № 650.

4. ДСТУ 3992-2000. Кліматологія. Терміни та визначення основних понять (61913) : затверджено наказом Держстандарту України від 31 жовтня 2000 р. № 627.

5. Повітря. *Словник української мови* : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

6. Велика українська енциклопедія. Т. 1: «А – Акц» / гол. редкол.: В. М. Локтев (гол.), П. І. Андон, А. М. Киридон, О. М. Березовський та ін. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2016. 592 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ БАТЬКІВСТВА

Костів Іван Ярославович,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри цивільного права

Відповідно до ст. 130 Сімейного кодексу України, у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, факт його батьківства може бути встановлений за рішенням суду. Заява про встановлення факту батьківства приймається судом, якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до частини першої статті 135 цього Кодексу [1].

Ч.1 ст. 135 вказує, що при народженні дитини у матері, яка не перебуває у шлюбі, у випадках, коли немає спільної заяви батьків, заяви батька або рішення суду, запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень провадиться за прізвищем та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини записуються за її вказівкою. У разі смерті матері, а також за неможливості встановити місце її проживання чи перебування запис про матір та батька дитини про-

вадиться відповідно до цієї статті, за заявою родичів, інших осіб або уповноваженого представника закладу охорони здоров'я, в якому народилася дитина [1].

Заява про встановлення факту батьківства може бути подана особами, зазначеними у частині третій статті 128 цього Кодексу, а саме – матір'ю, опікуном, піклувальником дитини, особою, яка утримує та виховує дитину, а також самою дитиною, яка досягла повноліття [1].

На відміну від визнання батьківства у судовому порядку, встановлення факту батьківства після смерті чоловіка має на меті встановлення не батьківських, а інших відносин – можливість отримання аліментів від родичів батька, виникнення спадкових, пенсійних, житлових прав тощо.

Наслідки встановлення факту батьківства майже рівнозначні констатації наявності родинних відносин, заснованих на походженні. Цей юридичний факт діє із зворотною силою: правовідносини між батьком та його дитиною виникають з моменту народження дитини.

При зверненні до суду з заявою про встановлення факту батьківства важливо обрати правильний вид провадження. Так, законодавець дозволяє звернутися до суду з заявою про встановлення факту, що має юридичне значення в порядку окремого провадження.

Відповідно до частини першої статті 293 ЦПК України окреме провадження – це вид неპозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав [2].

Перелік справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення визначено статтею 315 ЦПК України. Частиною другою статті 315 ЦПК України передбачено, що у судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення [2].

Суд розглядає в порядку окремого провадження справи про встановлення фактів, якщо: згідно із законом такі факти породжують юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав; чинне законодавство не передбачає іншого порядку їх встановлення; заявник не має іншої можливості одержати або відновити загублений чи знищений документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення; встановлення такого факту не пов'язується з подальшим вирішенням спору про право.

Поняття «юридичного спору» має тлумачитися широко, виходячи з підходу Європейського суду з прав людини до тлумачення поняття «спір про право» (пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Зокрема, Європейський суд з прав людини зазначає, що відповідно до духу Конвенції поняття «спору про право» має розглядатися не суто технічно, йому слід надавати сутнісного, а не формального значення.

Спір про право характеризує такий стан правовідносин, коли між сторонами існують певні розбіжності з приводу наявності, змісту та обсягу прав та обов'язків, здійснення яких є неможливим без судового втручання.

Під спором про право необхідно розуміти певний стан суб'єктивного права; спір є суть суперечності, конфлікт, протиборство сторін, спір поділяється на матеріальний і процесуальний. Таким чином, виключається під час розгляду справ у порядку окремого провадження існування спору про право, який пов'язаний з порушенням, оспорюванням або невизнанням, а також недоведенням наявності суб'єктивного права за умов, що є певні особи, які перешкоджають у реалізації такого права.

В постанові Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі № 752/13549/22 суд дійшов висновку, що встановлення факту батьківства можливе в порядку окремого провадження, оскільки встановлення факту батьківства особи не зачіпає інтереси його спадкоємців, зокрема його матері, яка не заперечує батьківство сина щодо дитини [3].

Таким чином, в порядку окремого провадження з заявою про встановлення факту батьківства заявник може звертатися тільки у випадку відсутності спору про право, тобто всі зацікавлені особи повинні не заперечувати факт батьківства.

Якщо під час розгляду справи в порядку окремого провадження з'ясується, що має місце спір про право, суд залишає заяву без розгляду та роз'яснює заявникові, що він має право звернутися до суду з позовом на загальних підставах.

Зокрема, у випадках, коли встановлення факту батьківства потрібно заявнику для отримання спадкового майна у власність, наявний спір між спадкоємцями щодо спадкового майна, то спір повинен вирішуватись у порядку позовного провадження, а заява, подана в порядку окремого провадження повинна бути залишена без розгляду на підставі частини четвертої статті 315 ЦПК України.

На практиці заявники в даній категорії справ свідомо не залучають заінтересованими особами інших спадкоємців померлого та звертаються до суду з заявою про встановлення факту батьківства в порядку окремого провадження, а суди задовольняють вимогу та встановлюють факт батьківства. Один з таких випадків був предметом розгляду Верховного Суду у справі № 490/1819/22, де рішенням суду I інстанції позовні вимоги заявника задоволено, встановлено факт батьківства. Не погодившись з вказаним рішенням суду першої інстанції, інший спадкоємець, який не брав участі у справі, оскаржив його в апеляційному порядку. Апеляційний суд своєю постановою рішення суду I інстанції скасував, заяву заявника про встановлення факту батьківства залишив без розгляду. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що залишення без розгляду заяви про встановлення факту батьківства у цій справі відповідно до частини четвертої статті 315 ЦПК України є обґрунтованим, оскільки в даному випадку встановлення юридичного факту пов'язується з метою підтвердження заявницею в подальшому свого права на спадкове майно. Отже, із її заяви вбачається спір про право, який не підлягає розгляду в окремому провадженні. Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду, вказавши, що суди мають встановлювати, між ким існує спір, хто є спадкоємцем у порядку, передбаченому спадковим правом, який би оспорював право заявника на прийняття спадщини, оскільки існування спору про право повинно бути реальним, а не гіпотетичним [4].

Таким чином, визначальною обставиною під час розгляду заяви про встановлення певних фактів у порядку окремого провадження є те, що встановлення такого факту не пов'язане з наступним вирішенням спору про право цивільне.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що у випадках відсутності спору про право, у разі смерті особи та запису відомостей про батька в свідоцтві про народження зі слів матері, заявник може звернутися з заявою про встановлення факту батьківства в порядку окремого провадження. У разі наявності спору про право, зокрема наявності інших спадкоємців, які претендують на спадкове майно померлого, спір повинен розглядатися за правилами позовного провадження.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 28.03.2024).

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 28.03.2024).

3. Постанова Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі № 752/13549/22. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/116890944> (дата звернення 29.03.2024).

4. Постанова Верховного Суду від 9 листопада 2023 року у справі № 461/5882/20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=114848889&red=1000031cd5113c53b2bf435e1c014f4b2e9002&d=5> (дата звернення 29.03.2024).

ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПРИ ЗАХИСТІ ТРУДОВИХ ПРАВ

Кохан Наталія Василівна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри трудового
екологічного та аграрного права

1. Щодо рішень судів України

У статті 1 Конституції України визначено, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Відповідно цьому, її обов'язком є забезпечити кожній особі рівне право на захист й відновлення порушеного права. На забезпечення цього права, статтею 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Разом з цим, однією із основоположних засад здійснення судочинства в Україні відповідно п. 9 ст. 129 Конституції України є обов'язковість судового рішення [1]. Аналогічно, такий принцип здійснення судочинства

чинства передбачається п. 7 ч. 3 ст. 2 ЦПК України [2] та п. 5 ч.3 ст. 2 КАСУ [3]. Відповідно ст. 129¹ Конституції України, держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку, а контроль за його виконанням покладає на суд [1].

У відповідності до статей 18 ЦПК України та 14 КАСУ судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами, а невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом [2, 3]. Разом з цим, статті 17 ЦПК України та 14 КАС України [2, 3] передбачили право учасникам справи та особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Також, враховуючи статті 16 ЦПК України та 17 КАС України, сторонам надана можливість вживати заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом.

2. Щодо рішень Європейського суду з прав людини

Частина 5 ст. 55 Конституції України, кожному гарантується право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [1].

Ратифікуючи Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (Європейську конвенцію з прав людини) Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 № 475/97-ВР [4], Україна визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування цієї Конвенції на своїй території.

Відповідно ст.32 Європейської конвенції з прав людини, юрисдикція Європейського Суду з прав людини, поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та Протоколів до неї. Європейський Суд з прав людини, розглядає як міждержавні справи так і індивідуальні заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими.

У статті 46 Розділу 2 «Європейський суд з прав людини» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) визначена обов'язкова сила рішень суду щодо їх виконання. Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. Остаточне рішення Суду передається Комітету Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням. У випадку, якщо Комітет Міністрів вважає, що Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цій Стороні звернутися до Суду з питанням про вжиття відповідних санкцій для забез-

печення додержання цією Стороною свого зобов'язання виконати таке рішення. Разом з тим, якщо Комітет Міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду за вирішенням питання тлумачення.

Вирішуючи спір по суті, Європейський суд з прав людини, тлумачачи положення Конвенції розкриває його зміст, визначаючи як саме відповідне положення повинно розумітись та застосовуватись усіма державами-учасницями, а національним судам держав-учасниць таке тлумачення положень Конвенції, дозволяє посилатись на рішення ЄСПЛ, хоча формально судової практики й судовий прецедент не є джерелом права в Україні.

Ст. 9 Конституції України, визначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Разом з цим, ст.3 ЦПК України та ст.3 КАСУ визначили правила застосування міжнародних договорів. Вони вказали на те, що міжнародні договори згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є частиною законодавства України, а також ч.2 цих статей передбачили принцип переважаючої дії норм міжнародного договору над нормами внутрішнього законодавства.

Відповідно цьому, прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV [5] який є спеціальним законом та законодавчо визначає правовідносини які виникають у зв'язку з обов'язком держави забезпечити виконання рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю подальшого усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство європейських стандартів прав людини.

Відповідно ст. 17 Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Відповідно Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) після того, як Україна її ратифікувала, вона стала частиною її національного законодавства. Положення цієї Конвенції підлягають дотриманню усіма особами, суб'єктами правовідносин та застосуванню судами України при захисті трудових прав, а рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковими до виконання.

Втім слід мати на увазі, що самі по собі судові рішення в Україні не є джерелом права, проте, судові рішення Європейського суду з прав людини у поєднанні з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) національні суди можуть їх застосовувати саме як джерело права.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільно-процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

3. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

4. «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції»: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВПЛИВУ ПРАВОЗАСТОСОВОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ НА ДИНАМІКУ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Кузьмич Олег Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри судочинства

Як відомо, в юридичній літературі виділяють декілька груп концепцій розуміння цивільних процесуальних правовідносин, кожна з яких безпосередньо впливає на визначення поняття таких правовідносин. Це зокрема, традиційна (класично-традиційна) група – зміст цивільно-процесуальних відносин, як і будь-яких інших правовідносин, утворюється як сукупність прав і обов'язків їх суб'єктів; 2) процесуальна група – теорії, в яких визначення змісту цивільно-процесуальних відносин пов'язується з діяльністю суду та інших суб'єктів цивільного процесу; 3) комплексна (синтетична, універсальна) група – в основу даного підходу покладено ідею необхідності поєднати положення перших двох напрямів, тобто при вступі в цивільні процесуальні відносини суб'єкти здійснюють реалізацію наданих їм цивільних процесуальних прав й обов'язків шляхом здійснення конкретних дій [2, с. 339].

Традиційно виділяють ознаки та передумови виникнення таких правовідносин. За загальним правилом для цивільних процесуальних відносин виділяють такі ознаки як: правова форма вираження; обов'язковим суб'єктом є суд; імперативно-диспозитивний характер; системний характер; зв'язок з матеріально-правовими відносинами; є одним із засобів механізму захисту прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб та держави [8, с. 183].

Передумовами виникнення цивільних процесуальних правовідносин є норма процесуального права, процесуальні юридичні факти та цивільно-процесуальна правосуб'єктність.

Виділення норми цивільного процесуального права у якості підстави виникнення, зміни і припинення цивільних процесуальних правовідносин, відзначається у юридичній літературі, зумовлюється самою сутністю цих відносин, які мають правову форму вираження і виникають тільки на підставі норми права. Зв'язок між нормами цивільного процесуального права і цивільними про-

цесуальними правовідносинами полягає у тому, що норми не тільки визначають права і обов'язки суб'єктів, характер їх поведінки, але й вказують на шлях і засоби швидкого і правильного розгляду і вирішення цивільних справ. Саме норми, вказується автором, закріплюють можливість і умови, за якими особа може набути процесуального становища того чи іншого суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин [7, с. 169].

Традиційно під процесуальними юридичними фактами розуміють факти, з наявністю або відсутністю яких відповідна правова норма пов'язує виникнення, зміну або припинення процесуальних прав і обов'язків [1, с. 46].

Що стосується цивільної процесуальної правосуб'єктності, то нею традиційно охоплюється цивільна процесуальна правоздатність та цивільна процесуальна дієздатність. Здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні і юридичні особи (ч. 1 ст. 46 ЦПК України).

Здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають усі фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи (ч. 1 ст. 47 ЦПК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 10 ЦПК України суд розглядає справи відповідно до Конституції України, законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Одним із таких законів України наприклад, є закон «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. Так, відповідно до ч. 1 ст. 79 цього закону пред'явлення позову до іноземної держави, залучення іноземної держави до участі у справі як відповідача або третьої особи, накладення арешту на майно, яке належить іноземній державі та знаходиться на території України, застосування щодо такого майна інших засобів забезпечення позову і звернення стягнення на таке майно можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України.

Як випливає із наведеного, положенням наведеної правової норми передбачається судовий імунітет для іноземних держав у цивільному судочинстві України.

При цьому у правозастосовчій практиці Верховного Суду (далі-ВС) відомими є його правові позиції [3, 4, 5], які дозволяють судам загальної юрисдикції розглядати цивільні справи про відшкодування шкоди, заподіяної Російською Федерацією фізичним та юридичним особам у зв'язку із її збройною агресією проти України без її згоди. Водночас з моменту їх постановлення ВС, законодавцем не внесено жодних змін і доповнень до чинного закону України «Про міжнародне приватне право» в цій частині, що стало приводом для гострих дискусій у науковому середовищі.

Дійсно, в положеннях ч. ч. 5, 6 закону України «Про судоустрій і статус суддів» сказано, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права,

викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

Проте передбачаючи зміст такого положення законодавець виходив передусім із того, що ВС розглядаючи відповідні справи як суд касаційної інстанції не буде виходити за межі норм матеріального чи процесуального права.

Із наведеного випливає, що до тих пір допоки законодавцем не будуть внесені відповідні зміни і доповнення до чинного закону України «Про міжнародне приватне право» можна зробити висновок про те, що й Постанови ВС є такими, які, сьогодні, поряд із нормами процесуального права, впливатимуть на динаміку цивільних процесуальних правовідносин. А тому, щоб зберегти ustalений підхід в науці цивільного процесуального права як і в цивільному процесуальному законодавстві в частині передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин, законодавцеві слід внести відповідні зміни у положення діючого законодавства про міжнародне приватне право в частині звільнення від судового імунітету Російської Федерації за шкоду, спричинену фізичним та юридичним особам внаслідок її збройної агресії проти України.

В протилежному випадку слід визначитися із ієрархією Постанов ВС у випадку, якщо вони йтимуть у розріз із нормативно-правовими актами в частині їх застосування в правозастосовчій практиці.

Список використаної літератури

1. Васильєв С. В. Цивільний процес : навчальний посібник. Харків : ТОВ «Одіссей», 2007. 480 с.
2. Діденко Л.В. Цивільно-процесуальні відносини: теоретичні аспекти : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 390 с.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 січня 2019 року у справі № 796/165/18. URL: www.reyestr.gov.ua.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19. URL: www.reyestr.gov.ua.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду 18 травня 2022 року у справі № 760/17232/20-ц. URL: www.reyestr.gov.ua.
6. Середницька І. А. Церковна О. В. Підстави й передумови виникнення цивільно-процесуальних правовідносин, їх зміна та припинення. *Південно-український правничий часопис*. 2023. С. 114-118.
7. Теоретичні проблеми цивільного процесуального права : підручник / М. М. Ясинок, М. П. Курило, О. В. Кіріяк, О.О. Карма за, С. І. Запара та ін.; за заг. ред. д.ю.н. професора М. М. Ясинка. Київ : Алеута, 2016. 734 с.
8. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина) : підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондратьєва, Л.А. Остафійчук, А. Л. Паскар, І. Ю. Татулич; за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці : Чернівець. нац. ун-ет ім. Ю. Федьковича, 2022, 412 с.

ДО ПРОБЛЕМ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (IN ABSENTIA) В УКРАЇНІ

Кульчак Леся Степанівна,
старша викладачка кафедри судочинства

До національного законодавства процедура спеціального досудового розслідування запроваджена Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 р. Подальша трансформація процедури «in absentia» відбувалась завдяки прийняттю цілої низки Законів України, положеннями яких значно розширено можливості для його здійснення. На переконання О.В. Сачка, запроваджуючи цей вид кримінального провадження Україна, перш за все, враховувала складні політичні умови всередині країни, неефективність існуючих інститутів екстрадиції та інших форм правової допомоги в міждержавних стосунках, наявність апробованої практики його застосування в країнах Європи та існуючу прецедентну практику ЄСПЛ [1, с. 195].

Регламентация спеціального досудового розслідування має місце як в главі 24-1 КПК України, так і в деяких окремих нормах. Здійснюючи аналіз положень глави 24-1 КПК України, С.Г. Кримчук акцентує увагу на тому, що ця глава складається лише з п'яти статей, в яких унормовуються переважно процесуальні питання щодо підготовки клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, його розгляду слідчим суддею та прийняття рішення по суті, а також щодо порядку вручення підозрюваному процесуальних документів. Інші важливі положення мають місце в ст. 7, ч. 1 ст. 34, ч. 2 ст. 52, ст. 139, ст. 176, ст. 216 та багатьох інших нормах КПК України [2, с. 92]. З огляду на вказане цілком поділяємо погляди правників про те, що таке розташування процесуальних норм є незручним для їх використання правозастосовними органами.

Відповідно до ч. 1 ст. 297-2 КПК України з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді має право звернутися безпосередньо прокурор або слідчий за погодженням з прокурором. Розгляд слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування має відбуватися за участі слідчого, прокурора, тобто осіб які подали клопотання, та захисника. Зі свого боку неявка слідчого, прокурора може стати наслідком відмови в його задоволенні. Так, наприклад, у кримінальному провадженні за № 62022050020000074, в судове засідання слідчий, прокурор неодноразово не з'являлися та клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування не підтримували. З огляду на вказане у задоволенні клопотання їм відмовлено [3].

У ході підготовки клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування має дотримуватись його процесуальна форма, визначена положеннями ст. 297-2 КПК України.

Обов'язково підставою, яка має враховуватися у такому провадженні, є доведення стороною обвинувачення, що підозрюваний виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або відомості про оголошення підозрюваного в міжнародний розшук. У контексті розгляду цього питання зазначимо, що до набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку зі здійсненням спеціального досудового розслідування» від 27 квітня 2021 р. спеціальне досудове розслідування безпосередньо розпочиналось з оголошення підозрюваного в міжнародний розшук, що значно ускладнювало його процедуру. Отже, вищевказані законодавчі зміни виключили з пріоритету міжнародний розшук (п. 4 ч. 2 ст. 297-2 КПК України). Підтвердити факт перебування підозрюваного за межами України, на думку В. М. Нікітенка, можливо шляхом проведення комплексу слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема отримання письмових повідомлень від підрозділів Державної прикордонної служби щодо перетину державного кордону громадянами України, включаючи відеофіксацію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем (ст. ст. 263, 264 КПК) тощо [4]. Додатковим підтвердженням перебування особи на тимчасово окупованій території України є зазначення у відкритих джерелах, зокрема в мережі «Інтернет», конкретного місцезнаходження особи на цій території [5].

Окремого розгляду також потребують питання щодо особливостей участі захисника у таких провадженнях. Приписи кримінального процесуального законодавства мають окремі протиріччя в частині визначення моменту, з якого захисник залучається до провадження «in absentia». Так, згідно п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України його участь є обов'язковою з моменту прийняття відповідного процесуального рішення, а отже, після постановлення слідчим суддею ухвали про здійснення спеціального досудового розслідування. Зі свого боку, положення ч. 1 ст. 297-3 КПК України передбачають, що розгляд клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування відбувається за обов'язкової участі захисника. З огляду на вказане, на наше переконання, участь захисника у досліджуваних провадженнях слід передбачити саме з моменту отримання слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Підсумовуючи викладене, положення, які передбачені главою 24-1 КПК України «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» з моменту їх запровадження зазнали значної кількості змін та доповнень. Загалом регламентація інституту спеціального досудового розслідування в Україні в цілому відповідає вимогам сьогодення, однак окремі аспекти процедури «in absentia», зокрема, що стосуються процесуальної форми клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування та участі захисника у таких провадженнях потребують подальшої розробки.

Список використаних джерел

1. Сачко О. В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження : дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро. 2019. 499 с.

2. Кримчук С. Г. Теоретико-правові та прикладні основи здійснення повідомлення про підозру в кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.09 (081 – Право). Київ, 2020. 223 с.

3. Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 05.12.2022. Справа № 183/6587/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107959506>.

4. Нікітенко В.М. Проблеми досудового розслідування (in absentia). URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/61-1.pdf>.

5. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду щодо здійснення спеціальної процедури кримінального провадження (досудового розслідування та судового розгляду) за відсутності обвинуваченого (in absentia). *Рішення, внесені до ЄДРСР, з 2018 року по серпень 2022 року* / упоряд.: заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна; правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2022. С. 10. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_11_10_KKS_2018_08_2022.pdf.

ПОНЯТТЯ «ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ» В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Купріяничук Антон Валерійович,
аспірант,

Навчально-науковий юридичний інститут

Усвідомлюючи переваги штучного інтелекту, необхідність його розвитку та потребу в регулюванні, уряди провідних країни розробляють та приймають відповідні національні концепції чи стратегії розвитку штучного інтелекту в державі. На сьогодні такі стратегії (концепції) прийняті багатьма європейськими країнами, зокрема, Великобританією [3], Данією, Італією, Німеччиною [2], Польщею, Фінляндією, Францією, Швецією та ЄС [6].

Що стосується України, то розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р було схвалено «Концепцію розвитку штучного інтелекту України» (далі – Концепція від 2 грудня 2020 року).

Концепція від 2 грудня 2020 року визначає штучний інтелект як «організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [1].

Стратегія Німеччини щодо штучного інтелекту, яка була схвалена в 2018 році, немає єдиного поняття штучного інтелекту. Натомість стратегія Німеччини щодо штучного інтелекту заснована на концепції «слабкого» та «сильного»

або «потужного» штучного інтелекту. «Сильний» або «потужний» штучний інтелект – це система, яка може вирішувати загальні проблеми, тобто будь-яке поставлене питання. Однак стратегія Німеччини робить найбільший фокус на «слабкий» штучний інтелект, та визначає, що він «використовується для вирішення конкретних прикладних проблем на основі математичних методів та інформатики, завдяки чому розроблені системи здатні до самооптимізації» [2].

Великобританія законодавчого визначення штучного інтелекту немає. До того ж у Білій книзі, схваленій урядом Великобританії в березні 2023 року («Проінноваційний підхід до регулювання штучного інтелекту»), було зазначено, що «немає загального визначення штучного інтелекту, яке користується широким консенсусом». Намагаючись визначити, що таке штучний інтелект, уряд Великобританії посилається на його дві ключові характеристики, а саме: (1) «адаптивність» штучного інтелекту, за допомогою якої системи штучного інтелекту навчаються працювати шляхом «виведення шаблонів і зв'язків у даних, які часто важко помітити людям», і (2) «автономія» штучного інтелекту, завдяки якій системи штучного інтелекту можуть приймати рішення без впливу або контролю з боку людини [3].

Група експертів високого рівня Комісії ЄС з штучного інтелекту (HLEG), у своєму висновку зазначила, що штучний інтелект це «програмні та апаратні системи, які демонструють розумну поведінку, шляхом аналізу оточення та вчинення певних дій з певним ступенем автономії для досягнення конкретних цілей» [4].

13 березня 2024 року Європейським парламентом ухвалено перший у світі Закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act), який став консенсусом думок всіх європейських країн щодо штучного інтелекту і має забезпечити безпеку і дотримання прав громадян у сферах, де застосовується штучний інтелект. Закон про штучний інтелект від 13 березня 2024 року також містить і визначення штучного інтелекту, яке стане обов'язковим до використання всіма країнами ЄС після набрання Законом чинності.

Відповідно до вищезгаданого Закону, штучний інтелект – це машинна система, призначена для роботи з різними рівнями автономності, що може демонструвати адаптивність після розгортання, яка для явних або неявних цілей, на основі отриманих вхідних даних робить висновки та генерує результати, наприклад прогнози, контент, рекомендації або рішення, які можуть впливати на фізичні чи віртуальні середовища [5].

На нашу думку, поняття штучного інтелекту має бути простим та, водночас, достатньо широким, охоплюючи основні його характеристики, адже невідомо якого прогресу досягне штучний інтелект у майбутньому.

Аналіз вищезазначених понять штучного інтелекту дозволяє виділити такі його основні характеристики:

- 1) це машинна система, яка може генерувати певний результат;
- 2) результат генерується на основі певних вхідних даних;
- 3) процес генерування результату відбувається автономно, тобто за відсутності впливу людини.

Порівняльно-правовий аналіз наведених вище дефініцій штучного інтелекту дозволяє дійти висновку, що визначення, яке міститься в Концепції

розвитку штучного інтелекту України від 2 грудня 2020 року є надто складним та не відображає основних ознак штучного інтелекту. Зокрема, у визначенні не зазначається про те, що процес генерації штучним інтелектом конкретного результату відбувається автономно. Тому поняття штучного інтелекту, закріплене в Концепції розвитку штучного інтелекту України від 2 грудня 2020 року, потребує вдосконалення.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що «штучний інтелект» – це машинна система, яка на основі вхідних даних, наданих людиною або отриманих нею самостійно, автономно, тобто без будь-якого впливу людини, генерує певний результат - рішення, прогнози, контент тощо.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету міністрів України від 02.12.2020 №1556-р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 25.03.2024).

2. Strategie Künstliche Intelligenz der Bundesregierung (Der Bundesregierung, November 2018). URL: https://www.bmbf.de/files/Nationale_KI-Strategie.pdf (дата звернення: 25.03.2024).

3. A pro-innovation approach to AI regulation. Policy Paper (Secretary of State for Science, March 2023). URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ai-regulation-a-pro-innovation-approach/white-paper> (дата звернення: 25.03.2024).

4. A Definition of AI: Main Capabilities and Disciplines (High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, April 2019). URL: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=56341 (дата звернення: 25.03.2024).

5. Artificial Intelligence Act (European Parliament, March 2024). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf (дата звернення: 25.03.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА СІМЕЙНИМИ СУДАМИ В ІСЛАМСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ПАКИСТАН

Логвінова Марія Володимирівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри судочинства

У 1964 році парламент, прийнявши Закон про сімейні суди Пакистану (далі за текстом – Закон), ініціював створення в країні сімейних судів та надання їм юрисдикції у сімейних справах. Зміст Закону зазнав радикальних змін у 2002 році, при цьому поправки до тексту вносяться й до сіх пір [1]. Законом чітко регулюється як система, склад, компетенція сімейних судів, так і процедура розгляду сімейних спорів.

Відповідно до Розділу 3 (1) Закону Уряд створює один або декілька сімейних судів у кожному окрузі (за потреби й в іншому місці/місцях) та призначає суддю для кожного такого суду, за умови, що принаймні один сімейний суд у

кожному окрузі очолюватиме жінка-суддя, яку буде призначено протягом шести місяців.

Основним завданням діяльності сімейних судів є швидке врегулювання та вирішення спорів, що стосуються шлюбу і сім'ї, а також питань, пов'язаних з ними. Зокрема, до юрисдикції судів віднесено розгляд шлюбно-сімейних спорів щодо: розірвання шлюбу, в тому числі «хула»; приданого; утримання; відновлення подружніх прав; опіки над дітьми та права батьків на побачення з ними; опіки; спонукання до шлюбу; особистого майна та речей дружини та дитини, яка проживає з матір'ю; умов шлюбного договору (Nikahnama). У грудні 2016 року Пакистан підписав Гаазьку конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, яка стосується безпечного повернення викрадених дітей, вивезених за кордон батьками або опікунами з країн-учасниць Гаазької конвенції. Столичною територією Ісламабад Конвенція була ратифікована шляхом внесення змін до Закону про сімейні суди через Міністерство права та юстиції 25.09.2017 року, відповідно до яких справи про повернення дитини відповідно до Гаазької конвенції включено до юрисдикції сімейних судів [2].

Крім того, сімейні суди здійснюють провадження у справах про вчинення злочинів стосовно подружжя.

Формою звернення до суду є позов. У позові викладаються всі істотні факти, вказується кількість свідків, яких планується викликати на підтримку позову, їх прізвища та адреси, а також стислий виклад фактів, про які вони будуть свідчити. Позов про розірвання шлюбу також може містити претензії, пов'язані з приданим, утриманням, особистим майном та речами дружини, опікою над дітьми та права батьків на побачення з дітьми. Позов за загальним правилом територіальної юрисдикції подається до суду за місцем проживання сторін. Водночас Закон містить спеціальне застереження, згідно з яким позови про розірвання шлюбу або придане, можуть розглядатися судом «звичайного місця проживання» жінки [3].

Протягом двох днів після пред'явлення позову, суд надсилає відповідачу повістку про виклик до суду і призначає дату його явки до суду впродовж 15-денного строку. У визначений день відповідач повинен з'явитися до суду і подати письмову заяву, список свідків і суть доказів. У випадку, якщо письмова заява не подана в цей день, сімейний суд може, з будь-яких достатніх причин, які перешкодили відповідачу подати письмову заяву, дозволити відповідачу подати письмову заяву та інші документи наступного дня, який не повинен перевищувати 15 днів з цієї дати. Після подання письмової заяви суд призначає дату попереднього розгляду справи, на якому розглядає позов, письмову заяву відповідача (якщо така є), а також докази та документи, подані сторонами, заслуховує сторін та їхніх адвокатів з метою досягнення компромісу або примирення між сторонами. В цьому контексті, доцільно зауважити, що судова практика під примиренням розуміє вжиття таких заходів, які можуть бути доведені як фактор для гармонійного союзу між подружжям після усунення скарг, які спонукали їх звернутися до суду. Сімейний суд повинен діяти як арбітр у здійсненні судових повноважень для організації компромісу з метою збереження подружнього життя від подальшого погіршення [3]. Якщо примирення не відбу-

лося, суд розпочне судовий розгляд із обговорення питань та запису доказів. Суд допитує свідків обох сторін у такій послідовності, яку вважатиме за необхідну. При цьому суд може поставити будь-яке запитання будь-якому свідку з метою з'ясування будь-якого питання, яке він вважає істотним у справі.

Після завершення розгляду доказів обома сторонами суд у сімейних справах має зробити ще одну спробу досягти компромісу або примирення між сторонами впродовж періоду, що не перевищує 15 днів. Якщо такий компроміс або примирення неможливі, суд оголошує своє рішення та постановляє постанову. Варто зауважити, що загальний строк розгляду справи в сімейному суді, включаючи позов про розірвання шлюбу, становить 6 місяців з дати відкриття справи.

Підсумовуючи відзначимо, що Закон про сімейні суди Пакистану 1964 року є свого роду кодексом для своєчасного вирішення сімейних спорів. Це процесуальний акт, який предметно врегульовує механізм розгляду сімейних справ у Пакистані, проте з огляду на процеси глобалізації потребує перегляду в частині юрисдикційних підходів щодо розгляду справ за участі іноземного елемента.

Список використаних джерел

1. The Family courts act, 164 (Act XXXV of 1964). URL: http://punjablaws.gov.pk/laws/177.html#_ftn10.
2. Afzal Khan Shinwari, Meera Hayat Khan. Family Court's jurisdiction on matters regarding family matters not in the Schedule of the Family Courts Act, 1964. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/family-courts-jurisdiction-matters-regarding->.
3. Muhammad Tahir Shabbir. The trial of family cases under the West Pakistan family courts act, 1964. URL: <https://lawsocietypakistan.com/the-trial-of-family-cases-under-the-west-pakistan-family-courts-act-1964/>.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Медвідь Володимир Ярославович,
аспірант,

Навчально-науковий юридичний інститут

Під екологічною відповідальністю розуміють встановлені законодавством негативні наслідки для осіб, які порушили закріплені державою правила у сфері охорони довкілля. Відповідно до положень ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна відповідальність поділяється на дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну.

В українському законодавстві наявна колізія між поняттям «підприємство» з точки зору цивільного та господарського законодавств. Господарський кодекс визначає підприємство через поняття суб'єкта, що здійснює певну господарську (виробничу) діяльність, і таке визначення є ближчим до нас з точки

зору дослідження екологічних аспектів, ніж цивілістичне визначення підприємства як «єдиного майнового комплексу» [1]. Зрозуміло, що фізичні особи також можуть завдавати значної шкоди довкіллю, проте ніхто не може оспорювати факт того, що саме підприємства є основними «забруднювачами» навколишнього середовища. Саме тому, особливо актуальним є питання формування належного механізму екологічної відповідальності за вчинені підприємствами правопорушення проти довкілля.

Суб'єктами адміністративної та кримінальної відповідальності згідно теперішнього законодавства можуть бути лише фізичні особи. Юридичні особи, зрозуміло, не можуть підлягати дисциплінарній відповідальності. Невже в контексті даної постановки питання ми можемо досліджувати лише цивільну екологічну відповідальність підприємств? Впевнені, що це не зовсім так, і слід звернути увагу на кримінально-правовий аспект екологічної відповідальності підприємств.

Загалом поняття кримінально-правової відповідальності юридичних осіб є надзвичайно дискусійним питанням в кримінально-правовій доктрині. Чітко можемо сказати одне: інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні існує і виражений він в досить молодому інституті кримінального законодавства України, що має назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [2, ст. 96-3 – 96-11].

Такі заходи є специфічною формою реалізації кримінальної відповідальності, оскільки мета їх застосування є каральною, направленою на запобігання вчиненню нових правопорушень, що реалізовується за допомогою кримінально-правових методів на підставі обвинувального вироку суду.

Законодавець вважав за доцільне не вводити кримінальні правопорушення проти довкілля в перелік кримінальних правопорушень щодо яких можливе застосування санкцій до юридичних осіб. Хоча, один із передових дослідників-новаторів даної проблематики Пасека Олексій Федорович ще в 2010 році пропонував запровадити інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб для великого ряду кримінальних правопорушень, включаючи майже всі злочини проти довкілля [3, с. 175]. Зауважимо, що кримінальна відповідальність юридичних осіб за правопорушення, що посягають на навколишнє природне середовище передбачена, до прикладу, в наших найближчих сусідів – Республіці Польща та Республіці Молдова.

Включення порушень кримінального законодавства проти довкілля в перелік правопорушень щодо яких до юридичної особи можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру може стати вагомим запобіжним чинником, що змусить великі підприємства дотримуватись екологічних стандартів.

Більшість науковців у своїх дослідженнях виступають за пеналізацію ряду екологічних правопорушень, тобто відстоюють думку про необхідність посилення відповідальності за делікти, що завдають шкоди довкіллю. Вважається, що розмір штрафів повинен багаторазово перевищувати розмір вартості природних ресурсів на які посягало протиправне діяння. До того ж, притягнути підприємство навіть до цивільно-правової відповідальності часто буває досить проблематично через складність у доведенні вини та специфіку категорії екологічної шкоди [4].

Це ще раз підтверджує потенційну ефективність запровадження кримінальної відповідальності підприємств за правопорушення проти навколишнього природного середовища. Будемо відверті, наразі у великих промислових підприємств немає страху перед можливим недотриманням норм екологічного законодавства.

Притягнення до кримінальної відповідальності є досить довгим процесом, тому логічним рішенням щодо підвищення ефективності запобігання правопорушень проти довкілля є депеналізація ряду кримінальних деліктів, тобто переведення таких діянь в ряд адміністративно караних і з суттєвим посиленням розміру адміністративного стягнення [5].

Основною проблемою цивільної екологічної відповідальності, в свою чергу, є складність обрахунку вартості завданої шкоди. Проте, судова практика з даного питання постійно розвивається, тому найближчим часом можемо сподіватися на наявність чіткішого розуміння механізмів підрахунку завданої шкоди.

Підсумовуючи, зазначимо, що враховуючи реалії війни важко говорити про першочергову актуальність досліджуваної нами тематики, оскільки на даний момент основні акценти направлені на збереження існування та функціонування української промисловості, в той час як питання дотримання підприємствами екологічних стандартів відійшло на другий план.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р., № 436-IV. Редакція від 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р., № 2341-III. Редакція від 28.03.2024. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : спеціальн. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів : ЛьвДУВС, 2010. 235 с.

4. Мороз О. Т., Клименко В. О., Бедунков Г. В. Специфіка цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. *Вісник НУВГП. Серія «Сільськогосподарські науки»*. 2021. Вип. 4 (96). С. 80-92.

5. Сірант М. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2020. № 1. С. 161-166.

ГААЗЬКІ ПРИНЦИПИ ВИБОРУ ПРАВА В МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ДОГОВОРАХ: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ

Мироненко Ігор Віталійович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права

«Принципи вибору права в міжнародних комерційних договорах» (Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts) були офіційно затверджені Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права 19 березня 2015 року [1].

На сьогодні вони вважаються єдиним документом Гаазької конференції з міжнародного приватного права, який за своєю природою належить до т.з. «м'якого права». Як зразок недержавного права (non-state law), він не підлягає процедурі надання державами згоди на його застосування [2]. Вказане обумовлено відносно невдалими результатами щодо ратифікацій значної кількості раніше прийнятих «Гаазьких конвенцій» державами-членами та іншими країнами, що стало поштовхом до початку застосування Конференцією методології «м'якого права» під час розроблення нових міжнародних документів. Натомість документ у формі рекомендацій мав стати «джерелом натхнення» для поступового розвитку єдиних правил щодо вибору права, яке застосовується до правочинів з іноземним елементом [3, с. 15-17].

«Гаазькі Принципи» структурно складаються із преамбули та 12 статей.

За сферою застосування вони стосуються лише тих міжнародних комерційних правочинів, щодо яких сторони обрали застосовне право та не регулюють випадки за відсутності такого вибору.

У Преамбулі закріплені основну ідею документу (встановлення принципу автономії волі сторін з обмеженнями виняткового характеру) та його призначення. Зокрема зазначено, що «Гаазькі Принципи» можуть:

- використовуватися як модель для національних, регіональних, наднаціональних або міжнародних інструментів;
- використовуватися для тлумачення, доповнення та розвитку норм міжнародного приватного права;
- застосовуватися державними судами і арбітражами.

«Гаазькі Принципи» застосовуються до вибору права у міжнародних договорах, де кожна зі сторін діє в рамках своєї бізнесової або професійної діяльності, та не застосовуються до договорів споживання або трудових договорів (ч. 1 ст. 1).

При цьому для цілей «Гаазьких Принципів» договір є міжнародним, якщо тільки кожна зі сторін не має свого місцезнаходження в одній і тій же державі, а відносини сторін і всі інші відповідні елементи, незалежно від обраного права, пов'язані тільки з цією однією державою (ч. 2 ст. 1). При цьому «Гаазькі Принципи» не визначають право, що застосовується до: а) правосуб'єктності фізичних осіб; б) арбітражних угод та угод про вибір суду; с) компаній або інших колективних органів і трастів; д) неплатоспроможності; е) наслідків

договорів у частині права власності; f) питання, чи агент може зобов'язувати принципала перед третьою стороною (ч. 3 ст. 1).

Основними новелами «Гаазьких Принципів» слід вважати:

- надання сторонам договору можливості обирати недержавне право (норми), за умови, що воно є загальновизнаним на міжнародному, наднаціональному або регіональному рівні в якості збалансованого та нейтрального зведення правил (ст. 3).

- скасування вимог стосовно форми угоди про вибір права, якщо сторони не домовилися про інше (ст. 5) [4, с. 10-11];

- врегулювання питань конфлікту стандартних положень договорів стосовно вибору права (ст. 6) [5, с. 137-139].

В іншому ж у «Гаазьких Принципах» збережені та знайшли свій розвиток наступні правила:

- можливість застосування різних правопорядків до різних частин договору (*dépeçage*) (ч. 2 ст. 2);

- можливість зміни обраного права в будь-який час (ч. 3 ст. 2);

- відсутність вимоги взаємозв'язку між обраним правом та договором або сторонами (ч. 4 ст. 2);

- незалежність угоди про вибір права та основного договору (ст. 7);

- право, обране сторонами до договору, регулює всі аспекти обумовлених цим договором правовідносин (ст. 9);

застосовуване до договору право повинно продовжувати регулювати обумовлені ним договірні зобов'язання, якщо кредитор за цими зобов'язаннями переуступить свої права третій особі (ст. 10);

- можливість обмеження свободи волі сторін у виборі права тільки на підставі дії (над)імперативних норм та застереження про публічний порядок (обмежений *lex limitatis*) (ст. 11) [4, с. 14].

Список використаних джерел

1. Гаазькі принципи вибору права у міжнародних комерційних договорах (схвалені 19 березня 2015 року). *Hague Conference on Private International Law: офіційний сайт*. URL: <https://assets.hcch.net/docs/a3b1d0ac-4b81-4330-8716-ab1ea96de790.pdf>.

2. Цірат К. Г. Що таке Гаазькі принципи та чи потрібні вони українському бізнесу? *Юридична газета online*. 2019. № 38-39 (692-693). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhнародniy-arbitrazh-ta-adr/shcho-take-gaazki-principi-ta-chi-potribni-voni-ukrayinskomu-biznesu.html>.

3. Матіяш О. Нові підходи Гаазької конференції до систематизації норм міжнародного приватного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 14-20.

4. Цірат К. Г. Автономія волі сторін у Гаазьких принципах вибору права у міжнародних комерційних договорах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. 19 с.

5. Цірат К. Г. Сучасні підходи до регулювання проблеми конфлікту стандартних положень на прикладі Принципів вибору права в міжнародних комерційних договорах. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 134-143.

ПУБЛІЧНІ І ПРИВАТНІ ІНТЕРЕСИ ЯК ЦІННОСТІ, ЩО ОХОРОНЯЮТЬСЯ ЕКОЛОГІЧНИМ ПРАВОМ

Мороз Галина Василівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Суперечність і динаміка розвитку політичної і економічної сфер, рухливість суспільної поведінки ускладнюють виявлення параметрів того чи іншого інтересу. Йдеться про очевидну тенденцію взаємопроникнення приватного і публічного права, взаємного залучення ними відповідного юридичного інструментарію, тобто про конвергентні процеси між ними. Оскільки екологічне право спрямовано першочергово на забезпечення екологічного благополуччя як загального суспільного блага, в цьому сенсі воно відноситься до публічної сфери. Водночас, не можна заперечувати й факт наявного приватного інтересу у відносинах з використання природних ресурсів, оскільки основною метою природокористування є забезпечення головним чином приватних економічних потреб людини [1, с. 74-79] та інших суб'єктів екологічного права. Проте приватноправове регулювання є незначним, пов'язано з порядком користування природними ресурсами, однак публічно-правові норми домінують в інститутах, пов'язаних з охороною природи.

Носієм публічного інтересу виступає і держава, і суспільство загалом. Разом з тим визначальна роль держави в забезпеченні реалізації та захисту публічного інтересу беззаперечна. Розуміння публічності передбачає присутність держави, саме у зв'язку із цим розрізняють власне публічний (суспільний) інтерес і публічний (державний) інтерес [2, с. 9]. Нормативного визначення «публічного інтересу» українське законодавство не містить, однак це поняття (як представлено вище) детально аналізується правовою доктриною, а також визначене в судовій практиці на рівні правової позиції Верховного Суду. Так, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 13 лютого 2019 року у справі № 810/2763/17 надала тлумачення поняття «публічний інтерес»: «...за загальним визначенням «публічним інтересом» є важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються суб'єктами публічної адміністрації. Тобто публічний інтерес є нічим іншим, як певною сукупністю приватних інтересів» [3].

Загалом, на основі аналізу різних наукових джерел до публічних інтересів можемо віднести такі їх різновиди, як національні інтереси, державні інтереси, інтереси територіальних громад, суспільні інтереси та інтереси певних соціальних груп.

На відміну від публічного інтересу, приватний інтерес відображає потреби та прагнення окремого, конкретного суб'єкта. Ознаки приватного інтересу в екологічному праві, на нашу думку, зводяться до наступних: 1) носієм такого інтересу виступає окремий, індивідуально виокремлений суб'єкт (фізична чи юридична особа, а також носієм може виступати територіальна громада та держава); 2) спрямований на забезпечення та реалізацію власних, особистих (для

фізичної особи) та вузьковідомчих чи групових (для держави чи представників громади) потреб; 3) метою реалізації приватного інтересу в екологічному праві є, як правило, економічні (майнові) потреби, пов'язані із вилученням корисних властивостей природних ресурсів, їх споживчих якостей; 4) застосування приватноправових форм та засобів регулювання відносин, пов'язаних із їх реалізацією (договірні та стимуляційні механізми). Приватні інтереси знаходять підтримку в праві та правовий захист і охорону лише тоді і настільки, коли і наскільки їх зміст і сутність відповідають загальному благу. У свою чергу, суспільні інтереси охороняються настільки, наскільки вони повинні забезпечити благоденство приватних осіб, і навпаки, приватні інтереси охороняються настільки, наскільки вони поєднуються із суспільними завданнями. Тобто в даному випадку ми можемо спостерігати взаємообумовленість та взаємозв'язок приватних та публічних інтересів.

Механізм узгодження інтересів повинен визначатись, насамперед, сутністю існуючої державної екологічної політики. В екологічному праві ухил в сторону публічного інтересу загалом виправданий, та на пряму пов'язаний з особливостями відносин, що є предметом цієї галузі, їх суб'єктами, прийнятними та ефективними засобами регулювання, а також, що є очевидним, із публічно-правовим виміром основного суб'єктивного екологічного права – права на безпечне довкілля. Водночас важливе розуміння того, що за різних умов суспільного розвитку на перший план можуть виходити ті чи інші інтереси. Тому йдеться про своєчасність акцентів на рівні державної політики на певну групу інтересів, результатом чого буде сприйняття відповідних пріоритетів та узгодженість інтересів, що, у свою чергу, сприятиме подальшому безконфліктному соціально-економічному розвитку в гармонії з екологічною його складовою. Взаємодія інтересів у екологічному праві базується на принципах діалектичної єдності публічних і приватних інтересів, обумовленості та залежності від конкретних історичних, соціальних та економічних умов, взаємовпливу, взаємопроникнення та кореспондуючого характеру публічних і приватних інтересів [4, с. 95-127].

Список використаних джерел

1. Дейнега М. А. Приватний і публічний інтерес у правовому регулюванні природоресурсних та природоохоронних відносин. *Право. Людина. Довкілля*. 2017. № 264. С. 74-79.
2. Кобецька Н. Р. Реалізація та взаємодія публічних і державних екологічних інтересів. *Юридична Україна*. 2007. № 7. С. 9.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі № 810/2763/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883398> (дата звернення: 13.05.2021).
4. Мороз Г. В. Взаємодія публічних і приватних інтересів в екологічному праві України : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. 353 с.

ГЕНЕЗИС ІНСТИТУТУ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Олійник Оксана Степанівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка

Римське приватне право як система правових норм і принципів, напрацьованих у Стародавньому Римі, значною мірою характеризується ознаками універсальності та структурованості, що, серед іншого, сприяло запозиченню норм римського приватного права у інших більш пізніх правових системах. Дослідження історії становлення класичних інститутів приватного права традиційно пов'язують з римським приватним правом, відтак, не є винятком в цьому аспекті інститут шлюбу, адже саме у Стародавньому Римі інститут шлюбу отримав належне правове оформлення та ґрунтувався на принципах, реципійованих в подальшому країнами континентального права. Українське законодавство у цьому питанні не стало винятком, оскільки достатньо велика кількість питань, що стосуються шлюбно-сімейних правовідносин, були детально розроблені римськими юристами та закладені в основу сучасного сімейного права України.

В основі таких базових інститутів римського приватного права як шлюб, сім'я, батьківська влада тощо було природне право (*jus naturale*). Сімейні відносини ґрунтувалися не тільки на правових нормах, але й на нормах моралі. До прикладу, Б.Й.Тищик та Є.М. Орач зазначали, що шлюб мав різні етапи розвитку й виникав тоді, коли існували правові умови й коли було дотримано форм, яких вимагали звичаї, а потім право [1, с. 99]. Окремі науковці у генезі римського шлюбу виділяють два етапи: перший етап пов'язаний з регулюванням відносин між подружжям нормами моралі та звичаями, що сформувалися в сфері шлюбно-сімейних відносин; другий етап – з розвитком правових норм та положень [2, с. 42].

В цілому, в розвитку уявлень представників римського суспільства про шлюб та особливості його регулювання можна виділити декілька етапів, серед яких: період розвитку шлюбу та шлюбно-сімейних відносин в архаїчному праві; у преторському праві; в імператорській період. Узагальнене розуміння шлюбу було сформульовано римським юристом Модестіном у третьому столітті, де шлюб визначався як «*Nuptiae sunt coniunctio maris et feinae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communication*» (D.23.2.1), що в перекладі означає «Шлюб є подружній союз чоловіка та дружини, спільність всього життя, єдність божественного та людського права» [2, с. 78]. Аналізуючи наведене визначення, окремі науковці-романісти розглядають шлюб як врегульований правом зв'язок між чоловіком та дружиною з метою цілковитого та тривалого спільного життя [3, с. 60]. В цілому, досліджуючи підходи до розуміння шлюбу в римському приватному праві можна зробити висновок, що одні автори розглядали шлюб як єднання (об'єднання), інші – як союз, спілку, згоду, тим самим підкреслюючи цивільно-правову природу шлюбу. Ті з авторів, хто в основу виникнення та існування шлюбу ставив «*consortium*», розглядали

шлюб, насамперед, як зв'язок суспільний, а вже потім як правовий. Окремі автори розрізняли підходи до розуміння шлюбу в залежності від того, про який вид шлюбу йде мова. Так, якщо мав місце шлюб «cum manu» (шлюб з чоловічою владою), в основі такого шлюбу було «єднання», оскільки дружина набувала в такому шлюбі особливого правового становища – підпорядкування у відношенні до свого чоловіка, іншими словами, об'єднувалася з чоловіком. Якщо ж мова йшла про шлюб «sine manu» (шлюб без чоловічої влади), то в його можна було трактувати через категорію «союз», оскільки у такому шлюбі чоловік та дружина виступали рівноправними суб'єктами шлюбно-сімейних відносин [4, с. 28].

Оцінюючи в цілому розуміння шлюбу за Модестіном, можна зробити висновок, що шлюб розглядався ним як рівноправний і нерозривний союз, що апріорі не відповідало дійсності. Адже на практиці подружжя не було рівноправним, навіть у шлюбі без чоловічої влади, підтвердженням чого є роздільний правовий режим майна подружжя, відмінність у правах чоловіка та жінки як батька та матері по відношенню до своїх дітей, заборона укладання договору дарування між подружжям тощо. Крім того, сентенція щодо нерозривності шлюбу також носить спірний характер, оскільки римське приватне право передбачало можливість розірвання шлюбу. Тому, можемо припустити, що визначення шлюбу, запропоноване Модестіном, носило ідеалістичний характер, закріплювало бажане уявлення римлян про шлюб як союз, що регламентувався нормами природного права, права народів і права римських громадян, та який визначав взаємні майнові та особисті немайнові відносини між подружжям.

В цілому, історичний правовий досвід окремих приватноправових інституцій, в даному випадку генеза інституту шлюбу, має важливе значення, оскільки дає нам уявлення як про першочерговий зміст, що було закладено у відповідне правове явище, так і дозволяє розкрити особливості вдосконалення відповідного інституту на різних історичних етапах.

Список використаних джерел

1. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Римське приватне право: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ін Юре. 2012. 392 с.
2. Балко О. О. Інститут шлюбу за римським правом та його рецепція у континентальному типі правової системи : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів. 2015. 185 с.
3. Insadowski H. Rzymskie prawo małżeńskie a chrześcijaństwo. Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego KUL. 1935. 333 s.
4. Дячук Л. Римське визначення шлюбу у візантійському праві. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки.* 2010. № 83. С. 25–32.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ НАДМІРНОГО ФОРМАЛІЗМУ

Остан'як Микола Михайлович,
доктор філософії (PhD), викладач

Великий тлумачний словник сучасної української мови 2005 року надає визначення формалізму як формально-бюрократичного підходу до вирішення питань, дотримання зовнішньої форми на шкоду суті справи; формальне ставлення до чого-небудь [1, с. 1544]. Формалізм у праві проявляється у тенденції та бажанні віддавати перевагу літері закону перед його справжнім змістом під час його застосування.

Юридичний формалізм, також відомий як концептуалізм, розглядає закон як математичний чи науковий об'єкт. Формалісти порівнюють процес застосування норм з методами математика або науковця, який ідентифікує аксіоми, використовує їх до даних і послідовно доходить до очевидних теорем. При цьому суддя визначає відповідні правові принципи, застосовує їх до фактів справи та логічно виводить правило, яке регулюватиме вирішення спору [2]. Наприклад, в цивільному судочинстві такі жорсткі системи, як порядок відкриття провадження у справі часто описуються як «формалістичні», тому що рішення спираються на відносно закритий набір логічно організованих правил. Натомість договірне право має тенденцію бути більше «відносним», ніж формалістичним, оскільки воно має справу з набагато ширшими наборами відносин та випадків, а метод регулювання даних відносин є переважно диспозитивним.

Юридичний формалізм може бути виправданим і необхідним у певних сферах з функціональних міркувань, але він не обов'язково пов'язаний з позитивістськими принципами. Практика Європейського суду з прав людини підтверджує, що дотримання цивільної процесуальної форми є важливою умовою для забезпечення права на справедливий судовий процес і включається до принципу верховенства права. При правильному застосуванні формалізм може гарантувати якісне правосуддя і захист від довільних рішень суддів. Важливо, щоб формальності дотримувалися у межах, які забезпечують гарантії для обох сторін у процесі [3, с. 81-82].

Формалізм, переважно, має позитивне значення і вказує на обов'язок всіх учасників (суду, учасників судового процесу, осіб з владними повноваженнями) дотримуватися процедур, встановлених законодавством. Ігнорування цих процедур може призвести до серйозних негативних наслідків [4].

І.А. Бірюков, підкреслюючи, що процесуальний формалізм повинен бути основою правосуддя, все ж таки поділяє думку, що він може містити небезпеку для встановлення в судовому процесі матеріальної правди, оскільки судові рішення, які не відповідають вимогам справедливості, набувають вигляду законності [5, с. 98].

Надмірний – це той, що виходить за межі звичайного, перевищує стандартні норми чогось. Досить часто термін «надмірність» вважають негативною рисою формалізму права. Зокрема, коли формалізація права, породжена активною діяльністю державних механізмів правотворчості, віддаляється від своєї

природи, яка повинна відображати потреби суспільства та лише відтворювати зміст соціальних відносин, вона стає самодостатньою та ускладнює правові відносини. Це призводить до надмірного розширення сфери правового регулювання та ускладнення її структури [6, с. 205].

Надмірний формалізм, як правило, має негативне значення і полягає в безумовному вимаганні дотримання процедур, встановлених законодавством, навіть у випадках, коли це призводить до відмови від принципу розумності або доцільності [4]. Ознаки надмірного формалізму в праві можуть включати:

1) похідний характер від необхідного формалізму. Надмірний формалізм у праві може бути наслідком формалістичного підходу, де формальні аспекти права є необхідними для належного регулювання суспільних відносин, проте в подальшому переважають над справжніми потребами ефективності та справедливості. Формалізм в праві покладає основний акцент на формальних правилах, процедурах і структурах, ігноруючи часто контекст і цілі правових норм. Це може привести до надмірного зосередження на виконанні формальних вимог, незалежно від їх справжнього значення або необхідності.

2) строге дотримання процедур і формальних вимог, тобто коли органи виконавчої влади або суди вдаються до рішень, враховуючи виключно формальні аспекти справи, і не приділяють достатньо уваги змісту чи суті питання.

3) відсутність гнучкості. Законодавство або правила тлумачать і застосовують без зважання на конкретні обставини справи чи індивідуальні потреби осіб. Як наприклад було під час запровадження спрощеного позовного провадження в цивільному судочинстві України. Адже, малозначні справи, які є за своєю природою простими, не потребують застосування усього «важкого озброєння», усіх процесуальних дій, яке містить цивільне судочинство, для вирішення справи по суті. А ігнорування таких особливостей є неспівмірним, затратним та таким, що перешкоджають доступу до суду та порушують принцип пропорційності.

4) формалізм в тексті закону. Коли закони або правила сформульовані таким чином, що вони важко зрозумілі або вимагають сліпого слідування без розуміння їх мети чи цілей. При надмірному формалізмі стандарти і вимоги можуть застосовуватися строго та безкомпромісно навіть у випадках, коли це необґрунтовано.

5) переважання процесу над результатом. Коли увага більше зосереджена на дотриманні процедур і формальності, ніж на досягненні реальних результатів чи справедливості. Формальні вимоги та процедури можуть бути надмірно складними та змусити сторони витратити значні зусилля та ресурси на їх дотримання, що не відповідає реальним потребам справи чи справедливості. В надмірно формалістичних системах відсутній баланс між засобами, які використовуються для досягнення правових цілей, та самими цілями права, що може призвести до перебільшення впливу формальних аспектів на справедливість рішень.

б) віддалення від справедливості. Формальний підхід до права може привести до віддалення судових рішень або правових норм від загальноприйнятих принципів справедливості. Це може порушувати довіру до правосуддя та правової системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
2. Що таке формалізм? Значення та визначення. #ТЕГ. URL: <http://teg.com.ua/sho-take-formalizm-znachennia-ta-viznachennia/5/> (дата звернення: 21.03.2024).
3. Сакара Н. Ю. Феномен формалізму в цивільному судочинстві. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 77-89.
4. Берназюк Я. Формалізм та надмірний формалізм: особливості адміністративного судочинства: програма підготовки для підтримання кваліфікації суддів окружних адміністративних судів. URL: <https://constitutionalist.com.ua/formalizm-ta-nadmirnyj-formalizm-osoblyvosti-administratyvnoho-sudochynstva/>. (дата звернення: 21.03.2024).
5. Бірюков І. А. Справедливість та її місце в цивільному судочинстві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 93–98.
6. Радейко Р. І. Деструктивні процеси формалізації права. 2015. С. 204–211. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4893/radeyko0.pdf> (дата звернення: 21.03.2024).

ПЕРЕЛІК ПРАВ ТА СВОБОД ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ОБМЕЖЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Петечел Надія Михайлівна,
кандидатка юридичних наук,
викладачка кафедри судочинства

Особливості обмеження прав та свобод людини і громадянина в умовах особливих правових режимів закріплюються у Конституції України, Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану», Законі України «Про правовий режим воєнного стану» та інших законах України.

Якщо розглядати особливості обмеження прав та свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану, то в першу чергу необхідно звернути увагу на поняття «воєнний стан».

Зокрема, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Запровадження воєнного стану завжди являє собою загрозу для основних прав та свобод. Саме тому, обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина, які закріплені та передбачені чинним законодавством України та які можуть бути застосовані в умовах воєнного стану, є вичерпними та не підлягають розширеному тлумаченню [2, с. 72].

Законодавство України закріплює, що у період дії воєнного стану права та свободи людини і громадянина можуть бути обмежені лише в тій мірі, в якій це необхідно для безпеки держави та населення. Тому встановлення таких певних заборон та обмежень, викликаних воєнним станом, повинно носити виключно тимчасовий характер, тобто діяти, допоки не будуть усунені обставини, які спричинили введення воєнного стану.

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України права та свободи людини і громадянина можуть обмежуватись, а також можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [3].

Проаналізувавши зазначені документи можна виділити такі права та свободи фізичних осіб, що можуть бути обмежені:

- право на недоторканність житла;
- право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- право на невтручання в особисте і сімейне життя;
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України;
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- право на підприємницьку діяльність;
- право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею;
- право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів;
- право на освіту [4].

Також, введення воєнного стану не може бути підставою для посягання на життя людини, застосування насильства, тортур та будь-якого жорсткого поводження, що принижує людську гідність.

Конституція України та інші нормативно-правові акти передбачають механізм обмеження здійснення окремих прав громадян. Проте, такі обмеження повинні бути обґрунтованими, обмежені часом, мати законодавче підґрунтя та

легітимну мету, використовуватися згідно з принципами демократії та правової держави з метою захисту інтересів суспільства, збереження громадського порядку і безпеки, а також прав і свобод інших громадян.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 07.03.2024).

2. Лазарев В. В., Малиновська Т. М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : зб. наук. праць. Харків, 2022. С. 71-73.

3. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення 07.03.2024).

4. Конституція України від 28 червня 1996 року. N 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 07.03.2024).

АДМІНІСТРАТИВНІ АКТИ В ПРОЦЕДУРНИХ ВІДНОСИНАХ

Петровська Ірина Ігорівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка

Відповідно до статті 69 Закону України «Про адміністративну процедуру» [1] (надалі – Закон), за результатами розгляду справи адміністративний орган у межах своїх повноважень приймає адміністративний акт. Адміністративний акт – це рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб) [2].

Прийняття адміністративних актів здійснюється за основі принципів верховенства права, у тому числі законності та юридичної визначеності; рівності перед законом; обґрунтованості; безсторонності (неупередженості) адміністративного органу; добросовісності й розсудливості; пропорційності; відкритості; своєчасності та розумного строку; ефективності; презумпції правомірності дій та вимог особи; офіційності; гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; гарантування ефективних засобів правового захисту (ст. 4 Закону).

На основі законодавчого визначення, адміністративні акти можна розділити на 2 групи:

- рішення прийняте адміністративним органом (документ, який приймається колегіальним органом і може стосуватись багатьох суб'єктів правовідносин), наприклад: рішення ради об'єднаної територіальної громади про відмову в наданні дозволу на встановлення автономного опалення (котла) в

багатоквартирному будинку. При цьому він може мати назву «рішення», «розпорядження», «акт» тощо;

- юридично значуща дія індивідуального характеру (документ, який стосується окремої особи, максимум декількох осіб), наприклад: наказ, ліцензія на зайняття певним видом діяльності, виконавчий припис та ін.

Якщо судовим рішенням, що набрало законної сили, або рішенням суб'єкта розгляду скарги адміністративний орган зобов'язано прийняти адміністративний акт певного змісту, повторний розгляд справи не проводиться.

За статтею 70 Закону, адміністративний акт, як правило, приймається у письмовій (електронній або паперовій) формі. Форми документів – це їхній вигляд, устрій. Вони визначаються змістом відомостей, які розміщуються на документах, та способом їх опрацювання: ручним, механізованим, автоматизованим тощо.

У випадках, передбачених законом, у тому числі з метою запобігання загрози життю, здоров'ю громадян, майну або громадській безпеці, адміністративний акт може бути прийнято в усній формі.

Якщо рішення у справі може бути прийнято на підставі електронних документів у машинозчитувальному форматі та/або даних національних електронних інформаційних ресурсів, адміністративний акт може бути прийнято в автоматичному режимі у випадках, передбачених законом.

Відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів, регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України, законами України «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про державну таємницю», «Про електронні комунікації», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», «Про обов'язковий примірник документів», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про електронні документи та електронний документообіг», а також іншими нормативно-правовими актами.

Адміністративний акт, прийнятий в усній формі, доводиться до відома учасників адміністративного провадження шляхом усного повідомлення із зазначенням їх права на письмове підтвердження адміністративного акта, а також способів, порядку і строків оскарження акта.

Адміністративний акт, прийнятий в усній формі, у випадках, передбачених законом, фіксується в матеріалах справи.

Учасник адміністративного провадження або інша особа, права, свободи чи законного інтересу або обов'язку якої стосується адміністративний акт, має право вимагати від адміністративного органу оформлення адміністративного акта у письмовій формі. Таке оформлення здійснюється адміністративним органом протягом п'яти робочих днів з дня прийняття адміністративного акта. Зміст адміністративного акта, оформленого у письмовій формі, має відповідати змісту цього акта, прийнятого в усній формі.

У статті 71 Закону визначено загальні вимоги до змісту адміністративного акту, а саме те, що адміністративний акт складається державною мовою із застосуванням офіційно-ділового стилю і термінології законодавства; містить підпис та/або печатку (у тому числі електронні), якщо інше не передбачено законом, та повне ім'я відповідальної посадової особи адміністративного органу.

Письмовий адміністративний акт або усний адміністративний акт, підтверджений у письмовій формі, складається із вступної, мотивувальної, резолютивної, заключної частин.

Отже, у відносинах адміністративної процедури адміністративні акти є основним документом, який приймається на стадії вирішення справи та є рішенням або юридично значущою дією індивідуального характеру, і приймається для вирішення конкретної справи. Адміністративні акти мають встановлену форму та вимоги до змісту, яких потрібно дотримуватись.

Список використаних джерел

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 року зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20/conv#n515>.

2. Турчак А. М. Чинність адміністративного акту: умови та правила. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267659/263506>.

ЯДЕРНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розвадовський Володимир Іванович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
міжнародного та адміністративного права

З набуттям Україною незалежності, прийняття Декларації (16 липня 1990 р.) про державний суверенітет України постала головна проблема захисту людини та й самої держави від ядерної небезпеки [1, с. 5]. Адже Україна після розпаду СРСР посідала третє місце у світі за ядерним потенціалом. Тому, саме Декларацією було проголошено про намір України стати нейтральною державою та дотримання трьох неядерних принципів «не приймати, не виробляти, не набувати ядерної зброї».

З метою реалізації положень декларації Верховна Рада України прийняла Заяву від 24 жовтня 1991 року «Про без'ядерний статус України», згідно з якою Україна визнала себе неядерною державою, зобов'язалась проводити політику повного знищення ядерної зброї на своїй території, приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, уклала з МАГАТЕ відповідні угоди про гарантії. Україна активно виступала за загальне ядерне роззброєння з наміром бути без'ядерною державою з позаблоковим статусом.

Постановою Верховної ради України «Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу» від 9 квітня 1992 року було підтверджено взятий Україною курс позаблоковості й нейтралітету. У Воєнній доктрині України, затвердженій 19 жовтня 1993 року Постановою Верховної Ради України, було проголошено неприпустимість застосування ядерної зброї, виключення з арсеналу своєї зовнішньої політики загрози її використання.

Однак, при розробці нової Конституції України означені положення про без'ядерний статус та нейтралітет не отримали закріплення в конституційних нормах, що є недоліком з огляду на можливі небезпечні наслідки відсутності механізму, який би унеможливив не виважене прийняття рішень на державному рівні та порушення законів окремими суб'єктами влади.

Саме ця проблема в сучасних умовах не конкретизує статусу України в міжнародному співробітництві, а також підтримання міжнародної безпеки.

Поряд з наведеним, в українському контексті питання набуття нейтрального та без'ядерного статусу є тісно взаємопов'язаними, оскільки Україна все ж таки була визнана нейтральною в результаті відмови від ядерної зброї. Підтвердженням без'ядерного статусу України є також Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

Варто відмітити, що як політики так і окремі вчені розглядають ядерну зброю як засіб забезпечення національної безпеки та спосіб політичного стримування. Ядерна зброя «має могутній людський потенціал, значні ресурси, високий рівень продуктивних сил, за правильного використання цього потенціалу Україна могла б перетворитися на сильного конкурента для країн європейського континенту.

У засобах масової інформації все частіше дебатується питання можливості відновлення ядерного статусу України. Це вимоги окремих політичних сил, заяви окремих вчених про необхідність відновлення без'ядерного статусу. Гостро обговорюються умови перегляду Будапештського меморандуму, внаслідок яких може бути прийняте рішення про поновлення ядерного статусу України. Адже, цей меморандум виявився фіктивним. Тому за результатами останніх опитувань 43% українців виступають за відновлення ядерного статусу країни.

Отже конституційними засадами права людини на ядерну безпеку мають бути норми Декларації, які потребують гармонізації і трансформації шляхом конкретизованих подальших розробок юридичних механізмів з метою їх реалізації в системі права, а також їх розвитку в Конституції України. Прогалина між двома фундаментальними правовими документами – Декларацією і Конституцією України привела до відсутності в національній системі права норм про ядерну безпеку. Порівняльно - правовий аналіз цих документів показав, що Декларація містить положення, які є конституційними засадами, але не знайшли свого адекватного закріплення та розвиток в нормах Конституції України 1996 року. Так, Декларації не отримали свого закріплення та розвитку в нормах чинної Конституції про екологічну та ядерну безпеку, окрім декількох статей в загальних формулюваннях (ст. 16, ч.4 ст. 43, ст. 50) стосовно прав, свобод і обов'язків людини і громадянина [2].

Варто також зауважити що в Конституції України не сформульовані норми щодо розвитку положень Декларації, а в статях 85, 92, 106, 116, 119 зазначено лише ситуативні випадки діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування або посадових осіб в контексті компетенції гілок влади. Такий підхід негативно вплинув на конституційне регулювання суспільних відносин з ядерної безпеки у національній правовій систем [2].

Отже, Декларація містить більш об'ємні за замістом положення щодо забезпечення ядерної безпеки, ніж норми Конституції України 1996 року, що потребує врегулювання.

Необхідність вдосконалення конституційних засад права людини на ядерну безпеку та створення відповідного конституційного регулювання в Україні підтверджується досвідом зарубіжних країн. Так, союзна конституція Швейцарської Конфедерації від 18 квітня 1999 року містить окремий 6 Розділ «Енергетика і комунікації», де визначені основи енергетичної політики та положення про ядерну енергетику (ст. 90). окрема стаття 118 Конституції містить норми про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання. В перехідних положеннях закріплено норми щодо стратегії майбутнього розвитку ядерної енергетики, де вказано, що «до 23 вересня 2000 року не видаються ніякі дозволи – рамкові, будівельні, на ввід в експлуатацію, на виробництво – стосовно нових споруд для виробництва ядерної безпеки» [2].

У ст. 18 Конституції Республіки Білорусь від 24 листопада 1996 року встановлюється ціль зробити територію без'ядерною, а державу – нейтральною.

У конституціях також закріплюються норми про недопустимість розміщення на державній території збройних сил чи військових баз інших держав, у тому числі, зброї масового знищення (Конституція Литви), а також ядерної зброї (Конституція Філіппін).

Сучасні тенденції розвитку суспільних відносин спонукають до необхідності створення правового регулювання ядерних відносин на конституційному рівні, як це зроблено в Конституції Швейцарії та інших, проведення науково-практичних правових досліджень всієї сфери ядерних відносин та ядерної діяльності незалежно від військових чи мирних «концепцій» використання ядерної енергії.

З метою посилення національної безпеки України та забезпечення права людини на ядерну безпеку в умовах проведення конституційних реформ доцільно розробити окремий розділ в Конституції України, який вмістив би норми про ядерну безпеку як невід'ємну складову національної безпеки. Реалізація неврахованих положень Декларації, а також конституційні засади забезпечать право людини на ядерну безпеку.

Окрім того, варто зауважити, що існуюча система забезпечення міжнародної ядерної безпеки «відпрацювала» свій ресурс та вимагає докорінних змін. Зарубіжні вчені, аналізуючи нові виклики режиму ядерного нерозповсюдження, виділяють так звані «кільця розповсюдження» (proliferation rings), засвідчують латентне розповсюдження, коли країни формально притримуються Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, але нарощують ядерні потенціали, продають ядерні технології неядерним країнам, які незаконно розвивають ядерні програми або викрадають ядерні технології, а також сприяють розвиткові країн, які технологічно розвивають власний ядерний потенціал [3, с. 59].

Таким чином, ядерна безпека виступає одночасно складовою міжнародної безпеки, яка у науці визначається як сукупність загальноновизнаних і спеціальних принципів і норм, спрямованих на підтримку миру і міжнародної безпеки, припинення актів агресії, забезпечення політичної, військової економічної, екологічної, продовольчої, інформаційної безпеки держав, а також політичної,

економічної й соціальної стабільності у світі. Її елементами є наукові теорії, концепції, доктрини, програми досягнення високого рівня міжнародної безпеки; сукупність міждержавних, державних, громадських організацій та інститутів підтримання миру; сили, засоби та матеріальні ресурси запобігання зростанню небезпеки на міжнародному рівні.

Протиріччя у забезпеченні національної та міжнародної безпеки проявилися через розвиток збройного конфлікту, зокрема, на східній території України, який розпочався після окупації території АР Крим. В подальшому (2022 р) російсько-українська війна, яка триває і досі.

Фактично, добровільно відмовившись від ядерної зброї, Україна стала жертвою агресії зі сторони однієї з ядерних держав-гарантів «росії» її безпеки, територіальної цілісності та суверенітету. Хоча як обґрунтовано відзначається, саме в інтересах зміцнення міжнародної безпеки Україна позбулася ядерної зброї, стратегічної авіації і саме за це не отримала гарантії безпеки з боку провідних ядерних держав. Так, під час російського вторгнення в Україну у 2022 році Запорізька атомна електростанція стала центром триваючої кризи ядерної безпеки, яку Україна демонструє як акт ядерного тероризму з боку Російської Федерації.

Згідно зі звітом Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ), «ситуація в Україні є безпрецедентною. Це перший випадок, коли військовий конфлікт стався на об'єктах великої, створеної ядерної енергетичної програми». Експерт з ядерної безпеки Аттіла Асзоді заявив, що подія, подібна за типом і масштабом до Чорнобильської катастрофи, технічно і фізично неможлива на Запорізькій АЕС. Він назвав попередження воюючих сторін з цього приводу «ляканням європейської громадськості та осіб, які приймають політичні рішення», і використовуваними як політичні інструменти. Незважаючи на попереднє зауваження, він закликав до термінових кроків для забезпечення безпеки заводу, включно з відкликанням його ліцензії українською владою, і якщо воюючі сторони вважатимуть артилерійський обстріл заводу неминучою небезпекою, його слід зупинити в холодному режимі. Георгій Балакан з НАЕК «Енергоатом» висловив думку, що дії Російської Федерації спрямовані на те, щоб шляхом «ядерного терору» «стримувати розвиток атомної енергетики у світі» і таким чином гарантувати, що тільки Російська Федерація може розвивати і використовувати атомну енергетику.

З іншого боку тимчасове обмеження суверенітету та територіальної цілісності України зумовили необхідність комплексного перегляду концепції національної безпеки, актуалізували потребу в забезпеченні її дієвості за допомогою міжнародно-правових механізмів. Як засвідчила практика, всупереч правовим вимогам будь-яка держава з ядерним статусом здатна порушити гарантії національної безпеки держави з неядерним статусом, а також підірвати систему стримування між державами з ядерним статусом.

Приклад у цьому є Україна, як держава з неядерним статусом, національну безпеку якої було гарантовано ядерними країнами, зокрема, Росією, Великою Британією та США. Однак, ефективність визначеного Будапештським меморандумом формату таких гарантій в сучасних умовах залишається вкрай незадовільною.

Підтримуючи думку вчених, що у XXI столітті мають бути переосмислені проблеми забезпечення прав людини та ядерної безпеки, оскільки психологічна, політична, військова залежність від ядерної зброї як засобу вирішення широкого спектру людських дилем є більш ніж іронією безпеки.

Виходячи з реальних обставин ми вважаємо, що категорія національної безпеки повинна стати ключовою у проведенні подальших досліджень проблем використання ядерної енергії та забезпечення адаптації правового регулювання у цій сфері суспільних відносин до сучасних вимог та моделей безпеки.

У цьому контексті загального концептуального удосконалення потребує система конституційних положень статті 17 Конституції України щодо розширення каталогу змістової суті поняття «безпеки», яке є загальним стосовно інших конституційних категорій: «оборона», «захист суверенітету», «забезпечення державної безпеки», «захист державного кордону». У зв'язку з цим важливо відмежувати поняття «безпеки» від понять «захисту», «оборони», «державної безпеки». У процесі удосконалення цих категорій доцільно використати наукові розробки стосовно правової категорії конституційної безпеки.

Отже, після проведеного дослідження пропонуються наступні висновки:

1. Виходячи з базових принципів Декларації про державний суверенітет України вважаємо за доцільне на конституційному рівні закріпити право людини на ядерну безпеку, а також засади щодо реалізації таких прав;

2. Безспірним залишається той факт, що у 21 сторіччі продовжують мати місце факти щодо загострення міжнародних відносин, які в свою чергу зумовлюють ядерні загрози, ядерний тероризм, ядерні технології подвійного використання, створення зброї масового знищення всього живого на планеті земля під прикриттям мирного розвитку ядерної енергетики, тощо. За таких обставин нашій державі необхідно якомога скоріше укласти міжнародні договори щодо гарантування ядерними державами національної безпеки та недопустимість порушення державного суверенітету. Надати конституційно-правового статусу Національній комісії радіаційного захисту населення, що в свою чергу підвищить ефективність її роботи;

3. Державним інститутам України активізувати роботу на міжнародному та національному рівнях щодо визначення й закріплення без'ядерних зон на договірній основі;

4. На рівні національного законодавства потрібно усунути недоліки в галузі режиму цивільно-правової відповідальності за ядерну шкоду нанесену як людині так і державі, особливо по наслідках російсько-української війни.

Список використаних джерел

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Ядерна безпека: міжнародний та національний вимір : монографія / за заг. ред. В. І. Розвадовського; автор. кол. С. В. Адамович, О. А. Грицан, О. Б. Загурський та ін. Івано-Франківськ, 2017. С. 59-84.

ПРАВОВА ОХОРОНА СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ

Стефанишин Наталія Михайлівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права

З прийняттям та набуттям юридичної чинності нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» законодавець регламентує в імперативних нормах значно ширше коло об'єктів авторського права та суміжних прав, і, на відповідність спеціального Закону вносить зміни в загальні положення Цивільного Кодексу України, де визначає інші твори, як об'єкти авторського права (п. 4 ч. 1 ст. 433 ЦК) [1]. Така позиція законодавця є абсолютно виправданою, адже, з активним розвитком науково-технічного прогресу появляються нові об'єкти права інтелектуальної власності, загалом, котрі потребують їх належної правової охорони за законодавчому рівні.

Визначальне місце в загальній класифікації видів твору за ступенем самостійності займають сирітські твори. Відповідно до ст.1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» сирітський твір, сирітський об'єкт суміжних прав – оприлюднені в Україні твір, фонограма, відеограма (у тому числі що входить до складу аудіовізуального твору або іншої фонограми, відеограми), зафіксоване виконання, щодо яких жоден із суб'єктів майнових прав за результатами ретельного пошуку не ідентифікований, а в разі ідентифікації такого суб'єкта (включаючи об'єкти, оприлюднені анонімно чи під псевдонімом) – його місцезнаходження не встановлене [2].

Набути статусу сирітського може оприлюднений на території України:

- твір, опублікований у книзі, журналі, газеті або інших письмових виданнях, що міститься в колекціях бібліотек, музеїв з відкритим доступом для відвідувачів, в архівах або організаціях із збереження фондів аудіо-, відеозаписів;
- аудіовізуальний твір, що міститься в колекціях бібліотек, музеїв з відкритим доступом для відвідувачів, в архівах або організаціях із збереження фондів аудіо-, відеозаписів.

Відповідно до ч. 1 ст. 441 ЦК України опублікування (випуск у світ) є самостійним способом використання твору [1]. Опублікування твору – поширення твору у будь-який спосіб розповсюдження або доведення до загального відома публіки. Твір може бути виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації. Опублікуванням твору вважається також депонування рукопису твору. Згідно ч. 3 ст. 442 ЦК – ніхто не має права опублікувати твір без згоди автора, крім випадків, встановлених цим Кодексом та іншим законом [1]. Одним із таких випадків є використання сирітського твору як самостійного об'єкта авторського права з спеціальною правовою природою останнього.

Дозволяється використання сирітських творів бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів способами відтворення з метою оцифрування, індек-

сації, каталогізації, збереження або відновлення копії після вжиття заходів із ідентифікації та належного розшуку авторів, інших суб'єктів авторського права, що не призвели до ідентифікації відповідних суб'єктів авторського права або віднайдення ідентифікованих суб'єктів (ч. 1 ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [2]. Порядок та умови дозволеного використання сирітських творів, що включають порядок та умови вжиття заходів щодо ідентифікації та належного розшуку відповідних суб'єктів авторського права, набуття та втрати статусу сирітського твору, ведення реєстру сирітських творів, визначаються Постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. №1312 [3]. Правова охорона сирітському твору регламентується не лише вище згаданими нормативно-правовими актами, а й спеціальними Законами, зокрема, «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про кінематографію», «Про музеї та музейну справу», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», «Про Національний архівний фонд та архівні установи».

Твір, який набув статусу сирітського може втратити цей статус, а його використання способами, зазначеними вище, не дозволяється, у встановленому порядку на підставі заяви, яка містить вмотивоване твердження про наявність у заявника майнових прав на твір, зазначений у такій заяві, про підстави виникнення прав у суб'єкта (суб'єктів) авторського права на цей твір та строк їх чинності, а також контактні дані заявника. Твір, що втратив статус сирітського твору, охороняється відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» як твір – оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) чи їх правонаступників у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі [2].

Запропонована тема даного дослідження може виступати предметом наукових пошуків в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. Дата оновлення: 22.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.

3. Порядок набуття та втрати статусу сирітських творів, фонограм, відеограм та зафіксованих у них виконань, умови їх дозволеного використання та ведення реєстру : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 р. № 1312. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-nabuttia-ta-vtraty-statusu-syritskykh-tvoriv-fonohram-videohram-ta-s1312-151223>.

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМВІДНОСИН

Федорончук Андрій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного
та адміністративного права

Можна з упевненістю сказати, що наша держава зробила свій цивілізаційний вибір. Вибір у напрямку, де панує демократія, верховенство права, захист прав людини, залучення громадянського суспільства, свобода слова та медіа, повага до міжнародного права та національного суверенітету і т. д. Ці фундаментальні цінності стали основою сучасних перетворень і змін у всіх без винятку сферах життєдіяльності українського суспільства.

На шляху до набуття повноправного членства у Європейському Союзі наша держава вже здійснила певні кроки.

Проаналізуємо, що вже було зроблено та що необхідно ще зробити задля досягнення цієї мети.

Ведення переговорів про вступ до Європейського Союзу є тривалим і складним процесом, який умовно можна розділити на три етапи: до початку переговорів про вступ до ЄС, під час переговорів про вступ до ЄС і після завершення переговорів про вступ до ЄС і до того, як країна-кандидат стане державою-членом ЄС.

До перемовин.

1. Країна подає заявку до Ради ЄС (держави-члени ЄС).

28 лютого 2022 року Україна подала заявку на вступ до Європейського Союзу.

2. Європейська Комісія надає висновок щодо заявки.

17 червня 2022 року Європейська комісія офіційно запропонувала надати Україні статус кандидата на вступ в ЄС.

3. Країни члени ЄС одноголосно вирішують надати країні статус кандидата.

23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС.

Одночасно із затвердженням статусу кандидата Європейським Союзом було висунуто Україні вимоги щодо проведення реформ, надавши список із семи пунктів:

- реформа Конституційного Суду України;
- продовження судової реформи;
- антикорупція, включно з призначенням керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- боротьба з відмиванням коштів;
- втілення антиолігархічного закону;
- узгодження аудіовізуального законодавства з європейським;

– зміна законодавства про нацменшини [1].

4. Коли країна виконає умови, відкриваються переговори про вступ за згодою держав-членів (одноголосно). Приймається рішення про початок переговорів.

У листопаді 2023 року Єврокомісія оцінила виконання Україною реформ на 90% і рекомендувала Європейській Раді проголосувати за початок переговорів.

14 грудня 2023 року Європейська рада вирішила розпочати переговори про вступ України до Європейського союзу. На думку багатьох експертів, політиків, юристів, без перебільшення – це історичне рішення для України і самого ЄС.

25 січня 2024 року у Брюсселі відбулося установче засідання української делегації та представників Єврокомісії у межах переговорного процесу з метою започаткування скринінгу українського законодавства на відповідність праву ЄС.

На думку Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала «Україна сподівається розпочати переговори з ЄС про вступ у першій половині 2024 року» [2].

Європейська комісія працює над проектом переговорної рамки для України – документом, який визначає принципи та процедури ведення переговорів про вступ до ЄС. Адже з моменту підготовки даного проекту можуть бути розпочаті наступні кроки у цьому напрямку.

На сьогодні фактично переговори про вступ України до ЄС поки не розпочалися, оскільки зараз ще ведеться скринінг українського законодавства на відповідність вимогам ЄС, а також формується переговорна рамка.

Офіційний початок перемовин.

5. Основою переговорів стає проект Європейської Комісії за запитом держав-членів. Переговори про вступ офіційно розпочинаються після того, як країни-члени погодять їхні рамки.

6. Під час переговорів, розділених по блоках і главах, країна готується до впровадження законів та стандартів ЄС.

Переговори поділені на 35 переговорних розділів, згрупованих у 6 тематичних блоків (основи; внутрішній ринок; конкуренція та розвиток інклюзивності; озеленення, транспорт та енергетика; ресурси, сільське господарство й політика згуртованості; зовнішні відносини). Переговори щодо кожного блоку відкриваються після того, як країна досягне необхідних початкових показників. Робота над кожним розділом ведеться окремо.

Щоб набути членство, ми повинні виконати низку вимог або індикаторів, які називаються «копенгагенські критерії» (визначені Копенгагенською економічною радою у 1993 році, коли ЄС зіткнувся із запитом на членство 12 колишніх комуністичних країн зі східної частини континенту). Ці критерії для вступу – основні вимоги, яким повинні відповідати всі країни-кандидати, щоб вступити до ЄС. Копенгагенські критерії поділяються на політичні, економічні та правові.

Під час переговорів про приєднання з країнами-кандидатами, відбувається регулярний моніторинг дотримання Копенгагенських критеріїв. На основі даних моніторингу ухвалюються рішення про приєднання та час приєднання країни, та дії, які необхідно перед тим здійснити.

Після перемовин.

7. Після завершення переговорів Комісія оголошує висновок щодо готовності країни стати державою-членом.

8. На основі цього висновку держави-члени ЄС одноголосно приймають рішення про закриття переговорного процесу. Європейський парламент також має дати свою згоду.

9. Усі держави-члени ЄС та країна-кандидат підписують і ратифікують Договір про приєднання – країна стає членом ЄС.

Підсумовуючи вищезазначене, потрібно зазначити, що Україна впевнено рухається до своєї мети – стати повноправним членом Європейського Союзу. Незважаючи на те, що країна живе в умовах воєнного стану, ми знаходимо у собі необхідні сили та ресурси, щоб крок за кроком змінювати не тільки себе, але й усю країну.

На цьому шляху нами вже виконано багато завдань, але попереду на нас чекає не менш важлива робота. Це фактичний початок переговорів про вступ України до ЄС, впровадження законів та стандартів ЄС, реформування окремих галузей тощо.

На думку голови Європейської Ради Шарля Мішеля: «Україна може стати частиною ЄС у 2030 році, якщо обидві сторони виконають своє домашнє завдання» [3].

Окрім того, на сьогодні обговорюється питання щодо можливості набуття Україною повноправного членства у ЄС в умовах воєнного стану. Так, на думку віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольги Стефанішиної: «існують важливі передумови для того, щоб Україна стала членом Євросоюзу і в умовах воєнного стану» [4].

Ми підтримуємо цей підхід, і вважаємо, що у випадку існування воєнного стану на момент готовності нашою державою стати повноправним членом ЄС, таке рішення має бути підтримане Європейським Союзом. Адже політика ЄС не є такою категоричною в цьому питанні, на відміну від НАТО.

Список використаних джерел

1. Сидоренко С. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. *Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України*. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/> (дата звернення: 29.03.2024).

2. Васьків О. Україна сподівається розпочати переговори з ЄС про вступ у першій половині 2024 року. *Суспільне новини*. 2024, URL: <https://suspilne.media/708102-ukraina-spodivaetsa-rozpocati-peregovori-pro-vstup-z-es-u-persij-polovini-2024-roku-smigal/> (дата звернення: 29.03.2024).

3. Хотин Р. Чи вступить Україна до ЄС у 2030 році? *Радіо Свобода*. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-chlenstvo-v-yees-2030-rik/32675010.html> (дата звернення: 29.03.2024)

4. Стефанішина: Є передумови, щоб Україна стала членом ЄС і за воєнного стану. *Укрінформ*, 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3783284-stefanisina-e-peredumovi-sob-ukraina-stala-clenom-es-i-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення: 29.03.2024).

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ОБ'ЄКТ ЧИ СУБ'ЄКТ ПРАВА

Чабан Володимир Ігорович,
аспірант,

Навчально-науковий юридичний інститут

3 травня 2022 року Європейський парламент ухвалив резолюцію про штучний інтелект в цифрову епоху. Так, в окремих положеннях цього документа йдеться про те, що, по-перше, саме штучний інтелект є рушієм четвертої промислової революції, по-друге, до 2030 року штучний інтелект принесе світовій економіці понад 11 трильйонів євро, по-третє, штучний інтелект має залишатися людиноцентричною, надійною технологією, яка не повинна підмінити людську автономію чи передбачати втрату індивідуальної свободи [1].

Власне схожість штучного інтелекту з мисленням людини, його здатність імітувати когнітивні функції людини, такі як навчання, розуміння та самовдосконалення і спонукає нас дослідити правову природу штучного інтелекту та знайти відповідь на запитання: штучний інтелект це суб'єкт чи все-таки об'єкт права?

Що стосується визначення штучного інтелекту саме як суб'єкта права, то тут важливо пам'ятати, що будь-який суб'єкт права повинен володіти правосуб'єктністю, яка включає в себе правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Чи має штучний інтелект правосуб'єктність на рівні з фізичними особи? Зважаючи на нинішній етап розвитку штучного інтелекту, мабуть, що ні. В той же час, більш обґрунтованим є порівняння правосуб'єктності штучного інтелекту з правосуб'єктністю юридичної особи. Так, реалізація штучним інтелектом своїх прав та обов'язків, як і у випадку з юридичною особою пов'язана з волею фізичної особи чи осіб. Також штучний інтелект створюється для досягнення конкретної мети.

Натомість, далеко не всі вчені розділяють такий підхід. Наприклад, О.А. Баранов зазначає про необхідність визнання роботів зі штучним інтелектом суб'єктами суспільних відносин як фізичних осіб, тому що «розумні роботи», які здійснюють людиноподібні дії в процесі відносин у взаємодії з традиційними суб'єктами повинні розглядатися як повноцінні суб'єкти цивільного права, які є на рівні з фізичними особами [2]. Насправді такий підхід є релевантним саме щодо так званого «суперінтелекту», який здатен відтворювати когнітивні функції людини на дуже високому рівні.

Щодо визначення штучного інтелекту як об'єкта права, то перш за все зазначимо, що у статті 177 Цивільного кодексу України під об'єктами цивільних прав розуміються речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага [3].

Наявність в переліку таких об'єктів як цифрові речі та результати інтелектуальної діяльності дає підстави погодитися з більш традиційним підходом розуміння штучного інтелекту саме як об'єкта права. Це означає, що штучний інтелект є результатом діяльності людини, який підлягає різним формам

правового захисту. Наприклад, програмне забезпечення, що становить основу роботи штучного інтелекту, може бути захищене авторським правом, що регулюється Бернською конвенцією про охорону літературних та художніх творів. Патентне право також може бути застосоване до інновацій, пов'язаних з штучним інтелектом. Компанії часто подають заявки на патентування унікальних алгоритмів та методів машинного навчання. Більше того, торговельні марки можуть захистити бренди, пов'язані з продуктами.

В цьому контексті слушною є думка О.І. Зозуляк, яка вважає, що оскільки штучний інтелект виступає результатом інтелектуальної технологічної діяльності людини, адже є сконструйованим людиною пристроєм або комп'ютерною програмою, є усі підстави розглядати його правову природу з позицій права інтелектуальної власності. Саме розкриття специфічних рис штучного інтелекту в рамках інституту права інтелектуальної власності сприятиме його відмежуванню від суміжних категорій та правому захисту через інструментарій якраз права інтелектуальної власності [4].

Вважаємо, що характерні ознаки штучного інтелекту, а саме, 1) це продукт діяльності людини, над якою у власника виникають правомочності володіння, користування і розпорядження, а також, що 2) це результат саме інтелектуальної діяльності, створений комп'ютерною програмою дають підстави вважати підхід віднесення штучного інтелекту саме до об'єктів права більше переконливим та аргументованим.

В той же час, штучний інтелект не є типовим об'єктом правом і, на нашу думку, його статус саме як об'єкта є лише тимчасовим. Зважаючи на темпи розвитку технологій штучного інтелекту та усі прогнози щодо його здатності відтворювати когнітивні функції людини, доцільно вже зараз напрацьовувати концепцію утвердження штучного інтелекту як суб'єкта або квазі-суб'єкта права. Основне питання тут полягатиме в тому, як визначити правові стандарти для сутностей, які можуть еволюціонувати та діяти незалежно від своїх творців.

Список використаних джерел

1. European Parliament resolution of 3 May 2022 on artificial intelligence in a digital age (2020/2266(INI)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0140_EN.pdf.

2. Баранов О. А. Ідентифікація робота з штучним інтелектом як суб'єкта права. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/zbirnik_tez_19.12.2018-maket_3-converted.pdf.

3. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1034>.

4. Зозуляк О. І. Штучний інтелект як об'єкт цивільно-правового регулювання. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/15819/1/Зозуляк%20ОЛЬГА%20ШТУЧНИЙ%20ИНТЕЛЕКТ.pdf>.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ГАРАНТІЙ ОСІБ НА ЇХ УТРИМАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Шишко Остап Євгенович,

аспірант,

Навчально-науковий юридичний інститут

Пріоритетним завданням соціальної держави є забезпечення кожній людині можливості реалізації її прав та основоположних свобод, утвердження людини, її життя та здоров'я як найвищої соціальної цінності. У цьому контексті особливої уваги потребують найбільш незахищені члени суспільства – діти та непрацездатні особи, які не в змозі самотійно забезпечити собі належний рівень життя та потребують додаткових гарантій охорони їх прав. Одним з найефективніших інструментів забезпечення реальної та ефективно реалізації права на утримання є нормативно-правове закріплення гарантій їх охорони, у тому числі кримінально-правових.

Право осіб на утримання, гарантії їх охорони знаходять своє закріплення у міжнародних нормативно-правових актах та внутрішніх актах законодавства окремих країн. Станом на сьогодні немає уніфікованого підходу до визначення кримінально-правових гарантій охорони права осіб на утримання, кожна держава опирається як на загальні вимоги міжнародного права, так і на особливості своєї національної правової традиції. Дослідження міжнародного досвіду є цікавим з точки зору порівняння підходів до правового регулювання тих чи інших правовідносин та можливості запозичення зарубіжного досвіду для внутрішнього законодавства.

Кримінальний кодекс України (надалі по тексту – КК України) містить два склади кримінальних правопорушень пов'язаних з невиконанням обов'язку із утримання осіб – ст. ст. 164, 165 КК України. Ст. 164 КК України встановлює кримінальну відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів) та злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, які перебувають на їх утриманні. У свою чергу, під кримінально-правову охорону статті 165 КК України підпадають непрацездатні батьки, на утримання яких діти зобов'язані сплачувати аліменти.

Кримінально-правові норми про ухилення від виконання обов'язку з утримання передбачені у більшості зарубіжних країн. Кримінально-правові норми в частині охорони прав осіб на утримання різних країн мають свої особливості, зокрема у визначенні кола осіб невиконання обов'язку з утримання відносно яких є підставою до притягнення до кримінальної відповідальності, суворості та видів покарання, можливості звільнення від відповідальності.

У Німеччині кримінальна відповідальність за ухилення від обов'язку зі сплати аліментів передбачено Німецьким кримінальним уложенням (параграф 170) [2]. На відміну від українського законодавства, санкція за кримінальне правопорушення, зміст якого полягає в ухиленні від виконання обов'язку з утримання в Німеччині є більш суворою. Зокрема, передбачено можливість

засудження винного до позбавлення волі. Особливістю німецького кримінального закону є кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення – невиконання обов'язку щодо надання утримання вагітній жінці, що привело до переривання вагітності.

Кримінальне законодавство Франції досить детально регулює питання встановлення відповідальності за невиконання обов'язку з утримання (ст. 227-29, 227-30 КК) [3]. Аналізуючи досвід Франції, доцільно звернути увагу на санкції за невиконання обов'язку з утримання неповнолітніх дітей. Покарання варіюється від штрафу, розмір якого може становити 15 000 євро, до позбавлення волі. Крім того, у КК Франції закріплені додаткові види покарання за злісне ухилення від сплати аліментів: заборона виїзду закордон строком до 5-ти років, анулювання прав водія до 5-ти років, заборона на строк до 10-ти років (або безстроково) здійснювати діяльність, що передбачає систематичний контакт з неповнолітніми, обмеження виборчих прав, тощо [1, с. 82].

Кримінальний кодекс Грузії (ст. 176) та Латвії (ст. 170) передбачають покарання за ухилення від виконання обов'язку з утримання будь-якого родича або свояка (якщо таке утримання призначено за рішенням суду). Натомість, КК Литви розглядає як злочин ухилення від утримання лише неповнолітнього (ст. 164) [4, с. 280].

У Польщі встановлена відповідальність за ухилення від виконання аліментних зобов'язань, якщо загальна сума заборгованості зі сплати аліментів, що виникає внаслідок цього, становить не менше трьох періодичних виплат або якщо прострочення платежу (крім періодичного) становить не менше трьох місяців. При цьому, у випадку сплати заборгованості у повному обсязі протягом тридцяти днів з дня першого розгляду справи у якості підозрюваного, останній не притягується до відповідальності [1, с. 85].

У країнах англо-саксонської системи права відповідальність за невиконання обов'язку з утримання передусім кримінальна. У Великій Британії та США за злісне ухилення від сплати аліментів передбачена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі [1, с. 91].

Кримінально-правова охорона гарантій осіб на їх утримання є важливим інструментом забезпечення реалізації права осіб на утримання. Норми кримінального права підлягають застосуванню відносно платників аліментів як крайній захід, за наявності ознаки злісного ухилення від сплати аліментів. Аналізуючи положення українського законодавства можна прийти до висновку, що кримінально-правова охорона гарантій осіб на утримання є достатньо обмеженою та потребує вдосконалення.

У більшості випадків, норми кримінального закону, що охороняють гарантії осіб на їх утримання розташовані у розділах злочинів проти сім'ї та опіки (наприклад КК Республіки Польща, КК Латвії). Таким чином, додатково акцентується увага на кримінально-правовій охороні утриманців, оскільки часто ними є саме особи які потребують опіки. Так, у порівнянні з чинним КК України, варто відзначити, що доречним було б запозичення зарубіжного досвіду в частині розташування кримінальних норм, що охороняють утриманців.

На відміну від українського законодавства, специфіка санкцій за кримінальні правопорушення, зміст яких полягає в ухиленні від виконання обов'язку

з утримання у зарубіжних країнах, є більш суворою. До прикладу, у Німеччині передбачено можливість засудження винного до позбавлення волі та встановлено кваліфікуючу ознаку злочину – невиконання обов'язку щодо надання утримання вагітній жінці, що привело до переривання вагітності. У Франції, Великій Британії, США також передбачена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі. Штраф за злісне ухилення від сплати аліментів у Франції становить 15 000 євро, за невиконання понад 2 місяці судового наказу про виплату на користь неповнолітньої особи коштів на її матеріальне утримання Кримінальним кодексом (ст. 227-3) передбачено покарання, вид і розмір яких є значно суворішим ніж в Україні.

На нашу думку, наведене заслуговує на увагу, адже посилення заходів кримінально-правової відповідальності, застосування покарання у вигляді суворішого штрафу чи позбавлення волі підвищить ефективність кримінально-правової охорони сім'ї загалом та гарантій осіб на їх утримання зокрема, також відповідатиме політиці глобалізації.

Список використаних джерел

1. Буряченко А. М. Відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві : дис. ... д-ра філософії. Хмельницький, 2022. 234 с. URL: <https://univer.km.ua/naukova-diyalnist/spetsializovani-vcheni-rady-dlya-zakhystu-dysertatsiy-na-zdobuttya-stupenya-doktora-filosofiyi> (дата звернення: 19.04.2024).

2. Strafgesetzbuch (StGB). 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322) zuletzt geändert durch Gesetz vom 26.07.2023 (BGBl. I S. 203) m.W.v. 01.10.2023. URL: <https://dejure.org/gesetze/StGB> (дата звернення: 19.04.2024).

3. French Penal code (English). URL: https://sherloc.unodc.org/cld/document/fra/1992/penal_code_en.html (дата звернення: 19.04.2024).

4. Сікан О. М. Кримінально-правова охорона інтересів сім'ї та неповнолітніх у зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. праць. Одеса : Юридична література, 2010. Вип. 55. С. 279-283.

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В СИСТЕМІ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ

Яремак Зоряна Василівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Екологічні відносини самі по собі характеризуються різноплановістю інтересів, потреб та цінностей, які суб'єкти бажають досягти, вступаючи у відповідні відносини. Сама наявність різнопланових інтересів у сфері регулювання екологічних відносин не є деструктивним явищем, конфлікт інтересів (у розумінні протилежності та протиставленні насамперед екологічних і економічних інтересів) іманентний екологічному праву. Проте за певних умов, чинників еко-

логічні правовідносини перетворюються в еколого-правові конфлікти. Безперечно, розуміння тих чинників, що є суттєвими для виникнення конфлікту, є важливим, і потребує детального аналізу їх змісту.

Енциклопедичні видання визначають умову «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь». В теорії права виокремлюють два види передумов виникнення правовідносин: 1) матеріальні (загальні): у вузькому значенні – це певні інтереси або блага, що зв'язують суб'єктів права (не менше двох) як учасників правовідносин; у широкому значенні – система соціальних, економічних, політичних, ідеологічних обставин, що спричиняють об'єктивну необхідність у правовому регулюванні суспільних відносин; встановлення доцільних відносин між суб'єктами через надання їм юридичних прав, повноважень (посадовим особам), а також покладання юридичних обов'язків і відповідальності; 2) юридичні (спеціальні): норма права; правосуб'єктність (праводієздатність); юридичний факт (може розглядатися і як передумова правовідносин, і як їх структурний елемент) [1, с. 378].

Для екологічних конфліктів такими умовами слугуватимуть набір факторів (чинників), які в своїй сукупності створюють середовище для виникнення конфлікту. Це в першу чергу ті об'єктивні обставини, явища соціальної, економічної, політичної та правової дійсності, які породжують або сприяють виникненню конфліктів. Беручи до уваги той факт, що ми ведемо мову про еколого-правові конфлікти, які є різновидом юридичних, окрему групу умов становлять правові чинники. Дослідження правових умов екологічних конфліктів варто проаналізувати на предмет взаємозв'язків з чинними правовими інструментами екологічного права, а саме: чи впливають норми екологічного права на виникнення, розвиток конфліктних відносин у сфері охорони довкілля і природокористування; чи забезпечує екологічне право сферу дії екологічної конфліктності, тобто чи достатня його роль як правового механізму регулювання суспільних відносин конфліктного характеру (фактично конфлікт різнопланових інтересів априорі притаманний екологічним відносинам); чи норми та інститути екологічного права належним чином забезпечують правовий механізм вирішення екологічних конфліктів. В контексті цього, якісне правове регулювання екологічних відносин є ефективним превентивним механізмом регулювання екологічних конфліктів, і, навпаки, його недосконалість, колізійність правового регулювання ускладнює правозастосовну практику та породжує правовідносини конфліктного характеру [2, с. 122]. Серед дефектів правового регулювання доцільно виокремити: 1) колізії між нормативно-правовими актами або окремими правовими нормами; 2) колізії у правотворчості; 3) колізії у правозастосованні; 4) колізії повноважень та статусів [3, с. 8].

Між правовою нормою та правовим відношенням лежить сполучна ланка – юридичний факт, що міститься здебільшого у гіпотезі юридичної норми. Традиційно юридичні факти визначаються як конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують динаміку правовідносин (виникнення, зміну або припинення) [4, с. 242]. Водночас не кожна життєва обставина є юридичним фактом і тягне за собою юридичні наслідки, а лише така, з якою норми права пов'язують настання правових наслідків. Це свідчить про дуалізм юридичних фактів, який залежить як від конкретних життєвих обставин, так і від визнання держа-

вою цих обставин юридичними фактами [5, с. 25]. Н. С. Кузнецова зазначає, що закон лише закріплює юридичні факти, які, власне, і є підставами виникнення правових наслідків, тобто, останні виникають не в силу наявності самого нормативно-правового акту, а в силу обставин реальної дійсності, з якими закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення суб'єктивних прав та обов'язків [6, с. 29].

Виходячи з того, що еколого-правові конфлікти є специфічними екологічними правовідносинами, доцільно говорити про те, що без юридичних фактів ні виникнення, ні зміна, а ні припинення еколого-правового конфлікту неможливе. Саме юридичні факти є тим «містком» переходу екологічного конфлікту як соціального явище до еколого-правового конфлікту, безпосередньо з яким буде пов'язаний подальший механізм його врегулювання.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.

2. Яремак З. В. Конфлікти і колізії як юридичні протиріччя в екологічному праві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 120–123.

3. Мірошниченко А. М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 270 с.

4. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

5. Переш І. Є., Зан М. І., Руснак В. І. Юридичні факти в системі попередження та вирішення юридичних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Вип. 31. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 24-27.

6. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України : у 2 т. / за відп. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2005. Т. 1. 831 с.

МОТИВ НЕНАВИСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Яцина Максим Олександрович,

доктор філософії,

асистент кафедри політики у сфері боротьби

зі злочинністю та кримінального права

Останніми роками суспільство все більше говорить про так звані «злочини на ґрунті ненависті», які характеризуються упередженим ставленням суб'єкта кримінального правопорушення до окремої соціальної групи та потерпілої особи як представника відповідної групи.

Можна виділити два обов'язкові складові елементи такого правопорушення:

1) відповідне діяння є кримінальним правопорушенням згідно з Кримінальним кодексом;

2) воно повинно бути умотивованим ненавистю як наслідку упередження винної особи щодо потерпілої.

Саме упередження лежить в основі мотиву, який штовхає особу на вчинення такого кримінального правопорушення. У кримінальному праві під «мотивом» розуміють усвідомлену спонуку, якою керується винна особа при вчиненні злочину, виходячи з цього визначення, мотив повинен розглядатись як рушійна сила, стимул людської поведінки та діяльності, те, що штовхає особу на вчинення злочину [1, с. 181].

Саме мотив ненависті як наслідок упередження, нетерпимості та негативного ставлення винної особи до певної соціальної групи (соціальних груп) лежить в основі свідомості особи, яка йде на вчинення відповідного кримінального правопорушення. Такі упереджені уявлення суб'єкта лежать в основі вибору жертви кримінального правопорушення як представника певної соціальної групи і бажанням винної особи спричинити шкоду потерпілій саме через певні соціальні ознаки (стать, вік, расова чи етнічна приналежність, гендер, мовна ознака тощо).

Таке широке тлумачення «упередження» як мотиву вчинення кримінального правопорушення спирається на визначення «злочину на ґрунті ненависті», визнане державами ОБСЄ [2]. Українське ж законодавство, коли мова йде про такі види кримінальних правопорушень, послуговується вужчим терміном, ніж «злочини на ґрунті ненависті», а саме Кримінальний кодекс України оперує такими поняттями, як «ворожнеча», наприклад, у ст. 161 КК України «нетерпимість» – у ст. 300 КК України, де вони наявні безпосередньо у диспозиції статті, також як кваліфікуюча ознака умисного вбивства у п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України, однак з вказівкою на мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості. Крім того, п. 3 ч.1 ст. 67 КК України визначає як обставину, яка обтяжує покарання: «вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності» [3].

Такий стан речей призводить до того, що багато ознак, щодо яких може вчинятися злочин на ґрунті ненависті, не враховані у Кримінальному кодексі України. Саме це і обумовлює те, чому в Україні трактування «злочину на ґрунті ненависті» носить значно вужчий характер, ніж це прийнято у сучасних демократичних країнах.

Фактично, будь-яке правопорушення може бути вчинено з мотиву ненависті як наслідок упередженого ставлення суб'єкта до певних соціальних ознак, носієм яких є потерпіла особа.

Міжнародні договори містять цілу низку докладно розвинутих загальних і регіональних стандартів, які накладають на держави чіткі зобов'язання щодо реагування на злочини на ґрунті ненависті.

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [4] вимагає, щоб держави запровадили закони про покарання злочинів на ґрунті расизму. Рамкове рішення ЄС про злочини на ґрунті расизму і ксенофобії [5] та Директива ЄС про жертви злочинів [6] стосуються всіх країн, які є членами ЄС

або прагнуть набути таке членство. Зазначене Рамкове рішення від 2008 р. закликає до спільної кримінально-правової позиції країн щодо злочинів на ґрунті ненависті, включно із суворішим покаранням в разі вчинення злочину через мотив ненависті.

Список використаних джерел

1. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручн. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-тє, доп. і перероб. Одеса : Фенікс, 2017. 468 с.

2. Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті» : посібник для України. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/208186.pdf> (дата звернення: 23.02.2024).

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

4. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 26.02.2024).

5. Рамкове рішення Європейського Союзу (від 28 листопада 2008 року) «Про боротьбу з окремими формами та проявами расизму та ксенофобії засобами кримінального права». URL: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st16/st16351-re01.en08.pdf> (дата звернення: 27.02.2024).

6. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF> (дата звернення: 27.02.2024).

СЕКЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

ВИКЛИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ З ЧАСУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Басараб Наталія Ярославівна,
докторка філософії, асистентка кафедри педагогіки,
та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

Коли чуєш слово «освіта», то відразу з'являється відчуття чогось цінного, значущого. Адже освіта є безумовним віддзеркаленням усіх суспільних процесів, на неї покладені завдання з формування, розвитку, духовного самоствердження людського потенціалу країни.

Війна значною мірою вплинула і продовжує впливати на кожну сферу нашого життя, а однією з найбільш уразливих галузей стала саме освітя, яка не встигнувши стабілізуватись після випробування глобальною пандемією – зіткнулась із новими випробуваннями: гарантувати безпеку, надійність, доступність у надскладних умовах.

Інтереси вивчення українського освітнього простору в умовах війни, викликів воєнного часу знайшли вираження у працях як окремих дослідників, так і соціологічних організацій. Отож, відповідно до результатів дослідження Інституту аналітики та адвокації «Освіта в умовах війни: виклики та перспективи для України» [4] станом на серпень 2023 року освітні втрати було оцінено в \$9,7 млрд, безумовно, що на сьогоднішній день ця цифра тільки зросла.

Аналізуючи результати «Звіту за результатами опитування учасників освітнього процесу (батьків учнів/учениць та вчителів) щодо організації освітнього процесу в 2022/2023 навчальному році» [2], яке проводилося Державною службою якості освіти України та її територіальними органами, можемо стверджувати, що чим складніша спостерігалась безпекова ситуація в регіоні, тим більший відсоток батьків і вчителів обирали формат дистанційного навчання. За даними Міністерства освіти та науки України, станом на вересень 2023 року, близько 7,5 тисяч шкіл вирішили здійснювали навчання в очному форматі, 3,8 тисяч – працювати у змішаному форматі, а 2,5 тисячі шкіл – навчати виключно дистанційно [4]. Батьки і педагогічні працівники добре розуміють, що навчальні заклади не можуть повністю гарантувати безпеку дітей, а наявні підвальні приміщення облаштовані як укриття, не забезпечують повністю надійний захист.

В результаті повномасштабного вторгнення російських військ на територію України в окупації опинилася низка українських населених пунктів (зокрема у Луганській, Донецькій, Херсонській, Запорізькій, Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській областях) – багато дітей втратили можливість долучитися до навчального процесу, педагоги навчали учнів під загрозою обстрілів.

Н. Сулова серед основних викликів, які поставила війна, перед педагогами виділяє наступні:

- подолання підвищеної тривожності учасників освітнього процесу;
- коригування емоційного і психологічного стану учасників освітнього процесу;
- відсутність технічних можливостей;
- від'їзд частини студентів і викладачів за межі країни або регіону;
- відсутність мотивації і самодисципліни у студентів;
- підтримання ефективності навчального процесу [5, с. 48].

Закономірно, що подолання вище перелічених труднощів потребують серйозного планування, координації освітніх процесів задля забезпечення можливостей навчання в умовах війни. Важливо, що Міністерство освіти і науки України стабільно працює над реалізацією державної політики у сфері освіти та забезпечує доступність і безперервність освітнього процесу [4]. Також надзвичайно цінним є те, що завдяки стійкості і відданості педагогів, попри сумну статистику зруйнованих закладів освіти, українські здобувачі освіти продовжували й продовжують навчатися – дистанційно, змішано. Саме українські вчителі керуючись морально-етичними нормами у своїх вчинках, поведінці, незважаючи на загрози швидко адаптувались до готовності реалізації цифровізації освіти, здійснення навчальної, опікунської, координаційної функцій на шляху до формування вільної, морально-свідомої особистості.

Попри всі виклики з якими доводиться стикнутись освітянам: жити і працювати в умовах невизначеності, працювати з дітьми з досвідом війни, працювати під час війни, зберігати себе в ресурсному стані, щоб забезпечити спокій і безпеку учням, вони попри все встигають працювати над собою, підвищувати професійну кваліфікацію: беручи участь у семінарах, педагогічних читаннях, науково-практичних конференціях, методичних об'єднаннях, у науково-експериментальній роботі, в Інтернет-заходах, де обмінюються досвідом, знайомляться з новинами педагогічної науки, розвивають культуру професійного мислення [1, с. 35].

Навчання під час війни це виклик для школярів і педагогів, проте незважаючи на третій рік повномасштабного вторгнення – освітній процес в Україні не зупинявся. Отож, попри складні часи, головним завданням освітньої галузі залишається забезпечення якісної освіти, яка є джерелом розвитку особистості, суспільства, нації та світлого майбутнього країни загалом.

Список використаних джерел

1. Завгородня Т., Басараб Н. Ціннісно-орієнтований підхід у системі післядипломної освіти вчителів початкової школи в період війни. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація системи освіти в гірських регіонах: національний і глобальний виміри»* : збірник тез (22-23 листопада 2022 року). Івано-Франківськ, 2022. С. 33-36.

2. Звіт за результатами опитування учасників освітнього процесу (батьків учнів/учениць та вчителів) щодо організації освітнього процесу в новому 2022/2023 навчальному році / Державна служба якості освіти України. Київ, 2022. 11 с. URL: <http://surl.li/cruwa>.

3. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану» / Міністерство освіти і науки України, «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2022. 358 с. URL: <http://surl.li/cxswm>

4. Освіта в умовах війни: виклики та перспективи для України / Інститут аналітики та адвокації. Полтава, 2023. URL: <http://surl.li/rugqv>

5. Сулова Н. Виклики і реалії організації освітнього процесу в умовах війни. *Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання* : матеріали II Форуму академічної спільноти (20–24 червня 2022 року) / упоряд. М.В. Савицький, І.П. Мамчич. Дніпро : ДВНЗ «ПДАБА», 2022. С. 48-50. URL: <http://surl.li/esina>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ У КЛАСІ-КОМПЛЕКТІ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Височан Леся Михайлівна,
докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри початкової освіти

На основі Положення про з'єднаний клас (клас-комплект), яке Міністерство освіти і науки України оновило і привело у відповідність до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (наказ МОН від 27 травня 2021 року № 588 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 05 серпня 2016 року № 944», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 17 червня 2021 року за № 807/36429) та у зв'язку з демографічною ситуацією, яка склалася в Україні, створено класи-комплекти.

У цьому Положенні під терміном «з'єднаний клас (клас-комплект) початкової школи» (далі – з'єднаний клас (клас-комплект)) розуміється група учнів різних років навчання (класів), у тому числі осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають початкову освіту відповідно до освітньої програми, яка враховує особливості організації навчання таких учнів.

З'єднані класи (класи-комплекти) утворюються з метою:

- забезпечення права дитини на здобуття початкової освіти в найбільш доступному та наближеному до місця її проживання закладі освіти (його структурному підрозділі), гарантування рівного доступу осіб до здобуття освіти;

- створення умов для здобуття початкової освіти за денною формою, забезпечення постійної взаємодії учнів і педагогічних працівників, а також надання учням підтримки в освітньому процесі (у разі потреби);

- створення особам з особливими освітніми потребами умов для здобуття освіти нарівні з іншими особами, надання їм психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг (допомоги);

- створення єдиного освітнього простору для формування компетентностей і наскрізних умінь учнів початкової школи, всебічного розвитку дітей, їх інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей.

Освітній процес у з'єднаних класах (класах-комплектах) здійснюється відповідно до освітньої програми закладу освіти, в якій можуть бути визначені будь-які форми організації освітнього процесу в таких класах, які є найбільш зручними та доцільними для забезпечення здобуття дітьми початкової освіти відповідно до державного стандарту початкової освіти. Навчальні предмети (інтегровані курси), що потребують особливої підготовки (іноземна мова, мистецтво, музичне мистецтво, образотворче мистецтво, фізична культура, інформатика), або відповідні освітні галузі можуть викладатися педагогічними працівниками, які забезпечують навчання на рівні базової чи профільної середньої освіти (вчителями-предметниками). Для організації навчання учнів з'єданого класу (класу-комплекту) педагогічні працівники можуть використовувати різноманітні форми, методи та засоби навчання відповідно до освітньої програми, а також мети і завдань навчального заняття. Навчальні заняття у з'єднаних класах (класах-комплектах) за можливості проводяться з одного навчального предмета (інтегрованого курсу), з інтегрованим змістом навчального матеріалу.

О.А. Бідою у своїх доробках розроблено основні аспекти у роботі вчителя у класі-комплекті сільської школи. Умови ефективності роботи у з'єданому класі: раціональне об'єднання класів в комплект; правильне складання розкладу уроків; вибір ефективних методів навчання; оптимізація змісту уроку; раціональне чергування самостійної роботи учнів з роботою під керівництвом учителя; розподіл часу між класами [1].

Основним завданням роботи у класі-комплекті вбачаємо формування у дітей вміння самостійно вчитися і самостійно здобувати знання. Адже на одному уроці школярі вивчають різні теми. У цьому основна відмінність уроку в класі-комплекті, звідси його переваги і недоліки, а також всі складності і особливості. Кожен урок в класі-комплекті – це фактично два уроки, з'єднаних в одному. Вони проводяться одночасно, в одному приміщенні. Загальні вимоги до уроку в класі-комплекті не відрізняються від звичайних уроків. У повному обсязі зберігаються санітарно-гігієнічні, психолого-фізіологічні, дидактичні, виховні вимоги. Практично всі уроки в класах-комплектах однотипні. Будуються вони в основному за схемою комбінованого уроку: організація класу, повторення вивченого, засвоєння нових знань, закріплення, рефлексія, завдання додому.

Отже, правильне комплектування об'єднаних класів, вміле складання розкладу, планування уроку, характер навчального обладнання, його раціональне застосування на уроках, розподіл часу на уроці впливають на організацію навчальних занять, а, отже, і на якість навчання у класах-комплектах [1].

Список використаних джерел

1. Біда О. А. Сільська малокомплектна школа : навч. посіб. для вчителів початкових класів і студентів педагогічних факультетів. Київ : Науковий світ, 2015. 34 с.

2. Височан Л. М. Методика викладання природознавства : Навчально-методичний посібник для студентів ОКР «Бакалавр» галузі знань 0101 Педагогічна освіта напряму підготовки : 6.010102 Початкова освіта. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. 169с.

3. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

4. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

5. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гоцанюк Тетяна Василівна,
аспірантка, педагогічний факультет

Цифровізація освітнього процесу закладів вищої освіти є процесом упровадження цифрових технологій в освітнє середовище, що передбачає використання різних електронних платформ для навчання і спілкування, онлайн-курсів, інтерактивних матеріалів, відеоконференцій та вебінарів, програмного забезпечення для автоматизації процесів, електронних ресурсів для дистанційного навчання, а також інших інструментів, які допомагають підвищити ефективність і якість навчально-виховного процесу.

Як показує досвід, цифровізація вищої освіти відкриває безліч можливостей для молоді щодо покращення якості навчання та доступності знань. Адже, інтернет та онлайн-ресурси надають можливість відкритого доступу до навчальних матеріалів. Використання цифрових інструментів і платформ дозволяє забезпечити більш інтерактивне навчання, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку цифрових навичок у студентів.

Погоджуємося із міркуваннями С. Сисоєвої про те, цифрові технології в сучасному світі – це не тільки інструмент, а й середовище існування, що відкриває нові можливості для навчання у зручний час, безперервної освіти, проектування індивідуальної освітньої траєкторії, перетворення споживачів електронних ресурсів на їх творців тощо. Цифровізація спрямована на підготовку фахівців, які гарантовано будуть затребувані на ринку праці, легко і вільно володітимуть мобільними і інтернет-технологіями, а також орієнтуватимуться на безперервне навчання (підвищення кваліфікації) засобами цифрових технологій [3].

На думку професорки Цюняк О.П., цифровізація вищої освіти повинна розпочатися із створення базових інформаційних сервісів, які використовуються в освітньому процесі; цифрових бібліотек, що забезпечують доступ здобувачів вищої освіти або викладачів до наукової літератури з будь-яких пристроїв, незалежно від місця знаходження і часу доби; стимулювання створення нових цифрових спільнот та інновацій на всіх етапах освітнього процесу та ін.; використання цифрових технологій для інформування абітурієнтів із різних питань освітнього процесу, що важливо як для вітчизняних вступників, так і для потенційних закордонних абітурієнтів; створення системи зворотного зв'язку зі студентами тощо [4, с. 22].

Слід зазначити, що сутність поняття «цифровізація вищої освіти» за змістом набагато ширше за поняття «впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій» в освітній процес закладів вищої освіти. Цифровізація сприяє гнучкості освітнього процесу, відображає сучасну парадигму розвитку суспільства, забезпечує формування конкурентноспроможних професіоналів, котрі вчаться швидко адаптовуватися до умов, що змінюються непередбачувано та стрімко. До речі, у 2020 році в умовах запровадження карантину, заклади вищої освіти вимушено ввійшли у середовище цифрової освіти. Окрім того, цифрова трансформація української освіти посилює мотивацію у фахівців до самоосвіти і саморозвитку, сприяє досягненню нових освітніх результатів, адекватних вимогам цифрового суспільства [Там само].

Науковцями широко обговорюється проблема змін у системі освіти, які відбуваються під впливом цифровізації. Багато робіт про переваги, які несуть в собі цифрові технології, які використовуються в освіті. До таких переваг відносять: широкий доступ студентів до інформаційних ресурсів; можливість будувати індивідуалізовані освітні траєкторії; прозорість діяльності освітніх організацій; оптимізацію взаємодії між викладачами та студентами, між усіма учасниками освітнього процесу; формування мобільних структур, управління освітнім процесом, тощо.

Варто зазначити, що цифровізація освітнього процесу вимагає певного рівня комп'ютерної грамотності, уміння працювати з цифровими інструментами. Важливо пам'ятати, що цифровізація повинна бути зорієнтована на потреби студентів і викладачів, а не тільки на впровадження нових цифрових технологій. Для успішного впровадження цифрових інструментів в освітній процес необхідно враховувати культурні та соціальні аспекти, а також забезпечувати надійну інформаційну безпеку [2, с. 106–109].

Розглянемо деякі інформаційні технології, які найчастіше застосовуються в освітньому процесі закладів вищої освіти з метою його цифровізації:

Відеоконференції – одна з найбільш популярних технологій, що дозволяє викладачам і студентам проводити заняття в режимі реального часу, обмінюватися ідеями і ставити питання одне одному. Відеоконференції можуть бути проведені за допомогою різних платформ, таких як Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, Viber тощо.

Електронні платформи дозволяють викладачам розміщувати матеріали для навчання в Інтернеті.

Віртуальні лабораторії – он-лайн-середовища, де студенти можуть проводити експерименти та дослідження в безпечному і контрольованому середовищі. Лабораторії дають змогу збільшити доступність практичних занять і знизити витрати на їх організацію.

Спільне використання документів допомагає студентам і викладачам працювати над проектами та завданнями в режимі реального часу. Документи можуть бути завантажені до спільних хмарних дисків, таких як Google Диск, Dropbox або OneDrive, що дає можливість працювати з одним і тим самим файлом одночасно.

Відеозаняття – зручний інструмент для дистанційного навчання, оскільки студенти мають змогу переглядати матеріали в будь-який зручний для них час.

Відеоуроки можуть бути завантажені на платформу для дистанційного навчання або на YouTube, що дозволяє переглядати їх на будь-якому пристрої з Інтернетом.

Зазначені вище цифрові технології є важливими для цифровізації освітнього процесу закладів вищої освіти. Оскільки викладачі і здобувачі вищої освіти спілкуються, навчаються, працюють разом у режимі реального часу, що забезпечує ефективність навчання.

Таким чином, із вище зазначеного можна зробити висновок, що переваги цифрової трансформації освіти очевидні. Цифровізація освітнього процесу у закладах вищої освіти сприяє підвищенню відкритості, гнучкості освіти, зростанню мотивації у здобувачів вищої освіти до навчання, розвитку мережевої моделі взаємодії вітчизняних і закордонних закладів вищої освіти. Окрім того, створюються сприятливі умови для: формування цифрової компетентності у майбутніх фахівців, розвитку у них вмінь навчатися самостійно упродовж життя, а також швидко адаптуватися до нових реалій сьогодення; посилення мотивації до самоосвіти та саморозвитку; побудови індивідуальної освітньої траєкторії. Однак, на жаль, цифровізація освітнього процесу також має певні недоліки. Один з них – можливість виникнення технічних проблем, які перешкоджають нормальному проведенню занять та оцінюванню знань студентів. Тому, необхідно забезпечити баланс між традиційними методами навчання і використанням цифрових технологій для створення комфортного освітнього середовища у ЗВО.

Список використаних джерел

1. Манойленко Н. В., Кононенко С. О., Крамаренко Н. М. Цифровізація освітнього процесу в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2021. № 201. С. 108–112.

2. Павлиш Т., Басараб В., Терещенко О., Рогів М. Цифровізація освітнього процесу в закладах вищої освіти в умовах воєнного стану. *Освітні обрії*. 2023. Т. 56. № 1. С. 106–109.

3. Сисоєва С. Цифровізація освіти: педагогічні пріоритети. URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/.

4. Цюняк О. П. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти : монографія. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2021. 335 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.)

Деренюк Мар'яна Петрівна,
аспірантка, педагогічний факультет

Розвиток медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польща є важливою складовою сучасного освітнього процесу в умовах інформаційного суспільства. Зміни в медіаландшафті, стрімкий розвиток технологій,

а також зростання впливу масових комунікацій потребують правового поля для забезпечення ефективного та науково-обґрунтованого впровадження медіаосвітніх ініціатив та програм в освітній процес вищої школи.

В кінці ХХ ст. відбувся значний прорив у розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польща, що спричинений інформаційною революцією. Медіаосвітній простір в цей період характеризується прийняттям низки нормативно-правових документів, спрямованих на організацію освітньої діяльності в умовах нового інформаційного суспільства. В Україні регулювання медіаосвіти забезпечується низкою таких правових документів, зокрема «Про інформацію» (1992), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1993), «Про національну програму інформатизації» (1998); в Республіці Польща – законами «Про систему освіти» (1991), «Про радіо і телебачення» (1992) тощо.

Документом, який засвідчив важливість розпочатої роботи у справі інформатизації суспільства в Республіці Польща була Постанова Сейму «Про побудову основ інформаційного суспільства в Польщі» (2000), з подальшою реалізацією якої ухвалено національну програму «Цілі та напрями розвитку інформаційного суспільства в Польщі», в якій наголошено на важливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.

В той же час, в Україні було видано Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000). Одним із головних завдань, що передбачалося Указом, стало підвищення ефективності системи підготовки фахівців з інформаційних технологій, удосконалення відповідних нормативів, навчальних програм та планів, а також вжиття додаткових заходів для формування у населення знань, умінь і навичок, необхідних для користування мережею Інтернет тощо [3].

Значний прорив розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти як в Україні, так і в Республіці Польща розпочався з початком ХХІ ст.

В Україні було створено два потужних осередки з розвитку медіаосвіти в Україні:

- *Академію української преси (2001)* – незалежна організація, яка спрямована на впровадження медіаосвіти як необхідного компонента освітньої системи України;

- *Лабораторію психології масової комунікації та медіаосвіти (2006)* – перший науковий підрозділ в Україні, метою якого виступає відстеження рівня медіакультури шкільної молоді та дорослого населення, осмислення методологічний і методичних підходів до розгортання медіаосвіти в педагогічній практиці.

Відзначимо, що каталізатором забезпечення якісної медіаосвіти у закладах вищої освіти в Республіці Польща була Національна рада з питань телебачення і радіомовлення (KRRiT) – державна установа, яка захищає свободу слова, сприяє поширенню медіаосвіти та співпрацює з іншими державними органами, громадськими організаціями та іншими інституціями у сфері медіаосвіти [8]. У відповідності до європейських стандартів ними було ініційовано проведення Форуму медіаосвіти (2008-2010), з метою залучення медіаекспертів громадсь-

ких організації до освітнього процесу вищої школи. Основне завдання Форуму полягало в обміні досвідом, формулюванні рекомендацій та прийнятті конкретних заходів щодо покращення якості медіаосвіти в країні [4].

Тим не менш, для України цей період відзначився як переломний у розвитку медіаосвіти. Так, у 2010 р. Президією НАПН України схвалено Концепцію впровадження медіаосвіти, яка спрямована на забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у них медіаобізнаності, медіаграмотності і медіакомпетентності відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей [1].

Пізніше, у 2016 р. було видано нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти, зокрема акцентувалася увага на впровадженні предметної професійної медіаосвіти у закладах вищої освіти [2].

Отже, можемо зробити висновок, що спільним аспектом розвитку медіаосвіти у ЗВО України та Республіки Польща є наявність відповідної нормативно-правової бази, яка регулює освітні процеси в контексті медіатехнологій та інформаційного середовища. Обидві держави визначають мету та принципи медіаосвіти шляхом прийняття відповідних законодавчих актів, які встановлюють правові стандарти та вимоги до використання медіаосвітніх ресурсів в ЗВО. Такий нормативно-правовий механізм покликаний забезпечити систематизований і стандартизований підхід до медіаосвіти, сприяючи розбудові належного рівня медіаграмотності та медіакомпетентності серед учасників освітнього процесу.

Однак, відмінності проявляються у специфіці самої нормативно-правової бази. Зокрема, в Україні з 2014 р. у зв'язку із початком російсько-української війни приділяється більше уваги питанням медіабезпеки, прав і обов'язків у медіасередовищі, а також механізмів реагування на медіаманіпуляції та поширення фейків. У Республіці Польща, з свого боку, акцент робиться на аспектах культурної та медіаграмотності, підтримці медіаінновацій та розвитку креативного потенціалу у медіаосвіті.

Таким чином, загальною тенденцією постає стрімке зростання інтересу до медіаосвіти та її розвиток як важливого елементу освітнього процесу у закладах вищої освіти. Особлива увага до медіаграмотності та свідомого використання медіаресурсів свідчить про важливість цієї сфери для освітнього середовища в умовах інформаційних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні : Постанова Президії Національної академії педагогічних наук України від 20 травня 2010. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/11048/2010-09-29-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosvity-v-ukraini/>.

2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *MediaSapiens*: URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення: 05.04.2023).

3. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого

доступу до цієї мережі в Україні». № 928 від 31. 07. 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000#Text>.

4. Drzewiecki P. Edukacja medialna w Polsce XXI wieku ze szczególnym uwzględnieniem prac KRRiT w latach 2007-2010 (online). URL: <https://ktime.up.krakow.pl/ref2010/boron.pdf> (dostęp 18.04.2024).

5. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2000 w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce. *MP*. 2000. № 22. Poz. 488.

6. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. URL: <http://www.pti.org.pl/> (dostęp: 21.03.2024).

ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ КОМІКСІВ

Деркачова Ольга Сергіївна,
докторка філологічних наук, професорка,
професорка кафедри початкової освіти

З 2014 року тема війни у літературі стала по-особливому актуальною для українців. Відбувається перепрочитання та переосмислення творів про першу та другу світову війну, а також з'являються перші твори про досвід російсько-української війни.

У 2016 році світ побачили перші книги коміксів серії «Кіборги». Випуском займалася громадська організація «Вірні традиціям», заснована діючими військовими, добровольцями та активістами для протидії російській агресії насамперед в інформаційному полі. Комікси створено на основі реальних подій – битви за Донецький аеропорт та спогадів бійців учасників цієї битви. За словами ініціаторів, «почалось усе з історій, що розповідали хлопці, які вийшли з аеропорту. Історії записували якнайточніше, без жодних художніх прикрас. Чому ж розповісти історію вирішили через комікси? Річ у тім, пояснюють автори ідеї, що один з тих, хто виносив побратима, дуже любив малювати комікси. Він малював їх в аеропорту на стіні. Ця людина – кіборг на псевдо «Чорний», фото якого під час оборони летовища було на сторінках багатьох світових медіа» [1].

Історії про героїчну та величну боротьбу постають із розповідей, переплетених жартами, сценами військового побуту, спогадами та роздумами про важливість армії для держави та військового обов'язку: «...а все до смішного просто: не буде армії, не буде України» (Командир), «У кожній війні є місце, що стає символічною точкою боротьби добра зі злом... Але я впевнений в одному: якими б не були орки, що ступили зі зброєю на мою землю, – крайній постріл залишиться за нами...» (Воха). І ці реальні історії з вуст кіборгів глибші, живіші, аніж просто перелік дат та подій, адже історія битви за Донецький аеропорт показана через історію особистостей, воїнів, які її творили та стали її частиною. Як сказав Монах: «Всі прізвиська – тимчасові, усі портрети – змінні, а наше Українське Військо – це вже найстійкіша та найгрізніша потужна частина Української держави – Незалежної і сильної...».

У червні 2022 року вийшли історії з журналу соціального коміксу Inker, присвяченого подіям російсько-української війни. Inker шукає правдиві історії, їхніх учасників, бере інтерв'ю, збирає фото- та відеодокази, які стають основою історій у коміксах. Це історії звичайних українців, які героїчно чинять опір ворогу. Вони повертають нас до подій у Маріуполі, на Азовсталі, в Чорнобилі, промовляють до нас з окупованих сіл і міст. Загалом вийшло вже 9 випусків.

«enWar Mental» (Ярина Каторож) – це історія, яка описує екологічні наслідки війни. Це частина проекту «enWar Mental», який розповідає про вплив воєн 21 століття, відновлення міст та екоцид росіян в Україні. Головні герої коміксів – 15-річний Юрко та його 7-річна сестра Мирослава. Вони тікають від війни і бачать, як окупанти знущаються над тваринами харківського екопарку, що вони зробили із заповідними територіями Херсона, водами Донецька та Луганська, ландшафтами Запоріжжя. Вони стають свідками не лише екоциду, а й того, як українці рятують природу, ризикуючи власним життям. Мета проекту – розповісти про екоцид, його наслідки для України в майбутньому.

Мальюписи стають дедалі популярнішими серед українських читачів. У них відображені актуальні для нашого суспільства теми, автори створюють українських героїв, а також апелюють до нашого минулого, літературної класики, роздумують над альтернативною історією України. Українські комікси не менш аніж інші, залежать від політичної ситуації в країні, настроїв людей, економічного становище, освітніх можливостей. Принципи Нової української школи передбачають використання новітніх способів передачі інформації у формуванні компетентностей школярів.

Серед навчальних можливостей коміксів виділяють наступні: можливість розповісти історію кількома зображеннями; забезпечення коментарем будь-який малюнок не залежно від тематики; використання символів, які учні легко можуть ідентифікувати; комікс може допомогти змоделювати культуру спілкування, різноманітні життєві ситуації тощо. Чимало цифрових інструментів дозволяють створити комікси швидко. Проте така робота неможлива без знання особливостей коміксів: структури, змісту, історичного розвитку, вміння правильного читання. Саме вони дозволяють не сприймати і не розуміти комікси лише як розважально-поверхові тексти з комічним змістом, а як один із видів мистецтва, що збагачує читача новим досвідом, демонструє взаємодію та тісний взаємозв'язок зображення та слова.

Список використаних джерел

1. Іваник М. Вийшов друком комікс про захисників Донецького аеропорту URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2016/09/26509/> (дата звернення 16.11.2022)
2. Кіборги. URL: <https://kiborhycomics.com.ua/> (дата звернення 16.11.2022)
3. Макклауд С. Зрозуміти комікси. Київ : Рідна мова, 2019. 224 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В ЗВО: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Джоголик Олеся Василівна,
аспірантка, педагогічний факультет

У сучасному світі інформаційні технології стають не лише невід'ємною складовою нашого повсякденного життя, але й ключовим інструментом в розвитку освіти. Вища освіта, як важливий сегмент формування інтелектуального потенціалу суспільства, зазнає значних змін під впливом цифрової трансформації. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітньому процесі набуває все більшого значення, сприяючи ефективному навчанню, індивідуалізації навчальних програм та збільшенню мотивації студентів до отримання знань.

Питання використання ІКТ досліджувало ряд науковців, зокрема такі як О. Вознюк, С. Горобець, В. Співачук та ін.

Протягом останнього десятиліття освітнє середовище інформаційного суспільства зазнало значних змін, які відкривають нові можливості для професійної освіти. Для молодих людей, які належать до «цифрового покоління», інтернет став важливим частиною їхнього життя, де вони не лише знаходять потрібну інформацію, але й взаємодіють з іншими користувачами. Це відкриває нові шляхи для поповнення та розвитку знань через онлайн-ресурси. Тому важливо розглянути розробку мережевої освітньої парадигми, яка враховуватиме особливості навчання в інформаційному середовищі та використовуватиме можливості інформатизації сучасного освітнього простору.

Зараз педагогічна спільнота стикається з необхідністю підготувати молодь до швидких змін у інформаційному просторі та до активного використання та трансформації сучасних технологій. Однак важливо зберегти баланс між інноваціями та традиційними методами навчання.

Однією з ключових стратегій в цьому контексті є використання ІКТ у навчальному процесі в закладах вищої освіти. Це відкриває широкі можливості для покращення навчання та сприяє впровадженню особистісно-орієнтованої освіти [2].

Використання комп'ютерної техніки та програмного забезпечення дозволяє розширити можливості навчального процесу, надає нові методи подання інформації та стимулює творчий підхід до навчання [1]. Індивідуалізація навчання стає можливою завдяки персоналізованому підходу до кожного студента, що сприяє підвищенню ефективності та мотивації навчання.

Значний вплив на навчальний процес має і використання онлайн-платформ, таких як Moodle, Google Класрум, Edmodo, Zoom, Kahoot! та інші. Ці інструменти допомагають створити інтерактивне навчання, підвищують доступність до інформації та сприяють спілкуванню під час дистанційного навчання.

Одним із найбільших переваг використання ІКТ є можливість гейміфікації навчання за допомогою інтерактивних ігор та онлайн-сервісів. Наприклад,

ресурси Wordwall та Educaplay дозволяють створювати цікаві і взаємодійовані завдання, що підвищують зацікавленість та мотивацію студентів.

В інформаційному суспільстві немає кордонів, тому, що завдяки застосуванню різноманітних інтернет-платформ, навчальних програм відбувається постійний обмін інформацією, застосовуються новітні технології, як в науці і освіті, так і в інших сферах сучасного суспільства[3]. Важливо враховувати, що сучасний викладач повинен постійно удосконалювати свої навички володіння цифровими технологіями та вміти ефективно використовувати їх у навчальному процесі.

Створення відповідного інформаційно-освітнього середовища в закладах вищої освіти має на меті інтеграцію освітнього процесу в умовах підготовки студентів. Це включає в себе запровадження інноваційного програмного та апаратного забезпечення, а також модернізацію технічного та інформаційного обладнання. Дослідження підтверджують, що цифровізації освітніх процесів призводить до позитивних змін у підготовці майбутніх спеціалістів сприяє підвищенню мотивації до набуття професійної компетентності, урізноманітнює методи викладання та сприяє позитивній динаміці засвоєння знань.

Список використаних джерел

1. Вознюк О. В. Інтегральний підхід до використання інформаційно-телекомунікаційних технологій. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : збірник наукових праць. Ч. 2 / за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало. 2009. С. 21-25.

2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / Нац. акад. пед. наук України ; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М. Топузов (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.

3. Співачук В., Іконнікова М. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі ЗВО. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 9 (11).

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНОМУ І ЗАРУБІЖНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Замрозевиц-Шадріна Світлана Романівна,
докторка педагогічних наук, професорка

Проблема здоров'я людини сьогодні розглядається світовою спільнотою як одна із глобальних, життєво важливих, що відповідно визначає нові вимоги до розвитку охорони здоров'я, процесу формування культури здоров'я особистості як універсального загальнолюдського концепту. Здоровий спосіб життя як ефективний засіб збереження й зміцнення здоров'я повинен трансформуватись у більш високий якісний рівень – культуру здоров'я.

Культура здоров'я традиційно розглядається як певна частина загальної культури індивіда, пов'язана з його особистісним ставленням до власного

здоров'язбереження, веденням здорового способу життя і профілактикою хвороб. Так, конструктивним вважаємо твердження, згідно з яким культура здоров'я розглядається як «частина загальнолюдської культури, що передбачає знання людиною своїх генетичних, фізіологічних і психологічних можливостей, методів і засобів контролю, збереження та розвиток свого здоров'я, а також уміння передавати здоров'язбережувальні знання іншим».

Відзначимо, що сутність поняття «культура здоров'я» полягає в тому, що здоровий спосіб життя, як основний її стрижень, є таким способом життя, що усвідомлюється особистістю як життєва необхідність, і водночас є науково обґрунтованим, культурним, найбільш раціональним і оптимальним у конкретних умовах.

У процесі аналізу зарубіжної наукової виявлено значну кількість аналогій, взаємопов'язаних зі згаданими вище поняттями, серед яких, зокрема, термін «сприяння здоров'ю» («health promotion») [3].

До прикладу, в Угорщині поняття «health promotion» пов'язується із процесом формування здорового способу життя, відповідальної поведінки за своє здоров'я та здоров'я інших; з пропагандою, популяризацією здорового способу життя через поширення політики сприяння здоров'ю, створення здоров'язбережувального середовища, розвитку партнерської взаємодії, особистісних навичок та підвищенні рівня доступності медичних послуг з охорони здоров'я. Звертаємо увагу на наявність у цій країні шкіл сприяння здоров'ю. Діяльність цих освітніх інституцій спрямовується на медичне забезпечення, розвиток системи первинної профілактики захворювань через посилення діяльності місцевих і регіональних установ охорони здоров'я, що відповідають за підтримку та зміцнення здоров'я дітей і підлітків, здійснюють лікувально-профілактичне обслуговування і супровід учнів.

У Польщі термін «health promotion» означає процес, який спрямовується на формування, збереження та зміцнення здоров'я людини. Так, за даними наукових студій, Т. Вільямс і Б. Войнаровська пропонують дефініцію «promocja zdrowia» на позначення піклування про власне здоров'я і здоров'я суспільства загалом, а також усвідомлення і визначення власних оздоровчих проблем; виявлення можливостей їх вирішення; прийняття рішень щодо покращення здоров'я; мистецтво адаптації в соціумі і заохочення людини до створення і розвитку здоров'язбережувального середовища [2].

Ще в 50-х роках ХХ століття у США та країнах Європи було започатковано «Health education» («Навчання здоров'ю») як прогресивний напрям, основною ідеєю якого є втілення в освітні програми основ знань про здоров'я, формування потреби в здоровому способі життя. Так, наприклад, у США діє кілька великих науково-дослідних центрів, де вивчаються проблеми формування здоров'я через освіту; створена значна кількість програм («Віра в здоров'я»), програма навчання здоров'ю та здоровому способу життя для дітей спортсменів тощо) [3, с. 122-123].

У контексті порушеної проблеми вартісною нам видається освіта здоров'язбереження у Швеції, яка має такі характеристики: адаптована до реальних проблем здоров'язбереження шведського суспільства; містить сукупність

елементів біології, психології, соціології та етики; будується з урахуванням віку та мотиваційних настанов учнів; реалізується у тісній співпраці з сім'єю [4].

Учені відзначають, що в таких країнах, як Канада, Велика Британія, Франція, складовою національної політики вважається піклування про здоров'я, що засвідчують державні програми здоров'я і національні інформаційні огляди про стан здоров'я. Реалізація зазначених директив забезпечується тому, що населення усвідомлює залежність ступеня здоров'я від ставлення до нього на державному й особистісному рівні.

Приєднання України до міжнародного проєкту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю», що почалося в 1995 році, спричинило перетворення навчальних закладів різного типу на школи сприяння здоров'ю. Започатковане у 2002 р. проведення Всеукраїнського конкурсу на кращу концептуальну модель шкіл сприяння здоров'ю сприяло розширенню мережі таких закладів в Україні (у 2003 р. офіційно створено Національну мережу шкіл сприяння здоров'ю).

Так, наприклад, підґрунтям чеської школи сприяння здоров'ю є цілісна інтегративна філософія здоров'я, що ставить за мету навчити дітей, батьків і вчителів навичок здорового способу життя та сформувати у них ціннісне ставлення до здоров'я, що забезпечить життя кожного з них на більш високому рівні. Модель школи сприяння здоров'ю у Чехії утворюють особистісно орієнтований підхід, принципи природовідповідності, комунікації, співробітництва, три компоненти (благополуччя в шкільному середовищі, валеологізація навчання, відкрите партнерство) та концепт здоров'я (взаємодія фізичного, розумового, соціального, індивідуального та екологічного здоров'я).

Віддзеркаленням державницького бачення стратегії зміцнення здоров'я дітей в Україні є діяльність громадської організації Дитячий фонд «Здоров'я через освіту», що функціонує з 2000 року й спрямовує свою роботу на розроблення й упровадження в освітніх закладах програм, які базуються на формуванні життєвих навичок здорового способу життя та профілактики соціально небезпечних захворювань як важливих складових культури здоров'я особистості.

Отже, проведений аналіз запропонованих вітчизняними та зарубіжними науковцями трактувань поняття «health promotion», дозволяє узагальнити: домінантами всіх визначень є форми сприяння здоров'ю та його зміцнення, пропаганда здоров'я як цінності, популяризація здорового способу життя. Відмінними є засоби та шляхи залучення людини до здорового способу життя. Поза сумнівом, піклування про власне і громадське здоров'я неможливе без знання того, чому це необхідно робити. А відтак, чим ширшою і ґрунтовнішою є освіта особистості загалом, тим глибиннішим є її уявлення про здоров'я.

Список використаних джерел

1. Онищенко Н., Лиховид О. Здоров'язбережувальні технології у системі підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності. *Молодий вчений*. 2016. № 9.1. С. 122-126. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF

=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21STR=%D0%96101120/2016/9.1#gsc.tab=0.

2. Солопчук М. С., Заїкін А. В., Солопчук Д. М. Сучасні вітчизняні та зарубіжні підходи до формування здорового способу життя школярів. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 10. С. 233-235. URL: <http://www.disslib.org/formuvannja-zdorovoho-sposobu-zhyttja-molodshykh-pidlitkiv-u-pozaurochniy-fizkulturno.html>.

3. Brandon T., Charlton J. The lessons learned from developing an inclusive learning and teaching community of practice. *International Journal of Inclusive Education*. 2011. № 15 (1). P. 112-123. URL: https://www.researchgate.net/publication/254243026_The_lessons_learned_from_developing_an_inclusive_learning_and_teaching_community_of_practice.

4. Kaplan D. W., Brindis C. D., Phibbs S. L., Melinkovich P., Ahlstrand, K. A comparison study of an elementary school-based health center: effects on health care access and use. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*. 1999. № 153 (3). P. 235–243. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10086399>.

ЗМІСТ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ ПІДРУЧНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЧИТАННЯ

Качак Тетяна Богданівна,

докторка філологічних наук, професорка,
професорка кафедри початкової освіти

Літературна освіта – важлива складова навчання школярів. У початковій школі не тільки закладається основа читацької грамотності, а й формується культура читання юної особистості. І саме від організації дитячого читання, змісту й методики літературної освіти залежить мотивація учнів, розвиток читацької самостійності й художньо-естетичних цінностей. Зміст літературної освіти формують класичні й сучасні твори українських та зарубіжних письменників. У 2016 році відбулося значне оновлення змістового контенту літературного читання в початковій школі. Однак питання внесення у шкільну програму тих чи інших творів не втрачає актуальності й час від часу породжує гострі дискусії у педагогічній та літературній спільноті.

Мета розвідки – проаналізувати підручники з мови й читання, окреслити основні тематичні й жанрові аспекти змісту літературної освіти молодших школярів, оцінити його функціональний (освітній та виховний) потенціал.

Сучасні школярі вчать за модельними програмами, укладеними на основі типових освітніх навчальних програм, розроблених під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна. У них «коло читання окреслено для кожного класу дуже загально (дитяча література в авторській, жанрово-тематичній різноманітності), але з уточненням тематичного та жанрового діапазону. Щоб учитель міг реалізувати ці завдання, сам повинен добре знати як українську та зарубіжну

літературу для дітей, так і методику роботи над цими текстами з учнями» [1, с.169]. Твори для читання й аналізу добирають автори підручників та вчителі.

Проблему змістового наповнення підручників з літератури та мовно-літературної освітньої галузі неодноразово порушували науковці та педагогіки практики У. Баран, О. Вашуленко, Т. Качак, В. Кизилова, Г. Клочек, Л. Круль, Н. Марченко, Л. Овдійчук, О. Савченко, О. Слижук, Т. Стус, Т. Яценко та ін. Вони звертали увагу на критерії добору творів для читання й вивчення, потребу постійного оновлення змісту й методики літературної освіти, збалансованого поєднання класичних і сучасних творів. Критиці було піддано твори дитячої літератури, які не відповідають віковим особливостям молодших школярів, містять сленг, опис деяких тем, які ще недавно були табуйованими в дитячій літературі (тема смерті, булінгу, неблагополучних родин та ін.).

Аналіз змістового наповнення підручників з мови і читання в початковій школі показав, що дітям пропонують поетичні, прозові, рідше драматичні й медіатексти на різну тематику. Об'єднання їх у рубрики дозволяє легко визначити тематичні пріоритети кожного авторського колективу. Наприклад, другокласники вчать за підручниками 12 авторських колективів. О. Вашуленко пропонує цікаву добірку поетичних текстів про природу і пори року Т. Шевченка, Лесі Українки, К. Перелісної, Т. Коломієць, Л. Костенко, М. Сингаївського О. Кротюк, Л. Компанієць, про професії – А. Костецького. Усі твори відповідають віку дитини, а завдання, які їх супроводжують, спрямовані на формування предметної та інших компетентностей учнів. Професійно й методично правильно підібрано народні казки, прозові тексти З. Мензатюк, О. Радущинської, В. Нестайка, В. Чухліба, Є. Гуцула. Варто зауважити, що обрані художні твори мають належний освітній та виховний потенціал і будуть ефективним засобом патріотичного, морально-етичного, екологічного виховання, соціалізації та духовного розвитку юної особистості.

Твори названих авторів вміщено й у підручнику для 2 класу О. Савченко. З класиків авторка додала вірші М. Рильського, Д. Павличка, Д. Білоуса та Г. Бойка, а з сучасних авторів – Г. Фальковича, І. Малковича. Прозу в її підручнику презентують казки З. Мензатюк, Г. Малик, оповідання В. Сухомлинського, Н. Бічуї, О. Кротюк, О. Радущинської. У цьому підручнику дійсно підібрані найкращі твори письменників-класиків й сучасних авторів, зразки народно-поетичної творчості. Авторка надала перевагу українській літературі. Такі ж пріоритети обирає Наталія Богданець-Білооскаленко у підручниках та хрестоматіях для дітей молодшого шкільного віку.

Тексти-адаптації переважають у підручнику з читання І. Большакової, М. Пристінської. Порівняно з двома вище розглянутими підручниками це видання не дає уявлення про багатство української дитячої літератури, не формує в учнів цілісного уявлення про літературу як художньо-естетичне явище. Ознайомлення з творчістю письменників швидше спорадичне, а читання текстів – ілюстрація мовного матеріалу, який вивчається.

У результаті аналізу підручників з мови і читання й на основі педагогічного спостереження за освітнім процесом у початковій школі, зокрема вивченням мови і читання, можемо визначити проблемні аспекти змісту літературної освіти молодших школярів: 1) відсутність чітких критеріїв добору творів

для читання й аналізу учнями початкової школи (в підручниках вміщено часто посередні тексти, які не відповідають віковим особливостям читачів); 2) суб'єктивність при доборі творів, унаслідок чого в підручнику вміщені твори невідомих авторів, тоді як учні не знайомі з творами Т. Шевченка, І. Франка, Л. Костенко та інших письменників, творчість яких є стрижнем національного літературного канону й підвалиною національної культури кожного українця; 3) у межах інтегрованого курсу мови і читання частка художніх текстів незначна, а пріоритети мають пізнавальні, публіцистичні тексти, що формує не завжди позитивне ставлення учнів до читання; 4) у підручниках багато текстів-адаптацій, які не завжди зроблені якісно, часто зорієнтовані на вивчення мовного матеріалу, оприявлення певної виховної тематики, а не якісне осмислення художнього тексту, його аналіз і оцінку з естетичної точки зору.

Список використаних джерел

1. Качак Т., Круль Л. Література для дітей і дитяче читання в Новій українській школі. *Гірська школа Українських Карпат*. 2018. № 18. С. 165-170.
2. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 352 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Кондрат Роман Ігорович,
аспірант, педагогічний факультет

Швидкий розвиток цифрових технологій у сучасному світі, стрімка діджиталізація всіх сфер професійного та суспільного життя формують у майбутніх інженерів *цифрову компетентність*, яка передбачає впевнене та критичне використання цифрових технологій у професійній діяльності, повсякденному житті та спілкуванні. Цифрові навички в сучасній професійній діяльності інженера є невід'ємною складовою успіху та ефективності. Враховуючи постійний технологічний прогрес і впровадження цифрових інструментів у різні галузі, інженери повинні мати розуміння та вміння працювати з сучасними цифровими технологіями.

Згідно Закону України «Про освіту», *цифрова компетентність* є однією з ключових компетентностей, необхідних сучасній людині для успішного функціонування в суспільстві [1]. У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» зазначається, що Україна готує і має значну кількість висококваліфікованих фахівців з інформаційних технологій, а ринок інформаційних технологій перебуває у стані активного становлення та за певних умов може стати фундаментом розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Цифрова компетентність названа Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу у 2006 році однією з ключових компетентностей для

освіти впродовж життя. Наданим ЄС формулювання, визначається як впевнене і критичне використання технологій інформаційного суспільства (англ. Information Society Technology) для роботи, відпочинку та комунікації (Директива Європейського Парламенту і Ради 2006/115/ЄС).

Цифрова компетентність (digital competence) згідно з документом «The Digital Competence Framework» ідентифікується у п'яти областях:

1. Інформаційна грамотність.
2. Комунікація і співпраця.
3. Створення цифрового контенту.
4. Безпека.
5. Вирішення проблеми

Сутність поняття «*цифрова компетентність*» розуміємо як характеристику особистості-фахівця, яка виникла під впливом інноваційних електронних інформаційних технологій. Цифрову компетентність майбутнього інженера тлумачимо як здатність адекватно використовувати цифрові технології для виконання професійних завдань та управлінської діяльності. При цьому складовими цифрової компетентності майбутніх інженерів, на нашу думку, можуть бути визначені наступні: вміле використання цифрових технологій, цифрова безпека, цифрова комунікація, цифрова грамотність.

Погоджуємося із міркуваннями Сисоевої С. про те, що цифрова компетентність – це набір знань, умінь, навичок (серед яких здібності, стратегії, цінності та обізнаності), які необхідні для використання інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових медіа для вирішення поставлених професійних завдань, розв'язання проблем, комунікації, управління інформацією, співпраці [3].

За переконаннями Цюняк О.П., *цифрова компетентність майбутніх фахівців* – це здатність доцільно, критично і безпечно у процесі професійної діяльності обирати, створювати та змінювати цифрові ресурси, керувати ними, захищати та поширювати їх, застосовувати у процесі навчання здобувачів освіти, сприяючи формуванню їхньої цифрової компетентності в умовах інформаційно-освітнього електронного середовища[с.211].

Беззаперечно, що інтеграція цифрових технологій у навчальні плани та програми є важливим етапом у сучасній освіті, оскільки це дозволяє підготувати майбутніх інженерів до викликів цифрової епохи. Навчальні програми повинні відповідати сучасним технологічним та індустріальним тенденціям, включаючи розвиток штучного інтелекту, Інтернету речей, аналізу великих даних та інших цифрових інструментів, що використовуються в інженерній практиці. У навчальних програмах слід передбачити використання цифрових інструментів та платформ для навчання, таких як віртуальні лабораторії, симуляційні програми, онлайн-курси та інші ресурси, що сприяють поглибленню знань та навичок майбутніх фахівців.

Вважаємо, що у сучасному світі *цифрова компетентність* є ключовою для успішної кар'єри в інженерній галузі. Вона дозволяє інженерам ефективно використовувати сучасні технології та інструменти для розв'язання складних завдань. Швидкий темп розвитку технологій вимагає від них постійного оновлення своїх знань і навичок у сфері цифрових технологій. Тільки так вони зможуть залишатися конкурентоспроможними на ринку праці. Освітні програми

повинні надавати студентам не лише технічні знання, але й навички роботи з сучасними цифровими інструментами та технологіями. Це допоможе підготувати молодих інженерів до викликів, які стоять перед ними у майбутньому. Також важливо забезпечити доступ до якісної цифрової освіти для всіх шарів суспільства, щоб зменшити рівень цифрового поділу та забезпечити рівні можливості для всіх.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>.
2. Сисоєва С. Цифровізація освіти: педагогічні пріоритети. URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/.
3. Цюняк О.П. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти : монографія. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2021. 335 с.

СИСТЕМА САМОСТІЙНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ»

Котик Тетяна Миколаївна,
докторка педагогічних наук,
професорка кафедри початкової освіти

Реформування освіти України, що стосується всіх ланок освітнього простору, особливу вагу надає розвитку самостійно-дослідницької діяльності здобувачів освіти, у тому числі вищої школи. Увага до проблеми якісного наповнення блоку самостійної роботи студентів зумовлена активною дією чинників, задоволення вимог яких у освітньому процесі забезпечить конкурентоспроможність фахівцю на світовому ринку праці. До таких чинників з-посеред інших відносимо:

- розширення інформаційного простору, що вимагає збільшення потужності професійної поінформованості. Таку потребу може забезпечити здатність фахівця до швидкого пошуку необхідної інформації, її накопичення й переструктурування та створення на цій основі нового знання для забезпечення нових освітніх галузей;

- появу нових освітніх технологій та підходів, що вимагає від фахівця не лише ознайомлення з ними, а повного й усебічного їх вивчення. Така вимога до сучасного фахівця потребує здатності до їх пізнання через дослідження особливостей та порівняння з уже існуючими, уміння оцінювати їх ефективність за різних умов запровадження;

- швидко зміну суспільних потреб та нестандартність педагогічних ситуацій у середині самого освітнього простору, що вимагають від освіти підготовки фахівців відповідного рівня мобільності. Задовольнити таку вимогу можливо

лише через розширення в майбутніх педагогів спектру теоретичного та прикладного знання, збагачення педагогічного досвіду, розвитку неординарного, інверсійного мислення, на основі чого формується здатність до бачення проблеми і напрямів її розв'язання.

Зазначені здатності в здобувачів освіти в найбільш повному обсязі формуються під час самостійної пізнавально-креативної діяльності з різними елементами наукового дослідження.

На жаль, такий вид діяльності в здобувачів магістерського рівня освіти знаходиться на низькому рівні, що засвідчило діагностування студентів під час вивчення навчальної дисципліни «Сучасні підходи до вивчення мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі». Саме тому мета вивчення навчальної дисципліни передбачає сформувати в студентів широку ерудицію, фундаментальні наукові знання з проблем функціонування сучасної лінгводидактики, здатність до творчої науково-педагогічної й дослідницької діяльності, такі якості й властивості, що дозволять володіти методологією наукової творчості, методами отримання, обробки, зберігання й використання наукової інформації. Для цього передбачено сформувати вміння співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи, втілювати нові методичні ідеї в практику вивчення мовно-літературної освітньої галузі; здійснювати самостійні наукові пошуки й експериментальні дослідження.

Для забезпечення ефективної самостійно-дослідницької діяльності сформулювали різнорівневі завдання з урахуванням різного рівня мотивації студентів до навчання: пізнання для розширення світогляду; творчість як спосіб самовираження; саморозвиток та самовдосконалення; щастя інших через їх розвиток; професійний саморозвиток [1].

Змістовий компонент самостійної роботи студентів також є багатоаспектним:

- завдання інформаційного спрямування для ознайомлення з особливостями та закономірностями розвитку мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі, основними концепціями та підходами до навчання мови та літератури, варіативними програмами та підручниками у порівнянні та зіставленні, думками теоретиків та практиків щодо їх вибору;

- завдання для ознайомлення з технологіями та їх елементами під час вивчення мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі передбачали перегляд та аналіз уроків з подальшим визначенням їх компетентнісного спрямування та ефективності використання методів та прийомів, перспектив удосконалення знань та умінь учнів; вивчення досвіду педагогів-новаторів, педагогів-дослідників;

- завдання професійно-функціонального спрямування передбачали індивідуальну і групову творчу проектну діяльність студентів для втілення отриманих знань у практичну педагогічну діяльність, їх апробацію та удосконалення.

Отже, самостійно-дослідницька робота студентів передбачає оволодіння такими здатностями: конструювати власний педагогічний досвід; планувати роботу, розробляти календарно-тематичне планування змісту мовно-літературної освітньої галузі відповідно до варіативних типових освітніх програм; організовувати різні форми навчальної діяльності учнів з урахуванням нових підходів

до навчання; визначати мету і завдання компетентісно зорієнтованого уроку, коригувати його через зіставлення проміжних результатів із визначеними Державним стандартом компетентностями; планувати застосування вимог та принципів сучасних мовних та літературних концепцій та підходів до навчання під час проєктування уроку; аналізувати методичні системи та їх відповідність сучасним вимогам, реалізовані в різних авторських підручниках, навчальних посібниках для з'ясування їхніх переваг і недоліків тощо.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-х кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ, 2003. 344 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Кравець Надія Степанівна,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

В умовах сьогодення, коли посліdkовується неочікувана та досить негативна для освітнього процесу ситуація в Україні, інклюзивне навчання повинно відбуватись у відповідності до правил, визначених Міністерством освіти і науки України. Попри те, організація інклюзивного навчання має проходити у відповідності до безпекової ситуації у кожному регіоні країни.

Доцільно зауважити, що в умовах воєнного стану досить значна кількість осіб з особливими освітніми потребами була тимчасово переміщена до інших регіонів України. За таких умов виникли проблеми в організації освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами, зокрема тих, які навчались у інклюзивних класах та групах.

До розробки різноманітних ресурсів та матеріалів для забезпечення ефективної навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами під час війни також залучаються фахівці відділів освіти міських та селищних рад.

До теперішнього часу співробітники ІРЦ могли бути частиною команд, які підтримують дітей з особливими освітніми потребами як не обов'язкові зовнішні фахівці, а тепер їх активна участь у складі команди є обов'язковою. За таких умов покращується якість методичного забезпечення роботи команд підтримки у розробці програм індивідуального розвитку дитини, значно ефективнішою стає взаємодія закладів освіти з державними органами та соціальними структурами.

Цікавою та корисною альтернативою дитячого садочка є відеоуроки NUMO Kindergarten Online Wrapping для дітей 3-6 років, які підготовлені для дошкільнят Міністерством освіти і науки України спільно з ЮНІСЕФ. Онлайн-дитячий садок має на меті підтримувати причетність дітей до навчального та розвивального процесу [4].

Команда психолого-педагогічного супроводу тричі на рік переглядає індивідуальний освітній план, щоб коригувати та оцінити успіхи дитини [3]. Розглядаючи питання регулювання інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти, варто відзначити, що набрали чинності зміни до рішень Кабінету Міністрів України, що регулюють організацію інклюзивної освіти:

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» від 21 липня 2021 р. №765 [5];

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15 вересня 2021 р. №957 [6].

Важливою ланкою освітньо-виховного процесу у закладах загальної освіти є активна психологічна служба. Зокрема, важлива роль відводиться спілкуванню практичного психолога закладу з батьками та учнями з особливими потребами, які прибули із зони бойових дій. До шкільного психолога за допомогою у вигляді консультацій та підтримки можуть звернутися й інші учасники навчально-виховного процесу: батьки, вчителі. В такому спілкуванні ключову роль відіграє наявність індивідуального підходу до кожної дитини, орієнтація на її бажання та потреби.

Інклюзія у вищій освіті реалізується в рамках послідовної реалізації принципів інклюзивної освіти для людей з обмеженими можливостями від дитячого садка до загальної, позашкільної та вищої освіти для ефективного включення людей з обмеженими можливостями в усі сфери життя суспільства.

Дистанційне навчання дає можливість організувати навчальний процес у інклюзивних класах під час війни. У той же час деякі учні та викладачі перебувають у небезпечних зонах, а саме у районах бойових дій чи тимчасово окупованих територіях, і не мають змоги брати повноцінну участь у дистанційному навчальному процесі. Студенти, учні, вчителі та викладачі, які перебувають у відносно безпечних умовах, можуть не мати безперебійного доступу до Інтернету або інших технічних засобів для організації навчального процесу.

Отже, інклюзія у вищій освіті реалізується в рамках послідовної реалізації принципів інклюзивної освіти для людей з обмеженими можливостями від дитячого садка до загальної, позашкільної та вищої освіти для ефективного включення людей з обмеженими можливостями в усі сфери життя суспільства.

Таким чином, через війну, що розв'язала країна-агресор в Україні у 2022 році, тисячі дітей, учнів, студентів позбавлені доступу до основних прав і свобод, надання яких регламентується Конвенцією ООН про права дитини [1], зокрема права на освіту та дозвілля.

З метою покращення умов для здобуття освіти такими особами в умовах воєнного стану Кабінетом Міністрів України було розроблено та затверджено порядок організації інклюзивного навчання в Україні у закладах дошкільної та загальної середньої освіти [2].

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

2. Уряд спростив умови організації інклюзивного навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-sprostiv-umovi-organizaciyi-inklyuzivnogo-navchannya>.

3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2019 № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>.

4. НУМО – платформа розвитку дошкільнят. URL: <https://numo.mon.gov.ua>.

5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 №765. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>.

6. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у заклада загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>.

РОЗВИТОК МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ: РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Недільський Степан Андрійович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Під впливом демографічної ситуації ще до 2012 року в м. Івано-Франківську спостерігалась стала тенденція до збільшення дитячого населення міста (віком від 0 до 6 років). Відповідно впродовж наступних років простежувалась тенденція до збільшення контингенту дітей, які відвідували заклади дошкільної освіти (ЗДО): у 2009 р. – 6,9 тис. дітей, 2010 – 7,3 тис. дітей, 2011 рік – 7,5 тис. дітей. На 2020 рік Івано-Франківської ТГ відповідно до фактичної мережі в закладах освіти вже виховується 9865 дітей дошкільного віку (проектна потужність груп за нормативами наповнюваності – 6626 місць). Залишається стабільною ситуація щодо охоплення закладами дошкільної освіти дітей дошкільного віку. Відсоток охоплення дітей від 3-6 років становить 97,4. Відсоток охоплення дітей старшого дошкільного віку становить 99. Станом на 2021 р. відповідно до фактичної мережі в закладах освіти виховується 10 392 дітей дошкільного віку (проектна потужність груп за нормативами наповнюваності – 7 480 місць). Охоплення дітей закладами дошкільної освіти порівняно з минулим роком зросло з 10020 до 10392, а відсоток охоплення дітей від 3 до 6- з 97% до 98,2%, дітей старшого дошкільного віку – 99,4% [6].

Однак існуюча мережа закладів дошкільної освіти не в повній мірі задовольняє освітні потреби населення. Так, у 2012 році лише 76% дітей віком від

2 до 6 років мали можливість відвідувати ЗДО. Склад виховних груп значно перевищував встановлені нормативи: замість 15-20 дітей в групи зараховано 30-35 дітей. Проте проблема розвантаження ЗДО поступово вирішується. В 2020 р. на 100 місцях виховується 150 дітей, у 2021р. – 139 дітей [6].

Відсоток охоплення дітей дошкільною освітою в Івано-Франківській ТГ щорічно зростає завдяки тому, що вживаються системні заходи щодо удосконалення та розширення мережі закладів дошкільної освіти різних видів, типів і насамперед комунальних. Так, у першому півріччі 2012 р. у місті функціонувало 33 заклади дошкільної освіти (27 – ясел-садків, 1- знаходиться на капітальному ремонті, 3 – школи-садки, НРЦ, приватна школа «Перша ластівка». З них: 1 відомчого підпорядкування (№ 8 УМВС), при Угорницькій школі-інтернаті – 2 дошкільні групи). А в 2020 році в місті функціонує вже 38 ЗДО (36 – комунальних, 1 – відомчий, 1 – приватний), 2 початкові школи з дошкільними відділеннями (комунальної форми власності), 1 навчально-реабілітаційний центр з дошкільними групами та 2 приватні навчально-виховні комплекси. Рішенням Івано-Франківської міської ради змінено тип та назву ЗШС I ступеня №3 на заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 26 «Барвінок». Реалізується план розширення мережі закладів дошкільної освіти на 2020–2021н.р. Відкрито 1 групу у ЗДО № 26«Барвінок» (20 місць), відокремлений структурний підрозділ Братковецького ліцею «Дитячий садок «Маленькі дзвіночки» у с. Братківці Івано-Франківської ТГ (2 дошкільні групи, 40 місць). Завершуються капітальні ремонтні роботи та укомплектування закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №21 «Подоланочка» (7 груп – 130 місць). Здійснюються роботи щодо будівництва закладу дошкільної освіти в мікрорайоні «Каскад» (11 груп – 200 місць) та дошкільного підрозділу Ліцею № 6 ім. І. Ревчука в мікрорайоні Опришівці [6].

Упродовж 2021 року продовжується активна робота щодо розвитку мережі закладів дошкільної освіти Івано-Франківської міської територіальної громади. У громаді діє 45 закладів дошкільної освіти, де є 386 груп, в яких навчається 10 392 дитини (40 – комунальних, 1 – відомчий, 4 – приватних), 2 початкові школи з дошкільними відділеннями (комунальної форми власності), 1 спеціальна школа з дошкільними групами та 2 приватні заклади з дошкільними групами. З початку 2021 р. до мережі закладів дошкільної освіти ввійшли 2 сільські заклади дошкільної освіти, які відвідує 232 дітей: Тисменичанський заклад дошкільної освіти «Їжачок» (6 груп) та Радчанський заклад дошкільної освіти «Червона шапочка» (5 груп). Реалізується план розширення мережі закладів дошкільної освіти на 2021-2022 н.р. Зокрема в 2021 р. завдяки пайовій участі у місті відкрито новий садочок ЗДО № 37 «Джерельце» (6 груп, 115 місць) та ЗДО 21 «Подоланочка» (7 груп, 130 місць). Це вже дев'ятий дитячий садочок відкритий у Івано-Франківську за каденції Р. Марцінківа. НА 2021 р. завершилася комплексна модернізація будівель закладів ЗДО №19 «Троянда» та ЗДО № 30 «Ластівка» за програмою НЕФКО (підвищення енергоефективності в будівлях навчальних закладів). За кошти місцевого бюджету зроблено капітальний ремонт басейну в ЗДО №28 «Квітка Карпат», брукування території у ЗДО №19 «Троянда», ЗДО №30 «Ластівка» [5].

За результатами щорічного міського конкурсу проєктів та програм розвитку місцевого самоврядування та громадянського суспільства дошкільні

заклади отримують ряд перемог у номінації «Проекти громадських та благодійних організацій» та програми «Бюджет участі».

З метою забезпечення реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на освіту та дотримання ст.30 Закону України «Про освіту» в закладах дошкільної освіти проводяться моніторинги щодо прозорості та інформаційної відкритості закладів освіти, визначаються основні проблеми та шляхи їх вирішення [1]. Уже в 2012 р. у місті діє 8 закладів компенсуючого типу, а саме: санаторних – 3, спеціального призначення – 2, комбінованого типу – 3. Всього груп компенсуючого типу – 33, в них дітей 664. Здобуття дошкільної освіти дітьми, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, здійснюється за спеціальними програмами та методиками. Продовжується поетапне впровадження інклюзивної освіти у закладах дошкільної освіти, зокрема в 2020 р. у 25 закладах відкрито 72 інклюзивні групи, а в 2021 р. у 32 закладах функціонує вже 92 інклюзивні групи для 132 дітей.

З метою удосконалення системи електронної реєстрації дітей дошкільного віку рішенням міської ради від 23.12.2021р. затверджено Положення про автоматизовану систему «Е-Садок» для реєстрації дітей до комунальних закладів дошкільної освіти Івано-Франківської міської територіальної громади. З 2022 р. електронна реєстрація здійснюється в онлайн режимі на новій платформі (портал bloqly, з використанням технологій blockchain). Електронний реєстр з використанням системи «Е-Садок» забезпечує спрощені умови та єдиний підхід для зарахування дітей у дошкільні заклади комунальної власності. Вже у 2021 р. розпочато електронну реєстрацію до сільських дошкільних закладів: Вовчинецького ЗДО «Ластівятко», Тисменичанського ЗДО «Їжачок», Радчанського ЗДО «Червона шапочка» та новозбудованого ЗДО №37 «Джерельце», з 01.02 2022р. – в ЗДО №21 «Подоланочка»[3].

Значну увагу приділено питанням контролю за діяльністю ЗДО, особливо щодо створення і забезпечення у закладах міста доступного та безпечного середовища, облаштуванню укриттів.

Розширюється мережа приватних закладів. В 2020 на підставі звернень засновників 3 приватні заклади внесено до мережі закладів освіти Івано-Франківської територіальної громади: приватний ЗДО (ясла-садок) «Телесик» УГКЦ (5 груп), приватний ЗДО (ясла-садок) «Смартік» (4 групи), приватний ЗДО (ясла-садок) «Зе інгліш скул» (3 групи). На 2022 рік в ТГ діє вже 7 приватних садочки: ясла-садок Благозаврик, англomовний садок повного дня – The English School, дитячий навчальний центр-садок SmartKids, приватна школа-садок «Перша ластівка», садочок повного дня «Клубок», приватний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) Первісток, Українська Монтессорі-школа «Смайлика» [4].

Оновлення змісту дошкільної освіти вимагає забезпечення цієї системи кваліфікованими кадрами. Так, у 2012 році в дошкіллі м. Івано-Франківська працювало 755 педагогічних працівників, 85% – з вищою педагогічною освітою [6]. З метою сприяння підвищенню престижності праці вихователів закладів дошкільної освіти, розвитку професійних якостей педагога, підвищення якості освітнього процесу, підтримки творчої праці вихователів та популяризації педагогічних здобутків регулярно проводиться міський конкурс фахової майстерності педагогів закладів дошкільної освіти «Вихователь року».

Таким чином, із вище зазначеного, можна стверджувати, що залишається актуальним питання організації раціонального харчування, своєчасного вжиття заходів щодо покращення його якості, увільнені від оплати за харчування дітей окремих пільгових категорій. Прийнято рішення міської ради від 23.12.2021р. «Про розмір плати за харчування дітей у закладах дошкільної освіти, дошкільних групах закладів загальної середньої освіти Івано-Франківської міської ради», відповідно до якого збільшено вартість харчування дітей у ЗДО у 2022 р. Регулярно відділом продуктів харчування та батьківської плати департаменту освіти і науки проводиться аналіз виконання норм натурального набору продуктів для дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Закон України. Про освіту. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Закон України «Про дошкільну освіту». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 49. Ст. 259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>.
3. У «Джерельце» пішли перші вихованці. Опубліковано 1 жовтня 2021 р. URL: https://www.martsinkiv.if.ua/u-dzhereltse-pishly-pershi-vykhovantsi/?fbclid=IwAR3PrrP19UQ70epgTMcfIFdZZoag2LJIYYcKQ3YPD_DS933uxCYTJAOPHdQ.
4. Приватні садочки. URL: https://dity.in.ua/private_sadochki?field_type_target_id=20&field_misto_target_id%5B0%5D%5Btarget_id%5D=192&page=0.
5. Любчик Т. Відомо, у яких закладах середньої освіти в Івано-Франківській територіальній громаді навчається найбільше учнів. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/vidomo-u-iakikh-zakladakh-serednoyi-osviti-v-ivano-frankivskii-teritorialnii-gromadi-navchaietsia-naibilshe-uchniv>.
6. Офіційний сайт міста Івано-Франківська. Освіта. URL: <https://www.mvk.if.ua/doschool>.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Паска Тарас Валерійович,
доктор філософії, асистент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

Важливою частиною професійної підготовки майбутніх педагогів є ознайомлення з сучасними методами організації навчального процесу з використанням цифрових ресурсів та платформ, а також навчання їх вмінню адаптувати технології до конкретних потреб та особливостей навчального середовища. У сучасній системі освіти цифрові технології стають все більш актуальними й необхідними, у зв'язку з тим, що відкривають додаткові можливості для збільшення мобільності як студентів, так і викладачів у глобальному освітньому

просторі. Разом із швидким темпом технологічного прогресу зростає потреба у використанні новітніх методів та засобів для покращення якості освіти й забезпечення актуальності компетенцій і навичок, які отримують здобувачі. Проте слід враховувати не лише переваги, а й можливі ризики, що пов'язані з використанням таких технологій для забезпечення ефективного та збалансованого розвитку освітнього процесу.

Актуальні питання підготовки майбутніх педагогів до використання цифрових технологій в освітньому процесі розглядали у своїх дослідженнях Г. Білавич, Т. Близнюк, О. Будник, О. Джус, М. Євтух, Т. Качак, О. Кондур, В. Лаппо, Г. Михайлишин, Л. Наконечна, О. Поясик, М. Пригодій, Л. Прокопів, Б. Савчук, Н. Салига, В. Стинська, В. Хрущ, О. Цюняк, М. Чепіль, І. Червінська та ін.

Цифровими навичками педагога ХХІ сторіччя науковиця О. Будник вважає: використання технічних засобів, цифрових інструментів і ресурсів для розвитку критичного мислення, творчості; налагодження комунікації, організації навчальної діяльності здобувачів освіти; використання програмних засобів для візуалізації даних; застосування цифрових освітніх ресурсів для обміну та поширення навчальної інформації; використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення освітнього контенту; організація дистанційного навчання, миттєвого зворотного зв'язку з допомогою цифрових технологій для оцінювання результатів навчання тощо [1].

Дослідник М. Пригодій визначає компетентність педагога із застосуванням цифрових технологій у підготовці майбутніх фахівців як здатність особи успішно використовувати сукупність технологій і методик цифрового навчання в інформаційно-освітньому середовищі закладу освіти, відповідно до вимог цифровізації освіти та галузевої специфіки професійної підготовки фахівців [2].

Науковиця Т. Близнюк зазначає, що цифрова культура педагога передбачає вміння працювати з сучасною цифровою технікою і володіти сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Іншими словами, сучасний педагог повинен мати так звану ІКТ-компетентність. До поняття цифрової культури фахівці відносять володіння педагогом такими ІКТ-навичками, як комп'ютерна грамотність, інформаційна грамотність (інформаційна культура), мультимедійна грамотність та грамотність комп'ютерної комунікації [3].

Слід зауважити, що інновації в освіті сприяють створенню більш ефективних та цікавих умов для здобуття знань, розвитку критичного мислення й творчих здібностей здобувачів освіти, а також підвищенню конкурентоспроможності освітніх інституцій у сучасному світі.

Можливості цифрових технологій в освіті включають збільшення доступності та гнучкості навчання, підвищення рівня залученості, а також збільшення мобільності викладачів і студентів. Проте з цими перевагами також пов'язані і ризики, такі як залежність від технологій, нерівність доступу до навчальних ресурсів, загрози приватності та безпеки даних, а також можливість втрати людяності та споживацької культури. З метою максимального використання переваг цифрових технологій і мінімізації їхніх ризиків, варто забезпечити належну підготовку викладачів та студентів до використання цих технологій, а також ретельно розробляти та впроваджувати стратегії захисту даних та приватності.

Таким чином, важливість упровадження цифрових технологій у процес підготовки майбутніх педагогів зумовлена тим, що інновації актуалізують зміст освіти та сучасні вимоги ринку праці. У високотехнологічному суспільстві інноваційність спрямована на використання сучасних технологій в освітньому процесі. Це полегшує та покращує засвоєння матеріалу та робить процес навчання більш захоплюючим для здобувачів освіти. Інновації дозволяють їм брати участь у цікавих і важливих проєктах, підвищуючи їхній інтерес і мотивацію та сприяючи їх особистому та професійному розвитку. Інновації створюють умови для готовності до навчання впродовж життя. Це важлива якість, зважаючи на стрімкий розвиток технологій і знань. Використання цифрових технологій може сприяти якісній підготовці креативних і компетентних майбутніх педагогів, які готові справлятися з викликами професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Будник О., Ніколаєску І. Цифрові технології у підготовці майбутніх педагогів: сучасні виклики дистанційної освіти. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*. 2022. Вип. 1. № 2. С. 69–78.
2. Пригодій М. Методичні засади застосування цифрових технологій у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. *Вісник НАПН України*. 2024. № 6 (1). С. 1–13.
3. Близнюк Т. Перспективи використання інформаційних та комунікаційних технологій у гірських школах Українських Карпат. *Цифрова освіта : збірник наукових праць / за ред. І. Цепенди та О. Будник*. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2021. С. 144–150.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КОМПЕТЕНЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Потанчук Тетяна Володимирівна,
докторка педагогічних наук,
професорка кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Завданнями педагогіки толерантності є визнання дитини такою, якою вона є: формування дитини на ненасильницькій основі; виявлення гуманності, доброзичливості, чуйності, терпимості, довіри, поваги до вихованця; розвиток умінь знаходження способів розв'язання та попередження конфліктів; діалогічне спілкування; виявлення педагогічного оптимізму.

Науковці з-поміж складників педагогіки толерантності виокремлюють: по-перше, культуру спілкування як розуміння іншого під час діалогу, як взаєморозуміння та співпереживання; по-друге, толерантне мислення як основу пізнання індивідуальності людини, її потреб, цінностей, поглядів, переконань і різноманітних форм виявлення в процесі спілкування, що уможливорює вихо-

увати особистісні якості індивіда, трансформуючи їх у бік емпатії, взаємоповаги, почуття партнерства [1, с. 86–88].

Цінними для розуміння сутності педагогіки толерантності є погляди вчених, які стверджують, що своєрідним ядром здатності до педагогічної (діалогічної) взаємодії має стати толерантність. Науковці вважають толерантність шляхом педагога до рефлексивного діалогу, заснованого на принципі ціннісно-сислової рівності дитини та дорослого як провідного етичного принципу професійного буття у вимірі гуманітарної педагогіки [3; 4; 5].

Відтак толерантність є важливою особистісною та професійною якістю педагога. У взаємодії з вихованцями, їхніми батьками, колегами тощо толерантний педагог сприймає іншу людину як цінність, виявляє емпатійність [2].

Педагог, що володіє високим рівнем комунікативної толерантності, достатньо врівноважений, передбачуваний у своїх відносинах до партнерів і сумісний з дуже різними людьми. Завдяки цим достоїнствам створюється психологічно комфортна обстановка для спільної діяльності, досягнення синергетичного ефекту (задоволення від взаємодії на рівні співпраці). Спілкуючись з толерантною особистістю, учні переживають комфортне відчуття. Відсутність же комунікативної толерантності або її низький рівень пояснюються негативними реакціями педагога на виявлені відмінності між підструктурами своєї особистості й особистості учня [6].

Чим виразніші негативні переживання педагога з приводу своєрідності учня, тим нижчий рівень толерантності, тим важче демонструвати прихильність до учня, сприймати його в усіх або деяких проявах, стримувати незадоволеність ним. Педагог із зниженим рівнем комунікативної толерантності є джерелом негативної емоційної енергії, яку він переносить на своїх учнів [1].

Відомо, що кожен думає по-своєму: один схильний до узагальнення, а інший переважно аналізує події і факти. Деякі особистості мислять глибоко і всебічно, а інші ковзають по поверхні явищ. Те, що одні знаходять важливим, інші – другорядним. Хтось міркує послідовно і доказово, а хтось не в ладах з елементарною логікою. Коли педагог і школяр виявляють свої відмінності в області інтелекту, кожна із сторін вважає себе правою і демонструє той або інший ступінь нетерпимості до інтелектуальної своєрідності іншого. Це й зрозуміло: при взаємодії виникають інтелектуальні утруднення, які нелегко подолати за допомогою співпраці, взаємних поступок або прийняття розумового типу партнера. Легко показати своє роздратування, висловити незадоволеність взаємодіючою стороною.

Список використаних джерел

1. Будняк Т. А. Комунікативні вміння вчителя. Педагогічна етика. Психолого-педагогічний семінар. *Класному керівнику: усе для роботи*. 2011. № 6 (30). С. 2–5.
2. Галузяк В. М. Толерантність в структурі особистісної зрілості педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: Серія : Педагогіка і психологія*. 2012. Вип. 38. С. 388–394.
3. Добровицька О. О. Стан сформованості толерантності у студентів ВНЗ в умовах інтегрованого навчального середовища. *Збірник наукових праць*

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницький, 2011. № 3. С. 19–24.

4. Канішевська Л. В., Сухопара І. Г. Формування толерантності в молодших школярів у позаурочній діяльності : теорія і практика : монографія. Київ : Компринт, 2017. 403 с.

5. Потапчук Т. В. Толерантність та педагогіка толерантності: проблеми наукових досліджень. *Гірська школа Українських Карпат*. 2020, Вип. 22. С. 26–31.

6. Таргоній І. В. Феномен «толерантність» у працях педагогів. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : матеріали Міжнар. наук. інтернет. конф., 31 січн. 2019 р. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 45. С. 235–236.

КУРС «ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ (ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ)» У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сабат Надія Володимирівна,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи

У контексті інтеграції системи вищої освіти України в європейський простір професійна підготовка здобувачів вищої освіти займає почесне місце. Саме заклади вищої освіти сприяють становленню особистості студента, готують їх до життя у сучасному світі, розвивають критичне мислення, формують патріота і громадянина [2].

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в Україні має значне методологічне й теоретичне підґрунтя, закладене у працях відомих науковців І. Зверєвої, А. Капської, І. Миговича, Л. Міщик, С. Харченка та ін. Здобутки вітчизняних учених розкривають як напрацювання у галузі соціальної роботи в Україні, так і зарубіжний досвід, що уможливило входження української соціальної науки до загальноєвропейського наукового й професійного простору, сприяє стандартизації змісту професійної підготовки фахівців соціальної сфери.

Водночас у змісті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на рівні вищої освіти сьогодні є чимало проблем, зокрема, недостатнє врахування позитивного зарубіжного досвіду або ж просте його копіювання [1, с. 192]. Заповнити ці прогалини покликані навчальні дисципліни, особливо циклу професійної підготовки. Однією з таких є 6-кредитна нормативна навчальна дисципліна «Технології соціальної роботи (вітчизняні та зарубіжні)», який здобувачі вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» вивчають у третьому семестрі. Метою курсу є надання студентам необхідних знань з основ результативного і раціонального цілеспрямованого соціального впливу на особистість, застосування технологізації як способу оптимізації соціально

орієнтованого результату для досягнення успіху соціальної роботи та забезпечення ефективності реалізації завдань соціального захисту населення.

Сьогодні, у воєнний час є та у період повоєнної відбудови України гостро постане потреба у соціальній роботі, яка спрямована на незахищені верстви суспільства. Науковці наголошують: запровадження міжнародного досвіду соціальної роботи дає можливість долати проблеми соціальної незахищеності, що можуть виникнути у майбутньому [3, с. 107]. Тому вивчення досвіду соціальної роботи інших країн світу, в яких соціальні служби допомоги більш розвинуті, є особливо важливим для майбутніх фахівців соціальної сфери.

У процесі вивчення курсу не лише ознайомлюємо студентів із навчальним матеріалом, а й навчаємо будувати конструктивні взаємини у групі, запобігати конфліктним ситуаціям, шукати компроміси, прагнути діалогу. В освітньому процесі використовуємо особистісно-діяльнісний підхід і дотримуємося наступних умов: створюємо студентам позитивний настрій для навчання та забезпечуємо відчуття рівного серед рівних; забезпечуємо сприятливу атмосферу в аудиторії; даємо змогу всім студентам вільно висловити власну думку і вислухати інших здобувачів вищої освіти. Це дає змогу зробити навчання доступнішим; вчить формулювати і правильно висловлювати власну думку, аргументувати й дискутувати з повагою до іншої точки зору; вчить слухати інших, поважати альтернативні міркування; моделювати різноманітні соціальні ситуації, збагачувати свій соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації. Задля розвитку критичного мислення студентів навчаємо їх аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння компетентностей.

У ході ознайомлення студентів з навчальним матеріалом використовуємо сучасні інтерактивні форми й методи навчальної діяльності – кейс-стаді, інтерактивні методи, метод проєктів, навчання у грі тощо. Все це розвиває навички проєктної діяльності, самостійної роботи, призвичаює до спільного пошуку шляхів розв'язання проблемних ситуацій та сприяє формуванню таких програмних результатів навчання: вчить здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних завдань і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами; ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід; теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки; розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів; приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки; залучати особистісні ресурси осіб, які звернулися за допомогою, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу зі складних життєвих обставин.

Таким чином, вивчення студентами навчальної дисципліни «Технології соціальної роботи (вітчизняні та зарубіжні)» сприяє узгодженості змісту професійної підготовки з практикою соціальної роботи; сприяє врахуванню в специфіки діяльності різних соціальних інститутів, що визначають соціальну політику держави; ознайомлює здобувачів вищої освіти з позитивним зарубіжним досвідом.

Список використаних джерел

1. Михнюк С. В. Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2022. Вип. 1 (50). С. 191–194.

2. Палагнюк Ю. В., Сиса А. Д. Підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах європейської інтеграції України. *Теорія і практика державного управління і місцевого самоврядування.* 2017. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2017_2_17.

3. Співак Я., Співак Л., Кузнецов О., Беседіна Є., Дуднік К. Сучасні проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2021. № 34 (2). С. 105–111. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.34.13>.

АРТТЕРАПІЯ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сабат Наталія Іванівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи

Кардинальні перетворення в освітній галузі, пов'язані з інтеграцією України в європейський освітній простір, значно впливають на стратегію організації навчального процесу у закладах вищої освіти. Сучасний навчальний процес у ЗВО орієнтується не лише на отримання студентами знань та умінь, а й на самоствердження, саморозвиток студентської молоді. Навчання має стати засобом для досягнення особистістю свого вищого призначення, поштовхом до самоактуалізації, пробудження творчих сил, розвитку креативності. Все більше науковців сходяться на твердженні, що для успішного опанування майбутньої професійної діяльності здобувачеві освіти, окрім розвитку т.зв. твердих навичок (hard skills), необхідно розвивати також м'які навички (soft skills), що дасть йому змогу стати згодом гнучким, добре соціалізованим і дипломатичним фахівцем, знаходити спільну мову з клієнтами, розробляти й успішно реалізувати соціальні проекти [1, с. 107]. Тому, крім традиційних методів навчання, в освітньо-виховний процес активно впроваджуються інтерактивні методи, одним із яких є арттерапія. У багатьох країнах Східної Європи (Польщі, Болгарії та ін.), в Балтійських країнах використання форм та методів арттерапії у закладах вищої освіти набувають все більшого поширення. Арттерапію розглядають як засіб осмислення актуальних проблем та оволодіння новими життєвими стратегіями, відзначають її вагомую роль у процесі соціальної адаптації студентської молоді.

Питанням арттерапії присвячена низка досліджень науковців, які однак не вистачає в тому, що включення елементів арттерапії в освітній процес сприяє осо-

бистісному зростанню студентів, ефективнішому формуванню в них загальних та фахових компетентностей. Так, О. Шульженко аналізує використання арт-педагогіки у ЗВО і доводить потребу створення такої освітньої моделі, яка би допомагала студентам активно засвоїти необхідний навчальний матеріал, сформувати в них фундамент позитивно спрямованого світогляду, розкрити їхній творчий потенціал, який би не викликав при цьому психічного та фізичного виснаження [2, с. 260].

Арттерапія є одним із перспективних методів формування всебічно розвинутої особистості студента та повністю відповідає сучасним тенденціям гуманізації освіти. Використання арт-терапевтичних технологій у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти сприяє підвищенню у студентів інтересу до навчальної діяльності, розвитку творчого потенціалу. Арттерапія сприяє самовираженню, психологічному благополуччю та розвитку творчих навичок. Тому засоби мистецтва часто застосовуємо в освітньо-виховній діяльності.

У роботі зі студентами використовуємо арттерапію наступним чином.

Візуалізація емоцій. Ми пропонували студентам використати малюнки, живопис, колажі або інші художні матеріали для вираження своїх емоцій. Це може допомагало їм прояснити та зрозуміти свої почуття.

Творчий журнал. Від першого заняття студенти вели творчий журнал, де вільно виражали свої думки, емоції та спостереження через малювання, письмо або інші художні форми.

Групові проекти. Разом зі студентами організовували групові проекти, які включали також художні завдання. Ми створювали спільний колаж, який відображав тему навчального заняття.

Медитативне малювання. Зі студентами ми проводили медитативне малювання, де вони малювали абстрактні образи чи повторювали прості малюнки для зняття стресу та розслаблення.

Колективна творчість. На заняттях зі студентами заохочуємо їх до спільної творчості, де вони можуть спільно працювати над одним проектом або об'єднувати свої ідеї та навички для створення спільних творів мистецтва.

Рефлексія через мистецтво. Студенти створювали колажі, які відображають їх роздуми, враження або важливі моменти з їх життя. Це сприяло глибшій рефлексії та самопізнанню.

Загалом, використання в освітньо-виховному процесі вибраних форм арттерапії допомагає майбутньому соціальному працівникові:

- зрозуміти самого себе, свій внутрішній світ, власні мотиви, потреби, протиріччя;
- усвідомити зони емоційних проблем і позитивні сторони своєї особистості;
- навчитись розуміти та приймати і себе, і інших;
- розкрити та розвинути свій творчий потенціал, креативність, комунікабельність, рефлексивність, емпатійність та інші професійно важливі якості.

Таким чином, застосування вибраних форм арттерапії у ході професійної підготовки та супроводу професійного становлення фахівців дає змогу студентам здійснювати рефлексію свого руху в освоєнні професії, аналізувати свої особистісні особливості, діагностувати рівень розвитку професійної самосвідо-

ності та її компонентів. У творчій атмосфері арттерапевтичної роботи індивідуальність кожного студента виражається відкрито, спонтанно, природно, об'єктивуються професійно значимі якості і особливості майбутнього соціального працівника.

Список використаних джерел

1. Волошина М. Арт-терапія у роботі зі студентами в період адаптації до навчання. *Психолог*. 2013. № 13–14. С. 107–112.
2. Шульженко О. Ефективність використання засобу арт-педагогіки в закладах вищої освіти. *Молодий вчений*. 2019. № 8 (72). С. 260–263. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-55>.

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА

Цюняк Оксана Петрівна,
докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри початкової освіти

У сучасному світі *тайм-менеджмент* визнаний одним із найважливіших soft skills, а вміння ефективно управляти часом стає ключовим для успіху в будь-якій професійній сфері. Крім того, в умовах постійного розвитку та змін у сучасному суспільстві, важливо навчити людей гнучко реагувати на нові виклики та пріоритети, а також вміти пристосовувати свій розклад та плани до змінних обставин. Навички тайм-менеджменту дозволяють людині більш ефективно використовувати свій час, зосереджуватися на пріоритетах і досягати своїх цілей без зайвого стресу та втоми.

У контексті освіти, розуміння та впровадження принципів тайм-менеджменту є критичним для якісного навчання та успішної діяльності.

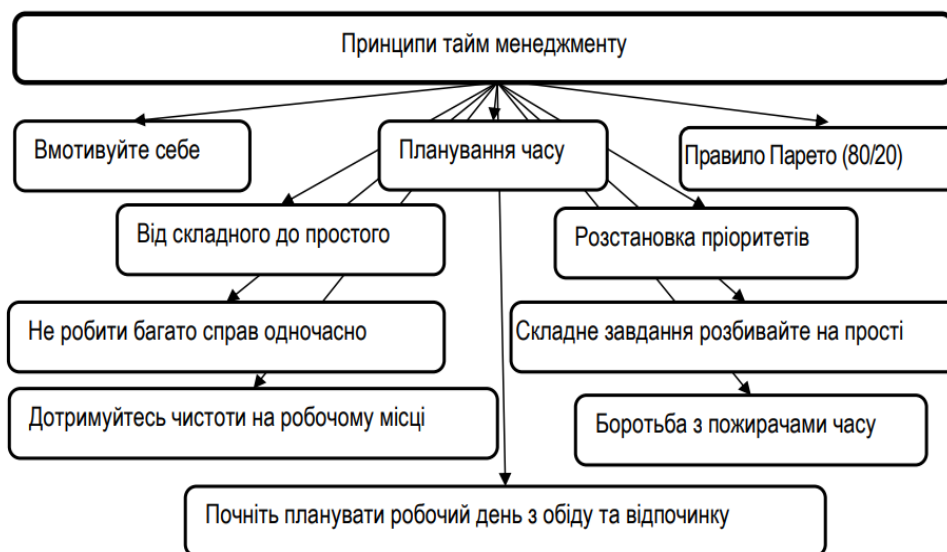

Рис. 1. Принципи тайм-менеджменту

Відомо, що основним питанням сучасної системи освіти є психологічно обґрунтований вибір методів навчання для комфортного надання освітніх послуг здобувачам освіти без подальшого їх травмування та вигорання. Окрім того, в умовах сучасного ритму життя постає питання ефективного і раціонального розподілу використання часу.

Професійна діяльність сучасного викладача – це організація освітнього процесу, активне виховання, сприяння розвитку особистості здобувачів вищої освіти, створення позитивного мікроклімату в колективі, здорового психологічного сприйняття дійсності та самопочуття. Усі ці аспекти спрямовані на досягнення мети – гармонійного та повноцінного розвитку особистості студента, який готується до життя в сучасному суспільстві.

Зазначимо, що тайм-менеджмент – це сукупність навичок і вмінь, які допомагають ефективно розподілити час, тим самим легше і швидше досягти мети чи виконати завдання. Серед методик тайм-менеджменту популярною є методика «Впоратися зі справами» (англ. *Getting Things Done*), розроблена Девідом Алленом. Ця методика базується на принципі систематичного записування всіх поточних справ, проєктів та ідей. Це допомагає звільнити ментальний простір, оскільки все, що потрібно зробити або врахувати, фіксується на папері або в електронній формі. Такий підхід дозволяє тримати пам'ять не перевантаженою та вільною для найголовніших завдань.

Основні етапи методики «Впоратися зі справами»:

- записування всіх справ, ідей, проєктів та завдань, що потребують уваги;
- аналіз і уточнення справ, щоб зрозуміти, які кроки потрібно виконати для їх виконання;
- сортування справ за пріоритетами та контекстами (місце, час, засоби);
- планування і виконання справ, враховуючи їх пріоритетність та контекст.

Ця методика дозволяє людині більш систематично та ефективно керувати своїм часом, відчувати більшу контрольованість над своїми діями та досягати результатів з меншим стресом і більшою продуктивністю.

Для того, щоб правильно спланувати свій час, викладачу необхідно дотримуватися таких правил: чітко визначати мету своєї діяльності; дотримуватися певної системи і послідовності у роботі, правильно і рівномірно розподіляти її в часі; не робити великих перерв у процесі розумової праці, оскільки кожного разу після перерви потрібен певний час для входження в роботу; правильно чергувати різні види діяльності: спершу розумову та фізичну працю, згодом – різні види інтелектуальної праці; навчитися правильно відпочивати; виконувати завжди все вчасно; вести щоденник чи книжку для нотаток, де записувати плани на найближчі дні, тижні, місяці [1].

Для результативного тайм-менеджменту необхідно, на нашу думку, організувати робочий простір, щоб не відволікатися від виконання поставлених завдань. Разом з тим, планувати не лише завдання, але і відпочинок. Обов'язково знаходити час на сон, спорт, хобі. Це допоможе заспокоїтись, поповнити сили, бути енергійним.

Пропонуємо сім навичок тайм-менеджменту, які потрібні для успішної професійної діяльності викладача.

1. *Розставлення пріоритетів.* Щоб керувати часом, необхідно вміти розставляти пріоритети. Вкрай важливо навчитися визначати і концентруватися на пріоритетних завданнях, які відповідають цілям і цінностям.

2. *Постановка цілей за допомогою техніки SMART.* SMART – це техніка постановки цілей, яка охоплює встановлення конкретних, вимірних, досяжних, актуальних і обмежених у часі цілей. Ефективна постановка цілей допоможе залишатися зосередженим, мотивованим і організованим.

3. *Планування та складання графіка.* Ефективне планування має важливе значення для успішного управління часом. Доцільно використовувати такі методи планування як створення списків справ, використання календарів або цифрових інструментів, а також виділення часу для конкретних складних завдань.

4. *Делегування завдань* – це цінна навичка, яка дає змогу ефективно використовувати свій час і ресурси. Розуміння мистецтва делегування та вміння визначати термінові та важливі завдання, які можна доручити іншим, змінюють правила гри.

5. *Концепція time-blocking* – метод управління своїм часом і підвищення продуктивності. Потрібно розділити день на цільові блоки часу, присвячені конкретним завданням або заняттям. Цей підхід допоможе позбутися відволікаючих чинників, поліпшити концентрацію і зберегти активний підхід до роботи.

6. *Управління прокрастинацією.* Прокрастинація може суттєво завадити зусиллям з управління часом. Існує безліч стратегій, які допоможуть подолати прокрастинацію, до прикладу, встановлення термінів, розбиття завдань на більш дрібні частини та використання таких інструментів, як техніка Pomodoro. Це метод керування часом, розроблений Франческо Чірілло в кінці 1980-х. Цей метод використовує таймер для того, щоб розбити роботу на 25-хвилинні інтервали, які називаються «pomodori» (італійське слово, що означає «помідори») і розділені короткими перервами.

7. *Турбота про себе і час оновлення* Щоб підтримувати довгостроковий успіх, вкрай важливо розставити пріоритети в догляді за собою і включити у свій графік час для відпочинку. Відпочинок, розслаблення і заняття, які підтримують розум і тіло, так само важливі, як і будь-які інші робочі завдання. Турбота про себе покращує загальне самопочуття, підвищує продуктивність і дає змогу працювати з максимальною віддачею [2].

Таким чином, із вище зазначеного можна зробити висновок, що загально-визнаною для сучасних викладачів є необхідність володіння навичками тайм-менеджменту. Адже управління часом дозволяє досягати поставлених цілей без стресу та перевантаження, що стає ключовим фактором для успіху та гармонії в роботі та особистому житті. Методика «Впоратися зі справами» та інші правила ефективного тайм-менеджменту можуть стати надійними інструментами для досягнення цілей та оптимізації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Важливо не лише правильно планувати робочі справи, але й забезпечувати достатній час для відпочинку та самопідтримки, щоб зберегти енергію та продуктивність. Це допомагає досягти гармонії та успіху як у професійній, так і в особистій сфері життя.

Список використаних джерел

1. Луценко І. Тайм-менеджмент або мистецтво управління часом : автореф. дис. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2017. URL: <https://vseosvita.ua/library/tajm-menedzment-abo-mistectvo-upravlinna-casom> 42519.html.

2. Основні навички тайм-менеджменту, які необхідні кожному. URL: https://dan-it.com.ua/uk/blog/osnovnye-navyki-tajm-menedzhmenta-kotorye-neobhodimy-kazhdomu/?gad_source=1&gclid=cjwkcajww_iwbhapeiwaug6ccbvrjnxv15nmy4pqw1hotaxrvndit8zutb_9fneohuveykcscil5ohocdmmqavd_bwe#5.

СЕКЦІЯ КОЛОМИЙСЬКОГО НАВЧАЛЬНО- НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ

ОМЕЛЯН КАРАШКЕВИЧ ЯК ПИСЬМЕННИК, ПЕРЕКЛАДАЧ

Васильчук Микола Миколайович,
кандидат філологічних наук, доцент

Український письменник, перекладач, журналіст Омелян Карашкевич (1893, м. Станіславів – 1969, м. Нью-Йорк, США) народився у сім'ї листоноші Івана Карашкевича та Марії Славницької (у дівоцтві – Керникевич), селянки з Ключева. Дитячі роки минули в Коломиї. Навчався у Коломийській гімназії; у Віденському університеті вивчав філософію й журналістику. У літературі дебютував як перекладач: у його перекладі з німецької опубліковано книгу Петера Альтенберга (автонім: Ріхард Енглендер, популярний австрійський письменник) «Як я то бачу...» (Львів, 1912, серія «Новітня бібліотека», передмова Омеляка Карашкевича). У довоєнні роки заявив про себе як поет (вірші писав і друкував у періодиці з 1908). Збірки поезій «Співи днів і ночей. Низка пісень (1908–1913)» (Коломия: З друк. М. Білоуса, 1914), «Весняні пісні» (1916). Співпрацював із часописами «Шляхи» (у номерах за січень-червень 1918, і за 1919 опубліковано його поезію) та літературному додатку до часопису «Діло» – «Неділя».

З лютого 1919 – кореспондент Пресового бюро Державного секретаріату (ЗО УНР). Редагував у Коломиї офіційне урядове видання ЗУНР, орган Національної Ради – газету «Покутський вістник» (з ч. 4 1918 і до 18 травня 1919; загалом 43 номери). Коломию покинув разом з відступаючим укр. військом; у Кам'янці-Подільському входив до редколегії органу Української соціал-демократичної робітничої партії – газети «Боротьба»; у газеті 22 жовтня 1919 (ч. 5) опублікував «Розмову в Ільдіз-Кіоску про державних мужів (кінцевий фрагмент із «Великої легенди Сходу)». Автор брошури «Розмова в Ільдіз-Кіоску про державних мужів УСДП Галичини і Буковини» (Кам'янець-Подільський, 1919). Працював урядником спеціальних відносин у петлюрівському Міністерстві з галицьких справ, яке очолював Семен Вітик [1].

Автор прозових книг «Велика легенда Сходу» (1919) та «Гуцульщина: Думки про її піднесення» (1921; у співавторстві з В. Терпелюком). Упорядкував і видав збірку сатири «Український сміх» (Коломия; Станіслав, 1921) з власним вступом.

Брав участь в аматорських виставах «Народного театру ім. І. Тобілевича» в Коломиї (1919). 19 червня 1919, після двох років румунського і польського засилля, відновив у Коломиї і загалом на Покутті українську пресу: видавав і редагував «український тижневик» – газету «Покуття» (до 16 жовтня 1921 вийшло 11 номерів). За його редакцією опубліковано друге видання брошури Миколи Левитського «Про хліборобські спілки» (Коломия: Видавництво ім. Драгоманова; коштом Осипа Кузьми; друкарня Михайла Бойчука).

13 вересня 1922 на Карашкевича вчинили напад: куля пробила ліву лопатку. Про цю подію в інформації для преси військової канцелярії уряду ЗУНР про опір населення Галичини польським окупантам за період з 23 до 30 вересня 1922 р. зазначено: «В тім самім часі пострілено Омеляна Карашкевича, який готовив привітну делегацію для Пілсудского в часі его переїзду до Румунії і готовив ся кандидувати на посла до польського сойму». У журналі «Український Скиталець» про бойкот українцями виборів до сейму і кривавий терор поляків у Західній Україні 1 грудня 1922 р. відзначено, що «не повезло розколоти української суспільности руками Яцкова – Твердохліба – Карашкевича – Лаврука» [3].

З 1924 Карашкевич якийсь час жив у Єзуполі неподалік від Галича, де його дружина Елеонора, за сприяння Станіслава Вінценза, єдина з учительок-українок, отримала право викладати польську мову, малювання і працю. У Єзуполі займався літературною і громадською роботою, мав велику бібліотеку.

12 травня 1929 на з'їзді радянофільських письменників у Львові було створено групу західноукраїнських пролетарських письменників «Горно». До її складу на початках входив і Карашкевич, однак, зрозумівши суть організації, не раз вступав у дискусії зі Степаном Тудором, Василем Бобинським, Петром Козланюком, Іваном Михайлюком, доводячи хибність їх ідейної позиції. З 1929 друкувався на сторінках львівського журналу «Вікна», який був органом групи «Горно». Опублікував прозові твори «Сюди й туди... кооперація», «Корнило Устиянович і банкоклерикали»; виступив з рецензією на повісті Романа Купчинського про січове стрілецтво «Курилася доріженька» та «Перед навалою» (Львів, 1928), яка має назву «Манівцями воячини». Йому належить стаття «Організування літератури (завдання і шляхи)». Написав й опублікував рецензії на книгу Г. Орлівни «Емігранти», на книгу «Народні хрести в Коломийщині» етнографа і музиканта Гната Колцуняка. Часопис «Вікна» (1930) повідомив, що згідно з постановою проводу «Грона» з вересня 1930 Карашкевич й Андрій Грім-Красовський перестали бути членами цієї групи [2, с. 49].

Наприкінці 1930-х оселився з сім'єю в Станіславові. Перед приходом більшовиків, 1939-го, за допомогою Володимира Магуна перебрався до м. Сянок, де вони вдвох заклали книгарню. 1944 переїхав до Німеччини. У 1945-50 жив з сім'єю у військових казармах у таборі «Орміг» в Берхтесгадені (південь Баварії); торгував книжками і журналами, розкладеними на столику.

1950 за допомогою Магуна Карашкевич з сім'єю перебрався до Нью-Йорка (США), працював мийником підлоги в готелі. За рік Володимир Магун допоміг Омелянові Карашкевичу організувати книжковий магазин і він аж до смерті торгував німецькомовними книгами і періодикою.

Сучасна публікація поезії Омеляна Карашкевича: добірка «Щоб дійсно жить...» [4].

Список використаних джерел

1. Васильчук М. Коломийський азбуковник: Друкарство, журналістика, література 1939–1999 рр.: Біобібліографічний словник. Коломия : Вільний голос, 2000. С. 72.

2. Васильчук М. Карашкевич Омелян. Син Івана. *Енциклопедія Коломийщини* / за ред. М. Савчука. Зшиток 7, кн. 1. Літера К (Ка-Кн). Коломия : Вік, 2021. С. 49–51.

3. Драбчук І. Він мав тут право жити... *Вільний голос*. 2003. 5 серпня;

4. Карашкевич О. «Щоб дійсно жити...». *Перевал*. 1997. № 3. С. 173–175.

ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ-ІГОР НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Волощук Галина Михайлівна,
кандидатка філологічних наук, доцентка

Гра – це один зі способів мотивації учнів до навчання. У школі на помилки завжди звертають увагу. Фіксація на помилках призводить до того, що учні більше концентруються на оцінках, ніж власне на знаннях [1]. У комп'ютерних іграх, навпаки, помилки вітаються і є основним інструментом досягнення успіху [3]. Д. Кларк визначив у своїх працях вплив ігрофікації на підвищення мотивації в учасників освітнього процесу, виділивши основними сферами впливу такі компоненти, як формування конкретних цілей, здатність до соціальних ініціатив та випробувань, формування відчуття автономності, впевненості у собі, здатність комунікувати та співпрацювати [2].

Науковці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника створили три комп'ютерні гри-вікторини та провели онлайн-турніри між старшокласниками. У турнірах взяли участь понад 1500 учасників. Перша гра «Шлях Василя Стефаника» інтелектуально-навчального змісту, призначена для учнів, учителів, студентів, викладачів, а також усіх, хто бажає перевірити і удосконалити свої знання з біографії та творчості геніального українця. Унікальна настільна мапа відображає життєпис Василя Стефаника від дня його народження до останніх днів його життя, а також відтворює різні знакові етапи його творчої біографії, мови творів та навіть почерк письменника. Головний персонаж гри Карпатська рись, символ університету, ставить кожному учаснику 20 запитань. Гра відбувається у супроводі автентичної покутської музики і переносить гравців в епоху кінця XIX – початку XX ст. Інтелектуально-навчальна гра «Стежками Франка» також призначена для учнів, учителів, студентів, викладачів та всіх, хто бажає перевірити і удосконалити свої знання з біографії та творчості українського класика Івана Яковича Франка. Такі ігри допомагають оцінювати знання та доторкнутися до творчості наших видатних українців. Комп'ютерна гра-вікторина може слугувати навчальним додатком зі шкільних предметів – українська мова і українська література. Головний персонаж гри Карпатська рись – талісман Прикарпатського університету, ставить кожному учаснику 20 запитань. Гра-вікторина має 5 категорій: 1) категорія «життєпис»: завдання – дати відповідь на питання, пов'язане з життєвим шляхом Івана Франка; 2) категорія «світлина»: завдання – визначити осіб або місця, зображені на світлинах; 3) категорія «творчість»: завдання – вказати твір або

героя з твору Івана Франка; 4) категорія «мова творів»: завдання – обрати пропущене в цитаті слово/слова, з'ясувати значення слова; деякі питання сформульовані так, як питання з української мови на ЗНО/НМТ (про частини мови, структуру речення, розділові знаки); 5) категорія «почерк»: завдання – прочитати слово, сполучення слів чи речення, написані Іваном Франком власноруч. Твори Франка, які використано для створення питань, відповідають програмі для загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класів рівня стандарт і профільного рівня: філософська поезія «Легенда про вічне життя», поема «Мойсей», новела «Сойчине крило», драма «Украдене щастя», лірика збірки «Зів'яле листя» («Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені у сні»), а також лірика збірки «З вершин і низин» («Гімн», «Сікстинська мадонна»). У питаннях категорій світлини і життєпис відображено шлях Франка як письменника, вченого і громадського діяча, публіциста, перекладача, а також змальовано багатогранність його діяльності, її вплив на культурний і політичний розвиток України. У грі висвітлено значення творчості Франка для розвитку української літератури та його роль у пробудженні національної свідомості.

Список використаних джерел

1. Бай С., Хью К.Ф. та Хуанг Б. Чи покращує гейміфікація результати навчання учнів? *Докази мета-аналізу та синтезу якісних даних в освітніх контекстах. Огляд освітніх досліджень*. 2020. 10.03.22. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2020.100322>.

2. Луїкріс М. Регудон, Альберто Д. Язон, Карен Манайг, Шервін Банааг Сапін. Техніки гейміфікації у викладанні та дослідницьких курсах у сфері технологій та освіти з питань засобів існування: феноменологічне дослідження. *Міжнародний журнал менеджменту, підприємництва, соціальних і гуманітарних наук*. 2022. № 5. С. 33. <https://doi.org/10.31098/ijmesh.v5i2.1164>.

3. Саган О., Лазарук В. Трансформації освітніх технологій на основі принципів цифрової дидактики. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2020. № 92. С. 91–95. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-15>.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Ланно Віолетта Валеріївна,
докторка педагогічних наук, професорка

Сьогоднішня українська освітня система ознаменована пошуком принципово нових методологічних засад. Утвердження й апробація різноманітних концепт – природний процес розвитку теорії і практики, закономірне педагогічне конструювання. Водночас в основу будь-якої новітньої педагогічної конструкції необхідно закладати перевірені віками народні вартості й ідеали.

Про суспільно-державну значимість актуалізації етнопедагогічних традицій у навчально-виховний процес наголошують численні науковці у царині

педагогіки (А. Богуш, О. Дубасенюк, Н. Лисенко, Г. Лемко, М. Стельмахович та ін.). Проблема активізації педагогічної спадщини народу в сучасному ЗВО ускладнюється ще й поліетнічним складом України. Кожна з етнічних спільнот, що живе на теренах української держави має гарантоване Конституцією (ст. 11, 53, 54, 132) [2] право на відродження, збереження й примноження власного етнокультурного, а відтак етнопедагогічного потенціалу.

На жаль реальні шляхи вирішення цієї проблеми залишаються малодослідженими. Тому педагогам усіх без винятку ланок освіти, зазвичай доводиться працювати «без підказки», розраховувати переважно на власні сили у пошуках оптимальних форм залучення матеріальних і духовних здобутків вітчизняної етнокультури в сучасний освітній процес. Отож, на сьогодні перед сучасною вищою освітою постає низка завдань щодо формування в майбутніх педагогів компетентностей реалізації етнопедагогічного досвіду народу. Провідними завданнями вважаємо наступні:

- викликати у студентів зацікавленість до педагогічних поглядів українського народу;
- сформулювати уявлення про характерні риси культури етнічних та національних спільнот, представники яких проживають на території України;
- сприяти поглибленому вивченню особливостей народної педагогіки певного регіону (в осередку якого знаходиться ЗВО);
- знайомити з провідними чинниками, формами, методами та засобами виховання в педагогічній традиції народу;
- окреслити найбільш ефективні шляхи використання етнічного виховного досвіду в навчально-виховному процесі сучасних освітніх закладів;
- стимулювати прагнення майбутніх фахівців до застосування етнічного досвіду виховання в їх подальшій педагогічній діяльності.

Реальним кроком у вирішенні вище означених завдань стало запровадження на педагогічних факультетах університетів і в педагогічних інститутах (як і в інших вищих педагогічних закладах України) курсу «Етнопедагогіка». Водночас вважаємо недостатнім ознайомлення студентства з елементами народної педагогіки в межах лише однієї дисципліни, позаяк педагогічні погляди народу, що їх століттями плекали й передавали у спадок нащадкам, містили:

- тлумачення про сутність людини, її походження та призначення;
- знання про психологічні, моральні й фізичні особливості розвитку індивіда;
- елементи соціо-нормативної культури;
- уявлення про взаємовідносини людини з природним середовищем.

Відтак залучення окремих аспектів етнопедагогічного знання у процес викладання інших дисциплін є на часі.

Повернення до минулого свого народу – закономірність продиктована вимогами часу, адже дозволяє прилучити дітей до одвічних істин. Водночас необхідним є дбайливе ставлення до народної культури й традицій, опора на визначальну сутність будь-якого обряду чи звичаю, на розуміння народом навколишніх явищ і речей, його розуміння світу. Збереження зовнішньої форми та осмислення внутрішнього змісту і контексту, в якому він виконується.

Чільне місце в етнопедагогіці посідає проблема становлення особистості у родинному осередку. Родина – найважливіша етнічна одиниця, що формує внутрішньородинні та міжродинні зв'язки, а відтак виступає «цементуючою» основою загальнолюдських традицій добра, взаємодопомоги, милосердя. Народна мораль наголошувала на тім, що справжня родина – це осередок любові, взаємної турботи, прихильності та духовного спілкування.

У минулому процес ранньої соціалізації особистості відбувався переважно в родині і дитина поступово залучалась в усі сфери суспільної і трудової діяльності. Дослідниками етнічних особливостей інституту родини відзначається, що життєустрій традиційної української родини здавна ґрунтувався на релігійно-ідеалістичних засадах. Це знайшло свій відбиток у народних виховних традиціях. Провідні заповіді народної педагогіки закладалися і зберігалися переважно у фольклорних творах та звичаєво-обрядовому комплексі.

У вихованні людини родинні традиції виконували регулятивну функцію. Позаяк традиція заснована на змісті визначених норм і вимог, які несуть у собі перевірені часом способи діяльності, результати думки й праці багатьох поколінь, кодекс відносин і правил, у відповідності з яким будують свої взаємини члени окремої родини та цілої громади. Соціальні норми, традиції і звичаї спонукають до підпорядкування дій людей визначеним суспільним вимогам, забезпечують стандартизованість поведіння.

У процесі опанування загальноприйнятими зразками в свідомості людини відбувається утвердження суспільних ідеалів і вартостей. Водночас у педагогічній традиції кожного етносу закладена гармонічна єдність суспільного й особистого. Традиція виховує почуття причетності кожної людини до життя соціуму, при цім у систему суспільних здобутків прилучаються результати діяльності кожного з його членів.

Специфіка впливу традицій на зростаюче покоління полягає в тім, що передача моральних норм, трудових умінь і навичок здійснюється природнім шляхом. Адже в якості засобів виховання звичаї і обряди володіють силою впливу на особистість вихованця, позаяк в них у сакралізованій формі репрезентувалась квінтесенція життя етносу. Залучаючи дитину до виконання звичаїв та обрядів, українці прагнули досягнути кілька виховних цілей, зокрема:

- збудити почуття причетності до певної (родинної, громадської, етнічної) спільноти;
- надати орієнтацію на загальновизнані моральні вартості;
- сформувати естетичне відношення до дійсності;
- виховати позитивне ставлення до праці; сприяти засвоєнню теоретичних й практичних знань необхідних у майбутньому повсякденні [4, с. 146].

У забезпеченні глибокого і різнобічного виховного впливу традицій на зростаюче покоління народна педагогіка спирається на засадничі принципи своєї багатовікової виховної практики:

1. життя у його різноманітних проявах є кращим джерелом виховання;
2. спільна праця і повноцінне духовне спілкування дітей з батьками та іншими дорослими – визначальний чинник формування сім'янина, патріота, трудівника;

3. заохочення самостійності й творчості дітей є підґрунтям морального і трудового виховання [4, с. 227].

Народна виховна традиція розглядає виховання молодшого покоління як природно-історичний процес. Отож, етнографічний матеріал має два провідні аспекти, що їх необхідно враховувати при його використанні. По-перше, ефективність педагогічних поглядів народу – це результат добору і фільтрації думки з незліченної кількості педагогічних учинків. Перевага етнографічних джерел полягає в тому, що вони відбивають узагальнення колосального числа окремих поведінкових актів. По-друге, у народній педагогіці існує ціла ієрархія узагальнень в процесі передачі досвіду. Педагогічний досвід родин узагальнювався на рівні вулиці, місцевості і, нарешті, усього етносу [1].

У етнопедагогічній спадщині народу, його обрядах і звичаях, фольклорі закладений величезний обсяг інформації з питань виховання, навчання та розвитку дітей. Тому сьогодні цілком природною є увага дослідників до вивчення педагогічних традицій, адже в них закладений значний пласт інформації, яка не може бути зігнорована педагогічною наукою. Для дослідницьких пошуків науковців-педагогів значущості набуває той факт, що етнопедагогіка ставить своєю метою вивчення і використання на практиці кращих методів виховання вироблених різними народами в процесі їхнього розвитку [3, с.4].

Водночас необхідно усвідомити, що ідеалізувати минуле не можна. Традиції народної виховної культури мають як позитивні, так і негативні сторони. Адже моральні норми, обряди і звичаї були спрямовані на формування особистості, що відповідала б вимогам свого часу. Насамперед треба вивчити, осмислити й збагнути виховні механізми. Проникнути в сутнісний зміст явища, а не концентруватися на зовнішній стороні процесу.

Зазначимо, що при залученні елементів етнопедагогіки у навчально-виховний процес сучасних закладів освіти, слід пам'ятати, що будь-яка етнопедагогіка будувалася на системі архаїчних поглядів. Отож, без усвідомлення ролі міфології, демонології, релігії в історії певного народу неможливо переносити ідеї народної педагогіки у освітній процес сьогодення, позаяк необхідно орієнтуватися на прогресивні вимоги сучасності.

З нашого погляду процес ознайомлення студентів з етнічними особливостями виховання слід орієнтувати на самостійну дослідницько-пошукову роботу. Означена форма опанування навчальним матеріалом надає студентам реалізувати власні знання про матеріальну та духовну культуру рідного народу, практикуючи їх в педагогічному контексті. Принагідно наведемо кілька завдань, виконання яких сприятиме засвоєнню лекційного курсу, активізації знань на семінарських заняттях:

- 1) ведення термінологічного словника;
- 2) укладання анотованого списку літератури з окремих розділів етнопедагогіки;
- 3) оформлення етнічної карти України;
- 4) написання рефератів з етнопедагогічної проблематики;
- 5) проведення співбесід з літними людьми на теми виховання і навчання дітей задля виявлення педагогічних традицій своєї місцевості;
- 6) презентація власних проєктів оформлення інтер'єру освітнього закладу у народному стилі;

7) підготовка сценаріїв святкових заходів із залученням елементів календарно-обрядової системи [3].

Опановуючи основами педагогічного досвіду народу, майбутні педагоги мають сповнитись усвідомлення того, що неможливо виховувати на народних традиціях безсистемно, випадково. Необхідно визначити педагогічну сутність тих чи інших обрядів і звичаїв, їх залучення в освітній процес у відповідності з вимогами часу.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ : Вища школа, 2012. 407 с.
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
3. Лаппо В. В. Етнопедагогіка : навч. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 426 с.
4. Стельмахович М. Г. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Коломия : ВІК, 2012. 506 с.

СІЧОВИЙ РУХ НА ПОКУТТІ

Марчук М.В.,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології

Вивчення власної національної історії привертає сьогодні особливу увагу науковців та небайдужих громадян. В цьому сенсі значна роль відводиться дослідженню однієї з яскравих сторінок національно-визвольної боротьби українського народу – утворенню та діяльності добровільних молодіжних спортивних товариств «Січ» в Галичині напередодні Першої світової війни. Утворившись на хвилі патріотичного піднесення української галицької молоді, товариства «Січ» сприяли поштовху виховання солідарності, військового духу, демократичних принципів співжиття, високої громадянської моралі, почуття належності до великої культурної нації.

З другої половини ХІХ ст. Галичиною зацікавлюються наддніпрянські українці, які надавали їй особливого значення в справі українського національного розвитку. Це пояснювалося тим, що, попри політичні обмеження внаслідок сильних польських позицій, українці Галичини жили все ж у конституційній монархії, де основні права забезпечувалися набагато ширше, ніж у самодержавній Росії. Так Галичина стає місцем, де спільними силами розвивається українське національне життя, творяться українські національні цінності для потреб цілої України. З цього часу духовні зв'язки між двома частинами України зміцнюються, витворюючи одну національну культуру, одну політичну думку, один національний ідеал. Яку користь для української національної справи мало розширення таких живих зв'язків, як багато непорозумінь узгоджувалося в усній розмові, скільки відомостей передавалося з однієї частини України в

іншу і навпаки – важко переоцінити. Словом, обопільні відносини ставали щораз інтенсивнішими, взаємовплив щораз більшим. Український народ, хоч і розділений державними кордонами, ставав свідомим своєї єдності і переводив її в практичні справи, витворюючи спільні цінності єдиної національної культури, єдиної політичної думки [1].

З наближенням Першої світової війни у грудні 1912 р. у Львові організовано Український Січовий Союз генеральним отаманом якого було обрано К. Трильовського. Найвищим піднесенням січового руху був великий Краєвий здвиг у Львові 28 червня 1914 року на честь 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Перед «Січовим батьком» дефілювало до десяти тисяч січовиків і січовичок – представників од 916 «Січей». Парад «Соколів» приймав професор Іван Боберський. Це була видатна, незабутня подія в історії відродження національного духу українців [2, с. 44]. Свято мало великий резонанс у всіх верствах суспільності. 27 червня відбувся в «Спортивній палаті» святковий концерт, на якому К.Трильовський виголосив промову, де прозвучали відомі його слова: «Може, вже й недалека хвиля, коли ми зможемо нашими шеломами зачерпнути води з Дніпра-Славутиці, води, змішаної з кров'ю наших ворогів!». А в неділю потоки січовиків і січовичок зійшлися на центральних проспектах і помарширували на поле «Сокола-Батька». Попереду йшла колона з чотирьохсот чоловік з крісами новітнього українського війська – січових стрільців. На чолі колон на конях їхали К.Трильовський та І.Боберський. Українська публіка вигуквала: «Слава українським крісам!» [3, с. 39]. Багатотисячну масу глядачів охопив нечуваний ентузіазм, який виявився в бурі оплесків та сльозах радості [4, с. 10].

Доктор Степан Ріпецький згодом напише, що січова організація, січова ідея, січова пісня, січові звичаї – все це з'явилося на початку століття і було фундаментом національного відродження [3, с. 39].

Головними організаційними засадами січового руху, викладеними у статутах та рекомендаціях організаторів, були: добровільність, взаємодопомога, рівність, повага до закону та установлених правил поведінки в суспільстві, пошана власної і чужої гідності, моральність, чесність, патріотизм. Як зазначав дослідник української організованої молоді В. Леник, виховний ідеал К. Трильовського можна було сформулювати такою формулою: товариський дух історичної «Січі», січові звичаї, військовий дух, демократичні принципи співжиття, товариська солідарність і висока громадянська мораль, боротьба проти пияцтва, праця над власною освітою, поборювання колабораціонізму (так званого хрунівства) і москвофільства, а понад усе – патріотичний дух любові до Батьківщини, почуття належності до великої культурної нації та віра у власні сили [5].

Значну допомогу в організації січового руху надавали К.Трильовському його численні помічники. До найактивніших помічників К.Трильовського у справі поширення січової ідеї слід віднести його власного секретаря, невтомого Івана Чупрея з с. Печеніжин, що на Коломийщині. «...Підготовляв усі січові свята... Коли ж я перенісся до Яблонова, [...] то там провадив він всю секретарську роботу у зв'язку з «Січами» і Радикальною партією Коломийського і суміжних повітів...»[6]. В 1911–1912 рр. І. Чупрей допомагав Г. Хоткевичу в організації гастролей січового гуцульського театру із с. Красноїлля [7, с. 86].

Коломия також була центром проведення загально крайових січових свят. Саме тут відбулося 6 червня 1902 р. Перше січове свято, на яке прибули кілька сотень січовиків з Коломийщини та околиць [7,89]. Свято набуло широкого розголосу. На площі міського парку перед павільйоном, збудованим з нагоди гостини Франца-Йосифа, були проведені січові вправи. Виступив хор із Снятина під керуванням І. Гоїва. Трильовський виголосив промову, і тоді січовики пройшли перед старшиною і гістьми парадним маршем, співаючи «Гей, там на горі Січ іде», «На вулиці сурма грає». У марші брали участь січові оркестри, гуцули з трембітами. Свято продовжилося на зарінку над Прутом, де відбувалися забави, перегляд вистави [3, с. 37].

Особливо сподобалися присутнім піраміди, які гарно показували січовики з Печеніжина, Балинців, Сопова [3, с. 39]. Хлопці – з топірцями і списами, а дівчата – зі стрічками та вінками. Потім були танці в супроводі коломишок та народних пісень, що виконували учасники хору із с. Печеніжина [1]. Гостями цього свята були М. Левицький та кошовий першої «Січі» на Буковині Корейчук. На святі К. Трильовський звернувся до учасників з проханням продовжувати традиції січового руху [7, с. 89].

«Січі» вже самою своєю назвою, назвою своїх старшин (отаман, осавул, кошовий, хорунжий), козацькими піснями, звичаями і символікою – зв'язували перервану нитку з українською минувиною, мостили шлях ідеї відродження українського війська та гуртували для цього кадри. (Не випадково в секретному донесенні російського жандармського управління від 23 квітня 1915 р. підкреслювалося, що основною метою «Січей» та «Соколів» було «служити підготовкою кадрів Українського війська, що повинно було рано чи пізно виступити в боротьбі за самостійність») [7, с. 92].

Незважаючи на утиски та перешкоди властей, у 1914 р. в Західній Україні існувало вже 967 організацій «Сокола», що нараховували 58 627 чоловік, та 1 056 «Січей» із 66 000 членів. Це була організована сила, яка, відродивши пам'ять про українське військо, дала поштовх подальшому розвитку військових традицій.

Саме в середовищі передової частини молоді, яка пройшла духовний та фізичний гарт у «Січах» і «Соколах», зародилась думка про збройне виборення власної державності. І сьогодні наш народ підтверджує, що прагнення до волі, самостійності і непохитна віра у перемогу над рашизмом – це наше майбутнє, якого ми всі бажаємо для прийдешніх поколінь українців навіки вічні.

Список використаних джерел

1. Лазарович М. «ГЕЙ, ВИ, СТРІЛЬЦІ СІЧОВІ...». *Формування українського стрілецького руху в Галичині: причини, передумови, наслідки*. Тернопіль : Джура, 2004.

2. Зварич В. Кирило Трильовський та його оточення як фундатори національного відродження в Галичині початку ХХ століття. *Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ століття* : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті організатора січово-стрілецького руху в Галичині, генерального отамана Українського січового союзу, голови Української Боевої Управи

Кирила Трильовського, 17 травня 2007 р. / упор., ред. І. Монолатія. Коломия : Вік, 2007. 312 с.

3. Різник Л. Січовий батько. *Літопис червоної калини*. 1992. № 2, 3.

4. Українські січові стрільці. Львів Слово, 1991.

5. Леник В. Українська організована молодь: молодечі організації від початків до 1914 р. Мюнхен ; Львів, 1994. С. 110.

6. Трильовський К. З мого життя. *Гей там на горі «Січ» іде!* / ред. П. Трильовський. Київ, 1993. С. 22.

7. Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ століття : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті організатора січово-стрілецького руху в Галичині, генерального отамана Українського січового союзу, голови Української Боевої Управи Кирила Трильовського, 17 травня 2007 р. / упор., ред. І. Монолатія. Коломия : Вік, 2007. 312 с.

СТРАТЕГІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ВЧИТЕЛЯМ ЩОДО ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Поясик Оксана Іванівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка

Нова українська школа – це концепція освіти, яка передбачає модернізацію освітнього процесу відповідно до вимог сучасного суспільства. Сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [1]. Однією з ключових складових цієї концепції є використання інтерактивних методів навчання. Впровадження інтерактивних педагогічних підходів у Новій українській школі може стати ключовим чинником для формування креативної та активної особистості учня, готової до викликів сучасного світу.

Впровадження інтерактивних методів навчання в освітній процес Нової української школи стає предметом дослідження і наукового обговорення. Педагогічні та психологічні аспекти використання інтерактивних підходів у навчанні привертає увагу педагогів, методистів та науковців таких як Лесіга В.І., Шинкаренко О.В., Підласий І.П., Іванюк І.В., Ляшенко Л.М., Федчук І.В. та ін.

Інтерактивні методи навчання сприяють розвитку критичного мислення, аналітичних та комунікативних навичок, що є ключовими в сучасному світі. Вони допомагають учням вирішувати завдання, спираючись на власний досвід та активну участь. Впровадження інтерактивних методів навчання в початковій школі є актуальним і стратегічно важливим завданням для формування сучасного освітнього середовища, спрямованого на розвиток компетентностей май-

бутніх громадян. Впровадження інтерактивних методів вимагає створення специфічних педагогічних умов для ефективного навчання та забезпечення позитивного впливу на освітній процес.

Вчителю слід чітко формулювати навчальні цілі та завдання, щоб учні розуміли, до чого спрямовані інтерактивні заняття.

Педагогу важливо ознайомитися з різними інтерактивними методами, вивчити їхні переваги та особливості, а також розвивати власні навички фасилітації групової роботи. Вони повинні ознайомитися з теоретичними аспектами інтерактивного навчання та вивчити результати досліджень, щоб розуміти основні концепції та підходи до використання цих методів.

Вчителі зобов'язані ознайомитися з різними інтерактивними інструментами: групова робота, обговорення, використання технологій тощо. Важливо знати, які методи підходять для конкретного предмета та вікової групи учнів. Оскільки інтерактивні методи часто передбачають роботу в групах, вчителі повинні розвивати навички управління групою, включаючи вміння мотивувати, сприяти співпраці та вирішувати конфлікти.

Вчителі повинні розвивати навички організації уроків та активно взаємодіяти з учнями. Це включає у себе уміння планувати і структурувати інтерактивні активності, розподіляти час та забезпечувати плавні переходи між різними етапами уроку. Вчителю слід володіти навичками ефективного організатора та модератора, здатного ефективно керувати групою та індивідуальною роботою учнів. Важливо створити таке середовище, де вчителі можуть стати фасилітаторами навчання, а не тільки постачальниками інформації.

Вчителям варто бути здатними розробляти або використовувати методичний матеріал, який підтримує інтерактивні методи. Це може включати в себе створення ігор, вправ, презентацій тощо. Інтерактивні методи часто пов'язані з використанням сучасних технологій. Вчителі мають бути ознайомлені з використанням технологій в навчанні, таких як інтерактивні дошки, відеоуроки, веб-ресурси. Впровадження віртуальних інструментів, мультимедійних засобів та інших інновацій допомагає зробити навчання цікавим та захоплюючим для учнів. Навички використання цих засобів можуть покращити ефективність інтерактивного навчання. Якщо для інтерактивних методів використовуються технічні засоби, вчителю потрібно забезпечити їх доступність та належне функціонування.

Спеціальна підготовка вчителя перед впровадженням інтерактивних методів допомагає забезпечити успішність цього підходу та покращити якість навчання в класі і є важливою для успішного та ефективного використання цих методів в освітньому процесі. Також підготовка вчителя має включати роботу над розвитком навичок встановлення позитивної атмосфери в класі, де учні відчують комфорт та заохочення до взаємодії.

Використання інтерактивних методів сприяє розвитку навичок співпраці та комунікації серед учнів. Важливо враховувати цей аспект у структурі завдань та активностей. Систематичне визначення та врахування індивідуальних потреб учнів є ключовим для ефективного впровадження інтерактивних методів. Адаптація завдань до різних стилів навчання та рівня підготовки учнів є невід'ємною частиною успіху.

Врахування цих педагогічних умов сприятиме ефективному впровадженню інтерактивних методів навчання в освітній процес Нової української школи, сприяючи розвитку компетентностей та активної громадянської позиції учнів.

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

ВИВЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Русакова Ольга Валеріївна,
кандидатка філологічних наук, доцентка

Латинська мова є однією із навчальних дисциплін у закладах вищої освіти, які забезпечують підготовку філологів, вчителів мови, зокрема й української, сприяють становленню їхньої професійної компетентності.

На думку Коваль В.О., «формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів визначається як складний процес, під час якого набуваються компетенції, що включають отримані знання, набуті вміння, навички з фундаментальних і спеціальних філологічних дисциплін, досвід, способи мислення, цінності, інтереси, прагнення, спроможність відповідати за прийняті рішення у процесі професійної діяльності, що виявляється у здатності фахівця професійно діяти згідно з визначеними державою освітніми стандартами, виявляти особистісний педагогічний імідж і демонструвати професійні характеристики» [2, с. 364]. Дослідниця виокремила предметно-фахову, особистісно-комунікативну та діяльнісно-технологічну компетентність, у межах яких виділила компетенції, зокрема предметно-фахова містить інформаційну, лінгвістичну, лінгводидактичну, мовленнєву, іншомовну, лінгвокраїнознавчу, літературознавчу компетенції [2, с. 364].

Освітня програма «Середня освіта (Українська мова і література)» (2023 року затвердження) [див.: 4] передбачає опанування здобувачем освіти латинської мови як обов'язковою навчальною дисципліною циклу загальної підготовки (3 кредити, 90 годин у I семестрі). Метою вивчення латинської мови є оволодіння вміннями і навичками читання, письма, ознайомлення з лексичною та граматичною системами латинської мови, фразеологією, здійснення перекладу адаптованих латинських текстів, розуміння місця латинської мови серед інших європейських мов. Зрештою, погоджуємося з думкою про те, що «вивчення латинської мови необхідно кожній людині, що бажає мати справжнє освіту, яка прагне до плідного спілкування і саморозвитку» [3, с. 46].

Знання латинської мови допомагають аналізувати мовні одиниці (фонему, склад, слово, сполучення слів, речення), здійснювати морфологічний розбір частин мови, розуміти граматичну будову мови загалом, ознайомитися із системою та структурою класичної мови, працювати з текстами, ефективно вико-

ристовувати словники, оперувати крилатими фразами. Здобувач освіти, перш за все, формує загальну лінгвістичну та лінгводидактичну компетенції шляхом ознайомлення з фонетикою, лексикою, фразеологією, граматику латинської мови, виробляє навички пояснювати та аналізувати мовні явища, а також має можливість здійснювати порівняльний аналіз з українською мовою та іншою іноземною [див.: 1], зокрема англійською (іншомовна компетенція).

Вивчення латинської мови розширює лінгвістичний світогляд студентів, ознайомлює їх із міжнародною мовознавчою термінологією, озброює здобувачів освіти знаннями крилатих висловів, забезпечує поглиблення знань про культуру античного світу, її вплив на загальноєвропейський культурний розвиток (лінгвокраїнознавча компетенція).

Аудиторна та самостійна робота з друкованими джерелами (латинськими текстами, граматичними таблицями, перекладним словником), опрацювання додаткової інформації з інших джерел, зокрема і з інтернет-видань, уміння складати схеми, допоміжні таблиці на основі граматичного матеріалу сприяє розвитку інформаційної компетенції. А читання і переклад текстів античних авторів забезпечує формування літературознавчої компетенції.

Усе це сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх учителів української мови, забезпечує готовність до якісної та ефективної педагогічної діяльності в закладах освіти.

Список використаних джерел

1. Бопко І. З., Моргун А. В. Формування професійної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов при вивченні латинської мови. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»* : зб. наук. праць. Мукачево : МДУ, 2019. Вип. 2 (10). Ч. 2. С. 28-30.

2. Коваль В. О. Підготовка майбутніх учителів української мови та літератури до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу в закладах вищої освіти : монографія / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2021. 449 с. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/15045/1/%d0%9c%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84%d1%96%d1%8f.pdf>.

3. Магдюк О.В. Латинська мова у системі сучасної вищої освіти в Україні. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2020. № 20. С. 42-46. URL: http://pedagogyviv.org.ua/zhurnaly/july_2020.pdf#page=42.

4. Освітня програма «Середня освіта (Українська мова і література)» першого (бакалаврського) рівня (2023). URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/10/014-osvitnia-prohrama-soy_bak_2023-knni.pdf.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Чепіль Марія Василівна,
старша викладачка

Останні роки характеризуються швидким розвитком сучасних вебтехнологій та глобальних інформаційних мереж, що призводить до появи нових підходів у викладанні в закладах вищої освіти. Використання сучасних цифрових технологій є неодмінною умовою розвитку більш ефективних підходів до навчання та методики викладання у сфері фізичної культури. Для використання інформаційних потоків сучасний спеціаліст повинен вміти отримувати, обробляти та використовувати інформацію за допомогою засобів інформаційних технологій. Цю проблему ми вирішуємо включаючи інформаційні компоненти в систему підготовки сучасних спеціалістів.

Упровадження нових інформаційних технологій навчання може вирішити найрізноманітніші завдання: повідомлення знань, контроль за ходом їх засвоєння, демонстрація ілюстративного матеріалу як в статиці, так і в динаміці; зіставлення біомеханічних характеристик еталонного рухового дії з даними біомеханічних характеристик рухової дії, що виконується спортсменом (студентом), і вказівок подальшого навчання в залежності від виявлених розбіжностей з еталоном; зберігання інформації у вигляді банків даних з конспектами занять, документами планування, картотек рухливих ігор, списків літератури, навчальних та контролюючих програм, курсових та дипломних робіт, комплексів загальнорозвиваючих вправ; вести контроль, облік і аналіз динаміки фізичного розвитку дітей; допомогти в математикостатистичної обробки результатів досліджень; вести документацію і обробку результатів спортивних змагань; моделювати педагогічний процес і т. п. [3, с. 143]

Специфіка нових інформаційних технологій навчання передбачає наявність сучасних технічних засобів (дисплейних класів, навчальних систем на базі ЕОМ і т. д.), перерозподіл функцій управління пізнавальною діяльністю між викладачами, студентами та комп'ютерами. Все це вимагає нових підходів до професійної підготовки фахівців з фізичної культури. Перш за все викладачі повинні створити бази даних для використання їх у навчальному процесі, у процесі підготовки студентів давати завдання, які б вимагали використання сучасних технологій, розробляти програмно-педагогічні засоби і використовувати їх при освоєнні знань і умінь з навчальних дисциплін.

Однією з найбільш широко використовуваних інформаційних технологій як на етапі підготовки фахівців в галузі фізичної культури і спорту, так і в подальшій їх діяльності є технологія роботи з текстовою інформацією.[2, с.50] Знання та навички використання інтернету необхідні при написанні рефератів, статей, обробки статистичних даних, наукових праць і т.ін. Оскільки сьогодні існує багато джерел і способів отримання інформації, то для роботи з текстовою інформацією представляють інтерес технології сканування і розпізнавання, автоматизованого машинного перекладу текстових документів.

Інноваційними технологіями, які допоможуть швидше та більш якісно оволодіти новими знаннями та навичками є: технологія орієнтованого спортивного фізичного виховання; технологія олімпійської освіти; технологія формування здорового способу життя [1, с. 3]. Технологія спортивного орієнтованого фізичного виховання базується на використанні спортивних ігор та інших видів спорту для управління процесом цілеспрямованої зміни фізичного стану та працездатності здобувачів освіти.

Основними завданнями використання цифрових технологій у сфері фізичної культури є: розробка та тиражування сучасних електронних засобів навчання, інтеграція їх з традиційними навчальними посібниками; організація електронних бібліотек, навчальних засобів і забезпечення доступу до розміщених в них освітніх ресурсів; організація системи доставки електронних матеріалів, дистанційного навчання і консультування учнів навчальних закладів різного рівня; створення системи підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки педагогічних працівників у сфері фізичної культури в області телекомунікаційних засобів і нових інформаційних технологій; забезпечення освітніх установ засобами обчислювальної техніки, сучасними електронними засобами навчання, а також засобами доступу до глобальних інформаційних ресурсів, тощо.

На сьогоднішній день головним завданням у вищій освіті, і зокрема у напрямку фізичного виховання, є активне впровадження сучасних комп'ютерних технологій у повсякденну викладацьку практику. Найбільш поширеними засобами є комп'ютерні презентації, електронні підручники, практикуми з можливістю моделювання реальних процесів, лекційний матеріал, який, окрім звичайного тексту, доповнений аудіо та відеоматеріалами.

Список використаних джерел

1. Бойко Ю. С., Соколненко Л. С., Танасійчук Ю. М. Інтеграція новітніх методик викладання фізичного виховання в закладах вищої освіти України з використанням технологій для дистанційного навчання. *Академічні візії*. 2023. Вип. 20. С. 1-9.
2. Карабанов Є. О., Непша О. В., Ушаков В. С. Інформаційні технології у системі «Фізична культура і спорт». *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*. 2018, Вип. 2. С. 49-52.
3. Шукатка О. В. Цифровізація професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту як закономірність інформаційного суспільства. *Фізико-математична освіта (ФМО)*. 2020. Вип. 4 (26). С. 141-146.

СЕКЦІЯ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

ГІТАРНЕ МИСТЕЦТВО В КОНТЕКСТІ АНСАМБЛЕВОГО МУЗИКУВАННЯ

Бурлаченко Б.А.,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Невід'ємною частиною багатогранної музичної культури України є гітарне мистецтво, одним з напрямків якого є проблематика ансамблево-інструментального музичування, його розвиток та функціонування.

Серед дослідників гітарного ансамблевого музичування варто назвати С. Гриненко, А. Коваленко, В. Сидоренко, В. Грищенко та ряд інших. Проте їхні дослідницькі інтереси сфокусовані тільки на окремих історичних періодах розвитку гітарних ансамблів. До сьогодні становлення ансамблево-інструментального музичування за участю гітари не були предметом окремого дослідження. У зв'язку з цим нині актуальним є спроба систематизації періодів розвитку ансамблевого музичування за участі гітари. Для висвітлення цієї проблематики варто визначити основні напрямки, а саме: періоди розвитку аматорського ансамблевого музичування; процес академізації гітарного виконавства на території України, поява та закріплення однорідних, мішаних та різних за формою ансамблів; ансамблеве музичування за участю гітари.

Історію становлення ансамблево-інструментального музичування за участі гітари слід поділити на чотири етапи.

Перший етап (1880-1920 рр.) – період розвитку аматорського гітарного ансамблевого музичування, що характеризується появою так званих «неаполітанських» оркестрів за участі гітари та мандоліни. Зокрема, одним з перших розпочав свою діяльність в Одесі 1902 р. «неаполітанський» ансамбль під керівництвом грека В.Хадумоглу. В 1911 році Хадумоглу відкрив школу гри на гітарі та мандоліні в Севастополі, а в 1914 р. – в Одесі» [3].

Наприкінці XIX – початку XX століття у Миколаєві була популярною капела гітаристів та мандоліністів «Гетьман» 58-го піхотного Празького полку. Зі статті В. Щепакіна дізнаємося, що у 1914 році в Петровському Полтавському кадетському корпусі на концерті виступав квартет, до складу якого увійшли гітара, дві балалайки і мандоліни [3].

Другий етап (1920-1949 рр.) – це період накопичення і узагальнення педагогічно-теоретичних матеріалів, розроблення навчальних методик гри на гітарі та зародження освіти гітаристів. Вперше в 1928 р. за ініціативи Марка Геліса при Київському музично-драматичному інституті було відкрито клас народних інструментів (гітара, балалайка, домра, баян). Навчання ансамблевій грі на народних інструментах розпочалося від 1930 року. Серед створених ансамблів за участі з гітарою були дуети гітар, гітара та балалайка, а також гітара і домра. Згодом, учні М. Геліса почали відкривати класи гри на гітарі і в інших містах

України, до прикладу Г. Казаков – у Львові, Б. Шопен – у Харкові, а М. Михайленко і Я. Пухальський у Києві. У 1949 році гітара була визнана «буржуазним» інструментом і навчання гри на гітарі при освітніх закладах припинили [1].

Третій етап (1950-1990 рр.) – це час відродження професійної гітарної освіти в Україні, становлення академічного гітарного мистецтва. В цей період варто відмітити діяльність Олексія Мамона. Від 1959 р. О. Мамон очолив самодіяльний ансамбль гітаристів при Палаці культури Харківського моторно-будівельного об'єднання «Серп і молот». Колектив гітаристів функціонував тривалий період та був добре відомим не лише на території Радянської України, а й гастролював у Німеччині, був нагороджений в 1961 р. званням лауреата республіканського фестивалю (до 150-річчя Тараса Шевченка). Репертуар колективу налічував твори композиторів різних епох, зокрема Й. Баха, В. Моцарта, С. Прокоф'єва в обробці для гітари О. Мамона [2].

З історії відомо, що на початку 1960-х рр. завдяки ініціативі Івана Балана, який займався популяризацією гітарного мистецтва та розвитком гітарної освіти, було засновано перший в Україні та в Радянському Союзі клуб любителів гітари. Сергій Москаленко на початку 1970-х рр. створив дитячий ансамбль гітаристів при Палаці піонерів, який завоював серця містян. Поступово відкривались класи гітари у багатьох містах України, все більше створювались ансамблі за участю гітари при вищих навчальних закладах.

Четвертий етап (1990-2024 рр.) – це період розквіту академічного гітарного мистецтва, відокремлення жанру ансамблево-інструментального музикування та популяризації однорідних гітарних ансамблів: дует двох гітар, тріо, квартети тощо.

Від початку незалежності України дотепер остаточно сформувались чотири гітарні школи: київська, харківська, львівська та одеська. Зросла велика кількість професійних гітаристів, викладачів та композиторів, які розвивають та популяризують гітарне виконавство до сьогодні як в Україні, так і за межами країни. Також гітарне мистецтво стає предметом наукового осмислення в культурологічному, історичному, освітньому, музикознавчому напрямках. Все більше діячів звертають свою увагу на колективні форми музикування, розробляють методики навчання гри для однорідних та мішаних ансамблів за участі гітари тощо. Отже, можемо зробити висновок, що гітарне ансамблево-інструментальне музикування має культурологічну місію, що популяризує музичне мистецтво у сучасному соціальному світі.

Список використаних джерел

1. Коваленко А., Цимбал В. Розвиток професійної гітарної освіти в Україні. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 2. С. 149–156.

2. Ніколаєвська Ю. В. Харківська гітарна школа: таланти і час : монографічний нарис. Харків: Факт, 2017. 108 с.

3. Щепакін В. Західноєвропейські народні музичні інструменти (гітара, цитра, мандоліна) на культурних теренах України середини ХІХ – початку ХХ століття. *Міжнародний вісник. Культурологія. Філологія. Музикознавство*. 2014. № 2. С. 211–218.

ЖАНР УКРАЇНСЬКОЇ ДУМИ ТА ЙОГО ВТІЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНІЙ МУЗИЦІ

Ван Чжен'юй,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Народна творчість – потужне джерело для творчості – як композиторської, так і виконавської. Кожна народна музична культура має в своєму арсеналі твори, які не лише репрезентують її жанровий спектр, але й ідентифікаційні маркери. Серед них показовим жанром постають епічні твори, які синтезують історію, етнографію, народний інструментарій, ладо-інтонаційні та ритмічні особливості співу. В українській музичній культурі формування епічного репертуару відбувалося поступово – від билин (старин), балад, пісень-хвал до історичних пісень та дум.

Українська дума – унікальний жанр музичного фольклору. Він репрезентує лірико-епічну традицію, що була започаткована ще з XVI століття. Першочергово середовищем поширення дум було середовище українського козацтва, пізніше їх виконували мандрівні виконавці – кобзарі, лірники у супроводі кобзи, бандури, ліри. Запис думового репертуару кобзарів і лірників (фіксації тексту, музичної інтонації, виконавства – на фонографі) став вагомим джерелом не лише збереження фольклорно-етнографічного матеріалу, але й базою для наступної творчості композиторів. Основна заслуга у музичному записі й вивченні думового епосу належить М. Лисенку, Лесі Українці, Ф. Колессі, К. Квітці, пізніше Д. Ревуцькому, К. Грушевській, С. Гриці, виконавцям М. Хаю, В. Кушпету, Т. Компаніченку та ін.

Думові тексти з музичними рецитаціями друкувались періодично з 1857 року. Після видання розвідки Миколи Лисенка про думи «Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваним кобзарем Вересаєм» та праці Філарета Колесси «Мелодії українських народних дум» (1910–1913), цей жанр постав не лише як автентичний приклад кобзарської та лірницької епіки, але й як джерело для цитування та переосмислення композиторами.

Вже на межі XIX – початку XX століття були відомі всі класичні сюжети дум – історичного і побутового змісту. Історичні думи охоплювали тематику турецько-татарських набігів, визвольної боротьби під проводом Богдана Хмельницького, а думи соціально-побутової тематики – переважно історії родинних стосунків. Думи як фольклорні джерела стали основою композиторської творчості в різних жанрах – від вокально-інструментальних творів до інструментальних стилізацій. Вокально-інструментальні зразки, що ґрунтувалися на думовому народному епосі, – це, переважно композиції динамічної форми – від хорових і камерних вокально-інструментальних творів до кантатно-ораторіального жанру. Примітно, що композитори використовували і текстові версії дум, і авторські поетичні літературні зразки. Один з яскравих композиторів-модерністів Гнат Хоткевич здійснює академічне осмислення думового речетативу для бандури харківського типу, пише власні мелодії в народному стилі до «Думи

про козака Голоту», «Думи про Байду». Пізніше ці обробки Гнатом Хоткевичем народних дум використає у своїй виконавській творчості відомий бандурист української діаспори Зіновій Штокалко. Також Гнат Хоткевич здійснив обробки дум та історичних пісень для капели бандуристів, використавши імпровізаційні епізоди для солістів, а у акомпанементі зберіг основні прийоми бандурної гри – *glissando*, *tremolando*.

«Дума з поеми «Сліпий» Тараса Шевченка стала основою для сольних творів для голосу в супроводі хроматичної бандури у творчості Антоніни Голуб, Федора Глушка, для мішаного хору – Анатолія Вахнянина. «Дума про вдову і трьох синів» Олександра Олеся знайшла композиторське втілення у творчості Мирослава Волинського.

Відомий композитор української діаспори Григорій Китастий звертається до жанру думи у композиціях – «Дума про Кемптен» (вірші Яра Славутича), «Великодні думи» (вірші Бориса Александрова), «Дума про Петлюру» (слова О. Даниленка-Данилевського) та ін.

Кантатно-ораторіальний жанр за поетикою і мелодикою думового епосу втілили Михайло Вериківський ораторія «Дума про дівку-бранку Марусю Богуславку», Валентин Бібік «Дума про Довбуша», Леся Дичко кантата «Червона калина» та інші. Микола Фоменко – композитор української діаспори створив оперу-зінгшпіль «Маруся Богуславка», а також вокально-інструментальну «Баладу про Байду».

Серед інструментальних творів, що втілили семантику дум – це п'єси, рапсодії, балади, а також великі форми. Відомими є й камерні твори для фортепіано, скрипки, бандури, які стилізовано відображають жанр думи. Це, зокрема, твори Миколи Лисенка (Українська рапсодія «Думка-шумка»), Василя Барвінського («Думка»), Миколи Дремлюги («Дума») та ін. Симфонічну поему «Дума про Батурина» створив Володимир Ковтун, балет на тему «Думи про Марусю Богуславку» написав Анатолій Свєчніков.

Таким чином, попри широку стильову панораму авторської творчості, використання думової семантики проявилось у формотворенні імпровізаційного характеру; використання мелодики близької до речетативних, мелодекламаційних форм; використанні так званого думового ладу – дорійського мінору з підвищеним IV ступенем, імітації фактури інструментів, які супроводжували спів думи – кобзи, бандури, ліри.

Список використаних джерел

1. Історія української культури : у 5 т. Т. 2 : Українська культура XIII – першої половини XVII століть). Київ : Наукова думка, 2001. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm>.

2. Колесса Ф. М. Мелодії українських народних дум / підг. до друку, вступ. стаття та прим. С. Й. Грици. Київ : Наукова думка, 1969. 591 с.

ТЕОРІЯ КОНЦЕРТУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вільчинський Дамян Юрійович,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Тривала історія побутування концерту як музичного жанру та публічного мистецького явища, його актуальність у сучасному культурному просторі доводить універсальність та важливість цього феномена як компонента музичної культури та соціокультурного життя в цілому. Концерт, концертність та концертування є поширеними термінами у музикознавстві. Вивченням концертування займалися такі українські та зарубіжні музикознавці, як Н. Ахмедходжаєва, Н. Белявіна, І. Бурган, Є. Дуков, О. Зінкевич, С. Клітін, С. Лашенко, В. Левко, М. Мельник, К. Шамаєва та ін. Висновки цих досліджень свідчать про те, що теорія концертування постає на перетині багатьох наукових дисциплін, зокрема, музикознавства, культурології, психології та соціології. Потреба в узагальненому міждисциплінарному осмисленні феномена концертування визначає актуальність пропонованої розвідки.

Словник-довідник Ю. Юцевича пропонує такі визначення концерту: «Концерт (італ. concerto, від лат. concerto – змагаюсь) – 1. Публічне виконання музичних творів. 2. Жанр великого музичного твору віртуозного характеру для соліста (рідше двох-трьох) з оркестром, написаного частіше за все у формі сонатного циклу» [3, с. 125–126]. Таким чином, концерт, з одного боку, – це соціально-музична подія, з іншого – форма творчої активності композитора, виконавця і слухача, утілена в музичному жанрі. Поряд із цим поняття концерту отримало в музикознавстві розгорнуте термінологічне осмислення. У статті І. Бурган аналізуються такі похідні від концерту поняття, як концертність та концертування. Посилаючись на працю Л. Раабена, дослідниця пише, що концертність – це «властивість жанру, породжена специфічним характером блискучого, яскравого, віртуозно-репрезентативного інструменталізму» [1, с. 124].

Діяльнісна реалізація концертності втілюється в понятті концертування, яке може бути трактоване дwoяко в залежності від того, в якому розумінні вживається слово «концерт». У широкому значенні, «концертування – це виконавська діяльність музиканта в ситуації публічного звучання твору (актуалізація музичної культури в суспільстві). У вузькому розумінні, концертування – це особливості музичної мови, відтворені в музичному мисленні, у певній організації музичної драматургії і засобах музичної виразності» [1, с. 125]. З цього випливає, що концерт та концертування можна досліджувати з кількох різних позицій, а саме – музикознавчої, психологічної, культурологічної та соціологічної.

Музикознавчі дослідження природи концертування по'язані насамперед із проблематикою актуального буття музичного твору в жанрово-комунікативній ситуації його публічної презентації. Звідси постають питання спрямованості музичної форми на сприйняття, специфіки виконавської та слухачької інтерпретації в конкретних просторово-часових умовах звучання твору тощо.

З точки зору психології, зокрема музичної, концертування можна розглядати як процес безпосередньої емоційної взаємодії виконавців і публіки та необхідна умова сугестивного впливу різних жанрів музичного мистецтва на слухацьке сприйняття, зокрема, психологічні механізми формування його цілісності та сходження на вищі рівні художнього осягання музичного твору.

У культурологічній перспективі дослідження концертування може включати аналіз соціокультурних контекстів сценічних виступів, роль виконавців у формуванні музичних ідентичностей та сприйняття музики як частини культурного канону. Діалогічна природа концертування сприяє усвідомленню власного слухацького «Я» суб'єктом культури, «що пов'язане з його включенням в культурно-смыслові поля з їх формами, цінностями, традиціями, мовним середовищем та особливостями поведінки» [2, с. 4].

У соціології концертування може досліджуватись як соціальне явище, що відображає різні рівні комунікативної взаємодії музикантів і слухачів (прямі, непрямі, опосередковані музичним твором чи технічними засобами) та останніх між собою в контексті культурного й соціального середовища. У цій перспективі можна розглядати роль концертування у формуванні музичних субкультур, спільнот та різноманітних слухацьких груп під впливом соціальних і культурних факторів сприйняття та споживання музики в суспільстві.

Отже, завдяки міждисциплінарному підходу постає багатовекторний спектр досліджень концертування як культурного явища. Осмислюючи феномен концертування з позицій різних наукових дисциплін, можемо більш глибоко зрозуміти еволюційні процеси та природу мистецьких явищ, які в тій чи іншій мірі беруть участь у формуванні культурних цінностей у суспільстві та визначають спрямування креативних процесів творення, виконання та сприйняття музики окремими індивідами та соціумом загалом.

Список використаних джерел

1. Бурган І. О. Культурний діалог у сучасній теорії та практиці концертування. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2019. №1. С. 123–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chasopys_2019_1_12.

2. Дзундза Р. М. Особистість українського хорового диригента кінця XIX – початку XXI століть в контексті проблем ідентичності : дис. ... д-ра філософії : 034 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2021. 282 с. URL: <https://kmunim.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/44/2021/06/Дзундза-Р.-Дисертація.pdf>.

3. Юцевич Ю. Є. Музика: словник-довідник. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 352 с.

КУЛЬТУРНО-ІНТЕГРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ГУБЧУКА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Голей Назар Тарасович,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Третій рік повномасштабного вторгнення російського ворога в Україну кидає нам нові виклики. Нам доводиться постійно доводити собі і світу свою відмінність від так званих руских, а в сучасних умовах ще й боротися з глобальною ворожою пропагандою, яка фальсифікує нашу історію, вигадує неіснуючі приводи для агресії і емоційно маніпулює людьми по всьому світу.

XXI століття вирізняється кількістю і постійним зростанням обсягу інформації, який сприймається людиною щоденно [2]. Це знижує емпатію і здатність утримувати ті чи інші явища у свідомості, оскільки вони постійно витісняються іншими подразниками. В таких умовах, керуючи інформаційними потоками, з'являється можливість формувати альтернативну реальність у споживачів. Наш ворог дуже активно цим користується в усіх можливих сферах, починаючи із засобів масової інформації, мистецького сектору, освітніх програм і закінчуючи інформаційними вкидами в соціальних мережах.

В цих умовах нової ваги набирає культурно-інтеграційна діяльність українців [1, с. 76]. Висвітлення фактів, реальних подій і зближення національної культури Українців з національними культурами наших союзників і партнерів, а також глобальною культурою, стає запорукою виживання.

Такою є діяльність нашого земляка, оперного співака Миколи Губчука. Він родом з Верхнього Вербіжа Коломийського району Івано-Франківської області. Навчався співу у Миколи Скільського, освіти здобув у Львівській національній музичній академії ім. М. Лисенка в класі Ігоря Кушплера. Після її закінчення 8 років працював солістом Національної опери України, співав у Відні та Гонконзі. Перед повномасштабним вторгненням ворога співак повернувся в Україну після закінчення контракту у Макао. Рятуючись від вторгнення, він переїхав із сім'єю з Гостомеля в рідне село. Як зізнається сам Микола – спочатку не міг співати, намагався бути корисним у волонтерській діяльності. До співу повернуло виконання Національного гімну України з ратуші в Коломиї. Також під час екскурсії, виконавши гімн на сцені будинку польського гімнастичного товариства «Сокіл», прийшла ідея втілити мрію Олександра Володимировича Козаренка про філармонію в Коломиї. І з травня 2022 року успішно працює «Коломийська філармонія імені Олександра Козаренка». За перший сезон, який тривав 6 місяців, у філармонії відбулося 48 заходів, зі сцени виступило 300 артистів, зібрано понад 100 000 грн. на потреби 10-ї окремої гірсько-штурмової бригади «Едельвейс». Поява філармонії в районному центрі є яскравим прикладом культурної інтеграції і втіленням європейської мистецької традиції, адже кожен районний центр старої Європи має свою філармонію, а бо й маленький оперний театр. М. Губчук зараз є художнім керівником, концертним директором філармонії. За час її існування в Коломиї виступали артисти зі всієї

України, всесвітньо відоме сопрано з України Софія Соловій, а також Хінамі Йоко – піаністка з Японії, австрійський диригент, композитор Курт Шмід. Артисти обіцяли повернутися з новими концертами.

Сам Микола теж активно гастролює світом – дебютував у Лондоні у вересні 2023 року в постановці «Дике полювання короля Стаха» білоруського незалежного театру. Прем'єра зібрала чотири аншлаги. Микола виконав одну з головних ролей в опері, де також співали наші земляки Ірина Житинська та Олександр Форкушак. Прем'єра відбулася у Barbican center – найбільшому центрі виконавських мистецтв у Європі. Діти з України приготували послання глядачам – листи вручили кожному відвідувачу опери, а їх було більше 6000. Перед прем'єрою був круглий стіл, на якому приверталась увага до незаконного вивезення дітей з окупованих територій України. Провідні засоби масової інформації у Європі висвітлювали цю подію. На прем'єрі були визначні особистості світової культури. Серед них і дворазова лауреатка премії Оскар – Кейт Бланшет. Автори постановки та оркестранти – дисиденти з Білорусі, а співаки – з України [3].

Також М. Губчук отримав контракт на співпрацю з «Olimpicus musicus» у Празі, де буде виступати в Smetana Hall з програмою «Найкраще з Моцарта» [5]. Мистецтвознавці відзначають виконавську майстерність співака з України у збереженні стилістики творів Моцарта, що є також маркером культурної інтеграції української і європейських культур.

Високе мистецтво завжди гуртує пасіонарних особистостей в усьому світі. Це є запорукою міжкультурного діалогу, синергетичної взаємодії культур, формування і затвердження принципів та цінностей [4, с. 51]. І діяльність таких людей, як Микола Губчук сприяє утвердженню місця України й української культурної традиції в системі естетичних цінностей цивілізованого світу, який зараз підтримує нас в цій війні.

Список використаних джерел

1. Антофійчук В. І. Культурологія : корот. термінол. слов. Чернівці : Рута, 2002. 152 с.
2. Ворожейкін Є. П. Цифрові гуманітарні науки та культурологія: можливості взаємодії. *Питання культурології*. 2022. № 40. С. 139-148.
3. Коломийський оперний співак Микола Губчук дебютував у Лондоні. *Приватне підприємство Телерадіокомпанія НТК*. 2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=W61QwV_Sxqo (дата звернення: 25.03.2024).
4. Кравець М. С. Культурологія : підручник. Львів : Новий Світ-2000, 2006. 320 с.
5. Художній керівник Коломийської філармонії Микола Губчук матиме серію концертів у Празі. *Приватне підприємство Телерадіокомпанія НТК*. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pKG1zJrMrdo> (дата звернення: 26.03.2024).

ТЕНДЕНЦІ ФОРМУВАННЯ ВИСТАВКОВОГО СЕРЕДОВИЩА У КРАЇНАХ ЄВРОПИ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Грабар О.І.,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

На сучасному етапі розвитку суспільства, з урахуванням всіх його потреб, розглядати середовище демонстрації мистецького надбання людства, потрібно не просто як місце розташування різноманітних предметів культури та мистецтва для подальшого їхнього огляду, а саме як комплекс продуманих елементів, котрі не тільки конструюють цілісне та гармонічне середовище в котрому розміщено ті чи інші твори, об'єкти з точки зору професійної виставкової діяльності, а зокрема таке середовище, де враховані всі можливі потреби для потенційного відвідувача, котрий може бути обмеженим у своїх фізичних можливостях та отримуватиме негативний досвід у тому чи іншому музеї чи художній виставці. У процесі формування такого середовища важливо не тільки брати за основу якусь одну технологію чи набір методів, а також необхідно вивчати досвід інших країн та брати з нього найефективніші і найуспішніші засоби та принципи для досягнення найкращого результату.

Розглядаючи сучасний досвід країн Європи у творенні виставкового простору через призму доступності, варто насамперед приділити увагу тій складовій, завдяки котрій будь-яке середовище, будь-то мистецька виставка, музей чи інший громадський простір, перетворюються на комфортне та ергономічне середовище. Такою складовою на сьогодні виступає універсальний дизайн.

Основною метою універсального дизайну є те, щоб усі люди могли повністю брати участь у житті суспільства, без будь-яких обмежень або бар'єрів. Це означає, що середовище, вироби чи послуги повинні бути доступними для всіх людей, незалежно від їхніх індивідуальних потреб і можливостей [1].

Станом на сьогодні європейське суспільство досить ретельно приділяє увагу щодо вирішення проблем інклюзії зокрема у сфері мистецтва, адже важливість рівноправного доступу до культурної спадщини є одним з над важливих пріоритетів для будь-якої розвиненої країни, де цінується добробут та комфорт власних громадян.

Досліджуючи особливості, притаманні формуванню просторів музеїв та виставок у Європі, перше, чому приділяється увага, це часте використання цифрових елементів взаємодії. Використання в комплексі інтер'єру музею чи художньої виставки різноманітної цифрової техніки, зокрема моніторів для висвітлення інформації чи інтерактивних дисплеїв для кращого розуміння суті того чи іншого експонату, що виставляється.

Одним з важливих інструментів сучасного виставкового простору, котрий також стає все більш розповсюдженим, є технологія 3д. Її завдання полягає в можливості відтворення 3д моделей будівель, чи навіть музейних експонатів, це дасть можливість краще розуміти певні елементи того чи іншого об'єкта (архі-

текстури чи скульптури), котрі складно описати вербально. В даному випадку технологія 3д допомагає не тільки краще взаємодіяти з об'єктами, а й полегшує процес дослідження та робить його цікавішим і, що важливо, зрозумілішим для відвідувача.

Застосування технології 3д в комбінації з елементами аудіо та мульти-сенсорної взаємодії знайшло місце в музеї Коррер у Венеції, Італія. Технологія розроблена для цього музею під має назву «Tooteko» та потребує від відвідувачів носіння спеціального кільцевого датчика підчас дослідження музейних експонатів. Такий пристрій виявляє та зчитує найближчі NFC теги, котрі розташовані біля кожного об'єкта, та відтворює відповідний аудіо запис про даний експонат [2].

Також слід виокремити, що підчас аналізу сучасних тенденцій в музейній сфері європейських держав (як от у вище згаданій Норвегії), можна виділити той факт, що музеї, зокрема мистецького спрямування, відіграють критично важливу функцію у сприянні розвитку креативності суспільства та підняття важливих питань серед громадськості (як приклад проблема екології), тощо.

Наступний інструмент, котрий потрібно виділити, це тактильна взаємодія. Національний музей історії в місті Клуж-Напока, Румунія, впровадив сенсорну консоль, котра була розроблена у співпраці з музеями Великої Британії та Австрії, вона дає змогу відвідувачам досліджувати віртуальні об'єкти та мати змогу почути звуки притаманні матеріалам даних експонатів [2]. Важливість цієї технології допоможе краще взаємодіяти з середовищем музею людям з вадами зору.

Слід також не забувати й про базові елементи доступності, такі як пандуси, для зручного переміщення людей на інвалідних візках, автоматичні розсувні двері, продумано встановленні вказівники різного формату для зручності навігації в музеї чи на виставці, широкі ліфти та ефективно спроектоване саме приміщення виставки, адже правильне планування впливає на подальше формування досвіду від взаємодії з представленими там експонатами будь-то картини, скульптури чи предмети побуту.

Отже, можемо констатувати, що у сфері організації музейного та виставкового простору країн Європи велику увагу приділено проблемі доступності. Еволюція музейної сфери як суспільної та культурної складової розвитку суспільства досягла значних успіхів, зокрема що стосується вирішення проблем доступності для всіх категорій людей, та важливу роль новітніх технологій у даному процесі і те як вони полегшують взаємодію з виставковим та музейним середовищем.

Список використаних джерел

1. Яковець І. О. Лисенко А. О. Принципи універсального дизайну в музейному просторі. *Progressive research in the modern world. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher. Boston, USA. 2023. P. 21-27. URL: <https://sciconf.com.ua/xi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-progressive-researchin-the-modern-world-20-22-07-2023-boston-ssha-arhiv/>.

2. Vaz R. Freitas D. Coelho A. Perspectives of visually impaired visitors on museums: towards an integrative and multisensory framework to enhance the museum experience. *DSAI 2020*, December 02–04, 2020. Online, Portugal, 2020. P. 17-21.

ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УЛЯНИ КРЕХОВЕЦЬ У КОНТЕКСТІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАРОДНОЇ ІКОНИ

Дмитрів І.М.,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Яскравим прикладом інтерпретації народного малярства в Україні є творчість сучасної іконописиці – Уляни Креховець, яка трансформує своїх творих основні принципи та візуальні образи народної ікони України. Відомості про її творчість зустрічаємо, здебільшого, у коротких статтях чи інтерв'ю: О. Мар'ян (Культура має велику місію: показати, що твоє, а що – ні», – іконописиця Уляна Креховець, 2023), О. Хворостовська (Написати ікону може кожен, 2022), УКУ (Позбутися сірості, розпростати плечі, додати кольору і віри, 2022) та не є детально досліджена мистецтвознавцями.

Уляна Креховець позиціонує себе не лише як художницю, іконописицю та дизайнерку, але є керівницею багатьох проектів та програм мистецького напрямку у відділі розвитку Українського католицького університету (УКУ). Крім того, є викладачкою Іконописної школи «Радруж» УКУ, авторкою англomовного онлайн-курсу іконопису на склі та серії авторських ікон на склі, а також циклу авторських графічних замальовок на тему війни в Україні.

Займаючись такою активною та різноплановою діяльністю, все ж, мисткиня не полишає творчі експерименти над іконою, як інтерпретацією народного в мистецтві, але із своїм баченням та розумінням цього давнього малярства. Саме ікона на склі стає головним напрямом у світі сучасного сакрального мистецтва для художниці. В таких творчих роботах вона оригінально та по-своєму розкриває всю велич іконопису в простоті свого створення.

Одним із найпотужніших творчих проектів 2020 року, автором якого була Уляна Креховець, є ікони на склі «Мої милі Бозі», що став новим етапом у творчості іконописиці та сучасного іконопису України загалом. Любов до народної ікони стає поштовхом для породження нового стилю написання авторських ікон на склі, а саме: інтерпретація народності в сучасному іконописі.

Творчий шлях мисткині в часі війни отримав дещо інший напрям, тому вона плідно займається громадською діяльністю, здебільшого на волонтерських засадах. Однак залишається однією з багатьох українських мисткинь, які працюють заради збереження національної ідентичності нашого народу через збереження культури, зокрема пропагування народної ікони на склі. Завдяки багатьом виставковим, творчим та навчальним проектам художниці їй суттєво вдалося популяризувати українську ікону на склі. Вважаємо це вагомим внеском у розвиток сучасного сакрального малярства та іконопису в цілому. Говорити про велич нашого народу потрібно сьогодні всюди, тому мисткиня починає працю-

вати над важливою справою, ознайомленням світу із своєю творчістю та пропагуванням сучасного українського сакрального малярства. Ще у 2022 р. відбувся виставковий проєкт «WarinUkraine: regionendart» (Ірландія), у лютому 2023 р. – благодійна виставка – аукціон «Ікона рятує життя – Україна в UkrainianHouse (м. Вашингтон, США), поширення скетчів, в цифровому форматі тощо.

Таким чином, завдяки творчості української художниці відгомін народної ікони на склі в сучасній інтерпретації лунає по всьому світу, адже українська ікона несе в собі віковичне знання та є частиною національної ідентичності. Крім того, художниця, як викладачка, навчає іконопису інших, що є вагомим внеском в продовженні традицій вітчизняного народного іконопису.

Список використаних джерел

1. Іконописна школа «Радруж» : веб-сайт. URL: <https://radruzh.org/komanda/uljana-krehovets/>.
2. Персональна сторінка Уляни Креховець у мережі Instagram. URL: https://instagram.com/art_uliana_krehovets?igshid=YmMyMTA2M2Y.

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИЙ СПЕКТР СУЧАСНОГО РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ ЕЛЕКТРОБАЯНА/АКОРДЕОНА: СОЛЬНІ Й АНСАМБЛЕВІ ВИМІРИ

Євєнко Ігор Олександрович,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Модернізація музичних інструментів з другої половини ХХ ст. і до сьогодні безпосередньо пов'язана із пошуками нових тембральних якостей та музично-виразових засобів, які забезпечувалися за допомогою електроніки. Це дозволило забезпечити оркестрову палітру тембрів, динамічну насиченість, фактурне розмаїття, складні полі-ритмічні утворення. Нові інструменти, зокрема електробаян/електроакордеон, розширили поле творчої діяльності композиторів і виконавців.

Використання нових систем у цифрових баянів/акордеонів дозволило синтезувати нові семпли, імітувати тембр і фактуру багатьох інструментів на акордеоні. Це дозволило репрезентувати численні зразки аранжованої (перекладеної) класичної, романтичної, блюзової, латино-американської музики, фольклорних зразків і сучасної композиторської творчості як соло, так і в ансамблі з іншими інструментами.

Сучасний електробаян/акордеон незамінний для широкої варіативності акомпанементу – до співу (соло, ансамблю) та сольних інструментів (скрипки, флейти, гітари та ін.) – як акустичних, так і електронних. Це яскравий за можливостями музичний інструмент, який творить нові жанрові виміри на межі традиційного та сучасного. Стильовий спектр електробаяну/акордеону може бути дуже широким, охоплюючи різноманітні жанри та стилі від класичного до

сучасного, від традиційного до експериментального. У класичному стилі цей інструмент може слугувати для відтворення композицій відомих авторів попередніх епох, які були адаптовані (аранжовані) спеціально для нього.

Електробаян або аккордеон у сучасному музичному середовищі знаходить застосування в найрізноманітніших музичних жанрах. Одним із таких жанрів є поп-музика, де електробаян створює різноманітні гармонійні та мелодійні лінії, які надають композиціям унікальне звучання. Рок-музика є ще одним популярним жанром, де електробаян використовується для створення потужних та енергійних звуків, що додають текстурності та динаміки музичним аранжуванням. Крім того, електробаян відкриває нові перспективи у жанрах, які раніше не були характерними для цього інструмента. Наприклад, у електронній музиці його можна використовувати для створення атмосферних звуків та лупів, а в джазі – для імпровізаційних сольних виступів та колективної гри в ансамблях.

Використання електробаяна/акордеона у колективних виступах розкриває низку можливостей. Наприклад, класичні композиції, які відомі своєю естетикою та глибиною, можуть бути виконані у ансамблі з електробаяном/акордеоном, що надає їм новий звучання та емоційне забарвлення. З іншого боку, сучасні твори, які поєднують елементи електронної та експериментальної музики, можуть також бути втілені в ансамблевих виступах за участю цього інструмента.

Шляхом аналізу творчості Petara Marica, одного з найвідоміших майстрів електробаяну, можна відзначити велику різноманітність жанрів як у музиці, яку він виконує, так і у його власному виконавському стилі. Виконання *академічних музичних творів* для акордеона або баяна, які аранжовані для електробаяна, демонструє високі технічні та виразові можливості інструмента [5].

Електробаян також має значний потенціал для акомпанементу, що робить його популярним у *джазових виступах*, де музиканти можуть вільно експериментувати з гармоніями та ритмами (наприклад, у синтезі акустичного акордеону Vitalii Bogak та електронного баяну Ievenko Igor) [6].

У сфері *фольклору та етнічної музики* електробаян має можливість інтерпретувати народні мелодії та традиційні ритми різних культур, додаючи до класичного репертуару елементи сучасності (бандура Nadiia Ievenko, електробаян Ievenko Igor, а Drum pad Vitalik Tareev) [4].

Оригінальні аранжування для електробаяна можуть бути досить різноманітними і відображати авторський стиль виконавця (наприклад, Сергія Троценко) [3]. Залежно від музичного завдання та характеру виступу, електробаян/акордеон може брати участь у формуванні акустичного пейзажу ансамблю або виступати як соло-інструмент, що забезпечує виняткові моменти музичної експресії.

Отже, репертуарні можливості електробаяна/акордеона відображають його жанрово-стильову універсальність та гнучкість, відкриваючи шлях до нових музичних висот та сприяючи розвитку музичної культури сучасності.

Список використаних джерел

1. Євченко І. Експериментальний напрям конструкції сучасного баяна-акордеона. *Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX–XXI століть* : збір-

ник матеріалів та тез XIII міжнародної науково-практичної конференції (ДДПУ ім. І. Франка, 29.11.2019, м. Дрогобич) / ред.-упорядн. А. Душний, Б. Пиц. Дрогобич : Посвіт, 2019. С. 135–138.

2. Чефранов В. Електронний баян у музичній культурі: історія, естетика, органологія. *Музичне мистецтво і культура*. 2018. Випю 26. С. 234–246.

3. Сергій Троценко (електробаян). URL: <http://www.youtube.com/watch?v=W4zwEAuZmLw>.

4. Alone Cover Version electro accordion, drummer and bandura. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=przpOwTnwiY&list=RDGMEMpBkrRsgmbnoWVzfUhAA61g&index=2>.

5. Maestro Maric Plays Praeludium From Bach. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=IRo4IVgj380>.

6. Navy Blues. Vitalii Bogak and Igor Ievenko. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=-A5NvgM9V9E&list=RDGMEMpBkrRsgmbnoWVzfUhAA61g>.

НОВІ ІМЕНА У СУЧАСНОМУ АКОРДЕОННОМУ ВИКОНАВСТВІ КИТАЮ НА ПРИКЛАДІ HANZHI WANG

Ітао Дун,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

На сьогодні серед нових імен у галузі акордеонного виконавства Китаю варто назвати постать молодої акордеоністки-віртуоза Ханьчжі Ван. Навчалася вона при Китайській центральній консерваторії в Пекіні, де й отримала ступінь бакалавра, а ступінь магістра та диплом соліста-інструмента здобула при Королівській данській академії музики в Копенгагені (Royal Danish Academy of Music in Copenhagen) (учениця професора Гейра Драугсволла (Geir Draugsvoll)), де і працює асистентом. Також на сьогодні вона є професором музичного факультету Університету мистецтв Юньнань [1].

Ханьчжі Ванг постійно концертує із сольними програмами. Зокрема: сольна програма під назвою «Lively Arts» при Університеті Санта-Барбари, при Концертному товаристві «Candlelight», низка концертів під назвою «Artist» у Сарасоті, спільний концерт із саксофоністом УСА Стівеном Бенксом (Steven Banks), у Бібліотеці та музеї Моргана в Нью-Йорку, виступ у рамках музичного фестивалю в м.Орегона (Oregon Music Festival).

З шаленим успіхом пройшли концерти Ханьчжі Ванг у співпраці із симфонічним оркестром «Victoria», оркестром «Cantori», камерним оркестром «Triangle», оркестром «Sinfonia Gulf Coast», оркестром «Iris», з Гавайським симфонічним оркестром (Hawaii Symphony), філармонічним оркестром «Erie» (Erie Philharmonic) та камерним оркестром «Reno» (Reno Chamber Orchestra).

У 2017 році виконавиця В.Ханьчжі стала Лауреатом першої премії Міжнародного конкурсу молодих концертних виконавців імені Сьюзен Водсворт, лауреатом премії Рут Ларедо та премії Мортимера Левітта за розвиток кар'єри

для жінок-артистів YCA, здобула Першу премію на 40-му Міжнародному конкурсі акордеоністів у Кастельфідардо в Італії (40th Castelfidardo International Accordion Competition).

В.Ханьчжі дебютувала в Нью-Йорку на концерті Пітера Маріно в Занкель-холі Карнегі-холу та у Вашингтоні (округ Колумбія) на відкритті концертів молодих виконавців при Кеннеді-центрі, присвячену 40-річчю Кеннеді-центру, організованих спільно з Washington Performing Arts. Її цікава і досить еkleктична програма була майстерно розроблена, щоб продемонструвати її сильні сторони. Однією з її основних особливостей усіх концертів, безумовно, є її вміння спілкуватися з аудиторією, як у коротких, але милих вступних словах до своїх виступів за допомогою мікрофону, який вона тримає біля себе, а також у її променистому образі, який відображає скромність і приємну привітність. Ханьчжі Ванг виконала декілька творів Й. С. Баха, продемонструвавши свою віртуозність та інтерпретаційні навички, які відображали любов та повагу до творчого доробку Й. Баха.

Ханьчжі Ванг є першою сольною акордеоністкою Китаю, яка за свою віртуозну гру на інструменті отримала місце в реєстрі відомої мистецької програми «Молоді концертуючі артисти». «У 2019 році за версією «Musical America» Ханьчжі Ванг отримала звання «New Artist of the Month» («Нової артистки місяця») за перший в історії сольний акордеонний диск лейблу NaXos «On the Path to H.C. Andersen», номінований на престижну премію DR (Данське радіо) P2 Prize та виступ у 2145-му епізоді програми «Young Artists Showcase» на нью-йоркському радіо WQXR. Окрім виконавської творчості, протягом останніх років Ханьчжі Ванг читає лекції та дає майстер-класи при Мангеттенській школі музики (Manhattan School of Music), Королівській данській академії музики (Royal Danish Academy of Music), Тяньцзінській музичній консерваторії (Tianjin Music Conservatory), Шеньчженьській школі мистецтв, Гентській музичній консерваторії (Бельгія) (Ghent Music Conservatory), є постійним учасником музичних фестивалів Норвегії та Португалії.

У репертуарі Ханьчжі Ванг твори композиторів різних епох, зокрема Й.С. Баха (J.S.Bach), Д. Скарлатті (Domenico Scarlatti), Ж. Рамо (Jean-Philippe Rameau), Е. Гріга (Edvard Grieg), А. Шнітке (Alfred Schnittke) та багатьох інших [1].

Віртуозною грою Ханьчжі Ванг захоплюються не лише шанувальники акордеонного мистецтва багатьох країн, а й композитори-сучасники Мартін Лозе (Martin Lohse), Джеймс Блек (James Black), Софія Губайдуліна (Sophia Gubaidulina), окремі з яких для неї свої інструментальні композиції [3].

У січні 2025 року Ханьчжі Ванг матиме сольний концерт у лондонському Вігмор-холі, на якому відбудеться прем'єра твору композиторки YCA Кеті Балч, а також концерт, на якому Ханьчжі Ванг виконає твори композиторки-резидентки YCA Ніни Шехар, написані спеціально для акордеоністки [2].

Список використаних джерел

1. Cronin A. Elegant Affable Virtuosity, Hanzhi Wang at the Music Academy of the West. *New Music Bull.* URL: <https://newmusicbuff.com/2020/02/04/elegant-affable-virtuosity-hanzhi-wang-at-the-music-academy-of-the-west>.

2. Hanzhi Wang. BIOGRAPHY. *Nyphil*. URL: <https://nyphil.org/about-us/artists/hanzhi-wang>.

3. Oberon Grove. Hanzhi Wang. Accordeon. Staggering virtuosity that held the audience in a state of breathlessness, as thrilling to watch as to hear. 4.02.2020. URL: <https://yca.org/artist/wang-hanzhi>.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІВЕНТІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Качмар Олександра Василівна,
докторка філософських наук, професорка

Що відбувається з івент-індустрією, які, здавалося б, івенти, коли навколо сирени, проблеми зі зв'язком, а сили переважної частини бізнесу ідуть на виживання та волонтерство?

З початком російської агресії більшість компаній, яка вирішили залишитися в країні та продовжити роботу, вимушені були оптимізувати навантаження всіх співробітників та перевести частину функцій на аутсорсинг. Розпочалася активна робота в напрямку волонтерства та благодійних заходів.

Після 2022 року ринок івентів досить швидко почав відновлюватись та адаптуватися до нових умов. Сьогодні штатний захід, включаючи заходи розважального характеру – це можливість задонатити на ЗСУ, закрити збір на відновлення пошкоджених будинків або допомогти притулкам. Люди більше не ототожнюють відпочинок виключно із веселощами. Це ще й можливість бути корисним для своєї країни.

Швидке трансформування тих послуг, які саме зараз стали затребуваними, адаптація під виклики середовища та постійних ризиків – головне завдання івентіндустрії. Найважливіше – підтримка бізнесів клієнтів, збереження робочих місць для співробітників та утримання зв'язків з підрядниками: креативними агенціями, артистами, технічними постачальниками.

Зрозуміло, що набирає обертів попит на оренду лофтів та коворкінгів під презентації, корпоративи, брейнштурми, профільні виставки та зустрічі ком'юніті. При цьому, за словами власників локацій, івенти доповнюються елементами збору донатів, кожен другий захід намагається відобразити національну ідентичність, патріотизм. У той час, як у минулому популярні урочистості відійшли на другий план. Це не про повний штиль, оскільки тераси та дахи провели черговий успішний літній сезон і з подієвими івентами: весілля, ювілеї, приватне святкування, дні народження тощо. Однак, святкування уже набувають зовсім іншого характеру -затишні, камерні події у колі друзів.

Сучасні локації змінюються разом із потребами замовника, забезпечуючи їх основні запити: наявність комфортного укриття, в ідеалі -окрема зала на цокольному поверсі, куди можна перенести подію при виникненні небезпеки. Організацію інклюзивного простору, щоб гості з обмеженими можливостями не відчували незручностей [2].

Культурне дозвілля українців під час війни зазнало кардинальних змін, кількість заходів знизилось, стало менше культурних діячів та митців. Проте, поступово сфера культури адаптується до нових умов і викликів сьогодення, активно працюють театри, кінозали.

Варто відмітити, що впродовж 2022-2023 років серед молоді популяризувалися відвідування книжкових магазинів та музеїв, виставок, найменш – бібліотек. До війни молодь була більш пасивною до українського мистецтва та культури. Можна припустити, що саме мистецтво стало важливим фактором соціальної активності й адаптації до умов війни. Це підтверджується виникненням різноманітних волонтерських проєктів культурно-мистецького спрямування.

Україна відчуває підтримку інших країн через мистецтво. Підтвердженням цьому є створення муралів вуличними художниками, які, озброївшись фарбами, зображають у малюнках своє ставлення до війни, яку веде росія проти України. Самі художники вважають, що таке вуличне мистецтво стане закликом до дії, підвищить рівень інформованості людей щодо соціальних, політичних та екологічних проблем [1].

У суспільному просторі триває активний дискурс, спрямований на переосмислення подій в Україні, обговорюється її майбутнє. Українські митці у своїх роботах візуалізують і фіксують свій душевний стан та реакцію на ті події, які відбуваються в Україні. Кожен твір – це особиста історія та відбиток внутрішнього стану, в якому знаходяться митці тривалий час. Спостерігається зростання кількості професійних колаборацій та об'єднань у мистецькому полі, мета яких єдина – вистояти та створити краще майбутнє для української держави.

Так, воєнний стан обмежує роботу організаторів подій і змушує адаптуватися. Під час організації подій в умовах війни потрібно враховувати заходи безпеки (наявність та розташування укриттів, алгоритм дій на випадок повітряних тривог тощо) та інформувати про них аудиторію, шукають нові формати взаємодії з аудиторією з урахуванням контексту, травматичного досвіду, який пережили люди, орієнтуючись при цьому на те, що івенти мають підтримувати українців всіма можливими способами [3].

Сучасна івент-індустрія гнучка і робить все можливе, бо єдність зараз як ніколи потрібна всім українцям, це наш найкращий актив та найбільш дорогоцінний ресурс.

Список використаних джерел

1. Кондель-Пермінова Н. Виклики війни: трансформації в архітектурі та дизайні України. *Сучасне мистецтво*. Вип. 18. 2022. С. 27-42.

2. Переорієнтація івент-сфери. Які заходи проводять українці під час війни? URL: <https://ain.ua/2023/09/29/pereorientacziya-ivent-sfery-yaki-zahody-provodyat-ukrayinczi-pid-chas-vijny/>.

3. Івент-індустрія. URL: <https://www.cmc-ukraine.com/ua/Ivent-industriya-u-voennii-chas>.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР ІМЕНІ І. ФРАНКА У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ТВОРЧА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Кожушок Ольга Юріївна,

аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Івано-Франківський театр упродовж усієї історії функціонування завжди був в авангарді мистецьких процесів української культури. Особливий злет театру припадає на період відновлення незалежності України, отримання статусу академічного (2008 р.), національного (2019 р.), здійснення резонансних постановок, зарубіжних гастролей, ініціатив щодо багатьох фестивалів і перформансів в місті та області. Особливий період діяльності театру розпочинається із приходом на посаду головного режисера, сьогодні нар. арт. України, лауреата Національної премії України ім. Т. Шевченка Ростислава Держипільського. Період пандемії (2022–2021), вимушеного обмеження в комунікації з глядачем, а пізніше період повномасштабного вторгнення перебігу російсько-української війни стали викликами для театру загалом, зумовили певну специфіку його діяльності та вибору репертуару. З 2022 р. функціонування театру, окрім традиційного творчо-мистецького вектору, активізувалася і у громадському.

У перші місяці війни був реалізований спільний проєкт «*Бій за Україну*» – театру і Національного президентського оркестру (худ. керівник нар. арт. України А. Молотай, диригент М. Гусак). Проєкт за режисурою нар. арт. України Р. Держипільського постав задля морально-психологічної підтримки населення України та ЗСУ. У ньому взяли участь солісти В. Осадчук, С. Гурець, актори, серед яких засл. арт. України І. Вітовська, переможець телевізійного співочого талант-шоу «Голос країни» С. Лазановський, мішаний хор «*Felicio*» (худ. керівник Н. Байдак), відомий вокальний дует нар. арт. України сестер Тельнюк. Ведучий – засл. арт. України О. Гнатковський. Проєкт був реалізований, окрім Івано-Франківська, упродовж 2022–2023 рр. у семи містах України: Хмельницький, Чернівці, Кам'янець-Подільський, Львів, Вінниця, Рівне. У кожному з них покази збирали благодійні внески глядачів, які згодом передали на потреби ЗСУ (авто, комплекти літньої військової форми). Проєкт також, до Дня незалежності України (24 серпня 2023 року), був репрезентований на вершині гори Піп Іван (2028 м над рівнем моря). Реалізація події відбулась у партнерстві з Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника за підтримки Головного управління ДСНС України в Івано-Франківській області. Трансляція вистави велася онлайн на офіційних сторінках театру.

Також на початку війни було представлено проєкт «*Вкрадені пісні*», до якого долучилися композитори, лауреати Національної премії України імені Т. Шевченка І. Разумейко та Р. Григорів, письменник Ю. Андрухович, професійні хорові колективи Івано-Франківська та хористи театру.

Повномасштабна війна внесла суттєві корективи у репертуарну політику театру. Вистави цього періоду можна диференціювати за кількома напрямками: п'єси національно-патріотичного та філософського спрямування українських і зарубіжних авторів («Енеїда», «Нація», «Солодка Даруся», «Вона – Земля», «Фелікс-Австрія», «Гамлет», «Підступність і кохання», «Дон Кіхот», «Венера в хутрі»), розважальні, у т. ч. й музичні постановки («Гуцулка Ксеня», «Шаріка», «Гоголь-Кабаре», «Гуцульський плес», «Гуцульське весіле», «Занадто одружений таксист»), зустрічі-перформанси для окремих цільових аудиторій глядачів (переселенців, дітей, людей літнього віку, військових). Репертуарне спрямування реалізовувало національно-ідентифікаційні, релаксаційні та життєстверджуючі терапевтичні, громадсько-актуальні напрями.

Було реалізовано постановку декількох прем'єрних вистав: «У джазі тільки дівчата» (режисер Н. Панів) – музичної комедії за мотивами однойменного фільму, дія якого відбувається у США; «Сватання на Гончарівці» за мотивами п'єси Г. Квітки-Основ'яненка (режисер О. Гнатковський) – дивної комедії для дорослих; «Лісова пісня на полі крові» за творами Лесі Українки (режисер Р. Держипільський) – п'єси метаморфоз душі, де був освоєний новий сценічний майданчик «сцена-межа» у підвалі театрального приміщення, де актори та глядачі перебувають на межі між сценічним та реальним світами, і, що дуже символічно сьогодні, сидять за одним столом»; «Вовчиха» за творами О. Кобилянської (режисер Н. Панів) – вистава-елегія, присвячена історії взаємин матері та доньки, проблемі гіперопіки та виховання дітей; «Інтерв'ю з Богом» (режисер Р. Держипільський) – розмова без антракту, актуальна темі війни, місця і ролі Бога у часи безнадії.

Знаковою стала для театру прем'єра драми «Дзяди» за однойменною поемою Адама Міцкевича. Це перший переклад українською тексту поеми і перше сценічно-театральне прочитання. Режисура вистави, що побудована за формою «сцена на сцені», від польської режисерки Майї Клечевської має виразний антиросійський дискурс та чіткий меседж до позиції вибору в часі війни.

Також, набули нового актуального значення окремі авторські проекти акторів театру – вистава на камерній сцені «На Західному фронті без перемін» за Е.М. Ремарком (режисер засл. арт. України О. Гнатковський), а також концертний проєкт засл. арт. України Г. Баранкевич – «Вигнані з раю» (про лемків-переселенців). Колектив театру також активно співпрацює у мистецьких міжнародних колабораціях, зокрема у концертах «Солідарні з Україною» (лютий 2023 р., Театр ім. Ю. Словацького у Кракові) [1].

У січні 2023 року було анонсовано відкриття у місті Львові філії Франківського драмтеатру «LVIV BRANCH», що поставило за мету регулярні покази на сценах театрів Львова та у просторі Fest Republic знакових постановок Франківського драмтеатру за творами світових та українських класиків, а також найкращих письменників сучасності. Львівська філія театру створена насамперед для того, щоб «ділитися один з одним спільним духовним набутком, спільним світлом і дарувати один одному сили для перемоги» [2]. І вже 12 січня відбувся 300-й показ вистави «Солодка Даруся» за романом М. Матіос у новоствореній гілці Франківського драмтеатру Lviv Branch.

Громадська діяльність Івано-Франківського театру в часі війни зосередилася на кількох напрямках: волонтерство на потреби ЗСУ, допомога вимушеним переселенцям (організація роздачі продуктових наборів, безкоштовні квитки на вистави, розширення взаємодії з іншими організаціями міста й області в грантових проєктах, співпраці з колективами інших драматичних театрів (Одеси, Харкова, Херсона, ін.). Театральна спільнота взяла участь у вишколі «Не панікуй! Готуйся» з вивчення тактики ведення бою, основ парамедицини та правил поведінки цивільного населення у часі війни. Була також створена громадська організація «Франківський драмтеатр», що активно включилася до координування напряму діяльності «Рух опору – Рух Допомоги». ГО також взяла участь у звітній події координаційного центру «Save Ukraine Now» (2023), отримала подяку і вимпел з підписом головнокомандуючого ЗСУ Валерія Залужного [2].

Таким чином, воєнний час став для Івано-Франківського драматичного театру періодом розширення сфер творчої та громадської діяльності, нових актуальних прем'єр та волонтерських заходів.

Список використаних джерел

1. Івано-Франківський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.dramteatr.if.ua/>.
2. Івано-Франківський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/dramteatr.if>.

СПЕЦИФІКА МОВИ І ЛІТЕРАТУРНО-ЧИТЕЦЬКОГО СТИЛЮ Ю. ҐЕНІКА-БЕРЕЗОВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Кукуруза Надія Вікторівна,

кандидатка мистецтвознавства, доцентка

Юліан Ґеник-Березовський (1906–1952), якого історик діаспори І. Кедрин назвав «піонером» мистецтва слова на теренах Західної України й діаспори середини ХХ ст., зростав у професії, починаючи з батьківського дому (Ґеники – освічена родина березівської (с. Березів на Прикарпатті) шляхти, з державницькою патріотичною позицією, що свято берегла українські традиції.

Важливий етап становлення – студії східно-слов'янських мов та української літератури (Ягеллонський університет, Краків), вивчення «Слова о полку Ігоревім», творчості Т. Шевченка, І. Франка, Марка Вовчка, М. Черемшини, Ю. Федьковича: так формувався читецький репертуар Березовського.

Бездоганне звукове відтворення діалектів у творах західноукраїнських письменників пов'язуємо з науковою діяльністю митця в галузі точного мовознавства (дослідження гуцульського і покутського говорів). Володіння покутським говором також матиме значення для дальшого становлення Березовського як науковця, і це, безперечно, вплине на його дальшу сценічну творчість (докторська дисертація «Мова Василя Стефаника»).

Мистецька природа Геніка-Березовського все ж тяжіла до художнього читання, хоча 1929-го він став дипломованим актором, закінчивши драматичну школу при міському Краківському театрі ім. Ю. Словацького, де мав змогу вдосконалити техніку мови, переймати акторський досвід корифеїв польської сцени. В Ягеллонському університеті Березовський прослухав курс лекцій з ораторського мистецтва проф. Буянського.

Письменник О. Лисяк характеризує етапи підготовки Березовського до виступів: ідейно-тематичний аналіз твору, визначення дикційних і орфоепічних норм, «шукав таємниці переміни... писаних слів у звуки, але чуле вухо й душа славетного літературознавця і ніжного поета Б. Лепкого ту таємницю відкривали... і коли аналіза твору була викінчена до останнього, наш мистець виступав перед публікою» [3, с. 94].

Щодо техніки й виразності слова Геніка-Березовського, Лисяк наводить цитату Я. Рудницького у статті «Культура живого слова» («Ілюстровані вісті», травень 1941-го, Краків): вона полягає у стриманій афектації текстів, у зберіганні «міри в голосових ефектах», «мужесько-сильний тон його дикції» (звук на опорі. – *Н. К.*) легко модулює від розбурханого урагану до дрижачого голосу старця, або «тихим леготом пестить вухо слухача» [3, с. 97]. Рудницький визначає ще одну особливість виконавства митця, що вплинуло на його популярність, а саме виконання творів покутсько-гуцульських письменників. Їхня творчість для нього близька, бо його мала батьківщина – територія цих говірок, тому відтворює він їх природно, легко, реалістично» [3, с. 98].

Б. Лепкий характеризує виконання Березовським поезій (часопис «Діло», грудень 1933): «Для Геніка-Березовського не так важний зовнішній ефект, як те щось глибоке, не для всякого видне і ясне, що часто-густо скривається в поезіях. Переживання поетичної душі, його психологічні процеси, незвичайні настрої – все те Генік-Березовський старається і вміє при мистецькому орудуванні голосу добути наверх і поставити перед здивованими слухачами. Кожен поет в інтерпретації Геніка-Березовського має свій стиль, свій окремий характер» [3, с. 98].

Мовознавець діаспори Я. Рудницький називає Ю. Геніка-Березовського найвизначнішим пропагандистом «на фронті культури українського живого слова»: «Його виступи привчали нас дивитись на рідне слово, як на справжню й незнищенну цінність, як на великий скарб, що його передали діди внукам у спадщині, щоб воно було тим усенаціональним інструментом, який будить і пориває, привчає, підносить і цементує українську духовну спільноту і, мов відвічний клич лицарської раси, кличе їх до дії. [4, с. 134].

Б. Лепкий вважав, що «Генік мав неабиякий хист наслідувати людей... Знав... Стефаніка... не скажу, щоб наслідував його, але все ж таки дещо зі Стефаніка відчувається й у його дикції, і у способі інтерпретування... А бувають і такі моменти..., немов то не Генік, а Стефанік говорить...», – так описано виступ на ювілейному вечорі письменника. Щодо інтерпретації текстів, то пряме спілкування автора і виконавця відіграли неабияку роль в глибинному розумінні поглядів на порушену автором у творі проблематику, а також на мовний стиль виконавця. Ліризм і драматизм творів Стефаніка Стефаніка – це передавання читцем правдивих образів, трагедій селянського життя: «Забуваєте

про літературні форми і прийоми, а коли й нагадується що, то, хіба, це катарсис, це очищення, що його колишній грек шукав у своїм театрі» [2, с. 136].

Завдячуючи спогадам поетеси діаспори Аріадни Шум (А.Стебельська-Шумовська) можемо ствердити про майстерне володіння Ґеником-Березовським словесною дією при виконанні, зокрема, «Довбуша Ю. Федьковича: «Він майже не ворушився, та від нього йшла якась сила, нею заворушилась, пройнялась аудиторія і мов завмерла» [5, с. 138]. В уяві глядача калейдоскопом змінювалися епізоди твору: Довбуш-оборонець, опис Чорногірських краєвидів, загибель ватажка: «Щойно тоді, як уродлива постать щезла зі сцени, – люди прокинулися. Нема Довбуша.., але його образ, найкращий портрет, Федьковичем створений, заяснів невгасимо в уяві глядачів» [5, с. 139]. Отже, професійно володіючи методикою читецького виконання, Березовський досягає єдності з глядачем, який разом з читцем емоційно «проживає» твір.

Поет і письменник, композитор діаспори Роман Купчинський порівнює мовний таланти Березовського з вокальним мистецтвом: «Мав він в грудях інструмент на сотню струн, що шептали, гриміли, сміялися і плакали, а всі повні і сердечні. Як добрий співак» [1, с. 152]. Мистецтво слова Ґеника-Березовського для Купчинського – це уособлення воєдино двох видатних постатей оперного мистецтва: Модеста Менцинського, драматичного тенора, що вирізнявся голосом великої сили, чіткою дикцією і широким діапазоном: «Його фортіссімо линуло понад слухачами, як осінній вихор понад деревами лісу й Олександра Мишуги, лірико-драматичного тенора: «Його п'яніссімо пливло по великій залі, як вечірній легіт по діброві...» ...» [1, с. 152]. Тож Березовський володів широким голосовим діапазоном, і, як професійний читець, при аналізі літературної першооснови визначав регістри, темброве забарвлення й динаміку звучання, притаманну жанрові того чи іншого твору.

Отже, специфіка мови і літературно-читецького стилю Ю. Ґеника-Березовського в галузі мистецтва живого слова сформувалася в поєднанні кількох чинників: мовознавство в контексті наукового пізнання (покутсько-гуцульські говори), акторського мистецтва (техніка й виразність слова) і риторики (мистецтво якісного висловлювання думок).

Список використаних джерел

1. Купчинський Р. Нема! «Слово пламенем взялося...». *Мистецтво живого українського слова* : зб. присвячений пам'яті мистця-декламатора Ю. Ґеника Березовського в двадцятиліття його смерті / ред. Б. Гошовський. Торонто : Євшан-Зілля, 1972. С. 152–153.

2. Лепкий Б. Вечір творів В. Стефаніка «Слово пламенем взялося...». *Мистецтво живого українського слова* : зб. присвячений пам'яті мистця-декламатора Ю. Ґеника Березовського в двадцятиліття його смерті / ред. Б. Гошовський. Торонто : Євшан-Зілля, 1972. С. 135–136.

3. Лисяк О. Юліян Ґеник-Березовський. Людина, науковець, мистець живого слова. «Слово пламенем взялося...». *Мистецтво живого українського слова* : зб. присвячений пам'яті мистця-декламатора Ю. Ґеника-Березовського в двадцятиліття його смерті / ред. Б. Гошовський. Торонто : Євшан-Зілля, 1972. С. 87–130.

4. Рудницький Я. Культура живого слова Ю. Геніка-Березовського. *Мистецтво живого українського слова* : зб. присвячений пам'яті мистця-декламатора Ю. Геніка Березовського в двадцятиліття його смерті / ред. Б. Гошовський. Торонто : Євшан-Зілля, 1972. С. 132–134.

5. Шум А. Довбуш був з нами. «Слово пламенем взялося...». *Мистецтво живого українського слова* : зб. присвячений пам'яті мистця-декламатора Ю. Геніка-Березовського в двадцятиліття його смерті / ред. Б. Гошовський. Торонто : Євшан-Зілля, 1972. С. 137–139.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ РІЗЬБИ ПО ДЕРЕВУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ХХ-ХХІ СТОЛІТТЯ (ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ)

Курик О.Д.,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Джерела гуцульського мистецтва – синява гір, щедрість, краса і мудрість природи, невтомна потреба її освоєння, перетворення і відображення в предметах. Це дістало відбиток і в художній обробці деревини, зокрема в різьбленні. Різьблення на Гуцульщині розвивалося здавна під час виготовлення предметів вжитку для себе, а пізніше і на продаж. Великий вклад в розвиток «сухого» різьблення вніс майстер-різьбяр Ю. Шкрібляк (1822-1884 рр.). Він вводить нові елементи різьблення, новизну в технологію виготовлення виробів та опорядження їх. М. Мегединюк (1842-1912 рр.) та В. Девдюк (1873-1951 рр.) збагатили вироби інкрустацією. Сини Ю. Шкрібляка: В. Шкрібляк (1856-1928 рр.) доповнив різьблення інтарсією, інкрустацією баранячим рогом та інкрустацією дротом; М. Шкрібляк (1858-1920 рр.) доповнив різьблення інкрустуванням бісером, вибиранням фону, а також застосуванням «січеного» різьблення. Ф. Шкрібляк (1859-1942 рр.) перевершив батька різноманітністю декорування, розвинув і ускладнив окремі традиційні мотиви. Внуки Ю. Шкрібляка: Ю. Корпанюк (1894-1976 рр.) та С. Корпанюк (1892-1970 рр.) розробляли оригінальні композиційні прийоми й орнаментальні мотиви, займалися інкрустацією бісером, перламутром, різноколірним деревом, кольоровим металом.

Традиції продовжили: син С. Корпанюка – В.С. Корпанюк, внук – В.В. Корпанюк, а також правнук Ю. Шкрібляка – Д. Шкрібляк. Великий внесок в розвиток гуцульського різьблення внесли вищеназвані майстри [1].

Працюючи, досліджуючи, навчаючи підростаюче покоління основам традиційного художнього різьблення властиве західній Україні, розвивали та розвивають старовинні техніки різьби по дереву в ХХ-ХХІ століттях такі майстри як: **Іван Васильович Балагурак** з м. Косова, член Національної спілки художників України (1958). Навчався у Юрія та Семена Корпанюків, Василя Девдюка. Від 1939 р. працював в артілі «Гуцульщина». Розвивав давні й традиційні для Гуцульщини орнаментальні мотиви геометричного характеру для

меблів, тарілок, палітурок; напрестолів Євангелій у храмах; урочистих вітальних адрес, альбомів; руків'їв корогов, престолів, аналоїв та інших церковних речей. Найкращі його твори – комплекти гуцульських меблів, декоративні тарелі для Переяслав-Хмельницького історичного музею, скриньки з портретами Т. Шевченка та І. Франка. На футлярі для Шевченкового «Кобзаря» (К., 1961) вирізьбив у техніці сухої різьби портрет Т. Шевченка, а на декоративних тарелях – портрети Б. Хмельницького (1957), В. Стефаніка (1971). Працював переважно в техніці сухої різьби [2]. **Приймак Йосип Дмитрович** із с. Городниця Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. Від 1970 – викладач Косівського технікуму народних художніх промислів (нині інститут прикладного та декоративного мистецтва): 1982–97 – завідувач відділу художньої обробки дерева, 1997–2001 – заступник директора з менеджменту, водночас від 2000 – викладач, в. о. доцента кафедри художнього дерева. Створює тарелі, мисники, скриньки, сучасні гуцульські меблі, вироби бондарства, пам'ятні знаки з каменю; проектує та виготовляє форми малої архітектури. Традиційний гуцульський орнамент збагачує антропоморфними та рослинними мотивами [3]. **Сахро Степан Васильович** народився в селі Рожнів Косівського р-ну. У 1960–1978 рр. – викладач композиції на відділі «Художньої обробки дерева» Вижницького училища прикладного мистецтва. Деякий час працював директором училища (1962 р.). Працював у техніках інкрустації бісером та сухого різьблення. Створив нові елементи у художній обробці дерева, які пізніше стали називатися «сахрівськими». Був талановитим митцем та керував багатьма в навчальних закладів прикладного мистецтва [4]. **Дмитро Миколайович Курик** народився, працював та працює на Буковині. Уродженець м. Вашківці Чернівецької обл., член Спілки майстрів народного мистецтва України, Заслужений майстер народної творчості України, заступник директора Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка. Його роботам властива релігійна, народознавча тематика, яка пройшла крізь свідомість, пережите і побачене. Дмитро Курик вибирає для себе пріоритетною техніку «сухої» пластичної різьби. Ця техніка – давнє гуцульське надбання. Таким чином, зокрема, народжувались скрині, які використовувались у вжитку горян та буковинців. **Володимир Петрович Запорожець** Заслужений майстер народної творчості України (2021), член НСХУ та НСМНМУ (2006). Викладач Вижницького коледжу прикладного мистецтва (Чернівецька обл.). Персональні виставки – у Києві (2004), Коломиї (Івано-Фр. обл., 2007). У стилі вижницької різьбярської школи виконує роботи у техніках плоско-геометричного та рельєфного різьблення, інкрустації деревом, металом, бісером, перламутром [5].

Народні майстри відроджують та популяризують стародавні техніки в різьбі по дереву в мистецьких закладах, навчаючи студентів, на виставках, створюючи неймовірні декоративні вироби ужиткового та інтер'єрного характеру. Різьбярі вносять свою новизну, поєднуючи орнаменти рослинного та геометричного характеру, поєднуючи дерево з металом – інкрустуючи його, а також надзвичайно красиве поєднання вишивки з деревиною. Те, що деревиною. Те, що заборонялось колись робити, відчуття перестороги стосовно себе ще більш загострили значимість праці.

Список використаних джерел

1. Глушак Д. Д. Посібник з художньої обробки деревини. 2012. 301 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hlushak_DD/Posibnyk_z_khudozhnoi_obrobky_derevyny.pdf.
2. Степовик Д. В. Балагурак Іван Васильович. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-41131>.
3. Молинь В. Д. Приймак Йосип Дмитрович. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. URL: <https://esu.com.ua/article-878417>.
4. Курик О. Д. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. *І Міжнародний симпозиум «Мистецтво як культурно-освітній бренд: проблеми і пріоритети розвитку»*. 2024. 25 квітня.
5. Петрик О. М. Запорожець Володимир Петрович. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: <https://esu.com.ua/article-15475>.

РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗА ПРОВІДНИМИ ФІЛОСОФІЯМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МЕТОДИК

Лукін Сергій Юрійович,
викладач

В ХХ столітті з початком індустріалізації міст, доступності до науки та мистецтва, підхід шкіл, який був загострений на вивчення «точних» наук починає реформуватись та знаходити баланс з естетичними і розвиваючими смак учнів, предметами. В цей перехідний час, потребувалась нова, свіжа методика, яка буде розвивати творчу фантазію, вміння мислити та візуалізувати простір навколо себе.

Професор Женевської консерваторії, Еміль Жан-Далькроз спостерігав, що багато хто з його учнів вмiли правильно записувати ритмічні фігури та гармонічні зв'язки, але не виконували їх тілом чи голосом. При намаганні відтворити написане, виникали певні труднощі, що потребували розв'язання даної проблеми. Згодом він прийшов до створення підходу до навчання своїх учнів, який формувався через три основні елементи: *ритміку, сольфеджіо та імпровізацію*. Дана система, яку використовував Еміль Далькроз слугувала поштовхом до вивчення та модернізації музичної системи не тільки в закладах вищої освіти, а витоків початкової базової музичної освіти, яка змінює принцип вивчення нового матеріалу.

Ритміку можна вважати найбільш унікальним внеском підходу Далькроза. За допомогою ритміки педагог припустив, що учні можуть залишити позаду надмірно збуджений інтелект і дозволити ритмам увійти в тіло учнів через рух та вивчити і зрозуміти природу та створення ритму [2, с. 357]. За його словами, ритміка познайомила здобувачів освіти з елементами часу та простору. При вивченні сольфеджіо (базових навичок) та імпровізації він заохочував учнів пригадувати те, чого вони навчилися через своє тіло під час ритміки – взаємозалежність часу, простору та енергії. Він виявив, що його підхід до освіти спрацював добре і що здібності його учнів покращилися.

Ефект методики Еміля Жан-Далькрозе показує гарні результати не тільки в закладах початкової мистецької освіти, де основна увага приділяється поглибленому вивченню ритмічної, теоретичної структури. Дослідження виявляють успіх в учнів загальноосвітніх шкіл, що виявляють домінуючу схильність до кращого сприйняття та вивчення матеріалу, помічається покращення концентрації уваги та схильність до ширшого пізнання світу через об'єкти руху в природі (ритмічність), кращого логічного мислення (імпровізація).

Послідовником професора Жана-Далькроза, що пішов навіть далі у своїх пошуках найбільш ефективного методу музичного виховання дітей, став німецький композитор, диригент та педагог Карл Орф (1895-1982). Створення нового методу пов'язано з періодом 1920-х і 1930-х років, коли він працював музичним директором Günther-Schule – школа музики, танців і гімнастики, заснованою самими композитором у Мюнхені. Його ідеї – як і в Далькроза – базувалися на впевненості у важливості вільного виявлення творчості. Орф поділився цими ідеями в п'ятитомнику «Orff-Schulwerk», яка пізніше була переглянута, а потім адаптована як «Музика для дітей» (1930-1935). Разом з композитором фактичною співавторкою методики була молода асистентка і майбутня композиторка Гунільд Кітман, яка займалась практичним введенням постулатів нової системи музичного навчання в роботу з дітьми. Окрім вже названої «Музики для дітей» К. Орф разом з Г. Кітман також є авторами інших видань педагогічного спрямування: «Мистецтво танцю» (1933), «Елементарія: перше знайомство з методом Орфа».

Орфівський підхід до музичної освіти використовує дуже рудиментарні форми повсякденної діяльності з метою створення музики дітьми. Метод Орфа – це музична освіта, орієнтована на дитину, яка розглядає музику як базову систему подібну до мови, тож як кожна дитина може вивчити мову без формальних інструкцій, вона зможе і вивчити музику, за допомогою м'якого і доброзичливого ставлення [4, с. 54]. Професорка музики та президентка Американської асоціації підходу К. Орфа Марі Шамрок назвала цей метод «елементарним створенням музики», оскільки матеріали, необхідний для навчання учнів, є «базовими, природними та близьким до світу думок і фантазій дитини» [3, с. 41]. Спів, мовлення, танець, пустощі вважаються центральними в методі, адже вони відповідають фундаментальному способу навчання дітей – грі. Точне визначення цього підходу важко сформулювати. Карл Орф описав це як «ідею» для інтеграції сценічного мистецтва – особливо музики та руху, а також мови та драми.

Підсумовуючи, можна вважати, що вироблення звички до активної участі в культурі є важливим аспектом виховання людини. Окрім пропаганди концер-

тів, фестивалів, конкурсів, музичних програм, викладач може рекомендувати учням музейні виставки, вистави чи цікаві фільми, а отже дати можливість відчувати різноманітні види мистецтва. Він виступає як культурний аніматор у своїй громаді, має можливість налагодити контакт і співпрацю з культурними закладами, що діють у місцевому середовищі, шляхом створення спільних мистецьких проектів, концертів чи музичних програм. Внесок учителя в культурний розвиток середовища, в якому вони працюють, може бути багатовимірним – від пробудження інтересів учнів, через участь у формуванні їх особистості, до організації мистецьких заходів у школі та поза нею.

Важливим завданням учителя є популяризація музичної культури в локальному середовищі, створюючи таким чином освітній простір для своїх учнів.

Список використаної літератури

1. Campbell, Patricia Sherman. *Musician and Teacher*. New York : W.W. Norton and Company, 2008.
2. Jaques-Dalcroze E. Eurhythmics and its implications (Rothwell F., Trans.). *The Musical Quarterly*. 1930. № 16. P. 358-365. Crossref.
3. Shamrock Mary. Orff- Schulwerk: An Integrated Method». *Music Educators Journal*. 1997. May. № 83 (6). P. 41–44.
4. Thomas Judith Orff-Based Improvisation. *Music Educators Journal*. 1980. January. № 66 (5). P. 54–61.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕСТРАДНО-ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА

Масник Оксана Михайлівна,
аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Голос вокаліста є могутнім засобом творчого самовираження та багатогранного естетичного, комунікативного, етичного й психоемоційного впливу на слухача. Працюючи над розвитком вокально-виконавської майстерності, естрадний співак повинен не тільки знати принципи функціонування голосового апарату, практично засвоїти вокально-технічні навички, але й приділяти увагу психофізіологічним аспектам підготовки до виступу, адже певне психоемоційне налаштування, впевненість у власних силах сприяють якісному звуковидобуванню, цілісності та довершеності втілення сценічного образу. Незважаючи на те, що дослідження особливостей психофізіологічного стану у сфері вокального виконавства висвітлено в працях С. Гмиріної [1], Г. Захарченко [2], В. Чайки [3], І. Щербіни [4] та ін., чимало питань залишаються актуальними, оскільки розвиток технічних засобів підготовки вокаліста сприяє виникненню новітніх методів, які потребують переосмислення та систематизації.

Постановка співацького голосу як одна з вагомих профільюючих дисциплін є неможливою без знання анатомічної будови голосового апарату, розумін-

ня роботи механізмів звукоутворення та фонаційної природи, складних координаційних процесів під час формування співацьких навичок. У процесі голосоутворення задіяна вокально-тілесна схема, яку Г. Захарченко характеризує як «комплекс м'язово-вібраційних відчуттів», що з'являються у вокаліста в процесі фонації та складаються із дев'яти зон (піднебінно-зубна, піднебінно-задня, задньоглоткова, гортанна, кістково-лицьова «маска», внутрішньо-трахейна, грудна клітина, черевно-діафрагмова, нижньочеревна) [2, с. 167]. Вони становлять основну чуттєву систему, яка у комплексі з вокальним слухом (звуквисотним, динамічним, тембровим, ритмічним) дає змогу вокалісту регулювати фонаційні процеси. За допомогою вокальних вправ одночасно формуються слухові та м'язові навички, які у майбутньому збагачуються та знаходять успішне застосування у вокальних творах. А методи попереднього звукозапису та відеозйомки дають можливість здійснювати контроль, аналізувати процес підготовки співака до виступу та корегувати недоліки.

У процесі навчання співу та концертної діяльності співакові доводиться долати різні психологічні перешкоди, які супроводжуються рядом негативних відчуттів – тривожності, збудження, необґрунтованого хвилювання, що можуть спричиняти появу психологічних комплексів та навіть розвиток психологічних хвороб. Підкреслюючи значення психофізіологічних відчуттів у аспекті вокального виконавства, В. Чайка зазначає: «Фактори, які регулюють співочий стан самоконтролю, – суб'єктивні і полягають у фіксації відчуттів співака. Він має бути повністю задоволений своїм співочим станом, має отримувати від співу фізичне, морально-духовне піднесення, радість» [3, с. 50]. Тому вокалісту важливо вміти налаштуватись на виступ, керувати емоційними та загальним сценічним самопочуттям. Вирішити дані питання можна за допомогою психотренінгів, які націлені на усунення психологічних бар'єрів та комплексів, швидке входження у стан психологічного спокою, рівноваги перед виступом, творчої роботи у сфері вокальної діяльності, втілення художнього образу, психологічної рівноваги після виступу [4, с. 83]. Також ефективними в процесі самоналаштування є аутотренінги, медитації та афірмації (позитивні короткі фрази, самопідсилювальні твердження), які сприяють зняттю стресу, розслабленню, саморегуляції та стабілізації психоемоційного стану. Запорукою успішного виступу є сценічне хвилювання-піднесення вокаліста, на яке впливають рівень відчуття самовпевненості, вік артиста і рівень підготовки сценічного номеру. С. Гмиріна розглядає три основні види сценічного хвилювання: хвилювання-піднесення (найбільш оптимальний рівень емоційного переживання із високою стресостійкістю); хвилювання-паніка (негативне психофізіологічне збудження з елементами тривожності, розгубленості, неврівноваженості); хвилювання-апатія (негативне пригнічення психологічних процесів, пасивність, зневіра та страх перед виступом). Для подолання психологічної тривожності перед виступом вона пропонує методи візуалізації (уявлення виступу перед публікою від виходу на сцену і до завершення номеру) та метод ідеомоторного тренування (мисленнєве проспівування твору з уявленням вокальної позиції, дихання, дикції, користування мікрофоном тощо) [1, с. 82-83]. І. Щербіна пропонує виконувати конкретні вправи для подолання негативних проявів концертного хвилювання: вдих-видих, нахил з видихом, вертіння головою. Свобідне та правильне вико-

нання цих вправ служить підтвердженням того, що співак не хвилюється та контролює емоційний стан [4, с. 86].

Отже, регулярне виконання психотренінгів, дихальної та артикуляційної гімнастик, афірмацій, самонавіювання та самоналаштування перед виступом призводять до максимально швидкої стабілізації психоемоційного стану, а систематична й послідовна робота над вокально-технічним матеріалом, аналіз попереднього відео- та аудіозапису репетиційного процесу сприяють розвитку професійних якостей вокаліста. Тож, усе вищеперелічене сприяє досягненню основної мети співака – яскравому втіленню цілісного музичного образу на сцені.

Список використаних джерел:

1. Гмиріна С. В. Психологічні аспекти формування вокально-сценічної компетентності майбутніх співаків. *Педагогіка формування особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Т. 2. № 69. С. 80–83.

2. Захарченко Г. Я. Вокально-виконавська майстерність: психофізичні аспекти розвитку співацького голосу. *Культурологічна думка*. 2017. № 12. С. 165–171.

3. Чайка В. Мистецтво творити голосом. Роль психологічного стану студента у розвитку його вокальної майстерності: поради педагога. Львів : Місіонер. 2008. 104 с.

4. Щербіна І. В. Психотренінг вокаліста в музичному мистецтві. *Таврійські студії. Мистецтвознавство*. 2012. № 2. С. 80–87.

ПОЛІПТИХ «СВЯТА ВЕЧЕРЯ» В МАЛЯРСЬКОМУ ДОРОБКУ ВОЛОДИМИРА ЛУКАНЯ

Нагорняк Христина Михайлівна,

кандидатка мистецтвознавства,
доцентка кафедри дизайну і теорії мистецтва

Володимир Лукань – один із знаних мистців Прикарпаття, який працює у різних жанрах і техніках, створюючи при цьому й свої авторські. Саме мистець – філософ, адже кожна створена ним робота несе глибокий сенс і філософське звучання та містить семантичний компонент [2, с.11]. Таким є поліптих «Свята Вечеря», де художник дає своєрідне тлумачення теми різдвяної вечері.

Мета дослідження: розглянути твір Володимира Луканя «Свята вечеря» та проаналізувати його художньо-композиційні особливості.

Об'єкт дослідження: поліптих «Свята вечеря» Володимира Луканя.

Предмет дослідження: символічний зміст, композиційна структура, рисунок, колорит поліптиху, а також його мистецькі та естетичні виміри.

Український символізм має глибоке етнокультурне, філософсько-світоглядне підґрунтя, і це яскраво виражено у творчих лабораторіях багатьох митців, що працювали в царині образотворчого мистецтва, ця тенденція прости-

жується в українському мистецтві різних епох: міфологічний символізм, ранньохристиянський символізм, середньовічно-богословський та світський символізм, ренесансний символізм, бароковий та необароковий символізм тощо. Це також і «асоціативний символізм» (уперше цей термін ужив Олексій Анд), «вектор розгортання символізму в межах сучасної української образотворчості пов'язаний із відображенням етнічно-національної архітектоніки у творах, символічне наповнення яких визначається етнокультурними традиціями» [3, с. 305].

Поліптих складається з 9 частин розміром 30х50 см, виконаний у техніці олійного малярства. Кожна частина є фрагментом загальної композиції і самостійним твором водночас. Кола, лінії, ритми площин сприймаються як діалог між формами та змістом. Об'єднуючим елементом усіх складових натюрморту є умовна скатертина, периметр якої слугує обрамуванням предметів на столі. У творі художник зображує не лише реальні предмети, а й створює власний світогляд через символи, композицію, колір.

В роботі поєднуються дві ідеї – очевидна та прихована. Прихована ідея, домінуюча за навантаженням, може мати нескінченну кількість варіантів тлумачення. Дуалізм між реальним і нереальним світом є основою сприйняття поліптиху. Предмети в композиції відображають очевидні символи та образи: хліб, вино, різні страви та атрибути свята. Однак, вони також містять глибокі символічні трактування, які можуть бути тлумачені лише глядачем. Деякі предмети мають алегоричну інтерпретацію, що відтворює ідеї про щедрість, співчуття або духовну глибину свята, чи є символом об'єднання родини та спільноти. У творі немає фігуративних зображень, однак відчутна атмосфера родинного єднання під час святкової вечері. Точка зору зверху та відсутність уявної лінії горизонту створює враження присутності когось Вищого, на погляд з неба тощо. Натюрморт одночасно є реально очевидним, так і прихованим, що надає йому символічної та естетичної своєрідності.

Поліптиху притаманний етнічний колорит. Зелений, коричневий, жовтий та білий кольори відтворюють стилістику характерну для мистецтва Карпатського регіону. Їхні відтінки є природними та збалансованими, немов вони виникли з натуральних барвників, що створює ефект медитації та спокою.

У композиції «Свята вечеря» автор використав декоративність як основний художній засіб. Фактурність в дрібних деталях створена за рахунок щільного нашарування фарб. Такий підхід дозволяє досягти балансу між декоративністю та реалізмом, створюючи враження живої, динамічної композиції. Поліптих «Свята вечеря» може експонуватися і горизонтально, і вертикально як у приватних помешканнях, так і в громадських інтер'єрах.

Висновки. Поліптих «Свята вечеря» В. Луканя є прикладом сучасного мистецтва, який відкриває перед глядачем широкий спектр інтерпретацій. Твір втілює у собі глибокий символічний зміст, який передає духовні та культурні цінності різдвяної вечері через використання образів та символів.

Художньо-композиційні особливості поліптиху вирізняють його витонченим рисунком, колоритом та фактурою. Використання геометричних форм, декоративність у зображенні предметів створюють відповідний образ.

Крім того, багатофункціональність поліптиху полягає в його можливості використання як цільної композиції, так і окремих частин, що дозволяє змінювати його розташування та інтерпретацію в залежності від контексту.

Список використаних джерел

1. Лукань В. Бібліографічний покажчик (До 60-ти річчя від Дня народження) / авт.- упор.: М. Бігусяк, Х. Нагорняк. Івано-Франківськ, 2021. 40 с.
2. Нагорняк Х. Дрогобицький івано-франківець: Володимир Лукань – штрихи до портрету. *Актуальні питання гуманітарних наук* : Міжвузівський збірник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Серія : Мистецтвознавство). 2021. № 41. Т. 3. С. 9-15.
3. Стоян С. Культурно-історичні метаморфози символізму в європейському образотворчому мистецтві : монографія. Київ : Міленіум, 2014. 258 с.

ВОКАЛЬНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ВИКОНАННЯ КАНТОНСЬКОЇ ПОПУЛЯРНОЇ МУЗИКИ

Пан Лун,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Музична естрада Китайської Народної Республіки, як єдиний розповсюджений жанр сучасної китайської музики, представлена двома основними напрямками цього жанру зі звуковими назвами: *мандопоп* – китайська поп-музика, яка почала формуватися на основі традиційної ще в 1920-х роках. Виконується на мові мандарин – це група діалектів, на якій розмовляє в основному північна частина країни. *Кантопоп (Cantopop)* – китайська поп-музика почала розвиватися з 1960-х років під впливом джазу, рок-н-ролу та західної поп-музики. Виконується на кантонському діалекті, поширеному в південній частині Китаю і є офіційною мовою Гонконгу. Саме представники кантопопу впливають на сучасну китайську естраду.

Метою статті є окреслення основних стилів, жанрів і виконавців кантопопу.

Джерельним матеріалом для дослідження витоків впливів на формування кантонської популярної музики є дослідження Е. Ассанте та Д. Де Амічіс історії рок-музики [1], П. Геральника про винахідника рок-н-ролу Сема Філіпса [3], М. Блейка про Фредді Меркюрі [2], Е. Джона про Елтона Джона [4], Кан Їнчжен про вестернізацію музичної культури Китаю [5].

До найбільш популярних вокально-інструментальних гуртів Китаю, які працюють в жанрі Cantopop, належать: 2R, AMK, As One, At17, Beyond, Boy'z, Blue Jeans, C AllStar, Chochukmo, Citybeat, Collar, Cream, Dear Jane, Dry, Echo, EO2, Fabel, Grasshopper, Hotcha, KOLOR, Krusty, LMF, Lil' Ashes, Little Tigers, Mirror, Mister (Mr), My Little Airport, Paradox, Ping Pung, Raidas, Robynn & Kendy, RubberBand, Shine, Softhard, Soler, Supper Moment, Swing, Tai Chi, Tat

Ming Pair, The Pancakes, Wind & Cloud, The Wynners, Twins, YLK Organization, 24 Herbs.

Найпопулярнішою групою кінця 1980-х років була «Династія Тан». На початку 2000-х років, коли в країні різко стали популярні американські поп-панк та ню-метал, з'явилися місцеві колективи, що грають рок-музику. Розвиток китайського року продовжується і дотепер.

Такий музичний жанр як реп в Китаї не популярний. Річ у тому, що сила слова у цьому жанрі має вирішальне значення, а в Китаї існує безліч діалектів і вони так різняться, що мешканці різних провінцій навряд чи розуміють один одного. У таких умовах репери були вимушені перейти на англійську мову, а це не дуже патріотично. Внаслідок цього багато музикантів емігрували до Америки, так на початку 90-х років у США піднялася хвиля китайського репу.

За останні тридцять років у КНР створена справжня музична індустрія, продукуються тисячі пісень, які швидко стають популярні по всій країні. Зараз пісні з Тайваню й Гонконгу, як і раніше дуже популярні, адже вони часто співаються у континентальному Китаї загальнозживаною мовою путунхуа, тому дуже зрозумілі більшості людей.

До початку нового тисячоліття з'явилося кілька сотень музичних жанрів, які так чи інакше мають за основу традиційну народну культуру.

Отже, сучасна музика Китаю розвивається таким же шляхом, що й інші країни, і представлена такими жанрами: поп, рок, шансон, реп.

Також тут продукуються свої оригінальні жанри. Так, у ХХІ столітті з'явився сучасний жанр *Джунго Фен* – суміш популярних жанрів заходу та неповторного азійського колориту.

Менгу Мінге – монгольський музичний стиль, який вважається для Піднебесної європейським фольклором, хоча за своїм звучанням це безсумнівно азійська естетика.

Сиань Мінге – один із найпопулярніших жанрів китайської поп-музики. Традиційні наспіви Тибету у кінці ХХ ст. перетворилися в естрадний стиль від регіонального рівня до державних концертів.

Дайцу Мінге – інструментальні композиції та мажорні пісні для швидких танців. Фірмовим інструментом цього жанру є флейта хулуси.

Сяонань – Міняо – китайська студентська пісня. Це різні авторські пісні від романтичних до протестних, виконані під акомпанемент акустичної гітари.

Сібей Фен – китайський варіант американського поп-року з яскравими текстами пісень на гостро-соціальні теми, який вбрав в себе традиції регіональної опери та європейської культури.

Яогун-рок – музика від класичного рок-н-ролу – до важкого металу. Цей жанр у Китаї з'явився у кінці 1980-х років, та дуже швидко став популярним. Створені школи, які готують музикантів цього жанру.

Жанр *Сяо Циньсинь* – з'явився в середині 2000-х років, в основі якого мінімалістичні аранжування та сентиментальні тексти про кохання та сучасний світ. Із західних жанрів дуже схожий на інді-поп.

Така різноманітність жанрів кантонської популярної музики свідчить про західні впливи на неї та намагання зберегти своє етнічне обличчя в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Ассанте Е., Де Амічіс Д. Інфорок. Історія рок-музики / пер. з англ. Є. Ліра. Харків : Вид-во «Жорж», 2023. 240 с.
2. Блейк М. Фредді Меркюрі. A King of Music / пер. з англ. М. Климчук. Київ : Наш Формат, 2024. 224 с. : іл.
3. Геральнік П. Сем Філіпс: винахідник рок-н-ролу / переклад з англ. Н. Гриценко, Ю. Чернати. Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2019. 776 с., іл.
4. Джон Е. Я. Елотон Джон / пер. з англ. В. Пушиної. Київ : Форс Україна, 2020. 336 с.+ 24 с. вкл.
5. Кан Їнчжен. Вестернізація музичної культури Китаю. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність* : матеріали наукової конференції, 4 листопада 2021 р. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 52–55.

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ПІАНІСТА-КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Пірус Владислав Володимирович,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

На сучасному етапі у галузі професійної освіти відбуваються значні інноваційні зміни, спрямовані на її оновлення згідно з новими стратегічними напрямками, що впливають з інтеграції України в європейський освітній простір. Такий процес має на меті підготовку висококонкурентних спеціалістів, посилення взаємодії між культурними та освітніми сферами, підтверджує важливості індивідуальності та зорієнтованість на національні цінності.

Систему науково-методичних і педагогічних заходів у сучасному освітньому процесі спрямовано на розвиток особистості шляхом формування та застосування різноманітних компетентностей (глибокі знання, уміння та навички, необхідні для співпраці з артистами різноманітних жанрів, міцну технічну базу, теоретичну освіченість в обраній сфері, знання педагогічних принципів, заснованих на глибокому зв'язку з культурними цінностями нації та ін.).

Саме глибокі професійні знання, уміння та навички, що збагачуються через безперервну самоосвіту, самопізнання та самооцінку є ключовими у розвитку ціннісного ставлення до професійної діяльності. Особливого значення набуває розвиток культурної компетентності, інтеграції національної культурної спадщини в сферу освіти та формування ціннісного підходу до обраної професії.

Професійна кваліфікація піаніста-концертмейстера базується на глибоких знаннях, отриманих у процесі навчання, практичному досвіді. Піаніст-концертмейстер співпрацює з хоровими колективами, симфонічними та камерними оркестрами, має велику вагу при оперному чи музично-драматичному театрах, відіграє важливу роль при навчальних мистецьких закладах (дитячих музичних

школах, хореографічних школах та студіях, музичних коледжах та вищих музичних навчальних закладах), у співпраці із солістами-вокалістами та солістами-інструменталістами бере участь у різноманітних концертах, є важливим доповненням різножанрових вистав тощо. Його безпосередня участь разом з солістом у музичних конкурсах та фестивалях, швидше логічна необхідність, ніж фізична потреба.

Фундаментальною характеристикою професійної діяльності піаніста-концертмейстера є поєднання його виконавських здібностей та тактико-психологічних компетенцій, які сприяють вирішенню специфічних професійних завдань, а саме: здатності до аналізу власної виконавської діяльності, знання партії соліста та гнучкості у реагуванні на мінливі ситуації виконання. Важливим аспектом є прогнозування художніх задумів партнера, що забезпечує формування єдиної виконавської інтерпретації для слухачів.

Серед ключових компонентів, що підкреслюють унікальність професії піаніста-концертмейстера, варто виокремити:

- розвинуту технічну підготовку та обізнаність в галузі тембрових і колористичних властивостей фортепіано, що дозволяє відтворювати звучання різноманітних музичних інструментів (чи їхніх груп) на роялі (невід'ємна умова для кваліфікованого виконання оперних та балетних клавірних партій, арій);
- глибоке знання особливостей кожного голосу чи інструменту, з якими ведеться співпраця, включаючи діапазон, теситуру, методи звуковидобування, динамічні властивості, артикуляцію та особливості манери дихання;
- майстерність у відтворенні характерних рис хорового співу, зокрема глибокого, безперервного звучання без різких переходів, та здатність адаптуватись до диригентської техніки;
- вміння імпровізувати, що є важливою для роботи у класах хореографії, і вміння ефективно адаптувати фрагменти фортепіанних та оркестрових творів до чіткої структурної форми;
- володіння технікою читання з листа і транспонування, а також вміння читати партитури транспозиційних інструментів.

Ключовим моментом у вирішенні визначеної проблематики є варіювання підходів до розвитку професійної компетентності, яка включає наступні аспекти:

- розширення інтелектуального горизонту, що включає широту світогляду з активною життєвою стійкістю та позицією, а також елементи культурної освіти, навчальної діяльності, культурного розвитку, моделей поведінки, спілкування та комунікативних стратегій;
- трансформація індивідуума відбувається через глибоку інтеграцію та засвоєння знань, навичок та вмінь у всіх аспектах його професійного спектра діяльності;
- самоосвіта та саморозвиток виступають як ключові елементи в процесі удосконалення музиканта, ґрунтуючись на його потребі в самовдосконаленні, що є відповіддю на виклики конкурентного позиціонування в професійному середовищі виконавського мистецтва;

- культурна тотожність передбачає нерозривний зв'язок освітнього процесу з культурними досягненнями людства та власної нації, включаючи знання про загальнолюдські культурні цінності у сфері духовної та матеріальної культури, а також розуміння процесів розвитку мистецтва як механізму творення, збереження та трансляції цінностей через концертну діяльність і репертуарне збагачення творами українських композиторів. Логічною частиною професійної відповідності є етнокультурна обізнаність, яка обумовлює знання духовних цінностей власного народу, самоідентифікацію як носія української культури, володіння її виражальними засобами та усвідомлення значення української культури на світовій арені.

Підсумовуючи слід відмітити, що сучасна освіта піаністів-концертмейстерів вимагає не лише вдосконалення технічних навичок та виконавської майстерності, але й розвитку широкого спектру компетенцій, що включає психолого-педагогічні аспекти, культурну обізнаність, та здатність до саморозвитку та самоосвіти. Актуальні дослідження вказують на важливість глибокого розуміння музичного репертуару, специфіки співпраці з виконавцями різних музичних жанрів та вміння адаптуватися до динамічних виконавських ситуацій, де особливу увагу приділено ролі культурної та етнокультурної компетентностей, які дозволяють майбутнім піаністам-концертмейстерам ефективно взаємодіяти в мультикультурному музичному просторі, відтворюючи та транслюючи культурні цінності через мистецтво. Підготовка піаніста-концертмейстера в сучасних умовах вимагає комплексного підходу, який включає постійне самовдосконалення, гнучкість у виконавській практиці, глибокі знання у сфері музикознавства та культури, а також розвиток міжособистісних навичок для ефективної взаємодії з музикантами та аудиторією. Висновки з аналізу акцентують на необхідності інтеграції у освітній процес компонентів, спрямованих на формування висококваліфікованих, культурно обізнаних та адаптивних фахівців, здатних відповідати викликам сучасного музичного світу.

Список використаних джерел

1. Гургула Р. І., Єфремова І. М. Педагогічний аспект підготовки майбутнього піаніста-концертмейстера. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін.. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 75. Т. 1., 26–31.
2. Кононська Н. М. Діяльність концертмейстера в навчальному процесі закладів вищої освіти. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2020. № 43. С. 8–93.
3. Молчанова Т. (2022). Модель навчання концертмейстерства у музичних закладах фахової вищої освіти України. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*, (47), 67–73.
4. Молчанова Т. Формування компетентності майбутніх піаністів-концертмейстерів у контексті сучасних освітніх процесів і викликів. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2023. № 48. С. 71–78.
5. Стребкова Д. В., Науменко І. В. Підготовка сучасного піаніста-концертмейстера в соціокультурному контексті. *Modern Information Technologies and*

СПІВПРАЦЯ ЙОСИФА СЛІПОГО ТА СВЯТОСЛАВА ГОРДИНСЬКОГО НАД МИСТЕЦЬКИМ ОФОРМЛЕННЯМ СОБОРУ СВЯТОЇ СОФІЇ У РИМІ

Пронюк Марія Мирославівна,
аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Метою статті є висвітлення співпраці Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого (1892–1984) та українського митця, поета, перекладача Святослава Гординського (1906–1993) у збереженні, поширенні та збагаченні української культурної спадщини у світі. Шляхи цих двох великих мужів перетнулися в Україні перед Другою Світовою, і ще раз доля звела їх закордоном в еміграції. Результатом їхньої співпраці, в цей другий період, стало мистецьке оздоблення Храму Святої Софії – Премудрості Божої у Римі.

Будівництво Храму розпочалося у 1967 році та завершилося урочистим освяченням у вересні 1969 року. В основі церкви – засади візантійсько-давньоруського сакрального будівництва. Святослав Гординський працював над загальним проектом іконостасу та мозаїк, які мали покривати суцільно стіни та перекриття Собору [4, с. 41]. У центрі головної абсиди Храму – Свята Софія, по боках – херувими; нижче – зображення Тайни Євхаристії: подвійно зображений Христос Спаситель, що роздає себе апостолам. Ця мозаїка є відтворенням подібної з Софії Київської. У найбільшому куполі зображений Христос-Вседержитель, внизу – постать Божої Матері з хором Небесних Сил. Вітражі до вікон також розроблені Святославом Гординським і зображають вісьмох киево-галицьких митрополитів. У Храмі також виконані мозаїки літописця «Повісті минулих літ», святих Бориса і Гліба, Данила-паломника до Єрусалиму, Ярослава Мудрого, що диктує «Руську Правду», Володимир Мономах, що пише «Поучення дітям». На двох великих бічних стінах розміщені мозаїки «Створення світу» та «Нагірна проповідь». Трохи нижче, в повний зріст, представлені дванадцять Отців Церкви [6, с. 35–37]. Святослав Гординський, відповідно до вимог та побажань Йосифа Сліпого, «виконав їх бездоганно, з відчуттям міри, тактовності та стриманості, що деколи, можливо, межують з витонченою й холонуватою академічністю» [4, с. 44]. Праця тривала 25 років і була завершена вже після смерті Патріарха, у 100-ліття від дня його народження [3, с. 520].

Окрім праці над мозаїками, Святослав Гординський опублікував декілька науково-мистецьких досліджень у журналі «Богословія». Так у 1963 році вийшла друком стаття «Галицька ікона XIV–XVI століття» [1]. Автор ставить акцент на «галицькому малярстві», його визначенні, розглядає стильові риси, робить порівняння та оцінку мистецької вартості іконописного матеріалу. Митець

доводить існування школи галицької іконографії, яка, перейнявши великі традиції київської митрополії, розвинулась власним шляхом «в річищі загальних, зв'язаних із східним обрядом, мистецьких форм, тем та естетичних поглядів» [1, с. 104]. Ще одне наукове дослідження було надруковане у 1969 році під назвою «Українські церкви в Польщі», про їхню історію, архітектуру та існування, разом з сімдесяти однією ілюстрацією [2]. Цінністю цієї розвідки є те, що автор найбільшу увагу приділяє Лемківщині, щоб, як сам зазначає, «документально зберегти деякі аспекти церковної архітектури, в якій глибоко і оригінально проявився творчий геній тієї гілки українського народу» [2, с. 3]. В цьому ж номері була надрукована рецензія на працю «Історія українського мистецтва» (1966) у шести томах, за редакцією Миколи Бажана. Вартує уваги внесок митця у відкриття українського Музею при Храмі святих Сергія і Вакха та Чудотворної ікони Жировицької Божої Матері у жовтні 1971 року. Він був першим упорядником мистецьких збірок для цього музею (1966). На самому ж відкритті Святослав Гординський виступив з головною доповіддю «Українське мистецтво впродовж віків» [4, с. 25]. Також він розробив екслібрис, присвячений кардиналу Йосипу Сліпому, що знаходиться зараз у фондовому зібранні Вінницького обласного художнього музею (колекція К. С. Козловського) [5].

Отже, великою ідеєю і невтомною працею Патріарх Йосиф Сліпий та митець Святослав Гординський увіковічили свої імена у здвигненні та оздобленні Храму Святої Софії – Премудрості Божої у Римі. До сьогодні він є знаком для єдності українців «у розсіянні суцях», захопливих поглядів відвідувачів, свідченням краси та незламності українського духу та традицій.

Список використаних джерел

1. Гординський С. Галицька ікона XIV–XVI століття. *Богословія*. 1963. Т. XXI–XIV. С. 95–105.
2. Гординський С. Українські церкви в Польщі. *Богословія*. 1969. Т. XXXIII. С. 74–90.
3. Горинь Б. Святослав Гординський на тлі доби: есе-колаж у 2-х книгах. Київ : Ярославів Вал. 2018. 624 с.
4. Сидор О. Блаженніший Йосиф і мистецтво. Рим : SGS. 1994. 156 с.
5. У фондах Вінницького обласного художнього музею знаходиться колекція екслібрисів Костянтина Козловського (1959-1964 pp.). URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1122322494863289&id=510823929346485&_rdr (дата звернення: 23.02.2024).
6. Хома І. Собор Св. Софії в Римі і його мозаїки. *Терем*. 1990. Ч. 10. С. 33–37.

МУЗИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОЕЗІЙ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Стронський Олексій Іванович,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Вірші Олександра Олеся приваблювали ліризмом багатьох композиторів. У літературознавчих дослідженнях доволі часто йдеться про мелодійність, музичність віршів Олеся, який високо цінував музичне мистецтво. Саме музика, вважав поет, може найтонше передати стан душі, боротьбу й суперечку людських почуттів [1].

Найбільшим доробок творів на вірші Олеся є в сучасного українського композитора Мирослава Волинського. Окремої уваги заслуговує вокальний цикл «Моя пісня», який ми розглянемо детальніше.

Цикл складається з 14 різнохарактерних солоспівів, об'єднаних за принципом тематичної та художньої єдності. Мирослав Волинський написав його наприкінці 2010 р. в знаковий для своєї творчості період, що вочевидь стало відгуком на складні життєві обставини автора. Прем'єра відбулась 28 лютого 2011 р. у виконанні соліста Львівського оперного театру Юрія Трищецького у супроводі Лесі Менцинської.

Напередодні міська спільнота Львова готувалась до святкування 110-ої річниці заснування Львівського оперного театру. Тогочасне керівництво узгодило з Мирославом Волинським створення нової опери «Данило Галицький» для постановки в театрі та гастролей за кордоном, з метою популяризації українського оперного мистецтва. Але після написання твору та його апробації, з'ясувалось, що твір не побачить сцени. Відчуваючи розпач та зневіру, композитор пишенизку вокальних творів на вірші улюбленого поета Олександра Олеся, творчість якого резонувала з його душевними струнами [2].

Роздумуючи над місцем митця (поета, композитора, музиканта) в суспільстві, автор зосередився на конфлікті між творцем і дійсністю. Велику увагу він звертає на нерозуміння, несприйняття та відсутність сприяння творчій людині у сучасному соціумі [3]. Відтак, відчутними у композитора в циклі «Моя пісня» є емоційні перепади від високого духовного підйому, творчого запалу до повної зневіри та небажання творити.

Вокальний цикл розпочинається солоспівом «Хочеш ти, щоб пісню я для тебе склав». Твір написано у двочастинній формі, що обрамлена фортепіанним вступом та заключенням. Вже у початкових акордах фортепіанного вступу відчутне меланхолійне забарвлення музики. Драматизм твору посилюється у другій частині романсу, що відображено зміною темпу, схвильованими короткими мотивами вокальної партії, частими тональними відхиленнями, ладовими переходами з мінору в мажор відповідно до текстуального сенсу поезії. Емоційна напруга та кульмінація підсилена також акордовими речитаціями у партії фортепіано, яка відіграє в циклі важливу роль [4, с. 3-7].

Романс «О, збуди мою пісню», який є наступним у циклі сприймається як яскравий емоційних спалах, що відображено у швидкому темпі (*Allegro con fuoco*), поліметрії та поліритмії, динаміці «Форте», плакатній виразності і пафосі фраз [4, с. 8-12].

Ліричним емоційним контрастом до попередніх творів став романс «Срібні акорди, що з серця знялись». Він написаний у романтичному чуттєвому характері, мажорному ладі та відображає відтінки почуття юної закоханості та мрій. Партія фортепіано, насичена арпеджіо, акордовими фігураціями імітує гру на гітарі закоханого юнака, що співає серенаду під вікном своєї музи [4, с. 12-14].

Солоспів «Пекло, здавалось, було в ту годину» є першою драматичною кульмінацією циклу. На початку твору автор подає ремарку «*tempestoso*», що означає бурхливо. Перша частина твору в партії фортепіано має густий акордовий виклад та складний метро-ритмічний малюнок. Друга частина вносить деяку розрядку імпульсивній експресії попереднього уривка [4, с. 15-19].

Одним із найвиразніших є романс «Кричи, паяце», який часто співаки виконують в сольних програмах як окремий номер. Партія вокалу потребує особливої майстерності, оскільки мелодія рухається від поступових плавних висхідних чи низхідних ходів до раптових октавних стрибків [4, с. 26-29].

У романсах «Народ, як мертвий, спить без снів», «Коли нема пророка на землі» та «Коли б гора зневіри впала» відображено весь розпач нерозуміння суспільством значення митця, його самотність перед викликами реального життя [4, с. 30-32].

Характерним для циклу є наявність як драматичної, так і ліричної кульмінацій. Так, ліричний романс «Підбиті голуби здіймались» автор написав всього за один день, у той час, коли робота над цілим циклом тривала близько двох місяців. Про ці факти композитор стверджує у власному інтерв'ю.

Мирослав Волинський визначає смисловою кульмінацією свого циклу солоспів «Фіалки сліпий продає». Саме в словах «О, серце розквітле, зів'янь: фіалок нікому не треба» – відображено весь розпач несприйнятого і неоціненого жорстоким світом митця. Образ сліпого для автора є центральним образом-символом – обдарований творець та його твори-фіалки, які нікому не потрібні [4, с. 48-50].

Отже, вокальний цикл «Моя пісня» Мирослава Волинського став одним із прикладів яскравого відображення поезії Олександра Олеся у камерно-вокальній творчості сучасних авторів. Філософська глибина прочитання віршів та висока естетика їх музичного втілення композитором дозволяє зачислити цей твір до непересічних взірців української музичної культури періоду сьогодення.

Список використаних джерел

1. Радишевський Р. П. Журба і радість Олександра Олеся : передмова. *Олесь О. Твори* : в 2 т. Київ : Дніпро, 1991. Т. 1 : Поетичні твори / [упоряд., автор передм. та прим. Р. П. Радишевський]. С. 5-47.

2. Анонс концерту «МУЗА. Павло Гунька, Родерик Баранд». *Сайт Львівської національної філармонії ім. М. Скорика*. 2019. URL: <https://philharmonia.lviv.ua/event/муза-павло-гунька-родерик-баранд-23-06-2019-18-00/>.

3. Сірій Ю. З моїх зустрічей. Поет з душею вогняною. Олександр Олесь у спогадах, листах і матеріалах / упорядк. та прим. І. М. Лисенка. Нью-Йорк ; Київ ; Львів : Вид-во М. П. Коць, 1999. С. 26-33.

4. Волинський М. М. Моя пісня. Цикл солоспівів для голосу та фортепіано на слова Олександра Олеся. Львів : Нотна бібліотека М.Волинського, 2011. 51 с.

ФОРМИ ПУБЛІЧНОЇ ТРАНСЛЯЦІЇ ХАРИЗМАТИЧНОГО ОБРАЗУ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сунь Юй,
аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Активний розвиток технічних засобів масової комунікації в останні десятиліття зумовив появу новітніх форм публічної презентації творчості академічних музикантів-виконавців. Багато з них стають поряд із політиками, представниками кіно- і шоу-бізнесу популярними культовими постатями з яскраво вираженими рисами харизматичної особистості. Показовими носіями харизми є знамениті китайські піаністи Лан Лан та Лі Юнді, які виступають на світовій арені не тільки як унікальні виконавці, але й як впливові суспільно-культурні діячі. Явище харизми викликає сьогодні особливе наукове зацікавлення політологів, соціологів і психологів. Проте в музичній науці цей феномен досі не отримав належного наукового обґрунтування. Мета дослідження – висвітлити основні форми публічного прояву харизми музиканта-виконавця на прикладі творчих досягнень Лан Лана та Лі Юнді.

Традиція застосування слова «харизма» (від грецьк. *χάρισμα*) налічує багатовікову історію. Воно зустрічається вже в Біблії і перекладається з грецької мови як милість, Божий дар. Такий дар людини іноді називають «іскрою Божою». Найвища харизма, за Біблією, це Любов. Безумовний авторитет носія харизми базується на силі його духовного дару, а також на відданості ідеї чи ідеалові. Це викликає захоплення, глибоку повагу і довіру в його послідовників. Особливо наголошується на дарі говорити різними мовами, тобто не тільки володіти словом, але й впливати на інших людей через емоційне, духовне, часом магічне проникнення до їх душ і сердець [2]. Таким чином, механізми дії харизми розпізнаються через певні моделі її втілення, а саме: міфологічні, пов'язані з екстраординарністю, унікальністю, виключністю, обраністю людини, та поведінкові, «куди входять манера спілкування, тембр голосу, зовнішній вигляд, мова тіла, імпровізація та ін.» [1, с. 97]. Відтак в умовах музично-виконавських реалій харизма може проявляти себе як на рівні вроджених якостей винятково обдарованої особистості, так і на рівнях її музично-мовленнєвого вираження, а також сценічної та позасценічної поведінки, включаючи різні види публічної діяльності митця.

Ядром структури харизматичного образу музично-виконавської особистості є неповторний виконавський стиль артиста з такими характеристиками, як

магнетизм, оригінальна музична інтонація вислову, вражаюча віртуозність. Ці риси піаністичного стилю однаково притаманні Лан Лану та Лі Юнді. При цьому виконавський стиль Лан Лана відрізняє яскрава театральність подачі музичного образу, його гранична візуалізація за допомогою виразної міміки та пластики ігрових рухів. Необмежений арсенал технічних виражальних засобів піаніста спрямований на зацікавлене спілкування з публікою та використовується як засіб демократизації і ефектного донесення музичної думки до широкого слухача.

Унікальна поетична інтонація відрізняє піаністичне мистецтво Лі Юнді, чия гра, за словами критиків, «має душу й поезію» і втілює ніжний ліризм, що досягається завдяки елегантному фразуванню. Несамовите прагнення до досконалості, напружена духовна праця та фанатична відданість ідеї абсолютного виконавського злиття з образом композитора допомогли Лі Юнді стати першим наймолодшим переможцем конкурсу імені Шопена у Варшаві.

Загалом кажучи, фактор першості є, на нашу думку, одним із ключових джерел реалізації міфологічної моделі харизматичного образу музиканта-виконавця. Наприклад, Лан Лан є першим китайським піаністом, який виступав у Білому домі, першим у Китаї володарем премії імені Бернстайна, першим китайським піаністом, удостоєним Grammy в номінації «Best Instrumental Soloist» (2007). Не менш потужним генератором міфологічної аури музиканта-харизматика є фактор геніальності, тісно пов'язаний з історією зростання дитини-вундеркінда та подолання нею складних життєвих обставин ціною надзусиль волі, колосальної праці і самодисципліни заради дитячої мрії завоювати світ, досягнувши вершин піаністичної майстерності. І Лан Лан і Лі Юнді є носіями титулу «геніальний піаніст», яким в різні часи їх нагороджували авторитетні світові мас-медіа.

Іншими формами публічної трансляції харизматичного образу виконавської особистості є презентація музично-педагогічної діяльності з використанням Інтернет-технологій, зокрема Лан Ланом, для проведення майстер-класів та навчальних циклів занять, які налічують сотні тисяч переглядів. Лі Юнді здійснив великий концертний тур по 35 містах Китаю, охопивши виступами не тільки столиці провінцій, але й міста другого та третього рівня. Свою соціокультурну місію піаністи бачать у залученні мільйонів китайських дітей та світової молоді загалом до мистецтва гри на фортепіано, а також у популяризації класичної музики та пропаганді національної музичної спадщини, зокрема творів китайських композиторів, виконанням яких закінчуються всі концертні виступи Лі Юнді та Лан Лана.

Отже, демонстрація суспільно-активної позиції музикантів як представників рідної країни сприяє розгортанню харизматичного процесу навколо їх постатей у глобальному медіа-просторі і служить цілям популяризації академічної культури музикування та ефективного реалізації «формули успіху» сучасного музиканта-виконавця.

Список використаних джерел

1. Баюрчак Н. Теоретико-методологічний аналіз поняття «харизма»: міждисциплінарний аспект. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. Т. 25. № 1. С. 93–98. URL: <https://doi.org/10.15421/172214>.

2. Поліщук Н. Харизма. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Абрис, 2002. С. 697.

РЕЗОНАНС МИСТЕЦЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА ЗЛАМІ ЕПОХ

Топорков Дмитро Анатолійович,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Постановка проблеми. При вивченні тих чи інших естетичних явищ в історії багатьох видів мистецтва звертає на себе увагу закономірність: не всі тенденції, що мають у своїх витоках природу високого мистецтва, здатні кардинально вплинути на подальший розвиток художніх смаків і вподобань цілої епохи. Звідси впливає певна наукова проблематика і постає питання: від чого (в принципі) залежить дієвість тих чи інших високих тенденцій, яка в результаті може призводити до «вдосконалення» окремих естетичних аспектів й художньо-образних категорій?

Актуальність. В пошуках відповіді на поставлене питання слід врахувати, що його вирішення суттєво полегшить подальші мистецтвознавчі дослідження на предмет адекватного, неупередженого та об'єктивного сприйняття стильового концепту різних видів і жанрів мистецтва, що стосуються як матеріальної так і духовної культури. Крім цього, відповідь на це питання зможе пояснити цілу низку феноменів, пов'язаних із несподіваним поворотом у складному і розгалуженому процесі культурно-історичного розвитку мистецтва.

Основний виклад. Отже, відомим є той факт, що будь-яка потужна мистецька тенденція, з однієї сторони, зароджується в умовах авторського художньо-образного «бачення» харизматичного митця, а з іншої сторони – як результат переміни естетичних вподобань в суспільстві, що відбувається, зазвичай, на перетині історичних та стильових епох (в залежності від того, в якій площині розглядатиметься цей процес: у суспільній чи у культурно-мистецькій) [3, с. 225].

В подальшому, на етапі свого становлення та розповсюдження, нова тенденція набирає обертів і стає формотворчою за умови високого ступеня своєї зрозумілості, універсальності та оригінальності. Паралельно з цим відбувається стильова кристалізація всіх нових естетичних аспектів, які «ідейно сповідує» ця нова мистецька тенденція [2, с. 76].

А от на наступному етапі відбуваються непередбачувані речі: тенденція може вилитись у загальну мистецьку парадигму, або раптово згаснути без видимих на то причин. Виходячи з динамічного характеру більшості мистецьких тенденцій і з їх художньо-образної природи, в світлі всього вищенаведеного, стає зрозумілим що конкретно постає запорукою градаційного розвитку тенденції в мистецтві – це *принцип потужного резонансу* [1, с. 348], що виникає в результаті одночасного прояву розхитування або переміни естетичних вподобань у суспільстві разом із контрастними виразами і «баченнями» окремих

впливових митців на зламі історичних, епохальних та стильових пертурбацій. Іншими словами, лише одночасна активація всіх факторів впливу, характерних для зламу епох, здатна запустити, посилити та розповсюдити ту чи іншу тенденцію у мистецтві [1, с. 379].

Також, в межах цього дослідження, необхідним постане конкретизація і тлумачення поняття резонансу, який виникає серед мистецьких тенденцій на зламі епох. *Резонанс мистецьких тенденцій* – це (за аналогією природничої наукової галузі) взаємне підсилення ефектів і впливів, яке виникає в результаті одночасного, синхронної та злагодженої активації всіх естетично-соціальних факторів, що є характерними для того чи іншого художньо-творчого і стильового рухів, виключно в історично-культурній системі координат [3, с. 128].

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, вважаємо за потрібне окреслити та запропонувати авторське визначення абстрагованої і умовної формули, що відображає взаємозв'язок між природою нової мистецької тенденції та її власним розквітом і ступенем її потужності: в процесі історичного розвитку мистецьких напрямків, *впливовість та значущість мистецької тенденції є прямо пропорційною якості резонансних факторів на зламі епох і зворотно пропорційною якості усталених естетичних традицій в культурі*. Пояснюючи застосовану термінологію, звертаємо увагу на те, що у цьому конкретному випадку *якість* вимірюється виключно в результативній площині мистецьких продуктів: їх популярності, досконалості та легкості відтворення.

Список використаних джерел

1. Альчук М., Бацевич Ф., Бойко І. Культурологія: енциклопедичний словник / за ред. д-ра філос. наук, проф. В. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 508 с.
2. Словник-довідник з культурології: навч. посіб. для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–II рівнів акредитації / укл. Р. Шестопад. Вінниця : ПП «Нова книга», 2007. 184 с.
3. Стоян С. Культурно-історичні метаморфози символізму в європейському образотворчому мистецтві : монографія. Київ : Міленіум, 2014. 358 с.
4. Racinet A., Dupont-Auberville A. The World of Ornament. Complete coloured reprint of L'Ornement polychrome (1869–1888). Introduction by David Batterbam. Köln : TASCHEN, 2023. 823 s.

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ СПІВУ

Чжан Мяо,
аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Лінгвокультурологія – галузь знань на перетині культурології, мовознавства, країнознавства, психолінгвістики. Проте її аспекти постають невід'ємними й у інших, зокрема мистецьких спеціальностях. Використання лінгвокультурологічних аспектів у методиках співу зумовлене процесами глобалізації,

навчанням іноземців у різних країнах світу, можливостями академічної мобільності та обмінів як здобувачів освіти, так і викладачів. Лінгвокультурологія також є важливою для аналізу процесів міжкультурної комунікації. Дослідники застосовують теорію лінгвокультурології не лише для швидкого освоєння методики співу, але й спрямовуючи її на практичні, чітко орієнтовані цілі постановки, дихання, фразування, інтерпретації тощо [4].

Опановуючи спів – не лише у формі звукових елементів, але й мовно-інтонаційних, тобто через вербально-музичні твори, співак-початківець вивчає мову, культуру, ментальність нації чи етносу. Через спів фольклорного матеріалу відбувається знайомство з мовою, культурою народу. Наслідування чи повторення вербальних (текстових) елементів повинно поєднуватися із розумінням змісту, ситуацій, контексту. Не випадково у музичній педагогіці основою матеріалу для навчання співу завжди є фольклорні зразки різного типу складності – інтонаційної, метро-ритмічної, декламаційно-мовленнєвої, емоційно-змістової. Паралельно відбувається знайомство з традиціями, обрядами, жанрами у фольклорно-етнографічному контексті. Ці засади простежуються як в українській культурі, так і в китайській.

Так, наприклад, «Шкільний співаник» Філарета Колесси, виданий у трьох частинах упродовж 1925–1927 роках у Львові, містить пісні для початкового навчання співу в межах загальноосвітньої школи. Підручник був написаний під впливом ідей Миколи Лисенка та його послідовників в галузі україно-орієнтованої музичної освіти, ґрунтувався на принципах опанування співу на основі національно-етнографічного матеріалу. Саме Ф. Колесса став автором концепції, яку можна визначити як «етнографічне сольфеджіо». Відбираючи пісні, автор керувався етичною, патріотичною, виховною та естетично-психологічною метою посібника. Але найважливіше, що основу навчання склали саме народні пісні рідною мовою. Учні упродовж першого року вивчають мелодії різних фольклорних груп – відповідно календарних чи родинних. Переважно це одноголосі мелодії нескладні за інтонацією, ритмічними малюнками, звуковим обсягом. Тексти таких пісень також максимально зручні для співу, без надмірного розспівування складів. Таким чином, формується паралельно засвоєння мелодичних (інтонаційно-ладових) та метро-ритмічних складових пісень, їх жанрові ознаки (як наприклад, у колискових чи веснянках), зразки пісенних форм (заспів/приспів). Проте ці ознаки засвоюються разом з текстом, опановувався словниковий запас для школярів, а також вербальні особливості мовлення – використання відкритих голосних, чергування звуків, розрізнення видів приголосних і їх правильна артикуляція. Упродовж другого і наступних років навчання циклічність відповідно до календарних свят зберігається, але твори ускладнюються, діапазон співу розширюється, вивчалися не лише різні ритмічні малюнки, але й нові тональності, види альтерацій, хроматизацій. Поступово використовуються елементи двоголосся та триголосся. Ці ускладнення є результатом поступового освоєння початківцями основ нотної грамоти і теорії музики, набуттям досвіду одноголосого співу – сольо та в унісон [2].

Невід'ємною частиною методики початкового навчання співу є правильне дихання, розуміння його як основи протяжності та чистоти інтонації. Розуміння фонетичних та артикуляційних рівнів мовлення є першим етапом освоєння

музичного твору не лише рідною мовою, але й іншими. Наступним етапом є розуміння й усвідомлення змісту та символіки, характеру твору та його виразовості, які є невід’ємними компонентами інтерпретації творів.

Подібні тенденції спостерігаються і в традиціях навчання співу в Китаї. Хоча народні китайські пісні переважно одноступі, їх співають в унісон хором. Для навчання співу учнів молодшого шкільного віку активно використовувався народно-пісенний репертуар, який сприяє не лише вивченню обрядових традицій, мелодики, ритмів, але й фонетики у народних піснях [1].

Серед творів, що є складовою програм навчання музики в Китаї, слід вирізнити найпопулярнішими: «Зійшло сонце» (太陽已經升起), «Мила дівчина збирає гриби» (採蘑菇的可愛女孩), «Улюблений сонний ангел» (最愛的瞌睡天使), «У хустку граємо» (我們玩圍巾), «Відрадна пісня» (甜蜜的歌), «Сніжинки» (雪花), «Пастуша пісня» (牧歌), «Мила бджілка» (可愛的小蜜蜂), «Настала весна (春天來了), «Весна, де ти?» (春天,你在哪裡?), «Золоте сонечко» (金太陽), «Два тигри» (兩隻老虎), «Дитинство» (童年) та ін. [3, с. 44–45].

Важливе значення в освоєнні пісень є механізми гри, які привносять у процеси навчання елементи веселощів, руху (хороводи), танців, сприяють вивченню традиційних обрядів. У них спостерігаються відображення елементів трудових процесів, родинних стосунків, картин природи. В українській культурі такими є «Подоланочка», «Перепілка», «Соловечку, сватку, сватку», «Та внадився журавель», «Катерина і Василь», «Ой по горі льон, льон», «Ой на горі жито, сидить зайчик», «Галя по садочку ходила», «А ми просо сіяли», «Мак», «А вже весна», «Марена» та ін. Серед китайських народних пісень-ігор: «Один два три чотири п’ять» (一 二 三 四 五), «Весела дитина» (性格開朗的孩子), «Струмочок» (涓涓細流), «У хустку граємо» (我們玩手帕), «Качка-чудовисько» (怪物鴨), «Коршун і курча» (風箏和小雞), «Вгадай, хто я?» (猜猜我是) та інші; 54 | пісні-інсценування: «Два тигра» (兩隻老虎), «Черепашка та зайчик» (烏龜和兔子), «Сірий і білий птах» (敘利亞和白鳥) та ін. [3, с. 53–55].

Таким чином, на початковому етапі вивчення співу паралельно синтезуються декілька напрямів: суто інтонаційно-мелодичні (сольфеджіо), музично-теоретичні (метро-ритм, тональності, хроматизація), фольклорні (жанрові особливості календарних та родинних пісенних зразків), етнографічно-культурологічні (знання обрядової культури народу), лінгвокультурологічні (вивчення особливостей вербального мовлення та його відтворення у співі, елементів культури через традиції).

Список використаних джерел

1. Золотухіна С. Т., Іонова О. М., Лупаренко С. Є. Музична освіта школярів у закладах загальної середньої освіти КНР : тенденції та перспективи. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. праць. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди. 2019. Вип. 47. С. 37–49.

2. Колесса Ф. Шкільний співаник. З педагогічної спадщини композитора (перевидання). Київ : Музична Україна, 1991. 234 с.

3. Сюй Хань. Теоретичні і методичні основи хорової роботи з учнями молодших класів у школах Китаю та України : дипломна робота на здобуття ступеня магістра. Чернівці, 2022. 83 с.

4. Чжан Мяо. Методика навчання сольного співу Валентини Антонюк на засадах лінгвокультурології. *Музичне мистецтво XXI століття: історія, теорія, практика* : збірник матеріалів та тез XIII міжнародної науково-практичної конференції (ДДПУ ім. І. Франка, 28 квітня 2023) / ред.-упорядн. Андрій Душний. Дрогобич: Посвіт, 2023. Вип. 9. С. 56–59.

СЕКЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

ГЕРАТРИЧНО ЗУМОВЛЕНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ ЗДОРОВ'Я ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК КРИТЕРІЇ СПЕЦИФІЧНОГО ПІДХОДУ У РЕАБІЛІТАЦІЇ НАСЛІДКІВ COVID-19

Ракаєва Анастасія,

аспірантка,

факультет фізичного виховання та спорту

Сучасний стан здоров'я населення України характеризується негативним природним приростом, високими рівнями інвалідності та смертності, що відбуваються на фоні демографічних втрат, прямо чи опосередковано пов'язаними із військовими діями. Відповідно, щороку чисельнішою стає група пацієнтів похилого та старечого віку. Відзначається тенденція до зниження питомої ваги гострих захворювань та збільшення хронічних неінфекційних патологій. Крім того, з віком частка осіб, які страждають на хронічні захворювання, значно зростає порівняно з пацієнтами середнього віку [1, с. 50].

Накопичення коморбідних та поліморбідних станів призводить до розвитку у осіб похилого віку специфічних геріатричних синдромів. До них відносяться соматичні (синдром мальнутриції, пролежні, нетримання сечі та калу, падіння та порушення ходьби, запаморочення та атаксію, больовий синдром, порушення слуху та зору, втрату свідомості); психічні (деменція, депресія, делірій, порушення поведінки та адаптації), соціальні (втрата самообслуговування, залежність від інших, соціальна ізоляція, схильність до насильства, порушення сімейних зв'язків) [2, с. 282; 3, с. 1718].

Коронавірус із важким гострим респіраторним синдромом (SARS-CoV-2) та супутній йому синдром COVID-19 спричиняють високі показники захворюваності та смертності в усьому світі. Люди похилого віку зі загальною слабкістю та хронічними захворюваннями дуже сприйнятливі до захворювання, мають більшу ймовірність розвитку важких симптомів і поганих результатів. У цій групі найвища смертність від COVID-19 [6, с. 1613].

Багато досліджень щодо COVID-19 зосереджено на гострій фазі, включаючи симптоматичне лікування, інфекційний контроль і останнім часом препарати, які змінюють інфекцію та супутню запальну відповідь. Однак COVID-19 є складним захворюванням із численними ускладненнями, що сприяють довготривалим розладам стану здоров'я. За даними «Gemelli Against COVID-19 Post-Acute Care Study Group», ураження багатьох органів при COVID-19 вимагає комплексного підходу [6, с. 1613]. Більшості пацієнтів COVID-19 потрібен значний час для повноцінної реабілітації, що потребує складної мультидисциплінарної реабілітації.

Група пацієнтів похилого віку хворих на COVID-19 в основному складається зі слабких людей похилого віку з кількома патологіями, які мають кілька довгострокових преморбідних станів і часто вже (частково) залежали від

офіційної та/або неофіційної медичної допомоги ще до початку захворювання на COVID-19. Сюди також входять люди похилого віку, які раніше були відносно здоровими, але зазнали серйозного функціонального зниження та погіршення повсякденної діяльності разом з іншими фенотиповими характеристиками слабкості після COVID-19. Ці літні пацієнти мають складну комбінацію нової та наявної інвалідності, їхня реакція на реабілітацію може бути послаблена слабкістю та когнітивними порушеннями, а їх здатність брати участь може бути обмежена факторами навколишнього середовища, включаючи соціальну ізоляцію та залежність від догляду. Для них потрібен інший, більш комплексний підхід до реабілітації – геріатрична реабілітація.

Геріатрична реабілітація визначається Групою спеціальних інтересів геріатричної реабілітації Європейського товариства геріатричної медицини як багатовимірний підхід діагностичних і терапевтичних втручань, метою яких є оптимізація функціональних можливостей, сприяння активності та збереження функціонального резерву та соціальної участі у людей похилого віку з інвалідизуючими порушеннями. Люди, які підходять для геріатричної реабілітації, часто страждають від мультиморбідності та геріатричних синдромів. Через гетерогенну презентацію COVID-19 у поєднанні з віковими проблемами, такими як слабкість, когнітивні порушення та мультиморбідність, лікування літніх пацієнтів після гострої форми COVID-19 є складним [5, с. 603].

Таким чином, недостатня наукових досліджень, зосереджених на веденні пацієнтів похилого віку наслідками COVID-19, порівняння ефективності різних реабілітаційних технік, спричинює подальші пошуки у представленому напрямку.

Список використаних джерел

1. Aravitska Mariia, Saienko Olesia. The influence of physical therapy on indicators of locomotive syndrome in elderly persons with osteoarthritis of the knee and obesity. *Clinical and Preventive Medicine*. 2023. № 4. P. 6–13. [https://doi.org/10.31612/2616-4868.4\(26\).2023.01](https://doi.org/10.31612/2616-4868.4(26).2023.01).
2. Koval Nazar, Aravitska Mariia. Dynamics of kinesiophobia and physical functioning parameters in the elderly adults with sarcopenic obesity under the influence of the physical therapy program. *Clinical and Preventive Medicine*. 2023. № 4. P. 88–95. [https://doi.org/10.31612/2616-4868.4\(26\).2023.13](https://doi.org/10.31612/2616-4868.4(26).2023.13).
3. Bachmann S, Finger C, Huss A, Egger M, Stuck AE, Clough-Gorr KM. Inpatient rehabilitation specifically designed for geriatric patients: systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials. *BMJ*. 2010. № 340. P. 1718. <https://doi.org/10.1136/bmj.c1718>.
4. Bordne S, Rietz C, Schulz RJ, Zank S. Behavioral and emotional quality of life of patients undergoing inpatient geriatric rehabilitation. *Rehabil Psychol*. 2020. № 65(3). P. 299–310. <https://doi.org/10.1037/rep0000332>.
5. Carfi A, Bernabei R, Landi F, Gemelli Against COVID-19 Post-Acute Care Study Group. Persistent symptoms in patients after acute COVID-19. *JAMA*. 2020. № 324(6). P. 603–605. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.12603>.
6. Gemelli Against COVID-19 Post-Acute Care Study Group. Post-COVID-19 global health strategies: the need for an interdisciplinary approach. *Aging Clin Exp Res*. 2020. № 32(8). P. 1613–1620. <https://doi.org/10.1007/s40520-020-01616-x>.

РОЗВИТОК ПРИКЛАДНОЇ КІНЕЗІОЛОГІЇ ТА ЇЇ МІСЦЕ У СИСТЕМІ НАУК ПРО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Фединяк Назарій Вікторович,
кандидат наук з фізичного
виховання і спорту, асистент

Одним із холістичних методів у дослідженні медицини виступає прикладна кінезіологія. Її історія пов'язана з іменем американського хіропрактика Джорджа Гудхарда. Ґрунтуючись на емпіричних спостереженнях та їх аналізі Гудхард висунув і розвинув концепцію оригінального підходу у роботі лікарів.

З часом його концепція сформувалась у вигляді розділу медицини, яка отримала назву «Прикладна кінезіологія». Перші спостереження Гудхарда, які заклали початок прикладної кінезіології, відносяться до 1950-го року. Початком ж формування прикладної кінезіології вважається 1964-й рік, коли була опублікована книга про мануальне м'язове тестування з особливостями, які запропонував Гудхард.

Прикладна кінезіологія – це мультидисциплінарний підхід до здоров'я, що ґрунтується на функціональному дослідженні пацієнта, включаючи аналіз пози, ходи, амплітуди рухів, статичну та динамічну пальпацію, з використанням стандартизованих методик діагностики при оцінці стану пацієнта.

Предметом прикладної кінезіології є аналіз дисбалансу у будь-якій системі організму, що може виникати внаслідок функціональних порушень, а також відображати структурні органічні порушення і захворювання. Такий дисбаланс може проявлятися особливою м'язовою слабкістю (не парезом), тому специфічне м'язове тестування виступає як основний метод діагностики та контролю.

Відмінні особливості прикладної кінезіології:

1. Цілісний підхід до людини і компонентів її здоров'я.
2. Первинність м'язової слабкості і м'язової гіпотонії розглядається як загальна реакція організму на будь-яку патологію чи дисбаланс, що відбувається в ньому.
3. Закономірні специфічні асоціації кожного м'язу з конкретними структурами, хімічними речовинами, нейромедіаторами та психічними процесами.
4. Феномен негайного розвитку перехідної м'язової слабкості всіх раніше сильних м'язів у певних умовах.
5. Специфічні методи і алгоритми діагностики.
6. Синдроми дисбалансу, дезорганізації та дисфункції розглядаються як об'єкт впливу.
7. Специфічні методи і алгоритми корекції котрі ґрунтуються на результатах специфічної діагностики і передбачають поетапне впровадження та контроль ефективності впливу з використанням тих же діагностичних методів.

Прикладна кінезіологія в першу чергу служить для діагностики, спрямованої на визначення м'язів та м'язових груп з функціональною гіпотонією, з якими необхідно проводити процедури кінезіотерапії лише після відновлення їх рефлекторної активності.

Прикладна кінезіологія установлює або прогнозує функціональні синдроми і проводить їх аналіз, оцінюючи фізіологічні функції пацієнта. В період лікування і реабілітації методи прикладної кінезіології дозволяють оцінювати динаміку одужання. Комбінація двох слів «прикладна» і «кінезіологія» визначає практичне застосування даної дисципліни – мануальне м'язове тестування – для оцінки тілесних функцій через динаміку скелетно-м'язової системи.

По відношенню до прикладної кінезіології слід визнати наукову проблему, що полягає у складнощах пояснення та доказу багатьох положень та практичних рекомендацій за допомогою існуючих теоретичних знань. Прикладна кінезіологія є ще молодою наукою, яка активно розвивається. Лише деякі гіпотези вже досягли рівня теорії, тоді як інші залишаються на етапі активного дослідження. Важливо зауважити, що навіть коли певний аспект мислення стає об'єктом теоретичного аналізу, цей процес не повинен зупинятися, а має продовжувати еволюціонувати відповідно до нових досліджень та отриманих відкриттів.

Список використаних джерел

1. Szpalski M., Gunzburg R. Lumbar Spinal Stenosis. Philadelphia : Lippincott Williams and Wilkins, 2000. P. 175-182.
2. Hardy RW. Lumbar Disc Disease, 2nd ed. New York : Raven Press; 1993. P. 17-24.
3. Kramer J. Intervertebral Disk Diseases. New York : Thieme Medical Publishers, 1990. P. 56-62.
4. Kim K., Isu T. An Overview of Clinical Scoring Systems Applicable for Lumbar Spine Surgery. *Spine Surg.* 2015. 29. P. 18-25.

СЕКЦІЯ ФАКУЛЬТЕТУ ТУРИЗМУ

ВОЛОНТУРИЗМ В УКРАЇНІ

Ковальська Леся Володимирівна,
кандидатка географічних наук, доцентка,
доцентка кафедри туризмознавства і краєзнавства

Волонтерська діяльність виступає основою формування та розвитку громадянського суспільства, втілюючи найвищі ідеали людства: бажання досягнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх. На сучасному етапі в багатьох країнах спостерігається очевидна тенденція до поєднання туризму та волонтерства й розвитку волонтерського туризму – волонтуризму. Волонтуризм – це форма подорожей, під час якої учасники не лише відвідують нові місця та вивчають культуру, але й активно беруть участь у волонтерських проєктах та ініціативах у певній туристичній локації. Цей вид туризму сприяє соціальній відповідальності та взаємодії з місцевими громадами.

Волонтуризм почав розвиватися наприкінці ХХ-го, але масовості набув у ХХІ-му столітті. Перші волонтерські туристичні проєкти з'явилися в рамках розвитку глобального руху за підтримки громадянського суспільства та ідеалів соціальної відповідальності.

Для українців волонтерські подорожі є новим явищем. Основними передумовами розвитку волонтуризму в Україні є:

- розвиток громадянського суспільства, котре виступає за соціальні зміни та розвиток громад;
- фінансова підтримка, доступ до ресурсів та інші форми сприяння з боку урядових структур, програм міжнародних організацій;
- стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційної сфери та потреба у самореалізації, зокрема, внесення позитивного вкладу у суспільство через свою діяльність під час подорожей.

Основні цілі національного волонтуризму:

- допомога у розвитку освіти, охорони здоров'я тощо;
- охорона природи та реалізація екологічних проєктів;
- культурний обмін та збереження, відновлення й реконструкція культурної спадщини;
- розвиток освітніх та творчих ініціатив, наприклад, участь у мовних програмах;
- розвиток туристичної інфраструктури, місцевих громад тощо.

Волонтуризм в Україні надає різноманітні послуги, спрямовані на об'єднання подорожей з волонтерською діяльністю, як:

- волонтерські тури: етно- (включають в себе вивчення та участь у традиціях та обрядах місцевих етнічних груп); еко- (подорожі, спрямовані на охорону природи та вирішення екологічних проблем, такі як висаджування дерев, прибирання територій, дослідження біорізноманіття тощо); спеціалізовані тури,

орієнтовані на певні галузі, такі як медична допомога, освіта, культурний обмін, допомога в соціальних установах тощо;

- анімаційна діяльність у літніх чи зимових таборах відпочинку для дітей чи інших груп відпочиваючих;
- волонтерські екскурсії. Екскурсоводи беруть на себе зобов'язання безкоштовно приймати та проводити екскурсії приїжджим, гостям, а також примусово переміщеним особам.

Волонтуризм відіграє важливу роль у туристичній індустрії, зокрема:

1. Підвищує привабливість регіонів завдяки волонтерській діяльності, що робить їх більш привабливими для туристів, які хочуть не лише відпочити, але й внести свій внесок у благо місцевих громад.

2. Створює нові туристичні продукти, що задовольняють попит на експериментальні та соціально-відповідальні подорожі.

3. Розвиває культурно-пізнавальний туризм через реалізацію волонтерських проєктів, пов'язаних з культурою та історією.

4. Залучає різноманітні групи туристів, включаючи молодь, дорослих, та пенсіонерів.

5. Підвищує імідж туристичного бренду. Місцеві громади та туристичні дестинації/локації можуть зміцнити свій статус, показуючи свою відкритість для волонтерів та соціально відповідальних туристів.

6. Сприяє соціо-культурному розвитку громад. Волонтерські проєкти можуть бути спрямовані на розвиток соціально важливих сфер, таких як освіта, охорона здоров'я, екологія, що вносять користь місцевому населенню.

7. Розширює туристичний сезон. Волонтерські заходи можуть привертати туристів під час традиційно малопопулярних сезонів, сприяючи більш рівномірному розподілу туристичного навантаження.

8. Розвиває культурну толерантність туристів. Туристи, які беруть участь у волонтерських проєктах, часто розвивають відчуття приналежності та лояльності до місцевих громад, що може призвести до повторних візитів.

9. Створює партнерства між місцевими організаціями, владою та підприємствами для спільного вирішення соціальних та екологічних завдань.

Сьогодні в Україні волонтуризм має два основні напрями: соціальний та екологічний. Соціальні подорожі туристів полягають у допомозі незахищеним верствам населення в країнах, що розвиваються. Це можуть бути і освітня діяльність, і допомога з провізією, будівництво, культурна освіта та інші види допомоги. Екологічний вид концентрує увагу волонтерів на допомозі довкіллю. Сюди можна включити прибирання на забруднених ділянках туристичних дестинацій, допомогу в реабілітаційних центрах для тварин, очищення прибережних територій і водойм, а також інші види еко-діяльності.

Однак і є проблеми у волонтуризмі, а саме: проблеми, пов'язані з зоною персонального комфорту та відчуттям ізольованості (багато туристів-волонтерів повертаються у зони комфорту, не завершуючи місію проєкту); недостатня кількість волонтерів у туристичній галузі.

Список використаних джерел

1. Геваковська М. Волонтерський туризм. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43. Ч. 1. С. 178-183.

2. Каднічанський Д. А., Халілова О. М. Волонтерський туризм у мотивах туристичних подорожей. *Сучасний контекст Матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. «Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації»* (м. Київ, 6-7 квітня 2023 р.) Київ : КНУКІМ, 2023. С. 167-170.

3. Коротенко О. Що таке волонтуризм та до чого тут українські переселенці? Розповідає американець. URL: <https://evacuation.city/articles/212187/scho-take-volonturizm-ta-do-chogo-tut-ukrainski-pereselenci-rozpovidaye-amerikanec>.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ДОЗВІЛЛЯ» У ВОКАБУЛЯРІ ПІДЛІТКІВ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Поздняков Олександр Вікторович,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов і країнознавства

Динамічність є з однією з головних ознак мови та її підсистем. Лексика сучасної німецької мови перебуває у постійному розвитку, невпинно крокуючи в ногу з часом, зазнаючи щоденних змін відповідно до трансформацій існуючих суспільних реалій.

Інтра- та екстрасистемна взаємодія літературних мов і мовних субкодів зумовлена низкою чинників, які варто враховувати як автентичним носіям, так і тим, хто вивчає та досліджує ці мови поряд із рідною. Задоволення комунікативних потреб на професійному та побутовому рівнях, а також в академічному середовищі детермінує необхідність оволодіння поряд із граматикою сучасної німецької мови її актуальним вокабуляром, щоб ефективно користуватися лексикою, яка б відповідала сучасним викликам самореалізації, самоідентифікації, слугувала б дієвим засобом пізнання мінливої сучасної дійсності.

Актуальність пропонованого дослідження визначається тенденцією до активізації проникнення одиниць вокабуляру підлітків на загальнонаціональний рівень використання німецької мови.

Вокабуляр підлітків формує базу специфічного мовного субкоду, є засобом спілкування вікової групи, яка, в свою чергу, відзначається низкою соціальних ознак. Це чітко простежується при виокремленні основних лексико-семантичних полів, у межах яких найбільш продуктивно виникають досліджувані лексичні одиниці.

Зазначені вище слова є реалізацією потреби суб'єктивної оцінки, демонстрації почуттів, розкриття суті повсякденної діяльності їх творців та активних користувачів.

У контексті глобалізації суспільних процесів, одним з наслідків якої є поширення та доступність онлайн-ресурсів, соціальних мереж, засобів масової інформації, саме останні постають ключовими екстралінгвальними чинниками, що впливають на вибір засобів ефективної комунікації представників німецькомовного середовища загалом і підлітків як однієї з його вікових груп зокрема.

Матеріалом дослідження є близько 300 мовних одиниць чотирьох частин мови (іменники, дієслова, прикметники, прислівники), відібрані із друкованих та електронних версій спеціалізованих лексикографічних джерел [2; 5; 6].

Здійснений аналіз лінгвістичної літератури підтвердив правильність твердження про тематичну обмеженість лексики підлітків. У працях як українських, так й зарубіжних германістів можна знайти низку класифікацій лексико-семантичних полів, популярних серед представників досліджуваної вікової групи [1; 3; 4].

Лексико-семантичне поле «Дозвілля» репрезентує істотну частину вокабуляру німецькомовних підлітків. Сюди ми зараховуємо мовні одиниці на позначення відпочинку, організації та проведення вільного часу (інтернет, музика, спорт, стиль і його атрибути, транспортні засоби, відвідування розважальних місць та закладів харчування, відпочинок загалом тощо). Наприклад, популярність і доступність інтернету детермінувала появу лексеми *saugen – aus dem Internet herunterladen*. Дане слово є також прикладом однієї з ознак вокабуляру підлітків – схильності до метафоричного перенесення найменування в процесі словотворення. Популярним способом організації дозвілля є відвідування дискотек і нічних клубів. Зазвичай такі заклади є претензійними щодо інтер'єру та якості запропонованих розваг. У досліджуваній мовній підсистемі це виражається у використанні для їх найменування іронічно забарвленого слова *Zappelbunker – Diskothek*. Тут спостерігаємо поєднання схильності молодих членів суспільства до мовного експериментування із вираженням в найменуваннях осіб та речей оточуючої дійсності суб'єктивного ставлення.

Через використання подібних лексичних одиниць підлітки реалізують прагнення до самоідентифікації, виокремлення з-поміж інших вікових груп, створення власної ієрархії відносин, формування ціннісних орієнтирів, виражене релевантною системою мовних знаків, розуміння та активне вживання яких вказувало б на приналежність до даної групи.

Водночас, схильність до виокремлення спостерігається не лише у ставленні підлітків до інших вікових груп, але й внутрішньогруповій гетерогенності. Підлітки часто об'єднуються у групи за інтересами, стають членами відповідних субкультурних угруповань. Чимало з цих субкультур є американського походження, звідси – велика кількість англіцизмів серед одиниць досліджуваного лексико-семантичного поля (*snashen – tanzen*).

У здобутті бажаного, важливого для підлітків статусу в субкультурній групі не останню роль відіграє зовнішній вигляд. У цьому випадку можна виокремити дві тенденції. З одного боку, підлітки намагаються якомога точніше наслідувати той чи інший субкультурний стиль, дотримуватися його. Окремі повсякденні предмети стають настільки «рідними», що отримують жартівливі найменування (*Haarwürger – Haargummi*). З іншого боку, з метою самоідентифікації підлітки залюбки фарбують волосся, проколюють різні частини тіла, роблять татуювання. Не завжди подібні експерименти є вдалими. На це вказує, зокрема, іменник *Zungenkugel – Zungenpiercing*.

Таким чином, констатуємо, що мовні одиниці, які відносяться до лексико-семантичного поля «Дозвілля» відзначаються чисельністю у вокабулярі німецькомовних підлітків, оскільки організація та проведення вільного часу станов-

лять невід’ємну частину їх повсякденного життя. Дозвілля, окрім власне розважальної функції, є важливим засобом пізнання представниками цієї вікової групи дійсності, можливістю налагодження нових контактів у групі та поза її межами.

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо аналіз інших лексико-семантичних полів вокабуляру підлітків в контексті взаємодії підсистем німецької мови.

Список використаних джерел

1. Огуй О. Д., Маринчина С. А. Німецька та українська молодіжна мови: спроба лексикографічного опису та порівняння. Чернівці : ЧДУ, 1996. 70 с.
2. Hehl H. Das Megakrasse Lexikon. URL: http://hehl-rhoen.de/pdf/lexikon_der_jugendsprache.pdf (дата звернення: 21.03.2024).
3. Henne H. Jugend und ihre Sprache: Darstellung, Materialien, Kritik. Berlin ; New York : de Gruyter, 1986. 385 S.
4. Neuland E. Jugendsprache – Jugendliteratur – Jugendkultur [3., korr. Aufl.]. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2008. 277 S.
5. PONS 15 Jahre Wörterbuch der Jugendsprache – Sammelband [1. Aufl.]. Stuttgart: PONS, 2016. 288 S.
6. PONS Wörterbuch der Jugendsprache 2017. Stuttgart : PONS, 2016. 144 S.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ

Польова Леся Василівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри готельно-ресторанної та курортної справи

Найважливішим ресурсом у сфері гостинності є його персонал. Проте не кожен керівник розуміє, наскільки складно управляти цим ресурсом. Успішна робота таких установ визначається рівнем мотивації їхнього персоналу. Від того, наскільки ефективною буде праця працівників, залежить успіх будь-якого закладу. Основне завдання керівників полягає в максимально ефективному використанні потенціалу персоналу. Навіть найкращі рішення керівників можуть призвести до позитивних результатів тільки тоді, коли вони успішно впроваджені у взаємини з співробітниками установи. Це можливо лише в разі, якщо працівники зацікавлені в результативності своєї праці. Заснований на мотивації персонал є важливим ресурсом для професійної допомоги та задоволення клієнтів.

«Мотивація» (або *motif*-франц. від латинського слова *moveo*-рухаю, спонукальна причина, привід до тієї чи іншої дії) розуміється як сукупність внутрішніх та зовнішніх рушійних сил, що спонукають людину до здійснення певної діяльності, задають її межі та форми, що надають даній діяльності спрямованість, орієнтовану досягнення певних цілей [1]. Ці сили знаходяться поза і всередині людини і змушують її усвідомлено або не усвідомлено робити деякі вчинки [2].

Задоволений і мотивований персонал здатен забезпечити високий рівень обслуговування, створюючи позитивний досвід для гостей. Мотивації персоналу у сфері гостинності маючи велике значення включає в себе:

Підвищення продуктивності: Мотивований персонал працює більш ефективно і продуктивно, що може позитивно впливати на якість надання послуг.

Підвищення якості обслуговування: Мотивований персонал більш схильний до надання високоякісного обслуговування клієнтам. Вони більше цінують свою роботу і прагнуть досягти відмінних результатів.

Зниження текучості кадрів: Ефективна мотивація персоналу може зменшити текучість кадрів, оскільки співробітники будуть більш задоволені своєю роботою та отримуватимуть стимул для залишення компанії.

Покращення задоволення працівників: Мотивація сприяє підвищенню задоволення працівників, що може позитивно вплинути на їхню мораль і самопочуття. Задоволений персонал більш схильний до співпраці та позитивного взаємодії з колегами та гостями.

Залучення та збереження талановитих працівників: Мотивація персоналу може сприяти залученню і збереженню талановитих працівників.

Посилення командного духу: Мотивація персоналу сприяє побудові сильної команди, яка працює разом для досягнення спільних цілей. Мотивовані працівники більш схильні до співпраці, підтримки одне одного та взаємного розвитку.

Збільшення інноваційності та творчості: Мотивований персонал має більшу схильність до виявлення нових ідей та розвитку інноваційних підходів. Вони відчують себе цінними членами команди і більш сміливо пропонують свої ідеї.

Підвищення репутації закладу: Мотивований персонал стає своєрідним посередником між закладом і гостями. Їх позитивний настрій, висока мотивація та здатність забезпечувати високий рівень обслуговування сприяють позитивній репутації закладу гостинності.

Підвищення лояльності клієнтів: Задоволений та мотивований персонал створює позитивний досвід для гостей, що може призвести до збереження клієнтів і підвищення рівня лояльності закладу гостинності.

Підвищення ефективності управління: Мотивація персоналу сприяє покращенню ефективності управління закладом. Заохочуючи співробітників до досягнення високих результатів, керівництво може забезпечити оптимальне функціонування закладу.

Роль керівництва в мотивації персоналу є надзвичайно важливою. Ефективні керівники розуміють це і приділяють значну увагу створенню мотивуючого середовища для своїх працівників. Ось деякі з них:

- керівники повинні спілкуватися зі своїм персоналом, чітко визначати цілі та очікування, що стосуються роботи. Це допомагає працівникам зрозуміти, як їх внесок сприяє досягненню цілей організації.
- керівники повинні установити чіткі очікування щодо продуктивності та якості роботи. Вони повинні пояснити працівникам, що саме вони очікують, і надати ретельний фідбек щодо досягнення цих очікувань.
- керівники повинні визнавати і похвалювати працівників за їх досягнення і успіхи. Визнання може бути в формі словесної похвали, нагороди або зростання кар'єри.

- керівники повинні бути відкритими та доступними для спілкування зі своїм персоналом.
- керівники повинні враховувати індивідуальні потреби та інтереси своїх працівників.

Отже, мотивований персонал є одним з ключових факторів успіху сфери обслуговування. Висока мотивація сприяє підвищенню продуктивності, якості обслуговування та задоволеності клієнтів.

Список використаних джерел

1. Дрогомирецька М. І. Мотивація праці як інструмент ефективного управління персоналом сучасної організації. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2019. Т. 18. Вип. 1(1). С. 97–101.

2. Узун М. В. Стратегії стимулювання праці персоналу підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 2 (3). С. 107–112.

СЕКЦІЯ ФАКУЛЬТЕТУ УПРАВЛІННЯ

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Біннатов Олег Назімович,
аспірант, факультет управління

Умови глобалізації ускладнюють розвиток малого підприємництва через високі витрати на маркетинг, складнощі відповідності міжнародним стандартам та обмежений доступ до фінансування. Брак адекватної підтримки та регулювання погіршує конкурентоспроможність малих підприємств. Недостатність інформації та консультаційної підтримки обмежує їхні можливості на міжнародних ринках. [1]. Проблеми свідчать про необхідність ефективних механізмів державного регулювання, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності малих підприємств на міжнародному ринку в умовах глобалізаційних тенденцій.

Актуальність дослідження полягає у впливі умов глобалізації на мале підприємство. Зростаюча конкуренція, зміни вимог споживачів та потреба у постійних інноваціях ставлять підприємства перед складними завданнями: адаптуватися до нових умов, щоб зберегти конкурентоспроможність. Розробка ефективних механізмів державного регулювання стає критичною для підтримки та стимулювання розвитку малого підприємництва в умовах глобалізації.

На сьогодні базові правові механізми регулювання діяльності малих та середніх підприємств в Україні зведені у Господарському Кодексі України та Законі України «Про розвиток і державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Кодекс встановлює основні принципи економічної діяльності в Україні та регулює господарські відносини, які виникають під час організації та проведення економічних операцій між суб'єктами господарювання та іншими учасниками цих процесів [2]. Основна суть процесів державної підтримки малого та середнього підприємництва в Україні, що визначена у законодавстві, полягає в створенні сприятливого середовища для їхнього розвитку та забезпеченні їхньої конкурентоспроможності, що досягається через забезпечення доступу до фінансування, підтримки в участі у міжнародних ринках, надання консультацій та інших послуг для підвищення ефективності їхньої діяльності. Законодавство також передбачає створення спеціальних програм та заходів, спрямованих на стимулювання інновацій та розвиток малого та середнього бізнесу в різних секторах економіки. Крім того, він встановлює механізми моніторингу та оцінки ефективності державної підтримки для забезпечення її оптимального використання та коригування заходів у разі потреби [3].

Аналіз законодавства та наукової періодики дозволив визначити розуміння ключових проблем і виявлення можливостей для удосконалення регуляторної політики є критичними етапами для підтримки та стимулювання

розвитку малого бізнесу в умовах глобалізації. Нижче розглянемо деякі з найбільш суттєвих проблем та потенційні шляхи їх вирішення [4-5]:

1. Обмежений доступ до фінансування. Один з основних викликів, з яким стикаються малі підприємства, полягає в обмеженому доступі до капіталу для розвитку та розширення своєї діяльності. Для удосконалення регуляторної політики потрібно розглянути можливості створення спеціальних фінансових інструментів, таких як гарантії кредитування або фінансові стимули для інвесторів у малі підприємства.

2. Високі адміністративні та регуляторні бар'єри. Малим підприємствам часто доводиться стикається з надмірною бюрократією та складними процедурами при веденні бізнесу. Удосконалення регуляторної політики може включати спрощення адміністративних процедур, зменшення кількості необхідних документів та впровадження електронних систем, що спрощують взаємодію з державними органами.

3. Недостатня підтримка для інновацій. Розвиток інновацій стає все важливішим у сучасному бізнес-середовищі. Однак малі підприємства часто мають обмежені можливості для інноваційних проєктів через високі витрати та ризики. Удосконалення регуляторної політики може включати створення спеціальних програм та фінансових стимулів для підтримки інновацій в малих підприємствах.

4. Освітня та консультативна підтримка. Забезпечення доступу до якісної освіти та консультаційної підтримки є важливим аспектом підтримки розвитку малого бізнесу. Удосконалення регуляторної політики може включати створення центрів підтримки підприємництва, надання безкоштовних консультацій та навчальних програм для малих підприємств.

5. Відсутність стимулів до інтернаціоналізації. Багато малих підприємств уникають виходу на зовнішні ринки через високі ризики та складнощі. Удосконалення регуляторної політики може включати надання фінансових стимулів, підтримки експорту та доступу до міжнародних ринків через програми та ініціативи державної підтримки.

Отже, розв'язання цих ключових проблем через удосконалення регуляторної політики може значно покращити умови для розвитку малого бізнесу, сприяючи зростанню економіки та створенню нових робочих місць.

Список використаних джерел

1. Бабенко Д. В. Специфіка адміністративно-правового регулювання діяльності господарських товариств. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наук. праць. Вип. 87 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2020. С. 11–16

2. Носков О. М. Державне регулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах пандемії та воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : право, публічне управління та адміністрування*. 2023. Вим. 7. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-12ю>

3. Господарський Кодекс України. Документ 436-IV, чинний, поточна редакція – Редакція від 08.03.2024. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> .

4. Закон України «Про розвиток і державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» Документ 4618-VI, чинний, поточна редакція – Редакція від 03.09.2023. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.

5. Камушков О. С. Розвиток малого та середнього бізнесу у світі. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Економіка*. 2023. № 1. С. 130-134

ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ І БІЗНЕСУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Бондар Олег,
аспірант, факультет управління

Актуальність теми полягає у постійній потребі вдосконалення механізмів співпраці. Зміни в економічному середовищі, включаючи глобалізацію, технологічний розвиток та зміни в політичній ситуації, вимагають нових підходів до співпраці між владою та бізнесом для досягнення сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад. Аналіз та розуміння ролі влади та бізнесу у розвитку громади є ключовими для досягнення ефективності та сталості управління на місцевому рівні.

Методологічні проблеми взаємодії бізнесу і влади досліджено в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як А. Пасхавер (зазначав, що взаємодія влади та бізнесу має формуватись на інституціональних засадах кооперації) [5], А. Бентлі (вважав, що взаємодія груп суспільства, які чинять тиск один на одного і на державу, є визначальним фактором державної політики) [1], Ф. Шміттер, (стверджував, що взаємодія держави з групами інтересів приводить до співучасті «організованих інтересів» в управлінні) [2] та інших. Однак багато питань, що стосуються покращення взаємодії влади і бізнесу у соціально-економічному розвитку територіальної громади залишаються маловивченими.

Соціально-економічний розвиток територіальної громади є одним з найважливіших напрямів діяльності місцевої влади. Він спрямований на забезпечення зростання добробуту населення громади, підвищення рівня її життя, створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури та інновацій.

Відповідно, соціально-економічний розвиток територіальної громади є взаємодією різних аспектів, в якій економічні, соціальні та інфраструктурні зміни взаємодіють та взаємозалежні. Успішна реалізація цього процесу сприяє створенню стійкого та процвітаючого середовища для життя та розвитку громади.

Влада і бізнес відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку територіальної громади. Влада забезпечує правове, організаційне та фінансове середовище для розвитку економіки громади. Крім того, влада також бере участь у реалізації проектів, формуванні стратегій розвитку та впровадженні політик, які спрямовані на покращення економічного стану та соціального благополуччя

громади. Її діяльність охоплює широкий спектр завдань, від створення сприятливого бізнес-середовища до забезпечення якісних соціальних послуг [4].

Спрощення адміністративних процедур, стимулювання підприємництва та інновацій, розвиток інфраструктури та соціальної сфери – це лише деякі засоби, за допомогою яких влада сприяє розвитку громади. Іншими словами, вона створює умови для ефективної діяльності бізнесу, підтримує розвиток освіти, охорони здоров'я та інші соціальні сфери, що є важливими складовими економічного та соціального зростання [4].

Проте успіх цього процесу залежить не лише від дій влади, а й від активної участі громадян та підприємців. Саме спільна праця всіх зацікавлених сторін дозволяє досягти максимальних результатів у розвитку територіальної громади.

Бізнес є основним рушієм економічного розвитку громади, оскільки створює робочі місця, сплачує податки, інвестує в розвиток громади, що сприяє зміцненню конкурентоспроможності територіальної громади та створення сприятливих умов для розвитку.

Також важливо зазначити, що уряд та влада повинні стимулювати та підтримувати розвиток бізнесу шляхом створення сприятливого інвестиційного та підприємницького клімату, спрощення адміністративних процедур та надання фінансової підтримки [3].

Таким чином, взаємодія влади і бізнесу є важливим фактором соціально-економічного розвитку територіальної громади, що дозволяє об'єднати ресурси та зусилля влади і бізнесу для вирішення спільних проблем та досягнення спільних цілей.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі рекомендації щодо покращення взаємодії влади і бізнесу у соціально-економічному розвитку територіальної громади:

- створити постійні консультативні органи, до складу яких увійшли б представники влади і бізнесу. Ці органи могли б обговорювати актуальні питання розвитку громади та розробляти спільні заходи;
- сформулювати єдину стратегію соціально-економічного розвитку громади, яка б враховувала інтереси влади і бізнесу;
- розробити механізми стимулювання взаємодії влади і бізнесу. Наприклад, можна запровадити систему премій для працівників органів місцевого самоврядування, які сприяють розвитку підприємництва в громаді.

Впровадження цих рекомендацій сприятиме покращенню взаємодії влади і бізнесу у соціально-економічному розвитку територіальної громади та забезпечить ефективний розвиток громади.

Приходячи до висновків можна стверджувати, що взаємодія влади і бізнесу є важливим фактором соціально-економічного розвитку територіальної громади, дозволяє об'єднати ресурси та зусилля влади і бізнесу для вирішення спільних проблем та досягнення спільних цілей.

Окрім рекомендацій, наведених вище, можна також запропонувати інші заходи щодо покращення взаємодії влади і бізнесу у соціально-економічному розвитку територіальної громади, а саме:

- влада повинна надавати бізнесу доступ до інформації про свої плани та програми, а також про правила та процедури, які стосуються бізнесу;
- влада і бізнес повинні працювати над створенням атмосфери довіри та партнерства;
- бізнес має бути залучений до розробки та реалізації політики розвитку громади на рівні місцевого самоврядування.

Отже, для покращення взаємодії влади і бізнесу у соціально-економічному розвитку територіальної громади необхідно створити сприятливі умови для взаємодії, забезпечити прозорість та відкритість влади, сприяти розвитку довіри між владою і бізнесом, а також залучати бізнес до розробки та реалізації політики розвитку громади.

Список використаних джерел

1. Bentley A. The process of Government. A study of social pressures. Cambridge, 1967.
2. Schmitter Ph. C., Streeck W. The Organization of Business Interests. Studying the Associative Action of Business in Advanced Industrial Societies. *MPIfG Discussion*. 1999. P. 99.
3. Білявський В. В., Гіленко А. В., Гіленко В. В. Соціально-економічний розвиток територіальної громади: теорія і практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2019. 304 с.
4. Гуцалюк В. В. Взаємодія влади і бізнесу в процесі соціально-економічного розвитку територіальної громади : монографія. Київ : НАУ, 2018. 256 с.
5. Пасхавер О. Й., Верховода Л. Т., Суплін Л. З. Формування великого приватного капіталу в Україні. Київ : Міленіум, 2004. 90 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Боришкевич Ірина Ігорівна,
кандидатка економічних наук,
доцентка кафедри менеджменту в інформаційних технологіях

З посиленням ролі особистісного чинника у діяльності публічних службовців все більшої ваги набувають морально-психологічні методи мотивації. Ці підходи ґрунтуються на твердженні, що головним стимулом є не тільки матеріальні стимули, але й нематеріальні мотиви, такі як самоповага, визнання досягнень, моральне задоволення від виконаної роботи та гордість за свою спільноту [1, с. 13]. Удосконалюючи систему мотивації, слід пам'ятати, що насамперед потрібно налагодити комунікацію та взаємовідносини між керівниками й працівниками. Це можна зробити шляхом покращення внутрішнього спілкування, від чого буде залежати ефективність, якість роботи і її комфортність [2, с. 135].

Мотивація працівників значною мірою залежить від якісного управління, а тому зосередимось на удосконаленню ключових соціально-психологічних ме-

тодів, які уможливають покращення мотивації працівників в територіальній громаді (рис. 1).

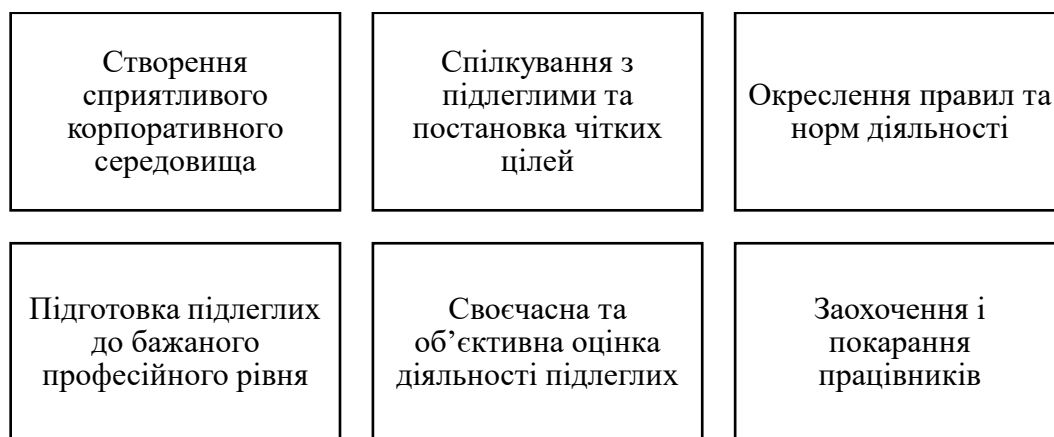

Рис. 1. Необхідні дії керівництва територіальної громади для забезпечення ефективної мотивації*

*Джерело: власна розробка автора.

1. Формування сприятливого корпоративного середовища. Керівники мають створювати сприятливе середовище, у якому працівники відчуваються важливими і відчують підтримку зі сторони керівництва. Це може включати надання можливостей для професійного розвитку, забезпечення належних ресурсів задля виконання завдань, підтримку й визнання досягнень.

2. Постановка чітких цілей та спілкування із підлеглими. Керівники повинні чітко окреслювати цілі й очікування щодо роботи співробітників. Якщо працівники розуміють, що очікується від них і як їхній внесок сприятиме досягненню цілей територіальної громади, це може мотивувати їх до більшої продуктивності.

3. Окреслення правил і норм діяльності. Працівники повинні чітко розуміти правила, котрі існують у територіальній громаді, а тому вони мають бути прозорими і гласними. Окрім того, працівники мають бути ознайомлені із відповідальністю, яку вони нестимуть у випадку невиконання встановлених трудових норм.

4. Підготовка підлеглих до бажаного професійного рівня. Керівництво територіальної громади повинно враховувати не лише обов'язкове навчання, але й внутрішнє корпоративне навчання працівників, що відіграє важливу роль у формуванні мотиваційного механізму. Серед безкоштовних онлайн-платформ для неформальної професійної самоосвіти працівників територіальних громад варто виокремити: «Prometheus», «Дія. Цифрова освіта», «ВУМ online», «EdEra», «Coursera», «EdX» та ін.

5. Своєчасна та об'єктивна оцінка діяльності підлеглих. Оцінка повинна здійснюватися об'єктивно, систематично та своєчасно. Вона може бути у вигляді усного зворотного зв'язку, похвали або ж зауваження. Також для публічних службовців нормативно-правовим законодавством передбачена щорічна оцінка їх діяльності. Перевагою щорічного оцінювання результатів службової діяльності є те, що керівник відводить спеціальний час для зустрічі зі співробіт-

ником з метою оцінки його прогресу на поточний момент і проведення конструктивної дискусії з фокусом на майбутньому. Оцінка персоналу дає змогу оцінити, наскільки ефективно окремі працівники сприяють досягненню цілей громади, визнати їх внески та виявити прогалини у рівні кваліфікації.

6. Заохочення й покарання працівників. Керівник повинен правильно заохочувати працівників до досягнення поставлених цілей, враховуючи їх мотиви до діяльності. Також за неналежне виконання своїх посадових обов'язків має бути передбачена відповідальність [3, с. 25].

Таким чином, можна зробити висновок, що мотивація персоналу є однією з найважливіших тем у роботі територіальних громад. Ефективність кожної територіальної громади визначається здатністю керівника та працівників створити мотиваційне середовище, що спонукає персонал до відповідної поведінки, спільних дій, ініціативності та інтересу до роботи.

Список використаних джерел

1. Боришкевич І. І., Якубів В. М., Романюк Х. Р. Використання теорій мотивації людської діяльності у сфері державної служби. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 1 (61). С. 12-18. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-2)

2. Боришкевич І. І. Дослідження впливу мотивації на продуктивність праці людини. *Матеріали звітної наукової веб-конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2021 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (4-5 квітня 2022 р.)*. м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника, 2022. С. 135-136.

3. Boryshkevych I., Yakubiv V. Theoretical Principles of Motivation Management in the Territorial Community. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2023. Vol. 10. № 2. P. 24-32. <https://doi.org/10.15330/jpnu.10.2.24>.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

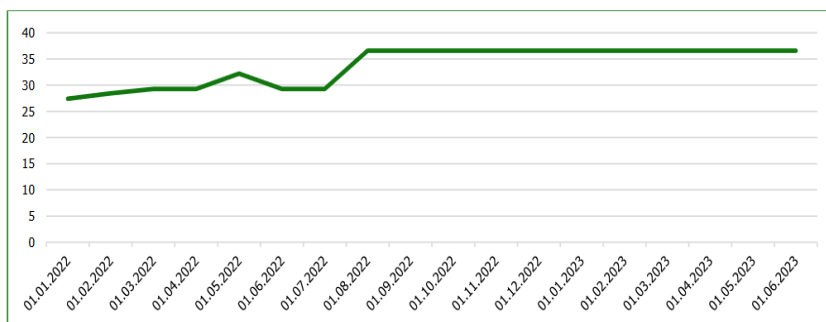
Бурик Зоряна Михайлівна,
докторка наук з державного управління,
професорка кафедри публічного управління та адміністрування

Початок військових дій критично вплинув на український бізнес-сектор. За загальними оцінками, збитки малих і середніх підприємств склали понад 83 мільярди доларів США. Близько 8 мільйонів українців емігрували за кордон. Однак за 2023 рік ситуація дещо змінилася. Багато підприємств повернулися на ринок, а з ними – значна кількість працівників; якщо у 2022 році підприємства працювали в режимі виживання, не маючи змоги планувати свою подальшу діяльність, то зараз вони адаптуються до нових умов і складають повноцінну дво-трирічну стратегію розвитку [1, с. 34]. На початку вересня 2023 року в Ук-

раїні налічувалося понад 2 мільйони фізичних осіб-підприємців. Значна частина з них була зареєстрована протягом року. В середньому за місяць реєструвалося близько 25 000 нових бізнесів, тоді як закривалося близько 17 000 [2, с. 54].

За 2 роки війни (2022-2023 рр.) найбільше відновився сектор інформаційних технологій. Велика кількість ІТ-проектів отримали додаткові інвестиції, а попит на інформаційні послуги надалі зростає як на національному, так і на міжнародному ринках. Стрімкий розвиток бізнесу ветеранів війни та жіночого підприємництва відіграє також важливу роль у покращенні економічної ситуації в державі. Ветерани війни та їхні сім'ї створили низку малих підприємств у різних галузях, зокрема: сільське господарство, заклади громадського харчування та кав'ярні, підприємства з виробництва різноманітних товарів тощо. Аналітики прогнозують, що у майбутньому, ветеранський бізнес та жіноче підприємництво стануть важливою складовою у відновленні бізнес-середовища в Україні.

Згідно з опитуванням, проведеним Американською торговельною палатою в Україні у 2023р., актуальними викликами для ведення бізнесу в Україні в сучасних умовах стали наступні [3, с. 78]: ракетні обстріли об'єктів бізнесу та об'єктів критичної інфраструктури; загрози безпеці, здоров'ю та негативний психологічний стан працівників; загальне зниження економічної та споживчої активності; перебої з доступом до електро-, водо-, теплопостачання та мобільного зв'язку на деяких територіях у деякі періоди війни; проблеми залучення та утримання кваліфікованого персоналу; проблеми забезпечення транспорту та логістики, в тому числі ввозу та вивозу товарів за кордон тощо.

Варто додати, що суттєвою проблемою для українського бізнесу є коливання курсів валют, які впливають на процеси закупівель ресурсів та готової продукції, здійснюють суттєві трансформації у процесах експорто-орієнтованого виробництва а також банківські обмеження щодо розрахунків за кордон в умовах війни [4]. Представники малих та середніх підприємств (далі – МСП) також вказують на зростання тиску з боку державних органів, регуляторні проблеми, відсутність клієнтів та низьку платоспроможність.

У зв'язку з воєнними подіями, більшість МСП самостійно адаптувалися до потреб своїх клієнтів. Серед заходів, які вони вжили для підтримання діяльності, варто відзначити [5]: переїзд до центральних та західних регіонів через бойові дії (релокація бізнесу); адаптація продукції та послуг до поточних потреб, зокрема, виробництво продуктів тривалого зберігання, пошиття військового одягу та виробництво безпілотників; збільшення імпорту товарів; отримання кредитів на вигідних умовах тощо.

Рушійною силою розвитку малого і середнього підприємництва у цей непростий період є стійкість та адаптивність українського бізнесу до викликів в умовах війни. Важливим аспектом підтримки МСП в сучасних умовах стали державні програми підтримки, підтримка на регіональному та місцевому рівнях для релокації бізнесу; грантова підтримка міжнародних фондів. Окрім того, приватні особи можуть здійснювати інвестиції, наприклад, шляхом придбання приватних ветеранських облігацій. Фінансування бізнесу через грантові програми є одним з найефективніших методів. Україна має понад 7 000 бізнес-проектів, таких як пекарні, кав'ярні, малі виробництва тощо, які отримують фінансування через грантові кошти. Один з найбільших грантових проектів - це «Власна справа», який надає фінансову підтримку для ветеранів та їхніх сімей з метою започаткування або розвитку бізнесу. Додатково, програма «Гідні» Українського фонду ветеранів надає низку грантів; станом на літо 2023 року було видано понад 7 500 грантів на суму понад 1,8 мільярда гривень [3]. Для того, щоб покращити підприємницьке середовище та стимулювати бізнес і підприємницьку активність, на нашу думку необхідно запровадити такий комплекс заходів: 1. Створення спеціальної програми підтримки МСБ в умовах війни, спрямовану на фінансову та консультативну підтримку МСБ, що опинилися під впливом військової агресії, що має включати надання кредитів під знижені відсоткові ставки, надання субсидій для відновлення підприємницької діяльності та консультаційну підтримку у сфері управління кризовими ситуаціями. 2. Зменшення адміністративних та регуляторних бар'єрів для процедури реєстрації бізнесу, отримання ліцензій та дозволів, а також зменшення адміністративних та податкових обтяжень бізнесу. За можливості, скасування деяких обмежень, що пов'язані з міжнародними розрахунками для бізнесу. 3. Розвиток альтернативної інфраструктури та логістики для забезпечення надійного доступу до електроенергії, водопостачання, тепла та мобільного зв'язку, а також покращення логістичних ланцюгів. 4. Максимальне залучення МСП до реалізації державних проектів на засадах державно-приватного партнерства на різних рівнях управління.

Сформовані науковцями рекомендації мають на меті створити ефективну та збалансовану систему підтримки малого та середнього бізнесу в умовах військової агресії, що дозволить зберегти та розвинути підприємницький потенціал країни.

Список використаних джерел

1. Melnyk T. Ukrainian business under conditions of war: current state, challenges and the ways to solve them. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. № 7(3). P. 07. <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>.

2. Більовська О., Майстро Р. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Економічні науки. 2023. № 2. С. 50–54. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50>.

3. Черниш О., Курилюк Ю., Коломієць В., Томчук-Пономаренко Н., Савчук А. Стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах воєнного часу: відповідь на сучасні виклики. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми*

теорії та практики. 2023. № 3 (50). С. 282–297. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.50.2023.4079>.

4. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Мурована Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>.

РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ УСПІШНІСТЬ В УКРАЇНІ

Бурик Мирослав Мирославович,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування

Реформа децентралізації вважається значним досягненням у модернізації системи публічного управління України. Започаткована у 2014 році, вона стала символом переходу до нового етапу у розвитку країни. Маючи пріоритетний статус, вона здійснювалася паралельно з іншими важливими ініціативами, зокрема, у рамках Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» [1]. Ця ініціатива була реалізована в запровадженні об'єднаних територіальних громад та реорганізації адміністративно-територіального устрою. Результати мали вагомі досягнення: збільшення впливу місцевих органів управління, перерозподіл фінансових ресурсів та більш ефективне управління на регіональному рівні – це лише деякі з одержаних результатів реформи. Навіть в умовах повномасштабної військової агресії, що загрожувала стабільності, реформа не зупинилася. Навпаки, вона стала ще більш необхідною, оскільки місцеві та державні органи мусили відповідати на нові виклики та забезпечувати стійкість у складних умовах. На сьогоднішній день продовження цієї історичної реформи є крайньо важливим як у період воєнних дій, так і у післявоєнний період [2]. Таким чином, реформа децентралізації стала не лише ключовим етапом у розвитку України, а й прикладом успішного перетворення, яке продовжує визначати подальший шлях країни до стабільності та процвітання [3].

Громади в різних куточках України, включаючи ті, що діють на тимчасово окупованих територіях, керуються комплексом норм та рекомендацій. Органи влади, такі як Офіс Президента України, Уряд, Верховна Рада, Рада національної безпеки та оборони, разом з іншими центральними органами виконавчої влади, сприяють розробці та впровадженню цих правил. Агентство реформ та підтримки виконує ключові функції у сфері соціальних послуг, приймаючи оперативні рішення. Офіс підтримки реформ здійснює контроль за ефективністю бюджетних процесів на місцях, зокрема, у сфері місцевих громад. Умови воєнного стану підкреслюють необхідність роз'яснення правил бюджетування для місцевих громад, а також рекомендацій з організації їхньої діяльності. Розширення повноважень голів територіальних громад та інші заходи забезпечу-

ють ефективність управління в умовах воєнного стану. Співпраця між громадами активно підтримується і рекомендується для успішного подолання складних викликів [4].

Із початком повномасштабного військового вторгнення російської федерації у територіальних громадах почали формуватися військові адміністрації. Станом на січень 2024 року всього в Україні сформовано 183 військові адміністрації, утворені в територіальних громадах. 648 територіальних громад уклали 415 договорів міжмуніципального співробітництва та 1594 договори міжнародного партнерства, що дозволило консолідувати зусилля для забезпечення ефективного розвитку. Аналізуючи результати статичних даних визначено, що частка власних доходів місцевих бюджетів (загальний фонд без трансфертів) у ВВП, у% у 2022 році виросла, незважаючи на виклики військової агресії

Важливо зазначити, що експерти визначають як джерело потенційних інвестицій у територіальні громади співпрацю із міжнародними неприбутковими, громадськими та урядовими організаціями та фондами, які визначають наступні перспективні обсяги фінансування громад в Україні станом на 2024 рік [5]: Європейський фонд регіонального розвитку – 226 млрд євро; Європейський соціальний фонд – 98 млрд євро; Фонд згуртованості – 48 млрд євро; Європейські аграрні фонди – 378, 5 млрд євро.

Станом на 19 березня 2024 року Урядовий комітет з питань відновлення України, розвитку громад, територій та інфраструктури затвердив оновлену версію Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021-2027 років [5, 6], що включає в себе наступні завдання для продовження розвитку процесів децентралізації в умовах нових викликів:

- аналіз тенденцій та основних проблем соціально-економічного розвитку територіальних громад з урахуванням дисбалансу через різний ступінь руйнувань та можливостей до соціально-економічного забезпечення,

- аналіз інформації про виконання заходів стратегії протягом 2021-2023 років, з урахуванням відповідності планових та фактичних показників, що визначає необхідність фінансування та формулює завдання для реалізації проекту Державної стратегії.

Згідно опитування Київського міжнародного інституту соціології за підтримки Проекту USAID «Говерла», 85% органів місцевого самоврядування в Україні стикаються з проблемою мотивації кваліфікованих кадрів через низькі посадові оклади. Зазначимо, що 31% респондентів стикаються з проблемами створення і функціонування органів самоорганізації населення у своїх громадах. Дослідження також показало, що 61% органів місцевого самоврядування стикаються з проблемою недостатньої кількості робочих місць, з найпоширенішими причинами – складність залучення кадрів, недостатність місцевих ресурсів та низька інвестиційна привабливість територій [7].

Отже, процес реформування системи децентралізації влади не припиняється й продовжується навіть у найважчі часи, коли війна охоплює нашу країну та введено воєнний стан.

Список використаних джерел

1. Стратегія сталого розвитку «Україна 2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. *Офіційний сайт Верховної ади України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>
2. Горохова Л., Невинна Г. Досягненн та перспективи реформи децентралізації в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Вип. 46. С. 253–261. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.32>.
3. Миколук А. В. Робота органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. *Таврійський науковий вісник*. 2022. № 2. С. 67-73
4. Методика формування спроможних територіальних громад. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 34). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2020-%D0%BF>.
5. Децентралізація. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на 1 січня 2024 року. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/905/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC_%D0%BD%D0%B0_01.01.2024.pdf.
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.
7. Проєкт USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування «Говерла». URL: <https://decentralization.ua/donors/hoverla>.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БРЕНДУ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНИЙ ПІАР

Гой Наталія Василівна,

кандидатка економічних наук, доцентка

Бренд-менеджмент є надсучасним засобом презентації держави чи безпосередньо юридичної чи фізичної особи. Безперервний розвиток інформаційних і комунікаційних технологій змінює як суспільне життя, так і традиційну модель у бренд-маркетингу. Глобальна обізнаність про Україну зросла з 2022 року, однак міжнародні рейтинги оцінюють державу по-різному. Є позитивні зміни серед різноманітних рейтингів, що визначає значну впізнаваність України. Особливе значення має діяльність громадськості та робота державного сектору – в основному це дипломатична служба та громадянське суспільство, і, звичайно, представництво керівного складу країни [1]. Бренд-менеджмент має велике значення з огляду на формування цінності вітчизняних компаній на міжнародному ринку, реалізацію процесів цифрової трансформації всередині компанії та її економічне зростання. Бренд є практичним інструментом, який дає можли-

вість реалізовувати планомірну роботу компанії, а також є запорукою професійної стабільності у світі швидких та постійних змін [1].

Науковий огляд літератури для проведення детального дослідження свідчить про важливість бренд-менеджменту як основи створення іміджу держави та який є інноваційним механізмом, що розглядається як вимога сучасного маркетингу. Питання ролі іміджу та бренду досліджують все більше науковців і часто визначають їх як окремий напрям досліджень [2].

У сучасному маркетинговому просторі споживачі отримують велику кількість продуктів, послуг, товарів, що продукуються на території країни. Якісна та правильна подача інформації про них спонукає споживачів до придбання того чи іншого продукту. Існує величезна індустрія дизайну реклами, що втілює певні методики взаємодії різноманітних компаній та брендів. Для ідентифікації компаній та брендів серед конкурентів на ринку розроблено пакет основних компонентів айдентики бренду, які повинні бути витримані в єдиному дизайні, відповідати сучасним тенденціям і враховувати особливості його розробки для певної цільової аудиторії [2].

Очевидно, що бренд-менеджмент є надсучасним засобом презентації держави чи безпосередньо юридичної чи фізичної особи. Безперервний розвиток інформаційних і комунікаційних технологій змінює як суспільне життя, так і традиційну модель у бренд-маркетингу [3].

Важливим фактором формування позитивного, впливового та сильного національного іміджу є спільні зусилля підприємств та країни для створення національних продуктів для світу. Є також національна екологічна та освітня політика. За допомогою збалансованої політики держави стають брендами за допомогою різних стратегій. Національний імідж України на світовій арені ще формується та зміцнюється. Цифровізація сприяє національній модернізації, технологічному розвитку та економічній стабільності [3].

Розвиток країни в умовах глобалізації та переорієнтації української зовнішньоекономічної діяльності на ринки Європи та інших промислово розвинутих країн, залежить від спроможності вітчизняного бізнесу експортувати конкурентоспроможні товари і послуги. Успіх у конкурентній боротьбі як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках залежить не тільки від якості та ціни продукції, а також від маркетингових стратегій, серед яких особливе місце займають технології брендингу. Для компаній, які орієнтуються на експорт, брендинг складає один з головних елементів ринкової діяльності [4].

Процес реалізації бренду має носити цілісний і стратегічний характер, бути зосередженим на створенні образу бренду, тому всі маркетингові зусилля повинні бути об'єднані. Особливе місце в цій справі займає держава, яка повинна формувати позитивний імідж серед інших країн. Підвищення оцінки держави в міжнародному сприйнятті та на внутрішніх теренах, презентація її назовні сприяє створенню певних уявлень про неї та виробленню критеріїв, серед яких є: толерантність і співпраця, демократичний розвиток, реалізація прав і свобод людини та громадянина, політична стабільність, безпека, відкритість, узгодженість, економічна незалежність і конкурентоспроможність, національна, культурна, природна, релігійна та історична унікальність та інвестиційна привабливість як чинники формування міжнародного статусу України [4].

У цьому контексті метою національного бренду є формування сприйняття країни як такої, що має потужні й унікальні виробничі потужності, багатий науковий потенціал, культурні традиції, природні та рекреаційні ресурси [5]. Таким чином, товари та послуги, що експортуються, будуть асоціюватися зі створеним країною іміджем. Виклики, з якими стикаються сучасні держави, вимагають переосмислення традиційної ролі бренд-менеджменту щодо більш системного його використання на всіх рівнях з урахуванням стратегічних перспектив розвитку. Майбутні дослідження та вивчення питань розробки абсолютно нових методів, прийомів та інструментів формування українських національних брендів, що є запорукою стійкого соціально-економічного розвитку країни та можливістю ефективного просування України як надійного бізнес-партнера на міжнародних ринках.

Список використаних джерел

1. Мельник О. Г., Радченко Я. П. Формування національного бренду України в міжнародній діяльності. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2023. № 2. С. 297–304. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/dec/32731/menedzhment_223maket-297-304.pdf.
2. Hoi N., Zhuk O. Tax Policy Formation in the Context of European Integration Processes. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2023. Vol. 10. No. 2. P. 69–76. URL: <https://doi.org/10.15330/jpnu.10.2.69-76>.
3. Гой Н., Дубовик Н., Кривошеїн В. Аналіз дилем створення впізнаваного бренду України: міжнародний піар. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 12 (18). С. 6-75. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12\(18\)-65-75](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12(18)-65-75).
4. Гой Н. В., Вейдер Т. М., Мединська Т. І. Роль бренд-менеджменту у формуванні іміджу України як бізнес-партнера: вплив на міжнародне сприйняття. *Бізнес Інформ*. 2024. № 1. С. 404–410. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-404-410>.
5. Руднева А., Мальована Ю. Імідж України в умовах сучасних інформаційних процесів: цифрової трансформації та становлення електронного урядування. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2022. Вип. 42. С. 320–327. <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.42>.

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ

Голодинський Мирослав,
аспірант, факультет управління

Розвиток технологій управління персоналом в усіх сферах є безповоротним етапом в еволюції сучасних організацій. Запровадження інноваційних інструментів та програм дозволяє підприємствам та бізнесу ефективніше взаємодіяти зі своїм персоналом, а також раціоналізувати процеси управління та збільшити продуктивність праці.

Зважаючи на те, що уряд і публічна сфера залишаються найбільшим роботодавцем в державі, технології управління персоналом в публічній сфері та їх невпинна еволюція є значним фактором, від якого залежить належне функціонування всіх критичних галузей діяльності.

Історично формування наукових підходів до управління персоналом почалося разом з формуванням теорії управління (менеджменту). Теорії (концепції) управління персоналом розвивалися паралельно з різними школами управління. Протягом часу роль людини в організації істотно змінювалася, у зв'язку із цим розвивалися й змінювалися концепції управління персоналом.

Якщо розглянути саме сучасні концепції, то головними з проаналізованих теперішніх трендів менеджменту персоналу є: активне використання технологій на всіх етапах роботи з персоналом; формування пасивного резерву людських ресурсів; динамічне ситуаційне гейміфіковане навчання; активне використання командної роботи та досвіду персоналу [1].

Технології управління персоналом – це інструментарій управління персоналом, що забезпечує вплив на поведінку людини; створення сприятливого управлінського середовища; організованість і злагодженість спільної трудової діяльності; дисципліну; довіру; лояльність; зміну ставлення персоналу до трудової діяльності [2]. В цей перелік входять як традиційні та загальновідомі технології, такі як ЕСУП (електронні системи управління персоналом) для автоматизації робочих процесів, електронні системи для навчання, платформи для віддаленої роботи, так і ті, які стають популярнішими в наш час: хмарні технології, що використовуються для зберігання, обробки та обміну даних, дата-аналітика та штучний інтелект, які використовуються і для прогнозування потреб у кадрах чи їх навчанні, і для допомоги у прийнятті менеджментом кадрових рішень. Якщо раніше це було притаманно лише приватним корпораціям і не поширювалося на публічну сферу, то з розвитком діджиталізації та ключовим тригером у вигляді пандемії COVID-19 інноваційні технології увійшли в державні структури і наше повсякденне життя. Цифрова трансформація допомогла роботодавцям навчати, координувати та відслідковувати персонал, який міг працювати віддалено і навіть за межами країни - подібне важко було б уявити ще якихось кілька років тому.

Технології управління персоналом є сукупністю способів, форм і методів впливу на персонал у процесі його залучення, використання, розвитку та звільнення з метою отримання найкращих результатів та конкурентних переваг. Технології управління персоналом обираються та узгоджуються у межах бізнес-філософії організації, її кадрової політики, організаційної та корпоративної культури. Важливим інструментом прийняття рішення щодо вибору технологій управління є критерії, за якими можливо здійснити порівняння технологій. Основними критеріями є: вартісні (витрати на придбання та впровадження); часові (тривалість апробації); операційні (досвід використання, кількість об'єктів управління); технічні (наявність програмного забезпечення, сумісність з іншими системами і технологіями) [3].

Втім, на даний час саме людські ресурси виходять на перше місце в ієрархії потреб не лише в публічній сфері, але і в бізнесі загалом. Компетентність, розвиток та навчання кадрів і корпоративна культура стають важливими

складовими збереження персоналу і часто переважають навіть економічні чи брендові фактори.

Основні причини цих зрушень такі:

- безперервний розвиток технологій та діджиталізація, через що навчання персоналу сприяє швидкій адаптації до змін;
- зріст конкуренції за таланти та навчений персонал з досвідом;
- постійна інвестиція в покращення компетенцій персоналу сприяє підвищенню мотивації та зацікавленості працівників у саморозвитку;
- задоволеність персоналу за рахунок позитивної корпоративної культури надає роботодавцю конкурентну перевагу в утриманні персоналу навіть без значних додаткових матеріальних витрат (що часто важливо саме для публічної сфери).

Таким чином, досягнення цілей за рахунок внутрішнього потенціалу колективу дозволить організаціям публічної сфери не лише конкурувати з приватним бізнесом в пошуку та утриманні кваліфікованого персоналу, а й дозволить підвищити ефективність та конкурентоспроможність у наданні якісних послуг на ринку з суттєво меншими фінансовими та інфраструктурними можливостями.

Список використаних джерел

1. Tarasiuk H. N., Cherep O. G., Levytska I. V. Trends in personnel management development. *Bulletin of Zaporizhzhya National University. Economic sciences.* № 3 (2019). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2019_3_24.
2. Балановська Т. І., Михайліченко М. В., Троян А. В. Сучасні технології управління персоналом : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2020. URL: <https://shorturl.at/1BJP0>.
3. Сочинська-Сибірцева І. М., Сторожук О. В., Доренська А. О.. Новітні технології управління персоналом : навч. посіб. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. URL: <https://shorturl.at/oDS14>.

РОЛЬ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

Жук Ольга Іванівна,

кандидатка економічних наук, доцентка

Для успішного управління потрібна якісна, достовірна та своєчасна інформація про всі процеси, які відбуваються в середині та зовні установи, тому важливим є дотримання принципів аналітичного забезпечення, які допомагають забезпечити високу якість та ефективність інформаційно-аналітичного процесу [1, с. 124].

Основними принципами аналітичного забезпечення є:

Цілеспрямованість – інформаційно-аналітичне забезпечення повинно бути спрямоване на вирішення конкретних завдань та мети установи.

Системність – інформаційно-аналітичне забезпечення засноване на системному підході до аналізу інформації. Це означає, що інформаційний продукт повинен враховувати всі фактори, які впливають на установу, а також всі взаємозв'язки між ними.

Об'єктивність – інформаційно-аналітичне забезпечення має базуватися на об'єктивних даних та фактах, інформаційні продукти повинні бути підтверджені документальною базою, аналітичними розрахунками та статистичними даними.

Комплексність – забезпечення комплексного підходу до аналізу та управління інформацією. Інформаційний продукт повинен включати всі необхідні складові, що відображають різні аспекти функціонування установи.

Актуальність – своєчасне та актуальне інформаційне забезпечення. Інформаційні продукти повинні бути актуальними та відображати сучасні тенденції.

Ефективність – аналітичні результати повинні бути ефективними, відповідати запитам та потребам користувачів.

Контролюємість – аналітична діяльність повинна бути організована таким чином, щоб можливо було контролювати якість інформації та аналізу.

Конфіденційність – аналіз повинен забезпечувати конфіденційність та захист інформації, що використовується.

Інноваційність – інформаційно-аналітичне забезпечення повинно забезпечувати використання новітніх технологій.

Інформаційно-аналітичне забезпечення є важливим елементом управління, оскільки від нього залежить прийняття обґрунтованих рішень на основі точної і достовірної інформації, тому інформаційно-аналітичний процес потребує постійного удосконалення для підвищення ефективності управління установою [2, с. 243].

В цьому контексті пропонуємо наступні шляхи:

1. Вдосконалення аналітичних інструментів. Для аналізу даних потрібно використовувати спеціальні аналітичні інструменти, які дозволяють здійснювати різноманітні аналізи та моделювання ситуацій.

2. Використання інноваційних технологій, дозволить автоматизувати багато процесів, що значно підвищує ефективність управління.

3. Вдосконалення методики аналізу даних. Використання нових методик та алгоритмів аналізу даних, які дозволять виявляти залежності та закономірності, що можуть бути корисні для прийняття управлінських рішень.

4. Розвиток інформаційної культури. Для ефективного використання інформаційно-аналітичного забезпечення необхідно мати кваліфікованих спеціалістів, які зможуть розуміти та аналізувати дані, використовувати аналітичні інструменти та розробляти нові методики аналізу даних. Управління ефективне, якщо його співробітники знають, як працювати з інформацією та як забезпечувати її безпеку. Тому важливо залучати співробітників до тренінгів та семінарів з інформаційної культури.

Інформаційне забезпечення є незамінним інструментом та важливою складовою системи управління установи. Важливість інформаційного забезпечення в системі управління установи полягає в наступних аспектах:

- забезпечення точною, своєчасною та потрібною інформацією, що дає можливість уникнути помилок та зменшує ризики для прийняття неправильних рішень;

- підтримка процесів прийняття рішень дозволяє управлінцям приймати обґрунтовані та ефективні рішення на основі даних;

- підвищення ефективності управління установою та забезпечення конкурентних переваг.

Інформаційно-аналітичне забезпечення дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо різноманітних аспектів діяльності установи. З його допомогою можна виявити проблеми та виклики, що стоять перед установою, та знайти оптимальні рішення для їх вирішення. Крім того, інформаційно-аналітичне забезпечення дозволяє відстежувати тенденції та прогнозувати, майбутні зміни в ринковому середовищі, що дозволяє бути готовим до змін та реагувати на них швидко та ефективно. Інформаційно-аналітичне забезпечення допомагає забезпечити успішне функціонування та розвиток установи у динамічному середовищі.

Список використаних джерел

1. Сkochиляс С. М. Аналітичне забезпечення як джерело інформації для прийняття управлінських рішень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 25. С. 123-126

2. Конотопов П. Ю. Аналітика: методологія та технологія. Київ, 2011. 512 с.

ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Качмарський Володимир Васильович,
аспірант, факультет управління

В період воєнного стану освітній процес має зберігатися на належному рівні. Освіта є основою розвитку не лише особистості, а й суспільства, держави, нації. Мета державної політики України, відповідно до Указу Президента про Національної доктрини розвитку освіти, полягає у: створенні умов для розвитку творчої особистості та можливості самореалізації кожного громадянина; вихованні покоління, здатного ефективно працювати та навчатися протягом життя, оберігати та примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу, як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [1].

Відповідно до створених умов, викладачам слід використовувати в своїй діяльності нові освітні технології, в тому числі і проектну діяльність. Проектна діяльність студентів, необхідна сьогоденню та суспільству майбутнього, виконується в процесі аудиторного навчання майбутніх фахівців та їх самостійних реалізацій проєктів.

Аналіз визначень поняття «проект» вітчизняними і зарубіжними авторами уможливив виокремлення головних його особливостей:

- наявність цілі та організація її досягнення;
- пов'язаність зі змінами;
- обмеженість у часі;
- неповторність;
- визначеність і обмеженість необхідних ресурсів;
- комплексність;
- специфічна організаційна структура тощо [2].

Організація проектної діяльності молоді для розвитку територіальних громад дає можливості:

- залучення великої кількості учасників проекту;
- використовувати проекти різного типу тематики;
- покращення творчих якостей та організаційних здібностей студентів, які беруть участь у виконанні проектів;
- включатися у контакти з іншими установами, організаціями, підприємствами, що значно розширює ефективність їх взаємодії, встановлення нових контактів тощо.

Під час проектної діяльності викладач виступає не транслятором готових знань в оптимальному вигляді, а рівноправним співучасником процесу здобування, обробки, аналізу і подання знань студентам. Це вимагає додаткового часу та додаткових зусиль не лише від студентів, а й від викладача.

Виділимо такі основні три етапи управління проектною діяльністю для розвитку територіальних громад: підготовка, виконання та реалізації (рис.1)

Рис. 1. Етапи управління проектною діяльністю студентів
Джерело: сформовано автором на основі [3]

Необхідність застосування методу проектів для молоді зумовлена тим, що сучасна вища освіта є основою нового світового відкритого освітнього простору. Застосування цього методу вважаємо однією із складових освіти майбутнього, оскільки проектна діяльність студентів передбачає глобальну освіту особистості та глибоке оновлення системи професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Указ Президента про Національну доктрину розвитку освіти. № 347/2002 від 17 квітня 2002 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/2827/>.
2. Радкевич О.П. Програмне забезпечення управління проектами у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. Професійна педагогіка. 2019. № 2. С. 124–132. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.19.124-132>.
3. Томашевська А. В., Кондур О.С., Грібович А. Л. Проектна діяльність студентів закладів вищої освіти як педагогічна технологія освіти для майбутнього. *Zeszyt Naukowy Prac ukrainoznawczych*. Gorzów Wielkopolski, 2022. № 8.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МІСЬКИМИ АГЛОМЕРАЦІЯМИ

Качур Василь Олегович,
аспірант, факультету управління

Публічне управління міськими агломераціями включає в себе ряд специфічних особливостей, які відображають складність та різноманітність міського середовища. Це вимагає не лише ефективної координації між різними рівнями влади та громадськими організаціями, але й інноваційних стратегій управління, зокрема використання сучасних технологій для збору та аналізу даних, розроблення та реалізації стратегій сталого розвитку, залучення громадян до процесу управління та створення механізмів відкритості та прозорості в прийнятті рішень. При цьому враховуються особливості інфраструктури, економічного потенціалу, соціокультурного середовища та екологічних аспектів міської агломерації для забезпечення збалансованого та сталого розвитку міста.

Як зазначає О.-М. Ю. Дорошук, «міська агломерація представляє собою комплексне територіальне утворення, яке формується на основі центрального міста та його прилеглих населених пунктів. Вона характеризується не лише географічною близькістю, але й інтенсивними зв'язками у сферах демографії, соціальних послуг, економіки та культури» [1, с. 56]. Т. В. Стешенко та А. В. Алиєва вважають найбільш доцільним трактуванням «міської агломерації як форми багатоцільового співробітництва територіальної громади міста-центру агломерації та територіальних громад, що розташовані в зоні впливу міста-центру агломерації та мають інтенсивні господарські, трудові, культурно-побутові зв'язки з містом-центром агломерації, з метою спільної реалізації окремих функцій місцевого самоврядування» [2, с. 115].

Зарубіжні дослідники розрізняють urban-агломерації і town-агломерації, які відрізняються за структурою, масштабами розвитку, чисельністю населення та характером взаємозв'язків [3, с. 128]. Створення агломерацій стає ключовим елементом розвитку країни та її території, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності загалом. Загальною тенденцією є те, що формування і розвиток міських агломерацій розглядається як позитивний фактор, що забезпечує покращення якості життя мешканців, підвищення рівня розвитку продуктивних сил і сприяє створенню сприятливих умов для розвитку бізнесу. Потенціал міських

агломерацій полягає в можливості їх використання для досягнення державних і регіональних цілей, оскільки саме в агломераціях відбувається концентрація людських та економічних ресурсів регіону.

Серед важливих чинників, які сприяють розвитку міських агломерацій можемо виокремити наступні:

1) організація простору, що відіграє важливу роль у створенні та розвитку міських агломерацій та територіальних громад;

2) глобалізація – процес зростання економічних, соціальних, культурних та політичних взаємозв'язків між різними країнами та регіонами світу;

3) глокалізація – процес економічного, соціального та культурного розвитку, де спостерігається співіснування різноманітних тенденцій на фоні глобалізації, замість очікуваного зникнення регіональних відмінностей;

4) сталий розвиток для агломерацій передбачає важливість забезпечення сталого функціонування екологічної інфраструктури, фінансову стабільність середовища проживання, а також збереження стійкості місцевих культурних традицій, звичаїв, умінь та навичок;

5) диверсифікація – стратегія, яка включає у себе пошук нових ринків збуту та розширення бізнесу, а також диверсифікацію фінансових активів з різними рівнями ризику задля зменшення загального ризику портфеля в цілому;

6) інтеграція екологічного й економічного розвитку через удосконалення екологічного виробництва, охорону здоров'я людини, розвиток екологічного бізнесу, збереження природного середовища та стратегічну оцінку екологічних аспектів;

7) інформатизація простору – сукупність взаємопов'язаних організаційних, політичних, соціально-економічних, науково-технічних та виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства через розробку, розвиток та використання інформаційних систем [4, с. 186].

Поряд із значними передумовами для розвитку міських агломерацій в Україні, А. О. Пелехатий та Х. О. Патицька у своєму дослідженні окреслюють проблеми юридичного невизнання агломерацій, а саме: низька ефективність управління такими територіями та неможливість подальшого територіального розширення більшості українських міст [5, с. 119].

Таким чином, публічне управління міськими агломераціями є складним завданням, оскільки потребує ефективної координації між різними рівнями влади та громадськими організаціями. Також воно передбачає потребу у створенні інноваційних стратегій управління для вирішення складних проблем міського середовища.

Список використаних джерел

1. Дорошук О.-М. Ю. Поняття «міська агломерація»: розвиток уявлень і сучасне розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 6. С. 52-57.

2. Стешенко Т. В., Алиєва А. В. Міські агломерації як форма співробітництва територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 114-117. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/25>.

3. Yu D., Fang C. Urban agglomeration: An evolving concept of an emerging phenomenon. *Landscape and Urban Planning*. 2017. Vol. 162. P. 126-136.

4. Степаненко А. В., Омельченко А. А. Міські агломерації як форма сучасного світового процесу урбанізації. *Держава та регіони*. 2019. № 3. С. 184-192.

5. Пелехатий А. О., Патицька Х. О., Міська агломерація як механізм взаємодії територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 116-123.

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Космірак Андрій Володимирович,
аспірант, факультет управління

В Україні, як і в багатьох інших країнах, державне стимулювання розвитку бізнесу відіграє ключову роль у формуванні економічного середовища та підтримці підприємницької діяльності. Однак, необхідно ретельно оцінити ефективність таких заходів та виявити проблеми, що перешкоджають їх успішному впровадженню. Провідними науковими дослідженнями та практичним досвідом підтверджено, що в Україні існують деякі системні проблеми, які ускладнюють оцінювання ефективності державного стимулювання розвитку бізнесу. Серед них можна виділити [1-2]: недостатня прозорість політики; бюрократичні бар'єри; недостатнє фінансування та підтримка.

Проблема відсутності чіткої та стійкої політики державного стимулювання бізнесу є однією з ключових перешкод у розвитку підприємництва в Україні. Для початку, ця проблема виникає з недостатньої узгодженості та системності у державних програмах, які спрямовані на підтримку бізнесу. Часті зміни у політиці чи відсутність конкретних довгострокових стратегій створюють невизначеність для підприємств та ускладнюють їхню спроможність планувати та прогнозувати свою діяльність. Ця нестабільність у політиці може також призвести до того, що бізнес-спільнота втрачає довіру до державних органів та їхньої здатності забезпечити стабільні та сприятливі умови для їх діяльності. Нестабільність законодавства та недостатня прозорість у прийнятті рішень можуть створювати небезпеку для бізнесу та змушувати підприємства вибирати стратегії, які базуються на короткострокових інтересах, а не на довгостроковому розвитку та сталому успіху. Отже, відсутність чіткої та стійкої політики державного стимулювання бізнесу в Україні є серйозною проблемою, яка потребує негайного уваги та системних заходів для її вирішення [3-4].

Зайва адміністративна складність та процедурна бюрократія відображає ситуацію, коли підприємства стикаються з надмірною кількістю адміністративних процедур, формальностей та складних правил, що необхідно виконати для здійснення підприємницької діяльності [5]. Для розуміння цієї проблеми, розглянемо деякі її аспекти більш детально – рис. 1.

Перевищена кількість дозволів та ліцензій	Складність оподаткування та фінансової звітності	Велика кількість різноманітних інспекцій та перевірок
<ul style="list-style-type: none"> • Укладення договорів, отримання дозволів на будівництво, отримання податкових ліцензій та багато інших процедур можуть вимагати від підприємств витрати значної кількості часу та ресурсів. Підприємства, можуть не мати необхідних знань або ресурсів для виконання всіх необхідних формальностей, що призводить до затримок у запуску бізнесу або його розвитку. 	<ul style="list-style-type: none"> • Система оподаткування та фінансової звітності може бути дуже складною та заплутаною, особливо для малих та середніх підприємств. Вимоги до податкової звітності, розрахунків податків, ведення обліку та звітності можуть бути надто важкими для розуміння та виконання, що веде до помилок та штрафів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Підприємства також зазнають тиск від різних контролюючих органів, які здійснюють перевірки їхньої діяльності. Часті перевірки можуть відволікати увагу від основної діяльності, збільшують витрати на юридичних консультантів та зменшують продуктивність.

Рис. 1. Проблематика адміністративних процесів та бюрократії

* Джерело: розроблено автором на основі аналізу [5]

Проблеми бюрократії можуть значно ускладнити процеси ведення бізнесу та суттєво знизити його конкурентоспроможність. Тому реформування адміністративних процедур та спрощення бюрократичних вимог може стати важливим кроком для поліпшення бізнес-середовища в країні.

Відсутність адекватного фінансування та підтримки від держави є серйозною перешкодою для розвитку бізнесу, особливо для малих та середніх підприємств. Розглянемо кілька ключових аспектів цієї проблеми [3]:

1. Обмежений доступ до кредитів та фінансових ресурсів для розвитку діяльності. Банки часто встановлюють високі вимоги до забезпечення, що робить кредитування недоступним для багатьох малих бізнесів. Без доступу до фінансових ресурсів підприємства не можуть інвестувати у виробництво, інновації чи розвиток нових продуктів, що обмежує їхні можливості зростання та конкурентоспроможності.

2. Відсутність державних програм підтримки та ініціатив, які б забезпечували підприємствам необхідне фінансування та підтримку.

3. Високий рівень корупції та нестабільність законодавства, що ускладнюють процеси отримання фінансування та змушують підприємства шукати альтернативні шляхи фінансування, які можуть бути менш безпечними та нестабільними.

4. Відсутність фінансової грамотності серед підприємців, що робить їх вразливими перед фінансовими ризиками та ускладнює отримання фінансової підтримки.

5. Неоднаковий доступ до фінансування за регіонами, що створює нерівності у можливостях розвитку бізнесу та стимулює міграцію підприємств.

Отже, відсутність адекватного фінансування та підтримки з боку держави становить серйозну перешкоду для розвитку бізнесу в Україні, особливо для малих та середніх підприємств. Проблема вимагає системних реформ та ефективних державних заходів для її вирішення.

Список використаних джерел

1. Солоненко Ю. В., Панасюк П. І. Державна підтримка та стимулювання бізнесу України в умовах війни. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль : ТНТУ, 2023. Т. 82. № 3. С. 190–200. (Підприємництво, торгівля та біржова діяльність). URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/42546> .
2. Юсеф Н. Н., Артеменко А. І. Ефективність державного управління в період глобалізації. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 2 (4). [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2\(4\)-391-397](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2(4)-391-397).
3. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія / за заг. ред. Сергія Чернова, Валентини Воронкової, Віктора Банаха, Олександра Сосніна, Пранаса Жукаускаса, Йоліти Ввайнхардт, Регіни Андрюкайтене; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 602 с
4. Фролова Н. Л. Державне регулювання малого та середнього підприємництва: інституціональний та інфраструктурний аспекти : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Харків, 2019. 24 с.
5. Помаза-Пономаренко А. Л., Батир Ю. Г., Лопатченко І. М. План відновлення України. Ч. 1. *Вісник НУЦЗ України. Серія : Державне управління*. 2022. №2 (17). С. 17-27. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16865/1/PomazaBatyrLopatchenko.pdf>.

ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІДКРИТИХ ДАНИХ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Лозинський Володимир Ярославович,
аспірант, факультет управління

Ефективне управління на всіх рівнях є фундаментальним для економічного зростання, політичної стабільності та безпеки – саме це є ключовим аспектом в українських реаліях. Цифрова трансформація веде до зменшення інертності державних структур та органів місцевого самоврядування, що є надзвичайно важливим елементом у впровадженні швидких реформ на шляху до членства в Європейському союзі та досягнення переваги над ворогом.

Цифрова трансформація має працювати для всіх, ставлячи людей на перше місце та відкриваючи нові можливості для розвитку громад та бізнесу. Цифрові рішення на основі відкритих даних є ключовими для боротьби з корупцією та збільшення ефективності в управлінні громадою [2].

Відкриті дані – це дані, які вільно доступні для будь-кого з метою їх використання, поширення та модифікації без будь-яких обмежень, за винятком випадків, пов'язаних із захистом особистих даних. Їх джерелами можуть бути урядові установи, наукові організації, приватні компанії та інші суб'єкти, які володіють інформацією, що має суспільну цінність [1].

В контексті місцевого самоврядування існує ряд проблем, пов'язаних з відкритими даними, які потребують вирішення для максимально ефективного впровадження:

- Не всі дані, які генеруються органами місцевого самоврядування, публічно доступні.

- Деякі дані, які публікуються, можуть бути неповними, неточними або застарілими. Це може ускладнити їх використання для дослідницьких або інших цілей.

- Органи місцевого самоврядування не завжди чітко пояснюють, які дані вони публікують, як їх можна використовувати та як отримати доступ до них, що може ускладнити використання даних для громадян та інших зацікавлених сторін.

- Внаслідок широкомасштабної агресії на рівні місцевого самоврядування спостерігається дефіцит кадрів та їх плінність. Це негативно впливає на швидкість оновлення та якість наборів даних.[3]

- Недостатня компетенція та обізнаність державних службовців всіх рівнів у сфері відкритих даних.

- Відсутність нормативної основи для фінансування сфери відкритих даних, що в свою чергу призводить до покладання обов'язків з підготовки і оприлюднення наборів відкритих даних по залишковому принципу в якості додаткового навантаження.

- Низькій пріоритет сфери відкритих даних серед розпорядників інформації на місцевому рівні.

Проаналізувавши проблематику впровадження відкритих даних на місцевому рівні, та існуючі набори органів місцевого самоврядування зроблено наступні пропозиції для вдосконалення процесу впровадження політики відкритих даних на місцевому рівні:

- Активно розробляти та впроваджувати програми навчання для підготовки кваліфікованих кадрів з фокусом на практичних аспектах використання відкритих даних.

- В громадах важливо створювати посади відповідальних за оприлюднення відкритих даних як частину відділів або управлінь цифрової трансформації (залежно від розміру громади), що дозволить узгоджено та ефективно впроваджувати нові технології та філософію відкритих даних в роботу владних структур.

- При впровадженні нових інформаційно-технологічних рішень в громаді доцільно передбачати в технічному завданні створення відповідних API для автоматизованого публікування наборів даних.

- Необхідно розглянути можливість посилення відповідальності розпорядників інформації за неоприлюднення або не своєчасне оновлення наборів даних.

Подолання даної проблематики дасть можливість:

- підвищити прозорість та відповідальність у діяльності владних структур на рівні місцевого самоврядування;

- сприянню розвитку нових продуктів, послуг та наукових досліджень, що призведе до економічного зростання громади;

- громадянам активніше брати участь у соціальному та політичному житті, дозволяючи їм бути відповідальними за власний внесок у вирішенні актуальних проблем та формуванні рішень.

Необхідно створити сприятливі умови для культивування культури відкритих даних на рівні місцевого самоврядування в Україні, щоб це послужило фундаментом для подальшої цифровізації громад. Мети можна досягти шляхом ухвалення відповідних законів та нормативних актів, а також заохоченням та підтримкою найкращих практик в цій галузі. Розвиток такої культури сприятиме збільшенню доступності даних для громадськості, створенню інноваційних рішень та покращенню якості життя населення.

Список використаних джерел

1. Портал Дія. Відкриті дані. URL: <https://diia.data.gov.ua/info-center/wodi>.
2. Europe's Digital Decade – Questions and Answers URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_21_984.
3. Відкриті дані міст в умовах війни: результати дослідження URL: <https://ti-ukraine.org/research/vidkryti-dani-mist-v-umovah-vijny-rezultaty-doslidzhennya/>.

ДО ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Лукачович Галина Олександрівна,
аспірантка, асистентка

За даними офіційної статистики з 2018 по 2022 роки, дошкільники з порушенням мовлення становлять більше 50 % дітей з порушеннями розвитку в закладах дошкільної освіти у групах спеціального призначення [1]. Крім того, велика кількість дітей перебуває на інклюзивному навчанні, а як відомо, дошкільники з порушенням розвитку в більшості мають і порушення мовлення вторинного генезу. Загальне недорозвинення мовлення (далі ЗНМ) – це одне з основних порушень мовлення, на основі яких формуються групи спеціального призначення і корекційна робота.

Завданнями логопедів, дефектологів, вихователів, музичних керівників є пошук ефективних методик роботи з дітьми з ЗНМ для формування/корекції мовлення та їх гармонійного розвитку. У зв'язку з цим, важливо звернути увагу на ті засоби корекційно-виховної роботи, які безпосередньо матимуть пізнавальний та мотиваційний вплив на процес засвоєння дітьми з ЗНМ мовних засобів та умінь з їх використання. Науково-теоретичний аналіз та узагальнення практичного досвіду показують, що у якості таких засобів виступають засоби екологічного виховання.

В свою чергу, педагоги мають бути екологічно компетентними для використання засобів екологічного виховання в освітньому процесі.

Екологічна компетентність (Шапран Ю.) – це складова особистісної компетентності, рівень якої виявляється у способі життя людини, її ставленні до навколишнього середовища через професійну і побутову діяльність, коли

здобуті екологічні знання, навички, досвід, цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і діяти, усвідомлюючи наслідки їхнього впливу на довкілля [2, с. 322].

Екологічна компетентність має складну структуру і складена з знань, уявлень і понять про природу та діяльність людини, опосередкована ставленням до природного довкілля і виявляється у поведінці по відношенню до навколишнього середовища.

Екологічна компетентність удосконалюється протягом всього життя у процесі екологічної освіти. Екологічна освіченість – це здатність емоційно розуміти природні закони, усі зміни, причинно-наслідкові зв'язки між якістю навколишнього середовища та поведінкою людини. Екологічна грамотність людини паралельна індивідуальному сприйняттю, знанням, обізнаності та ставленню до екологічних проблем. Тому, підвищення екологічної грамотності призведе до зміни поведінки чи дій людини. Отже, наявність знань у різних сферах щодо навколишнього середовища дуже важлива для розробки стратегій збереження навколишнього середовища [4].

У дослідженнях екологічної грамотності вчені (Alemari S. M., Kurupparachchi, J., Sayakkarage, V., Madurapperuma B.) використовують різні тести і шкали. Важливими в межах нашого дослідження є «Тест екологічних знань» («Environmental Knowledge Test»), шкала «Ставлення до навколишнього середовища» («Attitudes Towards the Environment») та шкала «Поведінка по відношенню до навколишнього середовища» («Behavior Towards the Environment») [3].

«Тест екологічних знань» містить 20 питань з чотирма варіантами відповідей щодо розуміння основних природничих відношень та екологічних положень (про шум, поводження з відходами, переробку сміття, причини скорочення видів рослин і тварин, вплив на здоров'я забруднень та ін.)

Шкала «Ставлення до навколишнього середовища» складається з 17 питань з п'ятьма варіантами відповідей: абсолютно погоджуюся, погоджуюся, нейтрально, не погоджуюся, категорично не погоджуюся (про перегляд передач, статей, курсів про природу, про відчуття відповідальності за екологічні проблеми, про необхідність дотримання законів щодо охорони довкілля та ін.)

Шкала «Поведінки по відношенню до навколишнього середовища» містить 20 питань з трьома варіантами відповіді: завжди, іноді, ніколи (про економію енергії, сортування сміття, повторне використання речей, використання органічних продуктів та ін.).

Крім цього, для педагогів підібрані 6 питань щодо ступеня використання природничо-екологічних знань як засобу мовленнєвого розвитку старших дошкільників.

Це дозволить оцінити рівень екологічної компетентності педагогів в системі освіти дошкільників з ЗНМ і узагальнити ступінь використання природничо-екологічних знань як засобу мовленнєвого розвитку старших дошкільників.

Список використаних джерел

1. Держкомстатистика. Дошкільна освіта в Україні. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/dosh_osvit/arch_dosh_osv.htm.

2. Шапран Ю. П. Сутнісні ознаки, структурні компоненти і вимірювання екологічної компетентності студентів-біологів педагогічного університету. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 18. С. 320-325. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2015_18_59.

3. Alemari S. M. Determination of environment literacy levels of University students studying on the northern cyprus. 2016. URL: <http://docs.neu.edu.tr/library/6505646652.pdf>.

4. Kuruppuarachchi J., Sayakkarage V., Madurapperuma B. Environmental Literacy Level Comparison of Undergraduates in the Conventional and ODLs Universities in Sri Lanka. *Sustainability*. 2021. № 13. P. 1056. <https://doi.org/10.3390/su13031056>.

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ: ПОНЯТТЯ ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Макулович Іван Васильович,
аспірант, факультет управління

Маркетингові стратегії в контексті публічного управління відіграють ключову роль у взаємодії держави з громадянами, підвищенні ефективності управлінських процесів та задоволенні громадських потреб. Основоположними елементами маркетингу в публічному управлінні є орієнтація на споживача, зокрема громадянина, як кінцевого бенефіціара державних послуг [1, с. 51].

Україні, яка знаходиться у період війни та активних реформ, необхідні ефективні стратегії, в тому числі й маркетингові, для розвитку сфери публічного управління та забезпечення прозорості в діяльності органів влади.

Дослідження має на меті з'ясувати, які саме маркетингові стратегії можуть бути успішно адаптовані до умов публічного управління в Україні та які з них є найбільш ефективними.

Для проведення дослідження була використана методологія, яка включала аналіз наукової літератури з маркетингу в публічному управлінні та вивчення практичних прикладів успішного впровадження маркетингових стратегій.

Маркетингові стратегії можна описати як комплексні підходи, спрямовані на аналіз потреб і очікувань цільової аудиторії, а також на розробку та впровадження ініціатив, які задовольняють ці потреби більш ефективно, ніж у конкурентів [2, с. 5].

Маркетингові стратегії займають центральне місце в системі публічного управління, допомагаючи публічним органам стати більш відкритими, гнучкими та орієнтованими на клієнта [3, с. 161].

В цьому дослідженні використання маркетингових стратегій в публічному управлінні передбачає застосування таких інструментів, як брендинг, цільове позиціонування, ефективна комунікація та цифровий маркетинг.

Брендинг у контексті публічного управління в Україні включає створення сильного іміджу та визначення унікальних характеристик державних органів

[3, с. 208]. Брендинг дозволяє державним органам виокремитися серед конкурентів та стати більш привабливими для громадян.

Цільове позиціонування в публічному управлінні визначає ключові послуги та ініціативи, які мають найбільше значення для громадян [3, с. 106]. Це допомагає удосконалити сприйняття державних органів та підвищити їхню ефективність в розв'язанні проблем громади.

Ефективна комунікація в публічному управлінні означає розробку та використання каналів зв'язку, які сприяють двосторонньому обміну інформацією між державними органами та громадянами [3, с. 148]. Це важливо для підвищення прозорості та відкритості владних органів, а також для залучення громадської участі в управлінні.

Цифровий маркетинг в публічному управлінні використовується для залучення громадян, надання інформації про публічні послуги та впровадження інноваційних рішень [4, с. 94]. Це включає в себе використання цифрових технологій для підвищення доступності та якості обслуговування громадян, а також для створення позитивного іміджу державних органів.

Дослідження впровадження маркетингових стратегій в публічне управління України виявляє нові шляхи для підвищення ефективності та якості управлінських процесів. Сучасні методи публічного управління вимагають від державних органів не лише виконання своїх обов'язків, але й активної взаємодії з громадянами. Використання маркетингових стратегій, які враховують потреби та очікування громадян, дозволяє поліпшити цю взаємодію та зробити управління більш зрозумілим.

Результати дослідження показали, що:

Використання маркетингових стратегій у публічному управлінні має значний позитивний вплив. Державні органи, за допомогою цих стратегій, можуть ефективніше спілкуватися з громадськістю, пояснюючи свої дії та рішення. Це сприяє зростанню довіри між громадянами та владними структурами й поліпшує загальне сприйняття якості управління.

Органи публічної влади можуть використовувати маркетингові кампанії та соціальні медіа для залучення громадян до обговорення важливих питань та збору їхніх пропозицій чи відгуків. Це не лише підвищує ефективність управлінських рішень, але й сприяє формуванню активної громадської позиції.

Крім того, використання маркетингових досліджень допомагає ідентифікувати потреби та очікування громадян у сфері публічних послуг. На основі отриманих даних можна адаптувати та покращити надання послуг, щоб вони краще відповідали сучасним вимогам.

Втім, інтеграція маркетингових стратегій у публічне управління несе із собою ряд викликів, зокрема необхідність адаптації традиційних маркетингових інструментів до особливостей публічного сектору, забезпечення прозорості та відповідальності у прийнятті управлінських рішень, а також подолання бюрократичних бар'єрів [3, с. 32-34].

Отже, впровадження маркетингових стратегій у публічне управління може значно покращити якість та ефективність державного управління, але цей процес не є легким і потребує адаптації традиційних маркетингових інструментів до особливостей публічного сектору. Шляхом адаптації сучасних маркетин-

гових інструментів і підходів державні органи можуть досягти не лише підвищення рівня задоволення громадян від наданих послуг, але й зміцнення загальної довіри до публічної влади.

Список використаних джерел

1. Гончаренко К. І. Особливості застосування державного маркетингу в управлінській діяльності. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2018. № 1 (18). 48-52 с.
2. Процишин Ю. Т. Стратегічний маркетинг. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 4-5.
3. Ромат Є. В., Гаврилечко Ю. В. Маркетинг в публічному управлінні / Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2018. С. 32-250.
4. Угоднікова О. І. Цифровий публічний маркетинг як елемент інформаційної політики держави. Харків : ХНУМГ, 2022. С. 93-96.

СУЧАСНІ ЗМІНИ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Маліборський Петро Васильович,
аспірант, факультет управління

Фінансування територіальних громад є однією з ключових складових їхнього розвитку та функціонування. У сучасних умовах процеси децентралізації та реформування місцевого самоврядування в Україні викликають необхідність пошуку нових підходів до фінансування територіальних громад. Принцип фінансового забезпечення розвитку територіальної громади базується на прозорості та ефективному використанні бюджетних коштів, тобто це розробка й реалізація стратегічних інвестиційних проектів з урахуванням потреб та можливостей громади. Ключовим аспектом є залучення додаткових фінансових ресурсів через партнерство з приватним сектором та залучення зовнішніх джерел фінансування [5, с. 121].

Фінансування територіальних громад є ключовим аспектом їх розвитку та функціонування. У багатьох країнах світу, зокрема в Україні, цей процес перебуває на етапі активної трансформації та модернізації. Вступ до обговорення фінансового забезпечення територіальних громад включає аналіз системи бюджетування, а також джерел та механізмів їхнього фінансування [2, с. 119]. Зокрема, важливим є розгляд аспектів місцевих податків, трансфертів від центрального уряду, а також можливостей для самофінансування територіальних громад. Доцільно також враховувати вплив економічних та соціальних факторів на фінансове становище громад, а також шляхи його покращення. Існують загальні тенденції та принципи, які часто враховуються в таких процесах.

- багато країн впроваджують політику децентралізації, передаючи більше фінансових ресурсів і владних повноважень місцевим територіальним грома-

дам. Це може включати збільшення податкових доходів та перерозподіл державних та регіональних бюджетних коштів на користь місцевих потреб;

- децентралізація часто супроводжується зусиллями з підвищення фінансової автономії місцевих громад;

- у багатьох країнах проводяться перегляди та реформи систем фінансування місцевих громад з метою забезпечення більшої ефективності, справедливості та стимулювання розвитку. Це включає перегляд формул розподілу дотацій та субвенцій, зміну правил або умов отримання фінансової підтримки:

В США відбуваються постійні обговорення щодо реформування системи фінансування місцевих громад («Equitable Federal Funding Reform for Local Communities»). Реформа спрямована на забезпечення більшої ефективності та рівноправності в фінансовому забезпеченні місцевих урядів, зокрема, через перегляд формул розподілу коштів та зміну умов отримання фінансової підтримки.

- В останні роки у Великій Британії були запроваджені реформи у системі фінансування місцевих громад. Реформи охоплюють перегляд формул розподілу центральних грантів між різними регіонами та містами, а також зміни в правилах та умовах надання фінансової підтримки місцевим урядам. Мета таких реформи «Local Government Finance Formula Grant Distribution» – стимулювати економічний розвиток менш розвинених регіонів та забезпечити більшу економічну справедливість. У Німеччині постійно проводяться перегляди системи фінансування місцевих громад, своєю чергою це включає перегляд формул розподілу федеральних та обласних субвенцій між різними муніципалітетами та регіонами країни. Мета реформи «Grundwissen kommunalpolitik. 4. kommunale finanzen» – забезпечити більшу ефективність та економічну стабільність на місцевому рівні;

- країни можуть зосереджувати увагу на збільшенні інвестицій у розвиток територіальних громад, зокрема у сферах інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інноваційних проектах;

- фінансування територіальних громад залежить від ефективності їх управління та здатності досягати результатів. Деякі країни впроваджують механізми стимулювання ефективного управління, такі як конкурсні програми або надання фінансових бонусів за досягнення певних цілей [1, с. 74].

В рамках роботи Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України було створено «Методичні рекомендації щодо оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад» [3]. Ці рекомендації мають на меті допомогти громадам у зміцненні їхньої фінансової бази та забезпеченні надання якісних публічних послуг населенню.

Законопроект № 5649 «Про особливості стимулювання регіонального розвитку» був розроблений з метою підтримки та просування розвитку різних регіонів та територій. Цей законопроект, внесений на розгляд Верховної Ради та підтриманий Комітетом з питань організації державної влади та місцевого самоврядування, передбачає використання територіально орієнтованого підходу. Він також передбачає визначення типів територій, які потребують особливої уваги, та впровадження диференційованих заходів з боку виконавчих органів та місцевого самоврядування для підтримки цих територій [4, с. 35]. Проект Закону про особливості стимулювання регіонального розвитку визначає комплекс

заходів та інструментів, спрямованих на підтримку економічного, соціального та інфраструктурного розвитку різних регіонів країни. Варто підкреслити, що цей процес є надзвичайно важливим для сталого розвитку регіонів та місцевих спільнот. Реформи та нові підходи до фінансування відкривають широкі можливості для ефективного використання бюджетних ресурсів, що сприяє підвищенню якості життя населення та розвитку інфраструктури.

Для успішного фінансового забезпечення територіальних громад важливо враховувати місцеві особливості та потреби, а також залучати громадськість до процесу прийняття рішень. Крім того, здійснення моніторингу та оцінка ефективності фінансових інструментів є ключовими етапами для постійного вдосконалення системи фінансування територіальних громад. Враховуючи ці аспекти, можна забезпечити сталий та збалансований розвиток місцевих спільнот, що відповідає потребам сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Ідесіс І. В. Статути територіальних громад українських міст: проблеми теорії та практики : монографія. Херсон : Гельветика, 2020. 233 с.

2. Крайник О., Федорчак О. Є. Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2022. № 2 (43), С. 118-125.

3. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. *Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України*. 2021. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/751/0_Проект_Методичні_рекомендації.pdf?_gl=1*1asud8a*_ga*MTIwODkwNTUyOC4xNzExNjM2NTU5*_ga_F3S598KRMQ*MTcxMTYzNjU1OS4xLjAuMTcxMTYzNjU1OS42MC4wLjA.

4. Мінакова Є. В. Підзвітність та підконтрольність органів місцевого самоврядування в умовах реформи децентралізації влади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 33-37.

5. Сухарська Л.В. Елементи системи фінансового забезпечення розвитку територіальної громади. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія : Державне управління*. 2016. № 1. С. 119-125.

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Надрага Василь Миколайович,
аспірант, факультет управління

На території України є більше 140 тисяч об'єктів культурної спадщини, які перебувають на державному обліку. Через велику кількість об'єктів культурної спадщини виникають багато проблем з їхнім збереженням та охороною,

зокрема на рівні територіальних громад. Близько 50–80% об'єктів в окремих регіонах перебуває в незадовільному стані, а понад 200 пам'яток архітектури щороку потребують проведення невідкладних протиаварійних та консерваційних робіт.

Процеси децентралізації влади в Україні сьогодні супроводжуються проблемами фінансування у сфері збереження та охорони культурної спадщини. Основними з яких є [1, с. 112; 2, с. 5-10]:

- Недостатньо ресурсів та підтримки з боку держави;
- Невелика кількість експертів для грошової оцінки пам'яток культурної спадщини, що ускладнює правильний контроль над станом їх обліку і збереження;
- Проблеми у державному контролі щодо використання державних коштів на рівні територіальних громад;
- Несприятливі умови для залучення приватних коштів для відновлення об'єктів культурної спадщини. Серед таких проблем є відсутність податкової пільги для спонсорів чи неналежна підтримка приватних ініціатив;
- Немає обґрунтованого визначення перспективи розвитку громад, а також заходів для досягнення бажаного стану туристичних об'єктів

Є багато особливостей під час формування моделі фінансового забезпечення збереження та охорони пам'яток культурної спадщини регіонів, але незмінними залишаються форми фінансування: бюджетне фінансування, самофінансування, інвестування та кредитування.

Бюджетне фінансування сфери культури – одна з головних форм підтримки галузі. В ухваленому державному бюджеті на 2022 рік на культуру, креативні індустрії та інформаційну політику передбачено 14,5 млрд грн.

З 2021 року було запроваджено Президентську програму «Велика Реставрація». «Велика Реставрація» – це проєкт, який включає протиаварійні роботи, реставрацію та відновлення культурних пам'яток на території України. Це стратегічний напрям Міністерства культури та інформаційної політики. У 2022 році на проєкт було виділено 3,6 млрд грн. [3]:

Варто зазначити, що у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну надходження частини грошей до громад стало неможливим у зв'язку з окупацією. Також бюджет на охорону пам'яток культурної спадщини в 2023 році скоротився у зв'язку зі збільшенням бюджету на оборону.

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», окрім місцевих і державного бюджетів, джерелами фінансування заходів у сфері охорони культурної спадщини можуть бути кошти власників пам'яток чи уповноважених ними органів або осіб, які набули права володіння, користування чи управління пам'ятками, кошти замовників робіт, благодійні внески та пожертвування, у тому числі валютні, на охорону культурної спадщини та інші джерела, не заборонені чинним законодавством [4].

Грантові кошти є також поширеним джерелом фінансування в Україні. За обсягами наданих коштів переважають європейські організації, а формами їх отримання є міжнародна технічна співпраця, гранти організацій та фондів. Піс-

ля повномасштабного вторгнення створюються все більше проєктів швидкого реагування та підтримки діяльності організацій громадянського суспільства.

Найкращими грантовими проєктами для отримання коштів на збереження та охорону пам'яток культурної спадщини є:

- Visegrad+ від Міжнародного Вишеградського фонду
- Гранти від Програмного фонду відновлення та реконструкції
- Грантова програма «Культурна спадщина» від Українського культурного фонду

Іншими джерелами наповнення фонду збереження та охорони культурної спадщини є [5, с. 96-97; 6, с. 15]:

- Окремі цільові видатки з місцевих бюджетів на заходи з охорони культурної спадщини відповідно до рішень обласних, районних, сільських, селищних та міських рад;
- Кошти, що одержані від оплати за розміщення реклами на об'єктах культурної спадщини;
- Кошти, одержані внаслідок відшкодування шкоди, завданої пам'яткам згідно з с. 47. Закону України «Про охорону культурної спадщини» [4];
- Кошти, що одержані від туристичного збору згідно із Податковим кодексом України.

Отже, Україна багата на різні пам'ятки культурної спадщини, які знаходяться в різних територіальних громадах і які на даний момент перебувають у поганому стані. В країні збільшувалось державне фінансування на охорону та реконструкцію пам'яток культурної спадщини, але після повномасштабного вторгнення Росії в Україну розмір державного фінансування знизився. Тому територіальним громадам варто шукати інші можливості фінансування для реконструкції культурної спадщини такі як грантові програми, інвестиційні та кредитні джерела фінансування. Збереження та охорона пам'яток культурної спадщини є важливою для територіальних громад, які багаті та культурні пам'ятки, адже це допоможе їм підвищити туристичну привабливість громади, а отже і підвищити надходження фінансів до громади.

Список використаних джерел

1. Печенюк А. П., Печенюк А. В. Фінансові аспекти збереження та захисту туристичних історико-культурних об'єктів сільських громад. *Економіка і управління*. 2019. Т. 30. № 6. С. 110-115.

2. Титова О. М. Деякі актуальні питання збереження культурної спадщини України. *Праці Центру пам'яткознавства*. 2009. Вип. 16. С. 5–10.

3. Міністерство культури та інформаційної політики. Бюджети 2022 р. URL: <https://mcip.gov.ua/biudzhzet/>.

4. Закон України «Про охорону культурної спадщини». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000, № 39. Ст. 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>.

5. Кривецька Л. Управління місцевою культурною спадщиною в Україні: огляд державної політики, джерел та моделей фінансування. 2019. С. 55.

Лелеченко А. П., Мещеряков В. В. Узгодження та збалансованість фінансово-інвестиційних заходів по забезпеченню сфери охорони історико-культурної спадщини та пам'яток архітектури на рівні регіону. *Державне управління*. 2014. С. 93-97.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В ПЕРІОД ВОЄННИХ ДІЙ В ДЕРЖАВІ

Пелехатий Андрій Олегович,
доцент кафедри управління та адміністрування

Територіальна громада – це об'єднання громадян, яке з допомогою органів місцевого самоврядування (військових адміністрацій в разі їх введення в громаді в період військового стану) забезпечує якісний рівень соціально-економічних та адміністративних послуг на території такого утворення, в т.ч. освітніх, культурних, соціального забезпечення та охорони здоров'я, житлово-комунального господарства та благоустрою.

Для надання послуг на високому рівні громадам необхідне фінансове забезпечення, яке складається з власних та залучених ресурсів.

В період воєнних дій в країні фінансове забезпечення громад є розбалансованим, і коли громади в тилкових областях мають змогу покращувати власні фінансові показники та впливати на розвиток територій, то прифронтові громади працюють над наданням мінімального спектру послуг, в значній мірі на який отримують фінансові ресурси з державного бюджету в вигляді субвенцій чи дотації.

Ситуація по Україні із надходженнями до місцевих бюджетів є позитивною, при порівнянні 2023 року з довоєнним 2021, приріст становить 25,5%.

Основними надходженнями до бюджетів як і в довоєнний період залишаються податкові платежі, такі як податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок та податок на майно (рис. 1).

В значній мірі приріст надходжень до місцевих бюджетів відбувся завдяки «військовому» ПДФО, яке з жовтня 2023 року зараховується до державного бюджету, що мало значний вплив на наповнення місцевих бюджетів в ряді громад.

Левову частку у загальній структурі надходжень становлять також субвенції та дотації з державного бюджету України, в основному субвенції надаються на забезпечення загальнодержавних функцій, які гарантовані Конституцією України, таких як забезпечення дітей шкільною освітою.

У 2023 році високі показники по надходженнях мають і бюджетні установи, які за вказаний період отримали власних надходжень в сумі 20,2 млрд грн.

Міжнародні гранти у 2023 році становили незначну частку надходжень – 0,2 млрд грн, однак прогнозується значний ріст даного показника у 2024 році.

НАДХОДЖЕННЯ ДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У 2023 РОЦІ

Рис. 1. Надходження до місцевих бюджетів у 2023 році, млрд грн [1]

З початку повномасштабної війни місцеві громади почали активно використовувати такий інструмент як місцеві запозичення (операції з отримання до місцевого бюджету (бюджету територіальної громади міста, селища, села) кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування потреб громад), особливо зовнішні.

В основному такі позики надаються на відновлення інфраструктурних об'єктів, забезпечення енергоефективних заходів та покращення рівня екології в громадах.

Розвиток місцевих громад в час військових дій покладається в першу чергу на їх власні можливості, тому використання різних інструментів отримання фінансових ресурсів та посилення рівня надходжень місцевих податків та зборів є першочерговим завданням для громад.

Список використаних джерел

1. Довідка щодо виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів за 2023 рік без урахування непідконтрольних Україні територій до 24.02.2022 (оперативні дані) / Міністерство фінансів України. 2022. 9 с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Пилипів Микола,
аспірант, факультет управління

Ефективність та успішний розвиток публічної сфери неможливий без результативної системи управління. Найціннішим ресурсом для кожної організації є висококваліфікований персонал, оскільки саме фахівці приводять в дію решту всіх ресурсів. Мистецтво управління полягає в умінні організовувати певну діяльність, оптимально використовуючи людський чинник. В системі охорони здоров'я виключно важлива роль відводиться безпосередньо медичному працівникові, тому управління розвитком кадрового потенціалу визнається пріоритетним завданням менеджменту в галузі охорони здоров'я. Традиційні методи управління персоналом в галузі охорони здоров'я вже не забезпечують бажаних результатів, а навпаки, часто призводять до негативної динаміки [1].

Міжнародний досвід, зокрема досвід Всесвітньої організації охорони здоров'я, свідчить про те, що серед організаційних змін, метою яких є підвищення ефективності системи охорони здоров'я, найбільшого успіху набувають управлінські механізми, що реалізуються задля удосконалення та розвитку медичного персоналу [1].

На сьогодні найважливішим інструментом реформування галузі охорони здоров'я є ефективна кадрова політика. Вироблення національної кадрової політики у сфері охорони здоров'я є нагальною необхідністю і умовою успішного запровадження реформ з державного управління у цій сфері. Якість і доступність надання медичної допомоги населенню країни залежать від рівня забезпеченості закладів охорони здоров'я медичними працівниками та їхнього професійного рівня. Реалізація ефективної кадрової політики в системі охорони здоров'я є важливим інструментом реформування медичної сфери.

В складних умовах сьогодення в Україні продовжується курс на кардинальне реформування, що спрямоване на створення системи охорони здоров'я, орієнтованої на пацієнта, а саме: фінансування базового пакета послуг, розробка та реалізація стратегії розвитку кадрових ресурсів, вибір лікаря й медичного закладу, підвищення якості послуг тощо. Така управлінська система ефективно забезпечуватиме медичне обслуговування для всіх громадян на рівні розвинутих європейських держав [2].

Управління персоналом в системі охорони здоров'я є органічною складовою частиною управління охороною здоров'я в цілому, підпорядкованою тим самим цілям і спрямованою на їх досягнення завдяки конкретній діяльності медичного персоналу. Управління персоналом – це безперервний динамічний процес управління людськими ресурсами, метою якого є оптимальне забезпечення механізмів планування, підбору, удосконалення, розподілу кадрів, мотивації та регулярного об'єктивного контролю та оцінки праці. Ефективне управління персоналом має на меті безперервний пошук інструментів та засобів, що сприяють підвищенню результатів праці. Ця мета досягається внаслідок впрова-

дження прогресивних форм організації праці та раціональнішого використання наявних трудових ресурсів [2].

Діяльність керівного складу медичної організації має бути націлена на розробку концепції, стратегій кадрової політики та методів управління людськими ресурсами. Активна роль кадрової політики, на відміну від пасивної та превентивної, дасть можливість розробити ефективні цільові кадрові програми розвитку [2].

Ефективність управління медичним персоналом є суттєвим моментом успіху роботи закладів охорони здоров'я. Розробка, формування, прийняття та реалізація управлінських рішень щодо управління медичним персоналом потребує специфічних методик з урахуванням особливостей професійної діяльності та психологічного навантаження при організації роботи у закладах охорони здоров'я [3].

Управління персоналом закладів охорони здоров'я публічного сектору в нових умовах господарювання є найбільш значущим і першочерговим інструментом. Розробка заходів щодо удосконалення процесу управління персоналом в системі управління медичним закладом дасть змогу ефективно забезпечувати розвиток персоналу, посилить мотиваційний механізм, що принесе як економічні, так і соціальні результати індивіду, колективу, організації загалом.

Список використаних джерел

1. Бобришева О. В. Ефективний розвиток та функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації економіки та інтеграційних процесів в охороні здоров'я. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2020. Вип. 8 (2). С. 12–18.

2. Кравчук І. І., Присяжнюк О. Ф., Веселовський О. Б. Удосконалення управління персоналом закладів охорони здоров'я. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7626> (дата звернення: 01.04.2024).

3. Ровенська В. В., Саржевська Є. О. Управління персоналом закладів охорони здоров'я в нових умовах господарювання та перспективи розвитку в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3 (57). 162–168.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА

П'ятничук Ірина Дмитрівна,
кандидатка економічних наук, доцентка

На сьогоднішній день цифрові технології розширюють можливості менеджерів і дозволяють їм працювати більш ефективно та продуктивно в сучасному бізнес-середовищі. Варто відмітити також, що цифрові технології суттєво змінюють спосіб, яким сучасні менеджери ведуть свою діяльність. До найбільш популярних способів слід віднести [1; 2]:

1. Комунікація та співпраця – цифрові інструменти, такі як електронна пошта, месенджери, відеоконференції та спільні робочі платформи, полегшу-

ють комунікацію в межах команди та зовнішніх контактів. Менеджери можуть легко обмінюватися інформацією, координувати дії та спільно працювати з колегами навіть на віддаленій роботі.

2. Аналіз та прийняття рішень – аналітичні інструменти та програмне забезпечення для обробки даних дозволяють менеджерам швидко отримувати доступ до великого обсягу інформації, аналізувати її та приймати обґрунтовані рішення на основі цих даних.

3. Управління проектами – програмні засоби для управління проектами допомагають менеджерам створювати графіки, розподіляти завдання, встановлювати терміни та відстежувати прогрес у виконанні завдань.

4. Автоматизація бізнес-процесів – цифрові технології дозволяють автоматизувати рутинні завдання, такі як обробка замовлень, облік фінансів, управління запасами тощо, що звільняє час менеджерів для стратегічного планування та розвитку бізнесу.

5. Системи управління взаємовідносинами з клієнтами – CRM-системи допомагають менеджерам ефективно вести базу даних клієнтів, відстежувати взаємодію з ними та аналізувати їхні потреби для покращення обслуговування.

6. Безпека і захист інформації – менеджерам потрібно бути свідомими потенційних загроз для цифрової безпеки та використовувати відповідні інструменти та стратегії для захисту конфіденційної інформації та даних компанії.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що використання цифрових інструментів для менеджерів має кілька ключових переваг і важливих аспектів, які нижче наведено [3; 4].

Так, цифрові інструменти дозволяють автоматизувати велику кількість рутинних завдань, що звільняє час менеджерів для більш важливих справ. Вони також полегшують доступ до інформації та спілкування, що сприяє ефективнішій роботі.

Крім цього, цифрові інструменти надають можливість швидко та легко обмінюватися інформацією з командою, клієнтами та іншими зацікавленими сторонами. Вони сприяють кращому спілкуванню, співпраці та збільшенню продуктивності. Це у свою чергу дає змогу застосовувати цифрові інструменти для управління проектами, які допомагають організувати роботу, встановлювати терміни та відстежувати прогрес кожного завдання, що сприяє успішному завершенню проектів вчасно та в межах бюджету.

Варто також відмітити, що завдяки цифровим інструментам менеджери мають доступ до великих обсягів даних та аналітичних інструментів, які допомагають в прийнятті більш обґрунтованих та точних рішень. При цьому, цифрові інструменти також дозволяють менеджерам краще захищати конфіденційні дані компанії та персональну інформацію клієнтів, за допомогою вбудованих заходів безпеки та шифрування.

Узагальнюючи, використання цифрових інструментів для менеджерів допомагає зробити роботу більш ефективною, продуктивною та організованою, що є важливим для успішного ведення бізнесу в сучасному світі.

Хоча цифрові інструменти можуть полегшити роботу менеджерів, вони також можуть формувати відповідні ризики і проблеми. Так, використання цифрових інструментів може зробити компанії більш вразливими до кібератак

та порушень безпеки даних, таких як витік конфіденційної інформації або крадіжка особистих даних клієнтів. Неправильне використання або несправність цифрових інструментів може призвести до втрати важливої інформації або даних проектів, що може суттєво завдати шкоди діяльності компанії.

Крім цього, якщо компанія стає занадто залежною від цифрових інструментів, вона може стати нездатною до продовження роботи в разі виникнення проблем з цими технологіями, такими як збій системи або відмова сервісу. Також цифрові інструменти можуть призвести до надмірного використання часу на завдання, так як вони можуть викликати відволікання або потребу у тривалому навчанні для їх коректного використання.

Варто відмітити, що використання цифрових інструментів може винести на поверхню питання, пов'язані з приватністю та етикою, зокрема щодо збору та обробки особистих даних клієнтів та співробітників.

Для зменшення цих ризиків, компанії повинні приділяти увагу безпеці, ретельно аналізувати та вибирати цифрові інструменти, надавати навчання персоналу з цифрових навичок та етики, а також регулярно проводити аудити безпеки та оновлення систем.

Список використаних джерел

1. Верба В. А. Передумови, драйвери та наслідки цифрової трансформації бізнесу. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 19–20 квітня 2018 р. 2018. С. 491–496.

2. Диба М.І., Гернего Ю. О. Диджиталізація економіки: світовий досвід та можливості розвитку в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 7. С. 50–63.

3. Piatnychuk I., Pyatnychuk H. Modern information technologies and services in public institutions. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2021. №8 (3). P. 43-51.

4. Piatnychuk I., Boryshkevych I., Tomashevskaya A., Hryhoruk I., Sala D. Online Tools in Providing Feedback in Management. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2022. № 9 (3). P. 6-17.

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Романюк Христина Романівна,
аспірантка, факультет управління;

Боришкевич Ірина Ігорівна,
доцентка кафедри менеджменту в інформаційних технологіях

Сучасні реалії диктують необхідність розробки кадрової політики в органах місцевого самоврядування з урахуванням розуміння того, що людський ресурс є найважливішим активом, від якості формування, управління та моти-

вації якого залежить, як вирішуватимуться питання місцевого значення та наскільки будуть задоволені інтереси населення.

Основою ефективної роботи органу публічного управління є його кадровий склад. Формування корпусу професійних, добре підготованих посадових осіб, які здатні ефективно вирішувати питання місцевого значення, має важливе значення для розвитку місцевого самоврядування. Від людей, які обіймають посади спеціалістів і тим більше керівників виконавчих органів місцевої влади, від їх професіоналізму і компетентності, залежить здатність зазначати чіткі цілі, розставляти пріоритети та впевнено йти до мети.

Опрацювання літератури з теми дослідження дає підстави стверджувати, що на сьогоднішній день доцільно говорити про наступні напрямки діяльності, спрямовані на модернізацію кадрової політики в органах місцевого самоврядування:

- 1) використання ефективного механізму мотивації та стимулювання працівників для підвищення результативності їх професійної діяльності;
- 2) створення адекватного механізму професійного зростання та безперервного кар'єрного навчання персоналу [1].

Одним з найбільш ефективних механізмів управління трудовими ресурсами, що сприяє підвищенню результативності професійної діяльності персоналу органів місцевого самоврядування, є мотивація їхньої діяльності. «Мотивація – це внутрішній процес свідомого та самостійного вибору самою людиною тієї чи іншої моделі поведінки, яка визначається комплексним впливом зовнішніх (стимули) та внутрішніх (мотиви) факторів для задоволення своїх потреб» [2].

Незважаючи на те, що основну увагу дослідники приділяють питанню вдосконалення системи матеріального заохочення службовців органів місцевого самоврядування, тобто матеріальним стимулам, не менш важливими є питання вдосконалення інструментів та методів нематеріального стимулювання службово-трудої діяльності персоналу органів місцевого самоврядування.

До нематеріальних інструментів та методів, що мотивують службовців органів місцевого самоврядування сумлінно і високопрофесійно виконувати свої посадові обов'язки, дослідники відносять:

- 1) систему моральних стимулів;
- 2) створення необхідних умов для високопродуктивної роботи;
- 3) покращення морально-психологічного клімату в колективі [3].

Для ефективного використання нематеріальних стимулів мотивації службовців органів публічної влади необхідними є:

- 1) наявність положення про види нематеріальних стимулів;
- 2) широке використання стимулів на користь розвитку творчої ініціативи та діяльності співробітників;
- 3) нематеріальні стимули, які підтримуються заходами стимулювання;
- 4) періодичне поліпшення ситуації відповідно до нових завдань, змін у змісті, організації та умовах роботи співробітників;
- 5) своєчасне моральне заохочення працівників.

Одним із першочергових завдань керівних органів публічної влади є планування професійної кар'єри персоналу, тому що це – визначення майбутнього розвитку публічних службовців.

Впровадження механізму організації безперервного кар'єрного навчання та підвищення кваліфікації персоналу органів місцевого самоврядування створить умови для кар'єрного просування службовців, їх професійної самореалізації, знизить плинність кадрів, сприятиме стабільності та ефективності діяльності органів місцевого самоврядування.

Отже, основними напрямками удосконалення кадрової політики органів місцевого самоврядування є: використання ефективного механізму мотивації для підвищення результативності професійної діяльності персоналу в органах публічної влади та створення адекватного механізму професійного та кар'єрного зростання службовців органів публічної влади. Удосконалення механізмів управління персоналом органів місцевого самоврядування сприятиме розвитку творчого потенціалу службовців, ефективному розкриттю їхніх здібностей, підвищенню рівня професіоналізму, зниженню плинності кадрів, а отже – стабільності та ефективності діяльності органів місцевого самоврядування

Список використаних джерел

1. Костенко О. О., Грущинська Н. М. Формування та реалізація кадрової політики в органах публічної влади: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економічний простір*. 2020. № 158. С. 77-82.

2. Авербух Г. М. Розвиток сучасних кадрових технологій в системі публічної служби. *Публічне урядування*. 2022. № 1. С. 10-16.

3. Богомолова К. С., Подольська О.В. Розвиток кадрового потенціалу органу публічної служби. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 3. С. 74-81.

ОСОБЛИВА РОЛЬ СФЕРИ ЗАЛІЗНИЧНИХ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ УКРАЇНИ

Сурай І.Г.,

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування;

Тимощук Я.В.,

аспірант, факультет управління

Транспорт є однією з найважливіших галузей національної економіки та покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях. Залізничний транспорт – це виробничо-технологічний комплекс підприємств, призначений для забезпечення потреб суспільного виробництва і населення країни в перевезеннях у внутрішньому і міжнародному сполученнях та надання інших транспортних послуг усім споживачам без обмежень за ознаками форми власності та видів діяльності тощо [1, ст.1].

За функціональними особливостями залізничний транспорт поділяється на вантажний та пасажирський. Це пов'язано з тим, що транспорт є необхідною

передумовою функціонування як матеріального виробництва, так і сфери обслуговування, у тому числі пасажирських перевезень [2]. При цьому, пасажирський залізничний транспорт є галуззю невиробничої сфери, тоді як вантажний залізничний транспорт – галузь виробничої інфраструктури. Зауважимо, що жодна з галузей матеріального виробництва не здатна функціонувати без транспортного забезпечення, бо продукт тільки тоді готовий до споживання, коли він доставлений до споживача.

Протягом 2009-2019 рр. загальні обсяги перевезених вантажів¹ за видами транспорту коливалися у межах від 601 до майже 812 млн т., сягнувши максимуму у 2011 р., мінімуму у 2015 р. і склавши у 2019 р. – 676 млн т. За цей період залізничний транспорт щорічно займав найбільшу частку, зокрема у 2009-2015 рр. вона складала 56%-59%, але починаючи з 2015 р. спостерігалось її помітне зменшення до історичного мінімуму – 46% за 2019 р. [2, с. 9]. З 2020 року відбулося зростання обсягу перевезених вантажів залізничним транспортом, а у 2021 р. його частка в загальному обсязі вантажних перевезень вже становила 63,1% [3].

Національна мережа залізниць є стратегічним активом України, територією України проходять 4 з 10 пан'європейських транспортних коридорів. При виконанні деяких функцій, включно з експлуатацією залізничних колій, АТ «Укрзалізниця»² є природною монополією. На теперішній час вона також має монополію на тягові локомотиви та пасажирські перевезення. До початку військової агресії РФ в Україні в лютому 2022 року до державної залізничної монополії «Укрзалізниця» входило 6 регіональних залізниць і приблизно 140 інших структурних підприємств. АТ «Укрзалізниця» було одним із найбільших роботодавців в Україні; на підприємстві працювало більше 300 тис. працівників [4].

Отже, залізничний транспорт відіграє визначальну роль у транспортному секторі України.

Після широкомасштабного вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 р., важливість залізничного транспорту лише посилилася. Саме залізницею здійснюється перевезення основних обсягів вітчизняного експорту (у травні 2022 р. частка морських портів Дунайського регіону в загальному обсязі експорту зернових, олійних культур і продуктів становила 47%, залізничного транспорту – 41,2%, проте постачання основних обсягів зернових вантажів до портових перевантажувальних комплексів також здійснювалося переважно залізничним транспортом [3].

Особлива значуща роль залізничного транспорту полягає у тому, що він забезпечує перевезення вантажів для потреб ЗСУ, більшість контрольованих евакуаційних рейсів, доправляє гуманітарні вантажі, обслуговує потреби виробничих підприємств та здійснює їх релокацію. Загалом, незважаючи на чисельні

---

¹ *Обсяг перевезених вантажів* – загальна вага перевезеного (транспортованого) вантажу (брутто), у т. ч. у міжнародному сполученні, власними й (або) орендованими транспортними засобами.

² Єдиним акціонером АТ «Укрзалізниця» є держава в особі Кабінету Міністрів України, 100% її акцій належать державі Україна і не можуть бути відчужені. АТ «Укрзалізниця» підпорядковано Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України.

обстріли та руйнацію об'єктів залізничної інфраструктури російськими загарбниками, у більшості випадків зупинити роботу залізничного транспорту України на тривалий час агресору не вдалося. Разом із тим, попри мобілізацію внутрішніх резервів та безпрецедентну допомогу світової спільноти, обсяги залізничних вантажних перевезень після повномасштабного вторгнення РФ в Україну значно скоротилися (*уточн.* – лютий-травень 2022 р.) [3].

Сьогодні АТ «Укрзалізниця» як національний перевізник вантажів та пасажирів забезпечує 82% вантажних і майже 50% пасажирських перевезень, які здійснюються усіма видами транспорту. За обсягами вантажних перевезень українська залізниця займає четверте місце на Євразійському континенті, поступаючись, зокрема, залізницям Китаю та Індії [5].

Зауважимо, що вимушена переорієнтація руху вантажів залізницею з морських портів півдня України на кордон із ЄС, що відбулася унаслідок широкомасштабного вторгнення РФ в Україну наразі обмежується такими чинниками [3]:

– *різна ширина залізничної колії*, що використовується в Україні (1 520 мм) та ЄС (1 435 мм), унаслідок цього на пунктах пропуску через державний кордон доводиться здійснювати заміну вагонних візків або переміщувати вантажі до вагонів з потрібною шириною колісних пар, що призводить до значних простой, додаткових витрат і не дає змоги оптимально використовувати наявну пропускну здатність переходів;

– *різні габарити рухомого складу* України та ЄС. Зокрема, великі українські вагони можуть пошкоджувати тунелі, мости, перони та інші об'єкти прилеглої транспортної інфраструктури, що часто унеможлиблює їх рух європейською залізницею;

– *неспроможність* залізничної транспортної системи сусідніх країн обслуговувати великі обсяги вантажних перевезень.

– *обмежені кількість та пропускну спроможність пунктів пропуску через державний кордон*, що здатні обслуговувати залізничні вантажні перевезення.

Отже, зважаючи на особливу роль сфери залізничних вантажних перевезень, питання ефективного використання його потенціалу є наразі першочерговим.

Список використаних джерел

1. Про залізничний транспорт : Закон України від 04.07.1996 р. № 273/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.03.2024 р.).

2. Зелена книга. Залізничні вантажні перевезення. Київ : Офіс ефективного регулювання BRDO, 2021. URL: https://cdn.regulation.gov.ua/34/ce/bf/19/regulation.gov.ua_Rail%20Cargo%20Transportation%20web.pdf (дата звернення 10.03.2024 р.)

3. Модернізація залізничної інфраструктури як чинник підтримки національної економіки в умовах війни на виснаження. *НІСД*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/modernizatsiya-zaliznychnoyi-infrastruktury-yak-chynnyk-pidtrymky> (дата звернення 10.03.2024 р.)

4. Тимощук Я. В. Удосконалення системи управління АТ «Укрзалізниця» в контексті завдань корпоративної реформи державного сектору економіки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 1. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/2845/2881>.

5. Офіційний сайт АТ «Укрзалізниця». URL: https://www.uz.gov.ua/about/general_information/ (дата звернення 10.03.2024 р.).

РОЛЬ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ СТАРТАПІВ

Томашевська Антоніна Василівна,
кандидатка економічних наук, доцентка

Як правило, найуспішніші міжнародні стартапи народжуються в сприятливій стартап-екосистемі. Екосистема стартапів складається з групи людей, стартапів та суміжних організацій, які працюють як система для створення та масштабування нових стартапів. Стартап-екосистеми часто формуються на відносно обмеженій території з центром, таким як університет або концентрація технологічних компаній. Ця екосистема об'єднує ключових суб'єктів та зацікавлені сторони, які тяжіють до підприємств, що розвиваються, включаючи нових підприємців, наставників, бізнес-інкубатори, джерела талантів, такі як університети та корпорації, інвесторів та допоміжні послуги, які надають юридичні та бухгалтерські агенції.

Завдяки своїй інноваційній активності та потенціалу, деякі українські стартапи стають глобально конкурентоспроможними, виводячи продукти та послуги на міжнародні ринки. [1]

В будь-якому випадку, підприємництво має потребу в підтримці на всіх рівнях. При цьому важливим є не просто розробка та реалізація окремих програм підтримки розвитку бізнес-структур чи використання часткових інструментів, а формування цілісної екосистеми, де учасниками будуть не лише діючі суб'єкти підприємництва, а й органи влади всіх рівнів, інвестори, інфраструктурні інституції сприяння підприємництву.

Уряд схвалив ініціативу реалізації експериментального проєкту зі створення мережі стартап-шкіл – інкубаторів-акселераторів, які будуть створені на базі закладів вищої освіти та наукових установах.

Як зазначають на сайті Міністерства освіти і науки України, цей проєкт спрямований на зміцнення співпраці між університетами, науковими установами та бізнесом, з метою підвищення кількості науково-орієнтованих стартапів та інноваційної продукції в Україні за стратегічними напрямками [2].

Відмінною особливістю стартап-екосистеми від середовищ для інших видів бізнесу є тісний взаємозв'язок з прикладною наукою. Закономірно, в регіонах, де функціонують провідні заклади освіти, наукові-і-технопарки, інноваційні екосистеми є більш розвиненими, що підвищує вірогідність успішної реалізації стартапу.

Як акселератори, так і бізнес-інкубатори можуть бути поділені на 4 основні види за формою власності. Це публічні акселератори, акселератори при університетах, приватні акселератори та акселератори, які належать великим корпораціям. Рейтинг Global World Rankings of Business Incubators and Accelerators виділяє найкращі світові акселератори та бізнес-інкубатори при університетах (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Найкращі світові бізнес-інкубатори при університетах у 2023 році

<u>Програма</u>	<u>Університет</u>	<u>Країна</u>
<u>İTÜ Çekirdek</u>	<u>Istanbul Technical University</u>	<u>Турція</u>
<u>Prendho</u>	<u>Universidad Técnica Particular de Loja</u>	<u>Еквадор</u>
<u>McGill Dobson Center for Entrepreneurship</u>	<u>McGill University</u>	<u>Канада</u>
<u>Red Nacional de Incubadoras de Empresas de la UNITEC</u>	<u>Universidad Tecnológica de México (UNITEC)</u>	<u>Мексика</u>
<u>Університет підприємництва Торонто</u>	<u>Університет підприємництва Торонто</u>	<u>Канада</u>

Джерело: Складено автором за даними рейтингу Global World Rankings of Business Incubators and Accelerators.

На базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника діє Регіональний акселератор інновацій, технологій та стартапів у Івано-Франківській області, що пропонує інтенсивну акселераційну програму розвитку стартап-проектів з метою сприяння інноваційному підприємництву та зміцненню підприємницької екосистеми на регіональному рівні в Україні [4].

Загалом, все більше урядів вбачають стартапи як корисний інструмент підйому національної економіки і сектору інновацій. Прикладами ефективною підтримки держави інноваційних підприємств слугують Нідерланди, Ізраїль та Ірландія, що за відносно короткий проміжок часу наздогнали великі країни саме завдяки активній позиції держави в даному напрямку.

Список використаної літератури

1. Antonina Tomashevskaya, Iryna Hryhoruk. Entrepreneurship with social responsibility as an innovative tool for solving social needs. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2022. Vol. 9. N. 3.

2. В Україні створюють мережу «Стартап-школа – інкубатор – акселератор» на базі вишів. URL: <https://speka.media/v-ukrayini-stvoryat-merezu-startap-skola-inkubator-akselerator-na-bazi-visiv-p067e4>.

3. StartupBlink. URL: <https://www.startupblink.com/accelerators>.

4. Регіональний акселератор інновацій, технологій та стартапів у Івано-Франківській області. URL: <https://nauka.pnu.edu.ua/rehionalnyj-akselerator-innovatsij-tekhnologij-ta-startapiv-u-ivano-frankivskij-oblast>.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Тонюк Діана Михайлівна,
асистентка кафедри логопедії
та інноваційних технологій і інклюзії

Сформованість фонематичних процесів в дітей старшого дошкільного віку є важливою складовою їхнього мовленнєвого розвитку. Ці процеси включають у себе здатність розрізняти фонemi, а також впізнавати їх. Одночасно з розвитком фонематичних процесів у дитини формується фонетичний слух – вміння сприймати та аналізувати складову структуру слова і мовлення в цілому. Фонетичний слух дозволяє дошкільникам чути фонemi у різних звукових позиціях, виділяти з різних складових ланцюжків, у дітей формуються практичні звукові та морфологічні узагальнення. Завдяки фонематичному слуху, дошкільник розрізняє правильність власного та почутого мовлення. [3, с.76].

У деяких дітей старшого дошкільного віку можуть виникати труднощі у розвитку різних процесів, що може призвести до порушень у мовленні. Багато дослідників зауважують, що у дітей із фонетико-фонематичним недорозвитком може бути недостатньо розвинений зоровий гнозис, що проявляється у складнощах у сприйнятті предмета в цілому. Дослідження показують, що просте порівняння реальних об'єктів і їх зображень відбувається без відхилень від норми. Проблеми з'являються, коли завдання стає складнішим, наприклад, коли предмети накладаються один на одного або є багатошумними. Також може страждати просторового орієнтування, в більшості випадків діти плутають поняття «право» і «ліво», роблять помилки у визначенні місця знаходження об'єктів, а також виявляють труднощі у визначенні місця та орієнтуванні у власному тілі [2].

Арт-терапія може бути ефективним інструментом у розвитку фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку, особливо в поєднанні з іншими методами. Ця інноваційна технологія використовуються для виявлення творчих та креативних здібностей дітей з мовленнєвими порушеннями, а також для корекції самих порушень, застосовуючи художні та образотворчі засоби [1]. Вона не вимагає від учасника діяльності навичок малювання чи іншої творчої діяльності. Неважливим є попередній вибір матеріалів: фарби чи олівці, глина чи пластилін. Місією логопеда є використати дані матеріали для вирішення корекційної мети.

Пропоную розглянути варіанти вправ для розвитку фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку засобами арт-терапії на різних етапах роботи.

При роботі з дітьми над розрізненням довгого і короткого слова, завданням дитини виступає визначити на слух довжину слова. Коротким словом вважається слово, яке містить один-два склади (бак, ніс, риба, диня), довгим – яке має три і більше складів(молоко, черепаха, помідор). Якщо слово коротке – малюємо, клеїмо, ліпимо коротку лінію застосовуючи фарби, олівці, крейду і т.д., якщо довге – довгу.

На основному етапі продовжуємо також займатись розвитком уваги, пам'яті в контексті мовленнєвого матеріалу. Треба навчити дитину:

1. Виконувати дії за словесними інструкціями.
2. Формувати вміння розрізняти склади та слова, що відрізняються одним звуком.
3. Навчити виділяти звук серед інших звуків у словах, реченнях.
4. Утворювати склади з певним звуком.
5. Виділяти склади із заданим звуком серед інших з опорою на слухове сприйняття.
6. Визначати місце і наявність звука в більш складних позиціях, коли звук стоїть біля іншого приголосного звука.
7. Визначати кількість та послідовність голосних та приголосних звуків у слові.
8. Визначати спільний звук у слові.
9. Навчити підбирати слова з певної лексичної теми на заданий звук.
10. Підбирати слово, яке починається на той самий звук, що й слово запропоноване логопедом на ігровому матеріалі з опорою на слух.

Варіанти завдань, які можна запропонувати на даному етапі:

- Якщо, у слові ти чуєш звук [с] – малюй синю пряму лінію, криву лінію, спіраль, якщо [ш] – червону. Можна ускладнювати завдання та малювати лінії двома руками одночасно для розвитку міжпівкульної взаємодії.
- Якщо чуєш звук барабану, зафарбовуй коло зеленою фарбою, промовляючи звук [л], якщо чуєш маракас, то зафарбовуй квадрат помаранчевою фарбою, промовляючи звук [р].
- Якщо звук [л] стоїть на початку, ліпи пластиліном картинку у перше віконечко, якщо звук [л] в середині – у друге віконечко, якщо [л] в кінці- у третє віконечко, відповідно.
- Якщо в назві предмета є [р] розфарбуй клітинку червоним фломастером, а якщо [л] зеленим. Аналогічно просто написати відповідну літеру.

Окрім того, для роботи над фонематичними процесами активно застосовуються, особливо на онлайн заняттях логомультимедіа, відео, презентації у форматах PowerPoint та Canva. Тематичні сюжети, переходи, анімації та рухливі елементи стимулюють зацікавленість та мотивують дитину до активного навчання.

Варіацій ігор є безліч. Фантазія та уява логопеда, а також застосування інноваційних технологій допоможуть проводити заняття весело, бадьоро, ефективно та корекційно правильно. Зміна виду діяльності дитини, застосування тіла дитини, використання рухів, підключення всіх сенсорних систем, в тому числі вестибулярної та пропріоцептивної покращують та пришвидшують корекційну логопедичну роботу з дітьми з порушеннями мовлення, в тому числі з ФФНМ.

Таким чином, засобами арт-терапії можна позитивно проводити корекційну роботу над розвитком фонематичних процесів та сприяти створенню приємного емоційного фону у дітей, що збільшує їх бажання виконувати поставлені завдання. Через постійну зміну активностей, активне залучення обох

півкуль головного мозку, а також надання нових сенсорних вражень, дитина швидше досягає поставленої мети.

Список використаних джерел

1. Галущенко В. І. Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2016. №7. С. 37-45

2. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: прогр.-метод. комплекс. Київ : Кафедра, 2013. 283 с.

3. Рібцун Ю. В. Методичні рекомендації щодо формування фонетико-фонематичної складової експресивного мовлення молодших дошкільників із ЗНМ. *Український логопедичний вісник* : зб. наук. пр. Вип. 1. 2010. С. 72–81.

ЗМІНИ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА ОСТАННІ РОКИ

Холод Руслан Віталійович,
аспірант, факультет управління

Питання зміни судової системи на сьогодні є одним із найважливіших. Безпосередньо це обумовлено прагненням влади України здійснити реформи у багатьох сферах, серед яких судова, потребує значної кількості нововведень. При цьому зміни у судовій системі можна пояснити як застарілістю підходів до вирішення проблемних питань даної сфери, так і суспільною потребою, а також намаганням влади наблизити вітчизняну судову систему до європейської. Відповідно, важливо проаналізувати зміни судової системи України за останні роки.

У 2021 р. було сформовано Вищу кваліфікаційну комісію суддів. Цей орган був призначений для вирішення кадрових питань щодо призначення на вакантні посади кандидатів. Такі зміни спочатку сприймалися суспільством не досить позитивно, вважаючи, що таким чином питання корумпованості судової системи лише загостриться. Однак згодом діяльність даного органу дозволила говорити про позитивні зміни у кадровому питанні. Зокрема, Вища кваліфікаційна комісія вирішувала і продовжує вирішувати питання щодо призначення на певні посади у судовому апараті кандидатів на основі принципів доброчесності та професійності.

До прикладу, призначення на посади на конкурсній основі передбачало спілкування кандидатів із членами комісії. Члени комісії мали б з'ясувати під час спілкування чи відповідає моральним принципам кандидат, чи має він у минулому корупційні та інші скандали, чи не здійснював він недоброчесну діяльність. Крім того, ставилися питання щодо того, наскільки кандидат добре знає законодавство, як він здійснював професійну діяльність, його минулі заслуги. До того ж комісія може протестувати інтелектуальний рівень кандидата, що є прийнятним для визначення тої особи, яка буде обіймати високу посаду у суді.

Також у 2021 р. було сформовано бачення Вищої ради правосуддя. Цей орган мав вирішувати питання щодо призначення суддів та їх відставки. Крім того, Вища рада правосуддя отримала повноваження щодо контролю фінансування судів та системи бюджетного планування.

З 2021 р. помітними стали тенденції до укрупнення судів. Зокрема, нині функціонує 213 судів із 663 до 2021 р. Дане рішення було прийнято із метою розподілення рівного навантаження на судовий апарат, проте недоліком є те, що суд має знаходитися у доступності учасників судового процесу або ж один суд від іншого на відстані 100 км або ж з розрахунком 1.5 години. Проте це неможливо досягти, зважаючи, що західні регіони України мають гірську місцевість і відстань між населеними пунктами є значною.

У цьому році було впроваджено також інститут дисциплінарних інспекторів. Відповідно, дисциплінарні інспектори розглядають дисциплінарні скарги замість Вищої Ради правосуддя. Проте цей розподіл відбувається досить повільно, тож станом на 2022 р. залишалось близько 3000 дисциплінарних скарг, які не були розглянуті інспекторами, так як не були розподілені між ними. Як наслідок, рішення щодо суддів, які порушили принципи доброчесності, професійності, етики, не були прийняті.

У 2022 р. було здійснено розширення способів інформування про судовий процес.

Сюди було додано також «Єдиний державний веб-портал електронних послуг». Крім того, у зв'язку із воєнним станом, було розширено обсяг поважних причин, що вплинули на пропуск судового засідання учасником процесу. Тут почали враховуватися такі обставини як місце розташування суду, близькість суду до зони бойових дій, наявність можливості в учасника судового процесу звернутися до суду. Також, якщо особа вступила до Збройних сил України чи добровільних формувань, здійснює діяльність пов'язану із функціонуванням критичної інфраструктури, не може перебувати під час засідання через загрозу для її життя, то судовий процес дозволено відкласти [4, с. 141].

Як стверджує дослідник О. Гиляка: «Електронне правосуддя можна вважати порівняно новим явищем в Україні, воно виникло та еволюціонує як невід'ємна частина загальноновизнаної в сучасному інформаційному суспільстві моделі електронного уряду (e-government), тобто налагодженої системи надання швидких та ефективних державних послуг населенню. Досвід і результати розвитку електронної демократії в Україні добре видно при розробці та впровадженні саме концепції електронного уряду» [1, с. 16].

Електронні послуги впливають на можливість здійснювати електронний розподіл праці: «Результатом автоматизованого розподілу (повторного розподілу) судових справ є протокол, що автоматично створюється автоматизованою системою. Протокол містить такі відомості: дата, час початку та закінчення автоматизованого розподілу; номер судової справи, категорія та коефіцієнт її складності, імена (найменування) учасників справи; інформація про визначення списку суддів для участі (підстави, з яких судді не беруть участі) в автоматизованому розподіл» [3].

У 2022 р. також було запропоновано здійснювати оцінювання роботи суддів. Критеріями є такі як: визначення співвідношення нових справ до кількості

тих, що надійшли минулого року; кількість нерозглянутих справ; середній термін розгляду справи; кількість апеляцій; співвідношення нових справ до тих, що вирішуються повторно; кількість перенесених засідань; кількість виконаних рішень [2, с. 132].

Також як вказано у Законі України «Про судоустрій і статус суддів»: «Кваліфікаційне оцінювання суддів проводиться на підставі рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про призначення кваліфікаційного оцінювання. Кваліфікаційне оцінювання за критерієм компетентності проводиться лише шляхом проведення співбесіди. Громадська рада доброчесності сприяє Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності таких суддів критеріям професійної етики та доброчесності» [5].

Оцінювання також включає якість прийнятих рішень, рівень навантаження, моральні та етичні цінності. Крім того, враховуються знання судді у сфері судочинства та законодавства України.

Отже, проаналізувавши реформи судової системи України за 2018-2022 роки можна встановити, що в *період 2018-2022 років основними* змінами судової системи України стали такі реформи як запущено Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, сформовано Вищу кваліфікаційну комісію суддів, сформовано бачення Вищої ради правосуддя, укрупнення судів, впроваджено інститут дисциплінарних інспекторів, «Єдиний державний веб-портал електронних послуг» став електронним кабінетом сповіщення учасника судового процесу, запропоновано здійснювати оцінювання роботи суддів, розширено обсяг поважних причин неявки на засідання чи його перенесення.

Список використаних джерел

1. Гиляка О. Окремі аспекти функціонування електронного правосуддя в Україні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*. 2020. Вип. 4. С. 16-18.

2. Кравченко М. До питання судової реформи у 2022 році. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. Вип. 4. С. 130-133.

3. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.

4. Припхан І. Проблемні питання здійснення судочинства в умовах воєнного стану. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*. 2022. Вип. 6. С. 139-142.

5. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-20#Text>.

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Хом'як Іван Васильович,
аспірант, факультет управління

Стратегія розвитку територіальної громади є важливим складником загальнодержавної політики планування розвитку. Стратегічне планування розвитку у громадах дозволить активізувати розвиток економіки та людського потенціалу. У перспективі саме наявність якісно розроблених стратегій дозволить громадам здобути найбільші дивіденди від впровадження децентралізації.

У 2017 році Україна завершила процес адаптації Цілей сталого розвитку до 2030 року (ЦСР), прийнятих державами-членами ООН 25 вересня 2015 року. За результатами розроблено Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка містить перелік адаптованих цілей та індикаторів для їх моніторингу, що «забезпечує базову лінію розвитку України до 2030 року». Наступним етапом після адаптації ЦСР є їх реалізація, включно з процесом інтеграції в національні та місцеві стратегії та програми розвитку. Публікація містить рекомендації щодо врахування ЦСР під час розробки або перегляду Стратегії розвитку територіальних громад, в рамках ЦСР 11 «Сталі міста та громади» [4].

У той час як військове вторгнення РФ у 2022 році мало критично негативний вплив на розвиток багатьох територіальних громад у східних та південних регіонах України, у західній частині країни зовнішній ландшафт залишається відносно стабільним, що дає можливість продовжувати імплементацію програм розвитку, прийнятих до 2022 року, а також активно співпрацювати з відповідними європейськими організаціями з метою просування до досягнення ЦСР на місцевому рівні. Зокрема, представляє інтерес розвиток територіальних громад в Івано-Франківській області - область знаходиться у трійці лідерів за кількістю затверджених стратегій розвитку громад.

Стратегії розвитку Івано-Франківської територіальної громади на період до 2027 року та Плану заходів на 2023–2024 роки з її реалізації визначають цілі та завдання стратегічного та оперативного рівня, що сприятимуть розвитку конкурентоспроможності та інноваційності пріоритетних галузей економіки Івано-Франківської територіальної громади на основі «наявних переваг та можливостей для досягнення сталого соціально-економічного розвитку території, нарощування темпів приросту валового продукту громади, створення сприятливих та комфортних умов життєдіяльності людини» [2]. Стратегія розвитку передбачає такі стратегічні цілі: 1) Підвищення рівня конкурентоспроможності галузей економіки на засадах смарт-спеціалізації; 2) Покращення якості життя та забезпечення охорони довкілля; 3. Розвиток людського потенціалу та соціальної сфери.

Слід зазначити, що ЦСР 11 має вирішальне значення для забезпечення ширшого бачення глобального розвитку згідно з Порядком денним на період до 2030 року. Міста та населені пункти виступають як вікно можливостей для досягнення прогресу в прагненні побудувати найкращий світ з точки зору п'яти

компонентів: люди, планета, добробут, мир та партнерство [5]. Можливість досягнень у кожній з цих областей більшою мірою визначатиметься якістю планування та управління в територіальних громадах, ефективністю діяльності на місцях, реагуванням на проблеми, що виникають, та використанням можливостей. Національні завдання, індикатори для моніторингу виконання завдань та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». Створена національна система завдань та показників Цілей сталого розвитку являє собою міцну основу для подальшого комплексного моніторингу. Загалом, 17 цілей та 86 національних завдань інкорпоровані у 145 нормативно-правових актів Уряду, на реалізацію цілей і завдань спрямовано 1052 завдання та 3465 заходів, закріплених у цих актах [1].

У процесі стратегічного планування проводиться SWOT-аналіз потенціалу кожної громади, оцінюються порівняльні переваги, виклики й ризики розвитку території. Багато громад в Івано-Франківській області розуміють важливість стратегічного планування та активно працюють над визначенням своєї майбутньої траєкторії розвитку. Станом на 1 січня поточного, 2024, року серед 62 громад 46 вже закінчили процес розробки і затвердження стратегії, що становить 74% від загальної кількості громад області.

Однією з найбільш репрезентативних є стратегія розвитку Городенківської міської територіальної громади на період до 2027 року. Стратегія передбачає розвиток альтернативної енергетики, підтримку проектів енергозбереження, використання відновлювальних, альтернативних джерел енергії, підвищення енергоефективності будівель, запровадження ефективної системи енергоменеджменту, а також маркетинг туристичного потенціалу Городенківської громади, популяризацію історичного, культурного та зеленого/сільського туризму.

Висновки. Прогрес на користь досягнення ЦСР тісно пов'язаний із здатністю країн та міст забезпечити реалізацію цілей саме на місцевому рівні. Модель місцевого розвитку є елементом регіональної сталої стратегії [3]. Україна є цікавим прикладом розробки та реалізації стратегій сталого розвитку місцевих громад під час воєнного стану в країні, і стратегії розвитку територіальних громад Західної України, зокрема Івано-Франківщини, є прикладом європейського підходу до системної імплементації ЦСР.

Список використаних джерел

1. Міністерство освіти і науки України. *Цілі сталого розвитку*. 2024. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/analitichni-materiali/cili-stalogo-rozvitku>.

2. Стратегії розвитку Івано-Франківської територіальної громади на період до 2027 року та Плану заходів на 2023–2024 роки з її реалізації та Звіту про стратегічну екологічну оцінку. URL: <https://if-gromada.gov.ua/strategii-rozvitku-ivanofrankivskoi-teritorialnoi-gromadi-na-period-do-2027-roku-ta-planu-zahodiv-na-2023-%E2%80%932024-roki-z-ii-realizacii-ta-z-16-20-24-11-04-2023>.

3. Adamowicz M. Local development model as an element of regional sustainable strategy. *IntechOpen*. 2023. March 27. URL: <https://www.intechopen.com/chapters/85593>.

4. Bandola-Gill J., Grek S., Tichenor M. Governing the sustainable development goals: quantification in global public policy. London : Palgrave Macmillan, 2022. 277 p.

5. Nhamo G., Odularu, G., Mjimba V. *Scaling up SDGs implementation: Emerging cases from state, development and private sectors*. Berlin : Springer, 2020. 194 p.

СЕКЦІЯ КАФЕДРИ ІНОЗЕМНИХ МОВ

ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ BLENDED LEARNING У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Бойчук Алла Петрівна,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов

Blended Learning – концепція, яка набирає обертів у сфері освіти, поєднує очне навчання з цифровими технологіями та онлайн-ресурсами. У контексті викладання іноземних мов у закладах вищої освіти Blended Learning (змішане навчання) відкриває нові можливості для підвищення ефективності навчання. Численні дослідження цього освітнього підходу визнають його ключовим засобом покращення якості освіти студентів і загальної ефективності системи навчання впродовж життя в Європі. Головна мета змішаного навчання полягає в розвитку у студентів здібностей до самостійного планування та організації освітнього процесу, орієнтованого на досягнення кінцевих освітніх цілей. Даний педагогічний методологічний підхід сприяє адаптивному та індивідуалізованому розширенню навчальних можливостей студентів, враховуючи їх особистісні особливості, швидкість та ритм засвоєння навчального матеріалу, що відповідно стимулює розвиток активної участі студентів у навчальному процесі, підвищує їх мотивацію, незалежність та соціальну активність [1].

Аналізована модель освітньої діяльності демонструє позитивні аспекти для продуктивного засвоєння іноземних мов через використання елементів інтерактивного чи дистанційного формату навчання, під умовою методологічно коректного проєктування та впровадження технологічних ресурсів. Такі ресурси повинні бути надійними, ефективними та сучасними, аби позитивно впливати на освітній процес [3]. Онлайн-елементи, що застосовуються у вивченні іноземної мови, включають лексико-граматичні завдання, тексти для читання, діалоги, музичні твори, відеоматеріали на іноземній мові, навички аудіювання та самоаналізу мовлення, які не тільки сприяють більш ефективному оволодінню іноземною мовою, але й розвивають лінгвістичні, мовленнєві та соціокультурні компетенції, що є частиною багатомовної комунікативної компетенції, а також сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців [2].

Серед ключових переваг змішаної моделі освіти можливо виділити такі аспекти: автоматизація освітнього процесу та неперервний доступ до освітніх ресурсів; здатність до взаємодії з педагогом у будь-який час та з будь-якої точки світу; оптимізація використання навчального часу; адаптивність (самостійне вивчення теоретичного матеріалу з наступною активною участю в аудиторній діяльності); потреба врахування індивідуальних характеристик учнів; а також можливість проведення дистанційного навчання [4].

Розглянемо досвід впровадження концепції Blended Learning у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Дистанційне

навчання здійснюється за допомогою системи d-learn Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, яка виконує функції інтегрованої клієнт-серверної освітньої системи та платформи дистанційного навчання. Містить єдину базу даних студентів, дисциплін, викладачів і співробітників. Особистий кабінет студента включає інтегровану систему дистанційної освіти, академічну довідку студента, кураторські методичні та електронні навчальні матеріали, систему перевірки знань.

При створенні онлайн-курсу «Англійська мова за професійним спрямуванням», що націлений на підготовку спеціалістів до ефективної іншомовної комунікації у глобалізованому професійному контексті, було застосовано наступні педагогічні та методологічні принципи:

- узгодженість із цілями формування компетенцій професіоналів, що відповідають сучасним вимогам вищої освіти;
- дотримання валідних психолого-педагогічних та методологічних підходів до професійної освіти;
- забезпечення цілісності, послідовності та логічності представлення навчального матеріалу;
- послідовне застосування розробленої освітньої стратегії;
- забезпечення достатнього інформаційного змісту для незалежної когнітивної активності студентів;
- адекватність обсягу та структури курсу;
- коректне планування та технічна реалізація елементів курсу з урахуванням професійного напрямку майбутніх спеціалістів.

Інтеграція змішаної моделі навчання в процес викладання іноземних мов у ЗВО може внести вагомий вклад у зростання якості освітнього процесу та оптимізацію взаємодії педагогічного складу зі студентською аудиторією. Така модель підвищує простір для персоналізації освітньої діяльності, активації мотиваційного компоненту учасників навчання та вдосконалення комунікативних умінь.

Список використаних джерел

1. Boichuk Alla, Sivkovych Halyna, Tytun Oksana. Formation of university students' positive motivation for foreign languages learning. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 48. Том 1. С. 211–217. DOI: 10.24919/2308-4863/48-1-32.
2. Hladkoskok L., Buhinska T., Botvinko-Botiuk O., Tytun O., Demianenko O. Soft Skills formation in professional-oriented foreign language education at higher education institutions. *Revista Eduweb*. 2022. № 16(2). P. 194–207. DOI: [10.46502/issn.1856-7576/2022.16.02.14](https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.02.14)
3. Yemelyanova O., Bakhmat N., Huda O., Shvets T., & Boichuk A. The educational crisis in today's information and digital society. *Revista Eduweb*. 2023. № 17(2). P. 267–284. DOI: [10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.23](https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.23)
4. Zhang W., Zhu C. Comparing learning outcomes of blended learning and traditional face-to-face learning of university students in ESL courses. *International Journal on E-Learning*. 2018. №17(2). P. 251–273.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Василик Марина Степанівна,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов

Сучасні стратегічні орієнтири України зумовили посилену увагу суспільства до модернізації системи освіти як головного засобу її розвитку та утвердження у світовому співтоваристві держав, зростання авторитету на міжнародній арені. За цих умов основним завданням освітньої галузі визначено формування у кожного здобувача освіти вільного володіння українською та іноземними мовами. Для його виконання важливо створити ефективний освітній простір, зокрема й іншомовний, як багатовимірну педагогічну реальність, зумовлену особливостями сучасного стану розвитку системи освіти та необхідністю реалізації пізнавальних потреб кожної особистості і створення сприятливих умов для індивідуалізації освітнього процесу.

Підвищення статусу іноземної мови в сьогоденнішніх реаліях, необхідність формування іншомовної компетентності особистості зумовив курс нашої держави на плідне й тривале співробітництво з багатьма країнами світу, її інтеграція в Європейський освітній і науковий простір, міжнародний обмін інформацією в різних галузях знань і сферах суспільного життя, можливість навчання і праці за кордоном. Тому повноцінне життя і діяльність сучасної людини без досконалого знання іноземної мови сьогодні не можливе навіть у соціумі України. Така ситуація спрямувала зусилля вчених, методистів, педагогів-практиків на пошуки ефективних шляхів опанування іноземних мов. Різні аспекти цього процесу досліджували О. Бігич, Г. Борецька, Н. Бориско, М. Братко, Д. Литвиненко, Ю. Ніколаєва, Ю. Панасюк, Л. Петько, С. Сорочинська, Г. Турчинова, О. Яременко та інші лінгводидакти. Однак окреслена нами проблема предметом наукового пошуку ще не була. Тому ставимо за мету проаналізувати сучасні підходи, що забезпечують ефективне функціонування іншомовного простору в закладах вищої освіти як головного чинника набуття студентами іншомовної компетентності.

Педагогічна практика і наш власний досвід переконують, що важливою складовою сучасного освітнього простору для навчання іноземної мови є навчально-інформаційний портал на платформі MOODLE, використання якого сприяє розширенню дистанційного навчання, особливо в умовах карантинних обмежень чи військового стану, організації активної взаємодії між викладачами і студентами, створенню умов для особистісно орієнтованого навчання. Тут розміщено навчально-методичні комплекси, якими постійно користуються здобувачі вищої освіти в локальній мережі та мережі Інтернет.

Формуванню іншомовної компетентності як мети навчання в закладах вищої освіти сприяє використання в освітньому процесі сучасних освітніх технологій, зокрема методів «змішаного навчання», які поєднують у собі традицій-

не й дистанційне навчання і найбільше відповідають інтересам та уподобанням студентів – громадян інформаційного суспільства; проектні технології, завдяки яким у здобувачів освіти формується проектне мислення, почуття відповідальності та досвід цілеспрямованої співпраці, здатність працювати в команді та презентувати свої результати; тренінгові технології.

Ефективному засвоєнню іноземної мови в освітньому просторі закладу вищої освіти сприяє активне використання кейсів, створених на основі відеофрагментів, відеокліпів із зарубіжних та вітчизняних кінофільмів, які відтворюють ситуації майбутньої професійної діяльності чи міжособистісного спілкування. Вони допомагають більш глибокому розумінню того, що вивчається; дозволяють здобувачам освіти здійснювати концептуальний взаємозв'язок між теорією і реальними прикладами; прискорюють темп закріплення отриманих професійних знань. С. Танана наголошувала на тому, що сенс навчальної діяльності повинен співвідноситись із інтересами студентів, саме в такому випадку інформація краще засвоється [2].

Для вдосконалення навичок вивчення іноземної мови в освітньому просторі закладу вищої освіти доцільним є перегляд відеофільмів, проведення науково-методичних прес-конференцій, бесід, застосування мозкового штурму, парних інтерв'ю, обміну думками тощо.

Створення іншомовного освітнього простору в закладі вищої освіти забезпечує продумане використання таких принципів вивчення іноземної мови: принципу діяльнісного характеру навчання, принципу комунікативної спрямованості навчання, принципу ситуативності й тематичної організації навчального матеріалу, принципу соціокультурного спрямування освітнього процесу, принципу інтегрованого навчання всіх видів мовленнєвої діяльності.

Аналіз сучасних підходів до вивчення іноземної мови дає змогу зрозуміти, що вони посідають усе важливіше місце в закладах вищої освіти. Важливим є компетентнісний підхід, він орієнтується на формування в процесі навчання базових компетенцій, які забезпечують готовність випускників різних навчальних закладів до адаптації та самореалізації в умовах ринку праці сучасного інформаційного суспільства [1]. Сучасні підходи спрямовані на досягнення нових освітніх ідеалів – створення цілісної системи знань і вмінь особистості, розвиток її творчих здібностей та потенційних можливостей, іншомовної комунікативної компетентності, тобто досконале знання і вживання мови в суспільному середовищі, професійній діяльності і міжособистісному спілкуванні.

Список використаних джерел

1. Lalu Thohir. Motivation in a Foreign Language Teaching and Learning. *Journal for Language and Foreign Language Learning*. № 6 (1). P. 20–29. DOI: [10.21580/vjv6i11580](https://doi.org/10.21580/vjv6i11580).

2. Танана Світлана. Інноваційні підходи до викладання іноземних мов в умовах удосконалення вищої освіти. *Science, research, development*. 2020. № 26. С. 25-28.

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Карпенко Ганна Миронівна,
кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов

У сучасному світі вивчення функціонування мови у різних галузях людської діяльності стало необхідним процесом. До того ж це є загально визнаним. Англійська – мова міжнародного спілкування, що в Україні зафіксовано на законодавчому рівні. Упродовж багатьох років держава налагоджувала зв'язки з міжнародними партнерами на різних рівнях. Вивчення англійської мови стало потрібним, бо завдяки цьому можна не лише подорожувати, але й здобувати нові знання, освоювати нову діяльність. Іноземна мова – ключ до переймання нових світових тенденцій, віднайдення актуальної інформації, а також участь у заходах, конференціях, результативна розмова з міжнародними партнерами, комфортне в подорожах перебування за кордоном.

У навчальних закладах педагоги створюють інноваційні методи та підходи до вивчення іноземних мов. Наприклад, ігри, «глибоке занурення» тощо. На наш погляд, наразі варто зосередитися на тих методиках, які враховують психологічні механізми засвоєння мови. Так, у процесі вивчення іноземної мови може виникнути мовний бар'єр, що є психологічним фактором. Мовний (або ж комунікативний) бар'єр перешкоджає спілкуватися іноземною мовою. Він з'являється при відсутності мотивації вивчення мови. Студент закривається в собі, не бере участь у дискусіях, іграх, не комунікує на заняттях. Подолання мовних бар'єрів – важлива проблема, особливо актуальною вона стала тепер, коли іноземні мови, зокрема, англійська, стали поширеними у побуті. «Синдром собаки» – так ще називають мовний бар'єр, оскільки співрозмовник розуміє сказане, однак висловитися йому важко.

Серед причин виникнення мовного бар'єру є страх висловлення іноземною мовою через недосконалі знання та ймовірні помилки. Дехто зі студентів каже, що справляється із читанням, граматичними та лексичними вправами, однак при цьому через страх спілкуватися важко, як і використовувати набуті знання. Через страх зробити помилку процес вивчення мови уповільнюється. Припускаємо, що він міг зародитися в шкільні роки, коли за неправильну або неідеальну відповідь могли занижити оцінку.

Страх – це психологічна проблема, над якою варто працювати. Як можна вирішити її? Рекомендуємо не боятися робити помилки, адже не всі вони впливають на оцінку. Тим більше, не варто боятися реакції співрозмовників. Бувають випадки, коли на помилки просто не звертають увагу, бо вони не вплинули на те, щоб вас зрозуміли. Слід також зрозуміти, що завдяки помилкам ми вчимося і вдосконалюємо свої знання. Ви пропрацюєте слабке місце, і в подальшому ваше мовлення стане більш досконалим.

Ще одна причина страху – викладач. Стиль викладання у кожного різний. Дехто з викладачів багато коментує, виправляє помилки, або надто строгий. На

заняттях слід створити комфортне в усіх аспектах середовище. Викладач іноземної мови повинен володіти знаннями з психології, помічати психоемоційний стан студентів та мотивувати. Заняття в неформальній дружній атмосфері допоможуть розрядити обстановку, створити сприятливі умови для розкриття особистостей учнів чи студентів. Важливо підкреслювати свою роль порадидача та помічника, не порівнювати студентів один з одним. Вагомо також пояснити, що помилки є природним явищем під час вивчення мови. Існує відомий вислів: «Не помиляється лише той, хто нічого не робить». Такі висловлювання додадуть мотивації. Також добре, коли викладач буде наголошувати, що знати та пам'ятати все неможливо. Лише одиниці стають «ходячими енциклопедіями», тож звертатися за допомогою до словників, довідників – нормально, як і ставити запитання.

Ще однією з причин мовного бар'єру може бути сором'язливість і небажання здатися нетямущим. Одним із найефективніших способів подолання мовного бар'єру є спілкування, зокрема, з носіями мови. Станом сьогодні існує багато Speaking Clubs різного спрямування, де у невимушеній атмосфері можна говорити з іноземцями чи просто однодумцями. Завдяки позитивній атмосфері, зникає страх розмовляти навіть при початковому рівні володіння мовою. Така комунікація покращує навички та удосконалює знання. Відтак, не варто боятися розмовляти іноземною мовою, адже саме такий спосіб людина вчиться спілкуватися, а мову освоюють передовсім для комунікації.

Існує прислів'я «Practice makes perfect». Завдяки практиці можна досягнути високого результату. Відтак рекомендуємо більше спілкуватися іноземною мовою, ділитися враженнями, емоціями, думками тощо.

Серед порад, що допоможуть уникнути цих бар'єрів, виокремимо такі:

1. Активно послуговуйтеся мовою. Часто спілкуйтеся, беріть участь у тренінгах, заходах англійською мовою, дивіться програми, слухайте подкасти.

2. Навантаження слід робити поступово. Шукайте навчальний матеріал відповідно до рівня мови.

3. Створіть підтримуюче оточення. Відшукайте людей, з якими ви можете вивчати мову разом, спілкуйтеся з ними, обмінюйтеся навчальним матеріалом.

Список використаних джерел

1. Войцьо І. М. Особливості подолання психологічних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови. *Наукові праці. Педагогіка*. 2019. Вип. 314. Т. 326. ЧНУ ім. Петра Могили. С. 116–119.

2. Івагіна О. В. Психологічні бар'єри студентів немовних спеціальностей під час вивчення англійської мови та шляхи їх подолання. *Педагогічний пошук*. 2018. № 61. Т. 2. С. 60–63.

LEXICAL AND GRAMMATICAL EVIDENTIALITY IN UKRAINIAN AND POLISH

Магас Наталія Мирославівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов

In modern linguistics, the term 'evidentiality' has functioned for about 60 years [5], the ambiguity in approaches to its interpretation still generates a number of discussions about the linguistic notion and markers representing evidentiality in different languages. Researchers worked out the concept of information source or source of knowledge in the early twentieth century and before the introduction of the term 'evidentiality' [1]. Linguistic works often have a synonymous interpretation of the terms 'epistemic modality' and 'evidentiality' as a result of confusing epistems of confidence / belief of the speaker and validity of information / reliability of knowledge [2].

The substantial contribution in the description of evidentiality is made by the linguists working on a project 'The expression of Evidentiality and Modality in English and other European Languages: Cross-linguistic perspectives', aimed to establish a unified account and description of evidential and epistemic modal expressions in English, in the languages of Spain (Basque, Catalan, Galician), and in some other European languages (Dutch, French, German, modern Greek, Italian, Lithuanian, Polish) [7, 8, 10], but markers of evidentiality and their explication in lexical and grammatical patterns weren't observed, contrasted and compared in Ukrainian and Polish.

Although genetic similarity of Ukrainian and Polish, the ways of basic knowledge representation in sentences differ on both functional-semantic and structural-syntactical levels. The methods of comparison and linguistic reconstruction are used to confirm or to refute hypothesized relationships in the languages. Sentences with evidential markers in Ukrainian and Polish languages are the object of the research, semantic and syntactical patterns denoting evidentiality in both languages are to be the subject.

Polish *podobno* has several representative words *як кажуть*, *мабуть* and *ніби* in Ukrainian. In sentence *Prezydent był podobno zachwycony* (www.tvn24.pl) lexical evidential marker *podobno* verbalizes the state of affairs when subject tries to border from somebodies opinion, hiding behind hearsay. But in Ukrainian *мабуть* represents uncertainty of the subject in the reality\irreality of the proposition, *P* was true or false, but more likely to be true from the viewpoint of the speaker, while *як кажуть* verbalizes actualized proposition and much more certainty in its realization and none personal judgments on it. Hence *мабуть/may be* can be substituted with *я думаю/ I think*, that express different degree of certainty in what was seen. Ukrainian *ніби/like* helps to build up parallels between the seen action and real state of affairs, that depicts unrealized propositions, compare *Президент був ніби здивований*, the proposition *Президент був здивований* denotes irreal state of affairs, the subject presupposes that the state of affairs looked like true, but frankly speaking it wasn't so.

The aim of the paper is to analyze lexical and grammatical evidentiality from the standpoint of semantic syntax and to identify common and distinctive features of evidential markers in modern Ukrainian and Polish.

The visual materials of the research are sentences with evidential markers randomly chosen from periodicals, scientific and colloquial texts of the National Corpus of Polish (NKJP) [3], the Great Polish Dictionary of Polish (WSJP) [6], the Corpus of Ukrainian [4], as well as the Corpus WORTSCATZ of Leipzig University [9].

The detailed comparative analysis of lexical and grammatical evidentials depicts similarity and diversity in ways of evidentiality representation in both Slavic languages.

Список використаних джерел

1. Aikhenvald, Alexandra Y. Evidentiality. Oxford : Oxford University Press, 2004.
2. Cruz Manuel Evidential participles and epistemic vigilance. *Relevance Theory, Figuration, and Continuity in Pragmatics*. 2020. URL: https://www.academia.edu/43185547/Evidential_participles_and_epistemic_vigilance.
3. Korpus ukraïnskoï movy. URL: <http://korpus.org.ua/> (accessed 3 April 2024).
4. Narodowy Korpus Języka Polskiego 2008-2012 (NKJP). URL: <http://www.nkjp.pl/> (accessed 3 April 2024).
5. Whorf BL. Language thought and reality / Carroll J, editor. MIT Press; Cambridge, MA, 1956.
6. Wielki słownik języka polskiego. URL: http://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=16811&id_znaczenia=5036174 (accessed 3 April 2024).
7. Wiemer, Björn. An outline of the development of Pol. jakoby in 14th-16th century documents (based on dictionaries). *Studies on evidentiality marking in West and South Slavic* / Wiemer, Björn (ed.). München : Sagner, 2015. P. 217-302. (Specimina Philologiae Slavicae 183).
8. Wiemer, Björn Introduction. Guidelines and synopsis of the contributions. *Studies on evidentiality marking in West and South Slavic* / Wiemer Björn (ed.). München : Sagner, 2015. P. 7-20. (Specimina Philologiae Slavicae 183.)
9. Wortschatz-Portal der Universität Leipzig. URL: <https://wortschatz.uni-leipzig.de/en> (accessed 3 April 2024).
10. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/znaty> (accessed 3 April 2024).

НАВЧАННЯ МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННЮ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ГЕОГРАФІЯ» НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Титунь Оксана Леонідівна,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов;
Сівкович Галина Миронівна,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов

Навички ефективного спілкування відіграють важливу роль у визначенні складних понять і термінів та сприяють їх глибокому розумінню. У сфері географії, де вміння формулювати ідеї та концепції має важливе значення, опанування монологічного мовлення стає необхідністю.

Дана проблема не є новою та посідає провідне місце у науково-методичній літературі. Багато науковців займалися її дослідженням у різних площинах, а саме: загальнотеоретичні питання навчання монологічному мовленню (В. Скалкін, С. Ніколаєва, Н. Склярєнко та ін.), функціональні типи монологічних висловлювань (О. Бжоско, С. Коломієць та ін.), різноманітні аспекти методики навчання монологічному мовленню іноземною мовою (А. Вейзе, Л. Лазаркевич та ін.), організація навчання монологічному мовленню студентів немовних спеціальностей (А. Пфютце, V. Benson, B. Coffey, T. Hutchinson та ін.).

Оскільки монологічне мовлення характеризується композиційною складністю, вимагає завершеності думки, дотримання граматичних правил, логіки та послідовності у викладанні змісту, його навчання викликає певні труднощі у студентів. Найвідомішими прикладами монологічного мовлення є доповідь, лекція, виступ на зборах, пояснення нового матеріалу на занятті тощо [1]. Це відносно розгорнутий різновид мовлення, тому навчання студентів цьому виду мовлення на заняттях з англійської мови є спеціальним завданням, яке розв'язується викладачем впродовж багатьох етапів навчання.

У нашому дослідженні пропонуємо розглянути основні стратегії навчання монологічному мовленню студентів-географів на заняттях англійської мови.

Безумовно, оволодіння монологічним мовленням є надзвичайно важливим для студентів. Географія, як мультидисциплінарна наука, охоплює широкий спектр тем, починаючи від фізичних ландшафтів, закінчуючи людськими суспільствами, екологічними проблемами та геополітичною динамікою. Ефективна комунікація уможливорює поєднання складних питань географії з широким світом. Слід також зазначити, що структуровані монологічні висловлювання сприяють логічному викладу матеріалу, що дозволяє студентам проводити своїх слухачів через причинно-наслідкові зв'язки, просторові закономірності та взаємопов'язані системи, притаманні науці географії. Опановуючи монологічне мовлення, студенти відточують свою здатність передавати складні географічні концепції чітко і послідовно [4].

Навчаючи монологічному мовленню студентів-географів, необхідно розвивати критичне мислення та аналітичні навички, адже географія – це не просто запам'ятовування фактів і цифр; це розуміння основних процесів і механізмів, які мають вирішальне значення для розуміння складних аспектів дисципліни, а також формують наш світ. Варто заохочувати студентів заглиблюватися, аналізувати та інтерпретувати географічні явища англійською мовою, а також критично осмислювати наслідки власних висновків і переконливо висловлювати думки у своїх виступах.

Надзвичайно важливим елементом навчального процесу є вправління в говорінні, так як воно надає студентам широких можливостей для успішного розвитку навичок монологічного мовлення. Ефективна комунікація – це вміння, яке вдосконалюється з практикою.

На нашу думку, доцільним є заохочення студентів до виголошення промов на різноманітну тематику, пов'язану з географією, починаючи від місцевих проблем, і закінчуючи глобальними викликами. Такі виступи мають складатися з стислого вступу, логічно впорядкованої частини, яка досліджує ключові географічні поняття, і завершуватись підсумком, який доводить представлені основні тези. Варто наповнювати свої промови прикладами з реального життя, адже автентичність не лише зачаровує аудиторію, але й сприяє глибшому зв'язку між оратором і матеріалом, який він презентує [3].

Таким чином, академічний та професійний розвиток студентів-географів неможливо уявити без навчання монологічному мовленню. Опановуючи мистецтво монологічного мовлення, студенти підвищують свою здатність ефективно описувати складні географічні поняття, що сприяє їхньому глибшому розумінню та оцінці світу. Надаючи можливості для ефективної практики, викладачі можуть допомогти студентам стати чіткими комунікаторами, здатними впевнено і переконливо орієнтуватися в складних питаннях географії.

Список використаних джерел

1. Варій М. Й. Загальна психологія. *Навчальний посібник*. 2007. 968 с.
2. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. 2002. 328 с.
3. Boichuk A., Tytun O., Sivkovych H. Competence oriented technologies in teaching foreign languages for professional purposes. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14. Т.1. С. 38-42. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-7>
4. Tytun O., Sivkovych H., Boichuk A. Storytelling in English language classes during the training of future ecologists. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 68. Т. 2. С. 291-295. DOI: [10.24919/2308-4863/68-2-44](https://doi.org/10.24919/2308-4863/68-2-44).

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНИЙ ТА ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИЙ АСПЕКТИ ОПОВІДАНЬ ФЕДОРА ДУДКА «ЗАМЕТІЛЬ»

Хомишин Ольга Михайлівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри іноземних мов

Вивчення літературних збірок, що об'єднують твори з спільною тематичною та емоційною насиченістю, є важливим аспектом сучасного літературознавства. Це дозволяє глибше зрозуміти естетичні та ідеологічні орієнтації письменників, а також способи відображення і реалізації цих орієнтацій у літературних творах. Розгляд таких збірок через призму стилістичної єдності та контекстуального значення забезпечує більш повне розуміння літературного процесу та його впливу на читача. Зокрема, збірка творів Федора Дудка «Заметіль», до якої увійшли «Біла королева», «Дід Яків», «Сестра Людмила» та «Завірюха», пропонує читачу унікальний літературний досвід, обумовлений романтичною естетикою та особливим світосприйняттям автора.

Фокусом авторського інтересу є екстраординарні події, які повністю вписуються в рамки естетики хіромантії. На думку автора аналізу, перевага до певної стилістичної домінанти, заснована на романтичному сприйнятті реальності, впливає з глибоко особистісного сугестивного фактору, ядром якого є ностальгійна ідеалізація дитинства Дудка та втілення юності як світу, сповненого чудес (в цьому контексті неможливо не пригадати висловлювання М. Наєнка: «романтизм – це молодість світу»). Дана концепція та позиція особливо проявляється у повісті «Біла королева». Наратив твору сформований на основі розповідей-спогадів автора про його дитинство, чим продовжується унікальна українська традиція оповіді від особи спостерігача-наратора, який водночас є учасником подій. Центральною основою сюжету є романтична історія про трагічне кохання, яке закінчується трагедією: така сюжетна лінія стає ключовим елементом у контексті фольклорної та літературної спадщини. Взаємні почуття двох молодих та прекрасних людей – донька генерала Людмила та Андрій – зазнають заздалегідь визначеної неминучості, адже дівчина покохала чоловіка, що стоїть нижче за соціальним становищем [2].

Хоча розвиток подій є відносно прогнозований, кульмінаційна трагедія повісті визначається не так з соціально-історичної перспективи, як з точки зору домінування в оповіді містичних елементів та загадковості. У вступі до цих розповідей активно використовується мотив русалок, що символічно вказує на віру в вічну молодість та нескінченність світу. Тема вічної молодості світу знаходить своє втілення у творах через романтизовані зображення природи. Ф. Дудко, майстер пленерної малярської техніки, оживляє природу на своїх літературних полотнах з великою натхненністю та живописністю. Ландшафти у його творчості слугують виразом глибоких почуттів до батьківщини, пронизаних ностальгією та любов'ю до рідної землі. Незважаючи на трагедії, описані в оповіданнях, саме ця тема створює наратив атмосфери світлого смутку, акцентуючи на ідеї, що все, до чого ми відчуваємо прихильність, є нескінченним у

нашій пам'яті, залишаючись вічно у «чистих водах» нашого дитинства: «...вода у Сеймі чиста-чиста, прозора і – пахне. Ввійдеш теплим, м'якеньким, як шовк, пісочком по коліна у річку, набереш води у жменю, піднесеш до носа – пахне. Чимось таким свіжим-свіжим, молодим-молодим, невинно-зеленим. Вгляньтеся у води Сейму – і ви побачите прозорі, як скло, блискучі краплини чистих сліз молодій княгині Ярославни: допливають з Путивля аж до цієї пори. Вгляньтеся в Сейм – і ви побачите живі відблиски заплаканих очей молоденьких козачок, що в тихій задумі стоять над водою – виглядають з далеких походів своїх запечених на степовому сонці войовничих лицарів. Вгляньтеся в води Сейму – і ви побачите там білі виблиски струнких колоном старої батуринської палати: плывуть собі тихо, задумливо, сумно, минаючи зелені береги, золоті піскові коси» [1].

Варто підкреслити, що жіночі персонажі займають значне місце у творчості Ф. Дудка, причому вони інтегровані з головних позицій: зокрема, Анна Ярославна в «Стрибожій онуці» представлена у контексті вишуканих жіночих образів з збірки «Дівчата одчайдушних днів». Твори, що розглядаються у цій збірці, розкриваються як зачаровані не тільки у зовнішньому, а й у внутрішньому світі. Однак, у заключній збірці оповідей – у повісті «Заметіль» – автор окреслює образ «неперевершеної української дівчини, незрівнянної серед жінок усіх народів світу». Такий підхід дозволяє зробити узагальнення, що ідейно-тематична та жанрово-стилістична гармонія збірки «Заметіль» зумовлена романтичним світоглядом, що втілюється в текстах як вираження естетичних принципів романтизму, підкріплене впливом особистісно-емоційного аспекту (зокрема, ностальгії по батьківщині). Тематична палітра збірки охоплює мотиви благополучного кохання, що трансформуються у концепцію нескінченної краси світу, жіночої привабливості, гармонії природного існування, а також визвольних змагань, які пронизані мотивом фатальної випадковості долі, знайшли своє відображення у новелі (в якості окремого жанрового виду, що можна назвати портретною оповіддю) та класичному романі [3].

Збірка творів, аналізована в даному контексті, ілюструє не тільки стилістичну єдність та тематичну спорідненість творів, але й висвітлює глибокі особистісні та естетичні пошуки автора. Через лінзу романтизму та ностальгії автор намагається дослідити універсальні питання любові, краси та трагізму людської долі, надаючи своїм творам багатовимірне звучання.

Список використаних джерел

1. Дудко Ф. Заметіль. *Оповідання*. 1948. Автсбург. 122 с.
2. Мафтин Н. В., Хомишин О. М. Біографічний синерген творчості Федора Дудка. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 2(50). С. 551-556.
3. Хомишин О.М. Образи-характери збірки Ф. Дудка «Дівчата одчайдушних днів». *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2023. №18 (69). С. 202-212. DOI: 10.31471/2304-7402-2023-18(69)-202-212.

ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ЗВО

Шкледа Леся Іванівна,
старша викладачка кафедри іноземних мов

На сучасному етапі розвитку освіти актуалізується проблематика оптимізації процесу вивчення іноземних мов, зокрема, у контексті відбору освітнього контенту, який би відповідав цілям та критеріям професійно-орієнтованої підготовки. Ключовим аспектом вивчення мови за професійним спрямуванням є її максимальна конгруентність із сферою майбутньої професійної активності спеціаліста. Тому, вибір навчальних матеріалів, що сприятимуть не тільки поглибленню теоретичних знань студентів у профільних дисциплінах, але й розвитку компетенцій, необхідних для роботи з іншомовними текстами, що мають професійно-орієнтований зміст, набуває особливої ваги.

В процесі відбору текстів з професійної спрямованості встановлюються декілька основоположних критеріїв. Пріоритет надається тематичній приналежності та інформаційному змісту. Матеріали, що відповідають обраній тематиці, сприяють збагаченню спеціалізованих знань студентів, осмисленню фахової термінології, що в подальшому заохочує до активного включення у процес аналізу та дискусій. Ефективність педагогічної взаємодії залежить від обсягу інформації, що міститься у тексті, та від можливостей викладача створювати умови для детального дослідження та оцінки наданого контенту, залучаючи учнів до творчих процесів, як під час читання, так і в рамках інших мовленнєвих активностей. Іншим важливим аспектом є зрозумілість та доступність текстового матеріалу. Відмова від використання жаргону, маловідомих або застарілих термінів слугує критерієм добре підбраного матеріалу. Включення діаграм, таблиць та ілюстрацій значно збільшує доступність контенту та дозволяє більш точно передати інформаційний зміст [1].

Останній ключовий критерій – актуальність та новизна текстів, які підвищують освітню цінність матеріалів. Такі матеріали викликають зацікавленість серед студентів та стимулюють до самостійного пошуку додаткових даних. Однак, постає питання про джерела, які відповідають усім визначеним критеріям та задовольняють вимоги навчального процесу, що сприяє досягненню освітніх, розвиваючих та виховних цілей у процесі вивчення спеціалізованої іноземної мови. Інтернет представляє собою нескінченне джерело інформації з будь-якої сфери, проте виявлення відповідних текстів може бути викликом. Тому, використання автентичних текстів у навчанні вимагає адаптації одного або кількох текстів, об'єднаних за спільною темою. [2].

У процедурі розробки навчальних програм, спрямованих на вивчення іноземної мови з акцентом на професійну спеціалізацію, критично важливим є визначення тематики текстових матеріалів та відбір специфічної термінології для освоєння. Подальший крок полягає у створенні інтегрованого набору лексико-граматичних вправ, інтенсивно зв'язаних із змістом обраних текстів, що цілить на розширення професійних компетенцій учнів. Ці вправи призначені

для акуратного опрацювання лексичних і граматичних елементів, виявлених у тексті, з метою глибшого розуміння його суті. Вони доповнюються чіткими інструкціями та рекомендаціями, полегшуючи їх виконання як у навчальному середовищі, так і під час самостійної підготовки. Особливо значимими вважаються лексичні завдання, які включають вибір синонімів або антонімів, асоціювання англійських слів з їхніми українськими аналогами, створення термінів за допомогою префіксів і суфіксів, визначення значень термінології, доповнення пропущених слів у реченнях, підбір термінів до наданих описів. Регулярне та поступове ускладнення цих завдань, а також їх систематичне повторення сприяють засвоєнню спеціалізованої лексики та виразів. Різноманітність лексичних вправ забезпечує зміцнення та активацію здобутих знань, стимулює розвиток аналітичного мислення учнів. Для пророблення мовних складнощів під час роботи з профільними текстами та розвитку відповідних умінь застосовуються граматичні вправи, відповідні контексту матеріалів. Ефективними є завдання, що включають концептуальний огляд граматичних структур. Більшість граматичних вправ повторює лексичний матеріал, що вже був опрацьований, забезпечуючи тим самим максимальну частоту вживання. Завдання виконуються як в письмовій, так і в усній формі для залучення різних механізмів запам'ятовування [3].

В навчальному процесі значне місце відводиться інтерактивним методам навчання, які перетворюють учня на активного учасника освітньої діяльності, здатного до ефективної взаємодії та спілкування. В сучасних методологіях навчання іноземних мов виділяється метод ситуаційного аналізу як ключовий. Цей підхід орієнтований на моделювання умов, що максимально наближені до реального життєвого контексту, що стимулює розвиток креативності, професійних здібностей та когнітивних процесів студентів. Когнітивна активність студентів у цьому випадку охоплює етапи ідентифікації, аналітичного розгляду та розв'язання поставленої проблеми. Фокус навчального процесу зсувається з засвоєння існуючих знань на їх генерування, колективну роботу та дискусію. Для вирішення поставленого завдання студенти використовують додаткові інформаційні ресурси та особистий досвід.

Список використаних джерел

1. Vasylyk M. Innovative technologies and foreign languages teaching methods at non-linguistic faculties. *Прикарпатський Вісник НТШ. Слово*. Івано-Франківськ, 2019. № 3 (55). С. 214-220. DOI: 10.31471/2304-7402-2019-3(55)-214-220.
2. Lehan V., Leleka T., Boichuk A., Ostapchuk I., Melnyk O. Distance learning and interactive methods of teaching English as a foreign language. *Ad Alta*. 2021. № 16 (11/01). P. 34-38.
3. Sivkovych H. M., Boichuk A. P., Tytun O. L. Self-directed learning method in teaching foreign languages for professional purposes. *Освітні обрії*. Т. 51. № 2. Івано-Франківськ : ПНУ, 2020. С. 73–82.

Зміст

СЕКЦІЯ МАТЕМАТИЧНИХ НАУК

<i>Гаврилків Володимир Михайлович. ПРО МІНІМАЛЬНИЙ ІДЕАЛ ДОПЕЛЬНА-ПІВГРУПИ З ЛІВИМ (ПРАВИМ) НУЛЕМ.....</i>	3
<i>Глушак Інна Дмитрівна. ФРАКТАЛЬНІ ВИМІРИ ТА ОСНОВИ ЄМНОСТЕЙ НА МЕТРИЧНИХ КОМПАКТАХ.....</i>	4
<i>Гой Тарас Петрович. РЯДИ ТА КОМБІНАТОРНІ СУМИ З НЕПАРНИМИ ГАРМОНІЧНИМИ ЧИСЛАМИ.....</i>	5
<i>Казмерчук Анатолій Іванович. УМОВНО КОРЕКТНА ЗАДАЧА КОШІ ДЛЯ СИСТЕМИ КВАЗІЛІНІЙНИХ РІВНЯНЬ ПЕРШОГО ПОРЯДКУ.....</i>	7
<i>Махней Олександр Володимирович. НОВІ ФУНКЦІЇ, ПОРОДЖЕНІ РЯДАМИ, ТА ЇХНІ ВЛАСТИВОСТІ.....</i>	9
<i>Никифорчин Ірина Володимирівна. ЗАДАЧІ ФІНАНСОВОЇ МАТЕМАТИКИ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ.....</i>	11
<i>Петришин Михайло Любомирович. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ SAR-ADC У ПЕРЕТВОРЕННІ ДИНАМІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ.....</i>	13
<i>Повх Марія Миколаївна. КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....</i>	15
<i>Слободян Світлана Ярославівна. ПІДХОДИ ДО ТЕСТУВАННЯ БІТОВОЇ ПОСЛІДОВНОСТІ НА ВИПАДКОВІСТЬ.....</i>	16

СЕКЦІЯ ФІЗИЧНИХ НАУК

<i>Кулик Олександр. МЕТОДИ ВИМІРЮВАННЯ ТЕРМОЕЛЕКТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ТА ЇХ ПОХИБКИ.....</i>	19
<i>Максимчук Сергій. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....</i>	21
<i>Лин Микола. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ФІЗИКИ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ НА ПРИКАРПАТТІ.....</i>	23
<i>Мандюк Андрій. ДОСЛІДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ ПРАКТИК В УКРАЇНІ.....</i>	25

СЕКЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

<i>Крамар В.Р. ВИКОРИСТАННЯ БАССІВСЬКОЇ TVP-VAR МОДЕЛІ ЗІ СТОХАСТИЧНОЮ ВОЛАТИЛЬНІСТЮ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ІНФЛЯЦІЄЮ ТА ІНФЛЯЦІЙНИМИ ОЧІКУВАННЯМИ.....</i>	27
<i>Кузьмін Тетяна Леонідівна. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В СФЕРІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО АУТСОРСИНГУ.....</i>	29
<i>Кушнір Олександр Сергійович. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ VAR МОДЕЛЕЙ В АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ.....</i>	31
<i>Мокляк Тарас Вікторович. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ У СФЕРІ ІНДУСТРІЇ ДОЗВІЛЛЯ.....</i>	33
<i>Молодовець Андрій Андрійович. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО СТІНОВИХ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ З МЕТОЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....</i>	36
<i>Хоробчук Олег. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД.....</i>	38

СЕКЦІЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК

<i>Авруцький Владислав Андрійович. ЕВОЛЮЦІЯ РОЗУМІННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ВЛАДНИМИ СТРУКТУРАМИ ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ..</i>	41
<i>Берлін Ярослав Володимирович. БУДІВЕЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ БОЙКІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ М. ЗУБРИЦЬКОГО.....</i>	43
<i>Битківська Ярина Володимирівна. DISTANCE LEARNING IN THE CONTEXT OF E-LEARNING: TRENDS OF POSTMODERN SOCIETY.....</i>	45
<i>Бойда Андрій Васильович. ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ ПОРАЙКА (1923–1934 рр.) .....</i>	47
<i>Боян-Гладка Світлана Петрівна. КУЛЬТ МАТЕРІ-ЗЕМЛІ В ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ.....</i>	49
<i>Васьків Тарас Романович. ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ЗДВИГ 28 ЧЕРВНЯ 1914 Р. РОЛЬ СТЕПАНА ШУХЕВИЧА.....</i>	50
<i>Водославський Тарас Сергійович. ВИБОРЧІ ЗАКОНИ ДО ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ 1861 ТА 1914 РР.: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....</i>	53
<i>Герман Мирослава Василівна. ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА ЯК КОМПОНЕНТ ПАРТИСИПАТОРНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....</i>	55
<i>Гресько Андрій Михайлович. АРЕШТИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В АВСТРО-УГОРЩИНІ ТА РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ 1914–1915 РР.: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....</i>	56
<i>Гринчуцький Валерій Іванович. ІСТОРИЧНІ ФОРМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ....</i>	58
<i>Грушко Оксана Дмитрівна. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ РЕЕМІГРАЦІЇ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ..</i>	60
<i>Дерев'янка Сергій Миронович. ЗАСАДИ МАЙБУТНЬОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ.....</i>	62
<i>Дрогобицька Оксана Ярославівна. УСНА ІСТОРІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ЕТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ.....</i>	64
<i>Жук Андрій Васильович. ТЕРНОПІЛЬСЬКО-ЗБОРІВСЬКА МИТРОПОЛІЯ УГКЦ: ШТРИХИ МИНУЛОГО, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....</i>	66
<i>Зелик Іван Васильович. АТАКА НА ЛЕГІТИМНІСТЬ: ЯК РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ПЛАНУЄ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЮ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕЗАКОННІСТЬ ПРЕЗИДЕНСТВА ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО.....</i>	68
<i>Кліщ Олег Любомирович. АГРАРНІ МОТИВИ В КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВІСТІ БОЙКІВ.....</i>	71
<i>Мадрига Тетяна Богданівна. КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ.....</i>	73
<i>Марущенко Олександр Володимирович. УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОГО ПОСТУПУ.....</i>	75
<i>Матвієнків Світлана Миколаївна, Дукач Наталія Юрійівна. ПРОБЛЕМА ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....</i>	78
<i>Мельничук Іван Васильович. ВСЕУКРАЇНСЬКА РАДА ЦЕРКОВ І РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІА ПРОСТОРІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....</i>	80

<i>Міщук Андрій Іванович, Міщук Мар'яна Богданівна.</i> СОЦІАЛЬНА ДОКТРИНА КАТОЛИЦИЗМУ: КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ.....	82
<i>Мосора Володимир Андрійович.</i> СПОГАДИ ЮРІЯ ВИТРИВАЛЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ПРИМУСОВОЇ ТРУДОВОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ ГАЛИЦЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ДО НІМЕЧЧИНИ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОГО «НОВОГО ПОРЯДКУ».....	84
<i>Николайшин Богдан Богданович.</i> ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПІВ ВИБОРЧОГО ПРАВА.....	85
<i>Паньків Марта Степанівна.</i> ВІШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИРА ІВАСЮКА У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ.....	88
<i>Присяжнюк Тетяна Іванівна.</i> НОВІ МЕДІА В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	90
<i>Пролорензо Андрій Вікторович.</i> КІБЕРБЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ДЕРЖАВИ.....	92
<i>Савлюк М.І.</i> ГІБРИДНА ВІЙНА: СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ТА Україна.....	94
<i>Серман Леся Ігорівна.</i> ВИВЧЕННЯ ТА ПОРІВНЯННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИК ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ СТУДЕНТІВ.....	96
<i>Срайчук Юрій Васильович.</i> ВНЕСОК ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО У РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА ПРИКАРПАТТІ.....	98
<i>Ткачук Віктор Дмитрович.</i> ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ НА ФОРМУВАННЯ МЕДІЙНОГО ВИГЛЯДУ КРАЇН.....	100
<i>Фицук Владислав Ігорович.</i> ПРОБЛЕМИ І РИЗИКИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	102

СЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

<i>Василик Олександра Миколаївна.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ У ЖІНОК-МЕНЕДЖЕРІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ «М'ЯКОЇ СИЛИ» В УПРАВЛІННІ.....	104
<i>Гайналь Тетяна Олександрівна.</i> ЧИ ВИЖИВЕ ПРАВДА В ЕПОХУ ПОСТПРАВДИ?	107
<i>Даниляк Ростислав Петрович.</i> ТРУДНОЩІ ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ МИНУЛОГО.....	108
<i>Дзюбинська Марія Ярославівна.</i> ЕТИЧНА ЦІННІСТЬ СЕТТІНГУ В ОНЛАЙН-КОНСУЛЬТУВАННІ.....	110
<i>Завулічна Інна Ігорівна.</i> БЛАГОДІЙНІ ФОНДИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.....	112
<i>Кучера Ірина Василівна.</i> РОЗВИТОК ШКІЛЬНИЦТВА В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ У 1914-1915 рр.	113
<i>Кушнікова Світлана Вікторівна, Гасюк Мирослава Богданівна.</i> ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОБРОБУТУ ВЧИТЕЛЯ НА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ.....	115
<i>Левчук Микола.</i> ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМПАТІЇ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	118
<i>Макарова Алла Олександрівна.</i> НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ТА ФІЛОСОФСЬКА МЕТОДОЛОГІЇ: РОЗВИТОК У ВЗАЄМОДОПОВНЕННІ.....	120

<i>Рохман Богдан Михайлович.</i> КАТЕГОРІЯ СВОБОДА У СВИТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЯХ Г. СКОВОРОДИ, Г.МАРСЕЛЯ ТА ЙОГО СУЧАСНА ФОРМАЛІЗАЦІЯ.....	122
<i>Сметаняк Владислав Ігорович.</i> ВПЛИВ ГЕНДЕРНО-РОЛЬОВОГО КОНФЛІКТУ ЖІНОК НА ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ.....	124
<i>Томчук Іван.</i> ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	126
<i>Черняк Артур.</i> ГАЛЬМІВНИЙ ПРОЦЕС ПАМ'ЯТІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ СОЦІО-КУЛЬТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ.....	129
<i>Щучак Роман Іванович.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПАЦІЄНТІВ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ В УМОВАХ ХІРУРГІЧНОГО СТАЦІОНАРУ.....	131

СЕКЦІЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

<i>Бойчук Ігор Васильович.</i> МЕДІАШКОЛА НА БАЗІ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ім. ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА – НОВА ФОРМА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	133
<i>Васильків Галина.</i> ІКОНОТРОП «ТІЛО» У ЖІНОЧІЙ ПОСТМОДЕРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	135
<i>Ллійчук Ірина Володимирівна.</i> ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ.....	137
<i>Копистинська Ірина Михайлівна.</i> ЗАГОЛОВОК І ЙОГО РОЛЬ У СПРИЙНЯТТІ ІНФОРМАЦІЇ.....	140
<i>Кулага Діана Євгеніївна.</i> ПІДВИЩЕННЯ МАЙСТЕРНОСТІ ВОЛОДІННЯ КИТАЙСЬКИМИ ІЄРОГЛІФАМИ: ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМАНТИЧНОГО ГРУПУВАННЯ З КОМПОНЕНТАМИ ІЄРОГЛІФІВ.....	143
<i>Марчук Ганна Іванівна.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАВНИЦТВА.....	144
<i>Марчук Наталія Василівна.</i> ПОЛІТИКО-НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	148
<i>Непийвода Михайло Михайлович.</i> «ШЕРЛОКІАНА» ЯК ЯВИЩЕ У СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	150
<i>Пена Любов Іванівна.</i> ДІАЛЕКТИЗМИ ЯК ДОМІНАНТА ІДІОСТИЛЮ УЛЯНИ МАЛЯР.....	152
<i>Пристаї Галина Іванівна.</i> РОБОТА РЕДАКЦІЙ ГАЗЕТ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ УКРАЇНИ.....	154
<i>Савчук Руслана Любомирівна.</i> МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ СВЯТОМИРА ФОСТУНА У ЖУРНАЛІ «СУРМАЧ»	156
<i>Струтинська Тетяна Іванівна.</i> ТЕМАТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ НОВИНИХ ПРОГРАМ У ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	158
<i>Холод Олександр Михайлович.</i> ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ГВАТЕМАЛІ.....	159
<i>Хороб Соломія Степанівна.</i> СУЧАСНА ПУБЛІЦИСТИКА В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ.....	161
<i>Шлемкевич Тетяна Вікторівна.</i> ПОШИРЕННЯ ПРОРОСІЙСЬКИХ НАРАТИВІВ В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ FACEBOOK ЯК ЗАСІБ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГОСУСПІЛЬСТВА.....	163
<i>Шотурма Наталія Володимирівна.</i> ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	166

СЕКЦІЯ ЮРИДИЧНИХ НАУК

<i>Албу Андрій Аркадійович.</i> КАТЕГОРІЯ ТЛУМАЧЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	169
<i>Банасевич Ірина Іванівна.</i> ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ»: КЛЮЧОВІ НОВЕЛИ.....	172
<i>Башурин Наталія Ярославівна.</i> ПРАВА ТВАРИН В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	174
<i>Бурлак Оксана Василівна.</i> ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	176
<i>Вельмисєва (Шукало) Ірина Валеріївна.</i> ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ САНІТАРНО-ЗАХИСНИХ ЗОН В УКРАЇНІ.....	179
<i>Гандзюк Тетяна Олегівна.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ ПРАВА ЗАГАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	181
<i>Гейнц Руслана Миколаївна.</i> ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ, СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ.....	182
<i>Гнідан Юлія Ігорівна.</i> ХАРАКТЕРНІ РИСИ СОЛІДАРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ..	184
<i>Гришко Уляна Петрівна,</i> ПРАВО СПОЖИВАЧА НА ВІДМОВУ ВІД ДОГОВОРУ У ПРАВІ ЄС.....	187
<i>Данилюк Леся Романівна.</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	190
<i>Данищук Михайло Любомирович.</i> ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ ТА ЦИФРОВІ ПОСЛУГИ»: ОСНОВНІ НОВЕЛИ.....	192
<i>Жиляк Михайло Дмитрович.</i> ДО ПИТАННЯ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВИХ СЛУЖБОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	194
<i>Захарчук Галина Віталіївна.</i> ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	199
<i>Зеліско Алла Володимирівна.</i> СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ.....	200
<i>Зінич Любомир Васильович.</i> ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІВНЮВАННЯ ДОХІДНОЇ СПРОМОЖНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ЗАКОНОДАВЧИЙ ПІДХІД.....	203
<i>Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна.</i> ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?	205
<i>Кисилиця Н.Д.</i> ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА ВІД ДОГОВОРУ ЯК ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЛІ.....	207
<i>Кіт Роман Степанович.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ЛІСОКОРИСТУВАННЯ.....	209
<i>Книш Віталій Васильович.</i> ВТІЛЕННЯ ВЧЕННЯ Г. СКОВОРОДИ ПРО «ТРИ СВІТИ» І «ДВІ НАТУРИ» В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМІ.....	211
<i>Ковалишин Олександр Романович.</i> КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	213
<i>Колос Ігор Васильович.</i> ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ «КЛІМАТ» І «АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ»: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ.....	215
<i>Костів Іван Ярославович.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ БАТЬКІВСТВА.....	217

<i>Кохан Наталія Василівна. ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПРИ ЗАХИСТІ ТРУДОВИХ ПРАВ.....</i>	220
<i>Кузьмич Олег Ярославович. ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВПЛИВУ ПРАВОЗАСТОСОВОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ НА ДИНАМІКУ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....</i>	223
<i>Кульчак Леся Степанівна. ДО ПРОБЛЕМ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (IN ABSENTIA) В УКРАЇНІ.....</i>	226
<i>Купріяничук Антон Валерійович. ПОНЯТТЯ «ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ» В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН.....</i>	228
<i>Логвінова Марія Володимирівна. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА СІМЕЙНИМИ СУДАМИ В ІСЛАМСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ПАКИСТАН.....</i>	230
<i>Медвідь Володимир Ярославович. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ.....</i>	232
<i>Мироненко Ігор Віталійович. ГААЗЬКІ ПРИНЦИПИ ВИБОРУ ПРАВА В МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ДОГОВОРАХ: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ.....</i>	235
<i>Мороз Галина Василівна. ПУБЛІЧНІ І ПРИВАТНІ ІНТЕРЕСИ ЯК ЦІННОСТІ, ЩО ОХОРОНЯЮТЬСЯ ЕКОЛОГІЧНИМ ПРАВОМ.....</i>	237
<i>Олійник Оксана Степанівна. ГЕНЕЗИС ІНСТИТУТУ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....</i>	239
<i>Остап'як Микола Михайлович. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ НАДМІРНОГО ФОРМАЛІЗМУ.....</i>	241
<i>Петечел Надія Михайлівна. ПЕРЕЛІК ПРАВ ТА СВОБОД ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ОБМЕЖЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....</i>	243
<i>Петровська Ірина Ігорівна. АДМІНІСТРАТИВНІ АКТИ В ПРОЦЕДУРНИХ ВІДНОСИНАХ.....</i>	245
<i>Розвадовський Володимир Іванович. ЯДЕРНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....</i>	247
<i>Стефанишин Наталія Михайлівна. ПРАВОВА ОХОРОНА СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ.....</i>	252
<i>Федорончук Андрій Володимирович. УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОВІДНОСИН.....</i>	254
<i>Чабан Володимир Ігорович. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ОБ'ЄКТ ЧИ СУБ'ЄКТ ПРАВА.....</i>	257
<i>Шишко Остап Євгенович. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ГАРАНТІЙ ОСІБ НА ЇХ УТРИМАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....</i>	259
<i>Яремак Зоряна Василівна. ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В СИСТЕМІ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ.....</i>	261
<i>Яцина Максим Олександрович. МОТИВ НЕНАВИСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....</i>	263

СЕКЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

<i>Басараб Наталія Ярославівна. ВИКЛИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ З ЧАСУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....</i>	266
<i>Височан Леся Михайлівна. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ У КЛАСІ-КОМПЛЕКТІ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА».....</i>	268

<i>Гоцанюк Тетяна Василівна. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....</i>	270
<i>Деренюк Мар'яна Петрівна. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.).....</i>	272
<i>Деркачова Ольга Сергіївна. ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ КОМІКСІВ.....</i>	275
<i>Джоголик Олеся Василівна. ВИКОРИСТАННЯ ІКТ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В ЗВО: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....</i>	277
<i>Замрозович-Шадріна Світлана Романівна. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНОМУ І ЗАРУБІЖНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ.....</i>	278
<i>Качак Тетяна Богданівна. ЗМІСТ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ ПІДРУЧНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЧИТАННЯ.....</i>	281
<i>Кондрат Роман Ігорович. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ.....</i>	283
<i>Котик Тетяна Миколаївна. СИСТЕМА САМОСТІЙНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ».....</i>	285
<i>Кравець Надія Степанівна. ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....</i>	287
<i>Недільський Степан Андрійович. РОЗВИТОК МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ: РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ.....</i>	289
<i>Паска Тарас Валерійович. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ....</i>	292
<i>Потапчук Тетяна Володимирівна. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КОМПЕТЕНЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА.....</i>	294
<i>Сабат Надія Володимирівна. КУРС «ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ (ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ)» У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....</i>	296
<i>Сабат Наталія Іванівна. АРТТЕРАПІЯ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....</i>	298
<i>Цюняк Оксана Петрівна. ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА.....</i>	300

**СЕКЦІЯ КОЛОМІЙСЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ**

<i>Васильчук Микола Миколайович. ОМЕЛЯН КАРАШКЕВИЧ ЯК ПИСЬМЕННИК, ПЕРЕКЛАДАЧ.....</i>	304
<i>Волощук Галина Михайлівна. ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ-ІГОР НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....</i>	306
<i>Лаппо Віолетта Валеріївна. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....</i>	307
<i>Марчук М. В. СІЧОВИЙ РУХ НА ПОКУТТІ.....</i>	311

<i>Поясик Оксана Іванівна. СТРАТЕГІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ВЧИТЕЛЯМ ЩОДО ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....</i>	314
<i>Русакова Ольга Валеріївна. ВИВЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....</i>	316
<i>Чепіль Марія Василівна. ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....</i>	318

СЕКЦІЯ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

<i>Бурлаченко Б.А. ГІТАРНЕ МИСТЕЦТВО В КОНТЕКСТІ АНСАМБЛЕВОГО МУЗИКУВАННЯ.....</i>	320
<i>Ван Чжен'юй. ЖАНР УКРАЇНСЬКОЇ ДУМИ ТА ЙОГО ВТІЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНІЙ МУЗИЦІ.....</i>	322
<i>Вільчинський Дамян Юрійович. ТЕОРІЯ КОНЦЕРТУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....</i>	324
<i>Голей Назар Тарасович. КУЛЬТУРНО-ІНТЕГРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ГУБЧУКА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....</i>	326
<i>Грабар О.І. ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ВИСТАВКОВОГО СЕРЕДОВИЩА У КРАЇНАХ ЄВРОПИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....</i>	328
<i>Дмитрів І.М. ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УЛЯНИ КРЕХОВЕЦЬ У КОНТЕКСТІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАРОДНОЇ ІКОНИ.....</i>	330
<i>Євенко Ігор Олександрович. ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИЙ СПЕКТР СУЧАСНОГО РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ ЕЛЕКТРОБАЯНА/АКОРДЕОНА: СОЛЬНІ Й АНСАМБЛЕВІ ВИМІРИ.....</i>	331
<i>Ітао Дун. НОВІ ІМЕНА У СУЧАСНОМУ АКОРДЕОННОМУ ВИКОНАВСТВІ КИТАЮ НА ПРИКЛАДІ HANZHI WANG.....</i>	333
<i>Качмар Олександра Василівна. ТРАНСФОРМАЦІЯ ІВЕНТІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ.....</i>	335
<i>Кожушок Ольга Юріївна. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР ІМЕНІ І. ФРАНКА У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ТВОРЧА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ.....</i>	337
<i>Кукуруза Надія Вікторівна. СПЕЦИФІКА МОВИ І ЛІТЕРАТУРНО-ЧИТЕЦЬКОГО СТИЛЮ Ю. ТЕНІКА-БЕРЕЗОВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ.....</i>	339
<i>Курик О.Д. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ РІЗЬБИ ПО ДЕРЕВУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ХХ-ХХІ СТОЛІТТЯ (ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ).....</i>	342
<i>Лукін Сергій Юрійович. РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗА ПРОВІДНИМИ ФІЛОСОФІЯМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МЕТОДИК.....</i>	344
<i>Масник Оксана Михайлівна. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕСТРАДНО-ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА.....</i>	346
<i>Нагорняк Христина Михайлівна. ПОЛПТИХ «СВЯТА ВЕЧЕРЯ» В МАЛЯРСЬКОМУ ДОРОБКУ ВОЛОДИМИРА ЛУКАНЯ.....</i>	348
<i>Пан Лун. ВОКАЛЬНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ВИКОНАННЯ КАНТОНСЬКОЇ ПОПУЛЯРНОЇ МУЗИКИ.....</i>	350

<i>Пірус Владислав Володимирович.</i> ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ПІАНІСТА-КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....	352
<i>Пронюк Марія Мирославівна.</i> СПІВПРАЦЯ ЙОСИФА СЛПОВОГО ТА СВЯТОСЛАВА ГОРДИНСЬКОГО НАД МИСТЕЦЬКИМ ОФОРМЛЕННЯМ СОБОРУ СВЯТОЇ СОФІЇ У РИМІ.....	355
<i>Стронський Олексій Іванович.</i> МУЗИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОЕЗІЙ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ.....	357
Сунь Юй. ФОРМИ ПУБЛІЧНОЇ ТРАНСЛЯЦІЇ ХАРИЗМАТИЧНОГО ОБРАЗУ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	359
<i>Топорков Дмитро Анатолійович.</i> РЕЗОНАНС МИСТЕЦЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА ЗЛАМІ ЕПОХ.....	361
<i>Чжан Мяо.</i> ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ СПІВУ.....	362

СЕКЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

<i>Ракаєва Анастасія.</i> ГЕРІАТРИЧНО ЗУМОВЛЕНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ ЗДОРОВ'Я ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК КРИТЕРІЇ СПЕЦИФІЧНОГО ПІДХОДУ У РЕАБІЛІТАЦІЇ НАСЛІДКІВ COVID-19.....	366
<i>Фединяк Назарій Вікторович.</i> РОЗВИТОК ПРИКЛАДНОЇ КІНЕЗІОЛОГІЇ ТА ЇЇ МІСЦЕ У СИСТЕМІ НАУК ПРО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ.....	368

СЕКЦІЯ ФАКУЛЬТЕТУ ТУРИЗМУ

<i>Ковальська Леся Володимирівна.</i> ВОЛОНТУРИЗМ В УКРАЇНІ.....	370
<i>Поздняков Олександр Вікторович.</i> ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ДОЗВІЛЛЯ» У ВОКАБУЛЯРІ ПІДЛІТКІВ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)...	372
<i>Польова Леся Василівна.</i> ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ.....	374

СЕКЦІЯ ФАКУЛЬТЕТУ УПРАВЛІННЯ

<i>Біннатов Олег Назімович.</i> МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ.....	377
<i>Бондар Олег.</i> ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ І БІЗНЕСУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ..	379
<i>Боришкевич Ірина Ігорівна.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	381
<i>Бурик Зоряна Михайлівна.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	383
<i>Бурик Мирослав Мирославович.</i> РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ УСПІШНІСТЬ В УКРАЇНІ.....	386
<i>Гой Наталія Василівна.</i> ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО БРЕНДУ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНИЙ ПІАР.....	388
<i>Голодинський Мирослав.</i> РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ.....	390
<i>Жук Ольга Іванівна.</i> РОЛЬ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ.....	392

<i>Качмарський Володимир Васильович. ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....</i>	394
<i>Качур Василь Олегович. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МІСЬКИМИ АГЛОМЕРАЦІЯМИ.....</i>	396
<i>Космірак Андрій Володимирович. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ..</i>	398
<i>Лозинський Володимир Ярославович. ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІДКРИТИХ ДАНИХ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....</i>	400
<i>Лукачович Галина Олександрівна. ДО ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....</i>	402
<i>Макулович Іван Васильович. МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ: ПОНЯТТЯ ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ.....</i>	404
<i>Маліборський Петро Васильович. СУЧАСНІ ЗМІНИ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....</i>	406
<i>Надрага Василь Миколайович. ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....</i>	408
<i>Пелехатий Андрій Олегович. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В ПЕРІОД ВОЄННИХ ДІЙ В ДЕРЖАВІ.....</i>	411
<i>Пилипів Микола. ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....</i>	413
<i>П'ятничук Ірина Дмитрівна. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА.....</i>	414
<i>Романюк Христина Романівна, Боришкевич Ірина Ігорівна. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....</i>	416
<i>Сурай І.Г., Тимошук Я.В. ОСОБЛИВА РОЛЬ СФЕРИ ЗАЛІЗНИЧНИХ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ УКРАЇНИ.....</i>	418
<i>Томашевська Антоніна Василівна. РОЛЬ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ СТАРТАПІВ.....</i>	421
<i>Тонюк Діана Михайлівна. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ.....</i>	423
<i>Холод Руслан Віталійович. ЗМІНИ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА ОСТАННІ РОКИ.....</i>	425
<i>Хом'як Іван Васильович. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....</i>	428

СЕКЦІЯ КАФЕДРИ ІНОЗЕМНИХ МОВ

<i>Бойчук Алла Петрівна. ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ BLENDED LEARNING У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ.....</i>	431
<i>Василик Марина Степанівна. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....</i>	433
<i>Карпенко Ганна Миронівна. ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ.....</i>	435

<i>Магас Наталія Мирославівна. LEXICAL AND GRAMMATICAL EVIDENTIALITY IN UKRAINIAN AND POLISH.....</i>	437
<i>Титунь Оксана Леонідівна, Сівкович Галина Миронівна. НАВЧАННЯ МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННЮ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ГЕОГРАФІЯ» НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....</i>	439
<i>Хомишин Ольга Михайлівна. ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНИЙ ТА ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИЙ АСПЕКТИ ОПОВІДАНЬ ФЕДОРА ДУДКА «ЗАМЕТІЛЬ».....</i>	441
<i>Шкледа Леся Іванівна. ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ЗВО.....</i>	443

Наукове електронне видання

МАТЕРІАЛИ
звітної наукової конференції
викладачів, докторантів, аспірантів
університету за 2023 рік
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
1–5 квітня 2024 року

Матеріали конференції видано в авторській редакції

Головний редактор *В. М. Головчак*
Комп'ютерна верстка *В. Д. Яремко*

Формат 60x84/8. Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 52,9.

Видавець
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: vdvcit@pnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7616 від 26.05.2022